Комунальний заклад вищої освіти
ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
Волинської обласної ради

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ МАЙБУТНЬОГО ВИХОВАТЕЛЯ

навчально-методичний посібник

Луцьк-2026

УДК 378.22.016:373.2.011.3-051(075)
Р31

Затверджено науково-методичною радою КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради (протокол № 4 від 27 листопада 2025 року)

Рецензенти:

Денисенко Н. Г. – доктор педагогічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, заслужений учитель України, декан факультету початкової освіти та фізичної культури КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради;

Бартків О. С. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки;

Киця Н. В. – директор комунального закладу «Луцький заклад дошкільної освіти (ясла-садочок) № 9 комбінованого типу Луцької міської ради»

Авторський колектив: Боярчук С.І., Дурманенко Є.А., Замелюк М.І., Циплюк А.М.

Реалізація індивідуальної освітньої траєкторії майбутнього вихователя: навчально-методичний посібник. / за заг. ред. А. О. Бубін, Є.А. Дурманенко. Луцьк, 2026. 529 с.

У навчально-методичному посібнику зібрані інформаційно-дидактичні матеріали, що забезпечують викладання нормативних освітніх компонентів під час підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня спеціальності 012 Дошкільна освіта ОПП Дошкільна освіта з урахуванням особливостей кредитно-модульної системи організації освітнього процесу.

Видання розраховане на викладачів і здобувачів освіти ЗВО, слухачів закладів післядипломної освіти, педагогічних працівників, які працюють у освітніх закладах різних форм власності.

УДК 378.22.016:373.2.011.3-051(075)
Р31

ЗМІСТ

Передмова..... **4**

Підготовка дітей до школи в сім'ї (Боярчук С.).....**5**

Основи гувернерства з методикою (Дурманенко Є.)..... **39**

Тьюторський супровід дітей дошкільного віку (Дерманенко Є.).....**112**

Артпедагогіка (Замелюк М.)..... **157**

Сучасні технології естетотерапії (Замелюк М.) **185**

Етнопедагогіка дитинства (Замелюк М.).....**209**

Педагогіка партнерства (Замелюк М.).....**238**

Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини (Замелюк М.) **269**

Здоров'язбережувальні технології в дошкільній освіті (Циплюк А.) **306**

Основи педагогічної конфліктології (Дурманенко Є.) **378**

Організація дозвіллєвої діяльності дітей (Дурманенко Є.) **488**

ПЕРЕДМОВА

Навчально-методичне видання «**Реалізація індивідуальної освітньої траєкторії майбутнього вихователя**» завершує запропоновану кафедрою теорії та методики дошкільної освіти серію навчально-методичних посібників, які мають на меті представити в повному обсязі зміст підготовки фахівців спеціальності 012 Дошкільна освіта, освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» та навчально-методичне забезпечення цього процесу.

Навчально-методичне видання розроблено відповідно до законів України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), «Про дошкільну освіту» (2024), Стандарту вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка, спеціальність 012 Дошкільна (наказ Міністерства освіти і науки України №1456 від 21.11.2019), змін до деяких стандартів вищої освіти, затверджених наказами Міністерства освіти і науки України (наказ №1583 від 29.12.2023; наказ №842 від 13.06.2024), Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» (наказ Міністерства економіки України №755-21 від 19.10. 2021), Державного стандарту дошкільної освіти (наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021).

У посібнику представленні матеріали для викладання *вибіркових освітніх компонентів,* передбачених навчальним планом спеціальності 012 Дошкільна освіта й орієнтовані на формування у здобувачів освіти фахових компетентностей, визначених в ОПП Дошкільна освіта.

Здійснено опис варіативного (вибіркового) варіанту змісту підготовки сучасного фахівця дошкільної освіти, сформульованого у термінах результатів навчання та вимогах до оцінки його якості. Подано короткий виклад лекційного матеріалу освітніх компонентів, завдань для практичної та самостійної роботи здобувачів освіти, контрольні запитання, критерії оцінювання знань студентів та література.

Усі матеріали посібника носять інноваційний, авторський характер. Закладені у них ідеї, концепції та положення знайшли апробацію у практичній діяльності викладачів кафедри теорії та методики дошкільної освіти в процесі підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою «Дошкільна освіта».

Світлана БОЯРЧУК
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти

Анотація освітнього компонента «Підготовка дітей до школи в сім'ї»

Освітній компонент **«Підготовка дітей до школи в сім'ї»** спрямований на формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про теоретичні та практичні засади підготовки дитини старшого дошкільного віку до шкільного навчання в умовах сімейного середовища. Освітній компонент покликаний сформувати в майбутніх вихователів глибоке розуміння значення та ролі сім'ї у забезпеченні гармонійного розвитку дитини та її успішної адаптації до нових умов, зокрема під час переходу до шкільного навчання.

Зміст курсу охоплює аналіз сутності, структури та компонентів готовності дитини до школи (фізіологічної, психологічної, когнітивної, мовленнєвої, соціальної), особливості їх формування в сім'ї, здоров'язбережувальні аспекти, а також принципи інтегрованого підходу до підготовки дитини до шкільного навчання. Окрему увагу приділено вивченню питань забезпечення наступності між дошкільною і початковою ланками освіти, аналізу ключових нормативних документів, що визначають зміст і організацію підготовки дитини до школи.

У процесі вивчення освітнього компонента здобувачі освіти оволодівають уміннями добирати педагогічно доцільні форми і методи взаємодії з батьками, надавати підтримку сім'ям у питаннях підготовки дітей до навчання в школі, набувають здатності аналізувати рівень готовності дитини до школи. Освітній компонент має теоретико-практичне спрямування та забезпечує формування професійних компетентностей, необхідних для майбутньої професійної діяльності фахівців у сфері дошкільної освіти.

Мета та завдання освітнього компонента

Мета освітнього компонента полягає в забезпеченні професійної готовності майбутніх вихователів до ефективної взаємодії з батьками у процесі формування дошкільної зрілості дитини; оволодінні здобувачами освіти теоретичними знаннями та практичними навичками, які необхідні для організації підготовки дітей до шкільного навчання в умовах сім'ї.

Завдання освітнього компонента:

- ознайомити здобувачів освіти з теоретичними основами підготовки дітей до шкільного навчання в умовах сім'ї;
- розкрити роль сім'ї як важливої ланки у забезпеченні готовності дитини до школи;
- формувати практичні вміння планування, організації і супроводу підготовки дітей до школи у співпраці з батьками;

- сприяти оволодінню сучасними діагностичними методиками оцінювання рівня готовності дитини до школи в умовах сім'ї;
- формувати вміння добирати педагогічно доцільні форми та методи взаємодії з батьками щодо підготовки дітей до навчання у школі.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Характеристика освітнього компонента

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Загальні компетентності, визначені ЗВО:

КЗ-12. Здатність до інноваційної діяльності, критичного мислення, творчого пошуку та до презентації результатів своєї професійної діяльності й самопрезентації.

КЗ-13. Здатність ефективно використовувати в професійній діяльності інформаційно-комунікаційні технології й орієнтуватись в інформаційному просторі.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі).

Результати навчання:

ПРН згідно з ОПП

ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі;

знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПР 14. Мати навички збереження та зміцнення психофізичного і соціального здоров'я дітей.

ПР 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Результати навчання за освітнім компонентом

Знання та уміння:

- знати сутність поняття «готовність», «підготовка до школи»; «дошкільна зрілість»;
- знати види готовностей дітей до шкільного навчання;
- знати компоненти й показники дошкільної зрілості;
- розуміти специфіку процесу підготовки дитини до школи в умовах сім'ї;
- розуміти, що дошкільна зрілість є результатом підготовки дитини до навчання у школі та шкільної готовності;
- розуміти особливості впливу сім'ї на процес підготовки дітей до школи;
- уміти здійснювати аналіз нормативно-правових, інструктивно-методичних, програмно-методичних документів у галузі дошкільної освіти та початкової освіти;
- уміти визначати рівень готовності дитини до школи за різними критеріями;
- уміти планувати і здійснювати роботу щодо підготовки дитини до школи у сім'ї;
- уміти добирати діагностичні методики, навчально-методичні матеріали щодо підготовки дітей до школи у сім'ї.

Зміст освітнього компонента
«Підготовка дітей до школи в сім'ї»
ЛЕКЦІЇ

Тема. Проблема підготовки дитини до школи в умовах сім'ї: теоретичний аспект.

Мета. Ознайомити здобувачів освіти з особливостями підготовки дітей до шкільного навчання в умовах сім'ї як важливого соціально-педагогічного явища; розкрити роль сім'ї у формуванні готовності дитини до школи. ПР 17.

Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Ключові слова: сімейне виховання, соціально-педагогічна підтримка, підготовка до школи, взаємодія із сім'єю.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Гуменюк Л. І. Психологічна підтримка сім'ї в умовах кризових ситуацій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. 2020. Вип. 11. С. 45–48.

3. Купрієнко В. І. Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти, початкової школи і батьків щодо формування готовності дошкільників до школи. *Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* 24 листопада 2021 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР». / Наук. ред. В. В. Шинкаренко. 2021. С. 212-219.

4. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с. 27.

5. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи: навчальнометодичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.

6. Шаповалова О.В. Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми : Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 225 с.

План

1. Сім'я як первинне соціальне середовище розвитку та виховання дитини.
2. Завдання сім'ї у підготовці дитини до шкільного навчання.
3. Сучасні виклики та тенденції підготовки дітей до школи в умовах сім'ї.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Яку роль відіграє сім'я у формуванні готовності дитини до шкільного навчання?

2. Які фактори в родинному середовищі сприяють або перешкоджають успішному входженню дитини в шкільне життя?

3. Назвіть основні завдання батьків у підготовці дитини до школи.

4. Як реалізується взаємодія між педагогами й батьками щодо підготовки дитини до школи?

5. Які сучасні тенденції впливають на підготовку дошкільника до школи у сім'ї?

6. Якими є шляхи підвищення педагогічної культури батьків у контексті підготовки дитини до школи?

Тема. Готовність дитини до школи як психолого-педагогічний феномен у контексті сімейного виховання.

Мета. Розкрити сутність поняття «готовність дитини до школи»; визначити складові готовності та окреслити роль сім'ї у формуванні базових якостей, необхідних для успішного навчання в початковій школі, здатності дитини успішно адаптуватися до умов шкільного навчання. ПР 1. Розуміти і визначати закономірності, завдання, зміст, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі.

Ключові слова: готовність, підготовка до школи, види готовностей, дошкільна зрілість.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Гавриш Н. В., Піроженко Т. О., Рогозянський О. С., Хартман О. Ю. Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт» як освітня система. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 85 93.

3. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с. 27.

4. Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловйова Л.І., Хартман О.Ю. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 36

5. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи: навчальнометодичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.

План

1. Сутність поняття «готовність до школи».

2. Структура шкільної готовності: психологічна, соціальна, фізіологічна, інтелектуальна, мовленнєва, емоційно-вольова компоненти.

3. Дошкільна зрілість як результат підготовки дитини до школи.

4. Критерії та показники сформованості готовності дитини до шкільного навчання.

5. Сімейне виховання як чинник формування готовності дитини до школи.

Готовність до школи – це сукупність певних властивостей та способів поведінки (компетентностей) дитини, необхідних йому для сприйняття, переробки та засвоєння навчальних стимулів на початку і при подальшому продовженні шкільного навчання

Готовність до навчання у школі є інтегративною характеристикою психічного розвитку дитини, яка охоплює компоненти, що забезпечують її успішну адаптацію до умов і вимог школи. Цей феномен постає як загальна (психологічна) і спеціальна готовність до навчання у школі, в якій розкриваються рівні розвитку тих психологічних якостей, що найбільше сприяють нормальному входженню у шкільне життя, формуванню навчальної діяльності.

У педагогічній та психологічній літературі феномен «готовність до шкільного навчання» трактується як загальна розвиненість особистості, яка дозволяє дитині включитися в систематичний процес виховання і навчання і успішно освоїти його зміст, як цілісна система властивостей і якостей, які повинен придбати дошкільник у своєму фізичному, розумовому й естетичному розвитку.

Поняття готовності до шкільного навчання в Українському педагогічному словнику подано визначення цього чинника неперервності освітнього процесу як сукупності «морфологічних і психологічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного організованого шкільного навчання», наголошуючи на обумовленість «дозріванням організму дитини, зокрема її нервової системи, ступенем сформованості особистості, рівнем розвитку психічних процесів (сприймання, уваги, пам’яті, мислення) тощо».

Поряд із терміном «готовність до шкільного навчання» науковці вживають майже синонімічний йому термін «шкільна зрілість», вбачаючи різницю між ними в тому, що другий більшою мірою відбиває психофізіологічний аспект дозрівання організму, тоді як перший охоплює такі компоненти, як мотиваційну, вольову, розумову, комунікативну й мовленнєву готовність. Готовність до навчання в школі – інтегрована характеристика психічного розвитку дитини, яка складається на завершення дошкільного дитинства і включає компоненти, що зумовлюють успішну адаптацію дитини до умов і вимог школи. Основними компонентами загальної (психологічної) готовності до школи є: мотиваційна, емоційно-вольова, розумова готовність.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. *Що таке дошкільна зрілість дитини та які її основні компоненти?*
2. *Які фактори впливають на формування готовності до школи в умовах сім'ї?*
3. *Чим відрізняється психологічна готовність від фізіологічної та соціальної?*
4. *Як стиль виховання у родині впливає на підготовку дитини до шкільного навчання?*
5. *У чому полягає роль батьків у формуванні пізнавальної мотивації у дітей?*
6. *Які ознаки свідчать про недостатній рівень готовності дитини до школи?*
7. *Назвіть способи розвитку емоційно-вольової сфери дитини.*
8. *Чому важливо враховувати індивідуальні особливості дитини під час підготовки до школи?*

Тема. Формування базових якостей особистості дитини в умовах сім'ї.

Мета: Формувати у здобувачів освіти цілісне уявлення про базові якості особистості дитини, що забезпечують успішне навчання в школі; проаналізувати чинники їх формування у дошкільному віці; висвітлити роль сім'ї та активної участі батьків у формуванні цих якостей та розвитку особистісного потенціалу дитини. ПР 1. Розуміти і визначати закономірності, завдання, зміст, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі. ПР 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Ключові слова: базові якості особистості, самостійність, відповідальність, мотивація до навчання, спостережливість, емоційна стабільність, відповідальність, батьківська підтримка.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Гавриш Н. В., Піроженко Т. О., Рогозянський О. С., Хартман О. Ю. Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт» як освітня система. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 85 93.

3. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с. 27.

4. Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловйова Л.І., Хартман О.Ю. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 36

5. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи: навчальнометодичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.

План

1. Поняття базових якостей особистості дитини, що сприяють успішному навчанню дитини в школі.
2. Роль сім'ї у формуванні базових особистісних якостей дітей докільного віку.
3. Виховні стратегії батьків і їхній вплив на особистісний розвиток дитини.

Поняття базових якостей особистості дитини, що сприяють успішному навчанню дитини в школі

Спостережливість – базова якість особистості, що має надзвичайне значення для збагачення знань, інтелектуального розвитку і набуття життєвого досвіду, що виявляється в умінні помічати істотне, виділяти однакове, схоже, відмінне, особливе; здатності вивчати, аналізувати, зосереджуватись на чомусь протягом певного часу.

Психологічна природа спостережливості. У структурі особистості дітей старшого дошкільного віку серед якостей, що формуються в цей період, виділяється спостережливість, яка визначається нами як базова якість, що полягає в умінні з високим ступенем зосередженості спостерігати за предметами, об'єктами і явищами навколишнього світу з виділенням їх істотних, характерних і малопомітних ознак.

Допитливість – інтелектуально-психологічна якість особистості, її духовна потреба, що виявляється у прагненні до пізнання світу.

Відповідальність – базова особистісна якість, що виявляється в готовності відповідати за свої дії, серйозному ставленні до обов'язків, здатності надавати перевагу обов'язку перед розвагою; дотримання слова. Формуванню відповідальності сприяють партнерська взаємодія та співробітництво.

Самостійність – вольова якість особистості, яка полягає у здатності діяти незалежно від керівництва і допомоги ззовні, звертатися за нею в разі об'єктивної допомоги; ініціювати власні рішення, покладатися на свій життєвий досвід.

Міжособистісна злагода – це особистісна моральна чеснота старшого дошкільника, в якій інтегровані когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти, що виявляються в знаннях дитиною норм і правил міжособистісної поведінки у соціальному середовищі, позитивному емоційно-ціннісному ставленні до них та вміннях їх застосовувати в процесі міжособистісної взаємодії з людьми; узгодженість взаємодії між людьми, які мають схожі цілі, цінності, потреби та інтереси, що виявляється у здатності діяти спільно, адаптованості членів групи, взаємній терпимості.

Справедливість – базова особистісна якість, що виявляється у здатності керуватися у взаємодії з іншими дітьми моральними правилами, вміннями орієнтуватися на правду як на соціально схвалювану чесноту, адекватно оцінювати дії інших з точки зору виконання загальноприйнятих норм та правил, власних дій з точки зору інтересів та поглядів іншої дитини чи колективу однолітків.

Міжособистісне партнерство − якість, яка дозволяє дитині взаємодіяти з усіма іншими учасниками спільної діяльності орієнтуючись на взаємно узгоджені мету, планування і регулювання діяльності для досягнення загального результату. Бути партнером означає поділяти ідеї, покладені в основу спільної діяльності, яку обрав самостійно, мати зобов'язання і здійснювати комунікацію.

Креативність – інтелектуальна якість особистості, що виявляється у схильності до творчості, прагненні відходити від шаблону, зразка, здатності знаходити оригінальні рішення, радіти створенню нового.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. *Що таке базові якості особистості дитини і чому вони важливі для успішного навчання?*
2. *Які особистісні риси сприяють кращій адаптації дитини до шкільного навчання?*
3. *Яким чином сімейне виховання впливає на розвиток базових якостей у дошкільника?*
4. *Які стилі виховання батьків є найефективнішими для формування відповідальності та самостійності у дитини?*
5. *Які помилки батьків можуть негативно впливати на готовність дитини до навчання?*
6. *Які методи і прийоми можна використати в родині для формування в дитини позитивного ставлення до навчання?*
7. *Як емоційна стабільність і мотивація пов'язані з успішністю у навчанні молодшого школяра?*

Тема. Психолого-педагогічні особливості адаптації першокласника до

навчання в школі.

Мета. Ознайомити здобувачів освіти з психологічними особливостями адаптації дитини до умов шкільного навчання; визначити фактори, що сприяють успішному входженню у нове соціальне середовище; розглянути основні види дезадаптації та ефективні стратегії профілактики й підтримки дитини в сім'ї. ПР 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі. ПР 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

Ключові слова: психологічна адаптація до школи, шкільна зрілість, дезадаптація, профілактика, підтримка, стратегія, родина, школа, перехід, емоційна стабільність

Література

1. Адаптація до школи. Фізіологічна, психологічна і соціальна адаптація: динаміка і труднощі. URL:https://stud.com.ua/

2. Бабко Т. М. та ін. Нова школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.

3. Бондаренко В. Проблеми соціальної адаптації молодших школярів в умовах воєнного часу. *Вересень. Науково-методичний,інформаційно-освітній журнал.* 2022. Т. 2, № 93.

4. Віннічeнко, І. Організація психолого-педагогічного супроводу дітей на етапі адаптації до школи. Перспективи та інновації науки. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4(4)-114-127

5. Волинець Н., Сопіна Ю. Соціально-психологічна адаптація до навчання в школі учнів молодшого шкільного віку в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 2(42).

6. Гуменюк Л. І. Психологічна підтримка сім'ї в умовах кризових ситуацій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. 2020. Вип. 11. С. 45–48.

7. Дзюбенко О. А. Особливості адаптації першокласників до навчальної діяльності в умовах впровадження концепції Нової української школи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2018. № 7. С. 14–18.

8. Кравчук Л. С. Особливості шкільної адаптації першокласників. Сучасна школа України. 2013. № 9. С. 4-6.

9. Щербакова О. О. Внутрішньосімейні взаємини як фактор шкільної адаптації академічно здібних дітей. Проблеми сучасної психології: *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН* України. 2015. Вип. 27. С. 676–689.

План

1. Характеристика поняття «шкільна адаптація»
2. Психологічна адаптація першокласника: поняття та особливості
3. Фактори, що впливають на успішність адаптації дитинидо шкільного навчаня. Ознаки адаптації дитини до школи.
4. Дезадаптація: сутність, ознаки та наслідки
5. Профілактика шкільної дезадаптації.
6. Роль батьків у процесі адаптації дітей до шкільного навчання.

Характеристика поняття «шкільна адаптація»

Вступ дитини до школи супроводжується її адаптацією до нової соціальної ситуації, а її успішність обумовлена низкою чинників як особистісного, так і навчального характеру. Створення сприятливих умов для адаптації в процесі навчальної діяльності прискорює не лише присто сованість першокласників до школи, але й запобігає виникненню феномену шкільної дезадаптації, який, як відзначають психологи-практики, краще попередити, ніж корегувати. Варто відзначити, що Концепція Нової української школи (далі – НУШ) побудована на засадах педагогіки партнерства та передбачає врахування вікових й індивідуальних особливостей дитини, підтримку її психічного, інтелектуального, творчого потенціалу, позитивне ставлення та повагу до її особистості, а саме ці складові є основою у психолого-педагогічному супроводі процесу адаптації першокласників, попередженні їх шкільної деза даптації. Отже, можна припустити, що сучасні освітні умови сприяють прискоренню адаптації учнів до школи та формують у них позитивне ставлення до навчальної діяльності.

Поняття «шкільна адаптація» використовують для висвітлення проблем та труднощів, що виникають в учнів під час вступу до школи та під час їхнього переходу з одного ступеня навчання на інший. Поняття «адаптація учнів до навчання» ми трактуємо як самодетермінований процес розвитку адаптативних можливостей учнів, який містить когнітивний, емо ційний, поведінковий та навчально-мотиваційний компоненти.

Початкова школа – важливий етап у житті школярів, оскільки саме у цей період відбувається пере будова свідомості дитини, її емоційної сфери, соціальна та психологічна адаптація до умов навчання. Вступ до школи – переломний момент у житті дитини, пов’язаний з новим типом стосунків та пере ходом від ігрової до навчальної діяльності як провідної. Це – кризовий

період у житті дитини, оскільки змінюється все: обов'язки, оточення, режим життєдіяльності, і їй необхідно адаптуватися до нових умов існування. Ускладнюють процес адаптації першокласників чинники різного роду. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив їх розподілити на кілька груп.

Перша – фізіологічні чинники: соматична ослабленість дитини; нейродинамічні розлади, пов'язані з психомоторною загальмованістю, з емоційною нестійкістю; функціональні дефекти периферійних органів мовлення; легкі когнітивні роз лади. Група індивідуально-особистісних чинників: неадекватність самооцінки; мотиваційна незрілість; особистісні якості (агресивність, тривожність); функціональна неготовність дитини до навчання у школі; недостатній рівень розвитку адаптаційних механізмів; труднощі зі встановленням позиції у групі од нолітків; проблеми у спілкуванні з дорослими. ***Група соціально-психологічних чинників поділена нами на сімейні та навчальні.***

Сімейні: негативний виховний вплив сім'ї; відсутність підтримки батьків у пе ріод адаптації до школи; соціально-педагогічна занедбаність; тривала психічна депривація; «неправиль ні» методи виховання у сім'ї; завищені вимоги до дитини; низький освітній рівень батьків; конфліктні ситуації; неповна сім'я тощо.

Навчальні: не правильний педагогічний підхід вчителя, його методика навчання; авторитарний підхід до дитини; несприятлива атмосфера в класі; не раціональна організація навчальних занять і режиму дня; завищені навчальні вимоги; не справедливе оцінювання з боку вчителя тощо. Всі зазначені чинники не тільки ускладнюють процес шкільної адаптації учнів, але і можуть при звести до їх дезадаптації. Оскільки адаптаційні порушення зазвичай мають несприятливу динаміку, то виникає необхідність у психолого-педагогічному супроводі процесу адаптації першокласників до нової соціальної ситуації.

Психологічна адаптація першокласників - основа успішного навчання в НУШ

Спілкування, взаємодія та співпраця між вчителем, учнем і батьками, повага до дитини, орієнтація на її особистість, доброзичливе, позитивне до неї ставлення, відсутність оціночного ранжування учнів, співпраця, товариськість, врахування вікових особливостей фізичного, психічного і розумового розвитку дітей, відсутність дискримінації, упередженості та насилля, вирішення педаго гічних задач в атмосфері психологічного комфорту та підтримки – сприятиме успішній адаптації першокласників до школи, їх соціалізації та розкриттю потенціалу кожної дитини.

За найпоширенішим тлумаченням, шкільна адаптація – це пристосування дитини до нової системи соціальних умов,відносин, вимог,видів діяльності,

нового режиму діяльності. Важливо, щоб це пристосування було здійснене без серйозних внутрішніх втрат, не зашкодило самопочуттю, настрою, самооцінці дитини.

Мета адаптаційного періоду в 1-му класі: створення у дитини уявлення про школу як місце, де вона буде прийнята і сприйнята такою,якою вона є з усіма своїми почуттями,думками,знаннями,проблемами.

Процес адаптації першокласників протікає на всіх її рівнях:

– біологічному (пристосування до нового режиму навчання й життя);

– психологічному (входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності);

– соціальному (входження до учнівського колективу).

Біологічна адаптація – це пристосування до нового режиму навчання й життя. Життя плинне, суперечливе, малопередбачуване: не встиг пристосуватися відчути стабільність існування, як трапляється таке, що докорінно змінює плани, суттєво впливає на самопочуття, змушує пристосовуватися до нового й незвичного.

Психологічна адаптація – це входження до нової системи вимог, пов'язаних з виконанням навчальної діяльності. Процес взаємодії особистості й середовища полягає в пошуку й використанні адекватних засобів і способів задоволення основних її потреб, до яких належать потреба в безпеці, фізіологічні потреби (у їжі, сні, відпочинку тощо), потреба в прийнятті та любові, у визнанні та повазі, у самовираженні, самоствердженні й у розвитку. Тим самим закладаються можливості для успішної соціальної адаптації й соціалізації дитини.

Соціальна адаптація – це процес входження до учнівського колективу. Соціальну адаптацію розглядають як завершальний, підсумковий етап адаптації в цілому, що забезпечує як фізіологічне і психологічне, так і соціальне благополуччя особистості. Першокласник повинен пристосуватись до вимог тих соціальних груп, що характерні для школи (учнівська група, вчителі, інші класи тощо).

Ознаки адаптації дитини до школи

Ознаки адаптації дитини до школи:

1. Процес навчання викликає у першокласника позитивні емоції, він упевнений в собі і не відчуває страх.
2. Учень справляється зі шкільною програмою.
3. Дитина проявляє самостійність при виконанні домашніх завдань і звертається за допомогою до мами або тата тільки після того, як самостійно спробувала його виконати.

4. Першокласник задоволений своїми стосунками з однокласниками і вчителем.

Оптимальний адаптаційний період складає один-два місяці. Залежно від різних чинників рівень адаптації дітей до нових умов може бути різним: високим, нормальним і низьким. Адаптація дитини до школи процес не односторонній: не тільки нові умови впливають на малюка, але і сам він намагається змінити соціально – психологічну ситуацію.

У початковий період навчання дитини у першому класі важливе значення має успішність адаптаційного періоду. Створення сприятливого середовища для адаптації дитини до систематичного навчання забезпечуватиме їй подальший розвиток, успішне навчання та виховання.

Роль батьків у процесі адаптації дітей до шкільного навчання

Роль батьків у процесі адаптації дітей до шкільного навчання в умовах кризових ситуацій. Адаптація дитини до шкільного навчання – це складний і багатогранний процес, який залежить від численних факторів, серед яких важливе місце займає сімейне середовище. У кризових ситуаціях, цей процес стає ще складнішим, оскільки діти опиняються під впливом додаткових стресових чинників, що можуть суттєво впливати на їхню емоційну стабільність і здатність до навчання. У цих умовах батьки відіграють надзвичайно важливу роль, адже саме вони є головними провідниками для дитини в цей непростий період, забезпечуючи емоційну підтримку, стабільність і допомогу у формуванні нових моделей поведінки.

Українська дослідниця Деменко О. Ф. підкреслює, що сімейна підтримка є ключовим чинником адаптації дітей до шкільного навчання, особливо в умовах кризового суспільства. У своїй праці вона наголошує, що емоційна стабільність батьків створює для дитини необхідне відчуття захищеності, що стає основою для подолання стресових ситуацій. Авторка зазначає, що дорослі, які здатні контролювати власний емоційний стан, є своєрідним «емоційним бар'єром», який пом'якшує негативний вплив зовнішніх чинників на дитину.

Сім'я має значний вплив на процес адаптації дитини до школи. Адаптація дитини відбувається в межах взаємодії різних рівнів її середовища: мікросередовища (сім'я, школа), мезосередовища (взаємодія між батьками та вчителями) та макросередовища (суспільні умови, культурні традиції). У кризових умовах сім'я повинна виконувати компенсаторну функцію, знижуючи рівень стресу та забезпечуючи дитині емоційний комфорт і стабільність.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Що таке адаптація першокласника до школи та які її етапи виділяють у психолого-педагогічній літературі?

2. Які чинники впливають на успішність адаптації дитини до навчальної діяльності ?

3. У чому полягає роль учителя в адаптаційному періоді першокласника?

4. Як стиль сімейного виховання може полегшити або ускладнити адаптацію дитини до школи?

5. Які труднощі найчастіше виникають у першокласників на початку навчання?

6. Якими методами можна підтримати емоційний комфорт дитини в період адаптації?

7. Чим відрізняється соціальна, емоційна та навчальна адаптація?

8. Які мої уявлення про те, якою має бути підтримка першокласника в адаптаційний період?

9. Як я особисто можу сприяти формуванню позитивного ставлення до школи у дитини?

10. Які знання або навички мені потрібно ще опанувати, щоб ефективно працювати з дітьми в період адаптації?

Тема. Формування психологічної готовності дитини до школи в умовах сім'ї: структура та зміст.

Мета. Сформувати у здобувачі освіти знання про зміст, компоненти та значення психологічної готовності дитини до школи; проаналізувати умови її формування в сім'ї; визначити роль батьків у підтримці емоційної, особистісної та зрілості дмтини. ПР 1. Розуміти і визначати закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі.

Ключові слова: мотиваційна готовність, емоційно-вольова готовність, соціальна готовність, інтелектуальна готовність**.**

Література.

1. Алієва Е.Ю. Діагностична програма «Психологічна готовність дитини до школи». *Психолог дошкілля*. 2017. № 3 (92). С. 1-32.

2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

3. Гавриш Н. В., Піроженко Т. О., Рогозянський О. С., Хартман О. Ю. Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт» як освітня система. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 85 93.

4. Державний стандарт початкової освіти. 2018. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo standartu-pochatkovoyi-osviti

5. Піроженко Т.О., Карабаєва І.І., Соловйова Л.І., Хартман О.Ю. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 36

6. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи : навчальнометодичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.

7. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с. 27

План

1. Поняття психологічної готовності дітей до школи.
2. Структура психологічної готовності.
3. Критерії сформованості психологічної готовності дитини до школи.
4. Мотиваційна готовність дітей до навчання у школі.
5. Структура і показники емоційно-вольової готовності дітей до навчання у школі.
6. Форми та методи формування психологічної готовності дитини до школи в сім'ї**.**

Психологічна готовність до шкільного навчання включає:

- **мотиваційну готовність** (прагнення дитини до функції учня);
- **емоційно-вольову готовність**, яка показує рівень сформованості довільної регуляції діяльності, зменшення імпульсивних реакцій і можливість тривалий час виконувати завдання.
- **інтелектуальну готовність**, яку характеризують рівень розвитку пізнавальних процесів та їх орієнтованість на зону найближчого розвитку, обсяг словникового запасу, наявність вищих форм наочно-образного мислення, кругозір, вміння виділяти навчальне завдання і перетворювати її в самостійну мету діяльності, спеціальні уміння;

Найбільш значущим чинником для успішного навчання є розвиток мотиваційної сфери дитини. Тут виокремлюються три основні моменти.

По-перше, потреба дитини в новому соціальному статусі школяра.

По-друге, готовність прийняти й виконувати певні вимоги дорослих, мати певні обов'язки, бути відповідальним; іншими словами, мати «внутрішню позицію школяра».

По-третє, бажання змінити ігрову діяльність на навчальну, мати домінуючий пізнавальний мотив навчання.

Важливим компонентом психологічної готовності до школи ***є готовність дитини в емоційно-вольовій сфері: вміння регулювати свою поведінку*** в ситуаціях, пов'язаних із напруженістю, необхідністю зібратися, мобілізуватися

й у стані втоми, довести справу до кінця. Шкільне життя дитини є суцільним підпорядкуванням певним правилам, тому психологи вважають, що саме соціальна зрілість - наріжний камінь готовності дитини до навчання.

Емоційно-вольова готовність виявляється у відповідному рівні розвитку здатності дитини до керування своєю поведінкою: вміння виконувати вимоги вихователя, дотримуватися встановлених правил, виявляти наполегливість у досягненні поставленої мети, уміння виконувати розпочату роботу до кінця, незважаючи на привабливі подразники, що відволікають. Основу для розвитку довільності поведінки майбутнього школяра складає сформована до кінця дошкільного віку ієрархія мотивів.

Значущими для емоційно-вольової готовності до школи є такі риси поведінки старшого дошкільника, як самостійність, організованість, дисциплінованість.

Основними показниками емоційно-вольової готовності є певний ступінь сформованості довільних психічних процесів (цілеспрямованого сприймання, запам'ятовування, уваги), уміння долати посильні труднощі, навички самостійності, організованості, швидкий темп роботи, що вимагає зібраності, зосередженості (на противагу імпульсивності, схильності відволікатись), опанування основними правилами поведінки у навчальних та інших ситуаціях, уміння правильно реагувати на оцінку виконаного завдання, оцінювати свою роботу.

Соціальна готовність до школи передбачає і належну сформованість у дитини вміння вибудовувати свої взаємини з педагогом та однолітками. Вихователь, який систематично спостерігає за поведінкою дітей у групі дошкільного закладу, знає, хто з них уміє спокійно і по-діловому звернутися до дорослого із запитанням, попросити в товариша допомоги або запропонувати свою, узгодити власні інтереси з інтересами однолітків у грі чи іншому виді діяльності; хто обирає в іграх лише найпривабливіші ролі шляхом умовляння, примусу чи конфліктуючи, а хто задовольняється будь-якою роллю, не вміє відстоювати себе і свої інтереси; хто взагалі не готовий брати участі у спільній діяльності через боязкість або комунікативну пасивність.

Когнітивна готовність до школи, яка довгий час вважалась та до цих пір багатьма вважається основною формою готовності до школи, також відіграє дуже істотну роль в успішному навчанні.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. Що включає поняття психологічної готовності до школи?

2. Які компоненти входять до структури психологічної готовності дитини?

3. Як визначити, чи дитина готова до школи психологічно?

4. Яку роль відіграє сім'я у формуванні психологічної зрілості дошкільника?

5. Як батьки можуть впливати на мотивацію до навчання ще до початку шкільного навчання?

6. Які помилки у вихованні можуть завадити дитині адаптуватися до школи?

7. Які методи можна використовувати для розвитку емоційно-вольової сфери дитини?

8. Які, на вашу думку, педагогічні помилки в родинному вихованні, які гальмують розвиток психологічної готовності.

Тема. Формування фізіологічної готовності та збереження здоров'я дитини в процесі підготовки до школи в сім'ї.

Мета. Формувати у здобувачів освіти знання про фізіологічну готовність дитини до школи як важливу складову загальної підготовки до школи; охарактеризувати її основні показники та умови формування; проаналізувати значення сім'ї у забезпеченні повноцінного фізичного розвитку, дотриманні здорового способу життя та збереженні психофізичного благополуччя дитини. Проаналізувати ефективні форми і методи роботи, спрямовані на підтримку фізичного розвитку та формування здорового способу життя в процесі підготовки до шкільного навчання. ПР 14. Мати навички збереження та зміцнення психофізичного і соціального здоров'я дітей

Ключові слова: фізіологічна готовність, психофізичне здоров'я, фізичний розвиток, режим дня, рухова активність, здоровий спосіб життя, родинне виховання, профілактика перевантаження, гігієнічні навички.

Література

1. Гавриш Н. В., Піроженко Т. О., Рогозянський О. С., Хартман О. Ю. Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт» як освітня система. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 85 93.

2. Піроженко Т. О, Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування URL: https://lib.iitta.gov.ua/732153/

3. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи : навчальнометодичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.

4. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с.

5. Самойленко О., Хацаюк О., Бровата О., Колєсніков В., Оленченко В., Віктор К. Сутнісні характеристики формування готовності батьків до

організації фізичного розвитку дошкільників в реаліях сьогодення *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2024. № 92. С. 76-82.

План

1. Поняття фізіологічної готовності до школи: сутність і критерії.
2. Показники фізичного розвитку дитини дошкільного віку.
3. Критерії фізіологічної готовності дітей до навчання в школі.
4. Попередження перевантаження та збереження психофізичного здоров'я дитини.

Критерії фізіологічної готовності дітей до навчання в школі

Фізіологічна готовність до шкільного навчання пов'язана з нормами фізичного розвитку дітей 6-7-річного віку і визначається показниками ваги, зросту, м'язового тонусу та ін. Також при оцінці враховуються стан нервової системи дитини, зору, моторики (особливо дрібної моторики рук), слуху, загальний стан його здоров'я. Одним з показників фізіологічної готовності до шкільного навчання є так званий філіппінський тест, який вказує на завершення, що відбувається зазвичай в 5-6 років.

Визначається рівнем розвитку основних функціональних систем організму дитини та станом її здоров'я. Оцінку фізіологічної готовності дітей до систематичного навчання в школі визначають медики за окремими критеріями. При формуванні та діагностиці психологічної готовності до школи необхідно враховувати рівень фізіологічного розвитку та стан здоров'я дитини.

Критерії фізіологічної готовності дітей до навчання в школі: рівень фізичного розвитку; рівень біологічного розвитку; стан здоров'я

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. *Що таке фізіологічна готовність до школи і як вона впливає на адаптацію дитини?*
2. *Які показники свідчать про достатній рівень фізіологічної зрілості дошкільника?*
3. *Як сім'я може сприяти зміцненню здоров'я дитини перед вступом до школи?*
4. *Які елементи щоденного режиму особливо важливі для майбутнього першокласника?*
5. *Яку роль відіграє рухова активність у формуванні готовності до навчання?*
6. *Як батьки можуть попередити фізичне та психоемоційне перевантаження дитини?*
7. *Які умови в родинному середовищі сприяють підтримці здоров'я дитини в перехідний до школи період?*

8. Чому важливо враховувати індивідуальні фізіологічні особливості кожної дитини під час підготовки до школи?

Тема. Формування інтелектуальної готовності дітей до школи дітей.

Мета. Сформувати у здобувачів освіти уявлення про зміст, структурні компоненти формування інтелектуальної готовності дітей до шкільного навчання; проаналізувати методи стимулювання мислення, мовлення, пізнавальної активності дошкільників у процесі підготовки до школи в умовах сім'ї. ПР 1. Розуміти і визначати закономірності, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі.

Ключові слова: інтелектуальна готовність, пізнавальні процеси, логічне мислення, увага, пам'ять, мовлення, навчальна мотивація, пізнавальна активність, підготовка до школи.

Література

1. Адаптація до школи. Фізіологічна, психологічна і соціальна адаптація: динаміка і труднощі. https://stud.com.ua/

2. Данилюк М. А., Найда Р. Г. Наступність у навчанні старших дошкільників і першокласників Нової української школи. Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку. Рівненський ДГУ. 2021. С. 146-148.

3. Купрієнко В. І. Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти, початкової школи і батьків щодо формування готовності дошкільників до школи. *Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та почат кової освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* 124 24 листопада 2021 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР» / Наук. ред. В.В. Шин каренко. 2021. С. 212-219.

План

1. Теоретичні основи проблеми формування інтелектуальної готовності дітей до школи.
2. Інтелектуальна готовність як провідний компонент шкільної зрілості.
3. Інтелектуальна складова готовності до школи у контексті пізнавальних здібностей дитини.
4. Ознаки сформованості інтелектуальної готовності дітей до школи.

Теоретичні основи проблеми формування інтелектуальної готовності дітей до школи.

Проте більш ***значущим є формування інтелектуального компонента.*** За даними Т. Поніманської та І. Дичківської ***розумова готовність дитини до школи характеризується рівнем її інтелектуальних та пізнавальних***

можливостей. При цьому особливу увагу науковці звертають на сформованість ряду вмінь та навичок, що дозволять дитині шостого-сьомого року життя засвоювати знання в стінах школи.

Разом з тим серед основних компонентів інтелектуальної готовності вони визначають: загальну обізнаність дитини щодо об'єктів навколишньої дійсності, тобто знання і переконання дитини, рівень розвитку досвіду здійснення учбової діяльності, здатність до виконання розумових операцій та дій. До того ж ***інтелектуальну готовність визначають як набутий дитиною інтелектуальний досвід виконання низки пізнавальних операцій та дій, систему знань, переконань та уявлень дитини про навколишній світ.***

До ***основних складових інтелектуальної готовності дитини до школи відносять***: загальну обізнаність дитини щодо об'єктів навколишньої дійсності, тобто знання і переконання дитини, рівень розвитку досвіду здійснення учбової діяльності, здатність до виконання розумових операцій та дій. До того ж **інтелектуальну готовність визначають** як набутий дитиною інтелектуальний досвід виконання низки пізнавальних операцій та дій, систему знань, переконань та уявлень дитини про навколишній світ.

До основних складових інтелектуальної готовності дитини до школи відносять: загальну обізнаність дитини про предмети, об'єкти, явища навколишньої дійсності й елементи світогляду; сформованість пізнавальної сфери дошкільника, що

- загальну обізнаність дитини про предмети, об'єкти, явища навколишньої дійсності й елементи світогляду;

- сформованість пізнавальної сфери дошкільника, що характеризується рівнем розвитку когнітивних процесів; наявність задатків щодо формування навчальних вмінь і навичок;

- рівень розвитку досвіду здійснення учбової діяльності, здатність до виконання розумових операцій та дій.

Інтелектуальна готовність дітей шостого-сьомого року життя є одним з ***найголовніших компонентів загальної готовності***, що забезпечує психічний та особистісний розвиток особистості старшого дошкільника. Разом з тим ***інтелектуальна готовність визначається рівнем набутого розумового досвіду та полягає в інтелектуальних операціях, уміннях та діях, що сприятимуть процесу засвоєння нових знань***. Тобто високий рівень інтелектуальної готовності старшого дошкільника дозволить досягти успіхів у навчанні.

Важливо усвідомлювати домінантну роль гри у процесі підготовки дитини до школи. Гра є провідною діяльністю для дітей старшого дошкільного віку. Гра – це вид діяльності, що впливає на розвиток інтелектуальних,

емоційних і вольових рис майбутнього школяра, зумовлює якісні зміни в його психіці. Практики у сфері дошкільної освіти засвідчують значний потенціал ігрової діяльності щодо формування у дітей позитивного ставлення до школи, розвивається здатність до колективної діяльності. Одним з найефективніших засобів формування інтелектуальної готовності є саме дидактична гра. Застосування дидактичних ігор в освітньому процесі розвиває абстрактне мислення дитини, дозволяє систематизувати новий досвід, сприяє більш якісному засвоєнню знань.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. *Що включає в себе поняття інтелектуальної готовності дитини до школи?*
2. *Які компоненти інтелектуальної готовності можна виділити у дошкільному віці?*
3. *Як інтелектуальна готовність пов'язана з іншими складовими психологічної готовності до школи?*
4. *Які умови сприяють розвитку інтелектуальної сфери дитини?*
5. *Які методи і прийоми ефективні для стимулювання логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку?*
6. *У чому полягає роль родини у формуванні інтелектуальної готовності до шкільного навчання?*
7. *Які види діяльності найбільше сприяють розвитку пізнавальних процесів дошкільників?*
8. *Як оцінити рівень інтелектуальної готовності дитини перед вступом до школи?*

Тема. Роль сім'ї у формуванні соціальної готовності дитини до школи.

Мета. Сформувати у здобувачів освіти знання про сутність соціальної готовності як складової шкільної зрілості; розкрити вплив сімейного виховання на розвиток соціальних навичок дитини, її здатності до взаємодії, співпраці, дотримання правил та адаптації до шкільного колективу; визначити форми партнерства між батьками та педагогами щодо підтримки соціального розвитку дитини. ПР 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Ключові слова: соціальна готовність, соціалізація, комунікативні навички, адаптація, співпраця, самооцінка, шкільна зрілість, взаємодія з однолітками.

Література

1. Адаптація до школи. Фізіологічна, психологічна і соціальна адаптація: динаміка і труднощі. URL: https://stud.com.ua/

2. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с.

3. Матвієнко С. І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посібн. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 161 с. 5.

4. Піроженко Т. О, Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування URL: https://lib.iitta.gov.ua/732153/

6. Піроженко Т. О. Соціально значущі цінності в життєдіяльності майбутнього школяра : методичні рекомендації / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова, О.Ю. Хартман ; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 32 с.

5. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи : навчальнометодичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2020. 218 с.

7. Шадюк О. Інноваційні підходи до організації наступності дошкільної та початкової ланок освіти. Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип. 11. / упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол.: Н. М. Коляда, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ. 2020. С. 219-123.

План

1. Поняття соціальної готовності дитини до школи: сутність і структура.
2. Вікові особливості соціалізації дітей старшого дошкільного віку.
3. Соціальні навички для успішного входження в шкільне середовище.
4. Вплив сім'ї на формування соціальної готовності дитини.

Питання для самоконтролю та рефлексії

1. *Що таке соціальна готовність дитини до школи і які її основні компоненти?*
2. *Які соціальні вміння є ключовими для адаптації до шкільного життя?*
3. *Яку роль відіграє сім'я у формуванні навичок комунікації та співпраці?*
4. *Як стиль сімейного виховання впливає на соціальну поведінку дитини?*
5. *У чому полягає співпраця батьків і педагогів щодо розвитку соціальної компетентності дошкільника?*

6. *Які ознаки свідчать про недостатній рівень соціальної готовності дитини до школи?*

Теми семінарських занять

Тема 1. Сучасні підходи до підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи в умовах сім'ї.

Тема 2. Нормативно-правове забезпечення підготовки дітей до школи

Тема 3. Структура і показники психологічної готовності дитини до школи.

Тема 4. Формування дошкільної зрілості – основа успішного успішного навчання в школі.

Тема 5. Напрями забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою.

Теми практичних занять

Тема 6. Практичні аспекти діагностики готовності дітей до школи: методики, рекомендації для батьків.

Тема 7. Використання сучасних освітніх ресурсів у підготовці дітей до школи в умовах сім'ї.

Тема 8. Використання методик раннього навчання дітей дошкільного віку елементів грамоти в умовах сім'ї.

Тема 9. Формування оцінно-контрольних дій дітей старшого дошкільного віку.

Тема 10. Здача ЗМ1 (МР1) Теоретичні основи підготовки дитини до школи в сім'ї

Тема 11. Здача ЗМ2 (МР2) Формування готовності дітей старшого дошкільного віку до шкільного навчання в умовах сім'ї.

Тема 12. Здача ЗМ3 (МР3) Формування дошкільної зрілості та адаптації дитини навчання в школі.

Практико-орієнтовані завдання

1. Скласти анкету для батьків майбутніх першокласників з метою виявлення рівня їх залучення до підготовки дитини до школи.
2. Проаналізувати опис поведінки дитини (кейс). Визначте рівень її готовності до школи за когнітивними, емоційно-вольовими та соціальними показниками.
3. Скласти рекомендаційний буклет або інфографіку для батьків «Як розвивати у дитини самостійність, відповідальність і емоційну стійкість у повсякденному житті».
4. Підготувати добірку з 5-7 дидактичних ігор, вправ, які батьки можуть використовувати вдома для розвитку мислення, пам'яті, уваги.
5. Створити сімейний проєкт «Творча майстерня»: підібрати 5 занять

для образотворчої діяльності вдома (малювання, ліплення, аплікація тощо).

6. Розробити серію дидактичних ігор (на 1 тиждень), що сприяють розвитку словникового запасу, граматичної правильності та зв’язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

7. Оцінка рівня дошкільної зрілості дитини (кейс): скласти діагностичну карту для оцінки готовності дитини 6-7 років до шкільного навчання.

8. Провести діагностику готовності дитини до школи (за допомогою одного з тестів або методик, наприклад, методики Керна-Йерасека чи «Малюнок сім’ї»).

9. Провести діагностику готовності дитини до школи за допомогою комплексу діагностичних завдань «Чарівні перетворення».

10. Розробити інтерв’ю для батьків, яке допоможе комплексно оцінити готовність їхньої дитини до школи.

11. Скласти рекомендації для батьків «10 способів розвинути емоційну стійкість та мотивацію до навчання в дитини вдома».

12. Підготувати рекомендації для батьків, які допоможуть підтримати першокласника в перші тижні навчання, зокрема під час адаптації до шкільного навчання.

13. Проаналізувати освітні ресурси, сучасні навчально-методичні матеріали для підготовки дитини до школи. Визначити види готовності (інтелектуальна, мовленнєва, соціальна тощо), на формування яких спрямовані запропоновані педагогічні завдання. Обґрунтувати їх педагогічну доцільність і можливості застосування в умовах сім’ї у підготовці дітей до шкільного навчання.

14. Спланувати роботу з підготовки дитини до школи в умовах сім’ї, використовуючи сучасні навчальні ресурси.

15. Спланувати роботу з підготовки дитини до школи у сім’ї на один день (підібрати дидактичні ігри, вправи для розвитку мовлення, навчання елементів грамоти, логіко-математичного розвитку).

16. Розробити тематику консультацій для батьків дітей старшого дошкільного

віку «Як підготувати дитину до школи».

17. Розробити поради для батьків дітей старшого дошкільного віку: як підготувати дитину до школи.

18. Навести приклади діагностичних завдань методики Керна-Ієрасика.

19. Розробити поради для батьків щодо формування мотиваційної готовності дитини до навчання в школі.

20. Скласти план-конспект заняття з навчання грамоти для дітей старшого дошкільного віку.

21. Підібрати завдання для розвитку абстрактного мислення та орієнтування в просторі.

22. Дібрати аналітико-синтетичні вправи та вправи для оволодіння дітьми дошкільного віку звуковим синтезом.

23. Підготувати заняття для моделювання: навчання дітей грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом; навчання грамоти за методикою Л. Шелестової (на вибір) https://www.youtube.com/channel/UCXZMrN_55HYJMTOZKLm2eyg

24. Здійснити порівняльний аналіз навчання дітей грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом та авторською методикою Л. Шелестової «Розвивальне читання».

Тематика І3

1. Переглянути вебінар «Психологічна готовність дитини до школи: діагностика та рекомендації» https://www.youtube.com/watch?v=MLrm868uBSg

Висловіть власну думку щодо актуальності порушених питань. Запропонуйте, як ці рекомендації можуть бути використані у вашій майбутній професійній діяльності.

2. Розробити поради для батьків дітей старшого дошкільного віку: як підготувати дитину до школи https://www.education.ua/news/2023/08/18/pidhotovka-dytyny-do-shkoly-instruktsiia-dlia-batkiv-maibutnikh-pershoklasnykiv/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw05i4BhDiARIsAB_2wfA456jOMlwpLPqlv215lOIwyG_a4IOHWwXvoESdbg3RAHTG02XEaAcaAgJzEALw_wcB

25. Розробити тематику консультацій для батьків дітей старшого дошкільного віку: як підготувати дитину до школи; як підготувати дитину до навчального року в умовах війни. Дібрати науково-методичну літературу з проблеми.

26. Проаналізувати сучасні освітні ресурси у підготовці дітей до школи в умовах сім'ї. Підготувати мультимедійну презентацію (10-15 слайдів), тема на вибір: «Сучасні навчально-методичні матеріали для підготовки дитини до школи в умовах сім'ї» «Освітні матеріали для батьків: як ефективно готувати дитину до школи в сім'ї» «ТОП сучасних посібників та ігор для підготовки дитини до школи в сім'ї»?» «Навчальні ресурси для дітей старшого дошкільного віку: як підготувати дитину до школи вдома». *Незалежно від обраного варіанта, варто включити такі блоки: тип ресурсу (друкований/цифровий); автори, видавництво; мета використання (який аспект готовності формує); переваги використання у сім'ї.*

3. Переглянути Live-запис Наталії Гавриш URL:https://www.youtube.com/watch?v=ZEH0dVWGa5k Проаналізувати завдання для дітей старшого дошкільного віку, подані у зошиті з розвитку мовлення «Веселі казкарики». (Видавництво «Генеза», НМК «Буду вправним першачком»). Обгрунтувати ефективність запропонованих завдань.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО/СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Питання для модульного/ семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень – репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень – репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень – творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Варіант модульної контрольної роботи містить три запитання, по одному запитаннюз кожного рівня.

Перший рівень (*відповіді на запитання цього рівня оцінюються максимальною кількістю – 2* ***бали).***

Другий рівень (*відповіді на запитання цього рівня оцінюються максимальною кількістю –3* ***бали)***

Третій рівень (*максимальна кількість балів за виконання завдання цього рівня 5 –* ***балів).***

І рівень

1. Структура і показники емоційно-вольової готовності до навчання у школі
2. Функції сім'ї у підготовці дитини до школи.
3. Структура і показники інтелектуальної готовності дітей до навчання у школі.
4. Поняття «готовність дитини до школи».
5. Основні компоненти психологічної готовності дитини до школи.
6. Фактори, що впливають на формування готовності до школи у сім'ї.
7. Базові якості особистості дитин, необхідні для успішного навчання в школі.
8. Причини недостатнього рівня підготовленості окремих дітей до шкільного навчання.
9. Поняття «адаптація першокласника до школи».

10. Труднощі адаптації дітей до навчання в школі.

11. Ознаки успішної адаптації дитини до школи.

12. Дезадаптація: сутність, ознаки та наслідки.

ІІ рівень

1. Розкрити вплив сім'ї на адаптацію дитини до шкільного навчання.

2. Обґрунтувати роль батьків у формуванні навчальної мотивації дитини.

3. Пояснити, які умови у сім'ї сприяють розвитку комунікативних навичок дітей.

4. Розкрити критерії готовності дітей до навчання в школі.

5. Дошкільна зрілість як результат підготовки дитини до школи.

6. Проаналізувати способи формування позитивного ставлення до навчання в умовах сім'ї.

7. Розкрити зміст мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку у контексті підготовки до навчання у школі.

8. Проаналізувати основну симптоматику кризи 6-7 років.

9. Висвітлити значення вікових особливостей у процесі адаптації дитини до школи.

10. Визначити ознаки, за якими можна розпізнати дезадаптацію дитини до шкільного навчання.

11. Назвати види вправ з підготовки руки дитини до письма та визначити послідовність їх використання у залежності від періоду навчання.

12. Обгрунтувати наступність як принцип безперервності освітнього процесу.

13. Роль сім'ї у формуванні базових особистісних якостей дітей докільного віку.

14. Розкрити виховні стратегії батьків і їхній вплив на особистісний розвиток дитини.

15. Проаналізувати базові якості особистості дитини. Чому вони важливі для успішного навчання?

16. Назвати особистісні риси, які сприяють кращій адаптації дитини до шкільного навчання.

17. Розкрити методи і прийоми, які сприяють формуванню в дитини позитивного ставлення до навчання.

18. Розкрити поняття інтелектуальної готовності дитини до школи.

19. Обгрунтувати роль сім'ї у формуванні інтелектуальної готовності до шкільного навчання.

20. Проаналізувати види діяльності, що сприяють розвитку пізнавальних процесів дітей дошкільного віку.

ІІІ рівень

1. Проаналізувати переваги і недоліки підготовки дітей до школи в сім'ї.
2. Проаналізувати як змінюється підхід батьків до підготовки дитини до школи в умовах сучасного суспільства.
3. Проаналізувати вплив сімейного виховання на готовність дитини до школи.
4. Розкрити взаємозв'язок між самооцінкою дитини і її успішністю в школі.
5. Обгрунтувати ризики, які виникають при недостатньому психолого-педагогічному супроводі в родині.
6. Проаналізувати взаємозв'язок між емоційною стабільністю та адаптацією дітей до шкільного навчання.
7. Розкрити роль батьків у формуванні лідерських якостей у дитини.
8. Проаналізувати вплив несистемної підготовки дитини до школи на адаптацію до шкільного навчання.
9. Проаналізувати вплив сімейного виховання на адаптаційні труднощі першокласника.
10. Описати діагностичні завдання методики «Прогресивні матриці Равена».
11. Проаналізувати особливості реалізації компетентнісного підхід у забезпеченні наступності мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу.
12. Проаналізувати основні аспекти компетентнісного підходу у забезпеченні наступності мовленнєвого розвитку між дошкільною та початковою освітою.
13. Розкрити алгоритм застосування завдання «Придумай гру з іграшкою» (комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення»).
14. Розкрити алгоритм застосування завдання «Шлях до чарівної скриньки» (комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення»).
15. Розкрити алгоритм застосування завдання «Чарівні перетворення фігури» (комплекс діагностичних завдань «Чарівні перетворення»).
16. Проаналізувати вимоги сучасної школи до підготовки дітей до шкільного навчання у контексті Державного стандарту початкової освіти.
17. Проаналізувати вимоги до якості підготовки дітей дошкільного віку до школи, визначені в освітніх програмах.
18. Охарактеризувати сутність авторської методики Л. Шелестової «Розвивальне читання».
19. Проаналізувати індивідуальні особливості дитини, які впливають на тривалість адаптаційного періоду.

20. Пояснити, у чому полягає небезпека ігнорування емоційного стану першокласника в період адаптації.

21. Проаналізувати переваги і недоліки підготовки дітей до школи в сім'ї.

22. Підібрати дидактичні ігри, вправи з метою формування умінь складати речення, розвитку словника, дрібної моторики.

23. Підібрати ігри та вправи для формування графомоторних навичок, дрібної моторики та зорово-моторної координації.

24. Підібрати дидактичні ігри для розвитку дрібних м'язів пальців, кисті руки (пальчикова гімнастика).

25. Критерії оцінювання модульного/семестрового контролю 26.(МКР1, МКР2, МКР3)

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання **Перший рівень**	**2**	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом в повному обсязі. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою.
	1	Здобувач вищої освіти загалом володіє навчальним матеріалом, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки.
Другий рівень	**3**	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом в повному обсязі; аргументовано його викладає; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання; демонструє авторську позицію здобувача освіти.
	2	Самостійно викладає основний зміст навчального матеріалу, але без глибокого всебічного аналізу.
	1	Здобувач освіти не в змозі ґрунтовно викласти зміст питання, допускаючи при цьому суттєві помилки.
Практичне завдання **Третій рівень**	**5**	Здобувач вищої освіти дав повну, інноваційно орієнтовану, креативну, вичерпну відповідь, яка складається з: правильного вибору алгоритму вирішення завдання; структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; ґрунтовних висновків; авторське бачення проблеми та її практичне вирішення.
	3	Здобувач вищої освіти розуміє суть завдання, наявна особистісна позиція студена. Відповіді властиві інноваційність і креативність у вирішенні практичного завдання. Містить деякі помилки у виборі алгоритму вирішення завдання.
	2	Здобувач вищої освіти не розуміє або не повністю розуміє завдання; не в змозі його виконати; виконав завдання частково або й повністю неправильно (виконав менш ніж 20% завдання).

Література

1. Адаптація до школи. Фізіологічна, психологічна і соціальна адаптація: динаміка і труднощі. https://stud.com.ua/

2. Бабко Т. М. та ін. Нова школа: організація взаємодії з батьками учнів початкової школи : навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.

3. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

4. Богуш А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинки наступності. Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2017. №28. С. 23-27.

5. Бондаренко В. Проблеми соціальної адаптації молодших школярів в умовах воєнного часу. *Вересень. Науково-методичний,інформаційно-освітній журнал.* 2022. Т. 2, № 93.

6. Вінніченко, І. Організація психолого-педагогічного супроводу дітей на етапі адаптації до школи. Перспективи та інновації науки. URL: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-4(4)-114-127.

7. Волинець Н., Сопіна Ю. Соціально-психологічна адаптація до навчання в школі учнів молодшого шкільного віку в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 2(42).

8. Гавриш Н. В. Використання дидактичних посібників із розвитку мовлення в процесі підготовки дошкільників до школи. URL: https://www.youtube.com/watch?v=lVTqSkDHLw8

9. Гавриш Н. В., Піроженко Т. О., Рогозянський О. С., Хартман О. Ю. Програмно-методичний комплекс «Впевнений старт» як освітня система. Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 85 93. 4. Матвієнко С. І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посібн. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 161 с. 5.

10. Гуменюк Л. І. Психологічна підтримка сім'ї в умовах кризових ситуацій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. 2020. Вип. 11. С. 45-48.

11. Данилюк М. А., Найда Р. Г. Наступність у навчанні старших дошкільників і першокласників Нової української школи. Нова українська школа в дії: актуальні проблеми методик навчання та стратегії розвитку. Рівненський ДГУ. 2021. С. 146-148.

12. Державний стандарт початкової освіти. 2018. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo standartu-pochatkovoyi-osviti

13. Дзюбенко О. А. Особливості адаптації першокласників до навчальної діяльності в умовах впровадження концепції Нової української школи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2018. № 7. С. 14–18.

14. Закон «Про дошкільну освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#n712 06

15. Каньоса Н. Наступність дошкільного та початкового навчання в умовах Нової української школи. Збірник наукових праць. 2019. Вип. 26. Ч. 2. С. 260-266.

16. Кравчук Л. С. Особливості шкільної адаптації першокласників. Сучасна школа України. 2013. № 9. С. 4-6.

17. Купрієнко В. І. Партнерська взаємодія закладу дошкільної освіти, початкової школи і батьків щодо формування готовності дошкільників до школи. *Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та почат кової освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* 124 24 листопада 2021 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР» / Наук. ред. В.В. Шинкаренко. 2021. С. 212-219.

18. Кушнір В. Сучасні виклики до передшкільної освіти в контексті завдань Нової української школи. Дошкільна освіта в контексті нових цілей української школи: колективна монографія / За наук. ред. проф. В. Кушнір. 2020. Hameln: InterGING. С. 6-21.

19. Луців С. Забезпечення наступності у підготовці руки до письма дітей старшого дошкільного віку та учнів першого класу. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2018. С. 191-199.

20. Любарська І. О. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи: монографія. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. 72 с.

21. Маліновська Н. В. Гра як засіб формування навичок письма у дітей передшкільного віку. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Випуск 1 (126). Серія: Педагогіка. Одеса, 2019. С. 26-31.

22. Маліновська Н.В. Підготовка ліворукої дитини до письма. *Психолого-педагогічні умови гуманізації навчально-виховного процесу у школі та ЗВН: збірник наукових праць.* №1 (21). Рівне: РВЦ МКГУ ім.акад.С. Дем'янчука, 2019. С. 89-97.

23. Матвієнко С. І. Передшкільна освіта: теорія та практика: навч. посібн. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 161 с.

24. Optima.kids Готуємося до писемних занять: вправи з ручкою й олівцем. URL: https://optima.kids/blog/gotuyemosya-do-pisemnih-zanyat-vpravi-z-ruchkoyu-y-olivcem

25. Піроженко Т. О, Карабаєва І. І., Соловйова Л. І., Хартман О. Ю. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування URL: https://lib.iitta.gov.ua/732153/

26. Піроженко Т. О. Соціально значущі цінності в життєдіяльності майбутнього школяра: методичні рекомендації / Т.О. Піроженко, Л.І. Соловйова, О.Ю. Хартман ; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 32 с.

27. Піроженко Т., Карабаєва І., Соловйова Л., Хартман О. Вивчення готовності дітей старшого дошкільного віку до систематичного навчання в умовах реформування української школи. Психологічний часопис. 2022. No 8 (2). С. 18-32.

28. Піроженко Т., Карабаєва І., Соловйова Л., Хартман О. Якісна та кількісна характеристика готовності старших дошкільників до навчання ушколі. *Психологічний часопис.* 2023. No 9 (1). С. 41-49.

29. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (затверджений наказом Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21). URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti

30. Самойленко О., Хацаюк О., Бровата О., Колєсніков В., Оленченко В., Віктор К. Сутнісні характеристики формування готовності батьків до організації фізичного розвитку дошкільників в реаліях сьогодення *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2024. № 92. С. 76-82.

31. Самойленко О., Хацаюк О., Бровата О., Колєсніков В., Оленченко В., Віктор К. Сутнісні характеристики формування готовності батьків до організації фізичного розвитку дошкільників в реаліях сьогодення Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2024. № 92. С. 76-82.

32. Філімонова Т. В. Психолого-педагогічна підготовка дітей до школи: навч.-метод. посіб. Миколаїв: СПД Румянцева, 2020. 218 с.

33. Шадюк О. Інноваційні підходи до організації наступності дошкільної та початкової ланок освіти. Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип. 11. / упоряд. О. Б. Петренко; ред. кол.: Н. М. Коляда, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ. 2020. С. 219-123.

34. Швайка Л. А. Готуємо руку до письма. Робочий зошит 5-6 років. Харків: Видавнича група «Основа», 2021. 48 с. URL: https://osnova.com.ua/pidgotovka-do-pisma-robochiy-zoshit-56-rokiv-za-onovlenim-bazovim-komponentom-doshkilnoi-osviti-gdsh004-462303.html

35. Шелестова Л. В. Навчальне видання «Вчимося читати» як засіб організації діяльності дошкільників URL: https://lib.iitta.gov.ua/717058/1/ShLV_2018%20konf(Bilorus).pdf

36. Шелестова Л. Вчимося читати. Частина 1. Київ : Видавництво «Фенікс», 2021. 276 с.

37. Шелестова Л. В. Вчимося читати : робочий зошит для дітей 6-7 років : ч. 2 Вид. переробл. і доповн. Київ: Фенікс, 2020. 276 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720882/1/ShLV_%D0%A7_2%201-13.pdf

38. Шелестова Л. В. Вчимося читати. Робочий зошит для дітей 4-5 років. Частина 1. Київ : Фенікс, 2018. 272 с.

39. Щербакова О. О. Внутрішньосімейні взаємини як фактор шкільної адаптації академічно здібних дітей. Проблеми сучасної психології: *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН* України. 2015. Вип. 27. С. 676-689.

Євгенія ДУРМАНЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ОСНОВИ ГУВЕРНЕРСТВА З МЕТОДИКОЮ

Анотація. Зміна освітніх і виховних орієнтирів потребує пошуку нових, або використання вже відомих і адаптованих до сучасних умов ідей, поглядів, концепцій тощо. З часу проголошення незалежності України відкрилися широкі можливості для переосмислення чи нового сприйняття теоретичних надбань і практичного досвіду минулого, які розкривалися тенденційно або з ідеологічних причин несправедливо замовчувалися. У контексті зазначеного вище, актуальним є відродження інституту гувернерства, як системи особистісно орієнтованого виховання і навчання в домашніх умовах, що майже упродовж століття знаходилася у забутті. Звідси логічним і доцільним є оволодіння майбутніми вихователями знаннями та вміннями гувернерської діяльності.

Мета освітнього компоненту - ознайомлення здобувачів освіти зі становленням та розвитком гувернерства в Україні як феноменального соціально-педагогічного явища; визначення теоретичних основ і методичних засад гувернерської діяльності.

Основними завданнями вивчення є:

- розкриття сутності гувернерської діяльності, її характерних ознак та функцій;
- аналіз змісту діяльності гувернера з дітьми дошкільного віку;
- вивчення форм і методів роботи гувернера з дітьми в сім'ї;
- діагностування власної готовності до гувернерської діяльності з дітьми та формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

Інтегральна компетентність:

КІ-1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

Фахові компетентності:

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага);

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі);

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки;

КС-15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей;

Як вибірковий освітній компонент «Основи гувернерства з методикою» забезпечує формування здатності діагностувати виховний потенціал сім'ї, взаємодіяти з дітьми дошкільного віку та їх батьками, сприяти становленню особистості дитини дошкільного віку.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку;

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій;

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами;

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти;

ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Результати навчання за освітнім компонентом

Знання та розуміння:

- сутності основних категорій щодо визначення понять гувернер і гувернерство;

- специфіки роботи гувернера в сім'ї, встановлення взаємостосунків з дитиною та її батьками;
- особливостей підготовки дітей до шкільного навчання;
- особливості та методики виховання культури поведінки, діяльності та спілкування дітей;
- специфіки діяльності в сім'ї з дітьми особливими потребами.

Застосування знань та розумінь:

- аналізувати психолого-педагогічні аспекти виховання дітей у сім'ї з гувернерами;
- здійснювати вивчення виховного потенціалу сім'ї;
- вивчати особистість дитини;
- визначати реальний стан готовності дитини до навчання в школі;
- допомагати батькам у підготовці дитини до навчання в школі;
- аналізувати та розробляти режим дня для дітей різних вікових груп;
- розробляти сценарії сімейних свят та проведення сімейного дозвілля;
- уміти реалізувати соціально-педагогічні технології в роботі з різними категоріями дітей.

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

ТЕМА 1. ГУВЕРНЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ.

План

1. Актуальність виникнення гувернерства в Україні. Чинники відродження гувернерства як навчально-виховної системи.
2. Сутність поняття «гувернерство». Характерні ознаки гувернерської діяльності.
3. Історичні етапи становлення гувернерства.

Мета: формування у студентів усвідомлених знань про гувернерство як спцифічну навчально-виховну систему та умінь визначати характерні ознаки гувернерської діяльності та аналізувати етапи становлення гувернерства.

Ключові поняття: гувернер, гувернерство, сімейне виховання, індивідуальний підхід, етапи становлення гувернерства як педагогічної системи.

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку;

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

Гувернерство – поняття соціальної сфери суспільства, головною характеристикою якого *є індивідуалізація виховання та навчання дітей в умовах сім'ї, яке здійснюється кваліфікованим педагогом*. Відповідна діяльність укладається на договірній основі, що передбачає економічну угоду, визначення освітніх потреб суб'єктів й функціональних обов'язків педагога, і як результат – передачу окремих соціалізуючих функцій родини фахівцеві – гувернерові. Незважаючи на те, що гувернерство – особлива форма домашньої освіти та виховання, вона реалізує й загальносуспільні цілі. Ці дві форми виховання – сімейна та суспільна, взаємодіють між собою, та розвивають певні сторони та напрями соціалізації особистості, формують культурні установки, норми та ідеали.

Гувернерство вирішує суспільні завдання в індивідуальній формі, у ньому консолідовані запити сім'ї, її освітній вибір, тобто така альтернативна освітньо-виховна система, на думку С. Марченка, може трактуватися як *соціокультурний механізм вирішення протиріч між свободою і необхідністю в соціалізації особистості*.

Соціально-економічні чинники *відродження гувернерства в сучасній Україні пов'язані з такими причинами*:

- «розшарування» суспільства, формування середнього класу, поява достатньої кількості заможних родин;
- негативне ставлення частини населення до системи суспільного дошкільного виховання, що повільно перебудовується на особистісну орієнтовану модель;
- залишковий принцип фінансування дошкільних установ, що призводить до їх переповненості, а відтак до високого рівня захворювання дітей;
- недостатня забезпеченість сучасними засобами навчання дошкільнят.

Визначаючи пріоритетну роль суспільного виховання та здобуття освіти, у державних документах чітко визначено, що дитина, зокрема дошкільник, може здобути її у дошкільних навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; у сім'ї, або з допомогою фізичних осіб з високими моральними якостями, які мають відповідну вищу освіту, ліцензію на право надання освітніх послуг у сфері дошкілля та фізичний стан здоров'я який дозволяє виконувати функції педагога. Це забезпечує позитивне розв'язання державного завдання обов'язкової дошкільної освіти й виховання

дітей відповідно до власного бачення і є законодавчим підґрунтям для функціонування гувернерства.

Є.Сарапулова у монографічному дослідженні „Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера" зазначає, що для гувернерства, як форми індивідуального виховання й навчання дітей, *характерні такі ознаки*:

1) виховання і навчання дитини є індивідуалізованими;

2) навчання й виховання дитини відбувається в домашніх умовах (у сім'ї) або в освітньо-виховній установі закритого типу, де створюється мікроклімат, наближений до умов родинного виховання;

3) педагогічний процес організовується таким чином, щоб діти сприймали гувернера як близьку людину, і його авторитет у їхніх очах був не нижчим, аніж авторитет батьків.

Вихідними характеристиками гувернерської системи, які відрізняють її від систем колективного навчання й виховання, Є. Сарапулова називає *14 психолого-педагогічних особливостей навчально-виховної діяльності гувернера, виокремлених у процесі дослідження кращих методик індивідуального домашнього навчання й виховання та педагогічної спадщини видатних гувернерів різних епох, а саме:*

1) Ретельне вивчення якостей, нахилів, уподобань вихованця і якнайповніше врахування їх при розробці індивідуальної навчально-виховної системи для кожної конкретної дитини;

2) Рівномірний розподіл уваги вихованців між трьома напрямами виховання: вихованням фізичним, вихованням моральним і вихованням розумовим. Побудова навчально-виховного процесу з метою збереження й покращення здоров'я дитини, запобігання перевтомі вихованця від занять, прищеплення йому навичок здорового способу життя;

3) Підготовка вихованця до активної практичної діяльності у дорослому віці, яка здійснюватиметься у відповідності з природними задатками дитини та належністю її до певного суспільного стану;

4) Орієнтація процесу домашнього навчання на розвиток мислення учня та на засвоєння дитиною тільки життєво важливого матеріалу, який вона змогла б застосувати на практиці;

5) Побудова індивідуалізованої навчально-виховної системи з урахуванням відмінностей у вихованні дівчаток і хлопчиків;

6) Цілеспрямоване формування у дітей таких позитивних рис, як працьовитість, серйозне й сумлінне ставлення до виконуваної справи, розсудливість, завбачливість;

7) Культуровідповідність виховання;

8) Зміни стилю виховання, пов’язані з віковими особливостями дитини і переходом її до іншої вікової групи;

9) Застосування спеціальних дієвих систем для перевиховання дітей у домашніх умовах;

10) Запобігання виникненню у дітей нервових та психічних захворювань;

11) Використання ефективних методик для поступової переорієнтації дитини з виховання на самовиховання, з навчання на самоосвіту;

12) Формування у вихованця оптимальної самооцінки;

13) Плекання гарних манер у вихованця, навчання його майстерності ділового й неформального спілкування, вміння висловлювати свою думку. Навчання дитини розбиратися в людях, впливати на них, уникати конфліктів, діяти в неординарних ситуаціях;

14) Застосування у навчальній практиці кількох методик з метою вибору оптимальної для кожної окремої дитини.

Рекомендована література

1. Верхоляк М. Р. Нормативно-правова база діяльності гувернера [Електронний ресурс]. Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. посіб. Львів, 2018. С. 87–88. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 2.01.2022).

2. Голова Н. Гувернерство як своєрідна педагогічна системи індивідуальної освіти дитини в сім’ї [Електронний ресурс]. Педагогічні інновації у фаховій освіті : зб. наук. пр. Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2015. Вип. 1. С. 19–24. Режим доступу: https://bit.ly/34iPoDq (дата звернення: 22.12.2021).

3. Дахно І. І. Няня – домашня працівниці – гувернантка. Ділова кар’єра : навч. посіб. Київ, 2011. С. 513–514.

4. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс].Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 2.01.2022).

5. Інспекторова Т.С. Сучасний погляд на професійну діяльність гувернера. Історія становлення та етапи розвитку гувернерства [Електронний ресурс]. Теорія та методика діяльності сімейного педагога. Умань. 2009. С. 6–16. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/422767.pdf (21.12.2021).

6. Кобилянська Л. І. Гувернерство як напрям розвитку педагогічної теорії і практики XXI століття [Електронний ресурс]. Міжнародні Челпанівські Психолого-Педагогічні Читання. 2013. Т. 7. С. 208–214. Режим доступу: http://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/997/1008 (21.12.2021).

7. Кобилянська Л. Гувернерство як предмет науково-педагогічного аналізу. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2012. Вип. 28. С. 91-99.

8. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія. К.: МАУП, 2003. 264 с.

9. Сейко М. В. Особливості розвитку гувернерства в Україні [Електронний ресурс]. Актуальні проблеми педагогіки вищої школи в контексті підготовки педагогів початкової ланки освіти : матеріали другої міжвуз. наук.-практ. студент. конф. Рівне, 2016. С. 208–211. Режим доступу: http://kppordgu.do.am/docs/aktualni_problemi_pedagogiki.pdf#page=208 (дата звернення: 4.01.2022).

Питання для самоконтролю

1. Що таке гувернерство?
2. Характерні ознаки гувернерської діяльності
3. Причини відродження гувернерства в Україні
4. Історичні етапи становлення гувернерства як педагогічної системи

ТЕМА 2. ФУНКЦІЇ ТА НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА

План

1. Аналіз функцій гувернерської діяльності
2. Напрями роботи гувернера та їх характеристика.

Мета: сформувати у студентів знання про функції та основні напрями гувернерської діяльності.

Ключові поняття: професійна функція, функції гувернера, напрями гувернерської діяльності.

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку;

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

Соціально-економічні, політичні та культурні трансформації у розвитку сучасного українського суспільства обумовлюють необхідність модернізації освітньої системи на всіх її рівнях. Серед пріоритетних завдань є відхід від авторитарної педагогіки, орієнтація на гуманізацію навчально-виховного процесу, створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожної особистості, відкриття її унікального "Я". У Законах України "Про освіту", "Про дошкільну освіту", "Про загальну середню освіту" визначено, що

формування самобутньої особистості, її освіта і виховання може відбуватися не тільки в освітніх закладах, а у процесі *індивідуального навчання і виховання в умовах сім'ї за допомогою відповідного спеціаліста.*

Зміна освітніх і виховних орієнтирів потребує пошуку нових, або використання вже відомих і адаптованих до сучасних умов ідей, поглядів, концепцій тощо. З часу проголошення незалежності України відкрилися широкі можливості для переосмислення чи нового сприйняття теоретичних надбань і практичного досвіду минулого, які розкривалися тенденційно або з ідеологічних причин несправедливо замовчувалися. У контексті зазначеного вище, актуальним є відродження інституту гувернерства, як системи особистісно орієнтованого виховання і навчання в домашніх умовах, що майже упродовж століття знаходилася у забутті.

Гувернерство як педагогічне явище "постало з потреби формування яскравої неординарної особистості, здатної здійснювати подальший поступ людської цивілізації". За багатовікову історію воно неодноразово довело ефективність свого існування і на сьогодні є "життєво необхідною галуззю педагогіки, без якої не можна обійтися".

На підставі викладено вище можна визначити такі ***функції гувернера:*** діагностична; прогностична; соціалізуюча; виховна; освітня; комунікативна; попереджувально-профілактична; організаторська; консультативна; охоронно-захисна; корекційно-реабілітаційна; соціально-терапевтична; посередницька.

Розкриємо їх сутність.

Діагностична функція спрямована на вивчення, аналіз й оцінювання індивідуальних особливостей, стану фізичного і психічного здоров'я, рівня вихованості, успішності дитини, проблем (якщо такі існують) соціально-психологічного, дидактичного та виховного характеру на основі сучасних методів педагогіки, психології, соціології. Крім того, соціальний гувернер має звернуту увагу на вивчення традицій, ціннісних орієнтацій, виховного потенціалу, інтересів, потреб, проблем сім'ї; рівня психолого-педагогічної культури батьків; особливостей спілкування дитини з дорослими членами сім'ї; місця і ролі дитини у сім'ї.

Прогностична функція полягає у визначенні й розробці програми соціально-педагогічної роботи з дитиною на основі врахування її індивідуальних та вікових особливостей, рівня розвитку, побажань батьків; виборі методів, засобів і прийомів, які дозволяють у заданих умовах та встановлений час досягнути поставленої мети; передбаченні результатів діяльності в цілому та різних її аспектів зокрема, що забезпечать максимальну результативність за розумних витрат зусиль і часу.

Соціалізуюча функція передбачає формування у дитини основних соціальних норм і цінностей, розвиток навичок соціальної самоорганізації життя, здатності орієнтуватися в навколишньому світі, інтеграцію до соціального середовища.

Виховна функція спрямована на формування у дитини загальнолюдських і національних цінностей, моральних понять, поглядів і переконань, вироблення навичок і звичок моральної поведінки; розвиток естетичних потреб, смаків і почуттів, художніх здібностей і творчої діяльності, культури взаємодії з природою; забезпечення повноцінного фізичного та інтелектуального розвитку.

Освітня функція передбачає розвиток у дитини потреби в отриманні знань, неперервній освіті; формування позитивної мотивації навчання; розвиток мовлення, мислення, емоційно-вольової сфери. Крім того, соціальний гувернер має звернути увагу і на просвіту батьків, підвищення рівня їх педагогічних знань та умінь, формування бажання займатися самоосвітою.

Комунікативна функція полягає у встановленні доцільної, конструктивної взаємодії з дитиною, батьками та іншими членами сім'ї. Завдання соціального гувернера у реалізації цієї функції полягає у дотриманні основних правил та норм спілкування, доборі оптимальних прийомів і засобів комунікативного впливу, попередженні та подоланні конфліктних ситуацій.

Попереджувально-профілактична функція полягає у запобіганні та обмеженні причин соціальної дезадаптації дитини; попередженні та подоланні негативних явищ, конфліктних ситуацій, які здатні антипедагогічно вплинути на неї; проведенні роз'яснювальної роботи щодо впливу шкідливих звичок на здоров'я та життєдіяльність особистості; формуванні і пропагуванні здорового способу життя; організації соціально-позитивної діяльності через відвідування позашкільних навчально-виховних закладів.

Організаторська функція передбачає залучення вихованця до різних видів діяльності, організацію співробітництва з батьками у досягненні поставленої мети; забезпечення змістового дозвілля дитини; налагодження співпраці та партнерства з різними спеціалістами та соціально-виховними інституціями.

Консультативна функція спрямована на допомогу батькам у вивченні і розумінні питань сімейного виховання; наданні порад і рекомендацій щодо розвитку і виховання їхньої дитини, корекції її поведінки, відхилень у розвитку; знаходження ефективних шляхів взаємодії дорослих і дитини, створення атмосфери взаєморозуміння, співробітництва.

Охоронно-захисна функція полягає в обстоюванні і захисті прав та інтересів дитини на життя, освіту, дозвілля, свободу слова, отримання інформації, висловлення власної думки на основі відповідної нормативно-

правової бази; створенні умов для повноцінного розвитку вихованця, віри в себе, в можливість досягнення позитивних результатів; збереженні і зміцненні фізичного, психічного і духовного здоров'я дитини.

Корекційно-реабілітаційна функція має на меті здійснення корекції виховних впливів на дитину з боку сім'ї, соціального середовища, зміну і вдосконалення її особистісних якостей, особливостей життєдіяльності; допомогу дитині з обмеженими функціональними можливостями у досягненні оптимального фізичного, інтелектуального, психічного, соціального рівня розвитку, озброєння її навичками самообслуговування, сприяння соціальній адаптації, залучення до участі у суспільному житті.

Соціально-терапевтична функція спрямована на вчасне подолання кризових ситуацій та проблем дитини і сім'ї, пропонування шляхів і засобів для самостійного вирішення і подолання труднощів, стимулювання впевненості у собі.

Посередницька функція полягає у налагодженні взаємодії з різними соціальними інституціями (медичними, освітніми, культурними закладами, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, неурядовими організаціями) та фахівцями (лікарями, дефектологами, реабілітологами, психологами, вихователями дошкільних закладів, учителями, викладачами-репетиторами, викладачами музичних, хореографічних, художніх шкіл та студій, керівниками гуртків, секцій, спеціалістами служб та центрів у справах сім'ї, представниками громадських організацій тощо), які сприятимуть соціальному становленню і розвитку дитини.

Вказані функції домінують залежно від потреб та конкретних ситуацій, що виникли у дитини.

На основі функцій *визначимо напрями роботи гувернера, а саме це:*

- здійснення індивідуального соціального виховання і розвитку дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного (переважно молодшого та середнього) віку, захист їхніх прав та інтересів;
- організація індивідуальної роботи з дітьми з обмеженими функціональними можливостями, дітьми з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованими дітьми з метою соціально-педагогічної допомоги і підтримки, корекції їхнього розвитку, нейтралізації негативного впливу середовища;
- установлення співробітництва з батьками дитини, підвищення їх педагогічної культури, допомога у виконанні функцій вихователів;
- налагодження співпраці з різними соціальними інституціями та спеціалістами;
- удосконалення власної професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, у сучасному соціокультурному просторі збільшується кількість дітей, які потребують ефективної професійної допомоги спеціаліста нової формації - соціального гувернера. Це фахівець, який здійснює індивідуальну роботу з різними категоріями дітей переддошкільного, дошкільного та шкільного віку в умовах сім'ї або умовах, наближених до таких з метою їх соціального виховання і розвитку, соціально-педагогічної допомоги і підтримки, захисту їхніх прав та інтересів; сприяє педагогізації батьків, допомагає їм у розв'язанні проблем сімейного виховання.

Соціальне гувернерство як напрям професійної діяльності соціального педагога ще тільки починає своє становлення й відповідно потребує подальших ґрунтовних напрацювань. Перспективним вважаємо визначення змісту, методів і прийомів роботи соціального гувернера з різними категоріями дітей.

Рекомендована література

1. Акіншева І.П. Технологія роботи соціального гувернера: метод. посіб. для студ. спец. "Соціальна педагогіка та практична психологія", "Соціальна педагогіка та основи правознавства". Луганськ: Альма-матер, 2008. 164 с.

2. Завацька Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. К.: Видавничий Дім "Слово", 2008. 240 с.

3. Кобилянська Л.І. Сімейне гувернерство як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога. *Молодь і ринок*. 2006. № 4. С. 101-105.

4. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія. К.: МАУП, 2003. 264 с.

5. Соценко Ю. Ю. Гувернерство як альтернативна умова забезпеченності якості дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2018 р.). Київ, 2018. Т. 4. - С. 308-310. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7105 (дата звернення: 3.01.2022).

6. Соценко Ю. Ю. Роль та місце гувернерства як системи індивідуального навчання й виховання дітей в сучасному освітньому просторі [Електронний ресурс]. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*». Київ, 2016. вип. 37, т. 4. С. 229-235. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7101 (дата звернення: 4.01.2022)

7. Шароватова О.П. Гувернерство як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2008. № 1. С.24-42.

Питання для самоконтролю

1. Особливості гувернерської діяльності
2. Назвати основні функції гувернера
3. Охарактеризувати основні функції гувернерської діяльності
4. Визначити основні напрями гувернерської діяльності

ТЕМА 3. КОМПЕТЕНТНІСНА МОДЕЛЬ ГУВЕРНЕРА

План

1. Зміст поняття компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього фахівця.
2. Аналіз компетентностей майбутнього вихователя – гувернера.
3. Характеристика компетентнісної моделі гувернера.

Мета: формування у студентів усвідомлених знань про компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх вихователів – гувернерів; формування умінь визначати загальні та фахові компетентності гувернера та моделювати професійну компетентність гувернера.

Ключові поняття: гувернер, гувернерська діяльність, компетенція, компетентність, загальна компетентність, професійна компетентність, ключова компетентність, компетентнісна модель фахівця – гувернера.

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку;

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

На сьогодні в Україні триває процес реформування освітньої системи, спрямований на розвиток та набуття особистістю якісних здатностей, приведення вітчизняних критеріїв та стандартів освіти у відповідність до європейських вимог.

Презентованість використання поняття "компетентнісний підхід" у нормативно-правових і концептуальних документах, у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних педагогів свідчить, що цей підхід стає реалією сучасної освіти та активно реалізується в навчально-виховному процесі, оскільки вирішення завдань сучасної школи потребує істотного посилення самостійної й продуктивної діяльності тих, хто навчається, розвитку їхніх особистісних якостей і творчих здібностей.

О.Глузманаком виокремлено та узагальнено *основні ідеї компетентнісного підходу:*

- компетентнісний підхід не є принципово новим для вищої освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності;
- компетентність не протиставляється знанням, умінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою сумою;
- компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо.

Дж. Равеном досить повно розкрито особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті:

по-перше, щодо можливостей педагогів керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів;

по-друге, стосовно учнів: виявляти свої здібності, спостерігати за їх становленням у процесі розвитку і здобувати визнання власних досягнень;

по-третє, щодо забезпечення спроможностей педагогів визнання своїх досягнень у вивченні та оцінюванні їхньої педагогічної діяльності;

по-четверте, щодо організації педагогічної діагностики з метою вдосконалення освітніх програм та освітньої політики загалом;

по-п’яте, для здійснення ефективної політики в галузі трудових ресурсів, заснованої на більш ефективних процедурах професійного навчання, працевлаштування і подальшого професійного зростання фахівців, а також здійснення такої політики в доборі кадрів, яка сприяє залученню гідних кандидатів на впливові посади в суспільстві й відхиленню непридатних

Розглядаючи цей аспект проблеми, В. Луговий відзначає системоутворювальну *роль компетентностей у проектуванні освітніх програм та організації навчального процесу*. Тобто акцент у навчанні зміщується з того, що знає, хоче і може викладач, на те, що потрібно тому, хто навчається. За компетентнісного підходу увага зосереджується на результаті освіти, а не на процесі. Інакше кажучи, первинною й системоутворювальною стає не процесуальна (навчально-викладацько-оцінювальна) складова, що разом з тим не принижує її важливості, а результативна, виражена в термінах компетентностей.

О. Жуком визначено функції компетентнісного підходу в освіті:

- операціональну, що передбачає виявлення (операціоналізація) системи знань, умінь і навичок, видів готовності студента, які визначають його

компетентність і гарантують результативність вирішення професійних, соціальних та особистісних завдань;

- діяльнісно-технологічну, що забезпечує конструювання змісту навчання діяльнісного типу, максимальне наближення до майбутньої сфери діяльності студента, розроблення й упровадження в навчальний процес завдань, способи вирішення яких відповідають технологіям професійної діяльності;
- виховну, що означає посилення виховної складової освітнього процесу, формування у студентів організаторського та управлінського досвіду, культури особистісного та професійного спілкування;
- діагностичну, що передбачає розроблення більш ефективної системи моніторингу якості освітньо-професійного процесу, зокрема, діагностики досягнутих рівнів сформованості компетенцій.

Отже, необхідність модернізації сучасної освіти спонукає вчених до обґрунтування та пошуку способів реалізації компетентнісного підходу в освіті. І змістовна, і процесуальна складові компетентнісного підходу спрямовані на досягнення нового цілісного освітнього результату, який віддзеркалює підсумок одночасного засвоєння змісту освіти й розвитку особистості, що опанувала значущий для неї зміст. В умовах компетентнісного підходу здебільшого акцентують увагу на результаті навчання; при цьому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері.

Українські вчені зробили значний внесок у розроблення проблеми компетентнісного підходу в освіті. За результатами діяльності робочої групи українських науковців і практиків (О. Савченко – керівник, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, С. Трубачова) досліджено теоретичні й прикладні питання реалізації компетентнісного підходу в освіті України.

У результаті запропоновано такий перелік ключових компетнтностей: навчальна (уміння вчитися), громадянська, загальнокультурна, інформаційна, соціальна, здоров'язберігаюча, які деталізуються в комплексі знань, умінь, навичок, цінностей. ставлень, здатностей за навчальними галузями й життєвими сферами учнів.

Зважаючи на те, що педагогічна діяльність гувернера-вихователя розглядається нами як різновид педагогічної діяльності вчителя, програма курсу передбачає *формування професійно-педагогічної компетентності*, яка *інтегрує у собі сформовані компетенції*, зокрема:

соціальна компетенція – здатність гувернера до професійного та педагогічного спілкування, здібність до співробітництва з дітьми, колегами, батьками, громадськістю тощо;

психолого-педагогічна компетенція розкриває підготовленість та можливість гувернера-вихователя до самостійного і творчого здійснення навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних психологічних здібностей та вікових особливостей дітей;

персональна компетенція – характеризує спроможність гувернера використовувати власні професійно-педагогічні здібності та можливості у педагогічній діяльності, готовність до постійного самовдосконалення, само мотивування та рефлексії.

Зазначені компетенції узгоджуються з кваліфікаційною характеристикою гувернера; психолого-педагогічними особливостями навчально-виховної діяльності гувернера. А головне – *співвідносяться з ключовими компетентностями, що визначені міжнародною комісією Ради Європи та положеннями вітчизняних педагогів щодо ключових компетентностей вчителя.*

Рекомендована література

1. Браніцька Т. Р. Загальна характеристика фахівця соціономічної професії [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна".* Хмельницький, 2012. № 6. С. 25-28.

Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_7 (дата звернення: 9.01.2025).

2. Корх-Черба О. Сучасні надбання у сфері педагогічної діяльності домашніх наставників-гувернерів [Електронний ресурс]. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. Слов'янськ, 2021. Вип. 30. С. 43–46.

Режим доступу: http://www.intellectinvest.org.ua/content/userfiles/files/gnvp/GNVP_30.pdf#page=43 (дата звернення: 4.01.2022).

3. Леонова В. І. Професійна характеристика соціального гувернера [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посіб. Одеса, 2017. С. 56–65.

Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.12.2021).

4. Синявський В. В. Гувернер [Електронний ресурс]. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посіб. Кіровоград, 2024. С. 22–26.

Режим доступу: https://bit.ly/3iB0B7x (дата звернення: 12.08.2025).

Питання для самоконтролю

1. Що таке компетенція?

2. Що таке компетентність фахівця?

3. Чим відрізняється загальна компетентність від фахової?

4. Визначити ключові компетентності майбутнього гувернера.

5. Завдання компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього фахівця ЗДО.

6. Структурні компоненти компетентнісної моделі гувернера.

ТЕМА 4. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА

План

1. Особливості педагогічної діяльності гувернера.
2. Психологічні основи гувернерської діяльності.
3. Творчість гувернерської діяльності.

Мета: сформувати у студентів знання з психолого-педагогічних основ гувернерської діяльності; розвиток умінь визначати психологічні аспекти гувернерської діяльності та творчий потенціал майбутніх гувернерів.

Ключові поняття: емпатія, творчість, творчий потенціал, комунікативність, рефлексія, педагогіка співробітництва, міжособистісна взаємодія.

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами;

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Дослідники відзначають, що діяльність гувернера має багато спільного з вчительським працею. Специфіка ж її полягає в тому, що гувернер виховує і навчає дітей, що мають свої вікові особливості, відмінні від особливостей дітей шкільного віку. Велике місце в його праці займає керівництво грою, побутовою діяльністю, діяльністю спілкування. Гувернер організовує та керує повсякденним життям і навчальною діяльністю своїх вихованців. Ці види діяльності мають свої особливості в дитячому віці, і керівництво ними вимагає особливих умов. Важливою складовою частиною педагогічної праці, умовою його ефективності в цілому є високий рівень гностичної діяльності вихователя - вона спрямована на пізнання їх батьків і аналіз власної педагогічної діяльності.

Специфіка педагогічної діяльності гувернера

Як і кожна діяльність, педагогічна має свою структуру.

Компонентами педагогічної діяльності є:

цілі, об'єкт, суб'єкт, засоби, результат.

Коротко схарактеризуємо кожен компонент.

1) *Цілі педагогічної діяльності гувернера.*

Процедура докладної класифікації педагогічних цілей дістала назву таксономія. Цілі за ступенем спільності утворюють певну ієрархічну систему. Так, виділяють *вихідні* (загальні) цілі, які визначають спрямованість освіти в цілому. Вони визначаються суспільством, в них відображаються запити держави щодо виховання підростаючого покоління. Педагогічна діяльність кожного педагога спрямована на реалізацію загальних цілей та сприяє здійсненню соціальної наступності поколінь, включенню молоді в існуючу систему соціальних зв'язків, реалізації природних можливостей людини в оволодінні суспільним досвідом. Вихідні цілі втілюються в *конструктивних* педагогічних цілях. Конструктивні цілі стосуються конкретної ланки освіти. Конструктивні цілі визначають способи і характер досягнення вихідних цілей за певних умов конкретною ланкою освіти. Конструктивні цілі зумовлюють рівень розвитку знань, умінь, навичок вихованців, сформованість певних рис особистості, на конкретному етапі освіти. Конструктивні цілі на відміну від вихідних мінливіші й динамічніші. Вони залежать від наявних критеріїв оцінки розвитку вихованців, змісту, форм і методів освіти.

Нижче стоять *оперативні* цілі, що їх вирішує кожен гувернер і вихователь, реалізуючи навчально-виховний процес в умовах конкретного дошкільного закладу, конкретної дитини, з орієнтацією на власний рівень педагогічної майстерності, досвід, умови в яких він працює. Оперативні цілі завжди будуть стосуватися тих різноманітних ситуацій, які виникають в професійній діяльності гувернера. Таким чином цілі професійної педагогічної діяльності мають як короткочасний так і тривалий характер.

2. *Об'єкт педагогічної діяльності* - це дитина. Він має свою специфіку, яка полягає в наступному. Людина - активна істота, з неповторними індивідуальними якостями, з особистим ставленням і розумінням подій, що відбуваються навколо. Дитина співучасник педагогічного процесу, яка має свою мету, мотиви, поведінку. Отже, об'єкт педагогічної діяльності одночасно є її суб'єктом, який може по-різному ставитися до педагогічного впливу, тому що сприймає його через свій внутрішній світ, свої установки.

Педагог має справу з людиною, яка постійно змінюється в процесі розвитку, тому не можна застосовувати у вихованні шаблонні педагогічні ходи, стереотипні дії. А це вимагає творчого пошуку, інших підходів.

Одночасно на дитину разом з гуверенером діє оточуюче життя (довкілля), часто стихійно, багатопланово, в різних напрямках.

3. Характеристика суб'єкта педагогічної діяльності.

Суб'єкт - той, хто впливає на вихованця - гувернер, вчитель, батьки, дитячий колектив. Головний інструмент впливу - особистість педагога, його людські якості, професійні знання, фахові вміння. Якщо вихованці не сприймають серйозно особу педагога, не поважають його - вони не будуть підкорятися його впливові, адже у такого педагога нема авторитету. Щоб мати вплив на вихованців треба завоювати у них істиний авторитет, а для цього педагог повинен мати позитивні людські якості, професійні знання і вміння, гуманістичну спрямованість та постійно самовдосконалюватися.

4. Засоби виховання.

Засобами виховання є різноманітні види дитячої діяльності: гра, праця, самостійна художня діяльність, навчальна. Гуверенр добирає оптимальне поєднання різних видів діяльності через які можна досягти виховних цілей. Проте не слід забувати, що провідним видом діяльності в дошкільному віці є гра. А це означає, що основне і виховне, і навчальне навантаження буде лягати саме на неї.

5. Результат виховання.

Це поняття слід розглядати у двох смислах: широкому і вузькому.. Якщо говорити про результат у вузькому розумінні то він очевидний і виражається в тих знаннях, вміннях, якими дитина оволодіває на кожному віковому етапі, відповідно до програм навчання та виховання.

Педагогічна творчість гувернера

Ні для кого не секрет, що професія педагога — вкрай важлива й відповідальна, а відтак висуває до особистості особливі вимоги. Це глибока любов до дітей і колосальне терпіння, позитивне ставлення до життя і доброзичливість, тактовність і прагнення постійно вчитися, ерудованість і здатність до творчості. Зазвичай найбільше запитань виникає з приводу творчості: "Що означає бути творчим педагогом? Які особливості педагогічної творчості? Як це - творчо взаємодіяти з вихованцями?"

Поняття *творчість педагога* здебільшого вживається як саме по собі зрозуміле утворення, коли йдеться про впровадження інноваційних ідей у педагогічну діяльність. Специфіка ж творчої діяльності педагога в літературі лише окреслена окремими штрихами в зв'язку з розвитком здібностей дітей.

Психолог Т. Піроженко зазначає: кожний педагог, кожна група і кожна окрема дитина переживає, усвідомлює і проявляє творчий процес своєрідно, що зайвий раз доводить неможливість застосування одного універсального підходу до розвитку дітей. На думку С.Тищенко, творення особистості вихованця й самотворення педагога - сторони єдиного процесу й нерозривні, як рух правої й лівої ноги при ходьбі.

Результатом творчості, на нашу думку, є зростання його професійної майстерності та особистісний саморозвиток.

Виходячи з визначень, що існують в науці, та особистого професійного досвіду, ми визначаємо це поняття так.

Творчість гувернера - це здатність винаходити в процесі повсякденної професійної діяльності щось нове, комбінувати й видозмінювати, адаптувати відоме до вікових та індивідуальних особливостей конкретної дитини; гнучкість у виборі адекватних засобів впливу на малюка; пошук нестандартних способів розв'язання освітніх завдань; оригінальне доцільне застосовування засобів стимулювання творчої ініціативи вихованців та їхньої пізнавальної активності.

Рекомендована література

1. Леонова В. І. Професійна характеристика соціального гувернера [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 56–65. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.07.2025).

3. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера [Електронний ресурс]: монографія. Київ, 2003. С.35 – 67; 89 – 178. Режим доступу: https://refdb.ru/look/1156396-pall.html (дата звернення: 4.08.2025).

4. Синявський В. В. Гувернер [Електронний ресурс]. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посібник. Кіровоград, 2014. С. 22–26. Режим доступу: https://bit.ly/3iB0B7x (дата звернення: 22.08.2025).

Питання для самоконтролю

1. Визначити особливості педагогічної діяльності гувернера.
2. Назвати психологічні аспекти гувернерської діяльності.
3. Особливості спілкування гувернера.
4. Гувернерська творчість як професійна якість.

ТЕМА 5. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ГУВЕРНЕРА ТА СІМ'Ї

План

1. Функції гувернера в сім'ї.
2. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія гувернера, дитини та батьків як запорука успішної професійної діяльності.
3. Алгоритм входження гувернера в сім'ю.
4. Аналіз психологічних механізмів діяльності гувернера в сім'ї.

Мета: сформувати у студентів знання про методичні засади міжособистісної взаємодії гувернера з батьками дитини; розвиток умінь

входження у сім’ю для гувернерської діяльності, вивчення виховного потенціалу сім’ї.

Ключові поняття: сім’я, функції сім’ї, особистість дитини, творення особистості дитини, виховання дитини, навчання дитини, виховний потенціал сім’ї.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім’ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти;

ПРН 17. Здійснювати суб’єкт-суб’єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Сімейний педагог (гувернер) приходить в родину з метою створити тут нові взаємовідносини між дитиною та оточуючими дорослими, з бажанням допомогти їй, надати батькам професійну підтримку.

Відбувається *зустріч-консультація батьків з майбутнім сімейним педагогом*, під час якої з'ясовуються: очікування батьків від педагогічної діяльності гувернера, індивідуальні особливості дитини, рівень її розвитку, обов'язки гувернера, оплата та інші питання.

Співпраця з гувернером допоможе батькам:

- подолати власний авторитаризм та побачити світ з позиції дитини;

- ставитися до своєї дитини як до рівної собі і зрозуміти, що неприпустимо порівнювати її з іншими дітьми.

Головне - не норматив, а особисті досягнення кожного. Якщо дитина щось зробила краще, ніж вчора, і це вона розуміє, то можна радіти її особистісному зростанню, розвитку. Батьки повинні цінувати і розвивати індивідуальність своєї дитини. - знати сильні та слабкі сторони дитини і враховувати їх; - проявляти щиру зацікавленість у діях дитини і бути готовим до емоційної підтримки; - розуміти, що шляхом одностороннього впливу нічого не можливо вдіяти. Так можна лише подавити або залякати дитину. Якщо ми маємо на меті досягти бажаного результату, необхідно, щоб дитина сама захотіла прийняти участь. А для цього у дорослих повинні бути гарні, довірливі відносини з дитиною.

Етапи формування співпраці гувернера і батьків:

1. Демонстрація батькам позитивного образу дитини. Досить часто батьки зосереджуються на хворобах дитини, на своїх переживаннях, вони не отримують радість спілкування з дитиною. Педагогу потрібно здійснити "переміщення акцентів".

2. Педагогічна просвіта батьків.

3. Знайомство гувернера з педагогічними проблемами сім'ї, допомога у їх вирішенні.

4. Спільне дослідження та формування особистості дитини (передбачає поступове підвищення активності батьків).

Крім навчання дитини, *гувернер може допомогти батькові і матері осмислити свою роль і відповідальність за виховання дітей, вплинути на педагогічну позицію та підвищити педагогічну культуру батьків, сприяти гармонії в сімейних відносинах.*

Суб'єктно-діяльнісний підхід. Дитина оцінюється вихователем як творець свого життєвого шляху, що ініціює й здійснює практичну діяльність, спілкується, пізнає та ін. *Тобто, вихованець сприймається педагогом як творча, вільна, активна особистість*. Суб'єкт (дитина) виявляє себе в актах своєї творчої самодіяльності і водночас формується в них. Діяльність, що визначає об'єкт, над яким вона відбувається, визначає водночас і суб'єкта, який її реалізує. Що більше значущою є діяльність, то багатшим стає внутрішній світ даного суб'єкта. Продукт діяльності дитини виступає змістовим і структурним параметром взаємовідносин її зі світом, а також результатом саморозвитку та самовтілення сутності її "Я".

Теорія "заломлення" зовнішніх впливів. Під поняттям "зовнішній вплив" розуміють сукупність зовнішніх умов, які співвідносяться у своїй якісній визначеності з внутрішнім світом дитини. Розглядається проблема детермінації та самодетермінації психічного. Психіка дитини сприймається як активно діюча, перетворююча сила. На цій психологічній основі базується педагогічна теорія індивідуального підходу у вихованні, узгодження виховної системи з особистісними якостями кожної дитини (з її темпераментом, інтересами, схильностями тощо).

В цілому зазначимо, що гувернерська виховна система діє на засадах *гуманістичної педагогіки*. Вона сприймає дитину як активний автономний об'єкт виховання, здатний до розвитку, самоактуалізації, самовдосконалення. Гувернерське виховання передбачає для дитини певну свободу вибору, привчання вихованця до відповідальності, формування у нього сили волі. Враховується роль мотивів у житті дитини, потреба особистості в позитивній оцінці тощо. В центрі уваги гувернерського виховання знаходиться особистість і її розвиток.

Рекомендована література

1. Заєць С. Теоретичні засади діяльності соціального гувернера в умовах сім'ї [Електронний ресурс]. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4. С. 131-134. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_4_35 (дата звернення: 9.07.2025).

2. Інспекторова Т. С Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованця [Електронний ресурс]. Теорія та методика діяльності сімейного педагога. Умань. 2019. С. 61–65. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/422767.pdf (дата звернення: 12.08.2025).

3. Леонова В. І. Діагностика виховного потенціалу сім'ї. Застосування потенціалу соціального середовища в організації освітньо-виховної діяльності гувернера [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 66–78. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.12.2021).

4 Олійник Г. М. Зміст та особливості роботи соціального гувернера в умовах сім'ї [Електронний ресурс].Матеріали XXI міжнар. наук.-практ конф., Ізраїль, 15–16 черв. 2020 р. Ізраїль, 2020. С. 175–178. Режим доступу: https://isg-konf.com/wpcontent/uploads/2020/06/XXI-Conference-15-16-Haifa-Israelbook.pdf#page=176 (дата звернення: 24.12.2021).

Питання для самоконтролю

1. Функції гувернера у сім'ї.
2. Особливості першого візиту гувернера у сім'ю.
3. Психологічні теорії гувернерського виховання дитини в сім'ї.
4. Етапи становлення міжособистісної взаємодії гувернера та батьків дитини.
5. Особистісні та професійні якості гувернера.
6. Методи діагностування виховного потенціалу сім'ї.

ТЕМА 6. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА З ВИХОВАНЦЯМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

План

1. Психолого-фізіологічні особливості становлення особистості в дошкільному віці.
2. Аналіз особистісних новоутворень у дошкільному віці.
3. Гра як провідний вид діяльності для дошкільників.
4. Роль дидактичної гри у становленні особистості дитини дошкільного віку.

Мета – сформувати у студентів ґрунтовні знання про основи організвції освітньої діяльності гувернера з дітьми дошкільного віку в середовищі сім'ї та розвинути вміння організації ігрової діяльності як провідної для дошкільнят.

Ключові поняття: дитина дошкільного віку, новоутворення особистості дошкільника, професійне педагогічне спілкування, гра, дидактична гра, навчання, виховання.

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

Соціальна ситуація розвитку дитини в дошкільному віці визначається активізацією спілкування дитини з дорослими та однолітками. Спілкування з дорослими розгортається на основі значної самостійності дошкільника, розширення його пізнання оточуючої дійсності. Завдяки використанню провідного засобу спілкування – мови та постановці запитань діти поповнюють свої уявлення про світ. Дошкільники задають тисячі запитань. Таке співробітництво дитини з дорослим має назву пізнавального спілкування.

У дошкільному віці виникає й супутня форма спілкування – особистісна, яка характеризується тим, що дитина намагається обговорювати з дорослими поведінку і вчинки інших людей. *Взаємини дошкільняти з дорослим набувають пізнавально-наслідувального змісту – малюк у іграх копіює діяльність значимого дорослого та задає йому велику кількість запитань.* Однак наслідування дитиною дорослого поступово стає свідомим та вибірковим. Протиріччя соціальної ситуації розвитку дитини-дошкільника полягає у розриві між його прагненням бути як дорослий і неможливістю реалізувати це прагнення безпосередньо.

Єдиною діяльністю, яка дозволяє розв'язати це протиріччя, є сюжетно-рольова гра. Саме тому, що рольова гра дає дитині можливість вступити до взаємодії з такими сторонами життя, які недосяжні їй у реальній практиці, вона і є провідною діяльністю дошкільника. Основним мотивом ігрової діяльності є найкраще виконання ролі, діяти «як дорослий». Цей мотив підпорядковує собі безпосередні стосунки дитини і є провідним. З цієї точки зору, дошкільний вік – період інтенсивного засвоєння людських взаємин – норм і правил поведінки, які існують у світі дорослих.

Становлення внутрішнього психічного життя і внутрішньої саморегуляції пов'язане з цілим *рядом новоутворень у психіці і у свідомості дошкільника.*

На кожному етапі розвитку та чи інша психічна функція виходить на перше місце. *Найважливішою особливістю дошкільного віку є нова система психічних функцій, в центрі якої стає пам'ять*. Пам'ять дошкільника є центральною психічною функцією, яка визначає всі інші процеси. Важливим новоутворенням цього періоду є довільна поведінка, яку можна визначити як поведінку, яка опосередкована нормами та правилами. Вперше виникає питання про те, як треба себе поводити, тобто формується попередній образ своєї поведінки. Дитина починає опановувати і керувати своєю поведінкою, порівнюючи її з тим образом, який стає взірцем. Усвідомлення своєї поведінки і

початок особистої самосвідомості – одне з головних новоутворень дошкільного віку.

Особистісні новоутворення:

1. Виникнення першого схематичного контуру цілісного дитячого світогляду.
2. Виникнення перших етичних інстанцій: «що таке добре». Етичні інстанції зростають поряд з естетичними: «красиве не може бути поганим».
3. Виникнення підпорядкування мотивів.
4. Виникнення довільної поведінки.
5. Виникнення особистої свідомості – усвідомлення свого обмеженого місця в системі взаємин з дорослим.
6. Розвиток самооцінки – усвідомлення можливостей своїх дій.

Самооцінка дитини має сильне емоційне забарвлення, залежить від схвалення дорослих. У процесі спілкування розвивається потреба дитини в довірі до дорослих і здатність відчувати їх емоційний стан. Дорослий для дитини – джерело інформації, фактор формування емоційної стабільності, відкритої комунікативної позиції у ставленні до інших і світу взагалі. Оцінюючи навіть своїх друзів, дитина просто повторює думку, яку вона почула про них від дорослих. Аналогічно це відбувається і при самооцінюванні – «Я хороший, тому що так каже мама».

Дослідження дитячо-батьківських стосунків вказують, що на становлення самооцінки дитини впливають установки батьків на її прийняття та демократичні взаємини батьків з дитиною. Діти батьків з такими установками показують прискорений інтелектуальний розвиток,оригінальність, емоційну впевненість, хороший самоконтроль.

У дошкільному віці гра є провідною діяльністю, у процесі якої відбуваються важливі зміни у психіці дошкільника, що готують його перехід до нового, вищого щабля розвитку; створюються умови для соціалізації дитини, становлення й саморозвитку її особистості; у цей період у контексті гри виникають та диференціюються нові види діяльності, зокрема трудова, естетична, навчальна тощо.

Як слушно зауважував К.Ушинський , гра – це могутній виховний засіб, вироблений самим людством, тому в ньому відобразилася справжня потреба людської природи. Але він не пов’язував потребу гри з якимось конкретним історичним періодом життя суспільства. Аналізи змісту ігор для дітей різних народів і епох дають змогу зробити висновок, що гра виникла після праці й на її основі.

В.Сухомлинський підкреслював зв’язок гри з уявою, казкою, фантазією. У висловлюваннях ученого про специфіку дитячого сприйняття світу терміни

„гра”, „фантазія”, „казка” можна інтерпретувати як синоніми: „...забуває наша педагогіка, що учень добру половину всіх років навчання в школі залишається насамперед дитиною. Втискуючи в голову дітям готові істини, узагальнення, умовиводи, учитель часом не дає дітям можливості навіть наблизитися до джерел думки та живого слова, зв’язує крила мрії, фантазії, творчості. З живого, діяльного єства дитина нерідко перетворюється начебто в устрій ... Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона – засушена квітка”.

Ш.Амонашвілі неодноразово відзначав, що особливість організації ігрової діяльності полягає в тому, що дитину не можна змусити грати. Інакше це буде не гра, а примусова робота. Адже принципова особливість гри як діяльності – це інтерес, який допомагає дітям не відчувати втоми й напруги. Але не завжди педагогічна цінність гри збігається з інтересом. Тому дітей слід учити грати, невимушено підказуючи прийоми і засоби ігрового спілкування (жест, міміка, інтригуючий тембр голосу, незвичайні імена іграшок, раптові продовження ігрового сюжету, несподівані ролі знайомих іграшок тощо). Задля позитивного результату гру потрібно включати в навчальний процес не як локальний засіб, а як розгорнену діяльність, що органічно входить в усі ланки урочної і позаурочної роботи. Ш.Амонашвілі, просочуючи все спілкування з дітьми ігровою діяльністю, робив малюків співавторами уроків, досягав вражаючих результатів у навчанні та вихованні молодших школярів.

Ми поділяємо думку О.Усової, яка досліджує *гру як форму організації життя дітей*. Вона встановила наявність реальних (існують між людьми, які виховуються в одному колективі) та ігрових (регламентуються умовами гри) стосунків. Зазначила, що для входження в ігровий колектив діти встановлюють зв’язки з учасниками гри, підпорядковують свої дії ролям, контролюють і виконують правила гри тощо.

Дидактична гра як форма навчання Дидактичні ігри достатньо використовуються в дошкільних дитячих закладах, сімейному вихованні. У науковій літературі більшою мірою досліджені дидактичні ігри, що спрямовані передусім на розвиток пізнавальних процесів (уваги, пам’яті, мислення, творчої уяви) – інтелектуальні ігри. Інший важливий аспект дидактичних ігор – спосіб навчання – вивчений менше.

О.Савченко *визначила такі компоненти у структурі розгорнутої ігрової діяльності:* спонукальний – потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі; орієнтувальний – вибір засобів і способів ігрової діяльності; виконавський – дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету; контрольно-оцінний – корекція і стимулювання активності ігрової діяльності.

У дитячих іграх вільна ігрова діяльність виступає переважно як самоціль. У дидактичних іграх, створених педагогікою, ігрова діяльність спеціально планується і пристосовується для навчальних цілей. Дидактичні ігри – різновид ігор за правилами.

У світовій педагогіці відомі системи дидактичних ігор, які вперше розробили для дошкільного виховання Ф.Фребель і М.Монтессорі. Дидактична гра – це інтегрована система впливів, спрямована на формування в дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, а також на формування більш досконалих пізнавальних навичок і вмінь. Вона створюється і розробляється з різною педагогічною метою: сенсорного виховання, мовленнєвого розвитку, ознайомлення з навколишнім, з елементарними математичними уявленнями тощо. Місце і роль застосування дидактичної гри визначаються загальними завданнями виховання: самої дидактичної гри та завданнями, які ставить педагог у кожному конкретному випадку.

У дидактичній грі як формі навчання поєднуються два аспекти: навчальний (пізнавальний) та ігровий (цікавий). Пізнавальний зміст навчання виражається в певних дидактичних завданнях, які ставляться перед дошкільниками, тісно пов'язуючись з ігровими завданнями та ігровою дією. Дидактична мета, прихована в ігровому завданні, стає непомітною для дитини, і засвоєння пізнавального змісту відбувається ненавмисно, у процесі цікавих ігрових дій, елементів змагання в досягненні ігрового результату тощо.

У навчальному процесі *ігрова діяльність має форму дидактичної гри, ігрової ситуації, ігрового прийому, ігрової вправи*. О.Савченко наводить таку *класифікацію дидактичних ігор*: сюжетно-рольові, ігри-вправи, ігри-драматизації, ігри-конструювання. Науковець зауважує, що дидактичні ігри можуть бути тільки у словесній формі; поєднувати слово й практичні дії; поєднувати слово й наочність; поєднувати слово і реальні предмети.

Дослідники проблеми організації ігрової діяльності детермінують *структурні складові дидактичної гри –*

дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків.

Збагачення індивідуального й суспільного досвіду шестирічок у процесі гри та інших видів діяльності, засвоєння ними під впливом цілеспрямованої педагогічної роботи правил і норм співіснування в колективі, загальнолюдських моральних цінностей як регуляторів соціально незалежної поведінки обумовлюють ґрунтовні якісні зміни у психіці старших дошкільників.

Якщо діти розвиваються нормально, то зміни у їхній психіці стають передумовами формування шкільної зрілості. Найбільш суттєві зміни, які

охоплюють різні психічні сфери дітей старшого дошкільного віку –пізнавальну, вольову, емоційну – свідчать про те, що цей вік є “кризовим”, багатим на такі новоутворення, які забезпечують перехід дитини до систематичного шкільного навчання.

Серед ігрових мотивів значне місце посідають пізнавальні інтереси, потреба в порівнянні себе в різних відношеннях з однолітками, у співпраці з ними, самооцінка та інше. Шестирічки привчаються заздалегідь домовлятися про тему гри, розподіляють ролі, добирають потрібний ігровий матеріал, а сюжет гри визначається і розвивається в рольових діях кожного учасника.

Рекомендована література

1. Акіншева І. Особливості виховання дитини першого року життя соціальним гувернером. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2019. С. 108–109.

2. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник. / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш ; М-во освіти і науки України. К. : Слово, 2008. 408 с.

3. Боровська О. Досліджуємо світ. Організація експериментально-дослідницької діяльності дітей у природі. *Палітра педагога*. 2012. № 4. С. 3-10.

4. Вишинський В. Музично-рухове виховання дітей раннього віку. *Музичний керівник*. 2012. № 7. С. 4-6.

5. Леонова В. І. Технології роботи соціального гувернера з вихованцями дошкільного віку [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 90–102. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.08.2025).

6. Соценко Ю. Ю. Гувернерство як альтернативна умова забезпеченності якості дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2018 р.). Київ, 2018. Т. 4. С. 308-310. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7105 (дата звернення: 25.07.2025).

7. Соценко Ю. Ю. Понятєвий апарат проблеми гувернерства в сучасному просторі дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/1137 (дата звернення: 15.08.2025).

Питання для самоконтролю

1. Назвати особистісні новоутворення в дошкільному віці.
2. Специфіка міжособистісного спілкування гувернера з дошкільником.
3. Роль гри у становленні особистості дитини.

4. Структурні компоненти дидактичної гри.
5. Гра і навчальна діяльність дитини дошкільного віку.

ТЕМА 7. МЕТОДИКИ РОБОТИ ГУВЕРНЕРА З ПІДГОТОВКИ ДИТИНИ ДО ШКОЛИ В ДОМАШНІХ УМОВАХ

План

1. Поняття готовності дитини до школи.
2. Діагностика готовності дитини до школи.
3. Методичні основи роботи гувернера з підготовки дитини до школи.

Мета – сформувати у студенти усвідомлені ґрунтовні знання з методичних основ гувернерської діяльності з підготовки дитини до школи; розвиток умінь здійснювати діагностування стану готовності дитини до навчання в школі та підготовку дитини до навчання в школі.

Ключові поняття: готовність дитини до школи, шкільна зрілість, компоненти готовності дитини до школи, діагностування готовності дитини до школи, робота гувернера з підготовки дитини до школи.

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами;

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти;

ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Зміни, що відбуваються в освітньому просторі, по-новому ставлять питання *наступності між дошкільною і початковою її ланками.*

Забезпечення фізичної, розумової і психічної „шкільної зрілості" дитини дошкільного віку є головним завданням діяльності дошкільних навчальних закладів. Диференціація освітніх систем вимагає нових вимог щодо змісту готовності шестирічних дітей до навчання у школі. Іншими словами, сучасна система національної освіти потребує оновлення відповідних управлінських, науково-методичних і організаційних рішень на засадах неперервності. Виокремлюються три домінанти цього процесу: здійснення його в контексті особистісно-орієнтованої парадигми, спрямованість на виконання державних стандартів і забезпечення наступності між ланками системи освіти, у тому числі між дошкільною і шкільною її складовими.

Необхідність вивчення готовності дітей до шкільного навчання виникла у 80-х роках XX ст. у зв'язку зі зниженням строків навчання. Спеціалісти різних профілів (педагоги, психологи, фізіологи, лікарі) ще в період першого досвіду

навчання дітей з 6 років наголошували на особливу роль дошкільного дитинства, оскільки саме в цьому віці, на думку Д. Ельконіна, „відбувається інтенсивне орієнтування дитини в соціальних стосунках між людьми, у трудових функціях людей, суспільних мотивах і завданнях їхньої діяльності. На цій основі до кінця названого періоду в дітей виникає тенденція до здійснювання серйозної, суспільно значимої діяльності, що оцінюється. Саме це має визначальне значення для готовності дитини до шкільного навчання: соціальна зрілість, а не технічні вміння створює таку готовність" . Тому насамперед необхідно створити середовище, що забезпечує розширення прав дитини і батьків, поваги до особистості дитини, урахування освітніх інтересів кожного, адекватності педагогічного процесу віковим особливостям, забезпечення повноцінного психічного і фізичного розвитку, охорони здоров'я дітей. Як показує досвід, для того, щоби принципи не були просто декларовані, їх треба впроваджувати у відповідних матеріально-технічних, педагогічних і соціальних умовах.

Аналіз літератури з проблем дослідження дозволяє стверджувати, що як у вітчизняних, так і в зарубіжних авторів немає єдності. Існують *різні підходи до термінології у визначенні компонентів шкільної готовності, їх кількісних і якісних характеристиках, різні точки зору щодо досліджень підготовки дітей до навчання.*

Результати досліджень показують, що з приходом дитини до школи починається важливий етап в її житті. Виникає нова соціальна позиція особистості – учень, яку вона реалізує безпосереднім учасником однієї з форм значимої діяльності – навчальної. До неї в цей період висуваються нові вимоги, з'являються нові обов'язки й товариші, змінюються стосунки з дорослими, які також потребують певних моральних зусиль і досвіду. Але для розвитку дитини дошкільний вік має самодостатнє значення, і його не можна розглядати лише як етап підготовки до школи, обмежуючись навчанням малюка читанню й лічби. Передбачений реформою освіти перехід на навчання з шести років детермінує вдосконалення виховної системи дошкільних установ, оптимізації навчально-виховного процесу, органічною частиною якого є формування у дітей передумов навчальної діяльності. Тому феномен готовності дитини до шкільного навчання вимагає свого подальшого дослідження. Зокрема, ознайомлення з літературою з проблеми показує, що незважаючи на розбіжності в підходах щодо розуміння готовності дитини до навчання в першому класі, залишаються незмінними ті компоненти, за якими можна оцінити рівень розвитку її психологічних якостей, що визначає сама школа. Важливим у контексті процесу переходу від дошкільного до молодшого

шкільного віку є психологічна перебудова особистості дитини, тобто сформованість готовності до прийняття положення школяра.

За даними вчених *неготовність до статусу школяра є однією з причин подальшої неуспішності дитини в навчанні*. Як наголошує Є. Сапогова, „одна з причин відставання в молодших класах – збігання моменту достатніх передумов до навчання і моменту фактичного приходу до школи, об'єктивна неготовність до навчання".

Як показує практика, *діти шести років схожі на семирічних лише зовні*. Висока інформованість дошкільняти не забезпечує автоматично розвиток емоційної, вольової та соціальної сфер його особистості. При цьому, як відомо, близько 60% дітей, які приходять до школи, мають психоматичні порушення. Зростає кількість дітей з психоневрологічними захворюваннями та хворобами органів чуття, значна кількість дітей перших класів становить „групу ризику" і потребує уваги шкільного психолога. Це вимагає виключно зваженого підходу до визначення готовності дитини до навчання в умовах загальноосвітньої школи. Цікавою в цьому плані є думка, що суть перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку в контексті теорії діяльності і критичних вікових етапів полягає в так званих „діалектичних скачках у розвитку" дитини. Останній передбачає: наявність інтересу до шкільного змісту занять; орієнтацію на шкільні форми навчання; визнання авторитету вчителя.

Важливо забезпечити *поступальний розвиток новоутворень, які з'являються наприкінці шостого року життя дитини (уява, децентрація мислення, довільна поведінка, об'єктивна самооцінка*). Це головна умова переходу до опанування нової провідної діяльності – навчальної. Тому не можна не погодитися з думкою про те, що підготовку дітей до школи слід розглядати через призму формування передумов навчання, які сприяють профілактиці негативних проявів кризи семи років.

Перехідний етап від одного психічного стану до іншого називають критичним. У шкільному віці це період від шести до семи років, і визначається він цілісною зміною особистості дитини. Поведінковими ознаками кризи є втрата дитячої безпосередності і ситуативної поведінки, що визначається появою рис характеру малюка, зокрема манірності, навмисності, блазнювання тощо. Усе це з часом звичайно минає. Натомість залишається почуття внутрішньої свободи вибору тієї чи іншої позиції, здатність свідомо програмувати власну поведінку й виражати своє ставлення до різних життєвих ситуацій.

М. Удовенко *підготовку дитини до школу пов'язує з „дошкільною зрілістю", яку розуміє як цілісний психічний стан дитини дошкільного віку, що характеризується високим ступенем розвитку тих якостей і процесів, що*

переживають свій розквіт саме в дошкільний період дитинства і для яких цей період є сенситивним. За його даними, для *шестирічок з високим рівнем психічного розвитку, тобто з дошкільною зрілістю, найбільш типовим є кооперативно-змагальний рівень спілкування з однолітками, довільність у сфері спілкування з дорослими і відкриття дитиною своїх переживань у сфері самосвідомості.* Принципово важливими для цього періоду є:

– сформованість прийомів ігрової діяльності;

– розвиненість соціальних емоцій і достатність морального розвитку;

– розвиненість уяви і наочно-образного мислення, пам'яті, мовлення, фантазії.

До новоутворень цього віку в інтелектуальній сфері відносить М. Нємов *внутрішні розумові дії і операції, коли у дитини з'являється внутрішнє, особисте життя, причому спочатку в пізнавальній сфері, а потім у соціально мотиваційній*. Він підкреслює, що розвиток у цьому і інших напрямах проходить свої етапи, від образності до символізму. Під образністю автором розуміється „…здатність дитини створювати образи, змінювати їх, мимовільно оперувати ними, а символізмом називається вміння користуватися знаковими системами, ...здійснювати знакові операції і дії математичні, лінгвістичні та інші".

На думку Р. Єфімкіної, *новоутвореннями дошкільного віку доцільно вважати комплекси готовності до шкільного навчання, до яких вона відносить комунікативну і когнітивну готовність, а також рівень емоціонального розвитку, технологічну озброєність дитини*. Однак, як справедливо підкреслює Л. Венгер, у дитини дошкільного віку не може бути сформованих „шкільних" якостей у чистому вигляді, оскільки вони складаються в процесі тієї діяльності, для якої є необхідними. Отже, вони не можуть з'явитися без створення специфічних умов життя, що є характерними і необхідними для повноцінного розвитку дитини в шкільному віці.

З огляду на це*, психологічна готовність,* по-перше, полягає не в тому, що в дитини виявляються сформованими саме „шкільні" якості, а в тому, що вона оволодіває передумовами до наступного їх засвоєння. По-друге, настання готовності не завжди чітко визначається хронологічним календарем. Цей феномен може сформуватися і задовго до, і набагато пізніше фактичного вступу до школи. Тому, на нашу думку, *варто розмежувати поняття „психологічна готовність" та „шкільна зрілість"*.

Психологічна готовність дитини до навчання у школі вбачається в:

− інтелектуальній готовності форм мислення;

− творчій уяві;

− наявності основних уявлень про природні й соціальні явища;

− вольовій готовності (формування відповідного рівня довільності);

− мотиваційній готовності (бажання ходити до школи, здобувати нові знання;

− особистісній готовності (бажання зайняти нову соціальну позицію школяра);

− соціально-психологічній готовності (сформованість ставлення до вчителя як до дорослого, який володіє особливими соціальними функціями, розвиток необхідних форм спілкування з однолітками).

Дослідження Р.Овчарової розширюють *зміст поняття готовності дитини до шкільного навчання шляхом уведення таких компонентів*, як *психологічна й соціальна готовність, наявність шкільно-значущих психофізіологічних функцій, розвиток пізнавальної активності і стан здоров'я.* До *основних параметрів готовності до школи автор відносить планування (уміння організувати свою діяльність відповідно до мети), контроль (уміння зіставити результати своїх дій із поставленою метою), мотивація навчання (прагнення знаходити приховані властивості предметів, закономірності у властивостях довкілля і використовувати їх), рівень розвитку інтелекту дитини* тощо.

Поняття *„готовність до навчання" в трактовці авторів містить фізіологічну, психологічну, соціальну (особистісну) готовність до навчання в школі.* Критерієм фізіологічної готовності, на думку вчених, є рівень фізичного розвитку, стан здоров'я. Психологічна готовність передбачає розвиток таких сфер, як індивідуально-мотиваційна і вольова; наявність елементарної системи узагальнених знань і уявлень та деяких навчальних навичок і здібностей.

За даними Л. Венгер, до *основних компонентів підготовки дітей до школи відносяться,* по-перше, наявність бажання вступити до школи і стати школярем з достатнім рівнем розвитку, допитливості, розумової активності; по-друге, довільність зовнішньої поведінки та управління внутрішніми психічними процесами, передумовами яких є сформованість ієрархії мотивів.

Отже, ознайомлення з літературними джерелами показує, що *„готовність до школи" є складним психолого-педагогічним утворенням, яке розуміється нами як якісна своєрідність інтелектуального розвитку дитини та її психологічних особливостей, без яких неможливо успішно навчатися в масовій школі. Невід'ємною складовою готовності є досвід (знання, уміння і навички, набуті у спілкуванні і діяльності), наявний у дитини на момент вступу до школи.*

Важливу роль у підготовці дитини до школи відіграє її *навчальний аспект*. Таким чином, готовність дитини до навчання в школі раціонально розглядати як оптимальне поєднання впливу комплексу компонентів, який

охоплює всі основні сфери розвитку дитини: інтелектуальну, емоційну, вольову, соціальну, морфологічну, а також психічне і соматичне здоров'я. Їх сукупність являє собою єдину цілісну систему шкільної зрілості, сторони якої тісно взаємопов'язані і являються базовими якостями особистості як результату спеціально організованої підготовки до школи. Саме такий підхід створює необхідні умови для повноцінного розвитку особистісних якостей школяра, які гарантують йому всебічну соціальну і психологічну захищеність і сприяють успішній навчальній діяльності в майбутньому.

Рекомендована література

1. Захарчук Н. А. Перший раз у перший клас, або Як підготувати дитину до школи : поради психолога. *Дошкільний навчальний заклад*. 2015. № 7. С. 26-29.
2. Істинюк І. Д. Педагогічні умови підготовки дітей до школи в освітньому просторі приватного закладу позашкільної освіти ЦРД «ІриСкА». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.*2020. (188). С. 84-89.
3. Леонова В. І. Методика підготовки дитини до школи в домашніх умовах [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 115–123. – Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.08.2025).
4. Миронюк І. В. Проект "Школи майбутнього першокласника". *Управління школою.* 2017. № 25/27. С. 15-23.
5. Соценко Ю. Ю. Гувернерство як альтернативна умова забезпеченності якості дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2018 р.). Київ, 2018. Т. 4. С. 308-310. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7105 (дата звернення: 25.08.2025).

Питання для самоконтролю

1. Що таке шкільна зрілість?
2. Визначення поняття готовності дитини до школи.
3. Компоненти готовності дитини до школи.
4. Психічна готовність дитини до школи.
5. Фізична готовність дитини до школа.
6. Емоційна готовність дитини до школи.
7. Діяльність гувернера з підготовки дитини до школи.

ТЕМА 8. ДІЯЛЬНІСТЬ ГУВЕРНЕРА З ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОВЕДІНКИ ТА СПІЛКУВАННЯ ВИХОВАНЦІВ

План

1. Культура поведінки та спілкування дитини як визначник особистісної культури дитини.
2. Аспекти виховання особистості дитини.
3. Зміст, форми та методи виховання культури поведінки дитини.
4. Формування культури спілкування дитини.
5. Особистість гувернера як фактор формування культури поведінки дитини.

Мета – сформувати у студентів компетенції (знаннєву складову) комунікативної компетентності особистості та знання з формування культури поведінки особистості; розвинути комунікативні вміння та навички культурної поведінки.

Ключові поняття: культура поведінки, культура спілкування, загальна культура особистості, комунікативні вміння, діяльність гувернера з формування культури поведінки дитини, культура спілкування дитини.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти;

ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Сучасна мета виховання підростаючого покоління випливає з визначення поняття "виховання" і *передбачає формування інтелектуальної, всебічно розвиненої особистості з активною громадянською позицією*.

Структуру умовної системи сучасного виховання доцільно визначити як синтез трьох напрямів:

1) "Я - інші люди - суспільство" (виховання дитини як активної свідомої особистості, що вміє злагоджено взаємодіяти з оточуючими, реалізувати себе в індивідуальній та колективній діяльності, зможе у недалекому майбутньому виступити як активний творець духовних та матеріальних цінностей суспільства);

2) "Я - частинка природи" (екологічне виховання дитини, спрямоване на формування у вихованця усвідомлення себе і людства як складової природи);

3) "Я - громадянин своєї держави (у нашому випадку - України)" (безпосереднє громадянське виховання, яке являє собою логічний структурний і змістовий розвиток попередньо сформованих базових 121 якостей, поглядів, вмінь і навичок особистості).

Розглянемо умовну систему сучасного виховання дитини в сім'ї.

Напрям 1: *"Я —ІНШІ ЛЮДИ — СУСПІЛЬСТВО*"

Фізичне виховання. Сформувати знання про структуру людського організму, функції кожної його складової, найбільш розповсюджені захворювання і порушення (причини їх походження, симптоми, способи профілактики й лікування). Формувати знання про народження, зміни організму на різних етапах його розвитку, смерть. Допомогти засвоїти гігієнічні навички, сприяти усвідомленню їхньої важливості. Сформувати уявлення про гігієнічні та косметологічні засоби, про користь та шкоду від їх застосування. Навчити правильно харчуватися, розрізняти корисні і некорисні продукти, розуміти, у чому полягає їхня користь. Навчити визначати вплив на здоров'я природних чинників: води, сонця, повітря - визначати міру у використанні їх для укріплення здоров'я і межу, за якою вони перетворюються на небезпечні. Сформувати розуміння ролі фізичних вправ та спорту для збереження здоров'я і правильного розвитку організму. Навчити виконувати комплекси фізичних вправ для розвитку різних груп м'язів, координації руху та ін. Розучувати з дітьми рухливі ігри, зокрема народні.

Сформувати уявлення: 1) про хронічні інфекційні й простудні захворювання, травми: причини появи, симптоми, способи першої допомоги, способи лікування, про особливості поводження і спілкування з хворими, вміння їм співчувати; 2) про шкідливі звички і небезпечний вплив на здоров'я тютюну, алкоголю, токсичних речовин, наркотиків (здійснення превентивного виховання); 3) про здоровий спосіб життя.

Формувати знання про фізичну і психічну неповноцінність, агресивність та жорстокість окремих дітей та дорослих; вміння розрізняти вияви девіантної й незвичної поведінки, тактовно уникати контакту з такими людьми і водночас співчувати їм. Навчити безпечного користування побутовими електроприладами, вогнем, газовою плитою; виконання правил дорожнього руху; обережного ставлення до висоти, незнайомих предметів, поводження на воді та ін.; розумного конструктивного поводження у випадку пожежі, аварійних і передаварійних ситуацій тощо. Навчити розрізняти лікарські, корисні й отруйні рослини.

Моральне виховання. Сприяти усвідомленню дитиною власного "Я", це передбачає: 1) вміння розрізняти позитивні і негативні почуття, фіксувати їх, передавати через позу, міміку, жести; вміння пояснити їх словами, визначити і сформулювати причини виникнення цих почуттів, здатність керувати ними; 2) знання особливостей свого темпераменту і свого характеру, розрізнення позитивних і негативних якостей, орієнтація на самовдосконалення; 3) розуміння спрямованості своєї особистості: домінуючих потреб, домінуючої мети; 4) формування поняття про мотиви (мотиви інтересу, переконання, звички, ідеалу, установки) і вплив мотивації на поведінку людини.

Навчити дитину вирізняти зазначені особливості людського "Я" серед оточуючих. Здійснювати психолого-педагогічне коригування негативних орієнтацій дитини. Допомогти вихованцеві самоутвердитися у позитивній, корисній для оточуючих діяльності. Сформувати самокритичне ставлення дитини до її вчинків. Здійснювати психолого-педагогічне коригування негативних орієнтацій дитини. Навчити вихованця помічати й розуміти психічний стан оточуючих (радість, горе, сум) і поводитися відповідно, щоб не травмувати інших. Учити співчувати, розповісти про способи надання психологічної допомоги. Допомогти дітям усвідомити поняття про добро, зло, лицемірство. Вчити розпізнавати добро, приховане за зовнішньою суворістю й вимогливістю, і зло, замасковане під привітність та відвертість.

Вчити правильно оцінювати слова і вчинки інших. Сформувати знання етичних еталонів поведінки при спілкуванні з представниками різних вікових груп, прагнення дотримуватися їх, вміння поводитися адекватно до обставин. Навчити прогнозувати наслідки своєї поведінки, дій та реакцій оточуючих.

Розвивати комунікативні здібності: вміння виявити ініціативу при спілкуванні, правильно відреагувати на ініціативу інших, вміння слухати, пояснювати, налагоджувати взаємодію, організовувати спільну діяльність удвох і в колективі, уникати конфліктів і припиняти їх, вміння тактовно реагувати на зауваження і робити зауваження, коректно припиняти неприємні стосунки, вміння визнати свою провину, вибачитися, пробачити іншого.

Сприяти усвідомленню дитиною її місця і конструктивно-творчої ролі в соціумі: у сім'ї, в класі, у неформальній групі, в суспільстві.

Формувати організаторські здібності. Розвивати адаптаційні вміння дитини: вміння розібратися у новій ситуації, у новому оточенні, визначити доцільний стиль своєї поведінки і реалізувати його. Навчити вихованця чітко, логічно, переконливо, образно без надмірної жестикуляції і без вживання слів-"паразитів" висловлюватися; грамотно будувати речення, правильно вживати слова; не застосовувати в мовленні неетичних слів.

Формувати володіння монологічним і діалогічним мовленням. Виховувати особливо турботливе, вдячне і при потребі поблажливе ставлення до батьків, дідусів, бабусь, інших членів родини.

Формувати жіночий стереотип поведінки у дівчаток і чоловічий у хлопчиків.

Розв'язувати проблему релігійного виховання: виховувати толерантне ставлення віруючих до атеїстів, атеїстів до віруючих, представників однієї конфесії до іншої, попереджати виникнення і вкорінення бездумності, фанатизму.

Інтелектуальне виховання. Здійснювати інтелектуальне виховання через оптимальну організацію навчального процесу: розвиваюче навчання, застосування пошукових і частково пошукових методів навчання. Розвивати стійку довільну увагу. Навчити зосереджуватися, переключати, розподіляти увагу. Розвивати довільну довготривалу та оперативну пам'ять. Формувати спостережливість. Тренувати зорову, слухову, дотикову (тактильну) пам'ять. Удосконалювати образну, словесно-логічну, емоційну та рухову пам'ять. Розвивати асоціативну пам'ять (асоціації за суміжністю, за схожістю, за контрастом). Розвивати наочно-образне і словесно-логічне мислення. Удосконалювати вміння здійснювати розумові операції: порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація. Удосконалювати індивідуальні особливості мислення дітей: самостійність, критичність, гнучкість, глибину, широту, послідовність, швидкість. Розвивати репродуктивну і творчу уяву. Допомогти оволодіти прийомами створення образів: схематизацією, гіперболізацією, наголошуванням, типізацію, аглютинацію. Здійснювати індивідуальний розвиток загальних і спеціальних здібностей дітей та створювати умови для їхньої реалізації. Формувати уявлення про неоднакові здібності у людей, розумне ставлення до менш і більш здібних осіб, усвідомлення можливості компенсації нестачі здібностей за рахунок працьовитості. Формувати у вихованців оптимальну для подальшого розвитку особистості самооцінку, віру кожної дитини у власні сили і здібності, вміння мотивувати і відстоювати свою думку. Створювати умови для успішного ("переможного") навчання кожної дитини. Виховувати інтерес до розумової праці, наполегливість, допитливість, активну позицію у здобуванні знань. Навчити раціональних способів і прийомів самостійного знаходження і засвоєння інформації. Забезпечити вільне володіння усним і писемним мовленням (українською мовою та рідною для не українців), підготувати дитину до засвоєння на високому рівні хоча б однієї іноземної мови.

Навчити: 1) правильного, свідомого, швидкого читання; 2) правильного, грамотного, логічного, змістовного, образного викладу думки усно і на письмі. *Орієнтувати дітей на самоосвіту*.

Формувати у вихованця вміння попередньо продумувати і планувати свої дії, передбачати їх наслідки, вносити корективи в ході роботи, критично аналізувати результати і не повторювати попередніх помилок. Формувати у дітей розуміння значення інтелектуальної особистості в житті суспільства.

Трудове виховання. Досягти усвідомлення дітьми значення праці у їхньому сьогоденні й майбутньому, в житті родини та у житті суспільства. Дати знання про працю людей у селі й місті, про сучасні професії і їхню суспільну роль.

Допомогти оволодіти навичками самообслуговування і основами суспільно корисної праці.

Формувати працьовитість, наполегливість, ініціативність, творчий підхід для фізичної і розумової роботи як провідних рис характеру. Виховувати силу волі.

Навчити планувати, організовувати, розподіляти індивідуальну і колективну роботу, аналізувати й удосконалювати її результати. Вчити виготовляти найпростіші корисні у побуті речі, виконувати потрібну в побуті роботу.

Здійснювати підготовку дітей до дорослого життя: прищеплювати навички виконання усієї доступної дітям за віком домашньої роботи. Навчити володіти елементарними знаряддями праці: голкою, ножицями, молотком, обценьками та ін. Вчити дітей якісно і з власної ініціативи здійснювати елементарний ремонт речей: пришити ґудзики до власного одягу, підклеїти книгу, замінити лампочку тощо. Забезпечити розуміння важливості й виробити вміння дотримуватися безпеки праці. Виробити негативне ставлення до ліні й прагнень досягнення добробуту за чужий рахунок. Навчити бачити ситуації, у яких оточуючим потрібна допомога, вміння без прохання і нагадування приходити на допомогу. Виховання ставлення до праці як до засобу творення прекрасного і можливості нести радість людям. Формувати вміння дбайливо ставитися до результатів власної і чужої праці.

Естетичне виховання. Навчити помічати прекрасне, милуватися прекрасним, творити прекрасне. Здійснювати естетичне виховання через організацію спілкування дітей з природою: милування краєвидами, рослинами, тваринами; відтворення вражень від побаченого і почуттів засобами мистецтва; бережливе ставлення до природи, вирощування квітів, висаджування кущів, дерев і догляд за ними.

Виховання засобами художньої творчості. Ознайомлення з картинами і скульптурами видатних митців, з різними жанрами й техніками.

Навчити милуватися красою архітектури, розрізняти архітектурні стилі, знайомство з головними архітектурними пам’ятками рідного міста (села), краю, України. Формування вмінь ділитися враженнями з оточуючими через малювання, ліплення, аплікацію, вишивку.

Музичне виховання. Вчити слухати тишу і "музику" природи: голоси птахів, шум дерев, сюрчання коників тощо, спостерігати за "танком " сніжинок, дощових краплин, осіннього листу і "прислухатися" до їхньої "музики".

Навчити слухати і розуміти красу пісні (зокрема народної) й класичної музики. Вчити співати й грати хоча б на одному музичному інструменті (за вибором дитини чи батьків).

Допомогти кожній дитині зібрати вдома хоча б невеличку аудіотеку світової класичної музики й народних пісень (в нашому випадку - українських).

Вчити танцювати, ритмічно, красиво рухатися під музику (основи народних, бальних, сучасних танців).

Виховання словом. Учити дітей любити рідну мову, милуватися піснею, поезією, зацікавити читанням прозових творів художньої літератури, вивченням усної народної творчості.

Вчити дітей добирати красиві й точні вислови для характеристики пейзажу, художнього чи музичного твору, знаходити синоніми, антоніми, епітети. Формувати інтерес до книги, вчити розрізняти хороші, посередні та низькопробні літературні твори.

Допомогти дітям зібрати домашню бібліотечку високохудожніх дитячих поетичних та прозових творів. Спонукати до написання прозових мініатюр і віршів. Народні ремесла у вихованні.

Ознайомити дітей з різновидами народних ремесел. Допомогти спробувати свої сили у вишивці, плетінні, писанкарстві, виготовленні іграшок, виготовленні витинанок, чеканці, гончарстві (роботу з глиною при необхідності можна замінити роботою з пластиліном), різьбленні по дереву (за можливістю).

Напрям 2: *"Я — ЧАСТИНКА ПРИРОДИ"* (екологічне виховання) Формувати у дітей знання про географічне розташування і природу рідного міста (села), країни; про планету Земля, Всесвіт. Навчити дітей розуміти красу рідної природи. Показати взаємозв’язок між окремими явищами у природі. Допомогти дитині відчути себе частинкою природи, усвідомити місце й місію людини на Землі. Пояснити поняття "Червона книга", "екологічна криза", "забруднення довкілля (навколишнього середовища)".

Напрям 3: "Я — ГРОМАДЯНИН СВОЄЇ КРАЇНИ"

Патріотичне виховання. Вчити дітей бачити, розуміти й любити красу рідного краю, мови, пісні, всіх виявів багатогранної культури свого народу. Формувати розуміння важливості знання свого родоводу. Спонукати якомога більше дізнаватися про свій рід.

Навчити складати генеалогічне дерево. Викликати в душах дітей почуття гордості за своїх предків, трепетне ставлення до землі, на якій вони живуть, турботу про честь свого роду.

Вивчити з дітьми географічне положення рідної країни, особливості її ландшафту, флори і фауни, клімату, назви областей і обласних центрів, назви держав, з якими країна межує по суходолу і по морю.

Сприяти засвоєнню знань про столицю своєї Батьківщини. Дати дітям основи знань про історичні етапи розвитку рідної держави, життя її народу.

Сприяти усвідомленню важливості завоювання країною (зокрема Україною) незалежності й розбудови міцної, розвиненої, цивілізованої держави. Виховувати гордість за свою Вітчизну, відчуття належності до її народу, тривогу й біль за негаразди у тій чи іншій сфері соціального життя, готовність боротися за щастя свого народу.

Ознайомити з поняттям "представники різних національностей". Виховувати повагу до інших народів, що проживають на території Батьківщини. Розвивати інтерес до політичного життя країни і міжнародної політики. Формувати політичну культуру, активну життєву позицію, вміння оцінювати події з ідейно-політичних позицій.

Сприяти засвоєнню дітьми інформації:

1) про Гімн, Герб, Прапор їхньої країни (розучити Гімн);

2) первинних понять, пов'язаних з Конституцією країни;

3) понять "уряд", "президент", "депутат", "мер" та ін., значення назв провідних державних установ;

4) вивчити з дітьми, хто на даному етапі посідає керівні державні посади, керівні посади у рідному місті (селі).

Економічне виховання. Пояснити дитині поняття "економіка", "бюджет", "ціна", "вартість", "рентабельність". Навчити окремих економічних операцій на прикладі сімейної економіки.

Правове виховання. Поглибити, розширити і конкретизувати знання дітей про їхні права і обов'язки та права і обов'язки дорослих в родині, у школі, в громадських місцях, у суспільстві в цілому. Виховувати у дитини почуття впевненості у собі й розуміння особистісної цінності кожної людини. Формувати почуття співпереживання і толерантного ставлення до інших. Вчити допомагати іншим, захищати свої права та права інших.

Рекомендована література

1. Бегерська А. В. Мудрість сімейного виховання. *Виховна робота в школі*. 2013. № 8. - С. 53-55.
2. Бєлецька І. В. Сімейне дозвілля як чинник формування сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2011. № 4. С. 72- 80.
3. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 22.07.2025).
4. Ганзевич Т. Роль родини у вихованні дитини. *Дошкілля*. 2013. № 6. С. 4-8.
5. Кравченко Т. В. Сім'я та її вплив на соціалізацію дитини. *Педагогіка і психологія.* 2016. № 3. -С. 32-42.

6. Леонова В. І. Наукові засади складання соціальним гувернером режиму дня вихованця [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 103–114. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 25.07.2025).

7. Леонова В. І. Організація професійної діяльності соціального гувернера з формування культури поведінки та спілкування виховання [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 139–145. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.06.2025).

8. Леонова В. І. Технологія організації образотворчої, театральної та музичної діяльності вихованців у домашніх умовах. Технологія організації дозвілля вихованців у домашніх умовах [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 146–158. – Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.06.2025).

Питання для самоконтролю

1. Поняття виховання особистості. Складові виховання.
2. Культура поведінки та спілкування як визначник загальної культури особистості дитини.
3. Методи виховання культури поведінки дитини.
4. Аспекти виховання загальної культури дитини.
5. Що таке комунікативні вміння.
6. Порушення у спілкуванні. Бар'єри спілкування.
7. Особистість гувернера як фактор виховання загальної культури особистості дитини.

ТЕМА 9. ДІЯЛЬНІСТЬ ГУВЕРНЕРА З ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ВИХОВАНЦІВ У ДОМАШНІХ УМОВАХ

План

1. Дозвілля особистості: сутність, структура, функції.
2. Змістове наповнення дозввіллєвої діяльності.
3. Специфіка дитячого дозвілля.
4. Роль гувернера в організації дозвіллєвої діяльності дитини.

Мета – сформувати у студентів знання про сутність, функції та специфіку організації дитячого дозвілля в умовах сім'ї; розвиток умінь організації дозвіллєвої діяльності дітей.

Ключові поняття: дозвілля, дозвіллєва діяльність, функції дитячого дозвілля, особливості дозвіллєвої діяльності дитини, діяльність гувернера з організації дитячого дозвілля дома.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти;

ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

На сьогодні поняття «дозвілля» та «дозвіллєва діяльність» є предметом досліджень філософії, соціології, культурології, психології й педагогіки. Так, значення вільного часу й дозвілля для розвитку людини досліджували представники філософи (О. Бойко, Т. Веблен, Г. Орлов та ін.), економісти (Т. Абанкіна, В. Патрушев та ін.), культурологи (М. Аріарський, І. Арнольдов, А. Жарков, В. Дуліков, В. Піча, Ю. Стрєльцов, В. Туєв т ін.), соціологи (Л. Акімова, М. Вебер, Г. Зборовський, Н. Цимбалюк та ін.) та педагогоги (В. Бочелюк, А. Воловик, В. Воловик, І. Єрошенков, В. Кірсанов, Н. Максимовська, Б. Мосальов, С. Пішун, Б. Титов та ін.).

Дозвілля, як науковий термін, походить від латинського слова «licere», що у перекладі означає «бути дозволеним», французького слова «loisir» («вільний час») та англійського слова «leisure» («свобода вибору дій»). Отже, дозвілля можливе лише у вільний час, передбачає свободу вибору дій, тому є складовою вільного часу. З огляду на це, фактично, у вивчені дозвіллєвих проблем тісно стикаються такі поняття як: «вільний час», «відпочинок», «дозвілля», «дозвіллєва діяльність», у тлумаченні яких існують спільні, подібні та відмінні риси. Так, поняття «вільний час» походить від давньогрецької «shole» – школа, що підкреслює належність дозвілля до освіти. Російське значення поняття «досуг» говорить про те, що в процесі дозвілля потрібно до чогось прагнути, прикладаючи зусилля, й чогось досягати.

На думку О.Коваленко, раціонально організований вільний час виступає простором для відновлення сил та розвитку можливостей і здібностей людей. Поряд з робочим часом, вільний час є формою соціального буття, фізичного, морального, духовного вдосконалення людиною себе та оточуючого її мікро- і макросередовища. Як частину позаробочого часу, що використовується індивідом для різнобічного духовного та фізичного розвитку, для громадської діяльності, підвищення освітнього та культурного рівня, спілкування, розумного відпочинку, художньої творчості, фізкультури та спорту аналізує вільний час В. Патрушев. Автор наголошує, що вільний час є тією частиною часу за межами робочого, яка використовується людиною з метою підвищення свого культурно-технічного рівня, для занять фізичною культурою та спортом, для культурного відпочинку, товариського спілкування. У свою чергу, Н. Сметаніна зазначає, що вільний час складає значну частину загального

бюджету часу, що залишається після задоволення природних фізіологічних потреб, обов'язкових навчальних занять і може використовуватися ним для творчого самовираження.

Варто зазначити, що поняття дозвілля і відпочинок у тлумачному словнику української мови подаються як синоніми в означенні часу, вільного від роботи, будь-якої справи. При цьому слово «відпочинок» має дещо ширше значення: відновлення сил через зміну або припинення діяльності з короткою перервою.

Однозначним є те, що дозвілля розглядається в контексті вільного часу або ж повністю ототожнюється з ним. Безперечно, вільний час є простором для здійснення дозвіллєвих уподобань. Але, як зазначає Н.Максимовська, в таких трактуваннях кількісні характеристики (темпоральні) превалюють над змістовими. Виникає враження, що виключно розваги та відпочинок мають наповнювати дозвілля. Мабуть саме тому, неповне трактування цього поняття заважає усвідомити можливості дозвілля, не вказує на його спрямування.

Уже український педагогічний словник тлумачить дозвілля як «вільний від обов'язкової діяльності час. Використовуючи години дозвілля для читання, займаючись мистецтвом, технікою, дитина розвивається морально, розумово та фізично. Активне розумове дозвілля – важливий засіб збереження та підвищення працездатності, бо саме у вільний час від бездіяльності діти можуть набути поганих звичок.

Дослідники дозвіллєзнавства В. Бочелюк і В. Бочелюк вважають, що *дозвілля як складова вільного часу – це сукупність занять, за допомогою яких відновлюються фізичні, розумові та психічні сили людини, але час дозвілля, на їхню думку – це й час розвитку особистості*. Науковці пропонують до нього віднести індивідуальне споживання культури, публічно-видовищне споживання культури, фізичні заняття, розваги й ігри, заняття, які варто вважати явищами антикультури. Отже, з думки В. Бочелюк випливає, що *дозвілля може бути культурним або антикультурним.*

В. Звєкова аналізує дозвілля як такий вид діяльності, який надає *можливість людині цілеспрямовано формувати й виявляти власну сутність, унікальність на благо особистісного й суспільного благополуччя; це є та грань життя, в якій людина сама собі приписує систему завдань для досягнення власного внутрішнього розквіту – духовно-морального, інтелектуального, емоційного, фізичного – та втілення своєї індивідуальності у продуктах діяльності*.

Ж. Дюмазедьє визначає дозвілля як «гасло трьох Д»: détente de relaxation (розслаблення), divertissement (розвага), developement (розвиток). Відповідно його позиції, дозвілля – це діяльність окрім тієї, яка пов'язана з роботою,

сім'єю і суспільством, до якої людина звертається за своїм бажанням для того, щоб розслабитися, урізноманітнити і розширити сферу пізнання й участі у громадському житті, проявити свої творчі можливості. І. Петрова, характеризуючи дозвілля, як складову часового простору, передбачає розподіл часу людини на робочий та неробочий (позаробочий). У цьому випадку, дозвілля ототожнюється з позаробочим часом, вивчається як вільний час людини; розглядається як істотна складова вільного часу, що звільняє людину від усіх побутових, робочих та сімейних обов'язків, має рекреаційне та розважальне наповнення. Тобто, дозвіллєвий час використовується людиною за її власним бажанням. Як психологічний стан людини дозвілля розглядається крізь емоційне сприйняття людиною дозвіллєвих занять, тобто таких, які сприймаються нею позитивно. Інтеграційним, на думку авторки, є розгляд дозвілля як цілісного способу життя, коли всі сфери людського життя (сім'я, навчання, робота, релігія тощо) мають дозвіллєвий потенціал, тобто можливості для творчості, саморозвитку та самовдосконалення. Отже, узагальнюючи ідеї І.Петрової можемо відмітити, що дозвілля проводиться людиною лише в позаробочий час, звільняє її від усіх обов'язків, має рекреаційне наповнення і носить позитивний характер, оскільки приносить людині задоволення і сприяє розвитку.

Аналізуючи далі наукові доробки О. Голіка, визначаємо, що дозвілля має свої обсяги та структурне наповнення. Структура дозвілля, на його думку, охоплює споживання культурних цінностей, спілкування, творчі заняття, рекреаційні та оздоровчі заходи, суспільно-корисну роботу, самоосвіту, пасивний відпочинок, асоціативні прояви і пропонує таку структуру дозвілля.

Оскільки дозвіллєва діяльність є реалізацією особистістю дозвілля, то Ю. Бардашевська до структури дозвіллєвої діяльності включає три основні сфери:

перша – рекреація фізичних і розумових сил, тобто *відпочинок, розваги, спілкування з друзями* тощо;

друга – задоволення пізнавально-розвивальних потреб – передбачає заняття різного роду цікавими і корисними справами типу *читання, хобі, екскурсії, спілкування* тощо;

третя – задоволення емоційно-духовних потреб – це різного роду *творчі дії, захоплення* тощо.

Таким чином, до структури дозвіллєвої діяльності Ю. Бардашевська відносить такі компоненти, як: відпочинок, розваги, спілкування з друзями, читання, хобі, екскурсії, спілкування, творчі дії, захоплення.

Дозвіллєва діяльність дошкільників істотно відрізняється від дозвілля інших вікових груп через її специфічні духовні та фізичні потреби і властивих

їй соціально-психологічні особливості. Здійснений аналіз поглядів В.Давидова дозволив нам узагальнено виокремити ті основні характеристики дошкільного та молодшого шкільного віку, які потрібно враховувати в організації дозвіллєвої діяльності дітей:

– дошкільний і молодший шкільний вік (3 – 9 років) є періодом інтенсивного розвитку та якісного перетворення пізнавальних процесів, якими дитина поступово оволодіває, вчиться у своїй життєдіяльності і може удосконалювати у дозвіллєвій діяльності;

– у дошкільному та молодшому шкільному віці змінюється соціальна ситуація розвитку, яка характеризується залученням дитини до суспільно значущої та суспільно оцінювальної, а також дозвіллєвої діяльності, до соціальної взаємодії з дорослими та однолітками поза освітнім процесом;

– серед основних новоутворень цього вікового періоду є формування внутрішнього плану дії, довільність, рефлексія, яка, будучи універсальним засобом побудови ставлення людини до власної життєдіяльності, не обмежена лише сферою цілеспрямованої самозміни, і саме які може дитина розвивати у ході дозвіллєвої діяльності.

Нам імпонує думка В. Давидова, який наголошує, що в процесі різних видів дозвілля розвиваються такі якості дітей, як *самостійність та ініціативність, які не зводяться до рефлексивності.* Водночас, поняття «рефлексія» і «вміння розвиватися» пов'язані між собою через поняття «суб'єкт»: людина, яка вміє навчати себе, сама визначає межі свого знання (незнання) і сама знаходить засоби розширити межі відомого, доступного у дітей з'являється здатність діяти не лише відповідно до вимог дорослого, але й відповідно до самостійно вироблених вимог, вона навчається свідомо, самостійно регулювати свою поведінку, свої дії, володіти собою, в тому числі і під час дозвіллєвої діяльності.

Тому, враховуючи погляди Н. Флегонтової та О. Голік, а також особливості дошкільного та молодшого шкільного віку, нами визначено такі *головні характеристики дозвіллєвої діяльності дітей, які подані в ієрархічній послідовності:*

– *мотивація задоволення*, що виражається через індивідуальний або груповий інтерес;

– *ціннісна спрямованість,* оскільки в процесі дозвіллєвої діяльності дитина розвиває свої цінності і, в подальшому розвитку можуть трансформуватися у їхні ціннісні орієнтації;

– *дозвіллєва активність*, яка виявляється в добровільній і свідомій діяльності, що співпадає з інтересами та уподобаннями дитини, заради самореалізації. Як правило, дозвіллєва діяльність носить ігровий характер, тому

в її організації потрібно враховувати цю особливість дошкільного й молодшого шкільного віку;

– *довільність правил*, має високий ступінь варіативності форм дозвіллєвої діяльності та відчуття можливості вільного вибору у ній. Як правило, діти не завжди усвідомлюють цю характеристику дозвіллєвої діяльності, тому важливим є регулювання та координація дозвіллєвої діяльності з боку інших її суб'єктів (батьків, гувернерів, педагогів тощо);

– *компенсаційність*, яка виявляється у самовираженні та реалізації тих творчих потенцій, які, за певних обставин, не розкриваються у інших сферах. Провідним видом діяльності молодшого школяра є навчальна діяльність, проте, не завжди дитина такого віку може відразу проявити значні успіхи у навчанні, тоді різні види дозвіллєвої діяльності можуть на певний час компенсувати недостатні здібності навчальної діяльності ;

– *символізм,* що забезпечує умовність дозвіллєвої діяльності;

– *гнучкість*, що передбачає можливість розширити або звузити самостійно визначене коло дозвіллєвих занять;

– *можливість припинення*, що дозволяє суб'єкту переривати такі форми дозвіллєвої діяльності, які перестають відповідати мотивації задоволення;

– *зсув мети на процес,* що означає регуляцію дозвіллєвої діяльності загальним задумом чи за координації чи допомоги інших суб'єктів.

Отже, враховуючи сутність дозвіллєвої діяльності, її основні характеристики, та взявши до уваги психологічні особливості дошкільного й молодшого шкільного віку, під дозвіллям дітей розуміємо діяльність дитини у вільний час, яка обрана за власними інтересами і нахилами, приносить їй задоволення, і в якій вона може проявити себе як особистість – суб'єкт цієї діяльності. Дозвіллєва діяльність – це самокерована діяльність дитини, спрямована на її духовний розвиток, надає можливість вільного вибору суспільно значимих ролей, забезпечуючи умови діяльності, що сприяють доцільному використанню її безмежних можливостей.

Рекомендована література

1. Бєлецька І. В. Сімейне дозвілля як чинник формування сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2021. № 4. С. 72- 80.

2. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 22.07.2025).

3. Ганзевич Т. Роль родини у вихованні дитини. *Дошкілля*. 2018. № 6. С. 4-8.

4. Долинна О. Театр для малят удома. *Дошкілля*. 2019. № 2. С. 6-7.
5. Інспекторова Т. С Доцільне поєднання особистісних якостей та професійної кваліфікації гувернера в повсякденній виховній діяльності. Формування етикетних норм та культури поведінки у дитини в умовах індивідуалізації [Електронний ресурс]. Теорія та методика діяльності сімейного педагога. Умань, 2009. С. 57–60; 66–71. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/422767.pdf (21.07. 2025).

Питання для самоконтролю

1. Що таке дозвілля особистості?
2. Функції дитячого дозвілля.
3. Чим дозвілля відрізняється від вільного часу?
4. У чому специфіка дитячого дозвілля?
5. Як впливає дозвілля на формування особистості дитини?
6. Роль гувернера в організації дозвіллєвої діяльності дитини.

ТЕМА 10. СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ ГУВЕРНЕРА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

План

1. Інклюзивне навчання як освітній особистісно орієнтований процес.
2. Сутність поняття інклюзивної освіти.
3. Аналіз специфіки соціалізації дітей з особливими потребами.
4. Особливості діяльності гувернера з дітьми з обмеженими функційними можливостями.

Мета - сформувати у студентів знання з теорії інклюзивної освіти та методичних основ діяльності гувернера з дітьми з особливими потребами; розвивати вміння спілкування та взаємодії гувернера з дітьми з особливими потребами в умовах родини.

Ключові поняття: інклюзія, інклюзивне навчання, соціалізація дітей з особливими потребами, гувернерська діяльність з соціалізації дітей з особливими потребами.

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

Інклюзивне навчання як освітній особистісно орієнтований процес.

Міжнародна організація ЮНЕСКО визначає *інклюзивне навчання як процес, зорієнтований на врахування індивідуальності кожної дитини, під час якого досягається максимально можливий рівень суб'єктності нетипових дітей у навчанні та в житті громади*.

Реалізація інклюзивних освітніх стратегій передбачає адаптацію/модифікацію змістових, структурних, стратегічних та

методологічних основ. Такі зміни спрямовуються на дітей усіх вікових груп та ґрунтуються на цілеспрямованому мотивуванні до залучення кожної дитини в систему загальної освіти. Варіативне теоретичне трактування пропонує Європейське агентство з розвитку особливих потреб. Його концептуальна ідеологія базується на можливості *розгляду інклюзивного навчання з різних позицій.*

Зокрема, інклюзивне навчання всіх дітей представляється:

• як вибір місця здобуття освіти;

• як особлива система навчання (двосторонній підхід);

• як спектр послуг, що надаються в межах одного середовища — загальноосвітньої школи чи класу.

Інклюзивна форма навчання визнається світовим співтовариством науковців і практиків найвідповіднішою тактикою навчання всіх дітей, є комплексною системою надання якісної підтримки, за якої кожна дитина отримує необхідний рівень і обсяг допомоги, відповідної до її специфіки та потреб. Зокрема, такі позиції обстоює Національний інститут удосконалення міської освіти США, реалізуючи інклюзивне навчання через розгалужену мережу надання підтримки як дітям з особливостями психофізичного розвитку, так і тим, хто підпадає під поняття «нетиповий» у порівнянні з більшістю ровесників. До цього кола входять діти, які потребують якісного сервісного обслуговування та надання соціально-психологічних, педагогічних, консультативно-профілактичних або інших послуг. Така інтерпретація інклюзивного навчання передбачає цілісне бачення інклюзивного навчального середовища, акцентуючи увагу на інтерактивно-перцептивних складових. Відповідають цьому баченню і погляди українських науковців (А. Колупаєва, О. Таранченко), які на сучасному етапі розгортання інклюзивного навчання в Україні на основі переважно сервісної концепції *прогнозують у найближчому майбутньому більш узагальнене переосмислення інклюзії*. Зокрема, йдеться про те, що *інклюзивний освітній простір не зводиться лише до автоматичного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку з їхніми нормотиповими ровесниками*. Його специфіка полягає в залученні різноманітних видів нетиповості в освітнє середовище, що має бути організоване таким чином, аби педагогічні технології, техніки, прийоми були дієвими в поліморфному середовищі учнів як у навчальному, так і в соціальному контекстах.

Сучасне трактування інклюзивного навчання (У. Сейлор, Т. Скритик) у межах поліінструментального бачення представляється як конструктивне використання педагогічних тактик, технологій, прийомів та способів організації

процесу навчання, що враховують індивідуальну специфіку кожної дитини та її особистісно-мотиваційні потреби.

В Україні основоположне визначення інклюзивного навчання представлено в законі «Про освіту»:

• інклюзивне навчання - це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатогранності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників;

• інклюзивне освітнє середовище - це сукупність умов, способів і засобів реалізації прийомів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

У сучасній освітній практиці в Україні поняття «інклюзивне навчання» поки що *переважно використовується стосовно дітей з особливостями психофізичного розвитку*. Наразі таке звуження трактування пояснюється тим, що інклюзивні процеси в Україні перебувають на першому еволюційному етапі.

Ще одна ознака полягає *в значно меншому акцентуванні уваги на необхідності середовищних адаптацій та модифікацій для досягнення залучення дитини з певними відмінностями в освітнє середовище, а також доволі фрагментарна розробка теоретичних і практичних аспектів, що стосуються розуміння статусно-рольових позицій усіх суб'єктів інклюзивного навчання*.

Інклюзивне навчання як освітній особистісно орієнтований процес передбачає залучення дитини в загальноосвітнє середовище, забезпечення доступності освітніх програм шляхом диверсифікації різноманітних форм та методів, адаптації дидактичних технологій та надання додаткових освітніх послуг і підтримки.

Реформування освітньої системи України передбачає трансформаційні зміни в освітньому процесі: системний вимір «Школа враховує здібності, потреби та інтереси кожної дитини. Буде забезпечено неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня». (Концепція Нової української школи).

Інклюзивне навчання - це процес, що базується на системно організованому та багатовимірному конструкті, в основі якого суб'єктна взаємодія. Успішність цієї взаємодії залежить від усвідомлення переваг, що їх мають усі суб'єкти освітнього процесу від реалізації інклюзивної практики.

Соціалізація дитини з особливими потребами – це складний процес формування соціально-комунікативної компетенції під час якого дитина засвоює моральні норми суспільства та особливості соціальної взаємодії. Головною проблемою дітей цієї категорії є дезадаптація до умов суспільства,

що призводить до неспроможності їх входження у комунікативний простір. *Інтеграція дитини з особливими потребами в суспільство, відбувається у процесі здійснення особисто-орієнтованого підходу до вихованця фахівцем з корекційної роботи*. Цей підхід має на меті розкрити потенційні можливості дитини, ознайомити з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин, стимулювати дитину до усвідомлення власного місця у соціальному середовищі.

Створення особливих умов виховання і навчання є необхідною умовою для соціалізації дітей даної категорії. *На основі цього виникає потреба у кваліфікованих фахівцях домашнього виховання і навчання – гувернерах.*

Значну увагу проблемі соціальної адаптації дітей з особливими потребами приділяли вітчизняні науковці (Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, Н. Мірошниченко, Г. Першко), закордонні (А. Адлер, Ф. Гіддінгс, Т. Парсонс, Г. Тард), які розглядали процес адаптації дітей до соціальних умов у контексті перетворення дитини на добре пристосованого члена суспільства, до якого вона належить.

Проблему соціалізації дітей-інвалідів у історичному аспекті досліджували соціальні педагоги А. Капська, Л. Коваль, Л. Міщик, М. Фірсова; дефектологи Х. Замський та М. Ярмаченко.

На сучасному етапі в Україні немає єдиного терміну, який би чітко характеризував людину з особливими потребами. Через це використовують різні дефініції цього поняття: «інвалід», «особа з обмеженими функціональними можливостями», «люди з обмеженою дієздатністю», «люди з обмеженими потребами», «особи з вадами розвитку», «неповноправні».

У нормативно правовій базі найчастіше використовується термін «інвалід». Інвалід – особа, яка має порушення здоров’я зі стійкими розладами функцій, обумовлене захворюванням, наслідками травми чи дефектами, що призводять до обмеженої життєдіяльності та викликають необхідність її соціального захисту. Інвалідність у дітей гальмує процес адаптації до умов суспільства, перешкоджаючи нормальній життєдіяльності в умовах комунікативного простору.

Наразі в Україні проходить інформаційна кампанія, яку розпочинає ЮНІСЕФ з підвищення толерантності до дітей з інвалідністю та їх сімей, яка пройде під гаслом – «Бачити спершу Дитину, потім інвалідність». Кампанія пройде у всіх регіонах України. Вона передбачає зовнішню рекламу, соціальні відеоролики на телебаченні, та встановлення інклюзивних дитячих майданчиків. На сьогодні, у рамках конкурсу «THISABILITY Можливості для ВСІХ», який фінансується Європейським Союзом, громади тих міст, які виграли цей конкурс, мають право на встановлення інклюзивних дитячих

майданчиків. За даними останніх статистичних досліджень, які проводилися в Україні, нараховується 167619 осіб з інвалідністю віком до 18 років, це майже 1,9% усього дитячого населення країни. У нашій країні лише 13% населення готові сприймати дітей з інвалідністю в якості друзів, членів сім'ї, прийняти в спільноту здорових дітей.

У дітей, які навчаються за спеціально адаптованою гувернером програмою, *метою якої є здійснення індивідуального виховання, спостерігається значне підвищення якості знань, висока результативність у процесі їхньої соціалізації.*

Значну увагу питанню становлення гувернерства у своїх працях присвятила Є.Сарапулова. Вона стверджує, що *для гувернерства як форми індивідуального виховання й навчання дітей з особливими потребами, характерні такі ознаки:*

1) виховання і навчання дитини є індивідуалізованим;

2) навчання й виховання дитини відбувається в домашніх умовах (у сім'ї) або в освітньо-виховній установі закритого типу, де створюється мікроклімат наближений до умов родинного виховання;

3) педагогічний процес організовується таким чином, щоб діти сприймали гувернера як близьку людину, і його авторитет у їхніх очах був не нижчим, аніж авторитет батьків.

Гувернерська виховна система діє на засадах гуманної педагогіки. Виховання в цих умовах передбачає для дитини певну свободу вибору, привчання її до відповідальності. Слід зазначити, що саме на засадах гуманної педагогіки, гувернер має сформувати у дитини з особливими потребами адекватну «Я-концепцію», на підґрунті якої повинно виникнути почуття особистої відповідальності. Це почуття і буде рушійною силою у процесі соціалізації дитини-інваліда.

Таким чином, аналіз особливостей роботи гувернера у процесі соціалізації дітей з особливими потребами, свідчить про високий рівень гуманізації педагогічного процесу з метою подолання соціальних бар'єрів, що заважають дітям даної категорії взаємодіяти з іншими людьми та адекватно оцінювати власну поведінку. Статистичні дані дають підстави для дослідження поточної проблеми і відкривають перспективи подальших досліджень шляхом актуалізації питання у сучасному суспільстві та створенні нормативноправової бази, яка регламентує права дітей з особливими потребами на успішну соціалізацію в умовах демократичного суспільства.

Рекомендована література

1. Бондаренко З. Гувернерство як професійна компетенція корекційного педагога. *Імідж сучасного педагога*. 2014. №4. С. 48–52.

2. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 22.08.2025).

3. В Україні низький рівень толерантності щодо дітей-інвалідів – ЮНІСЕФ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1917623-v-ukrajini-nizkiy-riventolerantnosti-schodo-ditey-invalidiv-yunisef.html (дата звернення: 14.07. 2025.)

4. Динаміка інвалідності дитячого населення України. *Довкілля та здоров'я*. 2019. №3. С. 46–48.

5. Погорільська Н. І. Соціокультурні основи спеціальної психології. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Нац. пед. ун-ту імені М.П.Драгоманова. Київ, 2015. Серія 19. С. 345–349.

6. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера [Електронний ресурс] : монографія. Київ, 2003. Режим доступу: https://refdb.ru/look/1156396-pall.html (дата звернення: 11.08.2025).

7. Столярик О. Оцінка якості життя сімей, що виховують дітей з аутизмом, як інструмент соціальної роботи. Traektoriâ Nauki= Path of Science, 2020. 6(2). P. 5001-5007. http://dx.doi.org/10.22178/pos.55-5

Питання для самоконтролю .

1. Поняття інклюзивного навчання.
2. Специфіка інклюзивної освіти в Україні.
3. Особливості соціалізації дітей з обмеженими функційними можливостями.
4. Порівняльний аналіз традиційного навчання з інклюзивним.
5. Методичні основи гувернерської діяльності з дітьми з особливими потребами.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. *Гувернерство як соціально-педагогічне явище*

1. Відродження інституту гувернерства як суспільно необхідного соціально-педагогічного явища.
2. Аналіз основних етапів становлення гувернерства.
3. Нормативно-правові документи, що регулюють гувернерську діяльність.
4. Актуальність роботи соціального гувернера в сучасній Україні.

Практичне завдання: обґрунтувати необхідність і доцільність відродження гувернерства в Україні: проблеми та перспективи (у вигляді презентації з власними судженнями).

Рекомендована література

1. Верхоляк М. Р. Нормативно-правова база діяльності гувернера [Електронний ресурс]. Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. посіб. Львів, 2018. С. 87–88. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 2.08.2025).

2. Голова Н. Гувернерство як своєрідна педагогічна системи індивідуальної освіти дитини в сім'ї [Електронний ресурс]. Педагогічні інновації у фаховій освіті : зб. наук. пр. Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2015. Вип. 1. С. 19–24. Режим доступу: https://bit.ly/34iPoDq (дата звернення: 22.07.2025).

3. Дахно І. І. Няня – домашня працівниці – гувернантка. Ділова кар'єра : навч. посіб. Київ, 2011. С. 513–514.

4. Закон України «Про охорону дитинства» [Електронний ресурс].Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text (дата звернення: 2.08.2025).

5. Інспекторова Т.С. Сучасний погляд на професійну діяльність гувернера. Історія становлення та етапи розвитку гувернерства [Електронний ресурс]. Теорія та методика діяльності сімейного педагога. Умань. 2009. С. 6–16. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/422767.pdf (21.08.2025).

6. Кобилянська Л. І. Гувернерство як напрям розвитку педагогічної теорії і практики XXI століття [Електронний ресурс]. Міжнародні Челпанівські Психолого-Педагогічні Читання. 2013. Т. 7. С. 208–214. Режим доступу: http://chelpanov.eeipsy.org/index.php/eeip/article/view/997/1008 (21.06.2025).

7. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія. К.: МАУП, 2003. 264 с.

8. Сейко М. В. Особливості розвитку гувернерства в Україні [Електронний ресурс]. Актуальні проблеми педагогіки вищої школи в контексті підготовки педагогів початкової ланки освіти : матеріали другої міжвуз. наук.-практ. студент. конф. Рівне, 2016. С. 208–211. Режим доступу: http://kppordgu.do.am/docs/aktualni_problemi_pedagogiki.pdf#page=208 (дата звернення: 4.08.2025).

Тема 2. ***Функції та напрями діяльності гувернера***

1. Гувернерська система формування особистості як форма індивідуального виховання і навчання дітей.
2. Напрями діяльності соціального гувернера.
3. Аналіз функцій соціального гувернера.

Практичне завдання: написати есе на тему: «Я працюю гувернеркою…».

Рекомендована література

1. Кобилянська Л.І. Сімейне гувернерство як один із напрямів професійної діяльності соціального педагога. *Молодь і ринок*. 2016. № 4. С. 101-105.

2. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія. К.: МАУП, 2003. 264 с.

3. Соценко Ю. Ю. Гувернерство як альтернативна умова забезпеченності якості дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2018 р.). Київ, 2018. Т. 4. С. 308-310. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7105 (дата звернення: 3.08.2025).

4. Соценко Ю. Ю. Роль та місце гувернерства як системи індивідуального навчання й виховання дітей в сучасному освітньому просторі [Електронний ресурс]. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди*». Київ, 2016. вип. 37, т. 4. С. 229-235. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7101 (дата звернення: 4.08.2025)

5. Шароватова О.П. Гувернерство як соціально-педагогічна проблема. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2008. № 1. С.24-42.

Тема 3. ***Компетентнісна модель гувернера***

1. Вимоги сучасного суспільства до професійних якостей соціального гувернера.

2. Компетентнісний підхід у професійній підготовці гувернерів.

3. Здатність до самоаналізу та самовдосконалення як важливі особистісні характеристики соціального гувернера.

Практичне завдання: розробити компетентнісну модель (описову чи схематичну) гувернера з виділенням інтегральної, загальних і фахових компетентностей та особистісних і професійних якостей.

Рекомендована література

1. Браніцька Т. Р. Загальна характеристика фахівця соціономічної професії [Електронний ресурс]. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна".* Хмельницький, 2012. № 6. С. 25-28. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_7 (дата звернення: 9.08.2025).

2. Корх-Черба О. Сучасні надбання у сфері педагогічної діяльності домашніх наставників-гувернерів [Електронний ресурс]. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. Слов'янськ, 2016. Вип. 30. С. 43–46. Режим доступу:

http://www.intellectinvest.org.ua/content/userfiles/files/gnvp/GNVP_30.pdf#page=43 (дата звернення: 4.08.2025).

3. Леонова В. І. Професійна характеристика соціального гувернера [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посіб. Одеса, 2017. С. 56–65. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.12.2021).

4. Олійник К. С. Професійна етика та спілкування в соціальній роботі [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. Вип. 33. С. 126-128. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_33_38 (дата звернення: 5.07.2025).

5. Синявський В. В. Гувернер [Електронний ресурс]. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посіб. Кіровоград, 2014. С. 22–26. Режим доступу: https://bit.ly/3iB0B7x (дата звернення: 12.12.2021).

Тема 4. ***Психолого-педагогічні основи професійної діяльності гувернера***

1. Специфіка роботи гувернера в сім'ї: зміст, форми і методи; виклики та шляхи попередження.

2. Особливості роботи гувернера з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

3. Особливості анатомо-фізіологічного та психологічного розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

4. Показники рівня розвитку дитини, їх аналіз та врахування в роботі гувернера.

5. Особливості виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

6. Врахування індивідуальних особливостей дітей у роботі гувернера в сім'ї.

Практичне завдання (підготувати у вигляді презентації з елементами самоаналізу)*:*

1. Аналіз професійних якостей гувернера.
2. Комунікативність особистоті гувернера.
3. Творчість у діяльності гувернера.

Рекомендована література

1. Леонова В. І. Професійна характеристика соціального гувернера [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 56–65. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.08.2025).

2. Олійник К. С. Професійна етика та спілкування в соціальній роботі [Електронний ресурс] Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2014. Вип. 33. С. 126-128. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_33_38 (дата звернення: 3.07.2025).

3. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера [Електронний ресурс]: монографія. Київ, 2003. С.35 – 67; 89 – 178. Режим доступу: https://refdb.ru/look/1156396-pall.html (дата звернення: 4.08.2025).

4. Синявський В. В. Гувернер [Електронний ресурс]. Професіограми і психограми професій педагогічного спрямування : метод. посібник. Кіровоград, 2014. С. 22–26. Режим доступу: https://bit.ly/3iB0B7x (дата звернення: 22.08.2025).

5. Хмуринська Т. Визначення специфіки соціально-педагогічної діяльності [Електронний ресурс]. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота.* Ужгород, 2011. Вип. 20. С. 168-171. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_20_66 (дата звернення: 23.07.2025).

Тема 5. ***Методичні засади взаємодії гувернера та сім'ї***

1. Врахування особливостей сім‘ї та сімейного виховання в діяльності гувернера.
2. Особливості взаємодії гувернера з членами сім‘ї та вихованцями.
3. Алгоритм входження соціального гувернера в сім'ю.
4. Вивчення сім'ї, її виховного потенціалу.
5. Дослідження рівнів педагогічної культури батьків.
6. Основні завдання гувернера на початковому етапі роботи з дитиною

Практичне завдання: 1) розробити й описати власний алгоритм входження в сім'ю в ролі гувернера; 2) розробити план і зміст бесіди з батьками «Педагогічна культура батьків».

Рекомендована література

1. Бех І. Педагогічне умовляння: концептуальні засади методу. *Початкова школа.* 2008. № 1. С. 4-6.

2. Заєць С. Теоретичні засади діяльності соціального гувернера в умовах сім'ї [Електронний ресурс]. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 4. С. 131-134. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_4_35 (дата звернення: 9.08.2025).

3. Інспекторова Т. С Особливості взаємодії гувернера з батьками вихованця [Електронний ресурс]. Теорія та методика діяльності сімейного

педагога. Умань. 2009. С. 61–65. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/422767.pdf (дата звернення: 12.07.2025).

4. Леонова В. І. Діагностика виховного потенціалу сім'ї. Застосування потенціалу соціального середовища в організації освітньо-виховної діяльності гувернера [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 66–78. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.08.2025).

5. Олійник Г. М. Зміст та особливості роботи соціального гувернера в умовах сім'ї [Електронний ресурс].Матеріали XXI міжнар. наук.-практ конф., Ізраїль, 15–16 черв. 2020 р. Ізраїль, 2020. С. 175–178. Режим доступу: https://isg-konf.com/wpcontent/uploads/2020/06/XXI-Conference-15-16-Haifa-Israelbook.pdf#page=176 (дата звернення: 24.07.2025).

6. Харченко Л. П. Співробітництво соціального педагога із сім'єю. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2019. № 3. С. 54-60.

Тема 6. *Методичні основи освітньої діяльності гувернера з вихованцями дошкільного віку*

1. Методики раннього розвитку та навчання дитини.
2. Роль іграшки у вихованні дитини.
3. Гіперактивні діти: виховні проблеми та шляхи їх вирішення домашніми вихователями.
4. Рекомендації гувернерам у процесі застосування різник методик у навчанні дітей.

Практичне завдання:

1. Організація ігрової діяльності дитини дошкільного віку (аргументовано описати рекомендації гувернеру з проведення довільної (за вибором студента, але рекомендованої для певного віку) гри в сім'ї).
2. Скласти режим дня вихованця; презентувати з обґрунтуванням.

Рекомендована література

1. Акіншева І. Особливості виховання дитини першого року життя соціальним гувернером. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* : зб. наук. праць. Ужгород, 2009. С. 108–109.

2. Архипова С. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. Полтава, 2009. Вип. 2. С. 41-48.

3. Валєєв Р. Технології рольової гри. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2015. № 9. С. 24-25.

4. Леонова В. І. Технології роботи соціального гувернера з вихованцями дошкільного віку [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального

гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 90–102. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.07.2025).

5. Соценко Ю. Ю. Гувернерство як альтернативна умова забезпеченності якості дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2018 р.). Київ, 2018. Т. 4. С. 308-310. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7105 (дата звернення: 25.08.2025).

6. Соценко Ю. Ю. Понятєвий апарат проблеми гувернерства в сучасному просторі дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eKhSUIR.kspu.edu/handle/123456789/1137 (дата звернення: 25.07.2025).

7. Шрамко І. Фабрика іграшок: сюжетно-рольова гра з використанням техніки орігамі для старших дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2015. № 9. С. 24-25.

Тема 7. *Методики роботи гувернера з підготовки дитини до школи в домашніх умовах*

1. Готовність дітей до шкільного навчання.
2. Мотиваційна готовність дитини до школи.
3. Емоційно-вольова готовність дитини до школи.
4. Розумова готовність дитини до школи.
5. Виявлення реального стану готовності дитини до навчання в школі.
6. Методика розробки індивідуальної програми навчальних занять.
7. Комп'ютер і здоров'я дитини молодшого шкільного віку.

Практичне завдання (виконання презентаційне з авторськими судженнями й висновками):

1) підібрати комплекс діагностик для дослідження рівня психологічних особливостей і рис характеру вихованця, важливих для процесу навчання;

2) підібрати комплекс діагностичних метод для визначення рівня готовності дитини до школи;

3) розробити систему розвивальних завдань та підібрати розивальні ігри з метою активізації підготовки дитини до школи;

4) розробити методичні рекомендації гувернерам щодо виконання домашніх завдань;

5) розробити методичні поради гувернерам з профілактики психологічного навантаження школяра.

Рекомендована література

1. Антонюк В. Антонюк Н. Теоретичні аспекти формування соціальної готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в НУШ. Ввічливість. Humanitas. 2022. №3. С.11–18.

2. Брикунець Л. Готовність дитини до навчання у школі. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. 2017. № 12. С. 32-34.

3. Леонова В. І. Методика підготовки дитини до школи в домашніх умовах [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 115–123. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 20.08.2025).

4. Підготовка дитини до школи: що потрібно знати? https://znayshov.com/News/Details/pidhotovka_dytyny_do_shkoly_shcho_potribno_znaty#google_vignette (дата звернення: 21.07.2025).

5. Соценко Ю. Ю. Гувернерство як альтернативна умова забезпеченності якості дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23-25 трав. 2018 р.). Київ, 2018. Т. 4. С. 308-310. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7105 (дата звернення: 25.07.2025).

6. Якименко С. І. Інтегрована особистісно-орієнтована технологія - продуктивна технологія наступності дошкільної та початкової освіти [Текст]: навч.-метод.посібник. Київ : Слово, 2016. 302 с.

Тема 8. *Діяльність гувернера з формування культури поведінки та спілкування вихованців*

1. Зміст понять культури поведінки, культури спілкування та культури діяльності.
2. Правила культури поведінки, діяльності та спілкування.
3. Методи і прийоми формування культури спілкування дітей із дорослими та однолітками.
4. Формування в дитини культури поведінки та діяльності.
5. Розвиток комунікативної діяльності дітей дошкільного віку
6. Розвиток комунікативної діяльності дітей молодшого шкільного віку.

Практичне завдання:

1) Розробити поради застосування класичних правил етикету в роботі гувернера з вихованцями та їх батьками;

2) На конкретному прикладі продемонструвати формування морального аспекту поведінки дитини;

3) Розробити фрагмент виховного впливу гувернера на дитину в контексті формування вольового аспекту поведінки дитини;

4) Підготувати та презентувати повідомлення на тему: « Гра як педагогічна абетка спілкування».

Рекомендована література

1. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 22.07.2025).

2. Ганзевич Т. Роль родини у вихованні дитини. *Дошкілля*. 2013. № 6. С. 4-8.

3. Леонова В. І. Наукові засади складання соціальним гувернером режиму дня вихованця [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 103–114. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 25.08.2025).

4. Леонова В. І. Організація професійної діяльності соціального гувернера з формування культури поведінки та спілкування виховання [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 139–145. Режим доступу:

http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.07.2025).

5. Леонова В. І. Технологія організації образотворчої, театральної та музичної діяльності вихованців у домашніх умовах. Технологія організації дозвілля вихованців у домашніх умовах [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 146–158. – Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652 (дата звернення: 21.07.2025).

6. Полторак Л. Ю. Соціальне гувернерство : методичні вказівки для спеціальності 231 «Соціальна робота». Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 64с.

Тема 9. *Діяльність гувернера з організації дозвілля вихованців у домашніх умовах*

1. Поняття, функції, рівні, закономірності дозвілля.
2. Дозвіллєво-оздоровча сфера сім'ї.
3. Значення сімейних традицій у житті родини.
4. Особливості освітньої роботи з організації образотворчої, театральної та музичної діяльності вихованців у домашніх умовах.
5. Формування основ здорового способу життя дітей у сім'ї.

Практичне завдання:

1) розробка та представлення сценарію сімейного свята для дитини (за вибором студента);

2) розробка та презентування довільного оздоровчого заходу в сім'ї.

Рекомендована література

1. Бєлецька І. В. Сімейне дозвілля як чинник формування сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2018. № 4. С. 72- 80.

2. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 22.08.2025).

3. Дитина у сучасному соціопросторі: навч. посіб. / за ред. Т. О. Піроженко. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2019. 272 с.

4. Дозвілля школярів: ігри, конкурси, розваги / упоряд.: Л. Шелестова, Н. Чиренко, Н. Чернякова. Київ: Шкільний світ, 2016. 126 с.

5. Інспекторова Т. С Доцільне поєднання особистісних якостей та професійної кваліфікації гувернера в повсякденній виховній діяльності. Формування етикетних норм та культури поведінки у дитини в умовах індивідуалізації [Електронний ресурс]. Теорія та методика діяльності сімейного педагога. Умань, 2009. С. 57–60; 66–71. Режим доступу: https://library.udpu.edu.ua/library_files/422767.pdf (21.06.2025).

6. Ковальчук Т. І. Основи педагогічної дозвіллєвої діяльності : навч. посіб. Ч. І. Київ: ДАКККіМ, 2020. 277 с.

7. Sanina T. Особливості дитячого дозвілля та дружби в період пандемії COVID-19 в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2022. №5. С. 85–93.

Тема 10. *Специфіка діяльності гувернера з дітьми з особливими потребами*

1. Взаємодія гувернера з сім'єю, що виховує дитину з особливими потребами: зміст, функції, бар'єри та шляхи їх подолання.
2. Система реабілітації дитини з особливими потребами та роль гувернера в цьому процесі.
3. Функції, форми, методи та підходи діяльності гувернера у роботі з сім'ями, що виховують дітей з особливими потребами.
4. Педагогічна допомога родині (матері) у вихованні дитини з особливими потребами.

Практичне завдання:

1) описати коло проблем сімей, які виховують дітей з особливими освітнімии потребамии (з інвалідністю) та шляхи їх вирішення з допомогою гувернера (в тому числі);

2) розробити план і зміст бесіди з батьками, які виховують дитину з особливими потребами;

3) підготувати і презентувати (на вибір) корегувальну (розвивальну, превентивну) гру з дитиною з особливими потребами;

4) розробити методичні поради гувернерам у роботі з дітьми з особливими потребами та їх батьками.

Рекомендована література

1. Бондаренко З. Гувернерство як професійна компетенція корекційного педагога. *Імідж сучасного педагога*. 2014. №4. С. 48–52.

2. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX (дата звернення: 22.08.2025).

3. В Україні низький рівень толерантності щодо дітей-інвалідів – ЮНІСЕФ [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1917623-v-ukrajini-nizkiy-riventolerantnosti-schodo-ditey-invalidiv-yunisef.html (дата звернення: 14.08. 2025.)

4. Останіна Н. Значення організованого дозвілля для процесу соціалізації дітей з інвалідністю. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 2 (11). С.240-244.

5. Сарапулова Є. Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера [Електронний ресурс] : монографія. Київ, 2003. Режим доступу: https://refdb.ru/look/1156396-pall.html (дата звернення: 11.08.2025).

6. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / А. В. Аносова, О. В. Безпалько, Т. П. Цюман та ін./ За заг. ред.: Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 252 с.

Критерії оцінювання

Бал	**Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті**		
	Характер пізнавальної діяльності	***Структура відповіді***	***Характер відповіді***
Мінімальна кількість	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення переважної кількості позицій	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів

Вище середньої	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		**Кількість балів**
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проекту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	

ВСЬОГО БАЛІВ		

САМОСТІЙНА РОБОТА

Самостійна робота передбачає підготовку здобувачів освіти до практичних занять, виконання практико орієнтованих завдань (ІНДЗ), підготовку до здачі змістових модулів.

НАЗВА ТЕМИ. ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ.
Психолого-педагогічні основи професійної діяльності гувернера. *Завдання:* на основі аналізу психолого-педагогічних основ професійної діяльності гувернера презентувати компетентнісну модель гувернера (описову чи схематичну).
Теоретичні засади організації взаємодії гувернера та сім'ї. *Завдання:* виокремити основні теоретичні засади організації взаємодії гувернера та сім'ї; обґрунтувати та презентувати їх.
Організація взаємодії гувернера з батьками й дитиною. *Завдання:* розробити та презентувати методичні рекомендації з оптимізації взаємодії гувернера з батьками та дитиною.
Особливості гувернерської діяльності з дітьми дошкільного віку. Режим дня дитини дошкільного віку. *Завдання:* на основі наукового обґрунтування скласти та аргументовано презентувати режим дня дитини дошкільного віку.
Психо-фізіологічні особливості дитини дошкільного віку й їх урахування в гувернерській діяльності. Роль гри у формуванні особистості дошкільника, організація ігрової діяльності дитини. *Завдання:* розробити та презентувати методичні рекомендації гувернерам з організації ігрової діяльності дитини з урахуванням психо-фізіологічних особливостей становлення особистості в дошкільному віці.
Діагностування стану готовності дитини до навчання в школі. *Завдання:* відбір, презентація та апробація (рольова гра) діагностик стану готовності дитини до навчання в школі (не менше трьох діагностик).
Особливості діяльності гувернера з дітьми молодшого шкільного віку, профілактика психологічного навантаження вихованця, привчання до праці. *Завдання:* розробити та презентувати методичні рекомендації гувернерам з профілактики психологічного навантаження дитини.
Теоретичні основи формування культури поведінки, діяльності та спілкування особистості дитини. *Завдання:* розробити план та зміст бесіди з батьками з формування культури поведінки дитини. Провести бесіду (рольова гра) в аудиторії з використанням аудіо-відеоматеріалів.
Роль гувернера у формуванні культури поведінки вихованця. *Завдання:* розробити та презентувати програму формування культури поведінки дитини за алгоритмом: мета, зміст, методичний коментар.
Специфіка діяльності дитини й формування її загальної культури. *Завдання:* застосовуючи сторітелінг, розкрити особливості діяльності дитини та окреслити

основні проблеми формування її особистісної культури.
Взаємодія батьків та гувернера у становленні загальної культури вихованця. *Завдання:* розробити та презентувати методичні рекомендації батькам з формування загальної культури дитини.
Діагностування рівня вихованості дитини. *Завдання:* підібрати комплекс психо-діагностичник методик для визначення рівня вихованості дитини; апробувати їх (рольова гра).
Організація дозвіллєво-оздоровчої діяльності сім'ї. *Завдання:* розробити й презентувати програму організації дозвіллєвої діяльності дитини в сім'ї за алгоритмом: мета, зміст та методичний коментар.
Організація образотворчої, театральної та музичної діяльності вихованців у домашніх умовах. *Завдання:* розробити й презентувати методичні рекомендації гувернерам з організація образотворчої, театральної, музичної діяльності (однієї - за вибором) дітей у домашніх умовах.
Розробка та представлення сценарію сімейного свята для дитини. *Завдання:* розробити й презентувати сценарій сімейного свята (за вибором).
Значення сімейних традицій у житті родини й їх роль у вихованні дитини. *Завдання:* презентаційно розкрити роль сімейних традицій (за вибором) у вихованні дитини.
Зміст, форми та методи формування основ здорового способу життя дітей у сім 'ї. *Завдання:* розробити та презентувати програму формування основ здорового способу життя дітей у сім 'ї за алгоритмом: мета, зміст та методичні коментарі.
Залучення батьків до активного відпочинку дитини. *Завдання:* розробити сценарій одного із заходів (за вибором) активного відпочинку дитини в сім'ї; проведення рольової гри з реалізації цього заходу.
Аналіз проблем у сім'ях, які виховують дітей-інвалідів. *Завдання:* скласти програму вирішення кейсу: Сім'я виховує двоє дітей. У хлопчика (4 роки) вроджена глухота. Дівчинка (6 років) втрачає зір. Проблеми сім'ї та можливості їх розв'язання.
Взаємодія гувернера з сім'єю, що виховує дитину з особливими потребами. *Завдання*: розробити та презентувати методичні рекомендації гувернерам з активізації взаємодії з сім'єю, що виховує дитину з конкретними обмеженими функційними можливостями (за вибором).
Функції, форми, методи та підходи діяльності гувернера у роботі з сім'ями, що виховують дітей з особливими потребами. *Завдання:* розробити та презентувати узагальнений алгоритм діяльності гувернера у сім'ях, що виховують дітей з особливими потребами.
Педагогічна допомога родині (матері) у вихованні дитини з особливими потребами *Завдання:* скласти та презентувати конкретну програму педагогічної допомоги родині у вихованні дитини з особливими потребами.
Система реабілітації дитини з особливими потребами. *Завдання*: за допомогою «Асоціативного куща» подати систему реабілітації дитини з особливими потребами.
Організація консультаційно-просвітницької діяльності гувернера в сім'ї, що виховує дитину з особливими потребами. *Завдання:* бесіда (проблема за вибором) гувернера з батьками в сім'ї, що виховує дитину з

особливими потребами: мета, зміст, рекомендації.

Вимоги до оформлення есе презентації:

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин;

• текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	**Номер слайду**
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту…	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану…	3
…	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Питання для семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень - репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень - репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень - творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Перший рівень

1. Що таке гувернерство?
2. Характерні ознаки гувернерської діяльності.
3. Причини відродження гувернерства в Україні.
4. Історичні етапи становлення гувернерства як педагогічної системи.
5. Особливості гувернерської діяльності.

6. Назвати основні функції гувернера.
7. Охарактеризувати основні функції гувернерської діяльності.
8. Визначити основні напрями гувернерської діяльності.
9. Що таке компетенція?
10. Що таке компетентність фахівця?
11. Чим відрізняється загальна компетентність від фахової?
12. Особистісні якості у професійній діяльності гувернера.
13. Професійні якості в діяльності сучасного гувернера.
14. Завдання компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього фахівця ЗДО.
15. Роль гри у становленні особистості дитини.
16. Поняття виховання особистості. Складові виховання.
17. Що таке дозвілля особистості?
18. Функції дитячого дозвілля.
19. Поняття інклюзивного навчання.
20. Поняття педагогічного спілкування.

Другий рівень

1.Визначити ключові компетентності майбутнього гувернера.
2.Структурні компоненти компетентнісної моделі гувернера.
3.Визначити особливості педагогічної діяльності гувернера.
4.Назвати психологічні аспекти гувернерської діяльності.
5.Особливості спілкування гувернера.
6. Гувернерська творчість як професійна якість.
7. Функції гувернера у сім'ї.
8. Особливості першого візиту гувернера у сім'ю.
9.Психологічні теорії гувернерського виховання дитини в сім'ї.
10. Етапи становлення міжособистісної взаємодії гувернера та батьків дитини.
11. Методи діагностування виховного потенціалу сім'ї.
12.Проаналізувати особистісні новоутворення в дошкільному віці.
13.Специфіка міжособистісного спілкування гувернера з дошкільником.
14.Структурні компоненти дидактичної гри.
15. Гра і навчальна діяльність дитини дошкільного віку.
16. Що таке шкільна зрілість?
17. Визначення поняття готовності дитини до школи.
18.Компоненти готовності дитини до школи.
19.Психічна готовність дитини до школи.
20.Фізична готовність дитини до школа.
21.Емоційна готовність дитини до школи.

22. Діяльність гувернера з підготовки дитини до школи.

23. Культура поведінки та спілкування як визначник загальної культури особистості дитини.

24. Методи виховання культури поведінки дитини.

25. Напрями виховання загальної культури дитини.

26. Що таке комунікативні вміння.

27. Роль гувернера в організації дозвіллєвої діяльності дитини.

28.Особистість гувернера як фактор виховання загальної культури особистості дитини.

29.Специфіка інклюзивної освіти в Україні.

30.Чим дозвілля відрізняється від вільного часу?

Третій рівень

1. Порушення у спілкуванні. Бар'єри спілкування.

2. У чому специфіка дитячого дозвілля?

3. Як впливає дозвілля на формування особистості дитини?

4.Особливості соціалізації дітей з обмеженими функційними можливостями.

5. Порівняльний аналіз традиційного навчання з інклюзивним.

6. Методичні основи гувернерської діяльності з дітьми з особливими потребами.

7. Дидактична гра у формуванні особистості дитини дошкільного віку.

8. Конфлікти у педагогічній діяльності гувернера.

9. Алгоритм входження гувернера в сім'ю.

10. Діагностика готовності дитини до школи.

11. Самоаналіз готовності до гувернерської роботи в сім'ї.

12. Діагностика виховного потенціалу сім'ї.

13. Діагностика стилю виховання в сім'ї.

14. Методи роботи з батьками.

15. Самоаналіз торчого потенціалу майбутнього фахіівця.

16. Методичні поради батькам з організації сімейного дозвілля.

17. Метдичні поради батькам з формування основ здорового способу життя.

18. Сімейні традиції у вихованні дитини; метоодичні поради батькам.

19. Культура взаємин у родині; методичні поради батькам та іншим членам родини.

20. Батьківський авторитет: діагностування, рекомендації.

21. Програма гувернерської діяльності: зміст, вимоги, труднощі у складанні.

Критерії модульного/семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов’язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов’язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв’язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов’язати теорію і практику	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (С)
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу;	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових	Задовільно (Д)

	- недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (E)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадовільно з можливістю повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Архітектоніка курсу "Гувернерство" / Ю. Ю. Соценко. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки.* 2017. Вип. 77(2). С. 114-116. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/

2. Балдинюк О. Зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю та їх сім'ями. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2019. Вип. 2. С. 6-15. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2019_2_3.

3. Верхоляк М. Р. Зміст роботи соціального гувернера в сучасній сім'ї [Електронний ресурс].Теоретико-методичні засади навчально-виховної діяльності соціального гувернера : навч.-метод. Посібник. Львів, 2018. С. 99–126. Режим доступу: https://bit.ly/2SsdEgX

4. Леонова В. І. Наукові засади складання соціальним гувернером режиму дня вихованця [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 103–114. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652

5. Леонова В. І. Організація професійної діяльності соціального гувернера з формування культури поведінки та спілкування виховання [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 139–145. Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652

6. Леонова В. І. Технологія організації образотворчої, театральної та музичної діяльності вихованців у домашніх умовах. Технологія організації дозвілля вихованців у домашніх умовах [Електронний ресурс]. Технологія роботи соціального гувернера : навч. посібник. Одеса, 2017. С. 146–158. – Режим доступу: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/652

7. Підготовка (перепідготовка) фахівців з професії гувернер в умовах інституту післядипломної педагогічної освіти/ А.Бардінов. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Випуск 19. С. 32-41.

8. Практикум з соціальної роботи: Навчально-методичний посібник / Укл. Шевчук О.М. Умань: ФОП Жовтий, 2016. 100 с.

9. Сарапулова Є.Г. Психолого-педагогічні основи навчально-виховної діяльності гувернера: Монографія. Київ: МАУП, 2003. 264 с.

10. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб. у 2-х ч.; Ч. 2 Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми / А.В. Аносова, О.В. Безпалько, Т.П. Цюман та ін. / За заг. ред.: Т.В. Журавель, З.П. Кияниці. Київ: Обнова компані, 2017. 352 с.

11. Теоретичні основи конструювання змісту професійної підготовки гувернерів у вищих навчальних закладах. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Серія: Педагогіка і психологія. 2016. С.171-177.

12. Теорія та методика діяльності сімейного педагога: навч.-метод. посіб. / Т.С. Інспекторова. Умань: Софія, 2009. 76 с.

13. Технологія роботи соціального гувернера: Навч. посібник за ред. В.І.Леонова. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2017. С 244.

14. Формування професійного іміджу майбутнього гувернера у процесі навчання у ВНЗ. /Л. Кобилянська. *Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова*. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2014. Вип. 22.-С. 88-94. Режим доступу: http://nbuv. gov. ua/UJRN/Nchnpu_016_2014_22_22

Допоміжна

1. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма / автор. колектив; науковий керівник К.Л. Крутій. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2016. 160 с.

2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Бєлєнькая, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоскаленко; наук. ред. Г.В. Бєлєнькая. М.А. Машовець; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б.Грінченка. Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2016. 304 с.

3. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти (лист МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249). URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoyu

4. Дурманенко Є.А. Особливості підготовки майбутніх фахівців до гувернерської діяльності в сім'ї. Матеріали Всеукраїнської інтернет конференції «Освітній процес у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації». Київ, 16 червня 2022. С.109-114.

5. Мельник І.М. Методичні рекомендації вибіркової навчальної дисципліни "Соціальне гувернерство" для студентів за напрямом підготовки бакалавр, 01 Освіта, спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Луцьк: П.П.Іванюк В.П., 2018. 66 с

6. Петренко Т., Санжаровець В. Сучасні технології у підготовці фахівців соціальної сфери. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія:* зб.наук.пр. Київ: Національний авіаційний університет, 2018. Вип. 2 (13). 163 с.

Інформаційні ресурси.

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

2. Всеосвіта – спільнота активних освітян. URL : https://vseosvita.ua/

3. Державна науково-педагогічна бібліотека В. О. Сухомлинського. URL : http://dnpb.gov.ua/u України імені 196

4. Закон «Про дошкільну освіту». URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14

5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : http://www.nbuv.gov.ua/

6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. URL : http: //www.mon.gov.ua

7. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

Євгенія ДУРМАНЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ТЬЮТОРСЬКИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Освітній компонент сприяє дослідженню наукових і практичних проблем тьюторської діяльності з дітьми дошкільного віку; виявленню специфіки педагогічної діяльності тьютора з дітьми дошкільного віку; аналізу та застосуванню інноваційних форм і методів роботи з дітьми дошкільного віку.

Мета викладання: усвідомлене засвоєння здобувачами освіти психо-фізіологічних особливостей дітей дошкільного віку і механізмів їх тьюторства; набуття умінь організації навчання, виховання, супроводу дітей дошкільного віку.

Основними завданнями вивчення є: формування у студентів чіткого розуміння поняття про тьюторство як супровід руху дитини за індивідуальною освітньою траєкторією; розуміння основних закономірностей й умов сприятливого психолого-педагогічного розвитку дітей, вироблення вмінь застосовувати різноманітні стратегії, методи, прийоми для розвитку здібностей дитини; формування умінь і навичок діагностики здібностей, творчого потенціалу, сфери розвитку дитини дошкільного віку.

Програмні компетентності

КЗ-1. Здатність до продуктивного (абстрактного, образного, дискурсивного, критичного, креативного, евристично-пошукового, продуктивного) мислення.

КС-1. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-2. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

Як вибіркова дисципліна ОК забезпечує формування: здатності проєктувати та розробляти й реалізовувати індивідуальну траєкторію розвитку дитини дошкільного віку з урахуванням її здібностей.

ПРН 6. Розуміти і визначати соціально-культурні передумови дошкільної освіти (педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби); знаходити типові ознаки і специфіку процесів виховання, навчання, освіти і розвитку дітей у ранньому і дошкільному віці.

ПРН 7. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій;

ПРН 8. Знати і розуміти природу та вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості виховання обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами.

ПРН 9. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання у щодо розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку.

Після закінчення вивчення здобувачі освіти повинні *знати:* характеристику дітей різних вікових груп та їхні особливості; форми роботи з дітьми дошкільного віку; методи розвитку творчих умінь дітей дошкільного віку; *вміти* розробляти індивідуальну траєкторію індивідуального особистісного розвитку та супроводу дитини дошкільного віку.

ЗМІСТ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ЛЕКЦІЇ

Тема 1: Тьюторство в дошкільній освіті.

План

1. Поняття тьюторства, тьютора.
2. Виникнення феномену тьюторства.
3. Сучасний стан упровадження тьютортва в Україні.
4. Функції тьюторства.

Ключові слова: тьютор, тьюторство, тьюторинг, тьюторант, тьюторський супровід, тьюторіал.

ПРН 7. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій;

ПРН 8. Знати і розуміти природу та вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості виховання обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами.

Сучасні пріоритети формування тьюторства як нової педагогічної професії, зумовлюють потребу у новому поколінні фахівців для закладів дошкільної освіти, здатних самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. І саме ці нові суспільні вимоги до особистості вихователя: реагування на змінне оточення; пристосування середовища до потреб дітей з особливими потребами; створення окремої освітньої програми для кожного вихованця; надання додаткових послуг і форм підтримки у процесі навчання, змушують професійну освіту розпочати впровадження «тьюторства» в закладах до шкільної освіти.

Хто ж такий тьютор? Тьютор (педагог-настав ник, походить від англійського «tutor» і латин ського «tueor», що означає «спостерігаю», «піклуюся» (помічник, наставник) є центральною фігурою, а тьюторство – офіційно визнаним компонентом британської системи освіти.

Виникнення феномену тьюторства пов'язують з історією університетів Великої Британії. Його поступове оформлення відбулося в XIV ст. – в Оксфорд ському, а згодом і Кебріджському університетах. Процес самоосвіти був основним в отриманні університетських знань, і тьюторство від початку виконувало функції його супроводу, вважалося формою університетського наставництва. Напри кінці XVI ст. тьютор стає центральною фігурою в університетській освіті, відповідаючи головним чином за виховання своїх підопічних. До XVII ст. виховні функції тьютора набувають все більшого значення, і тьюторство офіційно ви знається частиною англійської університетської системи. Тьютор стає найближчим порадником студента і помічником у подоланні труднощів особистісного і професійного становлення.

Науковці виділяють три основні напрями тьюторської діяльності в англійських університетах того часу: навчальний, виховний і дозвіллєвий. Упродовж XVIII–XX ст. у найстаріших університетах Англії тьюторська система не тільки не применшила своїх позицій, але, навпаки, зайняла центральне місце в освітньому процесі.

Сучасний стан впровадження в Україні активно демонструють приватні ліцензовані заклади освіти, такі як: приватна школа «КМДШ» м. Львів, ди тячий садок «Еколенд» м. Львів, приватна школа «Афіни» м. Київ, «Український аграрний ліцей» м. Умань, успішність та прогресивність закладів була представлена на Міжнародному конгресі тьюторингу у м. Києві 27-28 жовтня 2018 року. Одним із провідних напрямів реалізації завдань удосконаленого змісту такої освіти є розвиток методичного супроводу освітнього процесу. Ставка може бути зроблена на *тьюторський підхід*. Як свідчить міжнародна практика, корекційно-розвивальні послуги або послуги додаткових фахівців (наприклад, тьюторантів), є передумовою забезпечення успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами. Тьютор або будь-який педагог, який здійснює тьюторські функції на перших етапах навчання, виступає в ролі провідника дитини в освітній простір.

Завдання тьютора полягає в тому, щоб організовувати навчання дитини з урахуванням її інтересів і особливостей. Тьютор допомагає займатися тим, що дитині цікаво, при цьому не відставати в рамках освітньої програми.

Ми підтримуємо твердження Е. Колосової про те, що «тьюторство в сучасній освіті – це *педагогічна позиція, яка пов'язана зі спеціальним чином організованою системою освіти*. Навчальний процес, режим і характер занять

вибудовуються і складаються, виходячи з пізнавальних інтересів, нахилів, здібностей, особливостей сприйняття. Рушійні сили в ньому – це педагог – тьютор і його підопічні».

Сутність тьюторства полягає в подоланні антропологічного дефіциту в освіті. Цей дефіцит створює недостатність «особистої присутності» людини в освіті, недостатність особистого й освітнього сенсу, недостатність відповідальності людини за свою освіту.

У тьюторстві реалізуються цінності індивідуалізації, свободи, самовизначення, осмисленого ставлення людини до власного життя, свого майбутнього, перспективам, віковому руху. Це безпосередньо пов'язано з завданнями гуманітаризації освіти: навчити людину використовувати себе в зв'язку зі своїми цілями і образом майбутнього, бачити себе як потенціал і ресурс.

На сьогодні Україна стоїть на порозі ще одного нововведення у систему освіти – інклюзія. Інклюзія передбачає пристосування закладів дошкільної освіти та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх здобувачів дошкільної освіти – як обдарованих дітей, так і тих, котрі мають особливі потреби. Інклюзія вимагає змін на всіх рівнях освіти, оскільки це – особлива система навчання, яка охоплює весь різноманітний контингент осіб та диференціює освітній процес, відповідаючи на потреби дітей усіх груп та категорій. Але це нововведення має багато «але» на шляху практичної реалізації. І, насамперед, це той факт, що випускник педагогічного вишу за вузькою спеціальністю не володіє компетентностями, які сприяють ефективній професійній діяльності з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Саме тому, тьютори можуть надати велику допомогу інклюзії.

У перспективі тьюторство має великий потенціал в нашій країні. Все більше і більше педагогів звертають ся до цієї системи та шукає більш раціональні шляхи впровадження її освітні заклади України. Тьюторами можуть бути не лише викладачі, а й батьки, які бачать себе в педагогічній діяль ності у майбутньому і повинні готуватися до пе дагогічної діяльності не тільки теоретично, але і практично. Тьюторство – важливий ресурс для створення ефективної, гнучкої, орієнтованої на дитину системи освіти. Введення тьюторської ді яльності в інклюзивну практику має сприяти пе ребудові всієї системи освіти, її індивідуалізації. І це станеться, якщо не спотворити суті тьютор ства, дуже близької ідеям співпраці, підтримки, супроводу української педагогіки. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в теоретичному обґрунтуванні ефективності впровадження тью торства в закладах дошкільної освіти з інклю зивною формою навчання

Тьюторський супровід формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у початковій школі як педагогічна проблема.

Учений В. Нікітін підкреслює, що тьюторство – найстародавніший вид людської діяльності й одна з найновіших професій. Щоправда, сенс цієї діяльності змінювався впродовж історії, як і її найменування: наставник, педагог, учитель, співрозмовник, вихователь і навіть, у певному аспекті, наглядач. Зазначимо, що *тьютор – особа, котра складає індивідуально-освітню програму для кожної дитини, враховуючи її інтереси та схильності, а також надає підтримку в її засвоєнні.*

Натомість *тьюторант – дитина, яка займається із взаємно обраним тьютором протягом визначеного циклу занять*. С. Вєтров зазначає, що поняття «тьютор» не тотожне поняттям «вихователь», «вчитель». Так, вихователь показує зразки знання і діяльності. Натомість *тьютор показує зразки пошуку знань і самовизначення*.

Підкреслимо, що *тьютор під час здійснення професійної діяльності виконує такі функції:*

організаційну (допомагає в організації навчально-виховного процесу в закладі освіти; надає допомогу дітям з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дітьми з метою вивчення їхніх індивідуальних особливостей, інтересів і потреб; сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю дітей; співпрацює з вихователями та вчителями, котрі безпосередньо працюють із дітьми, та беруть участь у розробленні індивідуальної програми для кожної дитини);

діагностичну (розробляє індивідуальну програму розвитку для кожної дитини; вивчає особливості діяльності та розвитку дітей з особливими освітніми потребами; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку кожної дитини й аналізує динаміку розвитку дітей);

консультативну (постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вихователя та вчителя про досягнення дітей; дотримується педагогічної етики; поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного та психічного насильства; постійно підвищує свій професійний рівень, тьюторську майстерність, загальну культуру; несе відповідальність разом з іншими працівниками за здоров’я та психологічний стан дітей; веде встановлену педагогічну документацію);

навчально-розвивальну (надає освітні послуги, спрямовані на реалізацію індивідуальної програми розвитку для кожної дитини; здійснює психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про соціальну адаптацію дітей; сприяє розвитку соціальної активності дітей, розкриттю їхніх здібностей і талантів).

Аналіз праць сучасних вчених свідчить, що *тьюторський супровід* – це педагогічна діяльність з індивідуалізації освіти, спрямована на виявлення та розвиток освітніх мотивів та інтересів, пошук освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми, на роботу з освітнім замовленням родини, формування навчальної та освітньої рефлексії тьюторанта.

Зазначимо, що *тьюторіал* – це зустрічі тьютора й підопічного, які відбуваються сам на сам. Так, *тьюторинг* – це весь процес діяльності тьютора / тьюторів і тьюторантів на тьюторіалах і поза ними (в конкретно обговорених межах).

Підкреслимо, що вирішення проблеми готовності до навчання в початковій школі може розглядатися з позиції розгляду відносин дитини з навколишньою дійсністю. Для самої дитини навколишня дійсність, так би мовити, поділена на дві сфери: «світ речей» і «світ людей», тож діяльність дитини відбувається у двох системах: «дитина – річ» і «дитина – дорослий».

У своїй професійній діяльності тьютор визнає, що система «дитина – річ» у дійсності є системою «дитина суспільний – предмет».

Список рекомендованої літератури:

1. Бойко А.М. Тьютор – якісно вища педагогічна позиція і новий простір духовно-моральної вза ємодії. Педагогічні науки. 2011. Вип. 2. С. 4–10.

2. Вєтров С. Поняття та алгоритми тьюторської діяльності. *Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка.* 2017. № 23–24. С. 35–42.

3. Нікітін В. Освітні траєкторії світу, що стрімо змінюється. *Інформаційний збірник для директора школи та завідувача дитячого садка.* 2017. № 23–24. С. 33–34.

4. Цюпак І.М. Тьюторство як ефективна умова забезпечення якості освіти. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя: міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, Україна, 23-25 травня 2018 року: матеріали конференції. Київ, 2018. С. 342-344.

Питання для самоконтролю

1. Хто такий тьютор?
2. Що таке тьюторство?
3. Тьюторинг – це…..
4. Визначення тьюторіала.
5. Хто такий тьюторант?
6. Функції тьютора.
7. Що таке тьюторский супровід?

Тема 2: Особливості тьюторської діяльності з дітьми дошкільного віку.

План

1. Тьюторство: сутність та функції.
2. Особливості реалізації тьюторства в дошкільній освіті.
3. Відмінності у професійній діяльності вихователя та тьютора у ЗДО.
4. Характерні ознаки тьюторського супроводу в дошкільній освіті.
5. Етапи тьюторського супроводу в ЗДО. Їх аналіз.
6. Форми тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.
7. Тьюторський супровід у закладі дошкільної освіти як педаагогічна особистісно орієнттована технологія.
8. Поняття тьюторської компетентності .

Ключові слова: тьютор, тьюторський супровід, педагогідна технологія, форми тюторського суроводу, тьюторська компетентність.

ПРН 7. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій;

ПРН 8. Знати і розуміти природу та вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості виховання обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами.

Тьюторство по праву займає міцне положення в освітніх організаціях, особливо в світлі інклюзивної (інтегративної) освіти, де роль тьюторства, як супровід й наставництво в соціально-освітньому середовищі дітей не просто велика, а й необхідна. Тьютор – педагог, який діє за принципом індивідуалізації й супроводжує побудову вихованцям своєї індивідуальної освітньої програми; педагог-наставник, здатний забезпечити соціально-педагогічний супровід дітей при виборі та проходженні ними індивідуальних освітніх траєкторій; той, хто супроводжує процес освоєння нової діяльності.

Якщо говорити про роль тьюторства в освітніх закладах, можна стверджувати, що це є дійсно важливим явищем, адже допомога й підтримка дітей в соціально-освітньому просторі часто необхідна не тільки дітям з особливими освітніми потребами, але і тим дітям, у яких є проблеми в засвоєнні навчальної програми, соціально-психологічні проблеми (педагогічна занедбаність, дезадаптація тощо), а також «обдарованим» дітям.

Необхідно повернутися до того, що тьютор – це свого роду наставник, він постійно аналізує потреби й здібності свого підопічного, відстежує його інтереси, координує освоєння необхідних навичок й сприяє його становленню як цілісної, самодостатньої й гармонійної особистості, а це значить, що і в дошкільних закладах освіти тьютор може і повинен допомогти дітям адаптуватися до тих умов, в які вона потрапляє, при цьому успішно розвиватися відповідно до програми, але маючи можливість індивідуальної

діяльності.

Як зазначає Баєва А.П., тьюторство передбачає, що весь освітній процес можна індивідуалізувати відповідно до особливостей дитини, її потреб і можливостей. У дошкільних закладах освіти використовується та чи інша програма, яка передбачає, що в освітньому процесі дитина так чи інакше повинна засвоїти весь матеріал, особливо це проявляється в старших групах, де найчастіше стоїть мета: підготувати дитину до школи, за принципом наступності в освітніх установах. Але і в закладах дошкільної освіти є діти з проблемами в процесі розвитку: один малюк непосидючий, інший неуважний, а третій гіперактивний тощо. І коли більшість малюків з групи засвоїли матеріал на достатньому рівні, декілька дітей залишаються на низькому, тобто в цілому не засвоїли той матеріал, що унормований в програмі. А якщо дитина навпаки має можливість розвиватися швидше за своїх однолітків, якщо мова йде про «обдарованості», виникає необхідність зробити так, щоб освітній процес захоплював усіх дітей з їх індивідуальними особливостями, можливостями, ось тут і необхідно звернутися до тьюторства. Баєва А.П. також підкреслює, що *тьютор зможе не тільки створити індивідуальну програму для засвоєння дитиною матеріалу або норм і правил поведінки в соціумі. Він організує освітній процес так, що з огляду на особливості дитини, буде можливе засвоєння програми відповідно до вимог.*

Тьюторство в закладі дошкільної освіти дозволить не тільки до допомоги дітям в засвоєнні програми, але й дасть можливість розвивати дитину відповідно до її можливостей, не порушуючи процес розвитку інших дітей. Особливість тьюторських технологій полягає ще й у тому, що вони дозволяють тьютору посилити індивідуальний ресурс вихованця зовнішніми (соціальними) ресурсами, тобто тьютор стає своєрідним "посередником" між дитиною і можливостями «світу», «соціуму».

Потреба у тьюторі в закладі дошкільної освіти виникає без сумніву, саме в дитячому садку можна скласти індивідуальну освітню програму, сформувати пізнавальну активність, навчити дитину вчитися, що збільшує ймовірність того, що в школі цій дитині буде простіше влитися в освітній процес. *Тьютор не тільки допоможе дитині, він зробить освітній процес орієнтованим на особистість дитини, її можливості.* Важливо розуміти, що тьютор – це не нянька, яка весь час перебуває з дитиною, вирішує за неї проблеми й повністю контролює кожен її крок, а фахівець, завдання якого допомогти дитині відповідно до її особливостей і можливостей вирішувати проблеми (в розвитку, соціалізації) в індивідуальному порядку. Це говорить про те, що тьютор може супроводжувати не одну дитину, а декількох, тобто групу дітей з закладу дошкільної освіти або безпосередньо в групі, складаючи індивідуальну

програму для кожного малюка.

Тьютор працює з батьками й педагогами для вирішення тих чи інших освітніх завдань, виступаючи в ролі консультанта щодо конкретної дитини. Завдання, які реалізуються тьютором, різноманітні, Баєва А.П. виділяє такі:

- супровід дитини в її життєвому середовищі, допомога в організації середовища розвиваючого характеру;
- підготовка умов для освіти особливої дитини в конкретній системі закладу освіти;
- заняття з дитиною з подолання дефіцитів розвитку й формування нових компетенцій;
- партнерство з сім'єю в питаннях розвитку й освіти дитини, рекомендації в підборі розвиваючих, корекційних і освітніх програм;
- правова та освітня підтримка сім'ї в реалізації прав дитини в усіх соціальних інститутах.

Таким чином, можна стверджувати, що тьютор – фахівець, який потрібен у закладі дошкільної освіти, як рушійна сила для розвитку та підтримки дітей з урахуванням індивідуальних особливостей та можливостей кожної особистості.

Тьюторський супровід має істотну відмінну ознаку. У ситуації тьюторського супроводу тьюторант самостійно розробляє прийнятні для себе способи, які потім обговорює з тьютором. Таким чином, щоб такий супровід здійснився, дитина повинна перш за все сама зробити певну «освітню спробу», результати якої і стануть потім предметом спільного аналізу з тьютором.

Це питання є традиційним для педагогів, які формують своє уявлення про тьюторський супровід.

Вихователь, як відомо, в педагогічному процесі є водночас носієм певного знання і зразком дії, пропонованої дитині. Отже, підтримати ці дії в реальній ситуації, посилити їх результат може така діяльність дитини, що направлена до вихователя. Стають зрозумілими, з цих міркувань, наприклад, вимоги до дисципліни й правила поводження у груповій кімнаті або заохочення вихователем змістовних предметних питань. Це приклади «легкого», тобто як би природного звернення дитини за знанням або зразком дії до вихователя.

Вихователь у першу чергу орієнтується у своїй діяльності на: зміст освітньої програми й способи дії, які необхідні для його засвоєння; концентрацію дошкільника на дії і слові вихователя; співвідношення дій дошкільника зі зразком, що пропонує вихователь; орієнтування змісту спілкування з дитиною тим, що необхідно в передачі зразків від вихователя до дитини; слухняність і старанність дитини.

Позиція тьютора має принципово інші підстави до дії, і перелік орієнтирів зовсім інший: освітній досвід дитини - можливість спроб і

виправлення помилок, визнання їх цінності; ініціатива в залученні своїх знань і умінь у додаткових, які не є передбаченими Базовим компонентом дошкільної освіти; будь-яка, за своїм змістом активна дія дитини є джерелом нових напрямків у її освітньому русі; ситуація спілкування і встановлення особистого контакту з дитиною; воля і вибір дитини, її свідомість по відношенню до власних дій; комунікація і позиційне самовизначення учасників реальної ситуації діяльності.

Завдання сучасного вихователя - постачати дітям необхідний освітній матеріал, підтримувати їх інтереси, допомагати, втілювати в життя задумане. Але які б не були прийоми надання інформації, їх технологічність обмежена тим, як сформульований запит (або замовлення) дошкільника на засвоєння тих чи інших знань. На наш погляд, в методиках дошкільної освіти, як вони представлені вихователю, не ставиться відкрито проблема запиту дитини на знання, і, отже, вона не стає для вихователя центром докладання зусиль і пошуку способів дій. Прикладом є «монологічний метод» надання інформації дошкільникам на занятті: в групі часто виникають ситуації, коли вихователь говорить або зовсім «в нікуди» або користується для залучення уваги дітей своєю владою, залишаючи поза увагою діалог та опору на життєвий досвід і знання дітей.

Тьютор же повинен спеціально організовувати ситуації, де можливо було б проявити або сформувати «замовлення» дитини дошкільного віку на знання, як результат виникне пізнавальний інтерес до отримання інформації знань. Тим самим він перевизначає дидактичні підходи вихователя, звертаючись до ситуації пізнавальної діяльності конкретної дитини. Різність позицій видно на прикладі відмови від участі дитини в освітній діяльності.

У цьому й полягає завдання тьютора, для вирішення яких необхідно розробити тьюторські технології. *Тьюторська діяльність може здійснюватися в різних масштабах, тому необхідно відразу ж розрізнити позицію і професію тьютора.*

В освітніх установах після затвердження професійних кваліфікаційних груп посад працівників освіти, в числі яких не закріплено посаду «тьютора», існують реальні можливості для введення в заклад дошкільної освіти окремої педагогічної професійної посади – тьютора, як організатора й реалізатора індивідуальної освітньої програми для дошкільників. Але мова також може йти і про здійснення цілей і завдань тьюторського супроводу вже існуючими вихователями, психологами. В цьому випадку правильніше буде говорити не про нову професію тьютора, а про *тьюторську компетентність, якою повинен володіти вихователь і психолог сучасного закладу дошкільної освіти.* Проте, при реалізації тьюторської діяльності й в одному, й в іншому випадках

важливим є саме відмінність тьюторської позиції від всіх інших перерахованих вище нами:

- вихователь - створює організаційно-педагогічні умови для засвоєння дошкільниками освітньої програми;
- психолог - здійснює психодіагностичну, профілактичну, корекційну роботу.

На відміну від цього, тьютор - здійснює супровід кожного дошкільника в процесі формування індивідуальної освітньої програми.

Таким чином, виникає виконання педагогом певним чином *тьюторських функцій*: з одного боку, здійснення допомоги дитині в усвідомленому виборі, а, з іншого, - обговорюються проблеми і труднощі процесу самоосвіти, що виникають у дошкільників, створюються умови для реальної індивідуалізації пізнавального процесу. Саме завдяки здійсненню тьюторських функцій стає можливим моніторинг динаміки процесу становлення усвідомленості вибору в кожного дошкільника, а не просто фіксація його хаотичного руху в зовнішньому різноманітті форм діяльності.

Тьюторський супровід дошкільника в найзагальнішому вигляді на будь-якій віковій ступені являє собою послідовність взаємопов'язаних між собою *етапів: діагностично-мотиваційний; проектувальний; реалізаційний; аналітичний.* Кожен з цих етапів має свою специфіку, яка відбивається як у змісті діяльності тьюторанта, так і у відповідних способах роботи тьютора. Але продуктом їхньої спільної дії на кожному з етапів є заповнення певної спеціально структурованої папки - портфоліо.

Портфоліо застосовується на всіх щаблях тьюторського супроводу.

Доцільно використовувати кілька типів портфоліо. Портфоліо, що веде дитина протягом декількох років, накопичуючи матеріал, структуруючи і видозмінюючи його. Така папка допомагає дитині самостійно відстежувати етапи своєї освітньої траєкторії і є для неї ефективним інструментом самооцінки. Тьютор, допомагаючи дошкільнику організовувати роботу зі збору та аналізу матеріалів портфоліо, одночасно веде і власний педагогічний портфоліо, де записує свої роздуми про тьюторанта, фіксує використані на кожному з етапів педагогічні технології та їх ефективність.

Основними формами тьюторского супроводу можуть бути індивідуальні й групові консультації. При виборі конкретної форми необхідно дотримуватися вимог гнучкості й варіативності стосовно дитини.

Розглянемо ці форми докладніше.

Індивідуальна консультація (бесіда). Це обговорення важливих питань, пов'язаних з особистим розвитком і освітою кожної дитини. Мета такої бесіди – активізація кожної дитини з урахуванням саме її здібностей, особливостей

характеру, навичок спілкування тощо на подальшу роботу з формування й реалізації своєї освітньої програми. Для кожної бесіди підбираються індивідуалізовані запитання, встановлюються діалогічні й емоційно комфортні відносини. Результатом повинен стати не тільки освітній ефект, але й емоційний ефект, що дозволяє здійснювати надалі більш глибокий аналіз освітньої ситуації кожної дитини.

Групова консультація. Організовується для дітей зі схожими проблемами або освітніми інтересами. У ході такої консультації тьютор здійснює кілька видів робіт: *мотиваційну, комунікативну й рефлексивну.* Мотиваційна робота полягає у визначенні рівня мотивації дітей на розвиток свого пізнавального інтересу, у співвіднесенні різних очікувань дітей, їхніх пріоритетів і цілей у побудові індивідуальних освітніх програм. Комунікативна робота тьютора спрямована на забезпечення зворотного зв'язку в групі та її результативності, уміння вести діалог, організацію продуктивного спілкування тьютора й групи й учасників групи між собою. Рефлексивна діяльність тьютора спрямована на забезпечення розуміння в групі, пошук конструктивного рішення проблеми, аналіз і розуміння кожною дитиною себе й власних дій, дій групи.

Навчальне тьюторске заняття. Це заняття із застосуванням методів інтерактивного й корекційнного навчання, спрямоване на отримання досвіду використання модельних ситуацій у побудові індивідуальних освітніх програм. Мета – розвиток здібностей дитини, активізація пізнавальної діяльності, застосування теоретичних знань на практиці, впровадження активних методів навчання: ділові й рольові ігри, групові дискусії, тренінги, «мозковий штурм» тощо.

Вибір форм, методів і технологій тьюторской роботи є індивідуальним вибором тьютора й визначається віковими й особистісними особливостями дітей.

Чимало педагогів аналізують інноваційні практики в освіті й виходять на новий рівень осмислення власних ідей, пошуку засобів передачі власного досвіду. Інша причина інтересу до тьюторства полягає в тому, що сьогодні виникає ідея використання індивідуальних освітніх програм, через що все частіше виникає необхідність введення технологій тьюторського супроводу в установах масової освіти.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки в розділі «Удосконалення структури системи освіти» передбачено «урізноманітнення моделей організації освіти», стосовно модернізації процесу виховання, розвитку й соціалізації дітей у документі визначено: забезпечення відповідності змісту й якості виховання актуальним проблемам та перспективам розвитку особистості; розроблення інваріантних моделей змісту

виховання в закладах освіти з урахуванням сучасних соціокультурних ситуацій, цінностей виховання та навчання.

Отже, виникає необхідність створення сучасної моделі освіти для дітей дошкільного віку, яка реалізує зазначене вище. Такою сучасною моделлю ми вбачаємо тьюторський супровід.

Такий супровід дітей містять декілька етапів реалізації індивідуальної освітньої програми дитини:

1. Виявлення освітнього запиту й постановці освітніх цілей.
2. Організацію проектування освітньої діяльності, в тому числі аналіз і пошук освітніх ресурсів як педагогічних, так і сімейних.
3. Сприяння в реалізації проекту індивідуальної предметної діяльності в освітньому середовищі, де освітнє середовище не обмежене тільки сім'єю або групою закладу дошкільної освіти, але передбачає включення в себе всіх соціальних груп, можливо корисних для дитини в даний період розвитку.
4. Організацію рефлексії та проектування наступних етапів освітньої траєкторії дитини на основі наступності дошкільної та шкільної освіти.

Вирішуючи послідовно ряд цих завдань, тьютор знаходиться в певних умовах праці:

- робота тьютора вимагає активізації (ініціатив) його діяльності в нестандартних ситуаціях;
- робота з сім'єю має високу ступінь складності в силу необхідності не просто рекомендацій, але узгодження педагогічних позицій тьютора, вихователя і батьків;
- від тьютора потрібен високий рівень особистої відповідальності й самостійності;
- обов’язковий постійний прояв тісної взаємодії тьютора з усіма учасниками освітнього процесу;
- тьютор ставиться в умови ненормованого робочого дня (гнучкий графік), так як процес супроводу не обмежується тільки групою закладу дошкільної освіти, але розширюється в усі сфери життя дитини - сім'я, група однолітків у дворі, сім'ї близьких родичів;
- від особистості тьютора потрібен високий ступінь емпатії до дитини та її батьків в будь-яких ситуаціях;
- важливе дотримання етичних норм професійного спілкування.

Тому тьюторський супровід - це педагогічна діяльність з індивідуалізації освіти, спрямована на: виявлення та розвиток освітніх мотивів і інтересів дітей; пошук освітніх ресурсів для створення індивідуальної освітньої програми; роботу з освітнім замовленням родини; формування пізнавальної та освітньої рефлексії дитини.

Таким чином, тьюторський супровід, як модель передбачає персональний характер освітньої діяльності з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дітей, дбайливе й шанобливе ставлення до їхніх інтересів і потреб.

Ралізація грунтується на використанні технологій особистісної розвивальної взаємодії з дітьми дошкільного віку, враховуючи закономірності їх розвитку, у тому числі створювати умови для формування дитиною свого освітнього замовлення. Основою здійснення такого замовлення може й повинен стати *пізнавальний інтерес дитини.*

Особливість дошкільного віку – в наявності значного числа стихійних пізнавальних інтересів, з яких дитина продовжує робити вибір. Стихійні інтереси не відрізняються глибиною та стійкістю, а індивідуальний процес їх вибору, розвитку й зміцнення складно сформувати тільки зовнішніми рамками й нормами. Саме для цього потрібний супровід, що припускає таку взаємодію вихователя й дошкільника, у ході якого дитина реалізує свій пізнавальний інтерес, освоює нові способи дії, здобуває компетенції, важливі для подальшого навчання й реалізації життєвих планів.

Дієві засоби такої роботи не можуть бути знайдені, поки вихователь працює тільки в традиційній освітній парадигмі «посередника», що забезпечує передачу від дорослих до дітей якогось соціального досвіду, норм поведінки й діяльності. Можна припустити, що більш продуктивним має бути інший підхід, при якому вихователь є не тільки й не стільки посередником у передачі досвіду, скільки «довіреною особою» дитини дошкільного віку, через *тьюторський супровід забезпечує становлення суб'єктності, відповідальності за реалізацію задуманого.*

Відзначимо відразу, що *умови, які визначають ефективність ролі тьютора у формуванні в дітей інтересу до знань, до процесу розумової праці, різноманітні.* Це й емоційність, і творча індивідуальність вихователя-тьютора, і вивчення психолого- педагогічної літератури, досвіду, і знання психолого-фізіологічних особливостей дошкільників та індивідуальних особливостей кожної дитини в групі.

Тьюторський супровід у закладі дошкільної освіти виступає як технологія, орієнтована на забезпечення умов виявлення, реалізації й усвідомлення індивідуальних пізнавальних інтересів, побудови індивідуальної траєкторії розвитку дитини дошкільного віку. При цьому місія вихователя-тьютора (вихователя, який працює в позиції тьютора) полягає не тільки в наданні допомоги дитині в здійсненні вибору, але й у попередженні обмеження волі цього вибору.

Тьюторинг у своїй основній частині є спільною діяльністю з побудови

траєкторії й реалізації всього ланцюжка кроків з розвитку інтересу, де дошкільник отримує досвід його фіксації, постановки цілей, інтеграції для її досягнення різних ресурсів освіти, а як результат роботи дитина усвідомить процес керування своєю пізнавальною й освітньою діяльністю, освоює способи розвитку інтересу.

Тьюторський супровід у закладах освіти здійснюється на основі таких принципів: диференціації й індивідуалізації (означає спрямованість на організацію діяльності з урахуванням особистісних особливостей і запитів, інтересів дітей, орієнтацію її на розширення контактів); безперервності (передбачає забезпечення послідовного, циклічного, своєчасного сприяння у розвитку пізнавального інтересу дітей); гнучкості (включення в діяльність тьюторських способів роботи, відповідно до індивідуальних потреб, мотивів і інтересів); відкритості (реагування на необхідність освоєння нових соціальних ролей, зміну позицій, здійснення підготовки не тільки до конкретного, але й до запасних варіантів реалізації). При цьому супровід (спів-дія, спів-участь, спів- праця) буде ефективним й потрібним тоді, коли здійснюється ненав'язливо й делікатно, вчасно й грамотно, адресно й дозовано, повсякденно й негайно.

Орієнтири діяльності тьютора: заохочення дошкільника до використання отриманих знань і вмінь; можливість здійснення спроб пошуку рішення й виправлення помилок, визнання їх цінності; встановлення ситуації спілкування й контакту з дитиною; опора на вибір дошкільника; наявність комунікації та позитивного ставлення учасників спільної діяльності один до одного; орієнтація на відкритість освітнього та пізнавального простору дитини, можливість його зміни, добудовування, переструктурування (зменшення або збільшення). Тьютор виступає як консультант, помічник для дитини.

Умовами для рефлексії дошкільником успіхів і невдач у досягненні бажаних результатів, норм, способів і засобів їх досягнення виступають можливість перегляду й зміни дитиною свого пізнавального інтересу, мети, тимчасових і змістовних перспектив, усвідомлення нових інтересів (корекція інтересу); можливість представлення інтересу в широких соціальних колах (вибір дошкільної групи, місця, події, аудиторії тощо); можливість проведення аналізу своєї діяльності в зручній формі (у групі, індивідуально, усно, засобами візуалізації); можливість співвіднесення власних результатів з результатами однолітків, культурними аналогами тощо.

Продуктивність комплексного вирішення завдань розвитку пізнавального інтересу залежить від наявних передумов, конкретних обставин взаємодії дитини дошкільного віку з вихователем і однолітками, що оточують, знайомими й незнайомими людьми, їхньої готовності до різного роду

перетворень. У процесі формування пізнавального інтересу важливо забезпечувати різноманіття змісту діяльності, форм взаємодії та спонукання кожного учасника тьюторського супроводу до прояву суб'єктної позиції.

У цілому тьюторська технологія забезпечує індивідуалізацію й розвиток пізнавальних інтересів дітей, становлення нових способів і форм організації пізнавальної діяльності. Незважаючи на наявність явних або прихованих структурних взаємозв'язків, технологія в цілому являє собою сукупність послідовних операцій (способів діяльності). Послідовність і поступовість супроводу має на меті достатнє засвоєння запланованих елементів, тим самим є запорукою не тільки успішної реалізації технологічного ланцюжка, але й розвитку пізнавальних інтересів дитини. Представлена технологія – це не закінчений процес, тобто після підведення підсумків, презентації й рефлексії, процес пізнання та мотивації переходить на інший рівень, тим самим досягається ефект накопичення.

Схарактеризуємо етапи тьюторського супроводу дитини дошкільного віку. Так, на *діагностико-мотиваційному етапі*, метою тьютора є виявлення й фіксація пізнавального інтересу. Природно, ми враховуємо, що в дітей уже склалися пізнавальні вподобання, можливо, у деяких сім'ях розвиток пізнавальних інтересів увіходив у практику сімейного виховання, діти мають певний обсяг знань з теми чи напряму, що цікавить дитину. Таким чином, у межах тьюторского супроводу вирішується таке діагностичне завдання: провести фіксацію пізнавального інтересу не одиничним і випадковим способом, а послідовно й обдумано; визначення результату, який заснований на усвідомленні дитиною дошкільного віку своїх пізнавальних цілей, інтересів і планів. На цьому етапі тьютор може використовувати такі методи збору інформації: бесіда (з дитиною, з вихователем, помічником вихователя, батьками або дорослим, який опікується дитиною), діагностика, тестування.

Наступний етап – п*роєктувальний*, що призначений для організації збору й аналізу інформації з теми чи напряму, містить у собі такі методи роботи, що розподілені й направлені на роботу тьютора і дитини у взаємодії:

- робота тьютора: знаходження питань у представленому матеріалі; звуження або розширення теми (напряму); проєктування карти теми, що цікавить дитину; допомога дитині у складанні «карти» інтересу; допомога у зборі індивідуальної теки; аналіз теки дитини; надання дитині засобів для визначення шляхів пошуку відповіді на пізнавальне запитання;
- робота дошкільника: складання карти інтересу; збір індивідуальної теки; аналіз власної теки; виявлення пізнавального запитання; визначення шляхів пошуку відповіді на пізнавальне запитання.

Пояснимо зміст деяких видів роботи тьютора й дитини. Під складанням «карти» пізнавального інтересу ми розуміємо виявлення освітніх ресурсів, «місць», у яких дитина може знайти інформацію з теми (напряму), що її цікавить. Мета цієї роботи – усвідомлення культурних засобів самоосвіти й оволодіння ними, у тому числі й інституціональними засобами (бібліотеки, гуртки тощо). Обов'язковими елементами карти пізнавального інтересу є загальна характеристика освітніх місць, які можуть використовувати дошкільники для поповнення відсутньої інформації. Під освітнім місцем розуміємо джерело отримання дитиною інформації або відповідей. Джерелами виступають: люди (батьки, родичі, вихователь, інші знайомі люди, діти), інтернет, мас- медіа тощо.

Збір і аналіз індивідуальної теки дитини має на меті аналіз пізнавального інтересу дитини, заснований на доборі культурного матеріалу з теми чи напряму, що цікавить дитину. Ефективність і надійність цього педагогічного виду роботи залежать від досвіду тьютора. Тека допомагає реалізувати такі шляхи досягнення мети: простежити зроблений дошкільником вибір (історія виникнення питання, очікувані проблеми й результати); забезпечити дитину, батьків і всіх тих, хто бере участь в освіті дитини, потрібною інформацією про прогрес дошкільника у пізнанні питання, теми, явища, напряму тощо; допомогти вихователю відстежити прогрес окремих дітей у їхніх індивідуальних пошуках; навчити дитину систематизувати зібраний матеріал; сприяти участі дітей в оцінці своєї роботи; допомогти їм в усвідомленні власної успішності й компетентності; закласти основу для багатобічної оцінки загальної роботи дитини; обґрунтувати всі зміни в роботі над пізнавальним інтересом, якщо такі виникнуть.

Зміст реалізаційного етапу – представлення дошкільником свого інтересу іншим дітям і дорослим, участь у обговоренні. Саме на цьому етапі тьютор разом із дитиною визначає перспективи роботи з пізнавальним інтересом.

Підготовка й презентація пізнавального інтересу як найважливіший етап включає підготовку (оформлення) дошкільником виступу й сам виступ перед аудиторією, яку обрала сама дитина. Як цілком прийнятний варіант для дитини дошкільного віку є розробка плану виступу в усній формі. Як помічник, тьютор занотовує план дитини, по можливості не відступаючи від першоджерела. Очевидно, що навички писемного мовлення у дошкільників відсутні, тому наявна в дитини інформація може бути відображена за допомогою запису дорослим зі слів дитини; аудіо запису слів дитини; дитина може графічно, схематично зобразити або намалювати тощо. У цьому випадку допомога тьютора дозволяє уникнути можливої помилки при оцінці того,

наскільки продуктивно попрацювала дитина в дійсності.

На цьому етапі важливо підкреслити важливість тьюторської допомоги в оформленні презентації, виборі форми представлення, що відображає не тільки особливості пізнавального інтересу, але й індивідуальність дошкільника.

Щодо аналітичного етапу, то він ґрунтується на аналізі виступу, способу представлення результатів пізнання. На наш погляд, можливі кілька способів організації такого аналізу: самоаналіз; аналіз із залученням аудиторії, яку вибрала сама дитина для презентації своїх досягнень. Метою такого аналізу є: осмислення отриманих результатів; зазначення своїх вражень; обговорення отриманого досвіду; розмірковування про нові знання, досягнення тощо; відзначення найцікавіших моментів й епізодів, знахідок.

Після аналізу представлених досягнень настає стадія визначення планів на майбутнє, що включає в себе такі напрямки: визначення перспектив розвитку пізнавального інтересу; визначення теми (змістовних перспектив); визначення термінів (часових перспектив). Цей блок, з одного боку, завершує технологічний ланцюжок, а з іншого – стає початком нового розгортання, тим самим здійснюється перехід на новий рівень та відбувається ефект накопичення.

У технології тьюторского супроводу дошкільників вирішується основне завдання *діяльнісного підходу* – розвиток суб'єктності дитини, яка усвідомлює мету своєї діяльності, є активним учасником та організатором своєї пізнавальної ідеї, проте знає, що тьютор приймає й цілком погоджується з її відмовою від діяльності. Дитина таким чином бере відповідальність щодо вибору позиції – залишитися стороннім спостерігачем, дозволивши собі розслабитися й несерйозно поставитися до завдання, вести недбалі пошуки, які будуть нею презентовані, добровільно відмовитися від пошуку, обмежуючи свої можливості, або докласти максимум зусиль, винахідливості й включитися у творчий процес, прожити ці миті й одержати задоволення від отриманого результату – це і є прояв суб'єктності.

Цілеспрямованість роботи тьюторів у закладі дошкільної освіти може відбуватися в таких напрямках: тьютор закріплюється за однією дитиною; тьютор закріплюється за певною групою дітей; тьютор відповідає за вирішення певного переліку взаємозалежних завдань.

Вихователь-тьютор повинен бути педмайстром, професіоналом із такими особистісними й діяльнісними характеристиками:

– аналітико-рефлексивні здібності – уміння структурувати проблеми саморозвитку дошкільників; допомагати дитині в самоаналізі, у самостійному вирішенні проблем і прийнятті відповідальності за результати

роботи; аналізувати індивідуальні особливості пізнавальної активності й можливості подолання неуспішності (пасивності); володіння рефлексивними методиками й прийомами психологічної роботи;

– комунікативні здібності: ясно виражати свої думки й уміти слухати інших; спілкуватися з дошкільниками на позиціях діалогу, поваги, емпатії, толерантності й терпимості; спокійно розв'язувати конфлікти; уміти будувати взаємодію в малих групах; сприяти співробітництву; використовувати технології міжособистісного спілкування;

– організаторські здібності: брати участь у реалізації запланованої діяльності; бачити перспективу індивідуальної й колективної діяльності; бачити й підтримувати інтереси окремих дітей і груп; знаходити найкращі способи діяльності й доводити справу до результату;

– прогностичні здібності: визначати можливі пункти росту й розвитку пізнавального інтересу дошкільника; передбачити результати освітніх ситуацій; уміти вибудовувати динаміку розвитку пізнавального інтересу й дії; прогнозувати перспективи діяльності дитини дошкільного віку.

Список рекомендованої літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. *Практика управління дошкільним закладом*. Січень, 2021. URL: https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876

2. Куземко Л.В. Професійна підготовка педагога дошкільної освіти до індивідуальної роботи з дітьми [електронний ресурс]// Освітологічний дискурс. 2010. № 1. С. 103-113.

Режим доступу: http://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/viewFile/12/30.

3. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.

4. Пахомова Т.М. Роль тьюторства в системі педагогічної освіти? [електронний ресурс]. Пахомова Т.М. Режим доступу: http://intkonf.org/pahomova-tm-rol-tyutorstva-v- sistemi-pedagogichnoyi-osviti.

5. Тьютор [електронний ресурс] / – Режим доступу: http://poprofessii.in.ua/tyutor.

6. Цюпак І.М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти. Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (19-20 квітня 2018 р., Херсон). Херсон, ТОВ «Борисфен-про», 2018 С. 51-52.

7. Цюпак І.М. Тьюторство як ефективна умова забезпечення якості освіти. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про

життя: міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, Україна, 23-25 травня 2018 року: матеріали конференції. Київ, 2018. С. 342-344.

8. Цюпак І. М. Тьюторство : сутність і особливості реалізації в дошкільній освіті. Формування професійної компетентності кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти у системі трансформаційних процесів : колективна монографія / за заг. ред. Л. Є.Петухової. Херсон : Видавництво ХНТУ, 2018. С. 180-194.

9. Цюпак І. М. Тьюторський підхід в сучасній дошкільній освіті. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 17-18 жовт. 2019 р.). Кривий Ріг: КДПУ, 2019. С. 302–306.

Питання для самоконтролю

1. Що таке тьюторство?
2. Функції тьюторів.
3. Особливості реалізації тьюторства в дошкільній освіті.
4. Відмінності у професійній діяльності вихователя та тьютора у ЗДО.
5. Характерні ознаки тьюторського супроводу в дошкільній освіті.
6. Етапи тьюторського супроводу в ЗДО.
7. Форми тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.
8. Аналіз форм тьюторства у ЗДО.
9. Тьюторський супровід як педагогічна технологія.
10. Зміст тьюторської компетентності .

Тема 3: Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до тьюторського супроводу дітей.

План

1. Методологію дослідження професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
2. Періодизація становлення та розвитку тьюторства в Україні
3. Структура тьюторської компетентності вихователя ЗДО.
4. Концепція професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
5. Модель професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
6. Організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній вихователь, тьюторська діяльність, тьюторська компетентність, моделювання професійної підготовки, інформаційно-освітнє середовище, організаційно-методичні засади.

ПРН 6. Розуміти і визначати соціально-культурні передумови дошкільної освіти (педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби); знаходити типові ознаки і специфіку процесів виховання, навчання, освіти і розвитку дітей у ранньому і дошкільному віці.

ПРН 7. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій;

ПРН 8. Знати і розуміти природу та вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості виховання обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами.

ПРН 9. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання у щодо розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку.

Методологія дослідження професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності спрямована на цілісне, системне, комплексне, різнобічне, поглиблене та ефективне вивчення феномену тьюторської діяльності як одного з компонентів цілісної системи педагогічної діяльності. Вона розкривається на таких рівнях: філософському (ідеї антропологізму, гуманізму та теорії діяльності), загальнонауковому (засади антропологічного, культурологічного, системного, діяльнісного, синергетичного, феноменологічного, цілісного та праксеологічного методологічних підходів), конкретно-науковому (загальнонаукові, теоретичні, емпіричні, статистичні методи пізнавальної й дослідницької діяльності та принципи детермінізму, відповідності й додатковості) та технологічному (система методів дослідження професійної підготовки майбутніх педагогів до тьюторської діяльності).

Періодизація становлення та розвитку тьюторства в Україні і виділено етапи його еволюціонування: XII–XIV ст. – зародження світоглядних позицій тьюторства; XVI–XVII ст. – започаткування ідей гуманізму, особистісного та індивідуального підходу; XVIII–XIX ст. – формування вітчизняної педагогічної думки щодо вимог та функцій учителя, поч. та сер. XX ст. – урізноманітнення поглядів щодо освіти дітей; кінець XX- го поч. XXI ст. – оформлення та усталення ідей тьюторства в освіті України і пошук нових шляхів індивідуалізації освіти.

Сучасні моделі підготовки педагогів до здійснення тьюторської діяльності в Україні. З’ясовано, що в українському просторі освіти є потреба у здійсненні тьюторської діяльності у роботі з дітьми шкільного віку, що вчителі не готові до здійснення тьюторського супроводу і вважають за потрібне впровадження цілеспрямованої професійної підготовки майбутніх вихователів

до тьюторської діяльності у закладах вищої освіти, що існуючі в Україні моделі підготовки педагогів не задовольняють поставленим завданням удосконалення професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.

Результати вивчення зарубіжного досвіду підготовки тьюторів у США, Великобританії, країнах ЄС (Франція, Німеччина, Польща), розвинених країнах Азії (Корея, Китай, Тайвань, Ізраїль, ОАЕ) та Росії дали можливість здійснити класифікацію напрямів використання зарубіжного досвіду підготовки тьюторів, що мають адаптаційний потенціал в Україні (нормативно-правові, змістово-процесуальні, організаційно-методичні), та виділити основні шляхи формування тьюторської компетентності (навчання у закладі вищої освіти за відповідною спеціалізацією на бакалавраті чи магістратурі, проходження сертифікаційних курсів з отриманням відповідного документу, що засвідчує право на проведення тьюторської практики).

Структура тьюторської компетентності вихователя ЗДО включає такі компоненти як сугестивний, психологічний, педагогічний, організаторський, інформаційно-технологічний, методичний, комунікативний, перцептивний та науково-дослідницький, та критерії її сформованості (мотиваційний, психолого-процесуальний, педагогічно-процесуальний, організаційний, інформаційно-технологічний, методично-процесуальний, комунікативний, перцептивний, пізнавальний), які дозволяють визначити ефективність формування тьюторської компетентності у майбутніх вихователів у процесі їх професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Концепція професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти розкриває провідну ідею, закони та закономірності, методологічні підходи та дидактичні принципи, мету, завдання, організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх педагогів до тьюторської діяльності, основні положення моделювання професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності, а також етапи реалізації концепції та результати, що очікуються. Відповідно до концепції сутність професійної підготовки майбутніх педагогів до тьюторської діяльності визначається через поняття системи і характеризується єдністю змісту, форм, методів, засобів, технологій, спрямованих на результат (формування тьюторської компетентності) й утворюючих цю систему, що базується на використанні засобів інформаційно-освітнього розвивального середовища. Встановлено, що означена підготовка ґрунтується на: антропологічному, індивідуальному, особистісно орієнтованому, системному, діяльнісному, компетентнісному, ресурсному, модульному, міждисциплінарному методологічних підходах; загальнодидактичних (цілеспрямованості і науковості; доступності; урахування

вікових та індивідуальних особливостей студентів; гуманізації; єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій; єдності теоретичної і практичної підготовки; активності, творчої самостійності студентів і їх відповідальності за результати навчально-пізнавальної діяльності; систематичності і послідовності; поєднання конкретного й абстрактного; міцності знань, умінь і навичок, розвитку розумових сил) і спеціальних (індивідуалізації, варіативності, подієвості, суб'єктності) принципах.

Модель професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності в інформаційно-освітньому середовищі закладу вищої освіти має цільову, філософсько-світоглядну, теоретико-методологічну, змістово-процесуальну, критеріально-оцінювальну та результативну складові. Вони відображають мету професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності; основні ідеї, теорії та концепції тьюторства; методологічні підходи та принципи професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності та структуру тьюторської компетентності вчителя; організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності; критерії та результат сформованості тьюторської компетентності.

Організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності включають відбір та структурування інноваційного змісту професійної підготовки майбутніх педаагогів до тьюторської діяльності (інваріантного та варіативного); узгодженість форм, методів, технологій та засобів навчання з метою формування тьюторської компетентності; організаційно-педагогічні умови ефективної підготовки до тьюторської діяльності, а саме: організація професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності в інформаційно-освітньому середовищі та формування мотивації й ціннісного ставлення у майбутніх педагогів до тьюторської діяльності.

Здійснено відбір та структурування змісту професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності. Він реалізується на трьох рівнях вищої освіти (бакалаврський, магістерський, освітньо-науковий) та має інваріанту та варіативну складові, що представлені темами в структурі нормативних навчальних дисциплін, обов'язковими й вибірковими дисциплінами, тематикою досліджень феномену тьюторства під час науково-дослідної роботи (написання кваліфікаційної/дисертаційної роботи) та сертифікаційними освітніми програмами з тематики тьюторства.

Специфічні форми (тьюторіали, консультації, освітні події, тьюторська практика), інноваційні методи (активні методи, метод портфоліо, метод бесіди, проблемний метод, інтерактивні методи), специфічні технології (тьюторський супровід, картування, проєктування індивідуальної освітньої програми,

питально-відповідні та тренінгові технології, технології модерації, візуалізації, рефлексії та взаємодії) і засоби (комплекс професійно орієнтованих вправ) професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності. Визначено, що ефективна організація професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності в інформаційно-освітньому середовищі базується на технологіях дистанційного навчання (у тому числі адаптивних) та інформаційно-комунікаційних засобах тьюторського супроводу.

Методики застосування інформаційно-комунікаційних технологій (мультимедійні, електронні, дистанційні, мобільні) при проведенні різних видів занять у закладі вищої освіти, під час самостійної й наукової роботи студентів та в позааудиторній діяльності; зміст неформальної професійної підготовки майбутніх педагогів до тьюторської діяльності (тренінгів, семінарів, сертифікаційних освітніх програм); діагностичний інструментарій визначення сформованості тьюторської компетентності.

Список рекомендованої літератури

1. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.

2. Методичні рекомендації з курсу «Тьюторство у сфері освіти» : метод. рек. / уклад. К. П. Осадча. Мелітополь : РВЦ МДПУ, 2017. 113 с.

3. Пахомова Т.М. Роль тьюторства в системі педагогічної освіти? [електронний ресурс]. Пахомова Т.М. Режим доступу: http://intkonf.org/pahomova-tm-rol-tyutorstva-v- sistemi-pedagogichnoyi-osviti.

4. Осадча К. П. Теоретичні та методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності : монографія. Мелітополь : ФО-П Однорог Т. В., 2019. 424 с.

5. Тьютор [електронний ресурс]. Режим доступу: http://poprofessii.in.ua/tyutor.

Питання для самоконтролю

1. Методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
2. Періодизація становлення та розвитку тьюторства в Україні
3. Структура тьюторської компетентності вихователя ЗДО.
4. Концепція професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності: сутність,завдання.
5. Модель професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
6. Організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.

Тема 4: Психолого-педагогічні аспекти роботи тьютора з дітьми дошкільного віку.

План

4. Особливості педагогічної діяльності тьютора в ЗДО.
5. Психологічні основи тьюторської діяльності в сучасному ЗДО.
6. Психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку.
7. Діяльність тьютора з обдарованими дітьми.
8. Роль тьютора у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.
9. Комунікативність тьютора.
10. Взаємодія тьютора з дітьми та батьками.

Ключові поняття: емпатія, творчий потенціал тьютора, комунікативність, рефлексія, педагогіка співробітництва, міжособистісна взаємодія.

ПРН 6. Розуміти і визначати соціально-культурні передумови дошкільної освіти (педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби); знаходити типові ознаки і специфіку процесів виховання, навчання, освіти і розвитку дітей у ранньому і дошкільному віці.

ПРН 7. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій;

ПРН 8. Знати і розуміти природу та вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості виховання обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами.

ПРН 9. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання у щодо розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку.

Психолого-педагогічні особливості віку. Сутність, цілі та завдання тьюторського супроводу в закладі дошкільної освіти. Форми та методи тьюторського супроводу в ЗДО.

Поняття сімейного тьюторства. Порівняння з поняттями – гувернерство, коуч та ін. Основні моделі сімейного тьюторства. Організаційні аспекти проектування діяльності закладу освіти з сімейного тьюторства.

Види та особливості обдарованості:

- *Інтелектуальна* – вид обдарованості, який забезпечує швидке оволодіння основними поняттями, запам’ятовування та зберігання інформації; високорозвинені здібності переробки інформації дають змогу досягти успіхів у багатьох галузях знань, відзначається гострота мислення, спроможність практичного застосування знань, високий розвиток пізнавальних мотивів, Саме таких дітей учителі називають «розумниками», «світлими головами» й

«надією школи». Ці учні мають міцні, глибокі знання, дуже часто вміють самостійно їх отримувати – самі читають складну літературу, можуть критично поставитися до тих чи інших джерел. Учні цього типу обдарованості точно й глибоко аналізують навчальний і пізнавальний матеріал, нерідко схильні до філософського осмислення його.Високий інтелект, розвинутий розум дозволяють їм із легкістю засвоювати різні предмети, однак різне ставлення цих учнів до шкільних предметів і, відповідно, до вчителів призводить до того, що з одних предметів вони навчаються блискуче, а з інших – ні. 2 основних підвиди інтелектуальної обдарованості: загальні розумові здібності; здібності в спеціальній галузі знань.

- *Академічна* – вид обдарованості, який проявляється в успішності вивчення окремих навчальних предметів. Ця обдарованість є більш частоковою, вибірковою. Теж характерний досить високий інтелект, однак на перший план виходять особливі здібності саме до навчання. Особливості їхньої пізнавальної сфери (мислення, пам'яті, уваги) такі, що роблять навчання для них досить легким, а іноді приємним. У деяких випадках учителеві важко розрізнити інтелектуальний і академічний тип обдарованості. Однак для учнів інтелектуального типу характерна більша самостійність і критичність розуму.
- *Творча* – особливий вид обдарованості, який породжується або здатністю продукувати, висувати нові ідеї, винаходити, або здатністю блискуче виконувати, використовувати те, що вже створено, відзначається високий показник оригінальності, розробленості, гнучкості, швидкості.
- *Лідерська (соціальна обдарованість)* – виняткова здібність встановлювати зрілі конструктивні взаємини з іншими людьми, тобто здатність розуміти, любити, співчувати, ладнати з іншими. Такі діти відзначаються фізичною привабливістю, акуратністю в зовнішньому вигляді, зайнятістю в різних заходах і позитивних внеском у них. Лідерська (соціальна) обдарованість – характеризується здатністю розуміти інших людей, будувати з ними конструктивні взаємини, керувати ними. Лідерська обдарованість передбачає досить високий рівень інтелекту, однак поряд з цим необхідна і добре розвинена інтуїція, розуміння почуттів і потреб цих людей, здатність до співпереживання, у багатьох випадках у людей з цим типом обдарованості спостерігається і яскраве почуття гумору, яке допомагає їм подобатися іншим людям.
- *Художня* – вид обдарованості, яка забезпечує високі досягнення в галузі художньої творчості й виконавської майстерності в музиці, живопису, скульптурі, літеретурі, акторському мистецтві, виявлення зацікавленості до візуальної інформації, розвиток випереджувальних умінь. *Художній вид* обдарованості не складно виявити. Він виявляється і художній діяльності –

музиці, танцях, живописі, скульптурі, сценічній діяльності. Учитель повинен бачити ці здібності, сприяти їх розвиткові й у разі дійсно високого їхнього рівня подбати про те, щоб така дитина потрапила до відповідного фахівця, котрий міг би професійно з нею працювати.

- *Психомоторна діяльність* – вид обдарованості, у якій виявляється зацікавленість до діяльності, яка вимагає точної моторики; володіння гарною зорово-моторною координацією; цікавість до руху (біг, стрибки, лазіння); наявність широкого діапазону руху; гарне утримання рівноваги при виконанні рухових вправ; високий рівень основних рухових навичок; володіння винятковою фізичною силою. *Психомоторна (спортивна) обдарованість.* Одразу слід зазначити, що поширена думка про знижені розумові здібності у спортсменів не відповідає дійсності. Численні дослідження засвідчили, що у видатних спортсменів значно вищі від середніх інтелектуальні можливості – це стосується навіть таких, здавалося б, далеких від інтелекту видів спорту, як важка атлетика чи футбол. Якщо ж в учнів, які займаються спортом, створити відповідну мотивацію, то вони, як правило, можуть чудово навчатися.
- *Креативна обдарованість* - нестандартне мислення; особливий, часто не схожий з іншими погляд на світ. Цей тип складно виявити в шкільній практиці, тому що стандартні шкільні програми не дають можливості цим дітям виявити себе. Для того, щоб побачити справжні творчі здібності цих учнів, їм потрібно пропонувати особливу діяльність, яка припускає й активно передбачає вияв справжньої самобутності, незвичайне бачення світу, нестандартні теми творів, особливі творчі завдання чи дослідницькі проекти. Щоправда, і вчитель, щоб оцінити оригінальність, нешаблонність цих дітей, повинен мати і сам якщо вже не креативність, то хоча б достатню широту поглядів, відсутність жорстоких стереотипів у мисленні та роботі.

Ознаки обдарованості дітей різного віку

Раннє дитинство (1-3 роки). Невгамовна цікавість, нескінченні запитання, вміння стежити за декількома подіями, великий словниковий запас, захопленість словесним розфарбуванням, розвинена мова, вживання складних слів і речень. Підвищена концентрація уваги на чомусь одному, завзятість у досягненні результату в сфері, якою цікавиться, здібності до малювання, музики, лічби, багата фантазія.

Дошкільний період (4-7років). Відмінна пам’ять, інтуїтивні стрибки, яскрава уява, нечіткість у розмежуванні реальності й фантазії, перебільшені страхи, егоцентризм, тонка моторна координація, віддає перевагу товариству старших дітей та дорослих. Добрий, відкритий, тямущий; чудове володіння мистецтвом мовної комунікації; величезна допитливість, винайдення власних слів, гостре реагування на несправедливість.

Ознаки обдарованих дітей

1. Вони завжди чимось зайняті і дуже активні.

2. Хочуть знать про все більш докладно і вимагають від дорослих додаткової інформації.

3. Навчання їм у задоволення: вони хочуть учитись і досягають успіхів.

4. Здатні займатися самостійно.

5. Уміють критично оцінювати дійсність і намагаються проникнути у суть явищ, не задовольняючись поверхневим поясненням.

6. Урок представляє для них інтерес тоді, коли використовується проблемний метод.

7. На відміну від однолітків, краще можуть розкрити відношення між явищами та сутністю, систематизувати, класифікувати.

8. Прагнуть працювати і працюють більше за своїх однолітків.

9. Ставлять безліч питань дорослим, які знаходяться поруч, і чекають невичерпної відповіді на своє питання.

10. Мають сильно виражене почуття справедливості.

Поради Девіда Льюїса щодо розвитку обдарованої дитини

1. Відповідайте на запитання дитини якомога терпляче і чесно. серйозні запитання дитини сприймайте серйозно.

2. Створіть у квартирі місце-вітрину, де дитина може виставляти свої роботи. не сваріть дитину за безлад у кімнаті під час її творчої роботи.

3. відведіть дитині кімнату чи куточок винятково для творчих занять.

4. Показуйте дитині, що ви любите її такою, якою вона є, а не за її досягнення.

5. Надавайте дитині можливість у виявленні турботи.

6. Допомагайте дитині будувати її плани та приймати рішення.

7. Показуйте дитині цікаві місця.

8. Допомагайте дитині нормально спілкуватися з дітьми, запрошуйте дітей до своєї оселі.

9. ніколи не кажіть дитині, що вона гірша за інших дітей.

10. ніколи не карайте дитину приниженням.

11. Купуйте дитині книжки за її інтересами.

12. Привчайте дитину самостійно мислити.

13. Регулярно читайте дитині чи разом з нею.

14. Пробуджуйте уяву та фантазію дитини.

15. уважно ставтеся до потреб дитини.

16. Щодня знаходьте час, щоб побути з дитиною наодинці.

17. Дозволяйте дитині брати участь у плануванні сімейного бюджету.

18. Ніколи не сваріть дитину за невміння та помилки.

19. Хваліть дитину за навчальну ініціативу.

20. Учіть дитину вільно спілкуватися з дорослими.

21. У заняттях дитини знаходьте гідне похвали.

22. Спонукайте дитину вчитися вирішувати проблеми самостійно.

23. Допомагайте дитині бути особистістю.

24. Розвивайте в дитині позитивне сприйняття її здібностей.

25. Ніколи не відмахуйтесь від невдач дитини.

26. Заохочуйте в дитині максимальну незалежність від дорослих.

27. Довіряйте дитині, майте віру в її здоровий глузд.

Список рекомендованої літератури

1. Костю С.Й. Робота з обдарованими дітьми: навчально-методичний посібник для студентів денної/заочної форми навчання напряму підготовки «Практична психологія». Мукачево : МДУ, 2017. 81 с.

2. Методи діагностики обдарованої дитини https://naurok.com.ua/metodi-diagnostiki-obdarovano-ditini-260484.html

3. Осадча К.П. Тьюторство як простір для педагогічної діяльності. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: педагогіка. 2016. № 1 (16). С. 52-57.

4. Психологічні засади розвитку обдарованої особистості в освітньому середовищі : методичний посібник / за ред. О.Л. Музики. Київ-Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 146 с.

5. Цюпак І.М. Тьюторство: сутність і особливості реалізації в дошкільній освіті. Формування професійної компетентності кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти у системі трансформаційних процесів : колективна монографія / За заг.ред. Л.Є.Петухової. Херсон: Видавництво ХНТУ, 2018. С. 180-194.

Питання для самоконтролю

1. Визначити особливості педагогічної діяльності тьютора в ЗДО.

2. Проналізувати психологічні основи тьюторської діяльності в сучасному ЗДО.

3. Охарактеризувати психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку.

4. Види дитячої обдарованості.

5. Ознаки обдарованих дітей.

6. Специфіка діяльності тьютора з обдарованими дітьми.

7. Роль тьютора у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.

8. Що таке комунікативність тьютора?

9. Взаємодія тьютора з дітьми та батьками: сутність і функції.

Тема 5: Зміст, форми та методи тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.

План

1. Індивідуалізація навчання: проблеми, пошуки, перспективи. Роль індивідуальних програм у роботі з дітьми дошкільного віку.

2. «Продуктивні» та «репродуктивні» методи навчання.

3. Модель дитиноцентризму в змісті освіти і розвитку дитячої обдарованості.

4. Диференціація та індивідуалізація навчання обдарованих дітей.

5. Особистість тьютора у навчанні та вихованні дітей у ЗДО.

Ключові поняття: індивідуалізація навчання, диференціація навчання, обдарована дитина, дитиноцентризм у дошкільній освіті, форми навчання, тьюторський супрвід.

ПРН 6. Розуміти і визначати соціально-культурні передумови дошкільної освіти (педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби); знаходити типові ознаки і специфіку процесів виховання, навчання, освіти і розвитку дітей у ранньому і дошкільному віці.

ПРН 7. Розуміти, описувати і аналізувати явища з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять і категорій;

ПРН 8. Знати і розуміти природу та вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості виховання обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими потребами.

ПРН 9. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання у щодо розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку.

На сучасному етапі особливого значення набуває проблема індивідуалізації виховання та навчання як одна з передумов створення особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти. Сьогодні освіта в цілому і дошкільна зокрема лишається ареною змагання двох протилежних моделей: навчально-дисциплінарної та особистісно орієнтованої. Перша зручніша для організації та контролю педагогічного процесу та його результатів педагогом, друга зорієнтована на організацію повноцінної життєдіяльності самої дитини як її активного суб'єкта. Особистісно орієнтована модель дошкільної освіти бере початок від дитини, а не від педагога. Відповідно, у центрі уваги постає дошкільник як актив- ний суб'єкт життя, діяльності, здатний у процесі навчання і виховання спиратися на власний життєвий досвід, збагачувати його, з допомогою дорослих оволодівати вмінням довіряти йому.

Особистісно орієнтована дошкільна освіта спрямована на збалансування внутрішнього і зовнішнього, природного і соціального, інтелектуального і морального, фізичного і художнього, колективного та індивідуального, теоретичного і практичного. Ця освітня парадигма проголошує пріоритет особистісного зростання над навченістю, розширено трактує поняття життєвого контексту: на зміну навчанню і вихованню "групового (класного) масштабу" приходить життєдіяльність дитини у цілому.

Упровадження в життя особистісно орієнтованої моделі дошкільної освіти потребує від педагога професійної зрілості, майстерності, високої культури праці, психологічної грамотності.

Особистісно орієнтована модель дошкільної освіти передбачає:

- систематичне та інтегроване вивчення педагогами особливостей індивідуального та особистісного розвитку дітей і соціальної ситуації, у якій усе це відбувається, а також відображення їх у психологічних портретах кожної дитини;
- створення специфічної, індивідуально зорієнтованої системи виховання та навчання, програм індивідуального розвитку для кожної дитини;
- прогнозування стратегій майбутнього розвитку кожної дитини;
- активну участь батьків в освітньому процесі;
- переорієнтацію стилю взаємодії вихователя з дітьми від суб'єкт-об'єктних взаємин до суб'єкт-суб'єктних;
- добір навчально-ігрового обладнання відповідно до індивідуальних потреб і можливостей дітей та педагогічно доцільне їх розміщення; забезпечення психологічного професіоналізму педперсоналу.

Основні принципи особистісно зорієнтованої моделі дошкільної освіти

- Принцип гуманістичного спрямування. Виявляється в безумовному прийнятті особистості дитини та її батьків; у їх постійній підтримці та розумінні; у відмові від будь-якого насильства; у наданні можливості вибору; у відмові від жорсткої регламентації, категоричних оцінок діяльності та поведінки, від усталених (особливо негативних) діагнозів.
- Принцип оптимального співвідношення. Вимагає оптимального поєднання активних дій дорослих (які забезпечують процеси розвитку) та власної активності дитини (що стимулює процеси саморозвитку); збалансованого використання різних типів, видів та форм організації занять, методів і прийомів роботи; ознайомлення дітей з надбанням різних національних культур.
- Принцип цілісності, інтегрованості дитячої індивідуальності. Означає сприйняття педагогом дитини не як набору окремих характеристик, а як цілісного, унікального утворення; відмову від розподілу індивідуальності на

окремі складові за умови врахування провідних індивідних (вік, стать, тип вищої нервової діяльності тощо) та особис- тісних (потреб, намірів, ціннісних орієнтацій тощо) якостей.

- Принцип поєднання індивідуального та соціального. Організація особистісно зорієнтованої дошкільної освіти має базуватися на індивідуальній, а разом з тим і соціальній, суспільній засадах. Лише в певній спільноті людина стає індивідуальністю і сповна розвиває свої можливості; водночас індивідуальний розвиток кожної людини сприяє загальному поступу суспільства.
- Принцип відповідності предметно-ігрового середовища особливостям індивідуального розвитку кожної дитини. Виявляється в піклуванні педагогів та батьків про наявність у групі, у приміщеннях дошкільного закладу розвивального, доступного, варіативного, мобільного, трансформованого, співрозмірного обладнання і доцільне використання його.

Індивідуальні програми (ІПР) відіграють ключову роль у роботі з дітьми дошкільного віку, особливо з особливими освітніми потребами, оскільки забезпечують індивідуалізацію освітнього процесу, адаптуючи його до унікальних потреб, інтересів та особливостей розвитку дитини. Цей документ дозволяє педагогам та батькам спільно планувати навчальні цілі, методи та засоби підтримки, що сприяє успішній адаптації дитини, її розвитку та інтеграції в освітній процес.

Основні функції індивідуальних програм:

- *Індивідуалізація освітнього процесу:*

ІПР визначає конкретні цілі та напрямки розвитку, які враховують індивідуальні здібності, сильні сторони та потреби кожної дитини.

- *Адаптація навчального середовища:*

Документ допомагає створити умови в дошкільному закладі, які відповідають можливостям дитини, роблячи освітні ресурси доступними для неї.

- *Корекція розвитку:*

ІПР містить рекомендації щодо корекційних заходів, спрямованих на подолання труднощів у розвитку дитини.

- *Моніторинг та оцінювання:*

Програма слугує для відстеження динаміки розвитку дитини та оцінювання досягнень, що дозволяє вчасно коригувати навчальний процес.

- *Координація спільних зусиль:*

ІПР створює основу для взаємодії та співпраці між педагогами, батьками та фахівцями (наприклад, психологами, логопедами), забезпечуючи узгодженість дій.

- *Підтримка дітей з особливими освітніми потребами:*

ІПР є основним документом, що забезпечує підтримку дітям з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти.

Ключові елементи ІПР:

- *Комплексна оцінка:*

Процес створення ІПР починається з оцінки індивідуальних особливостей дитини, її поведінки та навчальних пріоритетів.

- *Рекомендації фахівців:*

На розробку ІПР впливають рекомендації інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ).

- *Навчальні цілі:*

Визначаються конкретні, реалістичні та вимірювані навчальні цілі.

- *Методи та форми роботи:*

Вказуються способи досягнення навчальних цілей та методи оцінювання.

- *Участь батьків:*

Батьки відіграють важливу роль, надаючи інформацію про дитину та узгоджуючи програму.

Отже, індивідуальні програми є незамінним інструментом, що забезпечує індивідуалізований підхід до розвитку кожної дитини в дошкільному закладі, сприяючи її повноцінній інтеграції та успіху.

Список рекомендованої літератури

1. Альохін М. М. Теорія та практика тьюторського супроводу соціального розвитку молодших школярів приватних закладів освіти [Електронний ресурс]. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* 2020. № 1. С. 8–17. Режим доступу: **http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2020_1_2.**

2. Акініна Н. Л. Тьюторство: зарубіжний досвід. Історико-педагогічні студії: науковий часопис. 2018. Вип. 11–12. С. 33–38.

3. Аніщук А. М. Індивідуалізація виховання і навчання дітей дошкільного віку : [тексти лекцій для студентів спеціальності “Дошкільне виховання; практична психологія” денної та заочної форм навчання]. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2010. 102 с.

4. Компанець Н.М., Луценко І.В. Навчально-методичний посібник «Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ». Київ: 2017. С.45- 66.

5. Кравченко І. М. Тьюторство як універсальна педагогічна технологія. Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica. Band 2. P. 106–108.

6. Кравченко І. М. Застосування тьюторства в умовах української вищої школи. Наукові виклики : зб. матеріалів міждисциплін. наук.-практ. конф. до

Всесвітнього Дня Науки (29 листопада, 2019 р., м. Київ). С. 96–99. URL: http://futurolog.com.ua/publish/16/zbirnyk.pdf#page=96

Питання для самоконтролю

1. Поняття індивідуалізація навчання.
2. Роль індивідуальних програм у роботі з дітьми дошкільного віку.
3. Аналіз «продуктивних» та «репродуктивних» методів навчання.
4. Модель дитиноцентризму в змісті освіти ЗДО.
5. Проблема розвитку дитячої обдарованості.
6. Диференціація та індивідуалізація навчання обдарованих дітей.
7. Особистість тьютора у навчанні та вихованні дітей у ЗДО.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

(*інтерактивні заняття, квазіпрофесійна діяльність, дискусії, робота в парах, робота в групах, ігри, захист презентацій***)**

Тема 1. Тьюторинг у дошкільній освіті.

Питання для обговорення:

1. Що таке тьюторство?
2. Хто такий тьютор?
3. Виникнення феномену тьюторства.
4. Сучасний стан упровадження тьютортва в Україні.
5. Аналіз функцій тьюторства.

Практико орієнтоване завдання: Дослідити стан упровадження тьюторства в дошкільній освіті в Україні (проблеми та досвід).

Тема 2. Особливості тьюторської діяльності з дітьми дошкільного віку.

Питання для обговорення:

1. Особливості реалізації тьюторства в дошкільній освіті.
2. Відмінності у професійній діяльності вихователя та тьютора у ЗДО.
3. Характерні ознаки тьюторського супроводу в дошкільній освіті.
4. Етапи тьюторського супроводу в ЗДО.
5. Аналіз етапів тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.
6. Форми тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.
7. Тьюторський супровід у ЗДО як педагогічна технологія.

Практико орієнтовані завдання: 1) Поняття тьюторської компетентності: сутність, структура, функції (презентація); 2) Проаналізувати дві форми тьюторського супроводу дітей дошкільного віку (вік дитини та форму тьюторського супроводу за вибором здобувача освіти).

Тема 3. Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до тьюторського супроводу дітей.

Питання для обговорення:

1. Методологія професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.

2. Концепція професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.

3. Структура тьюторської компетентності вихователя ЗДО.

4. Організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.

Практико орієнтовані завдання: 1) Модель професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності (презентувати); 2) Складіть власне портфоліо для реалізації тьюторських вмінь; 3) Складіть карту майбутніх професійних досягнень.

Тема 4. Психолого-педагогічні аспекти роботи тьютора з дітьми дошкільного віку.

Питання для обговорення:

1. Особливості педагогічної діяльності тьютора в ЗДО.

2. Психологічні основи тьюторської діяльності в сучасному ЗДО.

3. Аналіз психолого-педагогічних особливостей дітей дошкільного віку й їх урахування у професійній діяльності тьютора у ЗДО.

4. Діяльність тьютора з обдарованими дітьми.

5. Роль тьютора у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.

6. Взаємодія тьютора з дітьми та батьками: проблема, сутність, шляхи активізації.

Практико орієнтовані завдання: 1) Організація роботи з образом майбутнього школяра (презентація); 2) Розробка та реалізація проєктної карти обдарованої дитини (вік за вибором здобувача освіти).

Тема 5. Зміст, форми та методи тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.

Питання для обговорення:

1. Проблема індивідуалізації навчання в сучасному ЗДО.

2. Роль індивідуальних програм у роботі з дітьми дошкільного віку.

3. «Продуктивні» та «репродуктивні» методи навчання: за і проти.

4. Модель дитиноцентризму в змісті дошкільної освіти.

5. Розвиток дитячої обдарованості.

6. Диференціація та індивідуалізація навчання обдарованих дітей.

7. Диференціація та індивідуалізація у роботі з дітьми з особливими потребами.

8. Особистість тьютора у навчанні та вихованні дітей у ЗДО.

Практико орієнтовані завдання: 1) розробити програму діагностики пізнавальних інтересів та потреб дітей (різновікових груп, оберіть самостійно);

2) Динаміка особистісно-ресурсної карти дитини дошкільного віку (для прикладу, виконання вправи: намалюй 5 місць улюблених в…(ЗДО, з друзями, в сім'ї, в квартирі тощо); скласти пари та проаналізувати маршрути партнерів.

Критерії оцінювання

Бал	**Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті**		
	Характер пізнавальної діяльності	***Структура відповіді***	***Характер відповіді***
Мінімальна кількість	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення переважної кількості позицій	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів
Вище середньої	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

САМОСТІЙНА РОБОТА

Тема1: **Тьюторинг у дошкільній освіті.**

1. Вибрати, систематизувати й проаналізувати, основні поняття теми.
2. Зробити понятійний словник.
3. *Підготуватися до практичного заняття 1.*

Тема2: **Особливості тьюторської діяльності з дітьми дошкільного віку.**

1. Узагальнити теоретичний матеріал через схеми та таблиці:
- Відмінності у професійній діяльності вихователя та тьютора у ЗДО;
- Характерні ознаки тьюторського супроводу в дошкільній освіті;
- Етапи тьюторського супроводу в ЗДО.

2. *Підготуватися до практичного заняття 2.*

Тема3: **Специфіка професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до тьюторського супроводу дітей.**

Питання для обговорення:

1. Методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
2. Структура тьюторської компетентності вихователя ЗДО.
3. *Підготуватися до практичного заняття 3.*

Підготовка до здачі змістового модуля1 та презентації повідомлення обраного індивідуального завдання (Т1-Т3).

Тема4: **Психолого-педагогічні аспекти роботи тьютора з дітьми дошкільного віку.**

1. Психологічні основи тьюторської діяльності в сучасному ЗДО.
2. Діяльність тьютора з обдарованими дітьми.
3. Роль тьютора у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.
4. *Підготуватися до практичного заняття 4.*

Тема5: **Зміст, форми та методи тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.**

1. Проблема індивідуалізації навчання в сучасному ЗДО.
2. «Продуктивні» та «репродуктивні» методи навчання: за і проти.
3. Особистість тьютора у навчанні та вихованні дітей у ЗДО.
4. *Підготуватися до практичного заняття 5.*

Підготовка до здачі змістового модуля2 та презентації повідомлення обраного індивідуального завдання (Т4-Т5).

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		**Кількість балів**
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	

	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проекту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Питання для семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень - репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень - репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень - творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Перший рівень:

1. Хто такий тьютор?
2. Що таке тьюторство?
3. Тьюторинг – це…..
4. Визначення тьюторіала.
5. Хто такий тьюторант?
6. Функції тьютора.
7. Що таке тьюторский супровід?
8. Що таке тьюторство?
9. Функції тьюторів.
10. Психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку.

11. Поняття індивідуалізації навчання.
12. Принципи тьюторської діяльності в ЗДО.
13. Вимоги до особистості тьютора дітей дошкільного віку.
14. Поняття комунікативності тьютора.
15. Поняття обдарованості.

Другий рівень

1. Особливості реалізації тьюторства в дошкільній освіті.
2. Відмінності у професійній діяльності вихователя та тьютора у ЗДО.
3. Характерні ознаки тьюторського супроводу в дошкільній освіті.
4. Етапи тьюторського супроводу в ЗДО.
5. Форми тьюторського супроводу дітей дошкільного віку.
6. Аналіз форм тьюторства у ЗДО.
7. Тьюторський супровід як педагогічна технологія.
8. Зміст тьюторської компетентності .
9. Методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
10. Періодизація становлення та розвитку тьюторства в Україні
11. Структура тьюторської компетентності вихователя ЗДО.
12. Концепція професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності: сутність,завдання.
13. Види дитячої обдарованості.
14. Ознаки обдарованих дітей.
15. Специфіка діяльності тьютора з обдарованими дітьми.

Третій рівень

1. Модель професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
2. Організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності.
3. Охарактеризувати особливості педагогічної діяльності тьютора в ЗДО.
4. Проналізувати психологічні основи тьюторської діяльності в сучасному ЗДО.
5. Роль тьютора у навчанні дітей з особливими освітніми потребами.
6. Взаємодія тьютора з дітьми та батьками: сутність і функції.
7. Роль індивідуальних програм у роботі з дітьми дошкільного віку.
8. Аналіз «продуктивних» та «репродуктивних» методів навчання.
9. Модель дитиноцентризму в змісті освіти ЗДО.
10. Проблема розвитку дитячої обдарованості.
11. Диференціація та індивідуалізація навчання обдарованих дітей.

12. Чому в історії вітчизняної освіти практика тьюторства не представлена так широко як за кордоном?

13. За участю яких наук відбувається сьогодні міжпредметне дослідження феномену тьюторства?

14. Інформаційна компетентність тьютора.

15. Проєктна компетентність тьютора.

16. Навички дистанційної взаємодії у професійній діяльності тьютора.

17. Які напрями розширення освітнього простору передбачає тьюторський супровід?

18. Назвіть основні характеристики відкритих освітніх технологій, що використовуються тьютором у своїй роботі.

19. Технології та моделі тьюторського супроводу.

20. Готовність майбутнього вихователя до тьюторської діяльності у ЗДО.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових	Добре (С)

	типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	Задовільно (Д)
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (Е)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу;	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та	Незадо-вільно з можли-вістю

	- наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Акініна Н. Л. Тьюторство: зарубіжний досвід. *Історико-педагогічні студії: науковий часопис*. 2018. Вип. 11–12. С. 33–38.

2. Дурманенко Є.А. Діагностика готовності майбутнього вихователя (гувернера, тьютора) до професійної діяльності: особистісний вимір. *Навчально-методичні рекомендації (для здобувачів освіти ОПП 012 Дошкільна освіта*).: навч.-метод. рекоменд. Луцьк, 2023. 72 с.

3. Зарішняк І. М. Індивідуалізація процесу навчання у ЗВО за допомогою тьюторського заняття. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/30161/1/169.

4. Кравченко І. М. Тьюторство як універсальна педагогічна технологія. Tendenze attuali della moderna ricerca scientifica. Band 2. P. 106–108.

5. Мартинець Л. А. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.

6. Осадча К. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів до тьюторської діяльності. Дисертація … на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук 13.00.04 - теорія і методика професійної освіти Запоріжжя. 2020 http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/11532/1/dis_OsadchaKP_.pdf

7. Пахомова Т.М. Роль тьюторства в системі педагогічної освіти? [електронний ресурс]. Режим доступу: http://intkonf.org/pahomova-tm-rol-tyutorstva-v- sistemi-pedagogichnoyi-osviti.

8. Підготовка тьюторів з питань використання полімедійних технологій в освітній діяльності педагогічних працівників [Електронний ресурс]. Режим

доступу : http://www.airo.com.ua/vikoristannya-polimediynihtehnologiy-v-praktichniy-diyalnosti.

9. Психологічний супровід інклюзивної освіти [Електронний ресурс] : [метод. рек.] / заг. ред. А. Г. Обухівська. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с. Режим доступу: https://bit.ly/3se1oQC

10. Сучану А. К. Формування ціннісно-смислової готовності до тьюторської діяльності у магістрів гуманітарних спеціальностей : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2016

11. Тьютор [електронний ресурс]. Режим доступу: http://poprofessii.in.ua/tyutor.

12. Тьюторінг: психологічний супровід в соціальних інституціях [Електронний ресурс] : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. Л. Дейнека. Електрон. текст. дані. Луцьк, 2021. 83 назви. https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19469/1/Tutoring.pdf

13. Цюпак І. М. Тьюторство : сутність і особливості реалізації в дошкільній освіті. Формування професійної компетентності кадрового потенціалу дошкільної та початкової освіти у системі трансформаційних процесів : колективна монографія / за заг. ред. Л. Є.Петухової. Херсон : Видавництво ХНТУ, 2018. С. 180-194.

14. Чаюн Н. С. Тьюторська діяльність: сутнісні основи, практика, перспективи. *Вчені записки Університету «КРОК».* 2020. № 2(58). С. 8–19.

Допоміжна

1. Альохін М. М. Теорія та практика тьюторського супроводу соціального розвитку молодших школярів приватних закладів освіти [Електронний ресурс]. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* 2020. № 1. С. 8–17. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2020_1_2

2. Байер О. Психологічна допомога й супровід дитини у стані ПТСР. Практичний психолог : дитячий садок. 2018. № 10. С. 42–50.

3. Борохвіна Т. Г. Організація роботи та професійні обов'язки тьютора в умовах інклюзивної освіти [Електронний ресурс]. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2018. Вип. 155. С. 93–98. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2018_155_23

4. Гнатюк І. М. Роль та завдання тьютора у взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб’єктів освітньої діяльності в умовах нової української школи : матеріали наук.-практ. конф., 15 трав. 2019 р. / Житомир. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Житомир, 2019. Режим доступу: https://conf.zippo.net.ua/?p=85

5. Кравченко І. М. Застосування тьюторства в умовах української вищої школи. Наукові виклики : зб. матеріалів міждисциплін. наук.-практ. конф. до Всесвітнього Дня Науки (29 листопада, 2019 р., м. Київ). С. 96–99. URL: http://futurolog.com.ua/publish/16/zbirnyk.pdf#page=96

6. Осадча К. Сучасні моделі підготовки педагогів до здійснення тьюторської діяльності. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2018. Вип. 1. С. 207-214.

7. Тарадюк Д.О. Підготовка майбутніх вихователів до тьюторської діяльності як педагогічна проблема закладу вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 5 Педагогічні науки і перспективи.* 2018. Вип. 62. С. 199-204. file:///C:/Users/Oksana/Downloads/176301-Текст%20статті-389978-1-10- 20190822.pdf 2

8. Цюпак І. М. Тьютор і вихователь : порівняльний контекст [Електронний ресурс] / І. М. Цюпак // ADVANCES OF SCIENCE : Proceedings of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, (Kyiv, 28 September 2018) / Editors prof. L. N. Katjuhin, I. A. Salov, I. S. Danilova, N. S. Burina. – Electron. txt. d. (1 файл 18,7 MB). – Czech Republic, Karlovy Vary ; Ukraine, Kyiv, 2018. – С. 362–366. Режим доступу: http://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/7635

9. Цюпак І. М. Тьюторський підхід в сучасній дошкільній освіті. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації*: матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 17-18 жовт. 2019 р.). Кривий Ріг: КДПУ, 2019. С. 302–306.

10. Цюпак І.М. Сутність дефініції «тьютор» у сучасному просторі дошкільної освіти. Підготовка сучасного педагога дошкільної та початкової освіти в умовах розбудови нової української школи: збірник матеріалів Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної конференції (19-20 квітня 2018 р., Херсон). Херсон, ТОВ «Борисфен-про», 2018 С. 51-52.

11. Цюпак І.М. Тьюторство як ефективна умова забезпечення якості освіти. Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклики для університетів наук про життя: міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, Україна, 23-25 травня 2018 року: матеріали конференції. Київ, 2018. С. 342-344.

12. Яновська, С. Г., Туренко, Р. Л., & Базилевська, Л. О. (2020). Від кураторства до тьюторства: особливості уявлень здобувач освітиів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Психологія, (67), 69-74. https://doi.org/10.26565/2225-7756-2019-67-10

Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Всеосвіта – спільнота активних освітян. URL : https://vseosvita.ua/
3. Державна науково-педагогічна бібліотека В. О. Сухомлинського. URL : http://dnpb.gov.ua/u України імені 196
4. Закон «Про дошкільну освіту». URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : http://www.nbuv.gov.ua/
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. URL : http: //www.mon.gov.ua

Марія ЗАМЕЛЮК
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти

АРТПЕДАГОГІКА

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент спрямований на формування у студентів цілісного уявлення про використання мистецтва як педагогічного інструмента розвитку, виховання й соціалізації дитини. В ОК розглядаються теоретичні основи артпедагогіки, її місце в системі освіти та сучасних інноваційних практиках, а також методи та прийоми інтеграції різних видів мистецтва (музика, образотворче мистецтво, театр, хореографія, література) у освітній процес. Особлива увага приділяється ролі артпедагогічних технологій у розвитку творчого потенціалу, емоційного інтелекту, комунікативних умінь і психологічного благополуччя дитини. Студенти набувають практичних умінь розробляти й реалізовувати артпедагогічні проєкти, застосовувати художні техніки для розв'язання виховних і корекційно-розвивальних завдань, організовувати індивідуальну та групову діяльність дітей у ЗДО.

Мета ОК:

формування загальних та професійних компетентностей майбутнього фахівця дошкільної освіти через оволодіння основами арт-педагогіки; усвідомлення переваг арт-педагогіки як інноваційної технології.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) компетентності

КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі).

КС-9. Здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

Результати навчання:

ПРН 2. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН 5 Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПРН 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

ПРН 7. Планувати освітній процес в закладах дошкільної освіти з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та складати прогнози щодо його ефективності.

ПРН 12. Мати навички збереження та зміцнення психофізичного і соціального здоров'я дітей.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

- найважливіші категорії та поняття артпедагогіки, передбачених кожною темою;
- функції та принципи артпедагогіки;
- вимоги до створення артпедагогічного середовища;
- особливості арт-педагогічної взаємодії; сутність і логіку застосування засобів артпедагогіки;
- організаційні форми артпедагогіки.

Застосування знань і розумінь:

– застосовувати принципи арт-педагогіки під час організації освітнього процесу;

– забезпечувати предметне розвивальне середовище закладу дошкільної освіти, яке сприятиме реалізації функцій артпедагогіки;

– обирати, обґрунтовувати та застосовувати ефективні засоби артпедагогіки під час проектування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти; проектувати артпедагогічні заняття та артпедагогічні ситуації.

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Арттерапія та артпедагогіка: суть і розмежування понять

1. Поняття арттерапії: сутність, мета, функції.
2. Артпедагогіка як педагогічна технологія розвитку особистості.
3. Спільне та відмінне між арттерапією й артпедагогікою.

Ключові слова: арттерапія, артпедагогіка, лікування мистецтвом, виховання мистецтвом, психокорекція, розвиток, емоційна грамотність, творчість.

Рекомендована література:

– Malchiodi C. *The Art Therapy Sourcebook.* New York: McGraw-Hill, 2012.

– Крутій К. *Артпедагогіка в дошкільній освіті: теорія і практика.* Київ: Освіта, 2019.

Арттерапія та артпедагогіка – взаємопов’язані, але різноспрямовані напрями, що використовують мистецтво як засіб впливу на розвиток людини. Арттерапія виникла у середині ХХ ст. у практиці психотерапії як метод допомоги людині у вираженні внутрішніх переживань через образотворчу, музичну чи рухову діяльність. Вона спрямована на психокорекцію, зняття емоційної напруги, розвиток саморегуляції, самопізнання та відновлення внутрішньої гармонії. Для дітей дошкільного віку арттерапія є особливо ефективною, оскільки в цьому віці переважає образне мислення, а слово ще не завжди може передати складні почуття.

Артпедагогіка, натомість, є педагогічною системою розвитку особистості засобами мистецтва. Її мета – формування духовності, креативності, естетичного сприймання світу, емпатії та комунікативних навичок. Артпедагогіка інтегрує різні види мистецької діяльності – малювання, музику, театр, рух, казку – у виховний процес, надаючи дитині можливість вільного самовираження. Через мистецтво дитина навчається розуміти свої емоції, поважати інших, відкривати нові способи взаємодії зі світом.

Хоча обидва напрями мають спільну основу – мистецтво як засіб впливу – їх цілі відрізняються: арттерапія акцентує на відновленні психоемоційного здоров'я, тоді як артпедагогіка – на формуванні компетентностей і цінностей особистості. У практиці вихователя елементи обох напрямів можуть органічно поєднуватися: наприклад, малювання емоцій після конфліктної ситуації або спільне музичне творення сприяють одночасно і психічному розвантаженню, і розвитку творчого потенціалу дитини.

Таким чином, педагог, який володіє основами арттерапії та артпедагогіки, здатен створити у ЗДО середовище гармонії, підтримки та творчості, що є необхідним для формування емоційно стабільної, відкритої й щасливої особистості дитини.

Тема 2. Історичні передумови застосування артпедагогіки у роботі з людьми з ООП

1. Витоки використання мистецтва у вихованні та лікуванні.
2. Становлення артпедагогіки у спеціальній освіті.
3. Розвиток артпедагогічних практик в інклюзивній освіті.

Ключові слова: історія, спеціальна освіта, мистецтво, артпедагогіка, реабілітація, інклюзія, розвиток, особливі освітні потреби.

Рекомендована література:

– Eisner E. *The Arts and the Creation of Mind.* Yale University Press, 2002.

– Левченко К. *Артпедагогіка в інклюзивному освітньому просторі.* Київ: Ліра-К, 2021.

– Крутій К. *Мистецтво як ресурс розвитку дитини з ООП.* Харків: Освіта, 2019.

Ідея використання мистецтва як засобу виховання, розвитку та відновлення людини має глибокі історичні корені. Ще у стародавніх цивілізаціях Єгипту, Греції та Китаю пісня, танець, малювання і драма виконували не лише естетичну, а й лікувальну функцію. Мистецтво сприймалося як спосіб гармонізації внутрішнього стану, відновлення духовної рівноваги та зцілення. У фольклорі й народних традиціях українського народу також простежуються арттерапевтичні мотиви: колискові, обрядові пісні, народні ігри мали виховне й заспокійливе значення, допомагаючи дітям адаптуватися до соціуму.

Наукове осмислення артпедагогіки розпочалося у XX столітті, коли мистецтво стало невід'ємним компонентом спеціальної педагогіки. У 1940–1950-х роках європейські та американські педагоги (Е. Крамер, В. Лоуенфельд, Р. Арнхейм) розглядали творчість як засіб розвитку дітей із різними формами дезадаптації. В Україні та інших пострадянських країнах педагогічна практика

також активно зверталася до використання мистецтва у роботі з дітьми, які мають особливі освітні потреби (ООП).

З другої половини XX ст. мистецтво почали застосовувати як педагогічний і терапевтичний інструмент у спеціальних школах і реабілітаційних центрах. У цей період формується поняття «артпедагогіка» – педагогічна система, що інтегрує художню діяльність у навчально-виховний процес для гармонізації розвитку особистості. Застосування артпедагогічних методів дозволяло не лише полегшити адаптацію дітей з ООП, а й сприяти їхньому самовираженню, розвитку комунікації, підвищенню самооцінки.

У сучасних умовах інклюзивної освіти артпедагогіка посідає важливе місце серед технологій підтримки дитини. Вона допомагає створити емоційно безпечне середовище, де кожна дитина може проявити свої сильні сторони, а не лише навчитися «відповідати нормам». Мистецтво виступає засобом подолання бар'єрів, стимулює комунікативну активність і соціальну взаємодію між дітьми з різними можливостями.

Таким чином, історичний розвиток артпедагогіки свідчить про її універсальність і гуманістичну сутність: вона поєднує виховання, навчання й терапію, утверджуючи ідею, що через творчість людина розкриває власну цінність і потенціал незалежно від стану здоров'я чи освітніх обмежень.

Тема 3. Артпедагогічний процес у закладі дошкільної освіти. Форми організації

1. Структура та зміст артпедагогічного процесу у ЗДО.
2. Форми організації мистецької діяльності дітей.
3. Роль вихователя як організатора і фасилітатора творчості.

Ключові слова: артпедагогічний процес, заняття, ігрова діяльність, індивідуальна робота, колективна творчість, майстерня, фасилітація, емоційний розвиток.

Рекомендована література:

– Мельник Ю. *Артпедагогічні технології в дошкільній освіті.* Київ: Освіта, 2020.

– Крутій К. Л. *Артпедагогіка як метод творчого розвитку дитини.* Харків: Ранок, 2019.

– Виготський Л. *Уява і творчість у дитинстві.* Київ: Освіта, 2001.

Артпедагогічний процес у закладі дошкільної освіти – це цілеспрямована система виховних і розвивальних дій, що базується на залученні дитини до світу мистецтва. Його мета полягає у формуванні цілісної, гармонійної, емоційно врівноваженої особистості через художню діяльність. У центрі такого процесу – дитина як активний творець, здатний пізнавати, переживати та відображати світ у художніх образах.

Основу артпедагогічного процесу становить поєднання різних видів мистецтв – музики, живопису, ліплення, театру, танцю, казки, архітектурних і декоративних форм. Таке міждисциплінарне поєднання створює сприятливі умови для розвитку креативності, естетичного смаку, емоційного інтелекту та соціальних навичок. Артпедагогічний процес розвиває не лише творчу уяву, а й комунікативні здібності, адже дитина навчається сприймати мистецтво як мову почуттів і взаємодії.

Форми організації артпедагогічної роботи в ЗДО можуть бути різними: індивідуальна, коли педагог допомагає кожній дитині віднайти власний спосіб самовираження; групова, що сприяє розвитку спілкування і співпраці; та інтегрована, коли мистецтво органічно поєднується з іншими освітніми напрямами (мовленням, природознавством, математикою). Особливе місце посідають творчі майстерні, ігрові студії, проектна діяльність, художні свята. Такі форми допомагають забезпечити природність, емоційність та активну участь дітей у процесі.4

Роль вихователя в артпедагогічному процесі полягає не у нав'язуванні зразків, а у створенні середовища свободи, безпеки й натхнення. Вихователь виступає фасилітатором творчості – допомагає дитині усвідомити власні почуття, розвинути естетичне сприймання, навчитися насолоджуватися процесом творення. У такій атмосфері помилка не сприймається як невдача, а як нова можливість для відкриття.

Артпедагогічний процес у сучасному ЗДО – це не просто організація занять із малювання чи музики, а комплексний педагогічний підхід, що поєднує навчання, виховання й емоційний розвиток дитини. Саме він створює фундамент для подальшого становлення особистості, відкритої до краси, співпереживання й творчості.

Тема 4. Артпедагогічне середовище закладу дошкільної освіти

1. Сутність і структура артпедагогічного середовища.
2. Просторово-предметна організація мистецької діяльності.
3. Роль педагога у створенні сприятливого артпростору.

Ключові слова: артпедагогічне середовище, просторово-предметне наповнення, емоційний клімат, сенсорний досвід, творчість, естетичне виховання, педагогічна фасилітація.

Рекомендована література:

– Сухомлинський В. *Серце віддаю дітям.* Київ: Освіта, 2003.

– Крутій К. *Організація артпедагогічного простору у ЗДО.* Харків: Ранок, 2019.

– Левченко К. *Мистецьке середовище як фактор розвитку дитини з ООП.* Київ: Ліра-К, 2021

Артпедагогічне середовище у закладі дошкільної освіти (ЗДО) – це цілісна система матеріальних, духовних та соціальних умов, у яких розгортається мистецька й творча активність дитини. Воно включає предметно-просторове наповнення, атмосферу емоційного комфорту, стиль педагогічного спілкування та систему цінностей, що утверджують ідею краси, творчості та гармонії. Артпедагогічне середовище формує у дитини здатність сприймати світ як джерело натхнення, виявляти власну індивідуальність і розвивати естетичне мислення.

Середовище, орієнтоване на мистецький розвиток, повинно бути відкритим, гнучким і різноманітним. Простір має заохочувати дитину до самостійних дій і експериментів. Це досягається через створення тематичних куточків – художніх майстерень, міні-музеїв, сенсорних зон, студій живопису, музичних і театральних куточків. Кольорова палітра приміщень, освітлення, доступність матеріалів, мобільність меблів — усе це має сприяти естетичному задоволенню та свободі вибору. Важливим елементом є природні матеріали (глина, дерево, тканина), які розвивають тактильну чутливість і сенсорне сприйняття.

Окрім фізичного простору, артпедагогічне середовище передбачає емоційно-психологічний клімат, де дитина відчуває безпеку, довіру й підтримку. Саме педагог задає тон взаємодії, формує атмосферу співтворчості, де помилки сприймаються як природна частина процесу. У такому середовищі дитина навчається не боятися висловлювати свої думки, розвиває здатність до самовираження, вчиться співпереживати іншим.

Вихователь виступає дизайнером і модератором цього середовища – він не просто організовує простір, а й формує ціннісні орієнтири, створює можливості для емоційного та духовного зростання. Через артпедагогічне середовище педагог реалізує гуманістичні принципи виховання: любов до дитини, повагу до її вибору, підтримку у творчому пошуку.

Таким чином, артпедагогічне середовище ЗДО – це не лише простір для діяльності, а живий організм, що впливає на формування дитячої особистості, сприяє розвитку естетичної культури, емоційної компетентності та внутрішньої гармонії.

Тема 5. Артпедагогічна взаємодія вихователя й вихованця

1. Педагогічна взаємодія як основа творчого розвитку дитини.
2. Принципи суб’єкт-суб’єктних стосунків у мистецькому вихованні.
3. Роль вихователя як фасилітатора та партнера у творчості.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, фасилітація, діалог, суб’єкт-суб’єктний підхід, емоційна культура, партнерство, гуманістична педагогіка.

Рекомендована література:

1. Ватаманюк Г. Фасилітація в освітньо-виховному процесі закладу дошкільної освіти: сутність та особливості. Редакційна колегія: ГВ Старченко, АП Дука. (2023): 97.

2. Тодосієнко Н., Тетяна К., Оксана Г. Арт-педагогіка в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: перспективи та творчий потенціал. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія (2023): 19-27.

Артпедагогічна взаємодія – це процес співтворчості вихователя та дитини, який базується на взаємній довірі, діалозі й спільному пошуку краси через мистецтво. У центрі цього процесу стоїть дитина як суб'єкт, здатний самостійно пізнавати, відчувати й творити. Вихователь не нав'язує готових рішень, а допомагає дитині віднайти власний голос, розкрити внутрішній потенціал і навчитися виражати емоції через художні образи.

В основі ефективної артпедагогічної взаємодії лежить гуманістична педагогіка – ідеї К. Роджерса, В. Сухомлинського, Л. Виготського. Вона підкреслює важливість прийняття дитини такою, якою вона є, визнання її права на помилку, повагу до її внутрішнього світу. Спілкування у такому підході будується на принципах партнерства, діалогу, довіри, емоційної відкритості.

Під час спільної творчості вихователь виступає фасилітатором – він створює умови, що стимулюють самостійність і креативність. Це не контроль і не оцінка, а делікатний супровід: педагог підтримує ініціативу, спонукає до роздумів, допомагає дитині осмислити власні переживання. У процесі такої взаємодії дитина навчається не тільки малювати чи співати, а й розуміти себе, інших, формує емпатію та впевненість.

Важливою умовою є емоційна культура вихователя: його доброзичливість, спокій, здатність слухати і приймати дитячі емоції. Педагог, який сам відчуває радість творчості, передає її дітям. Він не лише навчає, а й надихає – через власний приклад, через щирість у спілкуванні.

Таким чином, артпедагогічна взаємодія вихователя і вихованця – це двосторонній процес, у якому педагогічна майстерність поєднується з духовністю, а виховання – із творчістю. Саме така взаємодія формує у дітей любов до мистецтва, довіру до світу та здатність бути відкритими до нового.

Тема 6. Сприймання творів мистецтва та художні образи

1. Психолого-педагогічні основи сприймання мистецтва дітьми дошкільного віку

2. Роль художнього образу у формуванні естетичного досвіду дитини.

3. Методи і прийоми ознайомлення дітей з творами мистецтва.

Ключові слова: сприймання мистецтва, художній образ, естетичне

виховання, емоційно-образне мислення, розвиток уяви, естетичне судження, педагогічне посередництво.

Рекомендована література:

1. Афанасова С. Педагогічні умови корекції емоційного стану дітей дошкільного віку в умовах воєнного стану засобом терапевтичних казок. Збірка візуального контенту. (2023).

2. Топрак В. Арт-терапевтичний метод у роботі з емоційною та особистісною сферами дітей дошкільного віку. MS thesis. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024.

Сприймання мистецтва є одним із найважливіших напрямів естетичного виховання дошкільників. Саме через знайомство з художніми творами дитина вчиться розуміти красу, помічати гармонію, співпереживати персонажам і формувати власне ставлення до світу. Художній образ стає для неї особливим «вікном» у духовну культуру людства, засобом пізнання життя через емоційно-образні враження.

Психологи (Л. Виготський, Б. Теплов, О. Запорожець) зазначали, що естетичне сприймання у дітей має емоційно-дійовий характер: дитина не лише дивиться на картину, а «входить» у неї, співпереживає героям, відтворює сюжет у власних діях. Тому педагог має створювати умови для активного спілкування дитини з мистецтвом – через бесіди, ігри-драматизації, власну творчість.

Художній образ у сприйманні дошкільника – це не лише зображення, а емоційне переживання, яке допомагає розвивати уяву, мислення, мовлення. Саме через осмислення образів діти вчаться порівнювати, узагальнювати, знаходити зв’язки між почуттям і думкою. Ознайомлення з мистецтвом має будуватися на принципі доступності, доборі емоційно насичених, близьких дитині сюжетів – картин, скульптур, ілюстрацій, музичних і літературних творів.

Важливим завданням вихователя є посередництво між мистецтвом і дитиною. Він допомагає побачити зміст за формою, емоцію за кольором, ідею за сюжетом. Слід уміти ставити запитання, які спонукають дитину мислити: *«Що ти бачиш? Як почуваються герої? Що б ти зробив на їхньому місці?»* Такі прийоми сприяють розвитку естетичного судження та емпатії.

Систематичне сприймання мистецтва формує ціннісно-естетичну свідомість, збагачує внутрішній світ дошкільника, допомагає створювати власні образи у малюванні, ліпленні, музиці чи театралізації. Через мистецтво дитина пізнає себе, своє місце у світі та вчиться бачити красу в навколишньому житті.

Тема 7. Спонтанна та планована художня діяльність

1. Сутність і психолого-педагогічні особливості спонтанної творчості.
2. Планована художня діяльність: структура, методи, роль педагога.

3. Взаємозв’язок спонтанності й педагогічної організації у розвитку дитини.

Ключові слова: спонтанна діяльність, планована діяльність, самовираження, творчість, імпровізація, педагогічне керівництво, емоційна свобода, мотивація, мистецький розвиток.

Рекомендована література:

1. Арт–технології в роботі з дітьми : навчальний посібник / уклад. Оксана Сорочинська. Житомир : Вид–во ЖДУ ім. І. Франка, 2025. 140 с.

2. Міліщук С. Артпедагогіка в роботі з дітьми дошкільного віку: методичні рекомендації до семінарських, практичних занять та самостійних робіт для здобувачів освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. (2022).

Художня діяльність дітей у закладі дошкільної освіти охоплює як спонтанні, так і плановані форми творчості. Вони є взаємодоповнювальними процесами, що формують цілісну систему розвитку дитини у мистецькому середовищі. Спонтанна творчість проявляється у вільному самовираженні, імпровізації, грі з фарбами, рухами, звуками, тоді як планована – це педагогічно організований процес, який має навчально-виховну мету, певну структуру та методику.

Спонтанна художня діяльність – природний прояв творчої природи дитини. У ній вона діє за внутрішнім імпульсом, не боїться помилятися, не орієнтується на оцінку. Саме спонтанність дозволяє дитині звільнитися від напруження, виразити емоції, переживання, мрії. Такі прояви часто мають терапевтичний ефект – вони знижують рівень тривожності, формують позитивне самосприйняття. Завдання педагога – не обмежувати цей процес, а створювати умови для його природного розгортання: вільний доступ до матеріалів, простір для експериментів, емоційно безпечне середовище.

Планована художня діяльність має навчально-розвивальний характер. Це заняття, майстер-класи, спільні проєкти, у яких педагог цілеспрямовано формує певні художні навички: уміння працювати з кольором, формою, композицією, розуміти виразні засоби мистецтва. Однак навіть у плановані діяльності важливо зберігати елемент вибору і свободи – дитина має право на власне бачення, інтерпретацію, креативне рішення.

Найбільш продуктивною вважається інтеграція обох видів творчості. Педагог може спостерігати спонтанні прояви дітей і використовувати їх як основу для планування подальших занять. Такий підхід розвиває інтерес, підвищує мотивацію, забезпечує природний перехід від гри до навчання.

Таким чином, ефективна художня діяльність у ЗДО передбачає гармонійне поєднання свободи самовираження та педагогічного керівництва. Завдання вихователя – не формувати «маленьких художників», а виховувати

чутливість до краси, відкритість і віру у власні творчі сили.

Тема 8. Образотворчі техніки

1. Різновиди образотворчих технік у дошкільній освіті.
2. Розвивальний потенціал візуальної творчості.
3. Інтеграція технік у художньо-естетичну діяльність дітей.

Ключові слова: образотворча діяльність, малювання, аплікація, колаж, ліплення, змішані техніки, сенсомоторний розвиток, самовираження, креативність.

Рекомендована література:

1. Замелюк М., Магисюк Л. Мистецтво арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку. Науковий вісник мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». Том 7, № 2, 2021. С. 79-85.
2. Імаготерапія як інноваційний засіб у роботі з дітьми з особливими потребами» https://xn--80ahduoahv1d3d.xn--j1amh/?p=3393

Образотворчі техніки є важливою складовою художнього розвитку дошкільників, адже саме через них дитина вчиться бачити, відчувати, творити. Вони виступають не лише засобом самовираження, а й потужним інструментом розвитку сенсомоторики, мислення, уяви, емоційної чутливості. У дошкільній практиці використовуються різні види технік – малювання, аплікація, колаж, ліплення, графіка, змішані техніки, що забезпечують багатство сенсорного досвіду та сприяють цілісному розвитку особистості.

Малювання – найпоширеніша форма образотворчої діяльності. Воно допомагає дитині передати свої враження, фантазії, ставлення до світу. Через колір, лінію, форму малюк вчиться емоційно відгукуватися на красу, а педагог – розуміти внутрішній стан вихованця. У процесі малювання активізуються дрібна моторика, координація, увага, послідовність дій.

Аплікація та колаж формують уміння комбінувати, планувати, бачити ціле через частини. Ці техніки збагачують художній досвід, сприяють розвитку просторового мислення та естетичного смаку. Вони також мають велике значення для розвитку уяви та вмінь працювати з матеріалами різної фактури.

Ліплення – діяльність, що забезпечує тактильне пізнання світу. Завдяки роботі з пластичними матеріалами дитина вчиться сприймати форму, об’єм, пропорції, розвиває образне мислення. Крім того, ліплення має заспокійливий і терапевтичний ефект, допомагає долати напругу й формує відчуття контролю над матеріалом.

Сучасна артпедагогіка активно впроваджує змішані техніки – поєднання різних матеріалів і засобів (малюнок + колаж, фарба + пластилін, природні матеріали тощо). Такі форми відкривають безмежні можливості для експериментів і творчих відкриттів.

Важливо, щоб вихователь виступав не «вчителем малювання», а провідником у світ творчості. Його завдання – допомогти дитині відчути радість процесу, а не лише досягти «гарного результату». Необхідно підтримувати індивідуальний стиль кожної дитини, заохочувати самостійність у виборі технік і засобів вираження.

Отже, образотворчі техніки в артпедагогіці – це не лише набір прийомів, а цілісна система естетичного, емоційного та інтелектуального розвитку. Через творчість дитина вчиться бачити світ у кольорах, відчувати його гармонію і створювати власну красу.

Тема 9. Психотехніки мистецтва

1. Поняття психотехнік мистецтва та їх роль у розвитку дитини.
2. Основні види психотехнік у педагогічній практиці (музика, рух, драматизація, дихальні вправи).
3. Використання психотехнік для емоційної регуляції та психічного здоров'я дошкільників.

Ключові слова: психотехніки, музикотерапія, драматизація, рухова імпровізація, дихальні практики, емоційна регуляція, самовираження, гармонізація, психічне здоров'я.

Рекомендована література:

1. Левченко К. *Артпедагогіка та психотехніки мистецтва в роботі з дітьми.* Київ: Ліра-К, 2021.
2. Простір арт-терапії: мінливість і стабільність – пошуки балансу: матеріали XVI Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Харків, 15 – 17 лютого 2019 р.) / [за наук. ред. А.П. Чуприкова, Л.А. Найдьонової, О.Л. Вознесенської, О.М. Скнар]. Харків : СПД ФО Степанов В. В., 2019. 171 с. https://ispp.org.ua/wpcontent/uploads/2021/02/art-conf-19.pdf

Психотехніки мистецтва – це спеціальні прийоми, засновані на художній діяльності, які сприяють розвитку емоційної рівноваги, внутрішньої гармонії та саморегуляції дитини. Вони поєднують елементи арттерапії, психології та педагогіки, дозволяючи дітям виражати власні почуття у безпечній, творчій формі. Через взаємодію з музикою, рухом, кольором і образом дитина навчається розпізнавати, приймати й перетворювати свої емоції.

Музикотерапія є однією з найдавніших форм психотехнік. Музика впливає на фізіологічний стан, дихання, серцевий ритм, настрій. У роботі з дошкільниками використовують слухання мелодій, спів, гру на елементарних музичних інструментах, рух під музику. Через це формується емоційна культура, розвивається слухова увага, ритмічність, координація.

Рухова імпровізація та танцювальні психотехніки допомагають дитині

краще відчувати своє тіло, усвідомлювати межі власного простору, вивільняти напруження. Вони особливо корисні для дітей із підвищеною тривожністю, гіперактивністю або емоційною скутістю. Рух у поєднанні з музикою стимулює відчуття свободи, ритму, гармонії.

Драматизація – потужний інструмент емоційної саморегуляції. У грі-інсценізації діти проживають різні почуття, навчаються розуміти емоційні стани інших, долати страхи. Рольова гра створює безпечний простір для відтворення життєвих ситуацій, що є надзвичайно важливим для соціалізації.

Дихальні практики та релаксаційні вправи вводять дітей у стан спокою, концентрації, допомагають формувати навички самозаспокоєння. Їх доцільно поєднувати з музикою, малюванням чи казкотерапією – наприклад, «дихання квітки» або «хмаринка спокою».

Використання психотехнік мистецтва у закладі дошкільної освіти потребує компетентного підходу педагога. Вихователь має не лише організовувати діяльність, а й чутливо реагувати на емоційні стани дітей, уміти адаптувати методики до індивідуальних потреб. Ефективність психотехнік зростає, коли педагог сам демонструє емоційну відкритість, щирість і любов до мистецтва.

Отже, психотехніки мистецтва формують основу психічного благополуччя дитини. Вони не лише допомагають долати стрес і тривогу, а й відкривають шлях до самопізнання, гармонійного розвитку та глибшого розуміння краси світу.

Тема 10. Артпедагогіка у роботі з батьками

1. Партнерство закладу дошкільної освіти та сім’ї в контексті артпедагогіки.
2. Форми артпедагогічної роботи з батьками (тренінги, артпроєкти, спільні творчі заходи).
3. Роль артпедагогіки у зміцненні емоційних зв’язків між батьками і дітьми.

Ключові слова: артпедагогіка, партнерство, батьки, вихователь, співпраця, арттерапевтичний тренінг, творчість, взаєморозуміння, емоційна підтримка, сімейна комунікація.

Рекомендована література:

1. Тодосієнко Н., Коваль, Граб О. Арт-педагогіка в контексті наступності дошкільної тапочаткової освіти: перспективи та творчий потенціал. (2023). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія, 2023. 76, 19-27. https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-76-19-27
2. Pearson Jayda, "Utilizing Dance/Movement Therapy for Children with

AttentionDeficit/Hyperactivity Disorder: Development of a Method" (2024). Expressive Therapies Capstone Theses. 793. https://digitalcommons.lesley.edu/expressive_theses/793

Сучасна педагогіка визнає, що ефективне виховання дитини можливе лише за умови активної співпраці педагогів і батьків. Артпедагогіка відкриває нові можливості для цієї взаємодії, перетворюючи спільну творчість у засіб розвитку довіри, розуміння та підтримки між дорослими й дітьми. Вона сприяє не тільки естетичному вихованню, а й формуванню гармонійного емоційного клімату в сім'ї та закладі освіти.

У межах артпедагогічного підходу спільна діяльність із батьками набуває особливого змісту. Це можуть бути родинні майстер-класи, творчі фестивалі, інтегровані виставки дитячих і сімейних робіт, створення тематичних артальбомів чи фотопроєктів («Моя сім'я в кольорах», «Світ очима дитини»). Подібні форми роботи забезпечують емоційне єднання, допомагають батькам побачити внутрішній світ дитини через її творчі прояви.

Особливо ефективними є арттерапевтичні тренінги для батьків, спрямовані на розвиток емоційної чутливості, розуміння дитячих потреб, подолання батьківської тривожності. Під час таких занять дорослі мають змогу через мистецькі вправи відчути себе у ролі дитини, переосмислити власні підходи до виховання, навчитися будувати спілкування на основі довіри, а не контролю.

Педагог-артпрактик у цій взаємодії виступає фасилітатором – організовує простір співпраці, створює безпечну атмосферу, де кожен може виявити себе. Його завдання – не просто «навчити» батьків, а допомогти їм побачити у власній дитині творчу особистість, унікальну й неповторну.

Результатом ефективної артпедагогічної співпраці стає формування культури взаємодії «дитина – батьки – педагог». Вона ґрунтується на повазі, партнерстві, любові та взаємному розумінні. Завдяки мистецтву спілкування набуває глибини, а сімейне виховання – емоційного змісту.

Таким чином, артпедагогіка у роботі з батьками – це не лише форма дозвілля, а система гуманістичної взаємодії, спрямована на розвиток внутрішньої культури, самопізнання й духовного зростання всіх учасників освітнього процесу.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Тема	**Мета**	**Завдання**	**Методи / форми роботи**	**Очікувані результати**
Артпедагогічне середовище закладу	Ознайомити студентів з поняттям	1. Визначити складові артпедагогічного	Дискусія, мозковий штурм, аналіз	Розуміння ролі артпедагогічного середовища у

дошкільної освіти як засіб артпедагогіки в роботі з дітьми дошкільного віку	артпедагогічного середовища та його значенням у розвитку дитини.	середовища.2. Проаналізувати умови створення творчого простору в закладі освіти.3. Розробити модель артпростору групи.	прикладів, створення міні-проектів, візуалізація.	розвитку дитини, здатність створювати творчу атмосферу в освітньому процесі.
Артпедагогічна взаємодія вихователя й вихованця та особистісно орієнтований виховний простір як артпедагогічні засоби	Розкрити зміст і принципи артпедагогічної взаємодії дорослого і дитини.	1. Охарактеризувати особистісно орієнтований підхід у артпедагогіці.2. Визначити роль педагога як фасилітатора творчості.3. Відпрацювати навички невербальної взаємодії.	Рольові ігри, тренінгові вправи, робота в парах, обговорення відеоприкладів.	Формування навичок ефективної творчої комунікації з дітьми, розвиток емпатії й педагогічної рефлексії.
Сприймання творів мистецтва та художні образи як засоби артпедагогіки у роботі з дітьми дошкільного віку	Ознайомити студентів із методами використання мистецтва для розвитку емоційної сфери дітей.	1. Аналізувати твори живопису, музики, скульптури з позицій артпедагогіки.2. Навчити дітей виражати емоції через мистецтво.3. Розробити приклади занять зі сприймання мистецтва.	Аналіз і обговорення творів мистецтва, творчі завдання, міні-презентації.	Здатність використовувати мистецькі твори як інструмент розвитку емоцій, уяви та мовлення дітей.
Образотворчі техніки як засіб артпедагогіки	Ознайомити з різними видами образотворчих технік і можливостями їх застосування в роботі з дошкільниками.	1. Вивчити нетрадиційні техніки малювання.2. Підібрати техніку до віку й індивідуальних особливостей	Практичні вправи, демонстрація технік, колективна творча робота, виставка робіт.	Оволодіння арсеналом артпедагогічних прийомів, розвиток креативності та впевненості у використанні

		дітей.3. Створити власну авторську техніку.		мистецьких методів.

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

Тема	**Практико-орієнтовані завдання**	**Форми роботи зі студентами**	**Форми організації навчальної діяльності**
Артпедагогічне середовище закладу дошкільної освіти як засіб артпедагогіки в роботі з дітьми дошкільного віку	Створити модель артпедагогічного простору групи; розробити ескіз артзони (куточок творчості, зона релаксації).	Робота в групах, презентація результатів, обговорення.	Практичне заняття, проєктна діяльність.
Артпедагогічна взаємодія вихователя й вихованця та особистісно орієнтований виховний простір як артпедагогічні засоби	Скласти алгоритм взаємодії вихователя з дитиною під час артзаняття; змоделювати комунікативну ситуацію у творчому процесі.	Рольова гра, тренінгова вправа, дискусія.	Семінар-практикум, майстер-клас.
Сприймання творів мистецтва та художні образи як засоби артпедагогіки у роботі з дітьми дошкільного віку	Розробити міні-заняття зі сприймання мистецтва; підібрати твори живопису для розвитку емоційного сприймання дітей.	Аналіз прикладів, колективне обговорення, творча презентація.	Практичне заняття, інтерактивна лекція.
Образотворчі техніки як засіб артпедагогіки	Виконати арттерапевтичну вправу з використанням нетрадиційних технік (відбитки, монотипія, малювання піском).	Індивідуальна робота, групова творчість, демонстрація технік.	Практичне заняття, творчий воркшоп.

Критерії оцінювання

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	9–10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою, демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7–8	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом,

		самостійно викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	5–6	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його підчас усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності
	3–4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст питання під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки
	0–2	Здобувач освіти: - не володіє навчальним матеріалом; - не в змозі його викласти; - не розуміє змісту теоретичних питань
Практичне завдання	9–10	Здобувач освіти дав повну вичерпну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - ґрунтовних висновків. При виконанні завдання допускається не більше 1-2 несуттєвих помилок або описок
	7–8	Загалом здобувач освіти дав повну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - висновків. Загалом завдання повинно бути виконано не менш ніж на 75%.
	5–6	Відповідь здобувача освіти: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки або не має пояснень та висновків; Загалом завдання виконано менш ніж на 75%
	3–4	Здобувач освіти розуміє суть завдання, але його відповідь: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки та не має пояснень та висновків; - містить не більше 30% виконаного завдання
	0–2	Здобувач освіти: - не розуміє завдання; - не в змозі його виконати; - виконав завдання повністю неправильно; - виконав менш ніж 20% завдання

САМОСТІЙНА РОБОТА

№	Назва теми	Усього год. самостійної роботи / Завдання	Літер атура	Контрольні заходи
1	Артпедагогіка: поняття, функції та завдання	4 год. / опрацювати конспект лекції, скласти схему «Функції артпедагогіки»	1, 2, 3	Усне опитування, тест
2	Значення артпедагогіки в гуманізації сучасної освіти	5 год. / підготувати есе «Арт як засіб гуманізації навчального процесу»	1, 4, 6	Есе, дискусія
3	Артпедагогічний процес: поняття, структура, етапи та принципи проєктування	4 год. / скласти таблицю «Структура артпедагогічного процесу»	1, 3, 7	Тест, перевірка конспектів
4	Артпедагогічна ситуація та її місце у процесі виховання	4 год. / проаналізувати приклади артпедагогічних ситуацій у дошкільній освіті	2, 5, 6	Практичне завдання
5	Безпечне середовище для дітей у закладі дошкільної освіти в умовах війни	6год. / розробити рекомендації щодо організації безпечного артпростору	4, 8	Презентація, обговорення
6	Моделювання предметно-розвивального простору для артпедагогічної діяльності	7 год. / створити схему моделі артпростору	3, 7	Захист мініпроекту
7	Спонтанна і планована художня діяльність: особливості, етапи, роль дорослих	6 год. / порівняльна таблиця «Спонтанна та планована діяльність»	1, 2	Тестування
8	Образотворчі техніки й зображувальні приладдя у роботі з дітьми	7 год. / підготувати картотеку технік та матеріалів	3, 6	Перевірка картотеки
9	Художній образ у діяльності дошкільника	6 год. / виконати аналіз дитячого малюнка	1, 4, 5	Практичне завдання
10	Психотехніки мистецтва: ізотерапія, піскова терапія, казкотерапія, музикотерапія	7 год. / підготувати презентацію «Види психотехнік у роботі з дітьми»	4, 5, 7	Захист презентації
Всього		69 год.		

Індивідуальні завдання:

№	Тема	Індивідуальне завдання	Коментар
1	Арттерапія: суть поняття, функції та завдання. Види арттерапії	Підготувати аналітичний огляд різновидів арттерапії, визначити їх значення у розвитку дітей дошкільного віку.	Виконати у формі презентації або есе (3–4 стор.).
2	Історичні передумови	Створити порівняльну таблицю	Використати

	застосування артпедагогіки у практиці роботи з людьми з особливими освітніми потребами	історичних етапів становлення артпедагогіки у світі та в Україні.	сучасні джерела (2020–2025).
3	Артпедагогічний процес: суть поняття, принципи проектування	Розробити схему або ментальну карту «Структура артпедагогічного процесу».	Включити етапи, принципи, учасників.
4	Методи та прийоми артпедагогіки в роботі з дітьми дошкільного віку	Скласти добірку методів і прийомів артпедагогіки для певної вікової групи (3–4, 4–5 або 5–6 років).	Оформити у вигляді таблиці.
5	Створення творчої атмосфери під час артпедагогічної взаємодії	Описати авторський приклад (ситуацію, вправу, гру), що сприяє створенню творчої атмосфери.	Доцільно доповнити фото або схематичним зображенням.
6	Вимоги до творів мистецтва, які пропонуються дітям	Провести добірку творів мистецтва для занять із дітьми, аргументувати вибір (жанр, зміст, емоційний вплив).	Подати у вигляді короткої анотації (1 стор.).
7	Психолого-педагогічні умови розвитку творчого самовираження дітей	Скласти таблицю «Педагогічні умови – Методи – Очікувані результати розвитку творчості дітей».	Обсяг 1,5–2 сторінки.
8	Класифікація зображувальних засобів і матеріалів для роботи з дітьми	Підготувати ілюстрований довідник (або буклет) нетрадиційних матеріалів для артзанять.	Використати фото або малюнки.
9	Казкотерапія в роботі з дітьми дошкільного віку	Написати авторську терапевтичну казку, спрямовану на подолання дитячих страхів або тривожності.	Обсяг 1–2 сторінки, бажано з коротким аналізом.
10	Застосування елементів артпедагогіки у роботі з батьками	Розробити сценарій батьківсько-дитячого артпроєкту або майстер-класу.	Вказати мету, матеріали, очікувані результати.

Вимоги до оформлення есе презентації:

• текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту…	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2

ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану…	3
…	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	1
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	0,5
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	0,2
	Один шаблон на усю презентацію.	0,4
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	0,4
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	1
	Відповіді на запитання по темі проекту	0,5
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	0,5
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	0,5
	Креативне завершення презентації	0,5

5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	0,5
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	0,5
ВСЬОГО БАЛІВ		7

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Рівень	Питання
І рівень (репродуктивний — перевірка знань)	1. Дайте визначення поняття «арттерапія». 2. Назвіть основні функції арттерапії. 3. Що таке артпедагогіка? 4. Визначте завдання артпедагогіки у системі дошкільної освіти. 5. Перелічіть основні принципи артпедагогіки. 6. Назвіть види арттерапії. 7. Хто є суб'єктами артпедагогічного процесу? 8. Що таке артпедагогічне середовище? 9. Назвіть етапи організації артпедагогічного заняття. 10. Яке значення має мистецтво у розвитку творчих здібностей дитини?
ІІ рівень (продуктивний — застосування знань у ситуаціях)	1. Охарактеризуйте основні методи артпедагогіки, які доцільно використовувати у роботі з дітьми дошкільного віку. 2. Проаналізуйте можливості артпедагогіки для розвитку емоційного інтелекту дитини. 3. Поясніть, як можна інтегрувати елементи музикотерапії у заняття з образотворчої діяльності. 4. Опишіть педагогічну ситуацію, у якій використання казкотерапії сприяє подоланню дитячих страхів. 5. Як створити умови для самовираження дітей у спонтанній художній діяльності? 6. Наведіть приклад застосування артпедагогіки у взаємодії з батьками. 7. Розкрийте зміст поняття «артпедагогічна взаємодія» на прикладі роботи з групою дітей. 8. Обґрунтуйте важливість Reggio-підходу у створенні розвивального середовища.
ІІІ рівень (творчий — узагальнення та пошук нових рішень)	1. Розробіть власну модель артпедагогічного заняття для дітей старшого дошкільного віку. 2. Запропонуйте інноваційні методи поєднання різних видів мистецтва (музика, малювання, рух) у межах одного проєкту. 3. Розробіть авторську арттерапевтичну вправу для дітей з труднощами емоційного саморегулювання. 4. Створіть сценарій артпедагогічного майстер-класу для батьків і дітей. 5. Запропонуйте артпедагогічну технологію формування емоційного благополуччя у дітей в умовах війни. 6. Розробіть модель взаємодії педагога та дитини в артпедагогічному середовищі, орієнтовану на розвиток творчого потенціалу.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє:	*Високий*	Відмінно

	- творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	(А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (С)
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу,	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента	Задовільно (Д)

	передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (E)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадовільно з можливістю повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Андрєєва Г. (2022). Психологічний супровід розвитку особистості дитини. Київ : Центр учбової літератури, 312 с.

2. Байрак І. (2023). Психолого-педагогічний супровід розвитку дітей у дошкільному закладі освіти. Київ : Генеза, 268 с.

3. Магдисюк Л. , Замелюк М., Беспарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. Луцьк :

4. Магдисюк Л. І., Замелюк М. І. Арттерапія в роботі з обдарованими дітьми: навч. посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2022, 192 с.

5. Магдисюк Л., Федоренко Р., Замелюк М. Технології казкотерапії в психологічному консультуванні дітей та дорослих: навч.-метод. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2024, 216 с.

6. Замелюк М.,Беспарточна О., Деснова І.Ігротерапія у роботі з дітьми та підлітками. Луцьк: Вежа-Друк, 2025, 216 с.

7. Hrytsiuk, I., Mahdysiuk, L., Tryhub, H., Khnykina, O., & Zameliuk. M. (2022).

8. Psychological Readiness of Young People for Early Marriage: Desires and Reality, Youth Voice Journal, ISSN (online): 2056-2969 https://www.rj4allpublications.com/product/psychological-readiness-of-young-people-for-early-marriage-desires-and-reality.

9. Mahdysiuk L., Fedorenko R., Melnyk A.,Zameliuk M., Patuta B.(2022)Analysis of socio- psychological features adaptation children of internally displaced persons and their families, Youth Voice Journal, ISSN (online): 2056-2969

10. Kruty K., Zdanevych L., Desnova I., Blashkova O., & Zameliuk M. The Main Trends in the Formation of Psychological Competence in the Process of Teacher Training. Academia. 2024. № 0 (35-36). P.p. 50-72. doi:https://doi.org/10.26220/aca.5002

Допоміжна (монографії, статті, документи, електронні ресурси та власні науково-методичні праці)

Нормативні документи:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

2. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). 2021. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

(дата звернення: 14.09.2025).

3. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». 2021. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_vyh_zdo.pdf (дата звернення: 14.09.2025).

Монографії та статті (2022–2025):

4. Байрак, І. (2023). Арт-терапевтичні засоби розвитку уяви дітей у кризових умовах. Освіта і розвиток обдарованої особистості, № 5, с. 70–77.

5. Байрак, І. (2023). Психологічна підтримка дітей у грі як засіб подолання стресу в умовах воєнного стану. Освіта і розвиток обдарованої особистості, № 5, с. 58–65.

6. Байрак, І. (2023). Психологічні чинники формування особистості дитини в умовах соціальних змін. Освіта та розвиток обдарованої особистості, № 4, с. 40–47.

7. Байрак, І. (2023). Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах воєнного стану. Освіта і розвиток обдарованої особистості, № 4.

8. Горбенко, О. (2022). Психолого-педагогічний супровід дітей з різним рівнем емоційної зрілості. Психологічний дискурс, № 3(34), с. 58–64.

9. Дмитренко, Н. (2024). Гра як чинник розвитку пізнавальної активності дошкільників. Вісник психологічної науки, № 1(15), с. 23–29.

10. Дмитренко, Н. (2024). Інноваційні технології стимулювання творчості дошкільників. Психологічна освіта і практика, № 1(7), с. 18–25.

11. Замелюк М., Козігора М., Оксенчук Т. Вплив сімейних відносин на особистість дитини. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. / Ред. кол.: В. Черкасов, В. Радул, Н. Савченко та ін. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Випуск 178. Частина ІІ. С. 256-258.

12. Замелюк М., Пуш О., Триндюк В. Особливості психолого-педагогічної готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : Н. Коляда, Н. Грицай, Т. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2020. Вип. 11. Том 2. С. 129–138.\

13. Пуш О., Яцик Т., Замелюк М. Супровід розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: діагностичний апект. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2021. № 1 (33). С. 135-138.

14. Замелюк М., Магдисюк Л., Димарчук Н. Психокорекція порушень емоційних станів дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії. Психологічні студії. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. № 4. С. 35-41.

15. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 28-29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. М. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024.С.66-69.

16. Замелюк М., Магдисюк Л. Подолання тривожності у дорослих за допомогою арттерапевтичих технологій. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.117-120.

17. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 28-29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. М. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. С.66-69.

18. Замелюк М. Формування основних навичок спілкування майбутніх вихователів. XIV науково-практичній конференції «Методологічні та методичні проблеми викладання у сучасному освітньому процесі». 06 березня 2025 року. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж».С.51-54

19. Іванчук, С. (2023). Розвиток творчого потенціалу дітей у дошкільній освіті. Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2), с. 101–108.

20. Іванчук, С. (2023). Розвивальні ігрові технології у формуванні особистісного потенціалу дитини. Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2), с. 92–98.

21. Іванчук, С. (2023). Формування особистісного потенціалу дитини в дошкільному середовищі. Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2), с. 87–94.

22. Кириленко, О. (2023). Проєктна діяльність як технологія розвитку творчості дошкільників. Психолого-педагогічні студії, № 7(2), с. 55–62.

23. Кириленко, О. (2023). Розвиток і становлення особистості дитини: біогенетичний і соціальний аспекти. Психолого-педагогічні студії, № 7(1), с. 28–36.

24. Кириленко, О. (2023). Соціально-емоційне навчання через гру: сучасні тенденції дошкільної освіти. Психолого-педагогічні студії, № 7(2), с. 33–40.

25. Левченко, Н. (2022). Сензитивні періоди та динаміка психічного

розвитку дітей дошкільного віку. Науковий вісник МОН України з психології, № 1, с. 52–59.

26. Міністерство освіти і науки України. (2022). Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ : МОН, 78 с.

27. Петренко, В. (2024). Роль педагога у забезпеченні психічного благополуччя дітей. Сучасна дошкільна освіта, № 1, с. 14–21.

28. Слободянюк, Л. (2022). Онтогенетичні закономірності розвитку психіки дитини: сучасні підходи. Психологія розвитку, № 4, с. 15–22.

29. Соколова, Г. (2022). Психолого-педагогічний супровід творчого розвитку дитини в освітньому процесі ЗДО. Психологічна наука і освіта, № 4, с. 33–39.

30. Соколова, Г. (2023). Ігрові технології в системі психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. Психологічна наука і освіта, № 3, с. 45–52.

31. Соколова, Г. (2023). Інноваційні підходи до психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. Психологічна наука і освіта, № 2, с. 25–32.

32. Чепка, О. (2022). Ігрова діяльність у системі інклюзивного навчання дітей дошкільного віку. Освітній простір України, № 6, с. 70–77.

33. Чепка, О. (2023). Психологічний супровід розвитку емоційного інтелекту у дітей. Освітній простір України, № 6, с. 44–50.

34. Чепка, О. (2023). Розвиток креативності у дітей дошкільного віку засобами інтегрованих технологій. Освітній простір України, № 6, с. 48–54.

35. Zoja Szarłowycz,Mariia Zameliuk ROZWÓJ TOŻSAMOŚCI ZAWODOWEJ WYKŁADOWCÓW W SZKOLE WYŻSZEJ. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.20-25.

Інформаційні ресурси

36. Розвиток лідерських якостей у дітей дошкільного віку
https://vseosvita.ua/course/rozvytok-liderskykh-iakostei-u-ditei-doshkilnoho-viku-924.html

37. Фізичний розвиток дитини: теоретико-практичний аспект
https://vseosvita.ua/course/fizychnyi-rozvytok-dytyny-teoretyko-praktychnyi-aspekt-962.html

38. Адаптація — рецепти успішного розвитку дитини

https://vseosvita.ua/course/adaptatsiia-retsepty-uspishnoho-rozvytku-dytyny-965.html

39. Стабілізація емоційного стану дітей дошкільного віку засобами арттерапіїhttps://vseosvita.ua/webinar/stabilizatsiia-emotsiinoho-stanu-ditei-doshkilnoho-viku-zasobamy-artterapii-662.html

40. Стрес: перезавантаження та подолання

https://vseosvita.ua/webinar/stres-perezavantazhennia-ta-podolannia-716.html

41. Особистісна саморегуляція емоційних станів засобами арттерапії: методи релаксації

https://vseosvita.ua/webinar/osobystisna-samorehuliatsiia-emotsiinykh-staniv-zasobamy-artterapii-metody-relaksatsii-828.html

42. Вплив гри на емоційний розвиток дітей дошкільного віку

https://vseosvita.ua/webinar/vplyv-hry-na-emotsiinyi-rozvytok-ditei-doshkilnoho-viku-1042.html

Марія ЗАМЕЛЮК
к*андидат педагогічних наук, старший викладач*
кафедри теорії та методики дошкільної освіти

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент спрямований на формування у студентів системних знань про теоретико-методологічні основи, сучасні напрями та практичні технології естетотерапії як інноваційного засобу розвитку, виховання й психолого-педагогічного супроводу особистості.

Дисципліна розкриває сутність естетотерапії як інтегративного напряму, що об'єднує естетичне, психологічне та педагогічне впливи на особистість дитини й дорослого через різні види мистецтва (музику, живопис, літературу, театр, рух, декоративно-ужиткове мистецтво тощо). Особлива увага приділяється застосуванню арттерапевтичних технологій у сучасній системі освіти, соціальній і психологічній практиці.

Мета ОК:

ознайомлення з сучасними концепціями естето-терапевтичного впливу на особистість, з психолого-педагогічними технологіями подолання кризових емоційно-стресових станів дитини й надання їй можливості самовираження та творчого вияву; формування готовності здобувача вищої освіти до впровадження в освітній процес закладів дошкільної освіти сучасних технологій естетотерапії.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

КС-10. Вміння складати Індивідуальну програму розвитку та необхідні для навчання дітей з особливими освітніми потребами документи, бути знайомими з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

КС-12. Здатність до фізичного розвитку дітей раннього і дошкільного віку, корекції і зміцнення їхнього здоров'я засобами фізичних вправ і рухової активності.

КС-13. Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

КС15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

КС-16. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку толерантного ставлення та поваги до інших, попередження та протидії булінгу.

КС-17. Здатність нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах праці.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

КС-21.Здатність планувати та здійснювати освітньо-корекційну роботу з урахуванням структури порушення, актуального стану і потенційних можливостей дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення; організовувати корекційно-розвивальне освітнє середовище; застосовувати сучасні освітні технології.

Результати навчання:

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН 4. Розуміти і визначати особливості провідної – ігрової та інших видів діяльності дітей дошкільного віку, способи їх використання в розвитку, навчанні і вихованні дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПРН 7. Планувати освітній процес в закладах дошкільної освіти з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та складати прогнози щодо його ефективності.

ПРН 8. Вміти складати індивідуальні програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами та необхідні для навчання документи; бути знайомим з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

ПРН 10. Бути знайомим з програмою раннього втручання, розуміти можливості опори на нього в подальшій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

ПРН 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

ПРН 21. Розробляти індивідуальні програми соціалізації й адаптації дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 23. Володіти технологіями дошкільної інклюзивної освіти; вміти організовувати групове й індивідуальне навчання і виховання дітей з особливими потребами.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

– Знати сутність, мету та завдання естетотерапії як міждисциплінарного напряму психолого-педагогічної практики.

– Розуміти принципи, функції та закономірності впливу мистецтва на психічний, емоційний і духовний розвиток особистості.

– Знати основні види сучасних естетотерапевтичних технологій (музикотерапія, ізотерапія, драматерапія, бібліотерапія, лялькотерапія, танцювально-рухова терапія тощо).

– Усвідомлювати зв’язок естетотерапії з іншими психолого-педагогічними підходами (гуманістичним, особистісно орієнтованим, арттерапевтичним, компетентнісним).

– Знати критерії відбору, адаптації й оцінювання ефективності естетотерапевтичних технологій у різних вікових і освітніх контекстах.

– Розуміти роль естетичного досвіду, емоційної культури й креативності у становленні гармонійної особистості.

Застосування знань і розумінь:

– Добирати й обґрунтовувати доцільні естетотерапевтичні технології для вирішення психолого-педагогічних завдань розвитку, виховання та соціалізації дітей.

– Створювати та реалізовувати власні творчі програми, тренінги або заняття з використанням елементів мистецтва.

– Застосовувати методи естетотерапії для гармонізації емоційного стану, зниження тривожності, стимулювання самовираження й саморегуляції.

– Інтегрувати естетотерапевтичні методи у навчально-виховний процес закладу освіти.

– Розробляти індивідуальні плани естетотерапевтичного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

– Аналізувати ефективність використання мистецтва у психолого-педагогічній діяльності, проводити рефлексію власного професійного досвіду.

– Демонструвати емпатійність, толерантність, креативність та естетичну чутливість у професійній взаємодії.

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

ТЕМА 1. Сутність, мета та завдання естетотерапії

План

1. Виникнення та становлення естетотерапії як наукового напряму.
2. Основні поняття та принципи естетотерапії.
3. Види і форми естетотерапевтичної діяльності.
4. Роль естетотерапії у психолого-педагогічному супроводі розвитку дитини.

Естетотерапія – це сучасна інтегративна технологія, що поєднує

мистецтво, психологію та педагогіку з метою гармонізації емоційного стану, розвитку особистості та стимулювання креативності.
Її витоки сягають гуманістичної психології К. Роджерса та А. Маслоу, які вважали творчість природним проявом особистісного потенціалу. Естетотерапія розглядається не лише як засіб психокорекції, а й як інноваційна форма навчання й виховання, що сприяє емоційному, духовному та моральному розвитку дитини.

Основними принципами естетотерапії є гуманізм, партнерська взаємодія, природність творчого самовираження, індивідуалізація та позитивна емоційна підтримка.

У процесі занять використовуються різні мистецькі засоби – музика, живопис, поезія, рух, театр, декоративне мистецтво – які створюють умови для самопізнання та гармонізації внутрішнього світу дитини.

Естетотерапевтичний підхід у системі освіти сприяє формуванню цілісного бачення світу, розвитку емоційного інтелекту, емпатії, комунікативних умінь та креативного мислення.

Таким чином, естетотерапія стає важливою складовою психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості у закладі освіти.

Ключові слова: естетотерапія, мистецтво, гуманістичний підхід, психічна гармонія, емоційна культура, креативність, розвиток особистості.

Рекомендована література

1. Байрак І. Арттерапевтичні технології у сучасній освіті. Київ : Центр учбової літератури, 2023. 216 с.

2. Замелюк М.,Замелюк І. Впровадження сучасних технологій естетотерапії в освітній простір закладу дошкільної освіти з гіперактивними дітьми. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Кременчук: КрНУ, 2025. Випуск 4(150). С.42-49.

ТЕМА 2. Психолого-педагогічні засади естетотерапевтичного впливу

План

1. Механізми естетичного впливу.
2. Гуманістичні та особистісно орієнтовані підходи.
3. Психологічні ефекти мистецтва.
4. Умови ефективної естетотерапії в освітньому середовищі.

Психолого-педагогічні засади естетотерапії ґрунтуються на визнанні цінності особистості дитини, її внутрішнього потенціалу та здатності до саморозвитку. Естетичний вплив мистецтва діє через емоційне сприйняття, символічні образи, асоціації та катарсис. Саме емоції стають механізмом глибоких змін у поведінці та свідомості дитини.

Естетотерапевтична взаємодія базується на принципах гуманізму, емпатії,

партнерства, довіри й безпечного емоційного контакту. Педагог виступає фасилітатором, який допомагає дитині усвідомити власні почуття, навчитися їх виражати й контролювати.

Таким чином, естетотерапія в освітньому процесі створює умови для самопізнання, зниження тривожності, розвитку емоційного інтелекту та внутрішньої стабільності особистості.

Ключові слова: гуманізм, катарсис, фасилітація, емпатія, саморегуляція, особистісний розвиток.

Рекомендована література:

1. Соколова Г. Естетотерапія як чинник розвитку емоційної культури дитини. Харків, 2022. 184 с.

2. Замелюк М., Замелюк І. Впровадження сучасних технологій естетотерапії в освітній простір закладу дошкільної освіти з гіперактивними дітьми. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Кременчук: КрНУ, 2025. Випуск 4(150). С.42-49.

ТЕМА 3. Естетотерапія як інтегративна технологія освіти

План

1. Інтегративна природа естетотерапії.
2. Міждисциплінарні зв’язки у розвитку дитини.
3. Освітні можливості мистецької інтеграції.
4. Роль естетотерапії у формуванні компетентностей.

Естетотерапія є інтегративною технологією, що поєднує мистецтво, психологію, педагогіку, філософію та соціологію. Вона сприяє цілісному розвитку дитини, активізує пізнавальну сферу, збагачує емоційно-чуттєвий досвід.

У сучасній освіті інтегративний підхід дає змогу реалізувати принципи цілісності, гармонії та творчого самовираження. Естетотерапевтичні заняття об’єднують різні види мистецтва (музику, живопис, рух, слово), формуючи синергетичний ефект.

У контексті Нової української школи естетотерапія сприяє формуванню ключових компетентностей: емоційно-ціннісної, комунікативної, креативної, громадянської. Це не лише методика виховання, а й засіб розвитку духовної культури особистості.

Ключові слова: інтеграція, синергізм, компетентності, гуманізація освіти, розвиток емоційності.

Рекомендована література:

1. Замелюк М.,Замелюк І. Впровадження сучасних технологій естетотерапії в освітній простір закладу дошкільної освіти з гіперактивними дітьми. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла

Острогрaдського. Кременчук: КрНУ, 2025. Випуск 4(150). С.42-49.

2. Коломієць О. Сучасні підходи до використання мистецтва у психолого-педагогічному супроводі. Львів, 2024. 198 с.

ТЕМА 4. Музикотерапія

План

1. Музика як засіб психоемоційного впливу.
2. Види та прийоми музикотерапії.
3. Практичні методики у ЗДО.
4. Роль музичного вихователя в терапевтичному процесі.

Музикотерапія є одним із найефективніших напрямів естетотерапії, який базується на використанні музичних ритмів, тембрів, мелодій для гармонізації психоемоційного стану. Музика викликає емоційний відгук, сприяє релаксації, підвищує концентрацію, стимулює уяву.

В освітній практиці застосовують рецептивну (слухання) та активну (виконання) музикотерапію. Через спів, гру на інструментах, рухи під музику дитина виражає емоції, долає страхи, розвиває впевненість.

Музикотерапевтична діяльність допомагає формувати позитивний емоційний фон, соціальні навички й відчуття гармонії з оточенням.

Ключові слова: музикотерапія, ритм, емоційна гармонія, музичний вплив, релаксація.

Рекомендована література:

1. Беспарточна О., Замелюк М., Деснова І. Ігротерапія у роботі з дітьми та підлітками. Луцьк: Вежа-Друк, 2025, 216 с.

2. Грушецька О., Міліщук С. Вплив емоційного інтелекту на копінг-стратегії майбутніх вихователів. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*, 2024, № 71 (т.1), 116–121.

3. Грушецька О., Магдисюк Л. Психотехнології у роботі з дітьми та дорослими: практикум. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 198 с.

4. Замелюк М. Вплив гри на емоційний розвиток дітей дошкільного віку. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.114-117

5. Замелюк І., Грушецька О. Ігрова терапія як ефективний метод консультування дітей. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник ІІ Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2025 року, Комунальний заклад вищої освіти

«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. С. Боярчук, А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк, А. Циплюк. Луцьк, 2025. С.137-140.

6. Замелюк І., Замелюк М. Ігрова терапія як інструмент емоційного розвитку дітей дошкільного віку. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник ІІ Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2025 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. С. Боярчук, А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк, А. Циплюк. Луцьк, 2025. С. 140-143.

7. Замелюк М. Емоційна безпека як основа ігрової терапії дітей дошкільного віку. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник ІІ Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2025 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. С. Боярчук, А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк, А. Циплюк. Луцьк, 2025. С.143-146.

ТЕМА 5. Ізотерапія (малювання, живопис, кольоротерапія)

План

1. Малювання як форма самовираження.
2. Психологічне значення кольору.
3. Методика проведення занять із ізотерапії.
4. Роль педагога у підтримці творчості.

Ізотерапія поєднує художню діяльність і психологічну підтримку, спрямовану на самопізнання дитини. Малювання допомагає виразити емоції, знизити внутрішню напругу, активізувати уяву.

Кольоротерапія ґрунтується на символічному значенні кольорів: теплі відтінки стимулюють, холодні – заспокоюють. Використовуючи малюнок, педагог може діагностувати емоційний стан дитини та скорегувати його.

Ізотерапевтичні заняття розвивають фантазію, дрібну моторику, увагу, вчать аналізувати власні почуття.

Ключові слова: ізотерапія, кольоротерапія, емоційна корекція, самовираження, творчість.

Рекомендована література:

1. Замелюк М.,Замелюк І. Впровадження сучасних технологій естетотерапії в освітній простір закладу дошкільної освіти з гіперактивними дітьми. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Кременчук: КрНУ, 2025. Випуск 1(150). С.42-49.

ТЕМА 6. Казкотерапія- та бібліотерапія

План

1. Теоретичні основи казкотерапії та бібліотерапії.
2. Символи, метафори і сюжет як засоби психокорекції.

3. Використання казкотерапії у роботі з дітьми різного віку.

4. Педагогічні можливості літературного слова в терапевтичній взаємодії.

Казкотерапія – це метод психологічного впливу, який ґрунтується на лікувальній силі художнього слова. Вона дозволяє дитині через образи, символи, метафори осмислити власні емоції, подолати страхи, навчитися долати труднощі.

Казка відображає архетипи людського досвіду, тому її сюжети мають терапевтичний потенціал. У процесі спільного створення або переосмислення казки розвиваються фантазія, мовлення, емпатія.

Бібліотерапія, як форма роботи з художніми текстами, сприяє формуванню позитивних установок, розширює емоційний словник, стимулює інтерес до читання.

Ефективність методики визначається її здатністю забезпечити емоційний резонанс, безпечне проживання досвіду і розвиток ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: казкотерапія, бібліотерапія, метафора, архетип, емоційне переживання, самопізнання.

Рекомендована література:

1. Крет М., Левчук Н. Музикотерапія як чинник впливу на психоемоційний стан особистості. New pedagogical thought 106.2 (2021): 164-168.*ТЕМА 7.*

Драматерапія та лялькотерапія

План

1. Теоретичні основи драматерапії.
2. Лялькотерапія як форма символічної гри.
3. Етапи та техніки драматерапевтичного процесу.
4. Використання драматерапії у роботі з дітьми дошкільного віку.

Драматерапія – це форма арттерапії, що використовує гру, рольове перевтілення і діалог як засіб самовираження та розвитку особистості. Через сюжетно-рольову дію дитина може безпечно прожити внутрішні конфлікти, подолати страхи, навчитися співпрацювати з іншими. Лялькотерапія є її підвидом, де лялька виступає посередником між внутрішнім світом дитини і зовнішньою реальністю. Маніпулюючи ляльками, дитина вчиться керувати емоціями, розвиває мовлення, емпатію, соціальні навички.

Завдяки драматерапії педагог створює умови для розвитку творчості, формування позитивної самооцінки та впевненості у власних силах.

Ключові слова: драматерапія, лялькотерапія, рольова гра, символічна дія, емоційна регуляція, комунікація.

Рекомендована література:

1. Ганжа С. Лялькотерапія як вид арт-терапії.Рекомендовано до друку на засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (протокол № 12 від 24 травня 2022 року). Схвалено до друку Вченою радою Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (2022): 116.

ТЕМА 8. Танцювально-рухова терапія

План

1. Теоретичні засади тілесно-орієнтованої терапії.
2. Вплив руху на психоемоційний стан дитини.
3. Основні прийоми танцювально-рухової терапії.
4. Практичне застосування в освітньому процесі.

Танцювально-рухова терапія (ТРТ) базується на єдності тіла, свідомості та емоцій. Рух у цьому контексті виступає засобом пізнання себе та комунікації з оточенням.

Через вільні або структуровані рухи дитина вчиться виражати емоції, розвивати пластику, ритмічність, впевненість у собі. ТРТ сприяє гармонізації нервової системи, зниженню тривожності, формуванню позитивного ставлення до тіла.

У дошкільній освіті рухові вправи інтегруються у музику, ігри, фізкультхвилинки. Танцювальні імпровізації розвивають саморегуляцію, соціальні навички та почуття взаємопідтримки.

Ключові слова: танцювально-рухова терапія, тілесність, пластика, ритм, самовираження, гармонізація.

Рекомендована література:

1. Сидоренко О. Танцювально-рухова терапія як метод практичної корекції. Рекомендовано до друку навчально-методичною радою ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»(Протокол № 5 від 27 листопада 2020 року) РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: 192.

ТЕМА 9. Організація естетотерапевтичного простору в освітньому середовищі

План

1. Середовище як чинник розвитку дитини.
2. Психолого-педагогічні вимоги до естетотерапевтичного простору.
3. Матеріально-технічне забезпечення занять.
4. Роль педагога у створенні безпечного середовища.

Естетотерапевтичний простір – це сукупність умов, які сприяють позитивному емоційному настрою, безпеці та творчому самовираженню дітей.

Важливе значення має атмосфера довіри, кольорове оформлення

приміщення, освітлення, музичний супровід, наявність художніх матеріалів. Педагог повинен виступати фасилітатором, який підтримує ініціативу дитини, створює ситуацію успіху, стимулює творчість.

Організований естетотерапевтичний простір формує у дітей почуття комфорту, впевненості та внутрішньої рівноваги.

Ключові слова: естетотерапевтичне середовище, комфорт, фасилітація, творчість, емоційна безпека.

Рекомендована література:

1. Федій О. Теорія і практика підготовки педагогів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності: дис.... д-ра пед. наук: 13.00. 04."Полтава.2010.500 с (2010).

ТЕМА 10. Моніторинг і оцінювання ефективності естетотерапевтичної діяльності

План

1. Значення моніторингу у психолого-педагогічному супроводі.
2. Методи та критерії оцінювання результативності.
3. Педагогічна рефлексія і самоаналіз.
4. Узагальнення досвіду та шляхи вдосконалення роботи.

Моніторинг ефективності естетотерапевтичної діяльності є важливою умовою її науково-практичного обґрунтування. Він передбачає систематичне спостереження, аналіз динаміки емоційного стану, поведінкових реакцій, соціальної активності дитини.

Серед методів використовуються опитування, анкетування, бесіди, аналіз творчих робіт, спостереження за участю у колективній діяльності. Оцінювання дозволяє визначити рівень емоційного благополуччя, саморегуляції, мотивації до творчості. Педагогічна рефлексія допомагає удосконалювати зміст занять і підтримувати позитивний психоемоційний клімат у групі.

Ключові слова: моніторинг, оцінювання, ефективність, рефлексія, динаміка розвитку, психоемоційний стан.

Рекомендована література:

1. Замелюк М.,Замелюк І. Впровадження сучасних технологій естетотерапії в освітній простір закладу дошкільної освіти з гіперактивними дітьми. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Кременчук: КрНУ, 2025. Випуск 1(150). С.42-49.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

№	Тема заняття	Основні питання	Ключові поняття	Завдання для самостійної	Темі наукових	Літерат ура

				роботи	досліджень / есе	
1	**Естетотерапія як інноваційна технологія психолого-педагогічного супроводу**	1. Сутність і принципи естетотерапії.2. Гуманістичний та особистісно орієнтований підходи в естетотерапії.3. Місце естетотерапії у системі сучасної освіти та програмах НУШ.	Естетотерапія, арттерапія, художньо-естетичний вплив, гармонізація, креативність.	1. Опрацювати приклади використання арттерапевтичних технологій у ЗДО.2. Підготувати коротку презентацію «Роль естетотерапії у гармонійному розвитку дитини».	Есе: «Естетотерапія як засіб розвитку емоційної культури дошкільника».	1, 2, 3, 4, 5
2	**Практичне застосування технологій арттерапії в освітньому процесі**	1. Технології кольоротерапії у гармонізації психічного стану.2. Використання музикотерапевтичних елементів у роботі з дітьми.3. Казкотерапія, драматерапія, рольові ігри.	Арттерапія, музикотерапія, кольоротерапія, казкотерапія, тілесна усвідомленість.	1. Розробити заняття з використанням музикотерапевтичних елементів.2. Підготувати вправи для розвитку тілесної усвідомленості дітей.	Дослідження: «Вплив кольоротерапії на емоційний стан дітей дошкільного віку».	1, 2, 3, 4, 5
3	**Казкотерапія та рольова гра як засоби розвитку і гармонізації особистості**	1. Створення казкових сюжетів як спосіб розвитку уяви.2. Інсценізація, імпровізація, рольова гра як засоби терапевтичного впливу.3. Використання театралізованих ігор у психолого-педагогічній	Казкотерапія, рольова гра, імпровізація, театралізація, емоційна регуляція.	1. Створити авторську казку з терапевтичним змістом.2. Підготувати сценарій рольової гри для розвитку емоційної стійкості.	Есе: «Казкотерапія як ресурс психологічної підтримки дитини».	1, 2, 3, 5

		практиці.				

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

№	Тема	Практико-орієнтовані завдання	Форми роботи зі студентами	Форми організації навчальної діяльності
1	**Естетотерапія як технологія психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини**	Аналіз ситуацій з практики, де застосовуються арттерапевтичні методи у роботі з дітьми.	Обговорення кейсів, міні-дискусія	Семінарське заняття, практикум
2	**Гуманістичний і особистісно орієнтований підходи в естетотерапії**	Розробити елементи заняття з урахуванням принципів доброзичливості, співтворчості, діалогічності.	Робота в малих групах, рольові вправи	Практичне заняття
3	**Естетотерапія у контексті освітніх реформ і програм НУШ**	Проаналізувати приклади інтеграції естетотерапії у зміст освітньої програми ЗДО.	Презентація, колективне обговорення	Проєктна робота, семінар
4	**Музикотерапія у практиці ЗДО та школи**	Підібрати музичні твори для занять, спрямованих на розвиток емоційної сфери дитини.	Прослуховування, аналіз, демонстрація вправ	Практичне заняття
5	**Технології кольоротерапії у гармонізації психічного стану**	Провести експрес-діагностику емоційного стану за кольором. Створити схему кольоротерапевтичного заняття.	Індивідуальна робота, тренінг	Майстер-клас, практикум
6	**Казкотерапія: створення терапевтичних оповідань**	Створити авторську терапевтичну казку, визначити її педагогічний та психологічний потенціал.	Творча робота, парна діяльність	Практичне заняття, воркшоп
7	**Інсценізація, імпровізація, рольова гра як засоби терапевтичного впливу**	Розробити сценарій короткої інсценізації або рольової гри для розвитку емоційного інтелекту.	Інтерактивні вправи, обговорення	Театралізована вправа, тренінг

8	**Вправи для розвитку тілесної усвідомленості й гармонії**	Розробити комплекс рухових вправ, спрямованих на гармонізацію психоемоційного стану.	Практична демонстрація, групова робота	Тренінг, практичне заняття

Критерії оцінювання

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	9–10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою, демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7–8	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом, самостійно викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	5–6	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його підчас усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності
	3–4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст питання під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки
	0–2	Здобувач освіти: - не володіє навчальним матеріалом; - не в змозі його викласти; - не розуміє змісту теоретичних питань
Практичне завдання	9–10	Здобувач освіти дав повну вичерпну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання;

		- структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - ґрунтовних висновків. При виконанні завдання допускається не більше 1-2 несуттєвих помилок або описок
	7–8	Загалом здобувач освіти дав повну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - висновків. Загалом завдання повинно бути виконано не менш ніж на 75%.
	5–6	Відповідь здобувача освіти: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки або не має пояснень та висновків; Загалом завдання виконано менш ніж на 75%
	3–4	Здобувач освіти розуміє суть завдання, але його відповідь: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки та не має пояснень та висновків; - містить не більше 30% виконаного завдання
	0–2	Здобувач освіти: - не розуміє завдання; - не в змозі його виконати; - виконав завдання повністю неправильно; - виконав менш ніж 20% завдання

САМОСТІЙНА РОБОТА

№	Тема	Завдання для самостійної роботи	Форма представлення результатів
1	**Місце естетотерапії в системі психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості**	Опрацювати сучасні наукові підходи до визначення місця естетотерапії в освітньому процесі. Підготувати короткий огляд літератури.	Аналітична довідка або есе

2	**Принципи естетотерапевтичної взаємодії (доброзичливість, співтворчість, діалогічність, інтеграція)**	Визначити й описати основні принципи естетотерапії, навести приклади їх реалізації в роботі з дітьми.	Презентація або постер
3	**Роль педагога та психолога у впровадженні естетотерапевтичних підходів**	Порівняти функції педагога та психолога у процесі застосування арттерапевтичних технологій у ЗДО.	Таблиця порівняння / есе
4	**Форми та методи музикотерапії у практиці ЗДО та школи**	Проаналізувати приклади використання музикотерапії у розвитку емоційної сфери дітей. Розробити фрагмент заняття з музикотерапевтичними елементами.	Конспект заняття
5	**Символіка кольору та форми в дитячих зображеннях**	Дослідити значення кольору і форми у дитячій творчості. Підібрати і проаналізувати приклади дитячих малюнків.	Міні-дослідження з ілюстраціями
6	**Механізми впливу метафори, образу, сюжету**	Розкрити психологічні механізми впливу художнього образу й метафори на розвиток дитини.	Творче есе або доповідь
7	**Лялька як посередник у спілкуванні дитини з дорослим**	Вивчити методику лялькотерапії, підготувати сценарій короткої лялькової взаємодії (етюду).	Сценарій або відеофрагмент
8	**Ритм, координація, пластика у формуванні емоційного досвіду**	Описати роль руху, ритму й пластики у розвитку емоційного стану дитини. Розробити серію вправ.	Комплекс вправ / методичні рекомендації

Індивідуальні завдання:

№	Тема	Індивідуальне завдання	Коментар
1	**Місце естетотерапії в системі психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості**	Підготувати есе або презентацію про роль естетотерапії в розвитку особистості дитини.	Рекомендується використати приклади із практики ЗДО.
2	**Принципи естетотерапевтичної взаємодії (доброзичливість, співтворчість, діалогічність, інтеграція)**	Скласти методичну схему заняття, що реалізує принципи естетотерапії.	Акцентувати увагу на гуманістичному підході.
3	**Роль педагога та психолога у впровадженні естетотерапевтичних підходів**	Провести порівняльний аналіз ролей педагога і психолога у супроводі дитини.	Використати таблицю або діаграму для порівняння.

4	**Форми та методи музикотерапії у практиці ЗДО та школи**	Розробити фрагмент заняття з використанням музикотерапії.	Передбачити добір музичного матеріалу для дітей різного віку.
5	**Символіка кольору та форми в дитячих зображеннях**	Створити добірку дитячих малюнків і провести їх психологічний аналіз.	Зробити короткий висновок про емоційний стан дитини.
6	**Механізми впливу метафори, образу, сюжету**	Написати коротке есе про вплив казки або художнього образу на дитину.	Використати приклади з української дитячої літератури.
7	**Лялька як посередник у спілкуванні дитини з дорослим**	Підготувати сценарій короткої лялькової взаємодії або терапевтичного етюду.	Звернути увагу на розвиток комунікативних навичок.
8	**Ритм, координація, пластика у формуванні емоційного досвіду**	Розробити вправи або рухові ігри для розвитку ритму й координації у дітей.	Описати педагогічний ефект вправи.

Вимоги до оформлення есе презентації:

• текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту…	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану…	3
…	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки

по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	1
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	0,5
2Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	0,2
	Один шаблон на усю презентацію.	0,4
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	0,4
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	1
	Відповіді на запитання по темі проекту	0,5
4.Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	0,5
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	0,5
	Креативне завершення презентації	0,5
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	0,5
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	0,5
ВСЬОГО БАЛІВ		7

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Рівень	Питання
І рівень (репродуктивний – перевірка знань)	1. Дайте визначення понять «естетотерапія» та «арттерапія». 2. Назвіть основні принципи естетотерапевтичної взаємодії. 3. Які форми арттерапії застосовуються у роботі з дітьми дошкільного віку? 4. Визначте роль педагога у впровадженні

	естетотерапевтичних методів. 5. Перелічіть основні види музикотерапії.
ІІ рівень (продуктивний – застосування знань у ситуаціях)	6. Опишіть приклад використання кольоротерапії у гармонізації психічного стану дитини. 7. Як можна застосувати казкотерапію у роботі з дітьми, які пережили стрес? 8. Проаналізуйте роль ляльки як посередника у взаємодії дитини з дорослим. 9. Наведіть приклади вправ для розвитку тілесної усвідомленості та пластики. 10. Поясніть, як педагог може інтегрувати елементи арттерапії у програму НУШ.
ІІІ рівень (творчий – узагальнення та пошук нових рішень)	11. Розробіть авторську модель естетотерапевтичного заняття для дітей дошкільного віку. 12. Запропонуйте систему діагностики емоційного стану дитини засобами кольору, музики чи образу. 13. Обґрунтуйте доцільність використання ігрових технологій у психолого-педагогічному супроводі. 14. Створіть творчу програму «Естетотерапія як ресурс розвитку особистості дитини». 15. Запропонуйте інноваційні арттерапевтичні методи, адаптовані до умов воєнного часу.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов’язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов’язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)

74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (С)
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	Задовільно (Д)
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (Е)
35–59	Здобувач освіти демонструє:	*Низький*	Незадо-

	- відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	вільно з можливістю повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна *(підручники, навчальні посібники)*

1. L. Mahdysiuk, I.Hrytsiuk, M. Zameliuk Features of psychosomatic disorders in adolescents. The psychological health of the personality and society: the challenges of today. Monograph. Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020.C.36-42.
2. Hrytsiuk, I., Mahdysiuk, L., Tryhub, H., Khnykina, O., & Zameliuk. M. (2022). Psychological Readiness of Young People for Early Marriage: Desires and Reality, Youth Voice Journal, ISSN (online): 2056-2969 https://www.rj4allpublications.com/product/psychological-readiness-of-young-people-for-early-marriage-desires-and-reality.
3. Mahdysiuk L., Fedorenko R., Melnyk A.,Zameliuk M., Patuta B.(2022)Analysis of socio- psychological features adaptation children of internally displaced persons and their families, Youth Voice Journal, ISSN (online): 2056-2969
4. Kruty K., Zdanevych L., Desnova I., Blashkova O., & Zameliuk M. The Main Trends in the Formation of Psychological Competence in the Process of Teacher Training. Academia. 2024. № 0 (35-36). P.p. 50-72. doi:https://doi.org/10.26220/aca.5002
5. Магдисюк Л. , Замелюк М., Беспарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. Луцьк :
6. Магдисюк Л. І., Замелюк М. І. Арттерапія в роботі з обдарованими дітьми: навч. посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2022, 192 с.

7. Магдисюк Л., Федоренко Р., Замелюк М. Технології казкотерапії в психологічному консультуванні дітей та дорослих: навч.-метод. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2024, 216 с.

8. Замелюк М.,Беспарточна О., Деснова І.Ігротерапія у роботі з дітьми та підлітками. Луцьк: Вежа-Друк, 2025, 216 с.Замелюк М., Козігора М., Оксенчук Т. Вплив сімейних відносин на особистість дитини. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* / Ред. кол.: В. Черкасов, В. Радул, Н. Савченко та ін. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Випуск 178. Частина ІІ. С. 256-258.

9. Замелюк М., Пуш О., Триндюк В. Особливості психолого-педагогічної готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : Н. Коляда, Н. Грицай, Т. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2020. Вип. 11. Том 2. С. 129–138.

10. Замелюк М.,Замелюк І. Впровадження сучасних технологій естетотерапії в освітній простір закладу дошкільної освіти з гіперактивними дітьми. Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Кременчук: КрНУ, 2025. Випуск 1(150). С.42-49.

Допоміжна (монографії, статті, документи, електронні ресурси та власні науково-методичні праці)

Нормативні документи:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

2. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). 2021. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

(дата звернення: 14.09.2025).

3. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». 2021. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_vyh_zdo.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

Монографії та статті (2022–2025):

1. Пуш О., Яцик Т., Замелюк М. Супровід розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: діагностичний апект. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2021. № 1 (33). С. 135-138.

2. Замелюк М., Магдисюк Л., Димарчук Н. Психокорекція порушень емоційних станів дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії. *Психологічні студії. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки*, 2023. № 4. С. 35-41.

3. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 28-29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. М. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024.С.66-69.

4. Замелюк М., Магдисюк Л. Подолання тривожності у дорослих за допомогою арттерапевтичих технологій. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.117-120.

5. Zoja Szarłowycz,Mariia Zameliuk ROZWÓJ TOŻSAMOŚCI ZAWODOWEJ WYKŁADOWCÓW W SZKOLE WYŻSZEJ. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.20-25.

6. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 28-29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. М. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. С.66-69.

7. Замелюк М. Формування основних навичок спілкування майбутніх вихователів. XIV науково-практичній конференції «Методологічні та методичні проблеми викладання у сучасному освітньому процесі». 06 березня 2025 року. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж».С.51-54

Інформаційні ресурси

1. Розвиток лідерських якостей у дітей дошкільного віку
https://vseosvita.ua/course/rozvytok-liderskykh-iakostei-u-ditei-doshkilnoho-viku-924.html

2. Фізичний розвиток дитини: теоретико-практичний аспект

https://vseosvita.ua/course/fizychnyi-rozvytok-dytyny-teoretyko-praktychnyi-aspekt-962.html

3. Адаптація — рецепти успішного розвитку дитини

https://vseosvita.ua/course/adaptatsiia-retsepty-uspishnoho-rozvytku-dytyny-965.html

4. Стабілізація емоційного стану дітей дошкільного віку засобами арттерапіїhttps://vseosvita.ua/webinar/stabilizatsiia-emotsiinoho-stanu-ditei-doshkilnoho-viku-zasobamy-artterapii-662.html

5. Стрес: перезавантаження та подолання

https://vseosvita.ua/webinar/stres-perezavantazhennia-ta-podolannia-716.html

6. Особистісна саморегуляція емоційних станів засобами арттерапії: методи релаксації

https://vseosvita.ua/webinar/osobystisna-samorehuliatsiia-emotsiinykh-staniv-zasobamy-artterapii-metody-relaksatsii-828.html

7. Вплив гри на емоційний розвиток дітей дошкільного віку

https://vseosvita.ua/webinar/vplyv-hry-na-emotsiinyi-rozvytok-ditei-doshkilnoho-viku-1042.html

Марія ЗАМЕЛЮК
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ЕТНОПЕДАГОГІКА ДИТИНСТВА

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент «Етнопедагогіка дитинства» є ключовим елементом освітньо-професійної програми спеціальності А 2 Дошкільна освіта, який забезпечує формування у майбутніх вихователів системного розуміння виховних традицій українського народу, етнокультурних цінностей і засобів народної педагогіки як основи сучасного гуманістичного виховання дитини.

Мета ОК:

полягає у формуванні у студенток системного уявлення про сім'ю як середовище розвитку і виховання; формування професійних вмінь педагога використовувати знання педагогіки сім'ї для аналізу її виховної функції та планування і організації педагогічної взаємодії вихователя закладу дошкільної освіти і сім'ї спрямованої на різнобічний розвиток дитини дошкільного віку..

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) компетентності

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

КС-21. Здатність планувати та прогнозувати результати освітнього процесу; здатність до цілепокладання, самоорганізації та підготовки до здійснення освітнього процесу; здатність до документування професійної діяльності.

Спеціальні (фахові) компетентності, визначені Професійним стандартом вихователя закладу дошкільної освіти:

КС-21. Здатність планувати та прогнозувати результати освітнього процесу; здатність до цілепокладання, самоорганізації та підготовки до здійснення освітнього процесу; здатність до документування професійної діяльності.

Результати навчання:

ПР 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім’ї та школи.

Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПР 6. Встановлювати зв’язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

ПР 15. Визначати завдання і зміст різних видів діяльності дітей раннього і дошкільного віку на основі програм дошкільної освіти та знань про культурно-історичний досвід українського народу, загальнолюдські культурні та етикоестетичні цінності.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

- основний зміст етнопедагогіки;
- складові етнопедагогіки;
- історія розвитку української етнопедагогіки;
- особливості українського народного виховання у сім'ї;
- основні принципи, засоби і методи народного виховання та виховання у сім'ї;
- методи виховання та самовиховання;
- становлення системи української національної освіти у сім'ї;
- специфіку професійно-педагогічної діяльності вихователя у сім'ї.

Застосування знань і розумінь:

– давати визначення основним категоріям етнопедагогіки, застосовувати їх при виконанні теоретичних і практичних завдань;

– добирати приклади педагогічних ситуацій з національного та сімейного виховання, що зорієнтовані на формуванні гуманістичних почуттів особистості;

– проводити власні педагогічні дослідження із використанням окремих методів наукових досліджень.

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Предмет і завдання етнопедагогіки

1. Що вивчає етнопедагогіка
2. У чому ефективність народної педагогіки
3. Предмет етнопедагогіки
4. Завдання етнопедагогіки

Ключові слова: етнопедагогіка, народна педагогіка, педагогічна культура, традиційне виховання, національна самобутність, народна мудрість, народознавство, цінності виховання.

Етнопедагогіка – це галузь педагогічної науки, що досліджує історично сформовані народом погляди на виховання, традиційні способи формування особистості, народні звичаї, обряди, мудрість поколінь, які передаються через фольклор, родинні звичаї, культуру, морально-етичні норми.
У центрі уваги етнопедагогіки – **виховний досвід народу**, який проявляється в його цінностях, способах життя, моделі родини, стосунках, ставленні до природи, праці та суспільства.

Основні об’єкти вивчення етнопедагогіки:

– **народні уявлення про дитину**, її розвиток і природу;

– **традиційні форми виховання** (родинні, громадські, ритуальні);

– **звичаєво-обрядові практики**, пов’язані з життєвими циклами людини;

– **українські етнокультурні цінності**, які формують національну ідентичність;

– **народні засоби виховання**: казка, пісня, прислів’я, приказки, ігри, ремесла, хороводи;

– **історична спадкоємність виховних традицій** і їх значення в сучасності.

Етнопедагогіка поєднує знання: історичні, етнографічні, психологічні, культурологічні, мовознавчі, педагогічні.
Вона вивчає не лише те, *як виховували раніше*, а й те, *як адаптувати цей досвід*

до потреб сучасної освіти.

Рекомендована література:

1. Кузьменко В. Етнопедагогіка: теорія і практика виховання в народних традиціях. Київ: ВЦ «Академія», 2020.

2. Кононко О. Українська народна педагогіка у системі дошкільного виховання. Київ: Слово, 2018.

Тема 2. Етнічні основи виховання і їх визначальні чинники

1. Народна педагогіка про особистість, її розвиток, виховання і формування.

2. Етнопедагогіка як засіб виховання особистості

Ключові слова: етнічна культура, етнічна ідентичність, народні традиції, народна мораль, етнокультурна компетентність, духовність.

Народна педагогіка ефективна, оскільки вона: формувалася впродовж століть, через випробування, історичні події, духовну культуру українського народу, тому відповідає його ментальності та способу життя.

Казка, гра, пісня, приказка, обряд — найзрозуміліші дитині інструменти впливу. Вони м'яко, органічно формують моральні орієнтири та поведінку.

Традиції створюють місток між минулим і сьогоденням, формуючи у дітей відчуття роду, причетності, коріння, що є базою для здорової ідентичності.

Через прислів'я, легенди, родинні обряди дитина засвоює чесність, працелюбність, повагу до старших, любов до природи, доброзичливість, відповідальність. Народна педагогіка виховує не лише інтелект, а й характер, волю, почуття, творче мислення, духовність.

Використання етнопедагогічних матеріалів сприяє:

- формуванню громадянської та культурної ідентичності;
- розвитку патріотизму;
- зміцненню зв'язку з українською культурою та мовою.

Рекомендована література:

1. Григоренко Т. Етнічна культура як чинник розвитку особистості. Львів: Світ, 2016.

2. Гончаренко С. Українська етнопедагогіка: теоретичні засади. Харків: Основа, 2017.

Тема 3. Вплив на виховання дітей устрою сімейного життя громадського побуту

1. Проблеми сучасності, пов'язані з родиною та сімейним вихованням

2. Сімейні цінності

Ключові слова: одина, сімейне виховання, традиції, сімейні цінності, виховна функція сім'ї, морально-етичні норми.

Предметом етнопедагогіки є **традиційні погляди народу на виховання та навчання дітей і молоді, створені ним засоби виховного впливу, виховні ідеали, форми передачі досвіду між поколіннями**.

До предмета включаються:

Структура народного виховання:

- родинне виховання;
- громадське (общинне) виховання;
- обрядове виховання;
- трудове виховання;
- естетичне та моральне виховання.

Засоби та інструменти народного виховання::

- фольклор (казки, легенди, пісні, думи, прислів'я);
- обряди (календарні та родинні);
- традиційні ремесла;
- ігри та забави;
- символи, народна символіка;
- предмети побуту, одяг, прикраси, вишивка.

Повага, честь, гідність, доброзичливість, любов до праці, хоробрість, відповідальність – це етичний код українського народу, закладений у фольклорі. Образи: доброї господині, мудрої матері, працьовитого господаря, захисника роду, чесної людини, людини честі. Підходи до догляду за немовлям, організація дитячої праці, народна дидактика, традиційні моделі спілкування.

Рекомендована література:

1. Волкова Н. Педагогіка сімейного виховання. Київ: Либідь, 2018.
2. Вишневський О. Сімейна педагогіка. Київ: Центр учбової літератури, 2019.
3. Бех І. Особистісно орієнтоване виховання. Київ: Освіта, 2017

Тема 4. Педагогіка партнерства: сутність, основні принципи

1.Педагогіка сімейного виховання як галузь педагогічної науки.

2. Зв'язок сімейної педагогіки з іншими науками.

3. Завдання і методи сімейної педагогіки: емпіричний і теоретичний рівні вивчення сім'ї і сімейного виховання.

4. Джерела сімейної педагогіки (сімейне виховання у народній педагогіці).

Ключові слова: педагогіка партнерства, взаємодія, довіра, рівність, повага, співпраця, комунікація, партнерська позиція вихователя. Сучасні завдання етнопедагогіки передбачають системну інтеграцію народних традицій у освітній процес.

Наукове осмислення народної педагогіки:

– аналіз історичного виховного досвіду;

– виявлення етнопедагогічних закономірностей;

– систематизація форм, методів та засобів народного виховання.

Етнопедагогіка сприяє збереженню унікальної культурної спадщини, відродженню народних ремесел, побутових практик, обрядів, дитячих ігор.

Не механічне копіювання, а творче переосмислення з урахуванням потреб дітей XXI століття. Через народну культуру створюється база для усвідомлення себе як частини української спільноти. Етнопедагогіка навчає, як традиційні засоби можуть стати інструментом виховання в сучасній родині. Моральність, доброта, людяність, духовність, працьовитість – це вихідні позиції народного виховання.

Рекомендована література:

1. Гавриш Н. Педагогіка партнерства у закладі дошкільної освіти. Луцьк: Вежа-Друк, 2022.

2. Гордон Т. Вчитель і дитина. Нові підходи у спілкуванні. Київ: КМ-Букс, 2020.

3. Замелюк М., Магдисюк Л. Практикум з психологічної допомоги дитині та сім'ї. Луцьк: Вежа-Друк, 2025.

Тема 5. Сім'я і її вплив на формування особистості дитини

1. Поняття про шлюб і сім'ю: зміст терміну «шлюб», його походження; сім'я, її ознаки.

2. Типи сімей.

3. Функції сім'ї.

Ключові слова: шлюб, сім'я, функції сім'ї, соціалізація, дитинство, родинні цінності, емоційний клімат сім'ї.

Шлюб соціально та юридично оформлений союз між людьми, який визначає їхні права та обов'язки щодо дітей і родини. Походить від давніх традицій родинних союзів. Сім'я – мала соціальна група, об'єднана спільним проживанням, побутом, емоційними та ціннісними зв'язками. Має ознаки: стабільність, спільність інтересів, відповідальність, виховна функція.

Типи сімей:

– **За структурою:** повні, неповні, багатодітні, нуклеарні, розширені.

– **За стилем виховання:** демократичні, авторитарні, ліберальні, гармонійні, конфліктні.

– **За типом взаємодії:** згуртовані, дисфункційні, індиферентні.

Функції сім'ї. Відтворювальна, виховна, економічна, емоційно-психологічна, культурно-побутова, соціалізаційна, захисна. Сім'я забезпечує перший досвід любові, довіри, правил, комунікації, моральних норм.

Рекомендована література:

1. Головей О. Сімейна психологія і педагогіка дитинства. Київ: Освіта, 2020.
2. Поніманська Т. Виховання дитини в родинному середовищі. Рівне: Овід, 2018.
3. Satir V. Peoplemaking. Palo Alto: Science and Behavior Books, 1991.

Тема 6. Роль батьків та близьких родичів у вихованні дитини

1. Механізми виховання в сім'ї.
2. Батьківський дім.
3. Сімейні традиції, звичаї у вихованні дітей

Ключові слова: батьківське виховання, рольові моделі, традиції, звичаї, сімейна підтримка, приклад дорослих, родинна взаємодія.

Наслідування, ідентифікація, навіювання, переконання, спільна діяльність, емоційний контакт, контроль і підтримка. Дорослі виступають ключовими моделями поведінки. Середовище, де формуються уявлення про світ, базові довірчі стосунки, почуття безпеки. Важливі: стиль спілкування, емоційна теплота, взаємоповага. Свята, обряди, сімейні ролі, способи проведення дозвілля. Мають виховне значення: формують родинну єдність, моральні норми, культурну ідентичність.

Рекомендована література:

1. Ткаченко О. Батьківська педагогіка: традиції і сучасність. Харків: Основа, 2019.
2. Rogers C. Freedom to Learn. New York: Merrill, 1983.

Тема 7. Методи виховання у сім'ї. Система батьківського контролю

1. Сім'я як фактор виховання.
2. Принципи виховання в сім'ї.
3. Особливості домашнього виховання.
4. Ігрова діяльність дитини.
5. Покарання, заохочення, пробачення.
6. Система методів сімейного виховання, її характеристика (виховні впливи: когнітивні, емоційні, поведінкові).
7. Стиль спілкування і взаємодії та його вплив на розвиток дитини (авторитарний, ліберально-потураючий, ігноруючий).
8. Принципи побудови ефектнішої комунікації у дитячо-батьківських стосунках (Т. Дрейкус, Х. Джайнотт, Т. Гордон).
9. Заохочення і покарання як способи регуляції поведінки дитини.
10. Психологічні умови їх ефективності (біхевіоризм, психоаналіз, гуманістична психологія).

Ключові слова: методи виховання, покарання, заохочення, спілкування,

емоційна підтримка, поведінкові стратегії, стиль виховання.

Сім'я – перша соціальна інституція, де закладаються норми поведінки, характер, емоційні реакції, самосприйняття та модель міжособистісних стосунків. Гуманізм, послідовність, урахування вікових особливостей, партнерство, любов і вимогливість, єдність вимог. Природність умов, індивідуалізація, емоційна насиченість, вплив побуту та традицій. Гра – провідний спосіб соціалізації дітей, засіб розвитку комунікації та правил поведінки. Покарання – регулятор поведінки; заохочення – стимулятор розвитку; пробачення – формування емпатії й довіри.

Система методів сімейного виховання:

- **Когнітивні:** бесіда, пояснення, порада.
- **Емоційні:** похвала, підтримка, прояв любові.
- **Поведінкові:** контроль, створення режиму, встановлення правил.

Авторитарний, ліберальний (потурання), ігноруючий – їхій вплив на самооцінку, впевненість, емоційну сферу. Погляди Дрейкурса, Джайнотта, Гордона: «Я-повідомлення», активне слухання, повага до Підходи біхевіоризму, психоаналізу, гуманістичної психології.

Рекомендована література:

1. Дрейкурс Т. Діти: виклик для батьків. Київ: Освіта, 2020.
2. Гайнотт Х. Як говорити, щоб діти слухали. Київ: КМ-Букс, 2019.
3. Батьківська педагогіка: методичний посібник. Київ: Видавництво НПУ, 2022.

Тема 8. Педагогічна взаємодія у соціальному просторі сім'ї. Порушення взаємодії. Взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'ї

1. Сім'я та інші виховні інститути.
2. Нова філософія взаємодії сім'ї та педагогів.
3. Психолого-педагогічні основи взаємодії сім'ї та педагогів.
4. Особливості взаємодії з деякими типами сімей.
5. Підготовка дитини до ЗДО.
6. Підготовка дитини до школи (характеристика знань і вмінь, необхідних дитині для вступу до шкоди).
7. Методика підготовки вихованця до школи.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, сімейна соціалізація, комунікація, взаємоповага, підготовка до школи, адаптація дитини.

Сім'я є первинним соціальним і виховним інститутом, що формує базові цінності та моделі поведінки дитини. Взаємодія сім'ї з іншими виховними інститутами забезпечує цілісний розвиток особистості. Сучасна філософія взаємодії ґрунтується на партнерстві, довірі та співтворчості між педагогом і сім'єю. Психолого-педагогічні основи взаємодії передбачають індивідуальний

підхід, емпатію та врахування сімейного контексту. Типологія сімей (нормальні, кризові, патернальні) визначає стратегії педагогічного впливу. Підготовка дитини до ЗДО включає формування соціальних навичок та елементарної самостійності.

Рекомендована література:

1. Крутій К. Педагогічна взаємодія у дошкільній освіті. Запоріжжя: ЗНУ, 2021.

2. Бех І. Виховання особистості. Київ: Освіта, 2020.

Тема 9. Взаємодія ЗДО і сім'ї у організаційно-педагогічній діяльності вихователя

1. Домашній педагог. Соціальний педагог сімейного типу.
2. Розробка для батьків орієнтованої програми спостережень «Особливості особистості та поведінки вашої дитини».
3. Відпрацювання окремих видів діяльності із «Тренінгу для батьків».
4. Ділова гра «Проблемна сім'я на консультації в соціального педагога».

Ключові слова: співпраця ЗДО і сім'ї, соціальний педагог, тренінги для батьків, партнерство, консультативна діяльність.

Соціальний педагог сімейного типу виступає консультантом, координатором і підтримкою для сім'ї. Розробка програм спостереження дозволяє визначити особливості особистості та поведінки дитини. Тренінги для батьків сприяють формуванню ефективних виховних стратегій та комунікативних навичок. Ділові ігри моделюють роботу з проблемними сім'ями, підвищують професійну компетентність педагогів.

Рекомендована література:

1. Замелюк М., Магдисюк Л. Практикум з психологічної допомоги дитині та сім'ї. Луцьк: Вежа-Друк, 2025.

2. Кононко О. Психологія взаємодії педагога і дитини. Київ: Слово, 2018.

Тема 10. Сучасні стратегії спілкування з сім'ями

1. Технології педагогічного спілкування з батьками
2. Види спілкування педагога з батьками
3. Використання техніки «Я-повідомлення»
4. Артпедагогіка як засіб спілкування з сім'ями
5. Типові ситуації з практики спілкування педагогів з батьками вихованців

Ключові слова: комунікація, діалог, «Я-повідомлення», артпедагогіка, педагогічне спілкування, емоційна компетентність.

Використання технологій педагогічного спілкування підвищує ефективність взаємодії з батьками. Розрізняють формальне та неформальне спілкування педагога з сім'єю. Техніка «Я-повідомлення» дозволяє

конструктивно виражати власні почуття без конфліктів. Артпедагогічні методи сприяють емоційному залученню батьків та розвитку творчих компетентностей. Практичні ситуації спілкування педагогів з батьками потребують застосування емпатії та переговорних навичок.

Рекомендована література:

1. Gordon T. Teacher Effectiveness Training. New York: Three Rivers Press, 2003.

2. Базилевич О. Комунікативна культура педагога. Київ: Академія, 2017

Тема 11. Генограма як інструмент розуміння сімейних стосунків

1.Генограма – як метод вивчення родини.

2.Особливості створення та умовні позначення.

3.Необхідність розробки генограми перед початком роботи з сім'єю.

4.Специфіка роботи гуверненера з генограмами сім'ї.

5.«Закони життя родини» та їхній вплив на сучасний стан сім'ї.

Ключові слова: енограма, сімейна система, діагностика, міжпоколінні зв'язки, родинна історія, педагогічна аналітика.

Генограма використовується для візуалізації сімейних взаємозв'язків і структурних особливостей родини. Створення генограми передбачає застосування умовних позначень та аналіз ключових подій у житті сім'ї. Методика генограми дозволяє виявляти конфлікти, ролі, традиції та «закони життя родини». Генограма є ефективним інструментом для роботи соціальних педагогів і гувернерів.

Рекомендована література:

1. Міняйло Н. Психологічна робота з родиною. Київ: Освіта, 2021.

Тема 12. Еко-карта як інноваційна діагностична методика вивчення та аналізу життєвого простору дитини і соціального оточення сім'ї

1. Теорія створення екокарти. Еко-карта – як безпосередній метод у співпраці з прийомними батьками.

2. Інформація яка відображається у еко-карті.

3. Завдання еко-карти.

4. Опитувальник для створення сімейної еко-карти.

5. Практичне складання еко-карти, підготовка до роботи з сім'єю.

Ключові слова: еко-карта, соціальне оточення, середовище дитини, діагностика, соціальні зв'язки, підтримка сім'ї.

Еко-карта відображає життєвий простір дитини та соціальне оточення сім'ї. Інформація в еко-карті включає членів сім'ї, освітні та соціальні інституції, друзів, ресурси та ризики. Основні завдання еко-карти: діагностика потреб, виявлення проблем та підтримка соціальної інтеграції. Опитувальники

допомагають формувати об’єктивну картину сімейного простору. Практичне складання еко-карти передбачає підготовку до індивідуальної роботи з сім’єю.

Рекомендована література:

2. Hartman A. Diagrammatic Assessment of Family Relationships. – Social Casework, 1978.

3. Дубровіна І. Психологічна допомога дитині та родині. Київ: Центр учбової літератури, 2022.

Тема 13. Інноваційні ідеї підтримки сімейного виховання

1. Моделі сімейної політики: експліцитна, імплицитна і негативна.
2. Стратегія гейткіпінгу.
3. Технологія кризового втручання.
4. Технологія оцінки потреб дитини і її сім’ї.
5. Технологія соціального супроводу

Ключові слова: соціальний супровід, кризове втручання, сімейна політика, оцінка потреб, підтримка дитини, інклюзія.

Моделі сімейної політики: експліцитна, імпліцитна, негативна; визначають рівень підтримки сімей. Стратегія гейткіпінгу забезпечує селективне надання ресурсів та інформації. Технологія кризового втручання передбачає оперативну допомогу сім’ям у кризових ситуаціях. Технологія оцінки потреб дитини і сім’ї дозволяє планувати соціально-педагогічну підтримку. Соціальний супровід забезпечує системну підтримку розвитку дитини та сім’ї.

Рекомендована література:

1. Савченко О. Соціальна педагогіка і підтримка сім’ї. Київ: Либідь, 2020.

2. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічна підтримка дітей та сімей: практичні підходи. Луцьк: Вежа-Друк, 2025.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

№	Тема заняття	Основні питання	Ключові поняття	Завдання для самостійної роботи	Теми наукових досліджень / есе	Література
1	**Спільність педагогічних культур**	1. Психолого-педагогічні знання, уміння,	Українське народне дитинознавство, народна	1. Створіть образну модель виховання (духовно-	—	Основна [1;3;4;7;8;11;14;17;21]; Додаткова [42;61]

		навички у формуванні педагогічної культури. 2. Педагогічний досвід як компонент культури. 3. Педагогічна творчість як системотворчий компонент.	родинна (батьківська) педагогіка.	морального, розумового, трудового, фізичного). 2. Розробіть структурну картку семінару «Українська етнопедагогіка та народознавство на теренах Волині…»		
2	**Історія етносу, яка визначає своєрідність українського народу**	Предмет педагогіки сімейного виховання. Завдання і методи сімейної педагогіки. Джерела сімейної педагогіки. Етнопедагогіка про важливість батьківського виховання. Зв'язок із іншими науками.	Виховання, сім'я, родина, народна педагогіка, дитина, родинна практика.	1. Створіть образну модель джерел сімейної педагогіки. 2. Складіть тлумачний словничок родинних відносин. 3. Підберіть фольклорний матеріал про сімейне виховання.	1. Інтелект-карта виховання дитини в сім'ї. 2. Гувернерські системи виховання (за вибором).	Основна [1;3;4;7;8;11;14;17; 21]
3	**Сімейні обряди та виховання дітей**	Предмет, завдання, методи та джерела сімейної педагогіки. Роль етнопедаго	Виховання, сім'я, родина, етнопедагогіка, родинна практика.	1. Схема взаємозв'язку сімейної педагогіки з іншими науками. 2. Тлумачний словничок	Як у темі 2.	Основна [1;3;4;7;8;11;14;17; 21]

		гіки у сімейному вихованні.		родинних відносин. 3. Підбір фольклору.		
4	**Педагогіка партнерства: сутність і принципи**	1. Предмет сімейної педагогіки. 2. Методи і завдання. 3. Джерела. 4. Взаємозв'язок із етнопедагогікою.	Виховання, співпраця, партнерство, родина, педагогічна взаємодія.	1. Образна модель джерел сімейної педагогіки. 2. Словничок родинних понять. 3. Фольклорні приклади сімейного виховання.	1. Інтелект-карта виховання дитини в сім'ї. 2. Сучасні гувернерські підходи.	Основна [1;3;4;7;8;11;14;17;21]; Додаткова [42;61]
5	**Характеристика сім'ї як соціального інституту**	Типи сучасних сімей. Зв'язок поколінь. Функції сім'ї. Законодавство України.	Повна, нуклеарна, авторитарна, егалітарна сім'я; функції сім'ї.	1. Образні моделі типів сімей. 2. Схема функцій батьків і дітей. 3. Аналіз законодавства.	1. Формування стосунків у сім'ї. 2. Як ми спілкуємося в сім'ї.	Основна [1;2;5;12;15;22;25]; Додаткова [39;42]
6	**Специфіка сімейного виховання**	Виникнення сім'ї, поняття роду. Особливості виховання дітей. Материнство, громада.	Рід, родина, громада, звичаєве право, шлюб, батьківство.	1. Програма збереження традицій. 2. Модель етнопедагогічних принципів. 3. Твір «Традиції виховання у моїй родині».	1. Авторитет батьків. 2. Виховання хлопчика та дівчинки.	Основна [16;22;26–28;30;31]; Додаткова [37;50]
7	**Роль батьків та родичів у вихованні дитини**	Виховний потенціал сім'ї. Єдина дитина. Близнята.	Сімейні традиції, культура, педагогізація, гуманні взаємини,	1. Модель «сім'я» та «виховний потенціал». 2. Аналіз сім'ї з	1. Підготовка сім'ї до прийому у	Основна [3;5;10;13–16]; Додаткова [43;44;51;52]

		Прийомна сім’я.	толерантність.	єдиною дитиною. 3. Поради батькам прийомних дітей.	немовляти. 2. Якщо у вас близнюки.	
8	**Методи виховання у сім’ї. Система батьківського контролю**	Принципи виховання. Поведінка дітей. Стосунки між дітьми.	Взаєморозуміння, співпраця, гуманізм, пізнання, емоції, дружелюбність.	1. Список сімейних книг. 2. Рекомендації батькам. 3. Модель розвивального середовища.	1. Батькам про дитячі страхи. 2. Як знайти ключик до серця дитини.	Основна [1–3;5;9;15;24]; Додаткова [39;45;57;61–63]
9	**Стадії розвитку сімейних стосунків**	Механізми виховання. Авторитет батьків. Роль старших.	Виховання, навчання, типологія, любов і свобода.	—	1. Роздуми про сімейне виховання. 2. Педагогіка любові й свободи.	Основна [1;5;13;17–19;24;32;35]; Додаткова [39;40;44;45]
10	**Необхідність розробки генограми перед роботою з сім’єю**	Що таке генограма. Інформація про членів сім’ї. Факти стосунків. Символи.	Генограма, родинне оточення, соціальна взаємодія.	1. Ознайомлення з генограмами. 2. Складання власної генограми.	Створення генограми своєї родини.	Основна [1;3;9;12;14;16;23;33;35;36]; Додаткова [40;43;55;59;60]
11	**Теорія створення еко-карти**	Теорія, створення, аналіз життєвого простору, соціальна діагностика.	Еко-карта, життєвий простір, соціальне оточення.	1. Аналіз життєвого простору дитини. 2. Методи соціальної діагностики.	1. Теорія створення еко-карти. 2. Соціальне	Основна [1;3;9;12;14;16;23;33;35;36]; Додаткова [40;43;55;59;60]

					оточення сім'ї.	
12	**Стратегія гейткіпінгу**	Моделі сімейної політики. Кризове втручання. Оцінка потреб дитини. Соціальний супровід.	Гейткіпінг, потреби дитини, соціалізація, супровід.	1. Дослідіть інновації в діяльності педагога. 2. Соціалізація особистості в ЗДО.	1. Співпраця ЗДО і сім'ї. 2. Технології партнерства.	Основна [1;3;9;12;14;16;23;33;35;36]; Додаткова [40;43;55;59;60]

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

Тема	Практико-орієнтовані завдання	Форми роботи зі студентами	Форми організації навчальної діяльності
1. Спільність педагогічних культур	Створити «етнопедагогічну карту» виховання в українській родині; опитування старших членів сім'ї про традиції виховання; презентація «Українське народне дитинознавство».	Групова дискусія, робота в парах, творча майстерня	Семінар-практикум, творча презентація, аналіз життєвих історій
2. Історія етносу та своєрідність українського народу	Зібрати прислів'я та приказки про сім'ю; створити схему зв'язку етнопедагогіки з іншими науками; аналітичний звіт «Образ родини у піснях».	Робота в малих групах, мозковий штурм	Колективна дискусія, міні-дослідження, інтерактивна вправа
3. Сімейні обряди та виховання дітей	Інтерв'ю про родинні традиції; інсценізація сімейного обряду; відеопрезентація «Обряди мого краю».	Рольова гра, дослідницька група	Практикум, навчальний проєкт, творча лабораторія
4. Педагогіка партнерства	Провести рольову гру «Вихователь - батьки - дитина»; розробити пам'ятку з партнерської взаємодії; аналіз педагогічної ситуації.	Кейс-метод, рольова гра, колективне обговорення	Семінар, тренінг, консультація
5. Сім'я як соціальний інститут	Аналітична довідка про типи сімей; створення «дерева функцій сім'ї»; огляд ЗМІ про проблеми родини.	Груповий проєкт, самостійна робота	Практичне заняття, міні-дослідження, колективний проєкт
6. Специфіка	Збір народних звичаїв	Інтерактивна	Практикум,

сімейного виховання	виховання; відеоколаж «Моя сім'я у традиціях»; створення виховного заходу з народними звичаями.	лекція, презентація, групова творчість	тренінг, культурно-освітній проєкт
7. Роль батьків та близьких родичів	Пам'ятка «Як формувати моральні якості дитини»; дослідження виховної ролі старших членів родини; буклет для батьків.	Дискусія, парна робота, творча група	Практикум, міні-конференція, консультаційна зустріч
8. Методи виховання у сім'ї. Батьківський контроль	Анкетування «Стиль виховання в родині»; тренінг для батьків; розробка моделі розвивального середовища.	Кейс-аналіз, тренінг, анкетування	Семінар-тренінг, практичне заняття, інтерактивна вправа
9. Стадії розвитку сімейних стосунків	Психологічна вправа «Портрет ідеальних батьків»; постер «Сімейні цінності»; есе «Педагогіка любові».	Групова дискусія, індивідуальна рефлексія	Тренінг, творча майстерня, обговорення
10. Генограма сім'ї	Створення власної генограми; аналіз родинних зв'язків; презентація родоводу.	Індивідуальна робота, консультація викладача	Практикум, робота з ІКТ, дослідницький проєкт
11. Еко-карта сім'ї	Побудова еко-карти соціального оточення дитини; аналіз взаємодії; розробка рекомендацій.	Групова робота, обговорення результатів	Дослідницький практикум, інтерактивна вправа
12. Стратегія гейткіпінгу	Алгоритм кризового втручання; кейс «Соціальний педагог допомагає родині»; рольова гра «Консультація для батьків».	Рольова гра, кейс-метод, групове обговорення	Семінар, тренінг, практикум з елементами моделювання

Критерії оцінювання

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	9–10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою, демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7–8	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом, самостійно викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та

		аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	5–6	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його підчас усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності
	3–4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст питання під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки
	0–2	Здобувач освіти: - не володіє навчальним матеріалом; - не в змозі його викласти; - не розуміє змісту теоретичних питань
Практичне завдання	9–10	Здобувач освіти дав повну вичерпну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - ґрунтовних висновків. При виконанні завдання допускається не більше 1-2 несуттєвих помилок або описок
	7–8	Загалом здобувач освіти дав повну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - висновків. Загалом завдання повинно бути виконано не менш ніж на 75%.
	5–6	Відповідь здобувача освіти: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки або не має пояснень та висновків; Загалом завдання виконано менш ніж на 75%
	3–4	Здобувач освіти розуміє суть завдання, але його відповідь: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки та не має пояснень та висновків; - містить не більше 30% виконаного завдання
	0–2	Здобувач освіти: - не розуміє завдання; - не в змозі його виконати; - виконав завдання повністю неправильно; - виконав менш ніж 20% завдання

САМОСТІЙНА РОБОТА

Назва теми	Усього год. самостійної роботи / Завдання	Література	Контрольні заходи
1. Функції і фактори	4 год. 1. Навести приклади впливу народної	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Підготувати приклади впливу

виховання етнопедагогіки	педагогіки на власне виховання. 2. Назвати народну пісню, що має особистісний сенс. 3. Дати просте визначення предмета народної педагогіки.		народної педагогіки; виписати визначення предмета.
2. Сім'я та родина у дитячому вихованні	5 год. Прокоментувати слова В.О. Сухомлинського про любов до книги.	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Письмовий коментар-висновок.
3. Вплив релігійних поглядів на виховання дітей	4 год. Ознайомитись із твором С. Русової та підготувати есе-погляд на проблему релігійного виховання.	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Есе на тему релігійного виховання.
4. Громадські традиції і їх роль у народному вихованні	5 год. Спроєктувати круглий стіл «Сімейні традиції та свята».	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Підготувати програму круглого столу.
5. Селянський побут	4 год. Спроєктувати воркшоп «Сімейні трудові традиції».	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Підготовка макету воркшопу.
6. Сімейні обряди та виховання дітей	5 год. Розробити рекомендації щодо використання народної педагогіки у ЗДО.	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Підготовка методичних рекомендацій.
7. Педагогіка партнерства	5 год. 1. Характеристика власної сім'ї як групи. 2. Відповіді на семінарські питання. 3. Термінологічний словник.	Основна: 2,4,7	Складання словника і характеристики сім'ї.
8. Психолого-педагогічні основи сімейного виховання	5 год. 1. Термінологічний словник. 2. Модель понять «сім'я», «виховний потенціал сім'ї».	Основна: 2,4,7	Підготовка моделі понять.
9. Сім'я як соціальний інститут	5 год. 1. Аналіз виховання єдиної дитини. 2. Створення моделей типів сучасних сімей.	Основна: 1,2,4,7,58	Аналіз прикладу та моделювання сімей.
10. Становлення інституту сім'ї в Україні	5 год. 1. Підібрати прислів'я про батька й матір. 2. Продемонструвати релаксаційну вправу.	Основна: 2,4,7	Підбір прислів'їв і демонстрація вправи.

11. Специфіка сімейного виховання	5 год. Презентація або відеоматеріали до одного напряму виховання.	Основна: 2,4,7	Захист презентації.
12. Виховний потенціал сім'ї	5 год. 1. Есе «Ідеальна сім'я». 2. Анотації та 2 цитати до творів Макаренка і Сухомлинського.	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Есе та анотації.
13. Вплив сім'ї на формування особистості дитини	4год. Опис ситуацій застосування методів виховання.	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Письмовий аналіз ситуацій.
14. Виховання дитини в сім'ї	4 год. 1. Прислів'я про мудрість. 2. Загадки-задачі. 3. Сімейні звичаї. 4. Скарбничка народних ігор.	Основна: 2,4,7	Підбір матеріалів і опис звичаїв.
15. Роль батьків та родичів у вихованні дитини	4 год. 1. Три вислови про батьків-вихователів. 2. Прислів'я та приказки про батька й матір.	Основна: 2,4,7	Збір прислів'їв та цитат.
16. Види та особливості педагогіки сімейного виховання	4 год. Добір тренінгових вправ для батьків і дітей.	Основна: 3,5,7,8,9,13,24,25,28	Підготовка добірки вправ.
17. Методи виховання у сім'ї. Батьківський контроль	4 год. 1. Конспект висловлювань класиків. 2. Модель типів батьківського авторитету. 3. Інтерв'ю з батьками.	Основна: 3,5,7,8,9,11,12,17	Конспект і моделювання.
18. Методика сімейного виховання	4 год. Підготувати інфографіку «Українська родина».	Основна: 3,5,7,8,9,13,24,25,28	Захист інфографіки.
19. Педагогічна взаємодія у соціальному просторі сім'ї	4 год. 1. Приклади конфліктних ситуацій. 2. Рекомендації щодо подолання конфліктів.	Основна: 5,6,7,9,13,14,15,34	Письмові рекомендації.
20. Порушення взаємодії. Взаємодія ЗДО і сім'ї	4 год. 1. Презентація законодавчих документів. 2. Презентація прав і обов'язків дітей.	Основна: 5,6,7,9,13,14,15,34	Підготовка двох презентацій.
21. Взаємодія ЗДО і сім'ї у діяльності	4 год. 1. Заходи для естетичного розвитку. 2. Методики його	Основна: 3,5,7,8,9,13,16,24,25,27	Підготовка методичних матеріалів.

вихователя	дослідження.		
22. Батьківська взаємодія — запорука успіху сімейного виховання	4 год. Презентації: авторитет, комунікація, жорстокість, безпечне середовище.	Основна: 3,5,7,8,9,13,16,24,25,27	Захист презентацій.
23. Генограма як інструмент розуміння сімейних стосунків	4год. 1. Сутність генограми. 2. Відмінність її застосування. 3. Мета аналізу.	Основна: 1,2,3,6,7,9,13,15,34	Письмові відповіді.
24. Інноваційні технології виховної діяльності в родині	4 год. 1. Система дій для батьків на канікули. 2. Конспект виступу на батьківських зборах.	Основна: 2,4,7	Підготовка конспекту і рекомендацій.
25. Еко-карта як інноваційна діагностична методика	4 год. 1. Відмінність застосування методики. 2. Мета аналізу еко-карти.	Основна: 2,4,7	Письмовий аналіз методики.
26. Аналіз життєвого простору дитини і соціального оточення сім'ї	5 год. 1. Заходи для естетичного розвитку дитини. 2. Бесіда про природу для дитини 3 років.	Основна: 2,4,7	Підготовка переліку заходів та змісту бесіди.

Індивідуальні завдання:

Тема	Індивідуальне завдання	Коментар
Специфіка сімейного виховання	Написати есе або творчу роботу «Традиції виховання у власній родині»; зібрати приклади народних звичаїв виховання дітей; визначити етнопедагогічні принципи виховання.	Завдання спрямоване на формування усвідомлення ролі традицій у становленні моральних і культурних цінностей дитини.
Сім'я і її вплив на формування особистості дитини	Провести міні-дослідження «Типи сучасних сімей і їхній вплив на розвиток дитини»; скласти аналітичну довідку про соціальні функції сім'ї.	Розвиває вміння аналізувати педагогічні та соціальні аспекти впливу сім'ї на особистість.
Роль батьків та близьких родичів у вихованні дитини	Створити пам'ятку або буклет для батьків «Як формувати позитивні якості у дитини»; описати реальний приклад виховання в родині.	Формує навички педагогічного консультування та партнерства між педагогом і сім'єю.

Педагогічна взаємодія у соціальному просторі сім'ї. Порушення взаємодії. Взаємодія ЗДО і сім'ї	Розробити кейс «Проблеми педагогічної взаємодії у сім'ї»; запропонувати шляхи вирішення конфлікту; підготувати рекомендації для вихователя.	Завдання орієнтоване на розвиток умінь аналізувати порушення у взаємодії та знаходити педагогічно доцільні рішення.
Взаємодія ЗДО і сім'ї в організаційно-педагогічній діяльності вихователя	Підготувати модель взаємодії ЗДО і сім'ї; створити план заходів з педагогізації батьків; описати власний досвід практики у ЗДО.	Дає змогу інтегрувати теоретичні знання з практикою педагогічного партнерства.
Культура спілкування педагога з сім'ями	Розробити «Етичний кодекс спілкування педагога з батьками»; змоделювати діалог у складній ситуації спілкування.	Формує комунікативну культуру та педагогічну рефлексію майбутнього фахівця.
Інструменти розуміння сімейних стосунків	Скласти генограму своєї сім'ї або змодельованої родини; проаналізувати взаємини та ролі членів сім'ї.	Розвиває здатність застосовувати психолого-педагогічні інструменти в роботі з сім'єю.
Інноваційна діагностична методика вивчення та аналізу життєвого простору дитини і соціального оточення сім'ї	Створити еко-карту соціального оточення дитини; провести аналіз впливу середовища на розвиток особистості.	Навчає використовувати інноваційні діагностичні методики у практиці вихователя та соціального педагога.

Вимоги до оформлення есе презентації:

• текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту…	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану…	3
…	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

І – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)
III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)
N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)
N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проекту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Рівень	Питання
Перший рівень	**1.** Батьківська педагогіка В. Сухомлинського.**2.** Народна

(репродуктивний – перевірка знань)	педагогіка про виховання дитини в сім'ї.**3.** Напрями родинного виховання.**4.** Принципи родинного виховання народної педагогіки.**5.** Традиції, ритуали та цінності сімейного виховання в українській родині.**6.** Виховна сутність народних дитячих ігор і забавлянок.**7.** Особливості гендерного виховання дитини в сім'ї.**8.** Сімейні конфлікти: види та стилі врегулювання.**9.** Психологічні методи дослідження сім'ї.**10.** Шляхи підвищення педагогічної культури батьків.**11.** Фізичне виховання в домашніх умовах.**12.** Проблеми дослідження сім'ї.**13.** Зміст та засоби розумового виховання дитини вдома.**14.** Підходи до естетичного виховання дитини в домашніх умовах.**15.** Проблеми та завдання морального виховання дитини вдома.**16.** Зміст та засоби національно-патріотичного виховання дитини в сім'ї.**17.** Зміст та засоби трудового виховання в родині.**18.** Значення казки (народної, авторської) у родинному вихованні дітей.**19.** Загальна характеристика принципів сімейного виховання.**20.** Значення прикладу як методу виховання дитини.**21.** Методи покарання та заохочення: позитивні та негативні наслідки.**22.** Типи неправильного виховання дитини в сім'ї.**23.** Стилі батьківської поведінки.**24.** Принципи сімейного виховання.**25.** Характеристика різних типів сімей.**26.** Особливості морального виховання дитини в домашніх умовах.**27.** Основні категорії сімейної педагогіки.**28.** Еко-карта як метод у співпраці з прийомними батьками.**29.** Нова філософія взаємодії сім'ї та педагогів.**30.** Психолого-педагогічні основи взаємодії сім'ї та педагогів.**31.** Технологія оцінки потреб дитини і її сім'ї.**32.** Методи виховання у сім'ї. Система батьківського контролю.**33.** Категорія дитинства: питання онтогенезу та завдань сімейного виховання.**34.** Трансформація сімейних цінностей у сучасному вихованні.**35.** Батьківство як соціокультурний феномен.**36.** Базові цінності сімейного виховання.**37.** Проективні методики у дослідженні сім'ї.**38.** Педагогічні методи дослідження сім'ї.**39.** Зміст та засоби естетичного виховання.**40.** Основні специфічні ознаки сімейного виховання, його відмінність від суспільного.
Другий рівень (продуктивний – застосування знань у ситуаціях)	**41.** Продемонструйте психогімнастичну вправу.**42.** Продемонструйте вправу, що спрямована на розв'язання основних завдань тренінгу.**43.** Продемонструйте вправу на створення позитивного емоційного контакту.**44.** Наведіть приклад бесіди з батьками на тему «Управління гнівом».**45.** Наведіть приклад бесіди з батьками на тему «Недитячі заборони».**46.** Підберіть вправи для тренінгу «Вчимося піклуватися про себе».**47.** Особливості конфліктів між батьками та дітьми.**48.** Підберіть вправи для тренінгу «Вчимося спілкуватися з дитиною».**49.** Основні напрямки профілактики

	конфліктів між батьками та дітьми.**50.** Підберіть вправи для тренінгу «Стежинами мудрості».**51.** Підберіть вправи для тренінгу «Моя РОДИНА».**52.** Підберіть вправи для тренінгу «Стань дитині вірним другом».**53.** Підберіть вправи для ділової гри «Редакція».**54.** Запропонуйте форми роботи з батьками для підвищення педагогічної культури.**55.** Підберіть вправи для тренінгу «Плекаймо здоров'я наших душ».**56.** Підберіть вправи для заняття «Стежиною батьківської мудрості».**57.** Підберіть вправи для заняття «Два світи».**58.** Підберіть діагностичні методики для визначення впливу сімейного середовища.**59.** Підготуйте план консультації «Такі різні хлопчики і дівчатка».**60.** Підготуйте план дискусії «Яке відношення казки до реальності?».**61.** Складіть перелік заходів для сім'ї з естетичного розвитку дитини.**62.** Розвиток пізнавального інтересу дитини засобами авторської казки.**63.** Розробіть зміст бесіди з дитиною 3-х років про любов до природи.**64.** Продемонструйте 2 ігри, які формують економічне мислення.**65.** Продемонструйте 2 ігри на розвиток трудових навичок.**66.** Запропонуйте перелік розвиваючих іграшок для дітей 5–6 років.**67.** Продемонструйте релаксаційну вправу.**68.** Форми організації трудової діяльності дітей удома.**69.** Підходи до фізичного виховання дитини вдома.**70.** Продемонструйте вправу на підведення підсумку тренінгу.
Третій рівень (творчий – узагальнення, аналіз, пошук нових рішень)	**71.** Роль матері у різні вікові періоди дитини.**72.** Самовиховання дитини в сім'ї.**73.** Напрями родинного виховання (порівняльний аналіз).**74.** Розвиток мовлення дитини в сім'ї. Роль казки у мовленнєвому розвитку.**75.** Стратегія гейткіпінгу (застосування у практиці вихователя).**76.** Коментар до цитати В. Сухомлинського про роль книги у вихованні.**77.** Специфіка роботи гуверненера з генограмами сім'ї.**78.** Сімейна артпедагогіка як засіб підтримки сімей.**79.** Арт-терапія як засіб соціально-емоційного розвитку дітей.**80.** Діти і гроші як соціально-педагогічна проблема.**81.** Інноваційні ідеї підтримки сімейного виховання.**82.** Виховний ідеал дитини та уявлення дітей про ідеальних батьків.**83.** Вектори оцінних ставлень батьків і дітей.**84.** Прислів'я та приказки про батька й матір.**85.** Програма підвищення педагогічної культури батьків.**86.** Психолого-педагогічні чинники конфліктів.**87.** Технологія кризового втручання (практична модель).

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання	*Високий* Здобувач освіти набув фахових	Відмінно (А)

	завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (С)
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента;	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та	Задовільно (Д)

	- допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	застосування основних положень освітнього компонента	
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (E)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадовільно з можливістю повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна *(підручники, навчальні посібники)*

1. Городиська В. Етнопедагогіка : методичні рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2022. 80 с.

2. Калічак Ю. Родинна педагогіка : тексти лекцій : підготов. згідно з чинною програмою курсу «родинна педагогіка» підгот. фах. ОР «Бакалавр» гал. знань 01 Освіта спец. 012 Дошкільна освіта / Ю. Калічак. Дрогобич : ДДПУ ім. Івана Франка, 2022. - 132 с.

3. Рогальська Н. Особливості використання надбань етнопедагогіки у професійній підготовці майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Друкується згідно з рішенням вченої ради Сумського державного педагогічного університету імені АС Макаренка (протокол № 8 від 24 лютого 2020 р.) (2020): 309.

4. Салига Н. Історія дошкільної педагогіки : навчально-методичний посібник до курсу. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. 134 с.

5. L. Mahdysiuk, I.Hrytsiuk, M. Zameliuk Features of psychosomatic disorders in adolescents. The psychological health of the personality and society: the challenges of today. Monograph. Eds. Małgorzata Turbiarz & Hanna Varina. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2020.C.36-42.

Допоміжна (монографії, статті, документи, електронні ресурси та власні науково-методичні праці)

Нормативні документи:

43. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

44. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). 2021. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

(дата звернення: 14.09.2025).

45. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». 2021. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_vyh_zdo.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

Монографії та статті (2022–2025):

1. Замелюк М.І., Козігора М. А., Оксенчук Т. В. Вплив сімейних відносин на особистість дитини. Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 178.- Частина ІІ. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. С.87-89

2. Замелюк М.І., Магдисюк Л.І., Ольхова Н.В. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості. Психологія: реальність і перспективи : збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. / упоряд.: Р. В. Павелків, Н.В. Корчакова. Рівне : РДГУ, 2018. Вип. 10. С. 50-57.

3. Замелюк М. І., Міліщук С. О. Казкотерапія як психологічний метод у роботі у роботі з дітьми дошкільного віку. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ. 2019. № 63. Т. 1. С. 41-44

4. Замелюк М.І., Денис Н.О. Обдарована дитина: психолого-педагогічні основи виявлення та розвитку: навч.-метод. посіб. Луцьк : City_druk, 2018. 120 с.

5. Замелюк М. Арт-педагогіка як інноваційна освітня технологія. Психолого-педагогічна допомога особистості засобами арттерапії: міжнародна колективна монографія / за заг. ред. Т.А. Ткачук, Н.О. Бочаріна / Переяслав (Київ. обл.) : Домбровська Я. М., 2020. 237 с. С.99-109.

Інформаційні ресурси

1. Педагогіка сімейного виховання. підручник. URL: https://pidruchniki.com/81714/pedagogika/pedagogika_simeynogo_vihovannya

2. Сімейне виховання. Причини появи помилок у вихованні дітей URL: http://ukr.vipreshebnik.ru/pedagogika-ta-psikhologiya/1415-simejne-vikhovannya.html

3. Сімейне виховання – запорука психічного здоров'я дитини. URL: https://satanivska-gromada.gov.ua/simejne-vihovannya-zaporuka-psihichnogo-zdorovya-ditini-16-23-21-10-11-2016/

4. Концепція А. С. Макаренка і проблема сучасного сімейного виховання. URL: http://intkonf.org/shevchuk-iv-kontseptsiya-asmakarenka-i-problema-suchasnogo-simeynogo-vihovannya/

5. Родинно-сімейне виховання. URL: https://vseosvita.ua/library/rodinno-simejne-vihovanna-64985.html

6. Патронат над дитиною – інноваційна форма сімейного виховання. URL: http://pologyrda.gov.ua/6311-patronat-nad-ditinoyu-innovatsijna-forma-simejnogo-vikhovannya.html

7. Вплив сімейного виховання на формування особистості дитини. URL: https://vseosvita.ua/library/vpliv-simejnogo-vihovanna-na-formuvanna-osobistosti-ditini-2210.html

8. 13 принципів виховання Шалви Амонашвілі, які допоможуть краще розуміти дітей та навчитися поважати їх. URL: https://www.facebook.com/family.home.space/photos/13-

9. Сімейна освіта: перехід на домашнє навчання спрощено з початку нового навчального року. URL: https://osvitanova.com.ua/posts/2549-simeina-osvita-perekhid-na-domashnie-navchannia-sproshcheno-z-pochatku-novoho-navchalnoho-roku

10. Сімейна освіта. Чи варто навчати дитину вдома? URL: http://nezhatin.com.ua/2019/06/27/simejna-osvita-chy-varto-navchaty-dytynu-vdoma-video/

11. Освіта без школи: історії трьох родин, які обрали домашнє навчання. URL: https://life.pravda.com.ua/society/2019/02/12/235544

Марія ЗАМЕЛЮК
кндидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент охоплює теоретичні засади та практичні технології У центрі уваги – демократизація взаємин між вихователем, дитиною та батьками, відмова від авторитарної моделі виховання й перехід до співпраці, побудованої на рівності, довірі та взаємній повазі. Та розкриває основні ідеї, принципи та методи педагогіки партнерства у дошкільній освіті, висвітлює особливості взаємодії вихователя з батьками та дітьми, а також знайомить студентів із сучасними інноваційними технологіями партнерської взаємодії – кооперативне навчання, STEM-мейкерство, арт-мейкерство, ігрові та проєктні технології. Програма освітнього компоненту включає лекційні заняття, семінари та практичні роботи, а також передбачає виконання завдань для самостійної роботи студентів, спрямованих на формування професійної готовності майбутнього вихователя до створення партнерського освітнього середовища в ЗДО.

Мета ОК:

полягає у вивченні теоретико-методичних основ педагогічного партнерства, здійснення психологічного аналізу партнерських стосунків у взаємодії всіх учасників освітнього процесу (дітей, батьків, педагогів, дорослих) та практичного застосування цих знань та умінь у професійній діяльності.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв’язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-1. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії

КЗ-11. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов’язків, мотивування людей до

досягнення спільної мети.

Спеціальні (фахові) компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

КС-22. Здатність залучати на засадах партнерства та взаємної відповідальності батьків та інших членів родини до освіти дітей в умовах сім'ї; здатність обирати ефективні методи, форми та засобами організації сімейної (домашньої) освіти відповідно до запитів здобувачів освіти та їх батьків; здатність організовувати дозвіллєву діяльність, ініційовану дітьми.

Результати навчання:

ПР 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПР 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами

ПР 13. Здійснювати управління якістю освітнього процесу, керуючись психолого-педагогічними принципами його організації в системі дошкільної освіти та взаємодії з сім'єю.

ПР 16. Проектувати педагогічні заходи із залученням фахівців суміжних галузей, батьків, громадських діячів та ін. для реалізації завдань всебічного розвитку дітей.

ПР 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

- різні види педагогічного партнерства у роботі ЗДО;
- засадничі принципи та завдання педагогічного партнерства;
- види співпраці закладів дошкільної освіти з батьками;
- особливості та роль соціальної взаємодії закладу дошкільної освіти з фізичними або юридичними особами;
- основи науково-методичного та інформаційного супроводу психолого-педагогічного навчання та підвищення компетентності батьків;
- основні вимоги та правила організації педагогічного партнерства

закладу дошкільної освіти і сім'ї;

– умови та форми реалізації соціально-педагогічного партнерства на різних рівнях.

Застосування знань і розумінь:

– використовувати різні види педагогічного партнерства у роботі закладів дошкільної освіти;

– здійснювати диференційований та індивідуальний підхід до усіх учасників освітнього процесу;

– дотримуватися визначених норм (прав та обов'язків) та враховувати ціннісні орієнтири кожної із сторін у педагогічному партнерстві;

– підбирати і використовувати дієві форми співпраці з учасниками освітнього процесу (дітьми, батьками, педагогами, представниками громадськості);

– реалізовувати партнерську взаємодію на принципах рівності, добровільності, рівнозначущості та доповнюваності всіх її учасників у процесі спільної діяльності.

– планувати освітньо-просвітницьку роботу з батьками;

– використовувати в роботі вітчизняний і зарубіжний досвід педагогічного партнерства;

– використовувати різноманітні методи і форми співпраці з батьками для забезпечення єдності вимог щодо виховання дітей в закладі дошкільної освіти;

– вміти використовувати діагностичні методики визначення педагогічного потенціалу кожної конкретної сім'ї та проектувати взаємодію, орієнтовану на позитивні досягнення у вихованні дитини;

– забезпечувати умови педагогічного спілкування та обміну досвідом у навчанні, вихованні та розвитку дітей дошкільного віку серед батьків, педагогів;

– забезпечувати ефективність організації індивідуальної та групової взаємодії між учасниками освітнього процесу;

– прогнозувати результативність педагогічного партнерства у закладі дошкільної освіти;

– застосувати інноваційні технології та передовий досвід у соціально-педагогічному партнерстві, у роботі з родинами вихованців.

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Теоретико-методологічні основи педагогіки партнерства

План

1. Виникнення та актуальність педагогіки партнерства.
2. Сутність поняття «педагогіка партнерства».
3. Мета та завдання педагогіки партнерства.
4. Демократичний стиль взаємодії в освітньому процесі.
5. Роль вихователя і батьків у побудові освітньої траєкторії дитини.

*Ключові слова***:** педагогіка партнерства, демократизація, співпраця, вихователь, дитина, батьки, гуманізм, творчий підхід.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Вступ до педагогіки партнерства – виникнення та актуальність концепції. Розкриття сутності поняття «педагогіка партнерства». Обговорення мети педагогіки партнерства – демократизація взаємовідносин вихователя з дітьми, колегами, батьками на принципах гуманізму і творчого підходу. В основі – демократичний стиль співпраці між вихователем, дітьми і батьками, які об'єднані спільними цілями та є рівноправними учасниками освітнього процесу. Особлива увага приділяється положенню, що «учитель має бути другом, а родина – активним партнером у побудові освітньої траєкторії дитини».

Тема 1. Теоретико-методологічні основи педагогіки партнерства

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Демократизація	Відмова від авторитарної моделі, співпраця на рівних	Вихователь радиться з дітьми щодо вибору ігрової активності	Формує довіру, відкритість і взаємну повагу
Діалог	Комунікація як основа партнерства	Обговорення з батьками режиму дня в групі	Забезпечує прозорість і залученість усіх учасників
Гуманізм	Повага до гідності кожного	Використання позитивного підкріплення замість покарання	Сприяє розвитку безпечного та комфортного середовища
Рівноправність	Діти, батьки і педагоги – рівні учасники процесу	Спільні збори для ухвалення рішень	Знижує конфлікти, зміцнює спільну відповідальність

Тема 2. Основи педагогіки партнерства: ідеї, принципи та сутність

План

1. Сутність педагогіки партнерства як системи взаємовідносин.
2. Базові принципи партнерства (взаємоповага, довіра, діалог, рівноправність).

3. Горизонтальна модель співпраці.
4. Соціальне партнерство та розподілене лідерство.
5. Особистісно орієнтований освітній простір.

Ключові слова: взаємоповага, довіра, діалог, співпраця, рівноправність, партнерство, дитиноцентризм, особистісний розвиток.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Розгляд концептуальних засад і базових принципів педагогіки партнерства. Визначення сутності педагогіки партнерства як «системи взаємовідносин усіх учасників освітнього процесу (діти, батьки, вихователь), що організовується на принципах добровільності й спільних інтересів, ґрунтується на повазі й рівноправності всіх учасників та передбачає активне включення кожного у спільну діяльність з відповідальністю за результат». Детальний розбір основних принципів педагогіки партнерства, серед яких:

– взаємоповага всіх учасників освітнього процесу;
– доброзичливість і позитивне ставлення одне до одного;
– довіра у відносинах та спільна наполеглива праця;
– діалог і ефективна комунікація заради досягнення спільної мети;
– забезпечення права свободи вибору для всіх учасників;
– горизонтальна модель співпраці (рівність, рівноправність учасників);
– розподілене лідерство та соціальне партнерство (добровільне прийняття власних обов'язків і відповідальне їх виконання).

Обговорення, як ці принципи забезпечують особистісно орієнтований і комфортний освітній простір. Також розглядається, як педагогіка партнерства підтримує ідею дитиноцентризму та врахування ціннісних орієнтирів кожного учасника процесу.

Тема 2. Основи педагогіки партнерства: ідеї, принципи та сутність

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Взаємоповага	Сприйняття думки кожного	Обговорення ідей дітей у підготовці свята	Створює атмосферу цінності особистості
Довіра	Віра у здібності дитини і підтримка батьків	Дитині дозволяють самостійно обрати гру	Розвиває самостійність і впевненість
Горизонтальна співпраця	Відсутність ієрархії у стосунках	Спільний майстер-клас «День сім'ї»	Створює почуття єдності та партнерства
Розподілене лідерство	Кожен може брати відповідальність	Батьки ведуть гурток «Музична хвилинка»	Підтримує активність і ініціативність учасників

Тема 3. ЗДО: аспекти педагогіки партнерства у співпраці з батьками здобувачів освіти

План

1. Роль батьків як рівноправних партнерів у ЗДО.
2. Нормативно-правове підґрунтя співпраці (Закон «Про освіту», методичні рекомендації).
3. Механізми розподілу відповідальності між родиною і закладом.
4. Переваги партнерської взаємодії.
5. Практичні форми співпраці з батьками.

***Ключові слова*:** співпраця, батьки, вихователь, відповідальність, партнерські відносини, освітній простір, розвиток дитини.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Співпраця з батьками в ЗДО розглядається не як додатковий елемент, а як невід'ємна складова освітнього процесу, що забезпечує гармонійний розвиток дитини.

Відповідно, учасники освітнього процесу – вихователь, дитина і батьки – виступають рівноправними партнерами, яких об'єднує спільна мета: формування успішної особистості дошкільника, що передбачає не лише педагогічний супровід, але й чітке усвідомлення та розподіл відповідальності між закладом і родиною. Розглядаються нормативно-правові документи, що закріплюють принципи партнерства у сфері освіти: Закон України «Про освіту», методичні рекомендації Міністерства освіти і науки, локальні меморандуми про співпрацю між ЗДО та батьками.

Висвітлюються основні аргументи, чому взаємодія ЗДО і батьків є критичною:

- допомагає сформувати спільне бачення траєкторії розвитку дитини;
- сприяє узгодженню освітніх і виховних впливів у сім'ї та закладі;
- дозволяє оперативно реагувати на проблеми, зокрема вчасно помічати зміни в поведінці дитини;
- спонукає краще зрозуміти потреби, інтереси та особливості розвитку дошкільника.

Таким чином, партнерські відносини між педагогами та батьками в ЗДО створюють єдиний освітньо-виховний простір, що забезпечує дитині психологічний комфорт, підтримку і сприятливі умови для розвитку.. Наводяться факти, що така співпраця дозволяє оперативно реагувати на проблеми – вчасно помітити зміни в поведінці дитини, краще зрозуміти її потреби та інтереси.

Тема 3. ЗДО: аспекти педагогіки партнерства у співпраці з батьками

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Спільна мета	Єдина траєкторія розвитку дитини	Індивідуальні освітні плани	Узгодженість виховання в сім'ї та ЗДО
Відповідальність	Розподіл ролей між педагогами і батьками	Батьки допомагають у підготовці до свят	Забезпечує системність і сталість впливів
Зворотний зв'язок	Постійна комунікація	Щотижневі зустрічі з батьками	Дозволяє своєчасно виявляти проблеми
Співучасть	Батьки активні у житті групи	Організація екскурсій разом із батьками	Підсилює довіру і згуртованість колективу

Тема 4. Сучасні модифікації технологій співробітництва у розвитку особистості дитини

План

1. Поняття «технологія співробітництва».
2. Класичні приклади: метод проєктів, колективне навчання, інтерактивні методи.
3. Модернізовані підходи в ЗДО: ранкові зустрічі, робота в командах.
4. «Навчання через діяльність» (learning by doing).
5. Роль технологій співробітництва у формуванні соціальних навичок.

***Ключові слова*:** технології співробітництва, інтерактивні методи, метод проєктів, колективне навчання, навчання через діяльність, соціальні навички.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Аналіз педагогічних технологій співробітництва як основи партнерського підходу. Визначення поняття «технологія співробітництва» – «система методів і прийомів навчання та виховання на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості». Розглядаються класичні приклади технологій співробітництва: метод проектів, колективне навчання, навчання в малих групах, інтерактивні методи (діалог, дискусія, «мозковий штурм» тощо). Наголошується, що навчання у співпраці (кооперативне навчання) використовувалося давно, але сьогодні набуває нових форм в ЗДО. Обговорюються модернізовані підходи ЗДО: ранкові зустрічі, робота в командах над інтегрованими темами, «learning by doing» (навчання через діяльність) – як засоби розвитку ключових компетентностей і соціальних навичок учнів. Пояснюється, як технології співробітництва сприяють всебічному розвитку особистості дитини – формують ініціативність,

креативність, уміння співпрацювати в колективі.

Тема 4. Сучасні модифікації технологій співробітництва

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Колективне навчання	Спільна діяльність дітей і дорослих	Групові проєкти «Осінній ярмарок»	Розвиває командність та комунікацію
Інтерактивність	Діалог і залучення всіх	Метод «мозковий штурм» на занятті	Стимулює креативність
Навчання через діяльність	«Learning by doing»	Спільна посадка квітів на подвір'ї	Підсилює практичний досвід
Інтегрованість	З'єднання різних сфер	Інтегрований день «Ми – дослідники природи»	Формує цілісну картину світу

Тема 5. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: мейкерство і сучасні педагогічні технології

План

1. Поняття «мейкерство» та його філософія («роби сам»).
2. Мейкерство у контексті педагогіки партнерства.
3. STEM-освіта як сучасна технологія розвитку.
4. Приклади мейкерських практик у ЗДО (майстерні, лабораторії).
5. Переваги мейкерських проєктів для розвитку дитини.

***Ключові слова*:** мейкерство, STEM-освіта, DIY, освітнє середовище, партнерство, творчість, компетентності.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Вступ до STEM-освіти та мейкерства як інноваційної освітньої технології, що відповідає принципам педагогіки партнерства. Розкриття поняття «мейкерство» – «вид діяльності, спрямований на виготовлення корисного й цікавого продукту з доступних ресурсів практично без фінансових витрат». Обговорюється філософія Maker Movement: «роби сам» (DIY) та «вчися через створення», яка змінює роль вихователя (виступає як наставник, консультант) і дитини (активний творець знань), що цілком узгоджується з підходом партнерства. Наводяться сучасні приклади: майстерні, лабораторії, мейкерспейси. Практична цінність мейкерства: інтеграція теорії з практикою, розвиток у дітей творчих здібностей, креативного мислення та технічних навичок – адже мейкерство в освітньому процесі поєднує навчальну і практичну діяльність. Розглядається, як мейкер-проекти можуть охоплювати різні сфери – від простих творчих поробок до роботи з 3D-моделюванням, електронікою, робототехнікою, програмування. Педагогіка партнерства і мейкерство: акцент робиться на співпраці – діти часто працюють у командах над проектами, педагог поруч як партнер, а не контролер; можливе залучення

батьків у якості наставників або учасників спільних творчих проєктів (наприклад, сімейні STEM-дні, ярмарки проектів). Обговорюються переваги такого підходу: підвищення мотивації учнів через бачення результату власної праці, формування навичок вирішення проблем, ініціативності, відповідального ставлення до роботи.

Тема 5. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: мейкерство

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
DIY (роби сам)	Активне створення продуктів	Діти виготовляють іграшки з природних матеріалів	Розвиває творчість та винахідливість
Спільна праця	Діти + батьки + вихователь	Сімейні STEM-дні	Зміцнює родинні та групові зв'язки
Інноваційність	Використання нових технологій	Робота з LEGO, 3D-ручками	Формує технічні навички
Результативність	Видимий результат діяльності	Виставка виробів дітей і батьків	Підвищує мотивацію та гордість за працю

Тема 6. Інноваційні технології арт-мейкерства у системі «педагог – дитина – батьки»

План

1. Поняття «арт-мейкерство».
2. Поєднання мистецтва та мейкерства як освітньої технології.
3. Форми співпраці педагогів, дітей і батьків у творчих проєктах.
4. Приклади арт-мейкерських практик (арт-терапія, декоративне мистецтво, інтегровані уроки).
5. Роль арт-мейкерства у розвитку креативності та емоційного інтелекту.

*Ключові слова***:** арт-мейкерство, творчість, мистецтво, педагогіка партнерства, арт-терапія, інтегровані проєкти.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Ознайомлення з поняттям «арт-мейкерство» – поєднання мистецтва (art) і мейкерства як творчого підходу в освіті. Обговорюється, що творчі проекти з образотворчого мистецтва, музики, праці можуть стати платформою для співпраці в трикутнику «педагог – діти – батьки». Наводяться приклади: спільне створення арт-об'єктів (стінгазета, виставка малюнків, проект «сімейне дерево» з фотографій, виготовлення поробок на шкільних ярмарках тощо), де учні працюють разом з батьками під керівництвом (або за консультативної підтримки) педагога. Педагогічні технології арт-мейкерства: арт-терапія у навчанні, проекти з декоративно-прикладного мистецтва, інтегровані уроки

мистецтва і технологій. Наголошується на розвитку креативності та емоційного інтелекту через такі практики. Обговорюється культурний контекст: українська традиція прикладного мистецтва (вишивка, гончарство, різьблення тощо) фактично є різновидом мейкерства – в кожній родині були майстри, «мастаки», і це сприяло розвитку творчості. Отже, арт-мейкерство органічно вписується в педагогіку партнерства, адже дозволяє об'єднати зусилля дорослих і дітей у творчості, врахувати індивідуальність кожного учасника. Інноваційні аспекти: використання сучасних матеріалів і технік (напр. стоп-моушн анімація з дітьми, цифрове мистецтво, створення муралів у ЗДО) – як засоби спільної творчості та самовираження.

Тема 6. Інноваційні технології арт-мейкерства

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Креативність	Поєднання мистецтва і техніки	Проєкт «Сімейне дерево»	Розвиває емоційний інтелект
Спільна творчість	Дитина, педагог і батьки у співпраці	Виставка спільних робіт	Формує позитивний досвід партнерства
Арт-терапія	Використання мистецтва для розвитку	Малювання піском, музикотерапія	Підтримує психологічний комфорт
Традиції і сучасність	Поєднання народних ремесел і новітніх методів	Вишивка + цифровий дизайн	Зберігає культурну спадщину й оновлює її

Тема 7. Створення мейкерських кейсів в умовах педагогіки партнерства

План

1. Поняття «мейкерський кейс».
2. Структура кейсу: тема, мета, матеріали, послідовність дій.
3. Ролі учасників (дитина, педагог, батьки).
4. Приклади мейкерських кейсів у ЗДО.
5. Підсумкове значення кейсів для розвитку компетентностей дітей.

Ключові слова: мейкерський кейс, освітній проєкт, партнерство, співпраця, компетентності, творча діяльність.

Рекомендована література: Основна:1, 2, 3, 4, 6,7; Допоміжна: 3, 7, 13, 15, 16, 26

Заключні настанови щодо «мейкерських кейсів» – пояснення поняття. Мейкерський кейс у контексті ОК – це освітній проект або навчально-методичний комплект, що містить опис певної мейкерської активності для дітей, розроблений з урахуванням принципів педагогіки партнерства (передбачає співпрацю, творчість, участь дорослих і дітей). Викладач наводить приклади структур кейсу: тема і мета проекту, вік учасників, необхідні

матеріали, послідовність дій, ролі дітей/вихователя/батьків, форма презентації результатів. Наголошується, що створення такого кейсу – підсумкове практичне завдання курсу, яке дозволяє інтегрувати всі набуті знання та уміння. (Лекційний блок мінімальний – решта часу відводиться на практичну роботу студентів.)

Тема 7. Створення мейкерських кейсів

Аспект	Зміст	Приклади	Значення
Проєктність	Кейс як освітній проєкт	«Міні-лабораторія природи»	Формує навички планування
Ролі учасників	Розподіл завдань	Діти – дослідники, батьки – консультанти	Вчить співпраці
Покроковість	Чітка інструкція	Послідовні етапи створення макета	Забезпечує результативність
Презентація	Представлення результатів	Презентація робіт перед групою	Розвиває комунікаційні навички

Рекомендована література

Основна

1. Беспарточна О., Замелюк М., Левицька В., Хомярчук А. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: теорія і технологія: навч.-метод. посіб. : Луцьк, ПП Іванюк В.П., 2021. 150 с.

2. Джерело педагогічних інновацій. Педагогіка партнерства в практичній діяльності закладів освіти. *Науково-методичний журнал*. Випуск № 2(34). Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2021. 144 с.

3. Гевко О. Педагогічне партнерство : методичні рекомендації до семінарських занять. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2021. 146 с

Допоміжна (монографії, статті, документи, електронні ресурси та власні науково-методичні праці)

1. Журавко С., Левченко О. Педагогіка партнерства як один із факторів ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Інновації у роботі вчителя початкових класів: виклики і реалії НУШ: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 14 квітня 2020 року). Львів: Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. С.114.

2. Замелюк М. Педагогіка партнерства в умовах реалізації формули НУШ. Управління якістю освіти в умовах реалізації формули НУШ : зб. м-лів наук.-практ. конференції / упорядн. Сташенко М. О., Луцьк: ВІППО, 2022.С.85-89.

3. Замелюк М., Оксенчук Т. Використання методів арт-педагогіки як

засобу розвитку креативності учасників освітнього процесу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2021. № 1 (79) (І квартал). С. 71-74.

4. Замелюк М., Хомярчук А. Інтервенція педагогіки партнерства засобами креативної студії «Майстерня ляльок». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2021. № 4 (83). VI квартал. С.66-69.

5. Замелюк М., Беспарточна О. Особливості казкотворчого процесу у системі «вихователь-дитина-батьки». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*.2021. № 2 (81). ІІ квартал. С.76-80.

6. Зданевич, Л. Соціально-педагогічне партнерство у дошкільній освіті. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школа: науковий журнал*. 2022. С. 173-177.

7. Казьмірчук Н. Педагогіка партнерства як запорука ефективної підготовки майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills учнів початкової школи. *Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи.* 2022. С. 86-90.

8. Матвієнко В. Педагогіка партнерства як умова ефективної реалізації завдань Нової української школи. *Освітньо-науковий простір.* 2.6 (1). 2024. С.15-22.

9. Нечерда В. Соціальне партнерство закладу освіти і сім'ї у формуванні соціально успішної особистості. 2022. С. 106-111.

10. Новицька Є., Новицька С. Педагогіка партнерства в умовах НУШ. *Нова українська школа: початок реформ* 2020. С. 172-174.

11. Павловський Ю., Павловська Н., Щупляк М. Педагогіка партнерства: сутність, основні ідеї та принципи. *Педагогічна Академія: наукові записки* .13 (2024). С.125-135.

12. Педагогіка партнерства в умовах модернізації дошкільної освіти: теорія та практика: збірник тез Всеукраїнської науко-практичної онлайн конференції (23 листопада 2021 р., м.Одеса). Умань : Візаві, 2021. 204 с.

13. Тесленко С. Педагогіка партнерства у національно-патріотичному вихованні дитини старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 49. 2020. С.135-141.

14. Ткачук Л. Історичний аспект становлення і розвитку педагогіки партнерства. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи.* 2 (6). С. 193-201.

15. Yepikhina M. Реалізація ідей педагогіки партнерства у сучасному вимірі. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія:«Педагогіка. Соціальна робота»* 1 (48). 2021. С.133-136.

16. Якимчикас Є. Сутність поняття педагогіки партнерства в сучасній школі. *Le tendenze e modelli di sviluppo della ricerche scientific* 13. 2020. С. 24-28.

Нормативні документи:

46. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

47. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). 2021. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

(дата звернення: 14.09.2025).

48. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». 2021. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_vyh_zdo.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

Монографії та статті (2022–2025):

1. Замелюк М. Формування основних навичок спілкування майбутніх вихователів. XIV науково-практичній конференції «Методологічні та методичні проблеми викладання у сучасному освітньому процесі». 06 березня 2025 року. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж». С.51-54

Інформаційні ресурси

1. Організація роботи з обдарованими дітьми у закладі дошкільної освіти

https://vseosvita.ua/course/orhanizatsiia-roboty-z-obdarovanymy-ditmy-u-zakladi-doshkilnoi-osvity-1079.html

2. Методичний кейс формування лідерських навичок у дітей дошкільного віку та учнів Нової української школи

https://vseosvita.ua/webinar/metodychnyi-keis-formuvannia-liderskykh-navychok-u-ditei-doshkilnoho-viku-ta-uchniv-novoi-ukrainskoi-shkoly-665.html

3. Позитивна самомотивація – ключ особистісного розвитку педагога

https://vseosvita.ua/webinar/pozytyvna-samomotyvatsiia-kliuch-osobystisnoho-rozvytku-pedahoha-759.html

4. Педагогіка партнерства сутність, основні принципи

https://www.youtube.com/watch?v=LbD_ONMQjEg

5. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: мейкерство і педагогічні технології

https://www.youtube.com/watch?v=nNEwKjMhYDA

6. Способи вирішення проблем взаємодії з дитиною засобами

казкотворчості https://www.youtube.com/watch?v=6GrLef-g3wMl

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

Тема	Мета	Завдання	Методи/Форми роботи	Очікувані результати
Навчальний тренінг «Казкотворчість у роботі з батьками як спосіб вирішення проблем взаємодії з дитиною»	Формування у батьків умінь використовувати казкотерапію для вирішення проблем взаємодії з дитиною.	1. Ознайомити з методами казкотворчості. 2. Розробити спільно з батьками сюжетну казку для дитини.	Інтерактивна лекція, робота в групах, творче завдання, обговорення.	Батьки оволодіють практичними навичками створення казок, навчаться застосовувати їх усімейному вихованні.
Створення мейкерських кейсів в умовах педагогіки партнерства	Розвиток уміння проектувати освітні мейкерські завдання у партнерстві з дітьми і батьками.	1. Ознайомити з поняттям «мейкерський кейс». 2. Розробити кейс з урахуванням принципів партнерства.	Робота в малих групах, проєктний метод, презентація результатів.	Студенти здатні створювати мейкерські кейси, що поєднують творчість, партнерство і практичність.
Майстерня «Майстерня ляльок»	Сприяти розвитку креативності та соціально-емоційної взаємодії через спільне виготовлення ляльок.	1. Вивчити технології виготовлення авторських ляльок. 2. Створити ляльку як символ партнерства в освіті.	Практичне заняття, індивідуальна робота, колективна майстерня.	Учасники оволодіють навичками арт-терапевтичної роботи, створять ляльки як продукт творчої співпраці.
Майстер-клас «Використання арт-педагогіки в особистісному розвитку учасників освітнього процесу»	Ознайомлення з арт-педагогікою як засобом самовираження та розвитку	1. Продемонструвати методи арт-педагогіки. 2. Виконати творче завдання для розвитку особистісного	Арт-терапевтичні вправи, колективна дискусія, творча робота.	Студенти здатні застосовувати арт-педагогіку в освітньому середовищі, усвідомлюють

	креативності.	потенціалу.		її вплив на розвиток особистості.
Майстер-клас «Декорування скрап-сторінки для календаря»	Розвиток естетичних смаків, креативності та уміння працювати з сучасними арт-техніками.	1. Ознайомити з технікою скрапбукінгу. 2. Створити авторську сторінку для календаря.	Демонстрація техніки, індивідуальна практика, виставка робіт.	Студенти оволодіють навичками роботи у техніці скрапбукінг, створять власні творчі вироби.

Короткі методичні рекомендації (покроковий алгоритм проведення) для кожного практичного заняття:

1. Навчальний тренінг «Казкотворчість у роботі з батьками як спосіб вирішення проблем взаємодії з дитиною»

Етапи проведення:

1. Вступне слово викладача: актуальність казкотерапії.
2. Міні-лекція: що таке казкотворчість, її вплив на емоційний світ дитини.
3. Практика: учасники в групах створюють коротку казку, де дитина долає певну проблему.
4. Презентація казок.
5. Обговорення: як казка може стати «містком» між дорослим і дитиною.

 Рекомендація: використати приклади українських народних казок як основи.

2. Створення мейкерських кейсів в умовах педагогіки партнерства

Етапи проведення:

1. Ознайомлення студентів з поняттям «мейкерський кейс».
2. Аналіз прикладів готових кейсів (STEM, STREAM, творчі завдання).
3. Робота в групах: створення власного кейсу (тема, цілі, матеріали, результат).
4. Презентація розроблених кейсів.
5. Рефлексія: що вийшло найціннішим у роботі в партнерстві.

 Рекомендація: дати студентам завдання підготувати кейси для реального застосування в ЗДО.

3. Майстерня «Майстерня ляльок»

Етапи проведення:

1. Вступ: символічне значення ляльки в культурі та освіті.
2. Демонстрація технік виготовлення простих ляльок (мотанка, текстильна, паперова).
3. Практична робота: створення авторської ляльки кожним учасником.
4. Колективне обговорення створених виробів: що символізує моя лялька?
5. Виставка робіт.

 Рекомендація: поєднати майстерню з темою «партнерство поколінь» (бабусі, мами, діти).

4. Майстер-клас «Використання арт-педагогіки в особистісному розвитку учасників освітнього процесу»

Етапи проведення:

1. Міні-лекція: суть арт-педагогіки (поєднання творчості та навчання).
2. Вправи на самовираження (наприклад, малювання емоцій або колективна картина).
3. Практична частина: створення індивідуального творчого продукту (малюнок, колаж, символ).
4. Обговорення: як творчість впливає на внутрішній стан і розвиток особистості.
5. Підсумок: рекомендації для використання арт-педагогіки у ЗДО.

 Рекомендація: додати елемент арт-терапії («малювання з закритими очима», «музична імпровізація»).

5. Майстер-клас «Декорування скрап-сторінки для календаря»

Етапи проведення:

1. Ознайомлення з технікою скрапбукінгу (показ готових зразків).
2. Демонстрація викладачем покрокового процесу.
3. Практична робота: створення власної календарної сторінки.
4. Презентація та обговорення творчих рішень.
5. Колективна виставка робіт.

 Рекомендація: дати завдання поєднати особисті спогади з навчальним змістом (наприклад, дитячі свята, сімейні традиції).

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

Тема	Практико-орієнтовані завдання	Форми роботи зі студентами	Форми організації навчальної діяльності
Тема 1. Теоретико-методологічні основи педагогіки партнерства	1. Провести аналіз прикладів демократичної та авторитарної	Робота в малих групах, дискусія, мозковий штурм	Семінар, практичне заняття

	взаємодії у ЗДО. 2. Скласти схему ролей учасників освітнього процесу (педагог – дитина – батьки).		
Тема 2. Основи педагогіки партнерства: ідеї, принципи та сутність	1. Підготувати міні-презентацію на тему «Принципи педагогіки партнерства у дії». 2. Створити модель «Ідеального ЗДО» на основі принципів партнерства.	Презентація, групові обговорення, моделювання	Семінар-дискусія, інтерактивне заняття
Тема 3. ЗДО: аспекти педагогіки партнерства у співпраці з батьками	1. Розробити пам'ятку «Як налагодити партнерство з батьками». 2. Сценарій сучасних батьківських зборів у форматі діалогу.	Рольова гра, моделювання, групові завдання	Практичне заняття, майстерня
Тема 4. Сучасні модифікації технологій співробітництва у розвитку особистості дитини	1. Провести міні-дослідження «Learning by doing у ЗДО: приклади і можливості». 2. Розробити інтерактивне заняття з використанням технології співробітництва.	Дослідження, творчі групи, захист проєктів	Проєктна робота, тренінг
Тема 5. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: мейкерство і сучасні педагогічні технології	1. Скласти приклад мейкерського проєкту для дітей старшого дошкільного віку. 2. Підготувати кейс «STEM-майстерня в умовах ЗДО».	Проєктна діяльність, робота в командах, обговорення	Майстер-клас, творча лабораторія
Тема 6. Інноваційні технології арт-мейкерства у системі «педагог – дитина – батьки»	1. Організувати арт-терапевтичну вправу для дітей у співпраці з батьками. 2. Створити макет арт-проєкту «Сімейне дерево» у форматі спільної творчості.	Творчі групи, майстер-клас, колективні презентації	Майстерня, інтегроване практичне заняття
Тема 7. Створення	1. Розробити освітній	Презентація,	Практикум,

мейкерських кейсів в умовах педагогіки партнерства	мейкерський кейс для ЗДО (опис матеріалів, ролей, результату). 2. Представити розроблений кейс у форматі «педагогічного стартапу».	групова робота, колективний аналіз	захист кейсів

Критерії оцінювання

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	9–10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою, демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7–8	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом, самостійно викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	5–6	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його підчас усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності
	3–4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст питання під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки
	0–2	Здобувач освіти: - не володіє навчальним матеріалом; - не в змозі його викласти; - не розуміє змісту теоретичних питань
Практичне завдання	9–10	Здобувач освіти дав повну вичерпну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - ґрунтовних висновків. При виконанні завдання допускається не більше 1-2 несуттєвих помилок або описок
	7–8	Загалом здобувач освіти дав повну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання;

		- висновків. Загалом завдання повинно бути виконано не менш ніж на 75%.
	5–6	Відповідь здобувача освіти: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки або не має пояснень та висновків; Загалом завдання виконано менш ніж на 75%
	3–4	Здобувач освіти розуміє суть завдання, але його відповідь: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки та не має пояснень та висновків; - містить не більше 30% виконаного завдання
	0–2	Здобувач освіти: - не розуміє завдання; - не в змозі його виконати; - виконав завдання повністю неправильно; - виконав менш ніж 20% завдання

САМОСТІЙНА РОБОТА

Тема	**Мета самостійної роботи**	**Завдання**	**Очікуваний результат**	**Критерії оцінювання**
Тема 1. Витоки та теоретико-методологічні засади педагогіки партнерства	Ознайомитися з поняттям педагогіки партнерства, її актуальністю та змінами в освітньому процесі	Письмовий огляд ключових понять («партнерство», «співробітництво», «взаємодія»), аналіз змін у ЗДО	Реферат (2–3 стор.) з висновками про значення партнерства	Повнота розкриття понять (0–3), аналіз змін (0–4), висновки (0–3)
Тема 2. Принципи та ідеї педагогіки партнерства	Засвоїти базові принципи партнерства та їхнє практичне значення	Презентація (6–8 слайдів) про обраний принцип (зміст, приклади, значення)	Презентація з прикладами застосування принципу	Логіка викладу (0–3), приклади (0–3), оформлення і візуалізація (0–2), аргументація значення (0–2)
Тема 3. Партнерство у ЗДО: співпраця з батьками	Сформувати уявлення про механізми взаємодії ЗДО з батьками	Розробка «партнерського мосту» (план заходів/пам’ятка для вихователя)	План дій для залучення батьків до життя ЗДО	Конкретність пропозицій (0–3), оригінальність (0–2), практичність

				(0–3), оформлення (0–2)
Тема 4. Технології співробітництва у роботі з дітьми	Навчитися планувати освітні заходи з використанням технологій співпраці	План-конспект уроку/заходу із застосуванням групових форм, діалогу, ігрової взаємодії	Конспект із розподілом ролей і методів співробітництва	Чіткість структури (0–3), застосування принципів (0–4), креативність (0–3)
Тема 5. Мейкерство як освітня технологія партнерства	Розкрити можливості мейкерських практик у ЗДО та школі	Розробка концепції навчального мейкер-проєкту («паспорт» проєкту 1–2 стор.)	Паспорт STEM/STEAM-проєкту з описом цілей, матеріалів і результатів	Відповідність структурі (0–3), інноваційність ідеї (0–3), застосування принципів партнерства (0–4)
Тема 6. Арт-мейкерство як форма партнерства «педагог – дитина – батьки»	Освоїти інноваційні технології арт-мейкерства	Сценарій міні-проєкту арт-мейкерства з дітьми та батьками (опис мети, матеріалів, ролей, результатів)	Сценарій творчого заходу	Чіткість опису (0–3), інтеграція учасників (0–3), креативність (0–2), педагогічна цінність (0–2)
Тема 7. Створення мейкерських кейсів	Сформувати практичні навички створення навчально-методичних кейсів	Розробка власного мейкерського кейсу (методичний опис до 3 стор. + демонстраційні матеріали)	Методичний опис + презентація/постер/прототип	Повнота структури кейсу (0–3), практичність (0–3), творчий підхід (0–2), дотримання принципів партнерства (0–2)

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

- **Модуль 1** → базове розуміння понять і принципів.

- **Модуль 2** → орієнтація в методиках та сучасних технологіях.
- **Підсумковий контроль** → інтеграція знань у практику (творчий проект або аналіз кейсу).

1 (Теми 1–3)

□ **Тестові завдання (закриті, один правильний варіант):**

1. Хто є рівноправними учасниками освітнього процесу за концепцією педагогіки партнерства?

а) Тільки педагоги
б) Педагоги та адміністрація
в) Педагоги, діти та батьки ✓
г) Педагоги і методисти

2. Основна мета педагогіки партнерства:

а) Підвищення вимог до дітей
б) Демократизація взаємовідносин ✓
в) Посилення авторитету вихователя
г) Розподіл навчальних ресурсів

3. Який документ закріплює ідею педагогіки партнерства в Україні?

а) Конвенція ООН про права дитини
б) Конституція України
в) Закон України «Про освіту» ✓
г) Програма розвитку ООН

4. Ознакою демократичного стилю взаємодії є:

а) Жорсткий контроль
б) Партнерський діалог ✓
в) Одностороннє рішення вихователя
г) Покарання за помилки

 Ситуаційне завдання:

Ситуація:

У групі ЗДО один з батьків постійно критикує методи вихователя та нав’язує власне бачення. Інші батьки починають уникати спільних заходів.

Завдання:

Опишіть, як вихователь може налагодити партнерські відносини з цим батьком, не втративши довіру інших.

- Які принципи педагогіки партнерства ви застосуєте?
- Які конкретні кроки здійсните?

2 (Теми 4–7)

 Тестові завдання:

1. Який метод відносять до класичних технологій співробітництва?

а) Метод проєктів ✓

б) Диктант
в) Індивідуальна перевірка
г) Лекція

2. Філософія мейкерства ґрунтується на принципі:

а) «Слухай і запам’ятовуй»
б) «Роби сам» ✓в)
«Навчай інших»
г) «Копіюй приклади»

3. Приклад арт-мейкерства у ЗДО:

а) Тренінг з правопису
б) Проєкт «Сімейне дерево» з фото ✓
в) Перевірка знань у вигляді тесту
г) Таблиця оцінювання

4. Яка роль вчителя у форматі мейкерства?

а) Контролер
б) Фасилітатор ✓
в) Суддя
г) Спостерігач

 Творче ситуаційне завдання:

Ситуація:

Ви плануєте провести з дітьми та їхніми батьками арт-мейкерський проєкт «Створення сімейного календаря».

Завдання:

- Визначте цілі проекту.
- Опишіть ролі дітей, батьків і педагога.
- Які цінності педагогіки партнерства ви підкреслите?

ПІДСУМКОВИЙ ЗАЛІКОВИЙ КОНТРОЛЬ

 Тестові завдання:

1. Який принцип педагогіки партнерства означає «рівність та взаємна відповідальність»?

а) Довіра
б) Горизонтальна модель співпраці ✓
в) Авторитаризм
г) Індивідуалізм

2. Яка форма співпраці з батьками сприяє створенню «спільного бачення розвитку дитини»?

а) Класичні збори
б) Партнерські збори нового формату ✓

в) Перевірка домашніх завдань

г) Адміністративний наказ

3. Приклад інноваційної форми партнерства у ЗДО:

а) Суворий контроль поведінки

б) Спільне створення мейкерського проекту ✓

в) Тестування дітей щомісяця

г) Заборона батькам втручатися

☐ **Творче завдання (на вибір студента):**

1. Розробіть **міні-проєкт «Партнерство в дії»** (2–3 стор.), де опишіть одну конкретну ідею співпраці педагогів, дітей і батьків (наприклад, «Сімейний STEM-день», «Батьківська арт-майстерня»).

2. Або виконайте **аналіз кейсу:** отримати опис педагогічної ситуації (наприклад: дитина має труднощі в адаптації до ЗДО; батьки критикують вихователя; група дітей не вміє співпрацювати) і запропонувати комплекс рішень на основі педагогіки партнерства.

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ:

Тематичні реферати та есе

1. Підготувати реферат **«Історичні передумови виникнення педагогіки партнерства»** (5–7 сторінок).

2. Написати есе на тему: **«Вихователь як друг: міф чи реальність у сучасній освіті?»**.

3. Аналітичний огляд: **«Сучасні українські та зарубіжні дослідження педагогіки партнерства»**.

Практико-дослідницькі завдання

4. Провести міні-дослідження: **опитування батьків і вихователів ЗДО щодо бачення партнерської взаємодії**. Оформити у вигляді звіту (таблиця + аналіз).

5. Скласти **спостережний лист** для оцінювання рівня співпраці «педагог – дитина – батьки» у групі ЗДО.

6. Порівняти **традиційні та інноваційні підходи до роботи з батьками** (таблиця + висновки).

Творчі індивідуальні завдання

7. Розробити **сценарій інтерактивного батьківського зібрання у форматі «круглого столу»**.

8. Підготувати **міні-проєкт «Сімейний STEM-день»** (описати цілі, ролі учасників, завдання для дітей і батьків).

9. Створити **пам’ятку для вихователя «10 ідей ефективного партнерства з родинами»**.

10. Оформити **портфоліо ідей арт-мейкерства у співпраці з батьками** (не менше 5 прикладів).

Аналітичні та ситуаційні завдання

11. Проаналізувати кейс: «У групі виник конфлікт між батьками і вихователем через різні погляди на виховання дітей». Запропонувати 3 стратегії вирішення у форматі партнерства.

12. Скласти **SWOT-аналіз** педагогіки партнерства (сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози).

13. Підготувати **порівняльну таблицю «Педагогіка партнерства як авторитарна педагогіка»**.

14. Підготувати презентацію (8–10 слайдів) на тему:

– «Мейкерство як сучасна технологія партнерства»,

– «Арт-мейкерство в практиці ЗДО».

15. Презентувати власний досвід (чи приклади з практики) взаємодії педагога і батьків у ЗДО/школі (на основі практики, спостереження чи інтерв'ю).

Вимоги до оформлення есе презентації:

• текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту…	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану…	3
…	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	1
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	1
	Один шаблон на усю презентацію.	1
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проекту	1
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	1
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	2
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		7

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Рівень	**Питання**
Перший рівень (репродуктивний – перевірка знань)	1. Дайте визначення поняття *«педагогіка партнерства»*. 2. Назвіть основні принципи педагогіки партнерства. 3. Хто є учасниками партнерської взаємодії у ЗДО? 4. Перерахуйте нормативно-правові документи, що регламентують партнерство в освіті. 5. У чому полягає відмінність демократичного стилю взаємодії від авторитарного? 6. Що таке «мейкерство» і як воно використовується в

	освітньому процесі? 7. Дайте визначення поняттю «арт-мейкерство». 8. Які основні форми співпраці педагогів і батьків у ЗДО ви знаєте?
Другий рівень (продуктивний – застосування знань у ситуаціях)	1. Запропонуйте приклад партнерської взаємодії між вихователем і батьками в організації спільного проєкту. 2. Складіть приклад ранкової зустрічі у групі ЗДО із застосуванням принципів партнерства. 3. Розробіть фрагмент плану-конспекту заняття з використанням технології співробітництва. 4. Визначте, як можна використати мейкерську діяльність для розвитку креативності дітей 5–6 років. 5. Проаналізуйте ситуацію: батьки не погоджуються з методами виховання, які застосовує педагог. Як діяти у дусі партнерства? 6. Наведіть приклад використання арт-мейкерства у роботі з дітьми та батьками.
Третій рівень (творчий – узагальнення та пошук нових рішень)	1. Розробіть власну модель партнерської взаємодії у ЗДО (схема, опис). 2. Запропонуйте авторський *мейкерський кейс* для дітей 4–6 років із залученням батьків. 3. Складіть концепцію «педагог – дитина – батьки» у форматі арт-проєкту (наприклад, виставка, театралізація, творчий фестиваль). 4. Обґрунтуйте, як педагогіка партнерства може стати основою формування довіри у сучасному освітньому середовищі. 5. Створіть сценарій тренінгу для вихователів «Комунікація з батьками у дусі педагогіки партнерства». 6. Запропонуйте інноваційний спосіб інтеграції STEM-освіти та педагогіки партнерства у ЗДО.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов’язати теорію і практику;	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)

	- бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)		
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (B)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (C)
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	Задовільно (Д)

	практики		
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (E)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадо-вільно з можли-вістю повторно го скла-дання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадові-льно з повтор-ним вивчен-ням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна (підручники, навчальні посібники)

1. Беспарточна О., Замелюк М., Левицька В., Хомарчук А. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: теорія і технологія: навч.-метод. посіб. Луцьк: ПП Іванюк В.П., 2021. 150 с.

2. Педагогіка партнерства: навч.-метод. посіб. / О. В. Юрченко; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань: Візаві, 2023. 140 с.

Допоміжна література (монографії, статті, авторські праці, електронні ресурси)

1. Бубін А., Дурманенко Є. Квазіпрофесійна діяльність у формуванні в майбутніх вихователів компетентності педагогічного партнерства. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2022. (3), 34-41.
2. Гупан Н. Педагогіка партнерства як особливий тип взаємодії учителя і учнів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 197. С. 38–45
3. Замелюк М., Пуш О., Оксенчук Т. Громадянське виховання у закладі вищої освіти: теоретико-практичний аспект. Запоріжжя: КПУ, 2020.
4. Замелюк М., Пріма Р., Триндюк В. Комунікативна мобільність майбутнього педагога-вихователя: теоретичний аспект. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. / Ред. кол.: В. Черкасов, В. Радул, Н. Савченко та ін. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2020. Випуск 178. Частина ІІ. С. 24-28.
5. Замелюк М. Педагогіка партнерства в умовах реалізації формули НУШ. Управління якістю освіти: зб. наук.-практ. конф. Луцьк: ВІППО, 2022. С. 85–89.
6. Замелюк М., Беспарточна О. Особливості казкотворчого процесу у системі «вихователь – дитина – батьки». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2021. №2 (81). –С. 76–80.
7. Замелюк М., Левицька В. Майстер-клас «Декорування скрап-сторінки для календаря». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2021. №3 (82). С. 76–80.
8. Замелюк М., Хомарчук А. Інтеграція педагогіки партнерства засобами креативної студії «Майстерня ляльок». *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2021. №4 (83). С. 66–69.
9. Казьмірчук Н. Педагогіка партнерства як запорука ефективної підготовки майбутніх педагогів до впровадження європейського досвіду формування soft skills учнів початкової школи. Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи, 2022. С. 86-90.
10. Коханко О. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації ідей педагогіки партнерства. *Актуальні питання гуманітарних наук,* 2022. С. 141.
11. Онаць О., Данко А. Психологічні аспекти педагогіки партнерської взаємодії в закладах освіти в підручнику для керівника. *Проблеми сучасного підручника*, 2022.№ (29), С.172-184.
12. Павловський Ю. Педагогіка партнерства: сутність, основні ідеї та

принципи. *Молодь і ринок*. 2024. № 3 (210). С. 32–37.

13. Поліщук О. Педагогіка партнерства як ключовий компонент нової української школи. *Соціальна робота та соціальна освіта*,2022. №(2 (9)), С.130-135.

14. Пончко Т. Педагогіка партнерства як основа взаємодії у інклюзивній освіті. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 2. С. 74–82.

15. Семеног О., Вовк М. Педагогічне партнерство в умовах воєнних реалій. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Т. 4, № 1. С. 1–11. DOI: https://doi.org/1.37472/2707-305X-2022-4-1-12-1

16. Смирнова М. Педагогіка партнерства : практика взаємодії у контексті сучасної освіти. Краматорськ : ДонООІ, 2022. 98 с.

17. Стешиц І. Принципи педагогіки партнерства в дії–ключ до конструктивної співпраці вчитель-учні-батьки. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. Серія «Педагогічні науки»*. Початок, 2022. 22(51), 137-149.

18. Юрченко О. Педагогіка партнерства як передумова ефективної взаємодії учасників освітнього процесу. Modernengineering and innovative technologies. № 23. Part 2. October 2022. P. 90-94.

19. https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit23-02-010

Нормативні документи

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р.

3. Державний стандарт дошкільної освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 305.

4. Наказ МОН України «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти» від 16.07.2018 р. № 776.

Інформаційні ресурси

1. Педагогіка партнерства в освітньому середовищі: мейкерство і педагогічні технології

https://www.youtube.com/watch?v=nNEwKjMhYDA

2. Основи педагогіки партнерства в освітньому просторі Нової української школи

https://www.youtube.com/watch?v=7CuOWZV6t5o

3. Способи вирішення проблем взаємодії з дитиною засобами казкотворчості

https://www.youtube.com/watch?v=6GrLef-g3wM

4. Лайфхаки для формування ключових умінь педагога XXI століття

https://www.youtube.com/watch?v=0AAoOiWRjJ8

Марія ЗАМЕЛЮК
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Анотація освітнього компонента

Освітній компонент «Психолого-педагогічний супровід розвитку дитини» є ключовим елементом освітньо-професійної програми спеціальності А 2 Дошкільна освіта». У сучасних умовах формування гуманістичної, особистісно орієнтованої моделі освіти особливої актуальності набуває питання цілісного психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини. Цей компонент спрямований на формування у майбутніх педагогів здатності забезпечувати психологічне благополуччя, гармонійний розвиток і соціалізацію дитини в освітньому середовищі.

Мета ОК:

Формування у студентів цілісного розуміння психологічних закономірностей розвитку дитини дошкільного віку, опанування теоретичних засад і практичних навичок психолого-педагогічного супроводу дитини в освітньому процесі, а також підготовка майбутніх педагогів до ефективної взаємодії з дитиною, сім'єю та педагогічним колективом.

Вивчення ОК забезпечує формування:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

КЗ-3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КЗ-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

КЗ-8. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові) компетентності

КС-1. Здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації.

КС-2. Здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага).

КС-3. Здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-9. Здатність до розвитку перцептивних, мнемічних процесів, різних форм мислення та свідомості у дітей раннього і дошкільного віку.

КС-10. Вміння складати Індивідуальну програму розвитку та необхідні для навчання дітей з особливими освітніми потребами документи, бути знайомими з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

КС-13. Здатність до організації і керівництва ігровою (провідною), художньо-мовленнєвою і художньо-продуктивною (образотворча, музична, театральна) діяльністю дітей раннього і дошкільного віку.

КС15. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

КС-17. Здатність нести відповідальність за прийняття рішень у непередбачуваних умовах праці.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-19. Здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

Спеціальні (фахові) компетентності, визначені Професійним стандартом вихователя закладу дошкільної освіти:

КС-21. Здатність планувати та здійснювати освітньо-корекційну роботу з урахуванням структури порушення, актуального стану і потенційних можливостей дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення; організовувати корекційно-розвивальне освітнє середовище; застосовувати сучасні освітні технології

Спеціальні (фахові) компетентності, визначені ЗВО:

КС-22. Здатність здійснювати моніторинг якості освітньої діяльності ЗДО, аналізувати та корегувати його результати**.**

Результати навчання:

ПРН 1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 2. Розуміти, описувати й аналізувати процеси розвитку, навчання та виховання дітей раннього і дошкільного віку з використанням базових психологічних і педагогічних понять та категорій.

ПРН 3. Розуміти природу і знати вікові особливості дітей з різними рівнями розвитку, особливості розвитку обдарованих дітей, індивідуальні відмінності дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН 6. Встановлювати зв'язок між педагогічними впливами та досягнутими дітьми результатами.

ПРН 7. Планувати освітній процес в закладах дошкільної освіти з урахуванням вікових та індивідуальних можливостей дітей раннього і дошкільного віку, дітей з особливими освітніми потребами та складати прогнози щодо його ефективності.

ПРН 8. Вміти складати індивідуальні програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами та необхідні для навчання документи; бути знайомим з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

ПРН 10. Бути знайомим з програмою раннього втручання, розуміти можливості опори на нього в подальшій роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

ПРН 12. Будувати цілісний освітній процес з урахуванням основних закономірностей його перебігу. Оцінювати власну діяльність як суб'єкта педагогічної праці.

ПРН 13. Здійснювати управління якістю освітнього процесу, керуючись психолого-педагогічними принципами його організації в системі дошкільної освіти та взаємодії з сім'єю.

ПРН 14. Мати навички збереження та зміцнення психофізичного і соціального здоров'я дітей.

ПРН 17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

ПРН 18. Володіти технологіями організації розвивального предметно-ігрового, природно-екологічного, пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку.

ПРН 19. Збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

ПРН 20. Враховувати рівні розвитку дітей при виборі методик і технологій навчання і виховання, при визначенні зони актуального розвитку дітей та створенні зони найближчого розвитку.

ПРН 21. Розробляти індивідуальні програми соціалізації й адаптації дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 22. Дотримуватись умов безпеки життєдіяльності дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН 23. Володіти технологіями дошкільної інклюзивної освіти; вміти організовувати групове й індивідуальне навчання і виховання дітей з особливими потребами пізнавального, мовленнєвого середовища в різних групах раннього і

дошкільного віку.

Результати навчання за освітнім компонентом:

Знання та розуміння:

– закономірності психічного, емоційного, соціального та морального розвитку дитини дошкільного віку;

– основні теорії та концепції психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини;

– зміст, принципи, форми й методи психологічного супроводу у системі дошкільної освіти;

– психолого-педагогічні особливості взаємодії дитини, сім'ї та педагогів;

– методи діагностики індивідуальних особливостей, емоційного стану та адаптації дитини до освітнього середовища;

– етичні норми, гуманістичні цінності й професійні стандарти діяльності педагога;

– підходи до профілактики емоційних, поведінкових та адаптаційних труднощів у дітей.

Застосування знань і розумінь:

– здійснювати педагогічне спостереження та аналіз психічного розвитку дитини;

– застосовувати діагностичні методики з метою виявлення індивідуальних потреб і потенціалу розвитку;

– організовувати психолого-педагогічний супровід у групі дошкільного закладу;

– створювати сприятливе психологічне середовище для всебічного розвитку дитини;

– реалізовувати індивідуальний підхід у роботі з дітьми різних рівнів розвитку;

– проводити профілактичну та консультативну роботу з батьками;

– розробляти програми підтримки соціально-емоційного розвитку дітей

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

Тема 1. Психолого-педагогічний супровід як інтегративна технологія педагогічної підтримки й психологічної допомоги дітям у закладах дошкільної освіти (ЗДО).

План

1. Вступ: актуальність, проблематика
2. Поняття та теоретичні засади: «супровід», «педагогічна підтримка», «психологічна допомога», «інтегративна технологія»
3. Принципи, цілі й завдання супроводу в закладах дошкільної освіти
4. Компоненти й моделі супроводу (діагностичний, просвітницький, корекційний, консультативний тощо)
5. Форми та методи реалізації супроводу в ЗДО
6. Роль команди супроводу: педагог, психолог, вихователь, батьки
7. Умови і чинники ефективності супроводу
8. Проблеми та перспективи впровадження в умовах сучасності (соціальні, ресурсні, інклюзивні, воєнний стан тощо)

У сучасних умовах заклади дошкільної освіти (ЗДО) все частіше стикаються із запитами на психолого-педагогічну підтримку дітей, зокрема через різноманітні соціальні, емоційні, пізнавальні виклики. Супровід стає важливою складовою інклюзивного, адаптивного і персоналізованого підходу до розвитку дітей.

Поняття й теоретичні засади

Психолого-педагогічний супровід – системна діяльність, що інтегрує педагогічні та психологічні інструменти для підтримки розвитку дитини у навчально-виховному середовищі. Це не просто набір окремих заходів, а **інтегративна технологія**, що враховує цілісність дитини, взаємозв’язок між її психічним і освітнім розвитком.

Інтегративна технологія означає, що супровід не є окремим предметом, а проникає у всі освітні процеси: планування занять, взаємодію з дитиною, реагування на труднощі тощо.

Принципи, цілі та завдання

Серед основних принципів – цілісності, системності, превентивності, індивідуалізації, партнерства з родиною, науковості. Цілі супроводу – забезпечення психологічного комфорту дитини, виявлення ризиків та корекція відхилень, підтримка розвитку особистості. Завдання включають діагностику, прогнозування, підтримку педагогів, залучення батьків, створення корекційних програм.

Компоненти та моделі

Типовими компонентами супроводу є:

– **діагностичний** – виявлення особливостей розвитку та потреб дітей;

– **консультативно-просвітницький** – робота з педагогами, батьками;

– **корекційно-розвивальний** – індивідуальні/групові заняття;

– **моніторинг і оцінювання** ефективності супроводу.

Моделі супроводу можуть бути модульні, програмні, циклічні тощо.

Форми й методи

Форми супроводу: індивідуальні консультації, групові тренінги, тематичні семінари, майстер-класи, включення в освітні заняття, кейси, ігрові методики, арттерапія.

Методи: спостереження, опитування, тестування, проєктна діяльність, тренінги, корекційні вправи.

Роль команди

Успішний супровід неможливий без роботи мультидисциплінарної команди: педагогів, психологів, соціальних педагогів, вихователів, логопедів, а також активної участі батьків. Важливим є координування, обмін інформацією, спільне планування.

Умови й чинники ефективності

Серед ключових чинників: готовність педагогів до нових функцій, ресурсна база (матеріали, час, фінанси), підтримка керівництва, співпраця з родиною, адаптивність системи до змін (наприклад, в умовах воєнного стану).

Під час воєнних або кризових умов супровід набирає ще більшої ваги як засіб психологічної підтримки дітей (статті про супровід в умовах воєнного стану).

Проблеми та перспективи

Серед основних проблем: нерівномірність ресурсів ЗДО, низька психологічна готовність педагогів, недостатня законодавча підтримка, великий навантаження на фахівців. Перспективи: розвиток дистанційних форм супроводу, цифрові інструменти, гнучкі моделі, підвищення кваліфікації, інтеграція з іншими службами.

Висновки

Психолого-педагогічний супровід як інтегративна технологія є потужним інструментом забезпечення оптимального розвитку дітей у закладах дошкільної освіти. Для ефективності потрібна системна підтримка, ресурси, інтеграція всіх учасників освітнього процесу.

Ключові слова: *психолого-педагогічний супровід, інтегративна технологія,*

педагогічна підтримка, психологічна допомога, заклад дошкільної освіти (ЗДО), діагностичний компонент, команда супроводу, умови ефективності.

Рекомендована література:

1. Соколова Г. «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» (2023) – про сучасні підходи до супроводу дітей з ООП spp.org.ua

2. Чепка О. «Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутичного спектра» (2022) – аспект інклюзивного супроводу в ЗДО ЗNP

3. Байрак І. «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах воєнного стану» (2023) – сучасний контекст супроводу в екстремальних умовах ResearchGate

4. Іванчук С. «Особистісний розвиток дитини в умовах дошкільної освіти» (2023) – розвиток особистості, умови середовища APHN Journal

Тема 2. Закономірності і динаміка психічного розвитку і формування особистості дитини в онтогенезі розвитку дитини та понять, що характеризують її онтогенез (дозрівання, розвиток, формування, становлення, навчання, виховання)

План

1. Вступ: значення вивчення психічного розвитку дитини
2. Онтогенез як процес становлення психіки та особистості
3. Основні закономірності психічного розвитку
4. Динаміка психічного розвитку в онтогенезі
5. Характеристика понять: дозрівання, розвиток, формування, становлення, навчання, виховання
6. Взаємозв'язок біологічних і соціальних чинників розвитку
7. Вікові періоди психічного розвитку та провідна діяльність
8. Психолого-педагогічні умови оптимального розвитку дитини

Проблема закономірностей і динаміки психічного розвитку дитини є однією з центральних у сучасній психології та педагогіці. Саме від глибини розуміння механізмів і чинників розвитку залежить ефективність освітнього процесу, вибір методів навчання, виховання і підтримки. У дошкільному віці закладаються основи особистісного, емоційного та когнітивного становлення, тому вивчення закономірностей онтогенезу має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Онтогенез як процес становлення психіки

Онтогенез (від грец. ontos – буття, genesis – походження) – це індивідуальний розвиток організму від народження до смерті. У психології онтогенез розглядають як процес становлення і розвитку психіки та особистості дитини. Він охоплює не лише дозрівання нервової системи, а й розвиток психічних функцій, соціалізацію, формування свідомості, моральних якостей, мовлення, мислення.

Онтогенез психіки є результатом взаємодії **біологічних (спадкових,**

нейрофізіологічних) і **соціальних (культурних, освітніх, комунікативних)** факторів. Відомі концепції Ж. Піаже, Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна та ін. доводять, що психічний розвиток неможливо пояснити лише через дозрівання – він соціально зумовлений і опосередкований діяльністю.

Основні закономірності психічного розвитку

Психічний розвиток дитини має низку загальних закономірностей:

– **Закономірність цілісності** – психічні процеси формуються в системі, де кожна нова структура спирається на попередню.

– **Закономірність нерівномірності** – різні психічні функції дозрівають у різний час (наприклад, мовлення швидше, ніж абстрактне мислення).

– **Закономірність сензитивних періодів** – у певні вікові проміжки дитина особливо чутлива до засвоєння певних умінь (мовлення, соціальних норм).

– **Закономірність провідної діяльності** (Л. Виготський, Д. Ельконін): кожен вік характеризується певним типом діяльності, що зумовлює розвиток психіки.

– **Закономірність взаємозв'язку навчання і розвитку** – навчання випереджає розвиток і створює «зону найближчого розвитку».

Динаміка психічного розвитку в онтогенезі

Психічний розвиток дитини відбувається нерівномірно, стрибкоподібно, із чергуванням стабільних і кризових періодів. Л. Виготський виокремлював кризи 1 року, 3 років, 7 років тощо – періоди, коли змінюється соціальна ситуація розвитку і структура особистості.

Динаміка розвитку визначається:

– дозріванням нервової системи (біологічна складова),

– засвоєнням культурного досвіду,

– діяльністю (гра, навчання, спілкування),

– емоційними переживаннями, мотивацією.

З дошкільного віку починається активне формування самосвідомості, моральних якостей, уяви, довільності поведінки, тобто відбувається становлення особистості.

Поняття, що характеризують онтогенез:

– **Дозрівання** – природний, біологічно зумовлений процес становлення організму і функцій (наприклад, дозрівання нервової системи, мозку).

– **Розвиток** – ширше поняття, що включає якісні зміни психічних процесів і особистості під впливом навчання, виховання, соціального досвіду.

– **Формування** – процес набуття певних психічних якостей, знань, умінь, рис характеру під впливом середовища й цілеспрямованої діяльності.

– **Становлення** – процес переходу від потенційних можливостей до реальних проявів особистості.

– **Навчання** – керований процес засвоєння знань, умінь, що стимулює розвиток.

– **Виховання** – цілеспрямований вплив на формування світогляду, цінностей, норм поведінки.

Ці поняття взаємопов'язані та взаємозалежні: навчання і виховання створюють умови для розвитку, який ґрунтується на дозріванні та проявляється у формуванні і становленні особистості.

Вікові періоди та провідна діяльність

Вік	**Провідна діяльність**	**Основні психічні новоутворення**
Немовля	емоційне спілкування з дорослим	базова довіра, емоційний контакт
Раннє дитинство	предметна діяльність	мовлення, предметні дії
Дошкільний	сюжетно-рольова гра	уява, довільність, соціальні ролі
Молодший шкільний	навчальна діяльність	довільна увага, логічне мислення
Підлітковий	інтимно-особистісне спілкування	самооцінка, цінності, самосвідомість

Психолого-педагогічні умови оптимального розвитку

– Розвивальне середовище (ігрове, пізнавальне, емоційно безпечне).

– Індивідуальний підхід і врахування сензитивних періодів.

– Співпраця педагогів, психологів і батьків.

– Активні методи навчання, що стимулюють мислення й уяву.

– Позитивне підкріплення, гуманістичний стиль виховання

Висновки

Психічний розвиток дитини є складним і багатофакторним процесом, у якому поєднуються біологічне дозрівання, соціальне середовище та діяльність. Онтогенез особистості – це поступовий, динамічний шлях становлення людини як суб'єкта діяльності та взаємин. Усвідомлення закономірностей розвитку дозволяє педагогам і психологам створювати умови для гармонійного формування дитини в освітньому процесі.

Ключові слова: *онтогенез, психічний розвиток, формування особистості, дозрівання, становлення, навчання, виховання, закономірності розвитку, сензитивні періоди, провідна діяльність*

Рекомендована література:

1. Іванчук С. (2023). Особистісний розвиток дитини в умовах

дошкільної освіти. Актуальні проблеми гуманітарних наук, №60(2). aphn-journal.in.ua

2. Слободянюк, Л. (2022). Онтогенетичні закономірності розвитку психіки дитини: сучасні підходи. Психологія розвитку, № 4, с. 15–22.

3. Кириленко, О. (2023). Розвиток і становлення особистості дитини: біогенетичний і соціальний аспекти. Психолого-педагогічні студії, № 7(1), с. 28–36.

Тема 3. Психічний розвиток і формування особистості дитини в ранньому дитячому і дошкільному віці

План

1. Вступ: значення періоду раннього й дошкільного дитинства
2. Особливості психічного розвитку дитини раннього віку
3. Особливості психічного розвитку дитини дошкільного віку
4. Формування особистості дитини: соціальні, емоційні та когнітивні аспекти
5. Провідна діяльність у ранньому й дошкільному віці
6. Роль дорослого та спілкування в розвитку дитини
7. Умови гармонійного психічного й особистісного розвитку
8. Проблеми та виклики сучасного дошкілля

Період від народження до семи років є базовим етапом формування особистості людини. Саме в цей час відбувається інтенсивне дозрівання мозку, розвиток психічних процесів, виникають перші соціальні емоції, формується мовлення, самосвідомість, довільність поведінки. Відповідно, цей період потребує науково обґрунтованого психолого-педагогічного супроводу, спрямованого на створення умов для гармонійного розвитку дитини.

Психічний розвиток дитини у ранньому та дошкільному віці

Віковий період	Характеристика розвитку	Основні психічні процеси та новоутворення
Раннє дитинство (1–3 роки)	Період переходу від повної залежності до відносної самостійності. Формуються базові форми активності, починається становлення мовлення й предметної діяльності.	**Сенсомоторний розвиток:** активне пізнання світу через рухи й маніпуляції з предметами. **Мовлення:** перехід від емоційно-експресивного спілкування до словесного; мовлення стає засобом пізнання. **Пам’ять і мислення:** зароджується наочно-дійове мислення, формується елементарна пам’ять. **Емоційна сфера:** виявляється прихильність до близьких дорослих, елементи емпатії. **Самосвідомість:** формується уявлення “Я сам!” – усвідомлення себе як окремої особи.

		Криза трьох років: вияв самостійності, розвиток вольових якостей, протестна поведінка як форма становлення особистості.
Дошкільний вік (3–6/7 років)	Період інтенсивного розвитку мовлення, уяви, емоцій, довільності поведінки та соціальної свідомості. Провідна діяльність – **гра**.	**Мислення:** перехід від наочно-дійового до наочно-образного; поява елементів логічних операцій. **Уява:** активно розвивається у грі; формує символічне мислення. **Мовлення:** вдосконалюється граматична будова, зростає словниковий запас; мовлення стає засобом планування дій. **Емоційно-вольова сфера:** дитина вчиться контролювати поведінку, розуміти моральні норми, співпереживати. **Соціалізація:** набуває досвіду взаємодії, відповідальності, засвоює соціальні ролі. **Сензитивні періоди:** оптимальні умови для розвитку уяви, мовлення, моральних почуттів та довільності.

Формування особистості дитини

Особистість у дошкільному віці формується через:

- **спілкування з дорослими та однолітками;**
- **ігрову діяльність** – засіб засвоєння соціальних ролей і норм;
- **емоційний досвід** – основа для розвитку моральності, самооцінки;
- **усвідомлення власного «Я»** – початок формування самоповаги й внутрішньої мотивації.

Л. Виготський підкреслював, що саме в цей період дитина переходить від зовнішнього керування поведінкою до **саморегуляції**, що є основою майбутньої автономії.

Провідна діяльність

У ранньому віці – предметна діяльність, у якій дитина вчиться співвідносити дії з властивостями предметів.

У дошкільному віці – сюжетно-рольова гра, що моделює соціальні відносини. У грі формуються уява, моральні якості, здатність до співпраці та довільної поведінки.

Роль дорослого у розвитку

Дорослий є **провідником соціального досвіду**, організатором діяльності дитини, джерелом емоційної безпеки. Через спільну діяльність, підтримку й позитивне підкріплення він створює «зону найближчого розвитку» (Л. Виготський), стимулюючи активність і пізнавальний інтерес дитини.

Умови гармонійного розвитку

Емоційно безпечне середовище, прийняття дитини такою, якою вона є.

Розвивальні ігри, сенсорні матеріали, творчі завдання.

Підтримка ініціативи, самостійності.

Наявність позитивних моделей поведінки.

Співпраця педагогів і батьків у межах психолого-педагогічного супроводу.

Проблеми та виклики сучасності

Сучасне дошкілля стикається з низкою викликів:

– цифровізація та зниження рівня живого спілкування;

– дефіцит рухової активності;

– емоційне перевантаження через соціальні зміни й стресові ситуації (зокрема, воєнні дії);

– потреба у формуванні стійкості (resilience), емоційної грамотності, соціальних навичок.

Психолого-педагогічний супровід має орієнтуватися на формування психологічного благополуччя, підтримку емоційної стабільності й розвитку комунікативних умінь.

Висновки

Психічний розвиток і формування особистості дитини в ранньому та дошкільному віці є фундаментом її подальшого життєвого шляху. Гармонійне поєднання дозрівання, навчання, виховання та емоційного досвіду створює умови для становлення інтелектуальної, моральної й соціально зрілої особистості. Завдання педагогів і психологів – забезпечити науково обґрунтований супровід, що враховує закономірності вікового розвитку й індивідуальні особливості кожної дитини.

Ключові слова: *психічний розвиток, раннє дитинство, дошкільний вік, особистість, становлення, провідна діяльність, гра, мовлення, емоційний розвиток, соціалізація, самосвідомість.*

Рекомендована література:

1. Іванчук С. (2023). Особистісний розвиток дитини в умовах дошкільної освіти. – Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2). aphn-journal.in.ua

2. Слободянюк, Л. (2022). Онтогенетичні закономірності розвитку психіки дитини: сучасні підходи. Психологія розвитку, № 4, с. 15–22.

3. Кириленко, О. (2023). Розвиток і становлення особистості дитини: біогенетичний і соціальний аспекти. Психолого-педагогічні студії, № 7(1), с. 28–36.

Тема 3. Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку дитини

План

1. Вступ: актуальність психолого-педагогічного супроводу особистісного розвитку
2. Теоретико-методологічні засади супроводу
3. Сутність поняття “особистісний розвиток дитини”
4. Мета, завдання та принципи психолого-педагогічного супроводу
5. Компоненти, етапи та структура супроводу
6. Основні форми, методи й технології реалізації
7. Роль педагога, психолога та сім’ї в забезпеченні особистісного розвитку
8. Умови ефективності супроводу в освітньому середовищі
9. Виклики сучасності й інноваційні напрями

Сучасна освіта орієнтована не лише на засвоєння знань, а насамперед на розвиток **особистості дитини** – її самосвідомості, емоційної зрілості, моральних орієнтацій і соціальної компетентності. Психолого-педагогічний супровід є необхідною умовою реалізації цієї мети, оскільки він забезпечує цілісну підтримку дитини у процесі становлення її індивідуальності та життєвої суб’єктності.

Теоретико-методологічні засади

Психолого-педагогічний супровід розглядається як **системна діяльність**, спрямована на створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особистості дитини. У його основі – **гуманістична парадигма** освіти (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Сухомлинський, Л. Виготський), яка визнає дитину активним суб’єктом розвитку.

Методологічною базою виступають принципи:

- **цілісності розвитку** (психічного, соціального, емоційного, когнітивного);
- **індивідуалізації та особистісно орієнтованого підходу**;
- **партнерства «дитина – педагог –сім’я»**;
- **діяльнісного підходу** – розвиток через активну взаємодію;
- **суб’єктності** – опора на внутрішній потенціал дитини.

Сутність поняття “особистісний розвиток дитини”

Особистісний розвиток – це процес **формування ціннісних орієнтацій, самосвідомості, емоційно-вольових якостей, соціальних умінь** та моральних норм поведінки. Він охоплює три взаємопов’язані сфери:

- **емоційно-ціннісну** (ставлення до себе, інших, світу);
- **когнітивну** (пізнавальна активність, саморегуляція);
- **соціально-поведінкову** (комунікативна культура, відповідальність, самостійність).

Психолого-педагогічний супровід у цьому контексті — це **координація впливів середовища, діяльності та взаємин**, спрямована на розвиток цілісної особистості.

Мета, завдання та принципи супроводу

Мета: створення психолого-педагогічних умов для повноцінного особистісного розвитку, соціалізації та самореалізації дитини.

Основні завдання:

- діагностика рівня розвитку особистісних якостей;
- формування позитивної самооцінки, емоційної стабільності;
- сприяння розвитку комунікативної компетентності;
- підтримка у подоланні вікових криз і стресів;
- розвиток мотивації до навчання та творчості;
- залучення сім'ї до процесу розвитку дитини.

Принципи: гуманізм, партнерство, превентивність, добровільність, конфіденційність, розвиток, взаємоповага

Компоненти та етапи супроводу

Психолого-педагогічний супровід має багаторівневу структуру:

- **Діагностичний компонент** – вивчення індивідуальних особливостей дитини, її потреб, інтересів, емоційного стану.
- **Прогностичний** – визначення потенціалу розвитку, складання індивідуального маршруту.
- **Консультативно-просвітницький** – взаємодія з педагогами та батьками, рекомендації щодо підтримки.
- **Корекційно-розвивальний** – психолого-педагогічна допомога дітям, що мають труднощі.
- **Аналітичний (рефлексивний)** – оцінювання ефективності роботи, аналіз змін у розвитку.

Етапи супроводу: **первинна діагностика → планування → реалізація → моніторинг → корекція результатів.**

Форми, методи й технології

Серед сучасних методів: **індивідуальні консультації**, **ігрова терапія**, **арт-терапія**, **казкотерапія**; **розвивальні програми**, **тренінги соціально-емоційних навичок**, **психогімнастика**; **психологічні майстерні**, **квест-заняття**, **інтерактивні ігри**; **педагогічне наставництво** та **коучинг-підхід** у роботі з дітьми.

Технологічною основою супроводу є **інтеграція психологічних і педагогічних засобів**, спрямованих на підтримку самопізнання, саморегуляції, самореалізації.

Роль педагога, психолога і сім'ї

Педагог створює розвивальне середовище, формує у дітей позитивну «Я-концепцію», навчає співпраці.

Психолог проводить діагностику, надає корекційну та консультативну допомогу, підтримує емоційний комфорт.

Батьки є першими вихователями, що формують цінності, моделі поведінки, ставлення до світу.

Ефективність супроводу досягається через **співпрацю та єдині виховні стратегії** всіх учасників.

Умови ефективності

– Наявність **психологічно безпечного та підтримувального середовища**.

– Професійна компетентність педагогів і психологів.

– Систематичний моніторинг розвитку.

– Залучення родини та громади.

– Використання сучасних інтерактивних технологій (цифрові ресурси, соціально-емоційне навчання, STEM-інтеграція).

Виклики сучасності та інноваційні напрями

В умовах воєнного стану, цифровізації, глобальних стресів особистісний розвиток дітей часто супроводжується підвищеною тривожністю, емоційним виснаженням, дефіцитом живого спілкування.

Інноваційні підходи у супроводі включають:

– **технології емоційного відновлення (mindfulness, арт-практики);**

– **психологічну освіту педагогів;**

– **інтеграцію соціально-емоційного навчання (SEL);**

– **інклюзивні програми**, спрямовані на прийняття різноманітності;

– **дистанційно-онлайн підтримку** сімей і дітей у кризових умовах.

Висновки

Психолого-педагогічний супровід особистісного розвитку дитини – це цілісна система взаємодії, спрямована на створення умов для самореалізації, емоційного благополуччя та соціальної зрілості.
Його ефективність залежить від інтеграції зусиль педагогів, психологів і батьків, орієнтації на індивідуальний потенціал дитини та використання сучасних освітніх технологій.

Ключові слова : *психолого-педагогічний супровід, особистісний розвиток, психологічна допомога, педагогічна підтримка, індивідуальний підхід, емоційний інтелект, самосвідомість, соціалізація, партнерство, гуманістична освіта.*

Рекомендована література:

1. Байрак, І. (2023). Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах воєнного стану. Освіта і розвиток обдарованої особистості, № 4. URL: https://www.researchgate.net

2. Соколова, Г. (2023). Інноваційні підходи до психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. Психологічна наука і освіта, № 2, с. 25–32.

3. Іванчук, С. (2023). Формування особистісного потенціалу дитини в дошкільному середовищі. Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2), с. 87–94.

4. Петренко, В. (2024). Роль педагога у забезпеченні психічного благополуччя дітей. Сучасна дошкільна освіта, № 1, с. 14–21.

5. Горбенко, О. (2022). Психолого-педагогічний супровід дітей з різним рівнем емоційної зрілості. Психологічний дискурс, № 3(34), с. 58–64.

6. Міністерство освіти і науки України. (2022). Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ : МОН, 78 с.

7. Чепка, О. (2023). Психологічний супровід розвитку емоційного інтелекту у дітей. Освітній простір України, № 6, с. 44–50.

Тема 5.Технології психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини в ігровій діяльності

План

1. Вступ: гра як провідний чинник розвитку дитини
2. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу в грі
3. Поняття «ігрова діяльність» у контексті психології та педагогіки
4. Цілі, завдання та принципи супроводу розвитку в грі
5. Основні технології психолого-педагогічного супроводу ігрової діяльності
6. Форми організації ігрової роботи в ЗДО
7. Роль педагога, психолога і сім’ї в підтримці ігрової активності
8. Особливості супроводу дітей із різними освітніми потребами

Інноваційні ігрові технології (цифрові, соціально-емоційні, арт-терапевтичні)

Ігрова діяльність є провідною в дошкільному віці, забезпечуючи цілісний психічний, емоційний і соціальний розвиток дитини. Через гру дитина пізнає світ, засвоює соціальні ролі, формує уяву, мислення, емоційну регуляцію, здатність до співпраці. Тому психолого-педагогічний супровід у грі має бути спрямований не лише на організацію ігрових ситуацій, а й на **створення умов для самовираження, емоційного комфорту та розвитку особистісного потенціалу дитини.**

Теоретичні основи супроводу

Психологічні концепції Л. Виготського, О. Запорожця, Д. Ельконіна, С. Рубінштейна розглядають гру як провідний вид діяльності, у якому формуються нові психічні утворення: уява, довільна поведінка, моральні орієнтації. Педагогічна складова супроводу базується на ідеях гуманістичної освіти (В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, М. Монтессорі), які наголошують на грі як природній формі навчання й виховання.

Поняття «ігрова діяльність»

Ігрова діяльність – це самостійна, мотивована потребою у самовираженні активність дитини, спрямована на відтворення і засвоєння соціальних відносин у символічній формі. У грі поєднуються когнітивний, емоційний, соціальний і креативний розвиток. Саме тому **гра є базовим простором реалізації психолого-педагогічного супроводу**.

Цілі, завдання та принципи супроводу

Мета: підтримка особистісного, когнітивного й емоційного розвитку дитини через гру як природне середовище пізнання та спілкування.

Основні завдання:

- формування уяви, комунікативних і соціальних навичок;
- розвиток емоційного інтелекту, саморегуляції, творчості;
- профілактика емоційних і поведінкових труднощів;
- створення розвивального ігрового середовища;
- педагогічна підтримка спонтанної гри дитини.

Принципи: добровільність, партнерство, довіра, розвитковість, індивідуалізація, інтеграція гри в усі види діяльності.

Основні технології психолого-педагогічного супроводу

Ігрова терапія (play therapy) – використання гри як засобу корекції емоційних станів і міжособистісних відносин.

Арт-терапевтичні технології – малювання, ліплення, музична, театральна, казкова діяльність.

Казкотерапія – створення й обговорення казкових сюжетів для формування цінностей і подолання страхів.

Соціально-рольові ігри – відтворення соціальних ситуацій (“сім’я”, “лікарня”, “магазин”), розвиток моральних орієнтацій.

Інтерактивні ігри з цифровими засобами – використання освітніх платформ, анімацій, AR-технологій у поєднанні з живим спілкуванням.

Коучингові технології в грі – розвиток навичок самопізнання, постановки цілей, рефлексії через ігрові кейси.

Форми організації ігрової діяльності

Вільна гра дитини (спонтанна, самостійна);

Керована педагогом гра (навчальні, сюжетно-рольові, дидактичні);

Інтегровані ігрові заняття (гра + пізнавальна діяльність);

Ігрові терапевтичні заняття (індивідуальні чи групові);

Розвивальні ігрові простори – сенсорні куточки, театральні студії, "ігрові станції".

Роль педагога, психолога й сім'ї

Педагог виступає фасилітатором – створює умови для гри, спостерігає, стимулює ініціативу, не нав'язуючи готових рішень.

Психолог забезпечує діагностику, підбирає ігрові методики для розвитку емоційної сфери, комунікації, саморегуляції.

Батьки є партнерами, які підтримують гру вдома, розвивають спільні сімейні ігрові традиції.

Спільна взаємодія всіх учасників формує розвивальне середовище, у якому дитина почувається впевненою й захищеною.

Супровід дітей із різними освітніми потребами

Ігрова діяльність є універсальним інструментом **інклюзивної освіти**, оскільки дозволяє адаптувати навчання до індивідуальних можливостей дітей:

– для дітей з аутизмом – структуровані сенсорні ігри, сюжетні лялькові вистави;

– для дітей із ЗПР – ігри-тренажери на розвиток уваги, пам'яті;

– для дітей з емоційними порушеннями – арт-, музико-, піскотерапія;

– для обдарованих дітей – творчі рольові сценарії, STEAM-ігри.

Інноваційні ігрові технології

STEM/STEAM-ігри – інтеграція науки, техніки, мистецтва й математики через ігрове моделювання.

Соціально-емоційне навчання (SEL) через гру – розвиток емпатії, командної взаємодії, рефлексії.

Mindfulness-ігри – вправи на увагу, дихання, спокій для зниження тривожності.

Цифрові освітні платформи (наприклад, Mozaik Education, Kahoot Kids, LearningApps) для гейміфікованого навчання.

Еко-ігри – залучення дітей до природознавчих експериментів, догляду за природою через гру.

Висновки

Ігрова діяльність – головний простір розвитку особистості дошкільника. Психолого-педагогічний супровід у грі забезпечує гармонійне поєднання пізнання, емоційного досвіду та творчості. Ефективність супроводу залежить від компетентності педагогів, партнерства з родиною, використання

інноваційних ігрових технологій та підтримки індивідуальних проявів дитини.

Ключові слова: *гра, ігрова діяльність, психолого-педагогічний супровід, особистісний розвиток, ігрова терапія, арт-терапія, соціально-емоційне навчання, інклюзія, STEAM-ігри, емоційний інтелект*.

Рекомендована література:

1. Дмитренко, Н. (2024). Гра як чинник розвитку пізнавальної активності дошкільників. Вісник психологічної науки, № 1(15), с. 23–29.

2. Соколова, Г. (2023). Ігрові технології в системі психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. Психологічна наука і освіта, № 3, с. 45–52.

3. Байрак, І. (2023). Психологічна підтримка дітей у грі як засіб подолання стресу в умовах воєнного стану. Освіта і розвиток обдарованої особистості, № 5, с. 58–65.

4. Чепка, О. (2022). Ігрова діяльність у системі інклюзивного навчання дітей дошкільного віку. Освітній простір України, № 6, с. 70–77.

5. Кириленко, О. (2023). Соціально-емоційне навчання через гру: сучасні тенденції дошкільної освіти. Психолого-педагогічні студії, № 7(2), с. 33–40.

6. Міністерство освіти і науки України. (2022). Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ : МОН, 78 с.

7. Іванчук, С. (2023). Розвивальні ігрові технології у формуванні особистісного потенціалу дитини. Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2), с. 92–98.

Тема 6. Технології психолого-педагогічного супроводу розвитку творчості дитини

План

1. Вступ: значення творчості в розвитку особистості дитини
2. Психологічна сутність дитячої творчості
3. Теоретичні підходи до розвитку творчого потенціалу
4. Завдання, принципи й напрями психолого-педагогічного супроводу творчості
5. Технології розвитку творчих здібностей у дошкільників
6. Методи й форми організації творчої діяльності
7. Роль педагога, психолога й родини у стимулюванні творчості
8. Інноваційні освітні практики (STEAM, арт-терапія, проектна діяльність)
9. Психолого-педагогічні умови ефективності розвитку творчості

У сучасному суспільстві, орієнтованому на креативність і гнучке мислення, розвиток творчості дитини стає пріоритетним завданням освіти. У

дошкільному віці закладаються основи креативності, уяви, гнучкості мислення, самовираження.

Психолого-педагогічний супровід творчості – це система дій, спрямованих на виявлення, стимулювання й підтримку творчого потенціалу дитини в освітньому процесі.

Психологічна сутність дитячої творчості

Творчість – це процес створення нового, оригінального продукту діяльності, що має для дитини особистісну цінність. Психологи (Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, К. Роджерс) визначають дитячу творчість як природну форму самовираження, спосіб осмислення світу й розвитку самосвідомості.

У дошкільному віці творчість виявляється у **грі, малюванні, казках, музиці, конструюванні, рольових ситуаціях**. Саме через творчі дії дитина інтегрує емоційне, інтелектуальне й соціальне «Я».

Теоретичні підходи

Культурно-історичний (Л. Виготський): творчість формується у спільній діяльності та під впливом соціокультурного середовища.

Діяльнісний (О. Леонтьєв, Д. Ельконін): розвиток творчості відбувається через активну діяльність, що має особистісний сенс.

Гуманістичний (К. Роджерс, А. Маслоу): творчість – прояв самореалізації людини, потреби “стати собою”.

Синергетичний: творчість розглядається як процес саморозвитку системи, здатної до самозміни.

Завдання, принципи й напрями супроводу

Завдання супроводу:

Виявлення творчих здібностей, інтересів і мотивів.

Розвиток уяви, гнучкості мислення, емоційної виразності.

Підтримка позитивного ставлення до творчої діяльності.

Формування середовища, що стимулює експериментування й ініціативу.

Принципи: гуманізм, добровільність, індивідуалізація, підтримка ініціативи, співтворчість дорослого і дитини, успішність, емоційна безпека.

Напрями: когнітивно-креативний, художньо-естетичний, мовленнєво-творчий, соціально-ігровий.

Технології розвитку творчих здібностей

Арт-терапевтичні технології: малювання, музика, танець, ліплення, театралізація.

Використовуються для розвитку уяви, емоційної виразності, зняття напруження.

Казкотерапія: створення і переосмислення казок допомагає формувати

моральні цінності, образне мислення.

Проєктні технології: дитина виступає співавтором пізнавально-творчого проекту (“Моє місто”, “Сонце і тіні”, “Моя сім’я”).

Ігрові технології: сюжетно-рольова гра, ігри-драматизації, театралізовані постановки.

Технології дизайн-мислення: сприяють розвитку здатності бачити проблему, пропонувати варіанти, створювати продукт.

STEAM-технології: інтеграція мистецтва з наукою, технологіями й математикою у творчих дослідах та експериментах.

Інтерактивні технології: використання мультимедійних платформ, гейміфікованих освітніх програм, VR/AR-досвідів.

Методи й форми організації творчої діяльності

Індивідуальні й групові творчі майстерні.

Колективні художні проекти (створення картин, казок, макетів).

Тематичні тижні творчості, фестивалі, виставки.

Ігрово-пошукові ситуації (“Що буде, якщо...?”).

Творчі лабораторії для експериментів із кольором, формою, матеріалом.

Важливо забезпечити **атмосферу свободи**, де дитина не боїться помилитися й має змогу самостійно обирати способи дії.

Роль педагога, психолога й родини

Педагог – організатор і партнер у творчій діяльності, який підтримує ініціативу, надає допомогу в самовираженні.

Психолог – створює умови емоційної безпеки, застосовує методи арт-терапії, допомагає подолати тривожність, невпевненість.

Батьки – стимулюють творчість у домашньому середовищі через спільні ігри, читання, мистецькі заходи.

Співпраця між педагогом, психологом і сім’єю забезпечує цілісний простір підтримки творчого розвитку дитини.

І**нноваційні освітні практики**

STEAM-освіта – поєднання наукових і мистецьких дисциплін через дослідницько-творчі завдання.

Медіатворчість – створення дитячих медіапродуктів (аудіоказки, фотоісторії, відеопрезентації).

Еко-арт-педагогіка – використання природних матеріалів, розвиток екологічної свідомості.

Mindfulness-практики для дітей – розвиток уважності, натхнення, внутрішньої гармонії через споглядання, дихальні вправи, творче розслаблення.

Креативна інклюзія – залучення дітей з особливими освітніми потребами до спільних творчих проектів, які розвивають соціальні навички.

Психолого-педагогічні умови ефективності

Позитивний емоційний клімат і атмосфера довіри.

Повага до індивідуальності та темпу розвитку кожної дитини.

Наявність відкритого, різноманітного ігрово-творчого середовища.

Професійна готовність педагогів до використання інноваційних технологій.

Партнерство між педагогом, психологом і родиною.

Висновки

Творчість – це основа саморозвитку та самореалізації особистості. Психолого-педагогічний супровід розвитку творчості дитини забезпечує не лише формування художніх і креативних умінь, а й розвиток мислення, емоційної культури, ціннісного ставлення до світу. Ефективний супровід базується на інтеграції інноваційних технологій, емоційної підтримки й гуманістичного ставлення до дитини як до унікальної творчої особистості.

Ключові слова: *творчість, креативність, психолого-педагогічний супровід, арт-терапія, STEAM-технології, проектна діяльність, самовираження, уява, інноваційні методики, емоційна безпека.*

Рекомендована література:

1. Іванчук, С. (2023). Розвиток творчого потенціалу дітей у дошкільній освіті. Актуальні проблеми гуманітарних наук, № 60(2), с. 101–108.

2. Дмитренко, Н. (2024). Інноваційні технології стимулювання творчості дошкільників. Психологічна освіта і практика, № 1(7), с. 18–25.

3. Байрак, І. (2023). Арт-терапевтичні засоби розвитку уяви дітей у кризових умовах. Освіта і розвиток обдарованої особистості, № 5, с. 70–77.

4. Кириленко, О. (2023). Проєктна діяльність як технологія розвитку творчості дошкільників. Психолого-педагогічні студії, № 7(2), с. 55–62.

5. Соколова, Г. (2022). Психолого-педагогічний супровід творчого розвитку дитини в освітньому процесі ЗДО. Психологічна наука і освіта, № 4, с. 33–39.

6. Міністерство освіти і науки України. (2022). Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ : МОН, 78 с.

7. Чепка, О. (2023). Розвиток креативності у дітей дошкільного віку засобами інтегрованих технологій. Освітній простір України, № 6, с. 48–54.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ

№	Тема заняття	Основні питання	Ключові поняття	Завдання для самостійної	Теми наукових досліджень	Література

				роботи	/ есе	
1	Компоненти й моделі супроводу (діагностичний, просвітницький, корекційний, консультативний)	- Сутність і структура психолого-педагогічного супроводу. - Моделі: діагностична, корекційна, консультативна, інтегративна. - Алгоритм реалізації супроводу.	супровід, діагностика, корекція, консультація, модель, інтеграція	Опрацювати наукові джерела з класифікації моделей супроводу; скласти схему «Компоненти системи супроводу».	«Порівняльний аналіз моделей психолого-педагогічного супроводу в сучасній освіті»	Соколова Г. (2023), Байрак І. (2023), МОН України (2022)
2	Психолого-педагогічні умови оптимального розвитку дитини	- Поняття «оптимальний розвиток». - Середовище як чинник розвитку. - Роль емоційного клімату.	розвиток, середовище, умови, емоційна безпека, гармонізація	Створити міні-проект «Розвивальне середовище в групі ЗДО».	«Емоційний комфорт як умова гармонійного розвитку дошкільника»	Іванчук С. (2023), Слободянюк Л. (2022), МОН (2022)
3	Роль дорослого та спілкування в розвитку дитини	- Типи спілкування дитини і дорослого. - Вплив стилю взаємодії. - Роль емоційної підтримки.	спілкування, взаємодія, емоційний контакт, підтримка, соціалізація	Проаналізувати власний стиль спілкування з дітьми (анкета).	«Педагогічне спілкування як умова ефективного розвитку особистості дитини»	Петренко В. (2023), Виготський Л. (2023), Роджерс К. (перекл. 2022)
4	Умови ефективності супроводу в освітньому середовищі	- Критерії ефективності супроводу. - Взаємодія психолога, педагога, батьків. - Моніторинг результатів.	ефективність, критерії, команда супроводу, моніторинг, взаємодія	Підготувати презентацію «Командна робота в системі супроводу ЗДО».	«Психолого-педагогічна взаємодія як чинник успішності розвитку дитини»	Байрак І. (2023), Чепка О. (2022), Соколова Г. (2023)
5	Особливості супроводу дітей із	- Поняття ООП (особливі	інклюзія, адаптація, толерантність	Підготувати опис кейсу індивідуальн	«Психолого-педагогічна підтримка	Чепка О. (2022), МОН

	різними освітніми потребами	освітні потреби). - Інклюзивна освіта. - Адаптація середовища.	ь, ООП, диференціація	ої підтримки дитини з ООП.	дітей з особливими потребами у ЗДО»	(2022), Соколова Г. (2023)
6	Психолого-педагогічні умови ефективності розвитку творчості	- Психологічна природа творчості. - Умови стимулювання креативності. - Роль педагога.	творчість, креативність, уява, арт-терапія, самовираження	Розробити творчу вправу або гру для розвитку уяви у дітей.	«Ігрові технології розвитку творчого потенціалу дошкільників»	Дмитренко Н. (2024), Іванчук С. (2023), Кириленко О. (2023)

ПРАКТИКО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ

№	Тема	Практико-орієнтовані завдання	Форми роботи зі студентами	Форми організації навчальної діяльності
1	Проблеми та перспективи впровадження психолого-педагогічного супроводу в умовах сучасності (соціальні, ресурсні, інклюзивні, воєнний стан тощо)	- Проаналізувати приклади реалізації супроводу в кризових умовах.- Визначити проблеми й ресурси освітнього середовища у воєнний час.- Розробити пропозиції щодо підвищення ефективності підтримки дітей.	Групова дискусія, аналіз кейсів, мозковий штурм	Семінар-дослідження, круглий стіл, презентація аналітичного звіту
2	Вікові періоди психічного розвитку та провідна діяльність. Позитивне підкріплення, гуманістичний стиль виховання	- Визначити провідні види діяльності у кожному віковому періоді.- Проаналізувати відеосюжети або описи ситуацій виховання.- Розробити пам’ятку для батьків «Як використовувати позитивне підкріплення».	Аналіз відео, практична вправа, групове обговорення	Тренінгове заняття, інтерактивна лекція, робота в малих групах
3	Формування особистості дитини: соціальні, емоційні	- Створити карту розвитку особистості (емоційна, соціальна,	Практикум, робота в парах, аналіз педагогічних	Майстер-клас, рольова гра, обговорення

	та когнітивні аспекти	когнітивна сфери).- Розробити вправу для розвитку емоційного інтелекту у дошкільників.- Проаналізувати приклади педагогічного впливу.	ситуацій	результатів
4	Мета, завдання та принципи психолого-педагогічного супроводу	- Розробити схему структури супроводу (мета, завдання, принципи).- Заповнити таблицю “Взаємозв’язок завдань і форм супроводу”.- Підготувати короткий виступ про один із принципів (партнерство, гуманізм тощо).	Робота в групах, презентації, обговорення	Семінар, інтерактивна лекція, колективний аналіз
5	Цілі, завдання та принципи супроводу розвитку дитини в грі	- Розробити конспект заняття з використанням ігрової технології.- Провести демонстрацію ігрової вправи для розвитку комунікації.- Оцінити роль педагога у грі (аналіз відео або рольова симуляція).	Мікровикладання, обговорення, взаємооцінювання	Практичне заняття, педагогічна майстерня, рольова гра
6	Завдання, принципи й напрями психолого-педагогічного супроводу творчості. Технології розвитку творчих здібностей у дошкільників	- Підготувати сценарій творчої гри або арт-заняття для дітей.- Провести міні-тренінг «Розвиток уяви через гру».- Створити портфоліо творчих методик (2–3 вправи з описом мети).	Творча лабораторія, індивідуальна презентація, обмін досвідом	Проєктне заняття, тренінг, майстер-клас

Критерії оцінювання

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	9–10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою,

		демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7–8	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом, самостійно викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	5–6	Здобувач освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його підчас усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності
	3–4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст питання під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки
	0–2	Здобувач освіти: - не володіє навчальним матеріалом; - не в змозі його викласти; - не розуміє змісту теоретичних питань
Практичне завдання	9–10	Здобувач освіти дав повну вичерпну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - ґрунтовних висновків. При виконанні завдання допускається не більше 1-2 несуттєвих помилок або описок
	7–8	Загалом здобувач освіти дав повну відповідь, яка складається з: - правильного вибору алгоритму вирішення завдання; - структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; - висновків. Загалом завдання повинно бути виконано не менш ніж на 75%.
	5–6	Відповідь здобувача освіти: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки або не має пояснень та висновків; Загалом завдання виконано менш ніж на 75%
	3–4	Здобувач освіти розуміє суть завдання, але його відповідь: - містить суттєві помилки у виборі алгоритму вирішення завдання; - містить грубі помилки та не має пояснень та висновків; - містить не більше 30% виконаного завдання
	0–2	Здобувач освіти: - не розуміє завдання; - не в змозі його виконати; - виконав завдання повністю неправильно; - виконав менш ніж 20% завдання

САМОСТІЙНА РОБОТА

№	Тема	Завдання для самостійної роботи	Форма представлення результатів
1	Роль команди супроводу: педагог, психолог, вихователь, батьки	- Вивчити функції та обов'язки членів команди супроводу. - Скласти схему взаємодії «Дитина - Педагог - Психолог - Батьки». - Підготувати аналітичну нотатку про значення партнерства в освітньому середовищі.	Міні-реферат, схема, презентація
2	Основні закономірності психічного розвитку	- Проаналізувати вікові закономірності психічного розвитку дитини за Л. Виготським і Д. Ельконіним. - Заповнити таблицю «Вікові новоутворення за періодами».	Текстовий звіт, таблиця, короткий виступ
3	Умови гармонійного психічного й особистісного розвитку	- Визначити чинники, що сприяють гармонійному розвитку (психологічні, соціальні, педагогічні). - Написати есе «Мій погляд на гармонійний розвиток особистості дитини».	Есе, доповідь, презентація
4	Роль педагога, психолога та сім'ї в забезпеченні особистісного розвитку	- Порівняти підходи до ролі дорослого у вихованні (гуманістичний, діяльнісний, особистісно-орієнтований). - Підготувати рекомендації для батьків щодо підтримки самоповаги дитини.	Письмові рекомендації, міні-бріф, доповідь
5	Основні технології психолого-педагогічного супроводу ігрової діяльності	- Ознайомитися з методиками ігрової терапії, арт-терапії, казкотерапії. - Розробити приклад ігрової вправи для розвитку соціальних навичок у дошкільників.	Конспект, методичний опис гри, міні-презентація
6	Психологічна сутність дитячої творчості	- Визначити основні етапи творчої діяльності дитини. - Проаналізувати приклади творчих занять у ЗДО. - Підготувати короткий виступ «Як педагог може стимулювати дитячу креативність».	Усна презентація, письмовий звіт, творчий опис

Індивідуальні завдання:

№	Тема	Індивідуальне завдання	Коментар
1	Компоненти та моделі психолого-педагогічного супроводу	Підготувати аналітичну доповідь про сучасні моделі психолого-педагогічного супроводу дітей у закладах дошкільної освіти.	Виконується на основі наукових джерел (2020–2024 рр.), з прикладами практичного впровадження.
2	Психолого-педагогічні умови оптимального розвитку дитини	Розробити індивідуальний план створення розвивального середовища у групі ЗДО, враховуючи вікові та психологічні особливості дітей.	Можливе представлення у формі презентації або міні-проєкту.
3	Вікові закономірності психічного розвитку та провідна діяльність	Створити таблицю «Вікові етапи психічного розвитку дитини» з описом новоутворень і провідної діяльності для кожного періоду.	Використати наукові підходи Л. Виготського, Д. Ельконіна, О. Запорожця.
4	Роль педагога, психолога та сім'ї у розвитку дитини	Підготувати кейс-опис ситуації взаємодії педагога, психолога і батьків у процесі підтримки дитини з труднощами адаптації.	Може бути виконано у вигляді письмового кейсу або рольової презентації.
5	Технології психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини в ігровій діяльності	Розробити конспект ігрового заняття з елементами арт-терапії або казкотерапії, спрямованого на розвиток комунікативних навичок дітей.	Оцінюється за критеріями: креативність, практична спрямованість, педагогічна доцільність.
6	Розвиток творчості дитини та психолого-педагогічний супровід творчої діяльності	Створити власну творчу методику або вправу для розвитку креативності дітей дошкільного віку.	Можливе оформлення у вигляді опису методики або короткого відео з демонстрацією.
7	Інклюзивний підхід у психолого-педагогічному супроводі	Розробити індивідуальний маршрут розвитку для дитини з особливими освітніми потребами.	Виконується з опорою на принципи інклюзивної освіти, рекомендації МОН (2022).
8	Емоційний розвиток і психологічне благополуччя дитини	Скласти програму 3-х занять для розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.	Використати техніки психогімнастики, арт-терапії, релаксаційних ігор.
9	Взаємодія учасників освітнього процесу у супроводі дитини	Провести опитування серед педагогів і батьків щодо ролі команди супроводу; оформити результати у вигляді діаграми й коротких висновків.	Може бути виконано у форматі постера або звіту з аналітичною частиною.
10	Аналіз ефективності психолого-педагогічного	Написати рефлексивне есе «Що означає ефективний супровід дитини для сучасного	Творче завдання, спрямоване на самоаналіз і критичне мислення

	супроводу	педагога».	студента.

Вимоги до оформлення есе презентації:

• текст записується у таблицю (маршрутний лист), яка має такий вигляд:

Етапи презентації	Номер слайду
ВСТУП Представлення теми та виконавця Оголошення мети проекту…	1
План роботи, розділи, з яких складається презентація Тривалість презентації	2
ОСНОВНА ЧАСТИНА Розкриття першого пункту плану…	3
…	№
ПІДСУМОК	№+1
ВИСНОВОК	№+2

• обсяг доповіді відповідає виступу у звичному темпі мовлення впродовж 3-4 хвилин.

Вимоги до оформлення слайдів презентації.

Структурно обов'язковими слайдами вважаються:

I – Титульний слайд (тема та автор)

II – Зміст (план роботи, розділи, з яких складається презентація)

III – N – Сама презентація (слайди, що розкривають тему)

N +1 Підсумок (по пунктах перераховано ключові моменти (або висновки по розділах) дослідження)

N+ 2 – Висновок (загальний висновок з досліджуваної теми, перспективи)

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		Кількість балів
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	1
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	0,5
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	1
	Один шаблон на усю презентацію.	0,5

	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	0,5
	Відповіді на запитання по темі проекту	0,5
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	0,5
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	0,5
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	0,5
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	0,5
ВСЬОГО БАЛІВ		7

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Рівень	Питання
І рівень (репродуктивний – перевірка знань)	1. Поняття психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини.2. Основні компоненти психолого-педагогічного супроводу (діагностичний, консультативний, корекційний, просвітницький).3. Принципи психолого-педагогічного супроводу (гуманізм, партнерство, індивідуалізація, конфіденційність).4. Закономірності психічного розвитку дитини в онтогенезі.5. Поняття «дозрівання», «розвиток», «формування», «становлення».6. Вікові особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку.7. Роль гри у розвитку дитини.8. Основні етапи становлення особистості дитини.9. Психологічна сутність дитячої творчості.10. Роль дорослого у розвитку особистості дитини.
ІІ рівень (продуктивний – застосування знань у ситуаціях)	1. Визначте педагогічні умови ефективного супроводу розвитку дитини у ЗДО.2. Опишіть модель психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.3. Наведіть приклад застосування гри як засобу розвитку емоційного інтелекту дітей.4. Поясніть значення партнерської взаємодії педагогів, психологів і батьків у процесі супроводу.5. Проаналізуйте фактори, що впливають на формування самосвідомості дитини.6. Опишіть методи психолого-педагогічної підтримки дітей у кризових ситуаціях.7. Наведіть приклади використання арт-терапевтичних технологій у дошкільному закладі.8. Визначте принципи створення

	розвивального середовища у ЗДО.
ІІІ рівень (творчий – узагальнення та пошук нових рішень)	1. Розробіть власну модель психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у ЗДО.2. Запропонуйте інтегроване заняття з елементами гри для розвитку творчого мислення дітей.3. Створіть кейс-план взаємодії педагогічної команди у супроводі дитини з особливими освітніми потребами.4. Запропонуйте проєкт програми розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.5. Обґрунтуйте авторську технологію психолого-педагогічної підтримки креативності дітей.6. Підготуйте сценарій тренінгового заняття для педагогів «Як супроводжувати дитину в грі».7. Проведіть аналіз проблем і перспектив психолого-педагогічного супроводу в умовах воєнного стану.8. Розробіть методичні рекомендації для батьків щодо стимулювання творчості дітей у домашніх умовах.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов’язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов’язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових	Добре (С)

	типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	Задовільно (Д)
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (Е)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу;	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та	Незадо-вільно з можли-вістю

	- наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	Незадовільно з повторним вивченням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна *(підручники, навчальні посібники)*

1. Андрєєва Г. (2022). Психологічний супровід розвитку особистості дитини. Київ : Центр учбової літератури, 312 с.
2. Байрак І. (2023). Психолого-педагогічний супровід розвитку дітей у дошкільному закладі освіти. Київ : Генеза, 268 с.
3. Магдисюк Л., Замелюк М., Беспарточна О., Борбич Н. Психологічна допомога дитині та сім'ї: практикум. Луцьк : Вежа-Друк, 2022, 280 с.
4. Магдисюк Л. І., Замелюк М. І. Арттерапія в роботі з обдарованими дітьми: навч. посібник. Луцьк : Вежа-Друк, 2022, 192 с.
5. Магдисюк Л., Федоренко Р., Замелюк М. Технології казкотерапії в психологічному консультуванні дітей та дорослих: навч.-метод. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2024, 216 с.
6. Замелюк М.,Беспарточна О., Деснова І. Ігротерапія у роботі з дітьми та підлітками. Луцьк: Вежа-Друк, 2025, 216 с.
7. Hrytsiuk, I., Mahdysiuk, L., Tryhub, H., Khnykina, O., & Zameliuk. M. (2022).
8. Psychological Readiness of Young People for Early Marriage: Desires and Reality, Youth Voice Journal, ISSN (online): 2056-2969 https://www.rj4allpublications.com/product/psychological-readiness-of-young-people-for-early-marriage-desires-and-reality.
9. Mahdysiuk L., Fedorenko R., Melnyk A.,Zameliuk M., Patuta B.(2022)Analysis of socio- psychological features adaptation children of internally displaced persons and their families, Youth Voice Journal, ISSN (online): 2056-2969
10. Kruty K., Zdanevych L., Desnova I., Blashkova O., & Zameliuk M. The

Main Trends in the Formation of Psychological Competence in the Process of Teacher Training. Academia. 2024. № 0 (35-36). P.p. 50-72. doi:https://doi.org/10.26220/aca.5002

Допоміжна (монографії, статті, документи, електронні ресурси та власні науково-методичні праці)

Нормативні документи:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

2. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). 2021. URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

(дата звернення: 14.09.2025).

3. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». 2021. URL: http://document.vobu.ua/wp-content/uploads/2021/10/ps_vyh_zdo.pdf

(дата звернення: 14.09.2025).

Монографії та статті :

1. Байрак, І. Арт-терапевтичні засоби розвитку уяви дітей у кризових умовах. *Освіта і розвиток обдарованої особистості*, 2023. № 5, с. 70–77.

2. Байрак, І. Психологічна підтримка дітей у грі як засіб подолання стресу в умовах воєнного стану. *Освіта і розвиток обдарованої особистості*, 2023.№ 5, с. 58–65.

3. Байрак, І. Психологічні чинники формування особистості дитини в умовах соціальних змін. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2023.№ 4, с. 40–47.

4. Горбенко, О. (2022). Психолого-педагогічний супровід дітей з різним рівнем емоційної зрілості. *Психологічний дискурс*, № 3(34), с. 58–64.

5. Дмитренко, Н. (2024). Гра як чинник розвитку пізнавальної активності дошкільників. *Вісник психологічної науки*, № 1(15), с. 23–29.

6. Дмитренко, Н. (2024). Інноваційні технології стимулювання творчості дошкільників. *Психологічна освіта і практика*, № 1(7), с. 18–25.

7. Замелюк М., Козігора М., Оксенчук Т. Вплив сімейних відносин на особистість дитини. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. / Ред. кол.: В. Черкасов, В. Радул, Н. Савченко та ін. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В.

Винниченка, 2020. Випуск 178. Частина ІІ. С. 256-258.

8. Замелюк М., Пуш О., Триндюк В. Особливості психолого-педагогічної готовності педагогів до роботи з обдарованими дітьми. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : Н. Коляда, Н. Грицай, Т. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2020. Вип. 11. Том 2. С. 129–138.\

9. Пуш О., Яцик Т., Замелюк М. Супровід розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів: діагностичний апект. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2021. № 1 (33). С. 135-138.

10. Замелюк М., Магдисюк Л., Димарчук Н. Психокорекція порушень емоційних станів дітей молодшого шкільного віку засобами арт-терапії. *Психологічні студії*. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2023. № 4. С. 35-41.

11. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 28-29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. М. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024.С.66-69.

12. Замелюк М., Магдисюк Л. Подолання тривожності у дорослих за допомогою арттерапевтичих технологій. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.117-120.

13. Замелюк М., Магдисюк Л. Психологічні фактори, що впливають на появу страхів у дітей. Психологічні основи здоров'я, освіти, науки та самореалізації особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 28-29 березня 2024 року) / ВНУ імені Лесі Українки; кафедра практичної психології та психодіагностики; за заг. ред. М. І. Магдисюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. С.66-69.

14. Замелюк М. Формування основних навичок спілкування майбутніх вихователів. XIV науково-практичній конференції «Методологічні та методичні проблеми викладання у сучасному освітньому процесі». 06 березня 2025 року. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж».С.51-54

15. Іванчук, С. Розвиток творчого потенціалу дітей у дошкільній освіті. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*, 2023. № 60(2), с. 87–94; 92–98;

101–108.

16. Кириленко, О. (2023). Проєктна діяльність як технологія розвитку

творчості дошкільників. *Психолого-педагогічні студії*, № 7(2), с. 55–62.

17. Кириленко, О. (2023). Розвиток і становлення особистості дитини: біогенетичний і соціальний аспекти. *Психолого-педагогічні студії*, № 7(1), с. 28–36.

18. Кириленко, О. (2023). Соціально-емоційне навчання через гру: сучасні тенденції дошкільної освіти. *Психолого-педагогічні студії*, № 7(2), с. 33–40.

19. Левченко, Н. (2022). Сензитивні періоди та динаміка психічного розвитку дітей дошкільного віку. *Науковий вісник МОН України з психології*, № 1, с. 52–59.

20. Міністерство освіти і науки України. (2022). Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ : МОН, 78 с.

21. Петренко, В. (2024). Роль педагога у забезпеченні психічного благополуччя дітей. *Сучасна дошкільна освіта*, № 1, с. 14–21.

22. Слободянюк, Л. (2022). Онтогенетичні закономірності розвитку психіки дитини: сучасні підходи. Психологія розвитку, № 4, с. 15–22.

23. Соколова, Г. (2022). Психолого-педагогічний супровід творчого розвитку дитини в освітньому процесі ЗДО. *Психологічна наука і освіта*, № 4, с. 33–39.

24. Соколова, Г. (2023). Ігрові технології в системі психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. *Психологічна наука і освіта*, № 3, с. 45–52.

25. Соколова, Г. (2023). Інноваційні підходи до психолого-педагогічного супроводу дітей дошкільного віку. *Психологічна наука і освіта*, № 2, с. 25–32.

26. Чепка, О. (2022). Ігрова діяльність у системі інклюзивного навчання дітей дошкільного віку. *Освітній простір України*, № 6, с. 70–77.

27. Чепка, О. (2023). Психологічний супровід розвитку емоційного інтелекту у дітей. *Освітній простір України*, № 6, с. 44–50.

28. Чепка, О. (2023). Розвиток креативності у дітей дошкільного віку засобами інтегрованих технологій. *Освітній простір України*, № 6, с. 48–54.

29. Zoja Szarłowycz,Mariia Zameliuk ROZWÓJ TOŻSAMOŚCI ZAWODOWEJ WYKŁADOWCÓW W SZKOLE WYŻSZEJ. Інновації в дошкільній освіті: теорія, досвід, перспективи: збірник І Всеукраїнської науково практичної онлайн-конференції з міжнародною участю (22 травня 2024 року, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради) / уклад. А. Бубін, Є. Дурманенко, М. Замелюк. Луцьк, 2024. С.20-25.

Інформаційні ресурси

1. Розвиток лідерських якостей у дітей дошкільного віку
https://vseosvita.ua/course/rozvytok-liderskykh-iakostei-u-ditei-doshkilnoho-viku-924.html
2. Фізичний розвиток дитини: теоретико-практичний аспект
https://vseosvita.ua/course/fizychnyi-rozvytok-dytyny-teoretyko-praktychnyi-aspekt-962.html
3. Адаптація — рецепти успішного розвитку дитини
https://vseosvita.ua/course/adaptatsiia-retsepty-uspishnoho-rozvytku-dytyny-965.html
4. Стабілізація емоційного стану дітей дошкільного віку засобами арттерапіїhttps://vseosvita.ua/webinar/stabilizatsiia-emotsiinoho-stanu-ditei-doshkilnoho-viku-zasobamy-artterapii-662.html
5. Стрес: перезавантаження та подолання
https://vseosvita.ua/webinar/stres-perezavantazhennia-ta-podolannia-716.html
6. Особистісна саморегуляція емоційних станів засобами арттерапії: методи релаксації
https://vseosvita.ua/webinar/osobystisna-samorehuliatsiia-emotsiinykh-staniv-zasobamy-artterapii-metody-relaksatsii-828.html
7. Вплив гри на емоційний розвиток дітей дошкільного віку
https://vseosvita.ua/webinar/vplyv-hry-na-emotsiinyi-rozvytok-ditei-doshkilnoho-viku-1042.html

Аліна ЦИПЛЮК
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії
та методики дошкільної освіти

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

Життя і здоров'я – найбільше благо, дароване людині природою, беззаперечна цінність якого усвідомлюється, нажаль, з його втратою. Незважаючи на те, що у нашій країні існує значний досвід пропаганди здорового способу життя, а охорона здоров'я визнається пріоритетним напрямом державної політики та одним із основних факторів національної безпеки, Україна належить до числа країн зі старіючою нацією, де смертність переважає над народжуваністю, а тривалість життя населення є найнижчою, в порівнянні з іншими європейськими державами. Корона вірус, війна, економічна та політична нестабільність безперечно є тими факторами, які на роки вперед завдадуть болючого удару по здоров'ю населення. Особливо болісно зазначені реалії відображаються на самопочутті та здоров'ї дітей – майбутніх поколінь, запоруки успішного поступу нації, викликаючи у них ризик психосоматичних розладів та захворювань. Сказане актуалізує потребу в пошуку нових шляхів, підходів до розуміння проблеми здоров'язбереження, зокрема дітей дошкільного віку, які, немов своєрідний лакмусовий папірець, однаково сприйнятливі як до негативних, так і позитивних впливів того макро-і мікросередовища, в якому перебувають.

Оскільки дошкільна освіта на державному рівні проголошена обов'язковою первинною ланкою системи безперервної освіти України, то, відповідно, цим мікросередовищем для дитини стає заклад дошкільної освіти як осередок умов, взаємодій, основоположною метою яких є формування активної, життєрадісної, ерудованої, цілеспрямованої, творчої, моральної, а головне – здорової особистості, здатної успішно самоствердитись у майбутньому, долаючи виклики дорослого життя. Цьому, на нашу думку, сприятиме створення у ЗДО такого середовища, яке забезпечуватиме набуття дитиною належних фізичних, психічних, морально-духовних, соціальних якостей, рис особистості, вмінь та навичок в актуальний для неї період розвитку, а також формуватиме та закріплюватиме у свідомості певні еталони здоров'язбережувальної поведінки та мислення, що накладатимуться на загальну стратегію подальшого дорослого життя.

Відтак, вище зазначене актуалізує необхідність у підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі дошкільної освіти, вироблення у них стійкої мотивації, ціннісних орієнтацій щодо здоров'я, озброєння необхідними

знаннями процесу формування здорового способу життя дітей дошкільного віку, а також навчання методів та прийомів власного здоров'язбереження, що особливо значуще для педагога-вихователя, професійна діяльність якого супроводжується підвищеним рівнем психо-емоційної напруги, частими спалахами респіраторних та інфекційних захворювань.

Мета освітнього компонента полягає у забезпеченні професійної компетентності майбутніх вихователів у галузі здоров'язбереження дітей дошкільного віку відповідно до сучасної парадигми освіти; формуванні у студентів світоглядних позицій щодо власної відповідальності за збереження і зміцнення здоров'я здобувачів дошкільної освіти та переконання у першочерговості реалізації оздоровчих завдань у професійній діяльності.

2.2. Програмні компетентності

2.2.1. Інтегральна компетентність.

КІ-1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

2.2.2. Загальні компетентності.

КЗ-2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

2.2.3. Фахові компетентності.

КС-14. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку навичок здорового способу життя як основи культури здоров'я (валеологічної культури) особистості.

КС-18. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

КС-20. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

Завдання вивчення:

1. Ознайомити майбутніх вихователів із психолого-педагогічною сутністю феномена «здоров'я»; дослідити його співвіднесеність з поняттями

«здоров'язбереження», «здоров'язбережувальне середовище», «здоровий спосіб життя».

2. Систематизувати наукові уявлення студентів про здоров'язбережувальне середовище як ключову умову формування здорового способу життя; виокремити провідні якості особистості педагога, необхідні для здійснення успішної здоров'язбережувальної діяльності у ДНЗ.

3. Стимулювати процес забезпечення готовності майбутніх вихователів до створення здоров'язбережувального середовища у ДНЗ як чинника формування здорового способу життя дошкільників, шляхом наповнення змісту педагогічного процесу ВНЗ інтерактивними здоров'язбережувальними технологіями взаємодії.

Сподіваємось, що матеріали курсу допоможуть студентам оптимізувати самостійну пізнавальну діяльність, наблизять їх до розуміння суті обраної професії, а використання індивідуально-творчих завдань дозволить не тільки активізувати інтелектуальну ініціативу майбутнього вихователя, а й удосконалити необхідні вміння здоров'язбережувальної діяльності, розвинути особистісні якості для її продуктивного здійснення.

Програма освітнього компонента

Змістовий модуль І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ, ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Тема 1. Психолого-педагогічна сутність поняття «здоров'язбереження».

Сучасні наукові підходи щодо висвітлення проблеми здоров'я. Змістова сутність поняття «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбереження», їх зміст і критерії. Проблема збереження здоров'я людини у сучасному вимірі.

Тема 2. Розвиток проблеми здоров'язбереження дітей дошкільного віку: від витоків до сучасності.

Історико-педагогічний аналіз проблеми здоров'язбереження. Науково-експериментальний період у розвитку педагогічних знань про здоров'я. Ознайомлення з нормативно-правовою базою України щодо формування здорового способу життя. Аксіологічний аспект проблеми формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності.

Тема 3. Здоров'язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку.

Етимологія поняття «середовище», «здоров'язбережувальне середовище»; науково-теоретичні підходи досліджуваного явища; функції, компоненти здоров'язбережувального середовища та принципи його створення; роль здоров'язбережувального середовища у формуванні основ здорового способу життя у дітей дошкільного віку. Взаємозв'язок генетичних факторів, середовища та способу життя у збереженні здоров'я. Сучасні наукові

дослідження з проблеми оздоровлення дітей в закладах дошкільної освіти. Взаємозв’язок генетичних факторів, середовища та способу життя у збереженні здоров'я

Тема 4. Формування здоров’язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.

1. Змістова характеристика поняття «здоров’язбережувальна компетентність». Методичні засади формування здоров’язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. Умови формування здоров’язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.

Змістовий модуль ІІ. ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ, ЗМІЦНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ’Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема 5. Характеристика здоров’язбережувальних технологій. Розкриття змістової сутності поняття «здоров’язбережувальна технологія», класифікація здоров’язбережувальних технологій. Сучасні оздоровчі технології збереження та стимулювання здоров'я. Здоров’язбережувальна компетентність педагогів та батьків. Технологія формування здоров’язбережувальної компетентності за Т. Андрющенко.

Тема 6. Упровадження здоров’язбережувальних технологій в закладі дошкільної освіти

Ігровий стретчинг для дітей дошкільного віку. Гімнастика та її різновиди. Ритмопластика як один з терапевтичних методі здоров’язбереження. Фітбол-гімнастика. Арт-терапевтичні методики.

Тема 7. Співпраця ЗДО та сім’ї з питань збереження та зміцнення здоров’я дітей дошкільного віку

Значення спільної роботи ЗДО і сім’ї у процесі оздоровлення дітей дошкільного віку. Форми роботи ЗДО і сім’ї у процесі оздоровлення дітей дошкільного віку. Організація оздоровчо-рекреаційною рухової діяльності у ЗДО та сім’ї.

Змістовий модуль І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ’ЯЗБЕРЕЖЕННЯ, ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Тема 1. Феноменологія здоров’язбереження. Психолого-педагогічна сутність понятть «здоров’язбереження», «здоровий спосіб життя»

Мета: розкрити теоретико-методичні підходи до визначення психолого-педагогічної сутності феномену «здоров’язбереження»; дослідити його співвіднесеність із поняттями «здоров’я», «здоровий спосіб життя», «здоров’язбережувальна діяльність» як ключових дефініцій, що висвітлюють змістові характеристики й уточнюють трактування цього поняття.

Опорні поняття: здоров’я, здоровий спосіб життя,

здоров’язбережувальна діяльність

Література:

1. Загальна теорія здоров’я та здоров’язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

2. Циплюк А. М. Здоров’язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : Навчально-методичний посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

Зміст лекції

На сьогодні провідні вчені (Г. Апанасенко, Д. Венедиктов, П. Гусак, Н. Денисенко, О. Дубогай, В. Пономаренко, Л. Сущенко та ін.) наголошують на цілісності погляду на здоров’я, яке інтегрує чотири його складові: фізичну, психічну, духовну, соціальну.

Зокрема, показниками *фізичного здоров’я* є індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, досконале (за нормою) фізіологічне функціонування організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівень фізичного розвитку органів і систем організму.

Показники *психічного здоров’я* – індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад: збудженість, емоційність, чутливість. Психічне життя індивіда складається з цілей, потреб, інтересів, мотивів, стимулів, настанов, уявлень, почуттів тощо. Психічне здоров’я пов’язане з особливостями мислення, характеру, здібностей людини.

Соціальне здоров’я зумовлене економічними чинниками, стосунками індивіда із соціумом (сім’єю, організаціями, з якими створюються певні соціальні зв’язки): праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров’я, безпека існування тощо. В загальному вигляді соціальне здоров’я детерміноване характером і рівнем розвитку, які притаманні провідним сферам суспільного життя в певному середовищі – економічній, політичній, соціальній, духовній.

Показники *духовного здоров’я* – духовний світ особистості, сприйняття духовної культури людства, освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики. Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей – все це зумовлює стан духовного здоров’я індивіда. Духовна складова є своєрідною вершиною, що акумулює все найкраще в людині, завдяки чому індивід стає особистістю.

Рис. Холістична модель здоров'я

Ці складові тісно пов'язані й вони у сукупності визначають стан здоров'я людини. В реальному житті майже завжди спостерігається їхній інтегрований вплив.

Безумовна важливість вище зазначеної проблеми, активізували наукові пошуки питання ведення такого способу життя, який сприяв би формуванню, зміцненню та збереженню здоров'я. У філософському розумінні спосіб життя – це синтетична характеристика сукупності типових видів життєдіяльності людей (індивідів та соціальних утворень) у поєднанні з умовами життя суспільства. Спосіб життя охоплює всі сфери суспільства: працю і побут, суспільне життя і культуру, поведінку (стиль життя) людей та їх духовні цінності. Тобто, поведінка, або стиль життя, є одним із найважливіших елементів способу життя загалом, який не може не впливати на здоров'я окремої особи або на здоров'я тих чи інших соціальних груп населення.

Суттєвою нам видається думка Р. Валецької, що «здоров'я – це знання засад здорового способу життя, тобто порядку життєдіяльності, який би зберігав і навіть примножував здоров'я, а не руйнував його».

У контексті дослідження заслуговує на увагу науково-педагогічна діяльність відомої української вченої В. Оржеховської, яка наскрізь пронизана темою здоров'я як глибинної філософської категорії та здорового способу життя. Учена-педагог є співавтором «Концепції превентивного виховання дітей

та молоді» (1998), «Концепції освіти «рівний-рівному» щодо утвердження здорового способу життя серед молоді України» (2002), «Концепції формування мотивації на здоровий спосіб життя дітей та молоді» (проект, 2004). Професор В. Оржеховська переконана в тому, що у способі життя – джерело здоров'я чи хвороб. Здоровий спосіб життя вчена визначає як особливий спосіб існування людини, який передбачає не лише дотримання правил здорового раціонального харчування, рухової активності тощо, але й постійний духовно-моральний саморозвиток особистості, самопізнання, знання основних духовних законів та принципів існування, що є запорукою успішної адаптації до життя й основою міцного здоров'я – складної гармонійної єдності фізичного, психічного, соціального та духовно-морального в людині. За глибинно-філософськими висновками вченої: причина хвороб, нещасних випадків та, у ширшому планетарному масштабі – екологічних катастроф, криється, перш за все, у духовному та моральному зубожінні людини.

А. Цьось наголошує, що здоровий спосіб життя повинен бути не лише засобом досягнення міцного здоров'я, а нормою щоденного життя, важливою потребою людини. У дисертаційному дослідженні А. Чаговець здоровий спосіб життя розглядається як сукупність зовнішніх та внутрішніх умов життєдіяльності людського організму, основними складниками якого є: харчування (вимоги до якості питної води, збалансованого обсягу вітамінів, мікроелементів, протеїнів, жирів, вуглеводів), побут (гігієнічно-санітарні умови приміщення для праці та відпочинку), рухова активність.

О. Омельченко визначає здоровий спосіб життя «як спосіб життєдіяльності людини, метою якого є формування, збереження і зміцнення здоров'я на довгі роки».

Як зазначають дослідники, здоровий спосіб життя – це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров`я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровлення умов життя – праці, відпочинку, побуту. Так, О. Вакуленко на основі ґрунтовного наукового дослідження здорового способу життя як соціально-педагогічної умови становлення особистості стверджує, що саме здоровий спосіб життя є тим підґрунтям, на якому базується психічне, фізичне, соціальне і духовне становлення молодого покоління України. При цьому вчена виділяє п`ять напрямів формування здорового способу життя, де пріоритетним є створення сприятливого середовища (природного, соціального), в якому б забезпечувався взаємозв`язок усіх складових здоров`я людини.

В. Нестеренко зазначає, що здоровий спосіб життя – це спосіб життєдіяльності людини, який вона усвідомлено обирає і відтворює самостійно в повсякденному бутті. Показниками здорового способу життя, на думку вченої, є: володіння раціональними методами врівноваження зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на здоров'я людини, фізичний і психічний стан: усвідомлене ставлення до потреб свого фізичного, психічного і соціального «Я» та реальних можливостей їх задоволення, навички раціональної організації щоденного буття, що забезпечують гармонійне функціонування та взаємодію всіх життєвих органів.

У контексті окресленої проблеми звертаємо увагу на низку досліджень щодо проблеми формування здорового способу життя. Так, у колективній монографії Г. Бєлєнької, О. Богініч, М. Машовець, присвяченій розвитку здорової дитини, зазначається: знання, розуміння і використання на практиці основ здорового способу життя – це три ключових моменти, від яких залежатиме повноцінність, добробут та тривалість життя кожної особистості, цілого покоління та усіх наступних поколінь людей.

О. Богініч трактує означений феномен як сформованість психологічної настанови на збереження, зміцнення та примноження власного здоров'я та здоров'я оточення, активну діяльність індивіда в цьому напрямі, зокрема оздоровлення способу життя, боротьбу зі шкідливими звичками і чинниками ризику для здоров'я, подолання інших несприятливих чинників способу життя.

На основі вивчення науково-педагогічних здобутків учених у царині формування та прищеплення цінностей здорового способу життя, робимо

висновок: здоровий спосіб життя – це 1) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки (раціональне харчування, дотримання правил гігієни, достатня рухова активність, чергування режимів праці – відпочинку, гармонізація взаємовідносин з природою та соціумом, валеологізація думок, духовне самопізнання); 2) засіб, що активізує, мобілізує та запускає адаптивні механізми особистості у вирі стрімких суспільних перетворень; 3) це ознака освіченості та високого морально-культурного, економічного розвитку суспільства.

Формування здорового способу життя є всесвітньо визнаною стратегією державної політики усіх розвинених країн світу, зокрема й України, що підтверджується розмаїттям нормативно-правових та методичних документів, де визначені провідні напрями, мета, зміст, завдання здоров'язбереження. Важливість здорового способу життя засвідчується ще й фактом включення його до переліку навчальних дисциплін загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, зокрема тих, які спеціалізуються на професійній підготовці педагогічних кадрів, зокрема, у галузі дошкільної освіти, головне й актуальне завдання якої – озброїти майбутніх вихователів знаннями, уміннями й навичками здоров'язбереження, здоров'язбережувальної діяльності.

Щодо власне поняття *«здоров'язбереження»*, то воно у педагогічній теорії та практиці розглядається: як процес, що сприяє досягненню здоров'я дітей у закладах освіти; як один із важливих засобів підвищення ефективності освіти, збереження і зміцнення здоров'я, спрямований на перетворення інтелектуальної й емоційної сфер особистості, підвищення ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих (О. Глібова); як процес, орієнтований на саморегуляцію особистості та надбання сенсу здорового способу життя; як процес навчання й виховання, що прямо чи опосередковано не шкодить здоров'ю дітей, створює безпечні й комфортні умови для них, забезпечує освітню траєкторію дитини, запобігання стресів, перевантаження, тим самим, сприяючи збереженню й зміцненню здоров'я (Ю. Лук'янова); як процес розв'язання освітніх завдань з урахуванням стану здоров'я учасників навчального процесу з метою його збереження й, по можливості, зміцнення.

У контексті дослідження вважаємо конструктивною думку В.Єфімової, яка, спираючись на традиційне визначення поняття «здоров'я», запропоноване ВООЗ, у докторському дослідженні визначає *«здоров'язбереження»* як педагогічний феномен, що характеризує системну спрямованість зусиль суб'єктів освітнього процесу на забезпечення фізичного, духовного, психічного й соціального благополуччя дитини.

Аналіз наукового фонду засвідчує грунтовність вивчення проблеми здоров'я, здоров'язбереження і, водночас, відсутність чіткого визначення дефініції «здоров'язбереження», що, на нашу думку, презентує сутнісну характеристику цілісного педагогічного процесу, орієнтованого на здоров'я усіх його суб'єктів.

Наголошуємо, що в наукових дослідженнях «здоров'я» розглядається як складний багатовимірний феномен, що включає якісно різні компоненти і відображає фундаментальні аспекти людського буття – фізичного, духовного, соціального.

Відтак, грунтуючись на єдності духовного, фізичного й соціального здоров'я, вважаємо, що домінантним є занурення дитини в особливо організований життєвий простір, що формує навички здорової поведінки, здатної забезпечити комфортність її перебування в дошкільному навчальному закладі, сім'ї, у дворі тощо, а також розвиток діяльності, спрямованої на формування і реалізацію потреби в руховій активності, що закладена природою. Такою специфічною формою взаємоузгодженої діяльності суб'єктів, які перебувають та взаємодіють у просторі здоров'язбережувального середовища є, на нашу думку, здоров'язбережувальна діяльність.

Н. Бєлікова трактує здоров'язбережувальну діяльність як специфічну форму людської активності, яка спрямована на формування здорового способу життя і забезпечує повне біосоціальне функціонування індивіда, його фізичну й інтелектуальну працездатність, достатню адаптацію до природних впливів і мінливості зовнішнього середовища. У ході дослідження вченою з'ясовано, що здоров'язбережувальна діяльність охоплює спеціально організовані фізкультурно-оздоровчі, освітні, реабілітаційно-профілактичні, санітарно-гігієнічні та рекреаційні заходи для повноцінно здорового життя людини на всіх етапах її вікового розвитку.

Б. Долинський зауважує, що *здоров'язбережувальна діяльність* – це складне, багатофункціональне соціальне явище, що передбачає впровадження здоров'язбережувальних методик шляхом застосування відповідних методів і засобів організації навчально-виховного процесу, які не зашкоджують здоров'ю дітей і спрямовані на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, що сприяють збереженню фізичного, психічного, соціального, морально-духовного здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

Крізь призму вище викладеного здоров'язбережувальна діяльність розглядається нами як процес оптимізації соціального, психічного та фізичного здоров'я дітей дошкільного віку за допомогою практичних засобів здоров'язбереження (підбір та використання здоров'язбережувальних технологій, методів та форм здоров'язбереження у навчально-виховному

процесі дошкільного закладу, насичення різних видів діяльності дитини здоров'язбережувальним змістом).

Отже, аналіз ключових категорій в руслі проблеми здоров'язбереження засвідчує, що поняття «здоров'я» є смислоутворюючим ядром інших, котрі акумулюють у своєму змісті дії, оцінки, діяльність, способи організації діяльності, спрямовані на формування розуміння сутності «здоров'я» як беззаперечної цінності людини і суспільства, збереження якого актуалізується проблемою виживання людства загалом.

Питання для самоперевірки знань:

1. Дайте визначення поняття «здоров'я».

2. Назвіть складові здоров'я.

3. Що таке здоровий спосіб життя?

4. Як Ви розумієте поняття «здоров'язбережувальна діяльність»?

5. Що таке «здоров'язбереження»?

Хід виконання практичної роботи:

Питання для обговорення:

1. Сучасні наукові підходи щодо висвітлення проблеми здоров'я: холістичний підхід, фізичне благополуччя, психологічне благополуччя, соціальне благополуччя, духовне благополуччя.

2. Аналіз змістової сутності феномену «здоров'язбереження» через розкриття його взаємозв'язку з поняттями «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбережувальна діяльність».

Завдання з вивчення першоджерел

Ознайомитися та зробити анотацію до роботи:

1. Бережна Т. І. Основні підходи та принципи формування здоров'язбережувального середовища закладу освіти. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/01_02_1_2023_Berezhna.pdf

2. Денисенко Н. Освітній процес має бути здоров'язбережувальним / Нінель Федорівна Денисенко. *Дошкільне виховання*. 2007. № 7. с. 8 -10.

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізувати тенденції й традиції здоров'язбереження в науці. Кому з українських та зарубіжних учених належать праці з яскраво вираженою здоров'язбережувальною спрямованістю? Розкажіть про можливі традиції здоров'язбереження у вашій родині.

2. Здійсніть аналіз понять «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбереження», «здоров'язбережувальна діяльність».

3. Проведіть мікродослідження: довести чи спростувати тезу, що сутнісна характеристика означених понять зумовлює вичерпність феномена «здоров'я» і водночас суттєво розширює уявлення про нього.

4. Роздум-монолог на тему : «Значення принципа природовідповідності у навчально-виховному процесі сучасного ЗДО».

5. Питання для обговорення:

1. Чим небезпечне нездорове харчування для дорослих і дітей?

2. Який принцип побудови тарілки здорового харчування?

3. Назвіть рекомендації щодо налагодження харчування?

4. Що таке харчова поведінка?

5. Від чого залежить формування харчової поведінки у дітей?

6. Що негативно впиває на формування харчової поведінки у дітей?

7. Що позитивно впливає на формування харчової поведінки у дітей?

Завдання 1. 1. Підготуйте поради для батьків вихованців щодо організації здорового харчування дитини у сім'ї.

ПРИМІТКА: завдання виконується у вигляді мультимедійної презентації (PoverPoint, Canva тощо).

Презентація повинна бути:

- структурованою,
- логічною,
- естетичною.

2. Завдання 2.

1. Складіть примірне збалансоване меню на один день для дитини дошкільного віку (ранок, обід, вечір).

2. Складіть примірне збалансоване меню на один день для себе з доступних продуктів (ранок, обід, вечір).

Завдання з науково-дослідної роботи

1. Творче завдання у формі есе: «Взаємозв'язок здоров'я та професійного становлення фахівця у галузі дошкільної освіти».

Примітка: есе (франц. Essai – спроба, очерк) – прозовий твір невеликого обсягу, вільної композиції, що виявляє індивідуальне враження чи думки з конкретного питання і не претендує на визначене чи вичерпне трактування предмету.

2. Провести диспут (круглий стіл) на тему: Чи є обов'язком вихователя здоровий розвиток дошкільника?

3. Створити буклет-пам'ятку «Правила здорового життя».

Примітка: буклет – це видання у вигляді одного аркуша друкованого матеріалу, складеного будь-яким способом у два чи більше згинів, суть якого полягає в тому, щоб при мінімальній площі вмістити максимум інформації.

Критерії оцінювання:

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів;

у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Тема 2. Розвиток проблеми здоров'язбереження: від витоків до сучасності

Мета: сформувати в здобувачів освіти цілісне уявлення про розвиток проблеми здоров'язбереження від її витоків до сучасності; ознайомити з основними історичними етапами становлення ідей здорового способу життя та здоров'язбережувальних підходів; розвивати вміння аналізувати еволюцію наукових поглядів на здоров'я людини, критично осмислювати сучасні концепції здоров'язбереження та усвідомлювати їх значення для особистого й професійного життя.

Література:

1. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

2. Притула О. Л. Українські етнічні традиції здорового способу життя і їх місце в сучасній цивілізації. Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/36-44.pdf.

3. Циплюк А. М. Здоров'язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : Навчально-методичний посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

План

1. Історико-педагогічний аналіз проблеми здоров'язбереження.
2. Науково-експериментальний період у розвитку педагогічних знань про здоров'я.
3. Проблема «здоров'я» на сучасному етапі.

Зміст лекції

Еволюція поняття «здоров'я» й вихідних категорій, пов'язаних із ним, пройшла шлях від античних часів до появи фундаментальних наукових досліджень і сучасних здоров'язбережувальних технологій.

Слід відзначити, що проблема збереження здоров'я не нова. Ще древні філософи та лікарі намагалися вивчати здоров'я не тільки через природу людини, а й через її діяльність, спосіб життя і мислення. «Яка діяльність людини, така вона сама, її природа», – говорив Гіппократ. У його трактаті «Про здоровий спосіб життя» досліджуване поняття розглядається як певна гармонія, якої слід прагнути шляхом дотримання цілої низки профілактичних заходів. Римський філософ Цицерон Марк Тулій уважав, що «їжа і догляд за тілом повинні бути спрямовані на збереження здоров'я і сил, а не насолоди». Демокрит вивчав духовне здоров'я людини, що виражає, на його думку, «благий стан духу». На взаємозв'язку фізичного і духовного здоров'я наголошував Платон, підкреслюючи, що нормальний душевний стан своїми добрими якостями зумовлює найкращий стан тіла. При цьому філософ розмежовував фізичне, моральне, статеве виховання, надаючи пріоритетного значення у вихованні особистості вихователя, організації виховної справи. Ідеї Платона розвинув його співвітчизник Аристотель, стверджуючи, що виховання тіла повинно сприяти вихованню душі, тобто цілком очевидною є акцентуація здоров'я як цінності.

Аксіологічний аспект зародився в античний період, коли з'явилися традиції ведення здорового способу життя. Суспільство почало турбуватися про стан здоров'я, а наявність доброго здоров'я було основним критерієм для забезпечення інтелектуального розвитку підростаючого покоління, оскільки філософське осмислення зміцнення здоров'я базувалось на ідеї калокагатії – внутрішньої єдності й гармонії з природою, а поняття «здоров'я» виражалось в ідеальному співвідношенні фізичного та духовного в людині.

Суттєвими є міркування про здоров'я, його зміцнення таких видатних учених, як А. Дістерверг, Я. Коменський, Й.Песталоцці, Ж. Руссо. Зокрема, Й. Песталоцці стверджував, що правильно організоване фізичне виховання забезпечує здоров'я людини, виробляє морально-вольові якості, подовжує життя. Педагог наполягав на врахуванні принципа природовідповідності в оздоровчому вихованні дітей.

Видатний чеський філософ Я. Коменський у своїй фундаментальній праці «Велика дидактика» розкрив можливості «материнської школи» у здійсненні оздоровчого виховання дітей. Учений вважав турботу про здоров'я дитини найпершим обов'язком матері, яка (разом із повноцінним харчуванням) має забезпечувати умови для рухової активності дитини вже з перших днів життя. Ж. Руссо особливу увагу приділяв дитячим рухливим іграм та фізичним

вправам на свіжому повітрі. Для того, щоб розвинути розум дитини, стверджував Руссо, потрібно зміцнювати її тіло.

У сучасній дошкільній освіті широкого відображення знаходять ідеї італійської вченої М. Монтессорі, яка наголошувала на створенні «виховного простору», тобто здоров'язбережувального середовища, що сприятиме гармонійному розвитку та вихованню дітей.

Слід відзначити, що потужним джерелом виникнення наукових знань про здоров'я, його зміцнення та збереження була, передусім, практика, яка викристалізовувалася в надрах народної педагогіки. Безумовно, для нас важливою є практика зарубіжної освітньої системи здоров'язбереження, а також і українські національні традиції в галузі виховання й навчання, що складають золотий фонд педагогіки наукової.

Зокрема, цінними є мудрі заповіді, повчання, настанови, потішки, забавлянки, рухливі ігри, казки як дієвий арсенал народної педагогіки. З ним дитина зростала, мужніла, розвивалася не тільки фізично, а й духовно.

Піклування про здоров'я дітей, фізичний розвиток народна педагогіка ставила на перше місце, що засвідчується прислів'ями й приказками: «Здоров'я – усьому голова», «Нема щастя без здоров'я», «Здоровому все здорово», «Веселий сміх – здоров'я», «Будь здоровий, як вода» тощо. З давніх-давен відомі вітання: «Здоров будь» і прощальні слова «Бувай здоровим».

Вже змалку дітям прищеплювали певні гігієнічні навички і вміння, розвивали рухову активність. Для цього виготовлялися рукомий, ходунки, стояки, бігунки тощо.

З цього приводу Г. Ващенко цілком слушно відзначає, що предкам українського народу був притаманний культ здоров'я, який грунтувався на знанні та обожненні сил природи, вмінні застосовувати трави і природні чинники (воду, росу, сонце, повітря). Для гармонійного розвитку особистості педагог радив виводити дітей «на ширші простори: в ліс, поле, на річку, на озеро, де діти можуть грати, збирати квіти, а вчитель може організувати ігри або цікаві пізнавальні бесіди», оскільки саме екскурсії, прогулянки, ігри на свіжому повітрі сприяють зміцненню здоров'я учнів і є потужним чинником цілеспрямованого виховного впливу (прищеплюється любов і повага до навколишнього середовища, своєї рідної землі, розвиваються пам'ять і увага, формується емоційна сфера).

Етнопедагогіка звертала увагу на необхідність дотримання режиму дня, харчування та сну, рівномірного чергування роботи й відпочинку. Фізична й розумова праця, фізичний, естетичний і моральний розвиток завжди підримувалися («В здоровому тілі – здоровий дух», «Щоб працювати – треба силу мати»).

Цікавим є досвід зміцнення та збереження здоров'я дітей та молоді в часи Київської Русі. У дослідженнях Н. Деделюк, Є. Приступи та інших зазначається: заслугою народної педагогіки того часу було те, що в основу виховання була покладена вікова й статева диференціація, зумовлена роллю хлопчиків і дівчаток у суспільстві. До семи років хлопчики і дівчатка виховувалися в сім'ї під наглядом жінок, а потім – хлопчик переходив від жіночого (материнського) виховання під нагляд чоловіків (батька, дядька, діда). Основними засобами фізичного виховання в той час були народні ігри, фізичні вправи, тісно пов'язані з трудовою і військовою діяльністю.

Характерною подією цього періоду, поза сумнівом, є поява одного з перших творів про зміцнення та збереження здоров'я, повноцінного фізичного розвитку – «Повчання» Володимира Мономаха, яке поєднало віковічний досвід народної педагогіки з основними положеннями православної віри та західноєвропейської літератури. Цінність праці В. Мономаха полягала в тому, що він свого часу подав універсальну систему ведення здорового способу життя, спрямовану на виховання у дітей та молоді міцного здоров'я. Ця система включала оптимальну рухову активність, загартовування, раціональне харчування, особисту гігієну.

Поради Володимира Мономаха знайшли відображення в системі фізичного виховання запорізьких козаків. Як свідчать історичні дослідження в Запорізькій Січі існувала ефективна система фізичного (тілесного) виховання, основу якої складали традиції і звичаї українського народу. У фізичному вихованні козаків застосовувалися різні види загартовування, гігієнічні процедури; в руховій діяльності переважали ігрові та змагальні форми використання фізичних вправ, часто у поєднанні з піснями і музикою, що, безумовно, можна і потрібно використовувати як дієві засоби фізичного й патріотичного виховання дітей дошкільного віку в сучасних дошкільних установах.

Сутність козацької педагогіки полягає в системі знань про закономірності формування світоглядних позицій українців, збагаченні підростаючих поколінь інформацією про здоровий спосіб життя, норми взаємин, а також включає процес самовдосконалення, самоосвіти. Як зазначає Н. Левінець, виховання на основі козацької педагогіки має три напрямки, що передбачають формування високих моральних якостей, фізичний розвиток і культурологічне виховання дітей і молоді.

Для фізичного розвитку дитини в народній педагогіці використовувалися також засоби, які безпосередньо не впливали на рухову сферу. Таким засобом була усна народна творчість, зокрема, казка – те джерело розвитку дитячої думки, значення якого важко або неможливо переоцінити. У казках зібрані

цінні життєві програми, що у доступній для дітей формі відображають ідеал тілесно-духовної досконалості, і, слідуючи яким, у дитячій свідомості відбиваються зразки здоров'язбережувальної моральної поведінки.

Вочевидь, саме тому і зараз, в роботі дошкільних навчальних закладів використовуються народні казки «Котигорошко», «Іван-побиван», «Микита Кожум'яка», «Пан Коцький», «Три брати» та ін., де представлені герої, які мають високі фізичні та моральні якості, використовують свої можливості для хороших учинків. Дорослий, знайомлячи з ними дітей, може ненав'язливо формувати у них поняття про гармонійність розвитку фізичних якостей і рухових умінь.

Для дітей старшого дошкільного віку доречно використовувати легенди, розповіді, билини, в яких показується сила богатирів, їх мужність, гармонійний фізичний і моральний розвиток – «Довголіття запорожців», «Три брати – засновники Києва», «Дніпро і Лиман» та інші.

Вивчення народного досвіду здоров'язбереження переконує в тому, що великого значення надавалося пренатальному розвитку дитини. Так, за народними уявленнями українців на фізичний розвиток дитини впливав психічний і фізичний стан здоров'я матері під час вагітності. Тому, щоб не нашкодити плоду, жінка повинна була дотримуватися багатьох заборон, які, зокрема, включали психологічні, морально-етичні та оздоровчо-гігієнічні застереження. Ілюстрацією такого твердження можуть бути такі заборони і застереження, як: заборона вагітній жінці вживати алкоголь; переїдати, особливо м'яса і яблук; виконувати важку фізичну роботу; переживати сильні емоції: страху, переляку; щоб дитина була доброю і красивою – споглядати естетично привабливі речі, спілкуватися з хорошими людьми.

Велике значення надавалося першим, переважно оздоровчого напрямку, «обрядодіям» з новонародженою дитиною, через які прагнули принести їй добро, наділити позитивними якостями, забезпечити щастя і благополуччя, адже діти – це майбутнє кожного народу, цивілізації загалом.

Знання народу про важливість дотримання гігієни новонароджених переконливо доводить ритуальний характер першого купання немовляти. Крім його суто профілактичного призначення, взята до сходу сонця вода і покладені в воду предмети-символи, спершу освячені в церкві (зілля, хліб, хлібне зерно, яблука, яйце і т.д.) повинні зміцнити дитину, наділити її щастям, захистити від лихого ока. Користь від ритуального купання росла і завдяки традиційним побажанням добра і здоров'я. Бажання через словесні формули наділити малюка певними моральними якостями перепліталося з вірою в силу, магію слова. Новонародженому бажали «... щоб здорове було, щоб не боліло, щоб росло і щасливе було». Такі практичні дії базувалися на знаннях народної

медицини, яка представляла, як стверджує З. Болтарович, світоглядні уявлення українців про здоров'я, хвороби, способи профілактики захворювань, вплив поведінки людини на стан організму тощо.

Оскільки фізичний розвиток дитини в перші роки життя має дуже велике значення, крім щоденного купання малюка, частіше з застосуванням відварів лікарських трав (любистку, череди, ромашки), використовували такі фізичні вправи, як «потягусі», «ладки», «кую-кую чобіток» та ін., проводили вирівнювання тулуба, робили найпростіші ігрові вправи, що сприяють розвитку і зміцненню м'язів кінцівок і тулуба.

Представлені в етнографічних дослідженнях М. Грушевського народні назви дітей раннього та дошкільного віку, показують вміння народу відзначати і виділяти особливості розвитку особистості, специфічні види рухової діяльності для кожного вікового періоду, водночас, становлять своєрідну систему показників фізичного і психічного розвитку. Наприклад, новонароджену дитину ласкаво називали «писклята», «пісклятоčко», «мулятко», «муляточко», «народженяточко»; коли навчиться сидіти – «сидун», як лазити почне – «плазун», «плазунча», як стає на ніжки – «дибун», «дибунча», а коли навчиться говорити – «белькотун», «балакун», «щебетуха», «сміюн».

Як тільки дитина освоювала основні рухові дії, вона заохочувалася до трудової діяльності: бігала за худобою разом зі старшими, проте її роль була пасивною і батьки суворо стежили за тим, щоб малюк не перевтомлювався. У трудовій діяльності дитина застосовувала вміння з основних рухів: ходьби, бігу, стрибків, лазіння, метання, плавання і розвивала фізичні якості. Діти широко залучалися до домашньої праці (пасли худобу, прибирали будинок, мили ложки, пряли кужіль, шили), завдяки якій формувалися практичні вміння, що сприяють як фізичному, так і моральному задоволенню дитини, викликаючи у неї почуття власної гідності, що позитивно впливало на стан емоційно-психічного здоров'я.

З метою зміцнення здоров'я в народному досвіді широко використовувалися різноманітні гартуючі процедури – щоденне купання, умивання росяною водою, яка збиралася напередодні свят, і за віруваннями українців мала цілющу силу. Про особливе ставлення українців до загартування свідчать також приклади обрядів оздоровчої спрямованості під час великих свят. Так, уранці в Чистий четвер був звичай викупати дітей «до світанку», а на Великдень, після закінчення служби в церкві, маленькі діти разом із дорослими йшли гойдатися на гойдалках. Ця вправа мала охоронне значення, таким чином відбувалося очищення організму повітрям від усього поганого.

На думку М. Стельмаховича, «народна педагогіка дійшла висновку, що вдале просування фізичного розвитку дитини сприяє виробленню таких

важливих її рис, як: наполегливість, відвага, рішучість, чесність, дисциплінованість, потяг до праці, впевненість у своїх можливостях, оптимізм, колективізм, здатність до переборення труднощів».

Отже, можна стверджувати, що традиції здоров'язбережувального виховання, турбота про здоров'я дітей здавна притаманні українцям, а українські народні традиції у сфері здоров'язбереження є теоретичним і практичним досвідом, системою ідеалів, прагнень, знань, настанов, правил поведінки й принципів, сукупністю поглядів і звичок, які склалися історично, перманентно передаються, закріплюючи й відтворюючи в нових поколіннях типи мислення і поведінки для збереження та зміцнення здоров'я.

Питання для самоперевірки знань:

Хто з мислителів минулого вивчав проблему «здоров'я»?

Якими дослідженнями характеризується період кінця XX – поч. XXI століття?

Які існують концепції здоров'я?

Що таке «принцип калокагатії»?

Як змінилися погляди проблеми здоров'я з початком української незалежності?

У чому суть антропоцентричної концепції здоров'я?

Хід виконання практичної роботи:

Питання для обговорення:

1. Історико-педагогічний аналіз проблеми здоров'язбереження.
2. Науково-експериментальний період у розвитку педагогічних знань про здоров'я.
3. Ознайомлення з нормативно-правовою базою України щодо формування здорового способу життя.
4. Аксіологічний аспект проблеми формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1: підготувати міні-доповідь за змістом одного із наведених джерел:

Розлуцька Г. Традиції у вихованні здорового способу життя учнів народних шкіл у Закарпатті (1919 – 1939 рр.) Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 32. С. 167-169. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_32_63.

Кемінь О. О. Традиції формування здорового способу життя в Пласті / О. О. Кемінь // Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. 2013. Вип. 18. С. 38-42. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpnu_fiz_kult_2013_18_9

Притула О. Л. Українські етнічні традиції здорового способу життя і їх місце в сучасній цивілізації. *Філософія та управління*. №1. 2024. Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/36-44.pdf.

Завдання 2. Проаналізуйте погляди на збереження здоров'я в різні історичні періоди (Античність, Середньовіччя, Новий час, сучасність). Заповніть таблицю:

		Визначення поняття «здоров'я»		
№	Поняття	Визначення	Основні ідеї здоров'язбереження	Автор (джерело)
1.	Здоров'я	Це….		
2.	Здоров'я	Це….		
3.				

Завдання 3. Створіть **інформаційний плакат або буклет для батьків** на тему: «Як ідеї здоров'язбереження минулого працюють у сучасному дошкіллі».

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Тема 3. Здоров'язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку

Мета: дослідити етимологію поняття «середовище»**;** висвітлити науково-теоретичні підходи досліджуваного явища;. розкрити змістову характеристику дефініції «здоров'язбережувальне середовище»; визначити функції, компоненти здоров'язбережувального середовища та принципи його створення; визначити роль здоров'язбережувального середовища у формуванні здорового способу життя дітей дошкільного віку.

Опорні поняття: здоров'язбереження, здоров'я, здоровий спосіб життя,

здоров’язбережувальна діяльність.

Література:

Загальна теорія здоров’я та здоров’язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

Сучасні здоров’язбережувальні технології : монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.

Циплюк А. М. Здоров’язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

План

1. Сутнісна характеристика поняття «здоров’язбережувальне середовище».
2. Компонентно-функційна характеристика здоров’язбережувального середовища та принципи його створення.
3. Нормативно-методичне забезпечення здоров’язбереження, формування здорового способу життя дошкільників у сучасному ЗДО.

Зміст лекції

На сьогодні здоров’я перестає бути тільки категорією біологічною – воно стає одним з основних суспільних, культурних та особистісних цінностей. У вирішенні зазначеного питання відповідальність покладається на людей, дотичних до проблеми виховання та навчання дітей, а саме фахівців дошкільної ланки, яка на законодавчому рівні визнана фундаментом сучасної системи безперервної освіти, а головне її завдання полягає у «формуванні здорової особистості, створенні *здоров’язбережувального середовища* у кожному дитячому садку».

З метою коректного тлумачення поняття «здоров’язбережувальне середовище» варто здійснити етимологічний аналіз, відштовхуючись, перш за все, від терміна «середовище» та його похідних. Зокрема, у довідковій літературі воно трактується як:

1) сукупність природних умов, в яких відбувається життєдіяльність якого-небудь організму;
2) соціально-побутові умови життя людини; оточення;
3) сукупність людей, пов’язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів (літературне середовище).

В Оксфордському тлумачному словнику А. Хорнбі знаходимо таке визначення поняття «середовище» – це умови (психологічні тощо), які впливають на поведінку і розвиток особистості.

Заслуговує на увагу «теорія можливостей середовища» Дж. Гібсона, згідно якої чим більше й повніше особистість використовує можливості

середовища, тим успішніше відбувається її вільний та активний саморозвиток: «людина одночасно є продуктом й творцем свого середовища, яке слугує їй основою для життя і уможливлює інтелектуальний, моральний, суспільний та духовний розвиток».

В узагальненому розумінні поняття «середовище» відображає залежність та взаємозв'язок умов, що забезпечують життєдіяльність, розвиток людини, її самореалізацію, самостановлення у безперервній тісній взаємодії з оточенням. Ці можливості середовища і лежать в основі концепції середовищного підходу в освіті, який визнано перспективним на рівні «Всесвітніх доповідей з освіти» ЮНЕСКО.

Перш ніж перейти до визначення самого поняття «здоров'язбережувальне середовище» вважаємо необхідним розглянути поняття, що сприймаються як тотожні до нього. Так, у наукових доробках авторів (О. Богініч, Н. Левінець та ін.) натрапляємо на поняття «здоров'язбережувальний простір».

Відповідно до тверджень вітчизняних учених О. Богініч, Л. Левінець, Л.Лохвицької, Л. Сварковської та ін. здоров'язбережувальний освітній простір – це, передусім, створення в навчально-виховному процесі атмосфери комфортного особистісного зростання, розвитку й ефективної самореалізації кожної дитини, забезпечення адекватних віковим особливостям дітей психолого-педагогічних та оздоровчо-профілактичних умов для формування і зміцнення всіх компонентів здоров'я. При цьому поняття «здоров'язбережувальне середовище» дослідниці визначають як організацію процесів життєдіяльності дітей дошкільного віку відповідно до закономірностей побудови навчального процесу, ефективності вибору засобів і методів виховного впливу на дітей із урахуванням їхніх потреб, інтересів, індивідуальних особливостей та потенціалу кожного вихованця.

Додамо, що до важливих характеристик феномена «здоров'язбережувальний простір» учені відносять цілісність та можливість динамічного саморозвитку, з чим важко не погодитися.

Т. Андрющенко розуміє здоров'язбережувальне середовище як своєрідне мікросередовище закладу освіти, в якому через взаємодію основних суб'єктів – вихователя і дітей – забезпечується насичення здоров'язбережувальним змістом різних видів діяльності дітей, активізуються набуті здоров'язбережувальні життєві навички і досвід ведення здорового способу життя, в контексті чого реалізується збереження фізичної, соціальної, психічної та духовної складових здоров'я дитини.

М. Лук'янченко трактує здоров'язбережувальне середовище як окрему педагогічну систему, в якій поєднуються методики забезпечення медичного, психолого-педагогічного, соціального супроводу дітей на кожному етапі їх

фізіологічного розвитку, здійснюється діагностика стану здоров'я, впроваджуються інноваційні програми з метою його збереження й зміцнення.

Ми виходимо з того, що внутрішня організація системи, котра характеризується способом взаємодії її компонентів і притаманних їм властивостей, складає структуру системи, функційні компоненти якої перебувають у складних взаємозв'язках. Відтак, *здоров'язбережувальне середовище* як наукова категорія розуміється нами як складне, багатовимірне і багатоаспектне системне поняття, сутнісна характеристика якого зводиться до розуміння його як невід'ємної складової освітнього середовища дошкільного навчального закладу, де інтегрована, цілеспрямована, освітньо осмислена діяльність педагогічного колективу у взаємодії з соціумом спрямовується на формування здорової особистості дошкільника, розкриття його неповторної індивідуальності, творчих потенцій.

Можливості середовища як чинника формування, зміцнення та збереження здоров'я учасників навчально-виховного процесу дошкільного закладу можна окреслити на основі аналізу його компонентів.

2. Оскільки ми розглядаємо здоров'язбережувальне середовище як підсистему освітнього середовища, то вважаємо цілком правомірним трансформувати **компоненти** освітнього середовища до характеристики здоров'язбережувального. Отже, структуру здоров'язбережувального середовища дошкільного навчального закладу складають такі компоненти*:* просторово-семантичний (гармонія дизайну, відповідна архітектурно – естетична організація простору ЗДО, його художньо-мистецьке оформлення, розмаїття сучасних засобів навчання, адаптація середовища до реалізації особистістю свого потенціалу в різних видах діяльності (пізнавальній, навчально-ігровій, трудовій, фізично-оздоровчій, художньо-естетичній, громадській); змістово-методичний компонент освітнього закладу (зміст освіти, відповідні нормативно-методичні та державні документи, система організації освіти); комунікативно-організаційний компонент, що вміщує конкретні духовно-ціннісні орієнтації суб'єктів освітнього середовища, їх статус, стиль спілкування, процес учіння тощо.

Щодо виокремлення комунікативного компонента, конструктивною нам видається позиція Н. Денисенко та Т. Овчиннікової. Зокрема, Т. Овчиннікова трактує комунікативний компонент як міжособистісні взаємини між суб'єктами педагогічного процесу, куди входить: комплектування груп, їх наповнення, індивідуальні й типологічні особливості дітей, якість підготовки фахівців, які здійснюють корегуючий процес, стосунки батьків і педагогів, їхнє уявлення про здоровий спосіб життя.

Н. Денисенко послуговується поняттям «комунікативне середовище», тобто належні умови для спілкування дітей між собою, педагогами та іншими людьми. Такими є різні види діяльності дітей: ігрова, навчальна, трудова та побутова.

Дослідниці солідарні в тому, що сприятлива, доброзичлива атмосфера спілкування сприяє формуванню не тільки навичок комунікації та етики, але й розвитку сприйняття дітей одне одним, розумінню мотивів поведінки інших людей, їхнього внутрішнього емоційного стану; вихованню емпатійних почуттів (чутливість, ніжність, уважність, співчуття тощо). Саме з цих якостей складається моральність дитини, вони є показниками її духовного та соціального здоров'я.

Зауважимо, всі означені компоненти здоров'язбережувального середовища за умови їхнього змістового наповнення цілеспрямовано впливають на формування особистості дошкільника.

Виділені компоненти, перебуваючи у нерозривному зв'язку й тісній взаємозалежності, зумовлюють зовнішні та внутрішні зв'язки у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, що дає можливість виокремлення **функцій** здоров'язбережувального середовища. У цьому плані значимою є позиція Н. Левінець щодо виокремлення координаційної, інтегруючої, адаптивної, соціокультурної, орієнтаційної, пропедевтичної, стимулюючої функцій.

Координаційна функція забезпечує взаємодію різних структур у питаннях збереження та зміцнення здоров'я підростаючих поколінь.

Інтегруюча функція спрямована на вироблення спільних підходів до організації здоров'язбережувального середовища.

Адаптивна – сприяє покращенню адаптаційних можливостей та функціональних можливостей організму дитини, готує до навчання в школі.

Соціокультурна спрямована на прилучення дітей до виробленої суспільством системи цінностей щодо здоров'я особистості, культивування здоров'язбережувальної поведінки як власної ціннісної потреби.

Орієнтаційна – забезпечує самовизначення дитини (відповідно до вікових можливостей) у різних сферах її життєдіяльності, допомога у пошуку адекватних шляхів вирішення різних життєвих ситуаціях.

Пропедевтична – характеризує валеологічний супровід дитини у освітньому процесі, як у змісті (сприяє формуванню валеологічних уявлень і виробленню певних практичних умінь), так і формах роботи.

Стимулююча – пов'язана з використанням позитивного зворотнього зв'язку, який дозволяє відстежувати зміни в особистості дитини, зокрема і у

показниках здоров’я, орієнтацію не тільки на кінцевий результат, а й на процес його досягнення.

Базування на визначенні здоров’язбережувального середовища як невід’ємної складової освітнього середовища дошкільного навчального закладу, покликаного формувати та розвивати здорову гармонійну особистість дошкільника, дозволяє вважати правомірним доповнення вище зазначеного переліку *освітньою* (розвиток процесів пізнання, передача суспільно-культурних знань, забезпечення їх дієвості, зокрема у галузі здоров’язбереження), *виховною* (формування здоров’язбережувального світогляду, способів відповідної поведінки і діяльності в суспільстві, системи ідеалів, відношень, потреб, фізичної культури, тобто сукупності якостей особистості, які сприяють становленню підростаючої особистості), *розвивальною* (передбачає розвиток сенсорної, емоційно-вольової, рухової і мотиваційно-потребнісної сфер особистості засобами психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних **(**територія закладу дошкільної освіти, будівлі, приміщення з обладненням, меблями, наочними засобами, освітлювальною технікою, а також кольорове оформлення та мікроклімат, які сприятимуть активній, цілеспрямованій, різноманітній і безпечній для здоров'я діяльності й разом із тим всебічному розвиткові особистості), естетичних умов дошкільного навчального закладу, а також *психологічно-оздоровчою* (створення позитивного психологічного клімату у межах окремої групи та дошкільного закладу загалом, використання елементів психотерапевтичної діагностики й корекції поведінки дітей, використання форм і методів оздоровчого спрямування під час навчально-пізнавальних занять та як самостійних форм розвитку дитини тощо) функціями.

Обов’язковою умовою створення здоров’язбережувального середовища, на нашу думку, є опора на принципи (від лат. principium – початок, основа – основні вихідні положення теорії, вчення, науки, світогляду тощо; внутрішні переконання людини, практичні моральні й теоретичні засади, в якими вона керується вжитті й діяльності), які зумовлюють оптимальність організації навчально-виховного процесу дошкільного закладу і, водночас, його результативність

Зауважимо, що нам видається правомірним опиратися на *загально дидактичні принципи*, які покладено в основу принципів навчання та виховання, а також *специфічні*, які віддзеркалюють інноваційні зміни в сучасному освітньому процесі (наприклад, принцип оздоровчої спрямованості навчально-виховного процесу) (Н. Левінець). Варто відзначити, що питання класифікації принципів є дискусійним у педагогічній науці, проте сучасна педагогіка загалом орієнтує на наступні загально дидактичні принципи:

1. Виховуючий характер навчання – реалізація цього принципу передбачає дотримання зв'язку змісту навчального матеріалу з життям країни; формування наукового розуміння світу і законів його розвитку; виховання моральних якостей; управління процесом формування почуттів, переживань, вражень; виховання моральних якостей.

Ці положення вимагають від педагога: знати, як формується світогляд дитини, її погляди, переконання; розуміти значення кожного заняття для вдосконалення моральних, естетичних якостей особистості; бачити прояв здібностей дитини і створювати умови їх удосконалення.

2. Принцип *науковості* передбачає включення у зміст навчання науково достовірних знань, що відповідають сучасному рівневі розвитку науки і віковим особливостям дітей; подачу нової інформації, пояснення нових понять, навіть елементарних з огляду на їх наукове розуміння.

Від педагога принцип науковості вимагає: розуміти який аспект досвіду людства засвоюють діти, як правильно організувати перехід від явища до сутності, від зовнішніх властивостей до внутрішніх; бачити в програмовому матеріалі різну глибину пояснення дійсності; знати шляхи систематизації й узагальнення уявлень дитини в процесі формування наукових понять.

3. Принцип *системності* – ґрунтується на філософській аксіомі про те, що у світі все взаємопов'язане, тому навчально-пізнавальний матеріал повинен складати систему знань. Система знань покликана передбачати розвиток логічного мислення – операцій порівняння, синтезу, аналізу, узагальнення, абстрагування, дедуктивних (від загального до конкретного) та індуктивних (від конкретного до загального) його форм.

Від педагога цей принцип вимагає раціонального планування пізнавального матеріалу, дотримання логічної послідовності під час подання

його дітям, у повтореннях того, що вивчається, з метою глибшого засвоєння.

4. Принцип *доступності*, реалізація якого вимагає дотримання сформульованих свого часу Я. Коменським правил: у навчанні треба йти від близького до далекого, від простого до складного, від відомого до невідомого. Від педагога цей принцип вимагає: розуміти значення і необхідність пізнавального матеріалу для подальшого розвитку дитини; пов'язувати нове з наявними знаннями; знати рівень пізнавальних психічних процесів дитини та вміти формувати пізнавальні інтереси.

5. Принцип *наочності навчання* – оскільки дитина мислить конкретними образами, тому необхідна опора на чуттєве пізнання (демонстрація конкретних предметів, явищ, процесів, моделей). Наочність

може бути предметною і словесною, а головним наочним матеріалом є навколишня дійсність.

6. Принцип *свідомості й активності* – орієнтує на використання таких методів навчання, які відкривають дитині можливості бути реальними суб'єктами процесу пізнання, стимулюють її пізнавальну активність. Від педагога цей принцип вимагає: знати ознаки свідомого розуміння навчально-пізнавального матеріалу, свідомого ставлення до занять і ступеня пізнавальної активності; уміти підвести дітей до самостійних «відкриттів». Ігнорування цього принципа породжує явище «навченої безпорадності» – нездатності використати знання і вміння, коли навіть незначна зміна навчального завдання створює для дитини нездоланні труднощі.

7. Принцип *індивідуального підходу до дітей* – дотримання цього принципа вимагає від педагога вивчати і враховувати індивідуальні особливості дітей, при цьому визначати ті, що дають позитивний результат і ті, що дають негативний результат, на основі чого шукати засоби індивідуального підходу і систему індивідуальних педагогічних дій.

Важливим також відзначаємо обґрунтований свого часу Я. Коменським, Й. Песталоцці, К. Ушинським принцип *природовідповідності* або *природодоцільного навчання*, що в аспекті нашого дослідження означає підпорядкування режиму, дизайну інтер'єра приміщення, змісту, методів навчання і виховання природі дитини з орієнтацією педагогів на сензитивність дітей дошкільного віку.

З огляду на характер стрімких глобалізаційних тенденцій розвитку сучасного людства, які відбуваються, передусім, на рівні свідомості громадян, здоров'язбережувальне середовище дошкільного навчального закладу покликане сприяти становленню розвиненої, самодостатньої особистості, яка мислить по-новому, здатна не тільки адаптуватись до нових умов життя, а й брати безпосередню участь у творенні прогресивних змін, знаходити конструктивні рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях. Реалізація цієї мети вимагає від педагогів орієнтації на *специфічні принципи* проектування та створення здоров'язбережувального середовища дошкільного навчального закладу, а саме:

- *принцип людиноцентризму* – орієнтація на людину (як вихованця, так і педагога, рівноправний діалог між ними, розвиток особистісного потенціалу), утвердження фундаментальних цінностей буття (життя, здоров'я, духовність, любов, повага); погляд на дитинство як повноцінне життя дитини, на дитину як повноцінну особистість, рівноправного члена суспільства, визнання її індивідуальності і створення необхідних умови для її становлення й розвитку;

- *принцип інноваційності* (від англ. «innovation» - уведення нових предметів, ідей, способів діяльності) – розглядається як тип життєдіяльності людини й суспільства, що прийшов на зміну інертності та консерватизму, передбачає зміну внутрішніх умов процесів навчання і виховання, налаштованість працівників ДНЗ працювати в режимі інноваційного розвитку, інноваційного мислення;

- *принцип цілеспрямованості та мотивації* – означає, що навчально-виховний процес у ЗДО підпорядковується попередньо визначеній меті і мотивам – збереження здоров'я дітей дошкільного віку;

- *інтегрованості* – передбачає синтез філософських, психологічних, педагогічних, валеологічних підходів до питань здоров'язбереження у ЗДО;

- *коеволюції* (у перекладі з англійської префікс «со» – означає «об'єднання, сумісність, одночасність», а «evolution» – «розвиток») – у контексті здоров'язбережувального середовища цей принцип означає взаємозумовлений розвиток суб'єктів середовища, що перебувають та постійно взаємодіють у ньому: педагог відповідаючи на запити сучасної науки та освіти, змушений перебувати у постійному творчому пошуку, сприяти становленню та розвитку вихованців, при цьому вдосконалюючись особисто. У такому контексті видається слушною ідея, за якої «включаючись» у ситуацію, людина змінює її, змінюється сама і тим самим «виходить за її межі»;

- *здоров'язбережувальної спрямованості навчально-виховного процесу* у ЗДО – передбачає утвердження життя і здоров'я вихованців як найвищої цінності та провідного вектору професійної діяльності працівників дошкільної установи, на основі чого розробляється здоров'язбережувальна концепція ЗДО, цілі, завдання, стратегія, форми роботи, методи тощо.

Таким чином, в основі здоров'язбережувального середовища лежить організація всіх процесів життєдіяльності дітей дошкільного віку відповідно до закономірностей побудови навчального процесу, ефективності вибору засобів, методів виховного впливу на дітей із урахуванням їхніх потреб, інтересів, вікових, фізіологічних, індивідуальних особливостей і творчого потенціалу кожного дошкільника.

3. У сучасній дошкільній педагогіці на перший план висуваються завдання гуманізації процесу виховання і навчання, охорони і зміцнення психічного і фізичного здоров'я дітей, їх повноцінного розвитку. Нагадаємо, розвиток – це безперервний процес, що виявляється у кількісних та якісних змінах, які відбуваються протягом усіх етапів людського онтогенезу та пов'язані з фізіологічним розвитком (генетично зумовленими особливостями), але визначаються не лише ним, а наслідками взаємодії людини з зовнішнім світом, зокрема в дитинстві здійснюється за допомогою дорослих у спеціально

організованій діяльності і спілкуванні з ними, в ході чого передаються і засвоюються матеріальні та духовні цінності людства, країни, міста, окремої родини. Тобто здійснюється процес соціалізації дитини, шляхом якої й відбувається формування індивіда як особистості, здатної до самовдосконалення й особистісного становлення, яке, за твердженням Г. Костюка, стає можливим у наслідок «саморуху» – суперечності між внутрішнім індивідуальним та зовнішнім суспільним, що викликає активність індивіда. Наприклад, це можуть бути розходження між новими потребами, прагненнями особистості, яка розвивається й досягнутим нею рівнем оволодіння засобами, необхідними для їх задоволення. При цьому, продовжує Г. Костюк, мотиваційний бік розвитку особистості зазвичай випереджає його змістову й операційну сторони. Так виникають суперечності, подолання яких вимагає здійснення певних операцій. Наприклад, у дошкільному віці такі суперечності розв'язуються у грі, яка виступає провідним, універсальним і найбільш доступним засобом передачі суспільного досвіду дитині. У негативному ж випадку, наявні суперечності можуть стати гальмівним фактором розвитку, спричинивши його відставання, дисгармонію, а отже – погіршення стану здоров'я.

Відтак, як слушно зауважує Г. Костюк, завдання педагога полягає у забезпеченні умов для здійснення «саморуху» особистості у своєму становленні. Рішення означених питань, на наш погляд, уможливлюється через створення цілеспрямованої системи психолого-педагогічних умов організації навчально-виховної діяльності дошкільників, у ході якої здійснюється їхній всебічний гармонійний розвиток на засадах здоров'язбереження. Концентрацію різноманітних умов професійного педагогічного впливу на становлення особистості дошкільника, в контексті яких здійснюється збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я дитини доцільно розглядати як *здоров'язбережувальне середовище* закладу дошкільної освіти.

Тому зрозуміло наскільки важливо уже в дошкільному віці, коли фізичний та психічний розвиток надзвичайно стрімкий і сприятливий до виховних впливів, формувати у дитини активно-дієве ставлення до особистого та суспільного здоров'я, закладати основу розуміння того, що здоров'я – найбільша цінність, дарована людині природою. Адже, якщо ще в період дитинства буде сформоване аксіологічне сприйняття здоров'я, вірогідність того, що у дорослому віці особистість намагатиметься свідомо коригувати поведінку в напрямі здорового довготривалого й щасливого життя і, відповідно, майбутнього своїх нащадків значно підвищується. Підтвердженням цього є слова К. Ушинського, який стверджував, що характер людини формується в перші роки її життя. Все, що людина засвоює згодом, не має такої глибини, як те, що засвоєне у дитячі роки.

Відтак, формувати у дітей ціннісне ставлення до здоров’я, навички ведення здорового способу життя необхідно вже з раннього та дошкільного віку. І в даному контексті постає питання – що має зробити освітня установа для збереження і зміцнення здоров'я суб'єктів педагогічного процесу. Цінним, на нашу думку, у цьому плані є досвід створення здоров'язбережувального середовища зарубіжних освітніх навчальних закладів. Для цього там, наприклад, розробляються моделі шкіл сприяння здоров’ю. Під моделлю освітнього закладу, сприяючого здоров’ю, розуміється такий навчальний заклад, всі напрямки діяльності якого в процесі виконання своїх виробничих функцій оптимально впливають на здоров'я суб'єктів педагогічного процесу.

У світовому освітньому просторі відомі організовані в 80-і рр. ХХ ст. в центральній Європі перші школи, в яких реалізовувались програми збереження та зміцнення здоров'я дітей. Згодом школи здоров'я з'явилися і в США. На сьогодні такі школи створено в багатьох країнах світу, а досвід їхньої діяльності, на наш погляд, корисний у створенні здоров’язбережувального середовища ДНЗ і в нашій країні.

Так, діяльність перших шкіл здоров'я здійснювалася за трьома напрямками: поширення інформації щодо необхідності ведення здорового способу життя; профілактика та рання діагностика негативних змін у здоров'ї дітей; створення умов для фізичного розвитку, сприятливої психологічної атмосфери, забезпечення збалансованого харчування, створення мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

Згодом програма збереження здоров'я в Європі та США була значно доповнена і розширена. Вона включає в себе такі розділи, як:

- освіта в галузі фізичного і психічного здоров'я, коли суб'єкти педагогічного процесу набувають знання про стан, зміни соматичного і психічного здоров'я, про шляхи та способи їх збереження та зміцнення;

- фізичний розвиток учнів, що здійснюється за спеціальною програмою, яка реалізується на фізкультурних заняттях і поза ними на заняттях фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності в цілісній системі фізичного виховання;

- медичне обслуговування, що передбачає профілактику, ранню діагностику захворювань, надання медичної допомоги, проведення планомірних реабілітаційних заходів;

- психологічна та соціальна консультативна служби, здійснювані педагогами освітнього закладу з питань здоров'я та здорового способу життя;

- служба харчування, що займається як консультацією з питань дієтичного, здорового харчування, так і його організацією;

- спільна робота з батьками, громадськими організаціями, державними

службами для реалізації розроблених програм здоров'я;

- підготовка викладачів та персоналу освітнього закладу до забезпечення здорового освітнього середовища, їхнє навчання задля реалізації програми здоров’я, проведення моніторингу їхньої готовності до здоров’язбережувальної діяльності.

Отже, здоров’язбережувальне середовище ЗДО як осередок засвоєння норм здорового способу життя включає організаційно-педагогічний, соціально-психологічний, санітарно-гігієнічний, фізкультурно-оздоровчий напрямки роботи та ін.

Виходячи з вище сказаного, можна відзначити, що найбільш істотною якісною характеристикою здоров’язбережувального середовища є його цілісність, оскільки саме в цьому випадку забезпечується максимальна ефективність його впливу на особистість дитини. При цьому ми виходимо з того, що цілісність процесу формування здорового способу життя дітей дошкільного віку значною мірою забезпечується спільністю цілевизначення, тобто рішучою налаштованістю всіх учасників освітнього процесу на пошук і втілення в життя зразків здорової життєдіяльності.

Питання для обговорення:

1. Розкрийте змістову сутність поняття «здоров’язбережувальне середовище».

4. Компонентно-функційна характеристика здоров’язбережувального середовища та принципи його створення.

5. Нормативно-методичне забезпечення здоров’язбереження, формування здорового способу життя дошкільників у сучасному ЗДО.

Хід виконання практичної роботи:

Завдання для самостійної роботи:

1. Проанотуйте статті:

Н. Левінець, Я. Плохута. Сучасні підходи до моделювання здоров’язбережувального середовища різновікової групи у ЗДО. file:///C:/Users/admin/Downloads/Vird_2014_35_16.pdf

Левінець Н. В. Здоров'язбережувальний освітній простір дошкільного навчального закладу / Н. В. Левінець // Личность в едином образовательном пространстве : сб. науч. статей I Междунар.Образоват. форума – Запорожье, 2010. – 288 с.

2. На основі отриманих теоретичних знань написати педагогічний роздум на тему: «У чому полягає розвивальна спрямованість здоров’язбережувального середовища закладу дошкільної освіти».

3. Користуючись Професійним стандартом «Вихователь закладу дошкільної освіти», зизначте показники здоров’язбережувальної

компетентності педагога ЗДО. Розпишіть професійні функції вихователя (в аспекті здоров'язбережувальної компетентності) з точки зору:

- фізичної безпеки;
- психологічної безпеки;
- проєктування середовища;
- формування здорових звичок.

Педагогічний диктант

Продовжити речення:

1) Здоров'язбережувальне середовище – це невід'ємна складова освітнього середовища дошкільного навчального закладу, у просторі якого взаємодіють ….

2) Структуру здоров'язбережувального середовища дошкільного навчального закладу складають такі компоненти ….

3) «Комунікативне середовище» це….

4) До функцій здоров'язбережувального середовища належать …

5) Обов'язковою умовою створення здоров'язбережувального середовища є опора на ….

6) Здоров'язбережувальне середовище ДНЗ як осередок засвоєння норм здорового способу життя включає ….

7) Найбільш істотною якісною характеристикою здоров'язбережувального середовища є його ….

Завдання з науково-дослідницької роботи

1. Провести дискусію на тему: « Що важливіше: генетика чи спосіб життя?». Група ділиться на підгрупи: противн. Твердження аргументувати конкретними прикладами. З'ясуйте, який фактор відіграє ключову роль у збереженні здоров'я, використовуючи метод «Шість капелюхів мислення Де Боно». Ця методика використовується для розгляду проблеми з шести різних точок зору. Учасники будь якої дискусії мислять по-різному, подумки вдягнувши кожен з шести капелюхів:

➔ білий – аналітичне мислення,
➔ червоний – емоційне мислення,
➔ чорний – критичне мислення,
➔ жовтий – оптимістичне мислення,
➔ зелений – творче мислення,
➔ синій – рефлексія мислення, підсумок.

Першим слід вислухати Білий капелюх – життя вимагає передусім ознайомлення з інформацією та фактами про предмет обговорення. Останнім потрібно вислухати Синій капелюх. Після Жовтого варто надати слово

Чорному – це урівноважить думки й оцінки. Зелений капелюх допоможе зрозуміти, що робити з Жовтим та Чорним. А Червоний підкаже як Ви себе зараз почуваєте при вирішуванні тієї чи іншої проблеми.

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Тема 4. «Формування здоров’язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку»

Мета: з’ясувати зміст поняття «здоров'язбережувальна компетентність», означити завдання, що стоять перед вихователями, принципи роботи з дітьми, умови, дотримання яких дозволить найкраще виконати поставлені завдання, форми методичної роботи з вихователями в даному аспекті.

Опорні поняття: компетентність, здоров’язбережувальна

компетентність.

Література:

Андрющенко Т. Формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності. Методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 120 с.

Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

Максимова О. О. Валеологічна освіта дітей дошкільного віку (теоретико-методичні засади) : [навч.-метод. посібник]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 213 с.

Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». URL : file:///C:/Users/admin/Downloads/61727cdc64def816302302%20(7).pdf

Циплюк А. М. Здоров'язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.

План

1. Змістова характеристика поняття «здоров'язбережувальна компетентність».
2. Методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.
3. Умови формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.

Зміст лекції

Однією із домінантних компетентностей людини, яка має бути обов'язково сформованою у кожної особистості для її повноцінної життєдіяльності й життєтворчості, як стверджує Н. Поліщук, визнається здоров'язбережувальна компетентність. Вона розглядається як основа буття людини, де провідним є усвідомлення важливості здоров'я, здорового способу життя. Відтак, це передбачає необхідність формування здоров'язбережувальної компетентності студентів, як однієї із ключових, у процесі цілеспрямованої професійної підготовки.

Зіставлення понять «здоров'я» та «здоров'язбереження» дозволяють нам перейти до визначення поняття «здоров'язбережувальна компетентність». Підходи дослідників до визначення цієї категорії більш узгоджені, хоча і тут спостерігаються певні різночитання. Так, деякі вчені, зокрема автори колективної монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» за загальною редакцією О. Овчарук,

зазначається, що під поняттям «здоров’язбережувальна компетентність» слід розуміти характеристики, властивості особистості, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення. При цьому ними виокремлюється низка життєвих навичок, які також розглядаються як компетентності, що сприяють здоровому способові життя.

Більшість дослідників сходяться на думці, що здоров’язбережувальна компетентність передбачає здатність людини розуміти, пояснювати, регулювати свій функціональний стан, поведінку, спосіб життя з метою збереження здоров'я, якості життя і довкілля. Відтак здоров’язбережувальна компетентність розглядається як навички збереження, зміцнення, використання здоров’я та дбайливого ставлення до нього, розвиток особистої фізичної культури.

Продовжуючи цю думку, деякі учені зазначають, що здоров’язбережувальна компетентність є інтегральною, динамічною рисою особистості, яка проявляється у здатності організувати й регулювати свою здоров’язбережувальну діяльність; адекватно оцінювати свою поведінку, а також вчинки й погляди оточуючих; зберігати та реалізовувати власні здоров’язбережувальні позиції у різних, зокрема, несприятливих умовах, виходячи з особисто усвідомлених та засвоєних моральних норм і принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установкам, поглядам і переконанням, активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення. Узагальнюючи попередні положення, О. Дорошенко зазначає, що компетентність здоров'язбереження передбачає виникнення потреби (хочу) бути здоровим; прояв здатності (можу) будувати стосунки з самим собою і навколишнім світом; рішучості (буду) жити за природовідповідними законами.

Здоров'язбережувальна компетентність дошкільника, згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти (БКДО), — це **здатність дитини застосовувати навички здорового способу життя та ціннісно ставитися до здоров'я** (свого та оточуючих) у повсякденній діяльності, формуючи свідому поведінку, спрямовану на фізичне, психічне та соціальне благополуччя через знання, вміння та мотивацію. Це одна з ключових компетентностей, що забезпечує гармонійний розвиток дитини, формуючи основу для подальшого навчання.

Основні елементи здоров’язбережувальної компетентності:

- **Знання:** розуміння елементарних понять про людину, здоров'я, гігієну, безпеку та чинники ЗСЖ (здорового способу життя).
- **Навички:** практичні дії для збереження та зміцнення здоров'я (рухові, гігієнічні, безпечні).

- **Цінності:** формування позитивного ставлення до власного здоров'я, усвідомлення його як найважливішої цінності.
- **Поведінка:** активна життєва позиція, мотивація до ЗСЖ, адекватні дії в різних життєвих ситуаціях.

Завдання педагога:

- Створення умов для розвитку рухової та здоров'язбережувальної компетентностей.
- Формування системи знань, умінь та навичок щодо чинників ЗСЖ.
- Виховання активної життєвої позиції та мотивації до здорового способу життя.
- Забезпечення психологічної готовності до виконання правил ЗСЖ.
- Використання здоров'язбережувальних технологій у всіх видах діяльності (гра, пізнання, рух).

Узагальнюючи: здоров'язбережувальна компетентність – це не просто знання про здоров'я, а **цілісний комплекс, що включає знання, вміння, цінності та досвід** дитини, який дозволяє їй піклуватися про себе та інших і будувати здорове життя, що є базовим для розвитку особистості.

Підсумовуючи все вище зазначене, під «здоров'язбережувальною компетентністю» дітей дошкільного віку будемо розуміти як суб'єктивну категорію, що передбачає свідоме прагнення дитини до здорового способу життя, наявність сукупності знань про здоров'я та чинники його збереження, сформованість здоров'язбережувальних життєвих навичок і здатність до їх адекватного використання у відповідних життєвих ситуаціях.

У структурі здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку виокремлено мотиваційний, когнітивний і діяльнісний компоненти.

Мотиваційний компонент включає переконаність дитини в необхідності вести здоровий спосіб життя, сприйняття здоров'я як найвищої життєвої цінності, наявність інтересу до збереження здоров'я. Формування у дітей мотивації на здоровий спосіб життя ґрунтується на врахуванні психологічних особливостей і можливостей дітей дошкільного віку. Період дошкільного дитинства характеризується інтенсивним розвитком дитячих потреб, що є основою мотивації. Це етап становлення особистості, закладання її ціннісного фундаменту, формування первинних світоглядних уявлень (О. Кононко). У дошкільному віці в дитини формується складна внутрішня організація поведінки. Діяльність дошкільника спрямовується не окремими мотивами, а певним їх підпорядкуванням, завдяки чому в цей період визначається основний тип спрямованості особистості, система мотивів різного змісту в їх ієрархії, формується мотиваційна сфера дитини, опосередкована її свідомістю, яка з відповідними змінами триває впродовж усього життя.

Когнітивний компонент передбачає засвоєння дітьми сукупності знань про здоров'я, соціальні та біологічні чинники його збереження, основи здорового способу життя, оволодіння якими забезпечує готовність дитини до здійснення діяльності, спрямованої на підтримку здоров'я.

Діяльнісний компонент дає можливість опанування дітьми способів використання набутих знань для здорового способу життя; оволодіння життєвими навичками, наявність яких є необхідним для реалізації здоров'язбережувальної діяльності. Поведінка дошкільників поступово стає менш імпульсивною і підпорядковується сформованим уявленням, дитина починає регулювати її за певним зразком. З п'ятирічного віку в дітей формуються ознаки довільності психічних процесів (пам'ять, уява, сприймання, увага). На п'ятому році життя сприймання стає осмисленим, цілеспрямованим, аналітичним процесом. Дитина старшого дошкільного віку (О. Запорожець, В. Котирло та ін.) здатна керувати власною поведінкою на основі засвоєних моральних норм і правил, розуміння їх значення як засобу регуляції власної поведінки, вміння аналізувати ситуації, передбачати наслідки як своїх вчинків, так й інших.

Питання для самоперевірки знань:

2. *Дайте визначення поняттю «компетентність».*
3. *Що таке «здоров'язбережувальна компетентність»?.*
4. *Назвіть методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.*
5. *Назвіть умови формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку.*
6. *Вкажіть форми роботи з питань підвищення педагогічної майстерності вихователів щодо формування здоров'язбережувальної компетентності.*

Хід виконання практичної роботи:

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика Базового компоненту дошкільної освіти. Характеристика освітнього напряму «Особистість дитини» та його варіативного складника «Особистість дитини. Спортивні ігри».

2. Змістова характеристика поняття «компетентність».

3. Рухова компетентність: емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань, навички.

4. Здоров'язбережувальна компетентність: емоційно-ціннісне ставлення, сформованість знань, навички.

Хід виконання

1. Створіть мультимедійну презентацію на тему «Аналіз освітнього

напряму «Особистість дитини» та його варіативного складника «Особистість дитини. Спортивні ігри».

2. Перегляньте освітню програму для дітей дошкільного віку «Дитина». Зробіть аналіз її освітнього напряму «Здоров'я та фізичний розвиток» (для дітей раннього віку). Заповніть таблицю.

Здоров'я та фізичний розвиток (ранній вік)					
Збереження та зміцнення здоров'я дітей	Фізкультурно-оздоровча робота.	Виховання культурно-гігієнічних навичок.	Фізична культура. Вправи з основних рухів	Загальнорозвивальні вправи	Рухливі ігри та ігрові вправи

3. Ознайомтеся з заняттями «Режим харчування», «Харчовий раціон, «Вживання якісних продуктів» (Андрющенко Т. Формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності. Методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 120 с.):

Завдання 1. Зробіть аналіз цих занять за запропонованим алгоритмом:

1. Тема заняття

2. Мета заняття

3. З яких взаємопов'язаних частин складається.

4. Структура заняття: методи та прийоми (наприклад:

1. Аналіз ситуацій «Відчуття у шлунку голодної та ситої людини»;

2. Проблемне запитання «….»

3. Розповідь «…..»….).

Завдання 2. Складіть власне заняття для дітей дошкільного віку, мета якого – формування навичок раціонального харчування.

Завдання 3. Зробіть аналіз власного заняття.

1. Тема заняття_____

2. Мета заняття_____

3. З яких взаємопов'язаних частин складається.

4. Структура заняття: методи та прийоми.

1. Аналіз ситуацій (НАПРИКЛАД: «Відчуття у шлунку голодної та ситої людини»);

2. Проблемне запитання «….»

3. Розповідь «…..»….).

4. Проаналізуйте Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» (затверджений наказом Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21). URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti . Випишіть показники вияву (трудові функції) здоров'язбережувальної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти.

Складіть психограму особистості вихователя, здатного до здійснення здоров'язбезбереження.

Примітка: ***психограма*** включає повний опис власне психологічних характеристик та професійно важливих особистісних якостей спеціаліста необхідних для здійснення професійної діяльності.

Критерії оцінювання:

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Змістовий модуль ІІ. ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ, ЗМІЦНЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема 5. Характеристика сучасних здоров'язбережувальних технологій.

Мета: розкрити змістову сутність понять «технологія», «педагогічна технологія», «здоров'язбережувальна технологія»; ознайомити зі здоров'язбережувальними технологіями, що використовуються у сучасному ЗДО, висвітлюючи їх характерні особливості та можливості у формуванні здорового способу життя дітей дошкільного віку.

Опорні поняття: технологія, здоров'язбережувальна технологія.

Література:

Андрющенко Т. Формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності. Методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 120 с.

Загальна теорія здоров’я та здоров’язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

Здоров’язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти / авт.-упор. Нікітіна І. І. Харків : вид. група «Основа». 2022. 174 с.

Сучасні здоров’язбережувальні технології : монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.

Циплюк А. М. Здоров’язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

План

1. Сучасні наукові підходи щодо висвітлення проблеми здоров’язбережувальних технологій.
2. Класифікація здоров’язбережувальних технологій.
3. Технологія формування здоров'язбережувальної компетентності Т. Андрющенко.

Зміст лекції

Незважаючи на значну кількість досліджень, спрямованих на вивчення питання використання технологій в освітньому просторі, на сьогодні відсутнє чітке визначення означеного поняття, окрім цього в педагогічній літературі використовується велика кількість його варіантів, таких як: «технологія навчання», «технологія виховання», «технологія розвитку», «освітня технологія» тощо.

Слід відзначити, що феномен «педагогічна технологія» з'явився у науковій літературі на початку 1960-х років як наслідок бурхливого розвитку науково-технічного прогресу в різних галузях теоретичної та практичної діяльності людини, в тому числі й в галузі освіти, тому природною слід уважати спробу педагогів-дослідників обґрунтувати сутність категорії «педагогічна технологія» як похідного від первинного значення поняття «технологія», яке в технічних науках включає, по-перше, процес оброблення і перетворення, в результаті якого виходить готова продукція; по-друге, нормативну сторону цього процесу, що визначає алгоритм дій. Таким чином, під технологією розуміють спосіб реалізації людьми конкретного складного процесу шляхом поділу його на систему послідовних взаємозв'язаних процедур і операцій, котрі виконуються більш чи менш однозначно і мають метою досягнення гарантованого результату.

Відтак, технологія (технологічний процес) характеризується трьома ознаками:

- поділом процесу на взаємопов'язані етапи;

- координованим і поетапним виконанням дій, спрямованих на досягнення результату (поставленої мети);

- однозначністю виконання включених у технологію процедур і операцій, що є неодмінною і вирішальною умовою досягнення результатів, адекватних поставленій меті.

Педагогічна ж технологія – це «не просто дослідження в сфері використання технічних засобів навчання або комп'ютерів; це дослідження з метою виявити принципи і розробити прийоми оптимізації освітнього процесу шляхом аналізу факторів, що підвищують освітню ефективність, шляхом конструювання, застосування прийомів і матеріалів, а також за допомогою оцінки застосовуваних методів».

Як засвідчує аналіз науково-педагогічної літератури у сучасному освітньому просторі існують різноманітні форми і види діяльності, спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я дітей, що в сукупності складають систему взаємозумовлених дій, яка отримала загальну назву «здоров'язбережувальних технологій».

У пошукових системах пропонується більше тисячі джерел на ключове слово «здоров’язбережувальні технології», що, вочевидь, вказує на широкий діапазон підходів до його розуміння. Так, його використовують як синонім валеологічної освіти, формування здорового способу життя, культури здоров’я, як розрізнені медичні або гігієнічні засоби, як фізкультурно-оздоровчі технології тощо.

Поняття «здоров’язбережувальні педагогічні технології» з’явилося у педагогічному лексиконі, як вказує В. Оржеховська, «в останні роки і, на жаль, ще й досі сприймається окремими педагогами як аналог санітарно-гігієнічних заходів». На думку автора, «це свідчить про обмеження розуміння терміну «здоров’язбережувальні технології», примітивність уявлення про зміст роботи, яку мають здійснювати освітні заклади у процесі здійснення одного з найважливіших завдань охорони, збереження і зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров’я дітей». Учена визначає поняття «здоров’язбережувальні технології в освіті» як сукупність форм, засобів і методів, спрямованих на досягнення оптимальних результатів у підтримці фізичного, психічного, етичного й соціального благополуччя людини, у формуванні здорового способу життя; Н. Денисенко – як засіб організації й послідовних дій у навчально-виховному процесі, реалізації освітніх програм на основі всебічного урахування особливостей індивідуального здоров’я дітей, їх вікового, психофізичного, духовно-етичного стану й розвитку; Т. Андрющенко – як сукупність прийомів, методів, форм навчання і підходів до освітнього процесу, коли виконуються як мінімум чотири вимоги: врахування індивідуальних (інтелектуальних,

емоційних, мотиваційних та інших) особливостей дитини, її темпераменту, характеру навчального матеріалу, типу пам’яті; недопущення надмірного, виснажливого, інтелектуального, емоційного, нервового навантаження під час засвоєння навчально-пізнавального матеріалу, прагнення досягти оптимальних результатів навчання обов’язково при оптимізації необхідних витрат часу й сил вихованця та педагога; забезпечення такого підходу до освітнього процесу, який гарантував би підтримку сприятливого морально-психологічного клімату, зміцнення психічного здоров’я; робити акцент не тільки на організації навчального процесу, що не приносить шкоди, а й на тому, щоб навчити дітей самостійно захищатися від стресів, образ, навчити їх засобам психологічного захисту і збереження здоров’я.

Отже, немає єдиного підходу до визначення змісту й класифікації поняття «здоров'язбережувальні технології», яке об'єднує в собі всі напрямки діяльності закладу освіти щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей.

Здоров’язбережувальні технології, які поширено використовують у сучасній системі освіти, як зазначає В. Єфімова, фахівці поділяють на декілька груп згідно до підходів здоров’язбереження та методів і форм здоров’язбережувальної роботи .

1. *Медично-гігієнічні технології*, до яких віднесено контроль і допомогу в забезпеченні належних гігієнічних умов; проведення щеплень, надання консультативної і невідкладної допомоги в медичному кабінеті; заходи щодо санітарно-гігієнічної освіти дітей і педагогічного колективу; моніторинг динаміки здоров’я; профілактичні заходи напередодні епідемій (наприклад, грипу); участь у проведенні психолого-педагогічних консиліумів, на яких вирішуються питання, що стосуються окремих дітей з проблемами здоров’я й інші завдання, створення в закладах освіти фізіотерапевтичного й інших медичних кабінетів для надання щоденної допомоги, контроль проведення занять лікувальної фізичної культури, організація фітобарів і тому подібне –теж елементи цієї технології.

2. *Фізкультурно-оздоровчі технології* спрямовані на фізичний розвиток дітей: загартування, тренування сили, витривалості, швидкості, гнучкості й інших якостей, що відрізняють здорову, треновану людину від фізично немічної. Реалізуються на уроках, заняттях з фізичної культури і в роботі спортивних секцій.

3. *Екологічні здоров’язбережувальні технології* спрямовані на створення природовідповідних, екологічно оптимальних умов життя і діяльності людей, гармонійних взаємин із природою та ін.

4. *Технології забезпечення безпеки життєдіяльності* спрямовані на збереження життя й забезпечуються завдяки вивченню учнями дисципліни

«Основи безпеки життєдіяльності», майбутніми педагогами – курсів «Безпека життєдіяльності людини», «Основи охорони праці», «Цивільний захист».

5. *Здоров'язбережувальні освітні технології*, які поділяють у свою чергу на три підгрупи:

- *організаційно-педагогічні* технології, що визначають структуру навчального процесу, сприяючи запобіганню стану перевтоми, гіподинамії й інших дезадаптаційних станів дітей;
- *психолого-педагогічні* технології пов'язані з безпосередньою роботою вчителя, вихователя на уроці, занятті, його дією на дітей; із психолого-педагогічним супроводом усіх елементів освітнього процесу;
- *навчально-виховні* технології включають програми з формування культури здоров'я дітей, розвиток мотивації до здорового способу життя, попередження шкідливих звичок, освіту батьків та ін.

Існують й інші підстави для класифікацій здоров'язбережувальних технологій. Зокрема за характером дії їх поділяють на наступні групи:

Захисно-профілактичні. До цієї групи відносяться прийоми, методи, технології, спрямовані на захист людини від несприятливих для здоров'я впливів. Це, зокрема, виконання санітарно-гігієнічних вимог; підтримання чистоти і проведення щеплень з метою попередження інфекцій; використання страхувальних засобів і захисних пристосувань в спортзалах з метою профілактики травматизму тощо.

Компенсаторно-нейтралізуючі. При їх використанні постає завдання заповнити недолік того, що потрібно організму для повноцінної життєдіяльності, або хоча б частково нейтралізувати негативні впливи в тих випадках, коли повністю захистити людину від них не можливо. Це, наприклад, проведення фізкультхвилинок і фізкультпауз, що дозволяє певною мірою нейтралізувати несприятливий вплив статичності занять, недостатність фізичного навантаження, емоційні розрядки і «хвилинки спокою», що дозволяють частково нейтралізувати стресогенні впливи. Йодування питної води і солі дозволяє компенсувати недостатнє надходження в організм йоду, що характерне для багатьох регіонів країни, особливо Волині. Вітамінізація харчового раціону заповнює дефіцит необхідних організму вітамінів.

Стимулюючі. Ці прийоми, методи, технології дозволяють активізувати власні сили організму, використовувати його ресурси для виходу з небажаного стану. Типові приклади – температурне загартування, фізичні навантаження.

Інформаційно-навчальні. Забезпечують дитині необхідний рівень освіченості для ефективної турботи про здоров'я – своє й близьких, допомагають у вихованні культури здоров'я.

3. Авторська технологія передбачає поглиблену роботу впродовж трьох

років з дітьми від 4-го до 6-го року життя на основі набуття ними розкритої у Базовому компоненті дошкільної освіти здоров'язбережувальної компетенції, виходу за межі поданого у стандарті дошкільної освіти мінімально достатнього і необхідного рівня освітньої компетенції, яка стосується збереження здоров'я; формування у дітей позитивної мотивації на збереження здоров'я; озброєння їх системою знань про здоров'я та чинники його збереження; формування життєвих навичок, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я. Очікуваним результатом діяльності за запропонованою технологією є сформована у дошкільників здоров'язбережувальна компетентність. Підгрунтям розробленої технології слугували принципи організації діяльності з формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників.

Враховуючи думку Л. Гриценко, що «принципи виводяться, а не проголошуються, принципи випливають з аналізу, а не декларуються», при визначенні принципів спиралися на сутність здоров'язбережувальної компетентності та особливості її формування у дітей дошкільного віку. Було виокремлено такі принципи: мотиваційного забезпечення освітнього процесу; співробітництва; індивідуалізації та диференціації; комфортності; свідомості та активності; удосконалення життєвих навичок; наступності і неперервності. Основними завданнями технології формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників є формування у них: позитивної мотивації до дотримання здорового способу життя; потреби в освоєнні способів збереження власного здоров'я; системи знань про здоров'я та чинники його збереження; життєвих навичок, що сприяють збереженню фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я; уміння застосовувати у повсякденному житті досвід здоров'язбережувальної діяльності; здатності до самостійного пошуку засобів збереження здоров'я.

У розробленій технології змістом здоров'язбережувальної компетентності визначено систему здоров'язбережувальних життєвих навичок, вибір яких обґрунтовується результатами діяльності робочої групи українських науковців і педагогів з питань запровадження компетентнісного підходу, створеної в рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівномута аналізом сучасних підходів до навчання здоровому способу життя «на основі життєвих навичок». Зроблено акцент на дванадцяти життєвих навичках, які доцільно формувати в дітей дошкільного віку.

Відповідно до зазначеного, змістовий матеріал технології об'єднаний у три блоки: І. «Життєві навички, що сприяють фізичному здоров'ю»: навички раціонального харчування; санітарно-гігієнічні навички; навички рухової активності; навички дотримання режиму діяльності та відпочинку. ІІ. «Життєві

навички, що сприяють соціальному здоров'ю»: навички ефективного спілкування; навички співчуття; навички поведінки в умовах тиску; навички спільної діяльності. ІІІ. «Життєві навички, що сприяють психічному і духовному здоров'ю»: навички самоусвідомлення та самооцінки; навички аналізу проблем та прийняття рішень; навички самоконтролю; навички успішного досягнення мети.

Для ефективності процесу формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників у технології подано дванадцять змістоводіяльнісних модулів відповідно до кількості обраних для формування у дошкільників життєвих навичок. Для опрацювання з дітьми було визначено по двадцять п'ять тем у кожній віковій групі, що розкривали різні аспекти життєвих навичок. Для реалізації кожної із двадцяти п'яти тем дібрано відповідні форми і методи.

Питання для самоперевірки знань:

1. Що таке технологія?

2. Що таке «здоров'язбережувальні технології»?

3. Схарактеризуйте сучасні наукові підходи щодо висвітлення проблеми здоров'язбережувальних технологій.

4. Назвіть класифікацію здоров'язбережувальних технологій.

5. У чому особливість сучасних здоров'язбережувальних технологій?

6. У чому особливість формування здоров'язбережувальної компетентності Т. Андрющенко?

Хід виконання практичної роботи:

1. Скласти діагностувальні методики щодо вияву здоров'язбережувальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання для самостійної роботи:

2. Провести діагностування здоров'язбережувальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

3. Результати діагностування узагальнити у вигляді презентації.

4. Перегляньте вебінар на тему «Оздоровчі технології як складова рухової та здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку». URL: https://www.youtube.com/watch?v=3EEuttKOQKA. На основі отриманої інформації укладіть опитувальник.

Критерії оцінювання:

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми,

проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Тема 6. Упровадження здоров'язбережувальних технологій

Мета: розкрити особливості сучасних технологій збереження та зміцнення здоро'я дітей дошкільного віку.

Опорні поняття: здоров'язбереження, здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна діяльність.

Література:

Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.

Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти / авт.-упор. Нікітіна І. І. Харків : вид. група «Основа». 2022. 174 с.

Сучасні здоров'язбережувальні технології : монографія / за загальною редакцією проф. Ю. Д. Бойчука. Харків : Оригінал, 2018. 724 с.

Циплюк А. М. Здоров'язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : навч.-метод. посіб. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

План

1. Ігровий стретчинг для дітей дошкільного віку .
2. Гімнастика та її різновиди.
3. Ритмопластика як один з терапевтичних методі здоров'язбереження.
4. Фітбол-гімнастика.
5. Арт-терапевтичні методики.

Зміст лекції

Ігровий стретчинг для дітей дошкільного віку

Ігровий стретчинг (від англ. stretching – «розтягування» – комплекс спеціальних поз та ігрових вправ для розтягування певних м'язів, зв'язок і сухожиль), в основу якого покладено статичне розтягування м'язів тіла та хребта, суглобів рук, ніг. Найефективнішим при цьому є самоманіпулювання тілом у повільному (безпечному) темпі, а вправи спрямовані на профілактику різних деформацій хребта, формування правильної постави. На думку

провідних фахівців з фізичного виховання, заняття на розтягнення є одним із найефективніших методів попередження травм, підтримання рухливості, зняття перевантаження, а також підвищення працездатності.

З огляду на психологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку заняття відбуваються в ігровій формі, зокрема під час слухання казки або музики, а кожна вправа передбачає втілення дитиною певного образу, сприяючи при цьому не лише фізичному вдосконаленню, а й розвитку її творчих і акторських здібностей.

Гімнастика

На сьогодні відомо близько десятка видів гімнастики, систематичне використання якої передбачає зміцнення організму дитини, попереджає розвиток захворювань і дає значний педагогічний ефект. Зупинимося на найбільш використовуваних видах:

- *пальчикова гімнастика.* Основне призначення – переключення уваги і розвиток дрібної моторики руки, яке здійснюється шляхом наслідування дій дорослих. Оскільки рух пальців рук має тісний взаємозв'язок з мовної функцією, то правильна координація рухів позитивно впливає на розвиток мовлення дитини. При цьому виконання вправ гімнастики супроводжується повторенням римованих рядків, співом, що викликає у дітей радісні емоції, а також сприяє формуванню правильної вимови звуків, удосконаленню пам'яті, виробленню вміння говорити чітко і швидко, погоджуючи мову і рухи.

- *гімнастика для очей*. Містить різноманітні комплекси прийомів і вправ, що дозволяють зняти загальне і зорове стомлення, що забезпечує профілактику виникнення у дітей зорових порушень. Пропонуються комплекси вправ, безпосередньо спрямовані на оптимізацію діяльності зорового аналізатора; вправи на поліпшення кровообігу в органі зору, на зміцнення м'язів ока, на поліпшення процесу акомодації.

- *дихальна гімнастика*. Сприяє правильному діафрагменному диханню, посиленню легеневої вентиляції, що поліпшує обмін кисню по всьому організму, стимулює роботу шлунка, кишківника й серцевого м’яза, сприяє стабілізації психоемоційного стану.

- *гімнастика пробудження.* Зазвичай проводиться після денного сну. Викликає приємні позитивні емоції, піднімає м'язовий тонус, сприяє профілактиці порушення постави.

- *ортопедична гімнастика*. Можна використовувати на фізкультурних заняттях або як частину іншої технології. Сприяє зміцненню м'язів, правильному положенню хребта і стопи, виступає засобом профілактики плоскостопості.

- *імунна гімнастика.* Стимулює імунну систему, підвищує опірність організму захворюванням.

Ритмопластика

Ритмопластика як один з терапевтичних методів стала застосовуватися у роботі ЗДО порівняно нещодавно. Ритмопластика – це спеціальне комплексне заняття, на якому засобами музики і спеціальних рухових вправ відбувається корекція й розвиток рухових функцій. Ритмопластика – це пластичні рухи, оздоровчого характеру, які виконуються під музику в спокійному, повільному темпі, з максимальною амплітудою і розтягуванням м'язів. Специфічною особливістю цієї методики є органічний зв'язок мови рухів з мовою музики, співвіднесення пластичних засобів вираження з музичними. У зв'язку з цим стає очевидним творчий характер цього виду діяльності, головна мета якої – розвиток рухової активності дитини, прищеплення основних навичок, необхідних для подальшого дорослого життя. Ритмопластика є однією з своєрідних форм активної терапії, засобом спеціально підібраних методів і методик, спрямованих на подолання недоліків рухової, пізнавальної та емоційно - вольової сфери дітей.

Фітбол-гімнастика

Фітбол (Fitball) в перекладі з англійської мови означає «м’яч для опори», застосовується з оздоровчою метою. На сьогодні м’ячі різної пружності, розмірів, ваги використовується в спорті, педагогіці й медицині. Гімнастика з використанням фітболів відноситься до одного з видів фітнес-гімнастики.

М’яч має певні властивості, які використовуються для оздоровчих, корегувальних, терапевтичних і дидактичних цілей. Це й розмір, і колір, і запах, і його особлива пружність. Куля надсилає оптимальну інформацію всім аналізаторам (руховому, вестибулярному, зоровому, тактильному, нюховому), які спільно взаємодіючи, підсилюють оздоровчо-розвивальний ефект занять. Крім того, м’ячі мають ванільно-цукерковий запах і діти із задоволенням займаються на таких тренажерах.

М’ячі, які використовуються в роботі ЗДО, не тільки різного розміру, але й кольору. Адже відомо, що кольори по-різному впливають на психічний стан і фізіологічні функції людини. М’ячі також дозволяють індивідуалізувати лікувально-виховний процес, сприяють зміцненню м’язів спини і черевного пресу, але головне — формують навички правильної постави.

Динамічні паузи

Динамічні паузи, або ж фізкультурні хвилинки, – короткочасні (1-3 хвилини) перерви на заняттях для виконання фізичних вправ з метою попередження втоми, збереження розумової працездатності і профілактики порушень постави.

Оскільки при втомі у дітей починає проявлятися рухове занепокоєння і розсіюється увага, фізичні вправи підбираються з урахуванням специфіки проведеного заняття. Динамічна пауза може включати в себе згинання та розгинання рук, зведення та розведення пальців, вільне хитання кистями рук тощо. Практикується також потягування, випрямлення з глибоким диханням через ніс. Найбільша ефективність досягається, якщо вправи різноманітні за формою і змістом, мають ігровий характер та проводяться під віршований ритм і музичний супровід.

Точковий масаж

Підвищує захисні властивості слизових оболонок носа, глотки, гортані, трахеї, бронхів та інших органів. Використовується як засіб підвищення опірності організму проти захворювань верхніх дихальних шляхів при цьому його доцільно проводити на зоні грудини та обличчя, які є важливим регулятором діяльності внутрішніх органів. Системне використання його значно знижує захворюваність на вірусно-респіраторні недуги, оскільки мобілізує захисні сили організму, сприяючи загартуванню.

Арт-терапевтичні методики

Поняття «арт-терапія» розглядається як сукупність видів мистецтва, що використовуються в лікуванні і корекції; як комплекс арт-терапевтичних методик; як напрям психокорекційної практики; як метод.

Арт-терапія – це спеціалізована форма психотерапії, заснована на мистецтві, в першу чергу образотворчій і творчій діяльності.

Основна мета арт-терапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здатності до самовираження і самопізнання.

Види арттерапії:

1. Музикотерапія.
2. Вокалотерапія.
3. Кінезотерапія (лікування рухом).
4. Кольоротерапія.
5. Імаготерапія (театралізація).
6. Ляльковотерапія.
7. Психодрама.
8. Лібропсихотерапія (лікувальне читання).
9. Казкотерапія.

Основними функціями арт-терапії є:

• *катарсистична* (звільняє від негативних станів);

• *регулятивна* (зняття нервово-психічної напруги, регуляція психосоматичних процесів, моделювання позитивного психоемоційного стану);

• *комунікативно-рефлексивна* (забезпечує корекцію порушень спілкування, формування адекватної міжособистісної поведінки, самооцінки) [20].

Музикотерапію і казкотерапію виділяють як окремі здоров'язбережувальні педагогічні технології у наслідок їх частого використання як окремих самостійних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку.

Музикотерапія

Лікувальний ефект музики відомий давно. У Стародавній Греції музикою лікували божевільних, у Єгипті – безплідних жінок. Піфагор вважав лікування музикою універсальним засобом для тіла і душі.

Існує думка, що музика стимулює нервові центри, від тональності та сили звуків залежать серцевий ритм і робота органів дихання, а також живлення тканин організму. Форми роботи, що застосовуються в музикотерапії — рухове розслаблення і злиття з ритмом музики; музично-рухові ігри і вправи; психічна й соматична релаксація за допомогою музики; вокальні вправи-співи; гра на музичних інструментах і ритмічна декламація; рецептивне сприймання музики; музичне малювання; пантоміма; рухова драматизація під музику; музична розповідь; гра з лялькою та дихальні вправи з музичним супроводом.

Музику використовують і в якості допоміжного прийому в ті моменти, коли в емоційному стані дитини переважає стрес, напруга, тривога.

Арт-терапія.

Це один із напрямів арт-терапії, що базується на використанні образотворчого мистецтва. Малювання – це творчий акт, що дозволяє відчути і зрозуміти самого себе, висловити вільно свої думки і почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, бути самим собою, вільно висловлювати мрії і надії. Це не тільки відображення в свідомості оточуючої і соціальної дійсності, але і вираження відношення до неї.

Ізотерапія сприяє вивільненню негативних емоцій, зняттю нервової напруги, корекції страхів та неврозів.

Казкотерапія

Метод, що дозволяє послуговуватися набутим у ході історичного розвитку людства досвідом для інтеграції особистості, для розширення і вдосконалення взаємодії людини з навколишнім світом. Основний принцип цього методу – це цілісний, духовний розвиток людини (дитини, підлітка, дорослого); це можливість створення сприятливого ґрунту для становлення цілісної, творчої особистості.

В українській педагогічній науці роботу із застосуванням казкових мотивів та образів запровадив В. Сухомлинський, який приділяв значну увагу

використанню казки при роботі з дітьми: «Я не уявляю навчання у школі не тільки без слухання, але і без створення казки». За твердженням визнаного педагога-гуманіста, завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, але й серцем. Останнім часом до методу казкової терапії схиляється все більше спеціалістів: психологів, психотерапевтів, психіатрів, педагогів, вихователів, дефектологів.

На сучасному етапі розвитку казкотерапії існує велика кількість методів, прийомів та технік роботи з казками, адже можливості терапії за допомогою казки безмежні.

Казкова лялькотерапія у роботі з дітьми зі стресовими станами

Лялькотерапія виступає окремим блоком психокорекційної роботи казкотерапевта. Лялькотерапія має такі етапи роботи: виготовлення ляльки, «оживлення» та знайомство з лялькою, використання ляльки у казкових сюжетах. Характерним для процесу виготовлення власної ляльки є те, що дитина часто персоніфікує себе з цією іграшкою, відображає себе, свої думки та проблеми.

На етапі «оживлення» та знайомства з лялькою дитина відпрацьовує механізми саморегуляції: на образному рівні вчиться тримати себе в руках та адекватно виражати власні почуття. Через емоційну децентрацію дитина легко вступає у комунікативну діяльність. Непосидючі, рухливі діти стають більш уважними та урівноваженими, а замкнуті, нетовариські, некомпанійські –більш відкритими та емоційними.

Технології впливу кольором (кольоротерапія)

Колірна гамма – це своєрідна шкала, за якою можна дізнатися про настрій, смаки, звички, характер людини. Відомо, що колір може заважати і допомагати, відштовхувати і притягувати. Він здатний навіть лікувати. Колір може сприяти або перешкоджати функційним процесам, що відбуваються в організмі. Вибір його багато в чому обумовлений характером психофізіологічного впливу на людину. За цим параметром всі кольори діляться на три групи: збудливі, ті, що гальмують й нейтральні. З основних природних кольорів червоний і жовтий відносяться до збудливих, синій – до гальмуючих, білий і зелений – до нейтральних.

Колір в інтер'єрі, як компонент середовища, впливає на працездатність людини. У дитячих закладах рекомендується: в спортивних залах стіни фарбувати в «прохолодний» блакитний колір, щоб не відчувалася спека під час тренувань; вестибюль і їдальню оформляти у веселих, «теплих» тонах. Ритмічне чергування кольору в коридорах, рекреаціях, на сходинкових клітках урізноманітнює колірну гамму, знижує напругу, підвищує емоційний настрій дитини. Натомість однакове колірне рішення у всіх приміщеннях дитячих

закладів не може вважатися кращим, оскільки залишає враження одноманітності, монотонності, зневіри.

Психогімнастика

Психогімнастика – це курс спеціальних занять (етюдів, вправ та ігор), спрямованих на розвиток і корекцію різних сторін психіки дитини (як її пізнавальної, так і емоційно-особистісної сфери). Психогімнастика вчить дитину соціалізації, адаптації в складному сучасному світі, управління своїми емоціями, усвідомленню, що між думками, почуттями і поведінкою існує зв'язок.

Психогімнастика належить до психолого-педагогічних і психотерапевтичнимх методик, спільним завданням яких є збереження психічної складової здоров'я і попередження емоційних розладів у дітей, а також подолання бар'єрів у спілкуванні, розвиток кращого розуміння себе та інших, створення можливостей для самовираження.

Засобами психогімнастики, як правило, є виразні рухи – міміка, жести, пантоміміка. Заняття з психогімнастики включає в себе ритміку, пантоміму, колективні ігри та танці.

Пісочна терапія

Пісочна терапія — це один із методів, що виник у межах аналітичної терапії, засновником якої є К. Юнг. Це спосіб спілкування зі світом і самим собою; спосіб позбавлення внутрішнього напруження, що підвищує впевненість у собі та відкриває нові шляхи розвитку. Пісочна терапія дає можливість торкнутися внутрішнього, справжнього «Я», відновити свою психічну цілісність. Наприклад, у Китаї, Японії та Індії вази з піском ставлять біля дверей будинку, щоб кожна людина, яка входить та виходить із будинку, занурюючи руки в пісок, очистилася від поганих думок та почуттів, оскільки пісок сприяє очищенню енергетики.

Уперше почала використовувати пісок англійський дитячий психотерапевт М. Лювенфельд, яка надавала великого значення тактильному контакту дитини з піском та водою, використовувала ігри з піском, сполучаючи з різними предметами та ляльками.

Запропонований метод дозволяє гармонізувати (упорядкувати) внутрішній душевний хаос за допомогою декількох механізмів: опрацьовування ситуацій, що травмують психіку, на символічному рівні; відрегулювання негативного емоційного досвіду під час творчого самовираження; розширення внутрішнього досвіду; зміна ставлення до себе, до свого минулого, сьогодення і майбутнього; зміцнення (або пробудження) довіри до світу, розвиток нових, продуктивніших взаємин зі світом.

Таким чином, здоров'язбережувальні технології забезпечують фізичне, соціально-емоційне, духовне, інтелектуальне благополуччя дошкільнят, а також сприяють оптимізації процесу засвоєння ними знань, умінь та навичок, мінімізуючи розумове перевантаження, малу рухливість під час занять та інших форм навчально-пізнавальної діяльності, що абсолютно не відповідає особливостям дітей дошкільного віку та як наслідок спричинює погіршення стану здоров’я і розвитку підростаючого організму загалом.

Отож, на сьогодні існує досить потужний арсенал технологій, спрямованих на гармонійний розвиток здорової особистості, і, звісно ж, це не повний перелік технологій, які використовуються у роботі дошкільного навчального закладу з метою формування, зміцнення та збереження здоров’я. Проте варто розуміти, що їх впровадження та застосування вимагає комплексного, системного, цілеспрямованого, обережного та головне вдумливого професійного підходу всіх учасників освітнього процесу у ЗДО, вироблення спільної траєкторії руху, єдиного «центру стратегічного бачення» такої соціально масштабної і, водночас, суб’єктно-індивідуальної проблеми збереження здоров’я, а будь-які дії (педагогічні технології) щодо дитини-дошкільника у своїй основі повинні містити домінантний принцип здоров’язбереження – «Не нашкодь!», який однаково актуальний як для медиків, так і для педагогів-вихователів.

Питання для самоперевірки знань:

1. Що таке ігровий стретчинг?

2. У чому полягає особливість гімнастики? Назвіть її різновиди.

3. Ритмопластика як один з терапевтичних методі здоров’язбереження?.

4. У чому особливість фітбол-гімнастики?

5. Назвіть відомі вам арт-терапевтичні методики.

Хід виконання практичної роботи:

Майстер-клас із використання здоров’язбережувальних технологій

Попередня робота: поділ студентів на мікрогрупи, кожній з яких пропонувалася певна технологія здоров’язбереження, наприклад:

1. Ритмопластика
2. Мудри
3. Сміхотерапія
4. Казкотерапія
5. Ароматерапія. Фітотерапія
6. Кольоротерапія
7. Пісочна терапія.
8. Сміхотерапія

9. Бестінг

10. Імунна гімнастика.

11. Дихальна гімнастика.

12. Фіт-бол гімнастика.

13. Стретчинг.

Кожна мікрогрупа представляє обрану технологію, розкриваючи як теоретичну сторону питання, так і практичну. Наприклад, для представлення ритмопластики спочатку необхідно розкрити її теоретичну сутність (мету, особливості тощо), а потім перейти до практичного показу, залучивши студентів усієї групи, немовби імітуючи реальний процес у ЗДО. Аналогічно здійснюється показ інших технологій. Наприкінці заняття студенти діляться враженнями, коментарями, можливими зауваженнями та побажаннями.

Критерії оцінювання:

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об’єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Тема 7. Співпраця ЗДО та сім’ї з питань збереження та зміцнення здоров’я дітей дошкільного віку

Література:

Купчак І. Формування здорового способу життя дітей – першочергове завдання батьків. *Молодь і ринок*. 2020. № 6-7. С. 133 – 138.

Шаповалова О.В. Роль сім'ї у дошкільній освіті: теорія і практика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Суми : Редакційно-видавничий відділ СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 225 с.

План

1. Родинно-оздоровчі традиції виховання.

2. Виховний потенціал сім'ї у формуванні в дитини здорового способу життя.

3. Організація та напрямки виховання здорового способу життя дитини в сім'ї

4. Формування культури здоров'я дитини в сім'ї.

Зміст лекції

Здоров'я є не тільки запорукою матеріального благополуччя, а й джерелом життєрадісного настрою, краси людини, адже «Поки здоров'я служить, то чоловік не тужить», «Як здоров'я маємо – не дбаємо, а як втратимо, то плачемо». Родинно-оздоровчі традиції виховують готовність до збереження й зміцнення власного фізичного і психічного здоров'я завдяки дбайливому ставленню до власного тіла й організму, прагнення до безпосереднього спілкування з природою, формують інтерес до збирання лікарських рослин та аналізу народних прикмет-прогнозів, навчають цінувати здоров'я не тільки як запоруку матеріального благополуччя, а і як джерело життєрадісного настрою і краси людини.

Наслідування цих традицій завжди забезпечувало хороше самопочуття, добробут, добрі соціальні стосунки. У родинно-оздоровчих традиціях виділяються традиції гри, народної кулінарії, одягу. У процесі гри в дітей формуються навички взаємодії, міжособистісного та групового спілкування, виявляється ввічливість, поступливість, доброзичливість, виховується чесність, відповідальність, розуміння справжньої дружби, шляхетність. У правильно побудованій грі в дітей виникає бажання радіти, допомагати, підтримувати іншого.

Традиції народної кулінарії відображали прагнення розвинути фізичні якості членів родини, традиції одягу – зберегти їм здоров'я. Паралельний аналіз слова «громада» у різних слов'янських мовах вказує на етимологічну спорідненість його зі словами «друг», «брат», «вірний», «надійний», «міцний». Батьки і старші члени родини глибоко розуміли і реалізовували силу, вигідність, авторитет колективних форм організації діяльності та їх виховного впливу на дітей. У родинному та громадському оточенні, у цих своєрідних мікро- і макросередовищах, через навіювання, настанови, заохочення, осуд, застереження тощо діти завжди набували знань, життєвого досвіду, наслідували стереотипні уявлення і цінності етносу. «Роби так, щоб батьку-матері не було соромно від людей»; «Де робить гурточок, там повен куточок»; «У товаристві лад – усяк тому рад»).

У гурті завжди цінувались уміння, майстерність, господарські нахили, набуті в родині. Серед родинно-громадських традицій виділяємо традиції добросусідства, побратимства, опікунства, молодіжних об'єднань та

колективної взаємодопомоги. Традиції добросусідства виховують людяність, доброту, співчуття, повагу до односельців, взаємодопомогу, взаємовиручку («Без брата проживеш, а без сусіда – ні»). Традиційні побратимства зобов'язують до дружби, моральної чистоти, глибокої пошани до громади, вірності обов'язку перед другом, перед рідною землею. Прикладом чесних побратимів виступали козаки, характер яких вважається вищим типом українського національного характеру («Немає рідного брата, так шукай названого»). В основі цих традицій – взаємна прихильність, довіра, відданість, товариська солідарність, духовна близькість, спільність інтересів, щира співдружність, заснована на взаєморозумінні.

Найбільш знедоленими були в суспільстві сироти: «Сироті життя, як горох при дорозі: хто йде, той скубне». Тому роль громадських вихователів і духовних наставників дітей-сиріт завжди виконували люди з високими моральними якостями та вродженими педагогічними здібностями: бабаповитуха, хрещені і названі батьки. Традиції молодіжних об'єднань є засобом соціалізації особи в громаді, своєрідною школою морального виховання молоді. Вулиця, досвітки, вечорниці дисциплінували, зобов'язували не бути «на людських язиках», тобто заручитись гарною думкою про себе, сприяли формуванню життєво необхідних на різних вікових етапах потреб особистості: в емоційному контакті з ровесниками, у визнанні інших, в активній діяльності. Таким чином формувались спільні ідеї, погляди, звички, що становлять об'єднуючу творчу психологічно-національну внутрішню силу особи.

Звичайно, слід враховувати і особливості теле-, радіо-, комп'ютеризованого сьогодення, що практично витіснило механізм індивідуальної передачі досвіду виховання. А проте, засвоєння, зберігання та розвиток дітьми родинних виховних традицій українців та інших народів є важливим засобом зміцнення національної свідомості, згуртування і єдності всієї нашої нації та окремої великої родини. Тільки раціональне поєднання інтересів сучасного суспільства і оновленого, доступного дитині народного родинного досвіду дає можливість рухатись уперед, виховувати суспільство з високими духовно-моральними якостями.

Виховний потенціал сім'ї у формуванні в дитини здорового способу життя. Протягом століть родина вносила вирішальний внесок у виховання та соціалізацію дітей, формування світогляду, ціннісних орієнтацій, становлення характеру людини, що росте, розвиток інтелектуальної, емоційної і вольової сфер особистості. Різні сім'ї здійснюють ці функції з тим чи іншим ступенем ефективності. Успіх цього процесу залежить від рівня виховного потенціалу сім'ї. Під «виховним потенціалом сім'ї» розуміється реальна, фактична

здатність до виховання дітей з урахуванням конкретних соціальних обмежень, збалансованості матеріальних і нематеріальних ресурсів сім'ї.

Поняття «виховний потенціал» дозволяє охарактеризувати можливості сім'ї, як реальні, фіксовані, що використовуються в даний час, так і не використовувані по яким-небудь причинам. В якості показників, що дають можливість охарактеризувати виховний потенціал, виступають: цінності, що склалися в сім'ї, в тому числі орієнтації на сімейний спосіб життя, дозвілля, характер і зміст вільного часу, комунікативного (зовнішнього) і особистісного (творчого) спілкування, потреби, інтереси, установки, мотиви виконання соціокультурних функцій та можливості «соціальної участі» сім'ї в справах суспільства і держави.

Найважливішою умовою успішності реалізації виховного потенціалу сім'ї є зміст і характер внутрішньо сімейних відносин і, в першу чергу, ставлення до дитини. Всі батьки хочуть бачити своїх дітей здоровими, веселими, добре фізично розвиненими. Тому, одночасно з турботою про чистоту тіла і з задоволенням потреби в їжі, необхідно створити умови для реалізації потреби в активних рухах, які підвищують стійкість до захворювань, мобілізують захисні сили організму. Здоров'я дитини багато в чому визначається ставленням батьків до фізичного виховання. При цьому батьки розглядають фізичний розвиток як мету виховання частіше, ніж матері, і фізичному вихованню хлопчиків обоє батьків надають більшого значення, ніж вихованню дівчаток.

Помічено, що діти засвоюють спосіб життя батьків, їх звички, їх ставлення до життя, у тому числі до фізичної культури. Позитивний приклад батьків істотно впливає на формування у дітей прагнення займатися фізичною культурою у вільний час усією родиною. Форми можуть бути різними - туристичні походи пішки або на лижах, ігри, участь в колективних змаганнях. Звичка до здорового способу життя – це головна, основна, життєво важлива звичка; вона акумулює в собі результат використання наявних засобів фізичного виховання дітей дошкільного віку в цілях вирішення оздоровчих, освітніх та виховних завдань. Тому сім'я покликана в ранньому дитинстві, закласти основи здорового способу життя, використовуючи різні форми роботи.

На ранній стадії розвитку сім'я повинна допомогти дитині якомога раніше зрозуміти неминущу цінність здоров'я, усвідомити мету її життя, спонукати малюка самостійно й активно формувати, зберігати і примножувати своє здоров'я. Найчастіше у дітей відсутня зацікавленість у заняттях оздоровчого характеру. На думку деяких учених, це пов'язано з тим, що, по-перше, рекомендації щодо здорового способу життя насаджуються дітям найчастіше в повчальній категоричній формі і не викликають у них позитивних емоційних реакцій, а по-друге, самі дорослі рідко дотримуються зазначених правил у

повсякденному житті, і діти добре це бачать. Крім того, виконання необхідних правил здорового способу життя вимагає від людини значних вольових зусиль, що вкрай важко для дитини-дошкільника, що має недостатньо сформовану емоційно-вольову сферу.

Купити здоров'я не можна, його можна тільки заробити власними постійними зусиллями. Але для того, щоб зберегти здоров'я дитини необхідно об'єднати зусилля всіх дорослих, що оточують його (батьків, вихователів, лікарів, вчителів), насамперед це батьки, з метою створення навколо нього атмосфери наповненою потребами, традиціями і звичками здорового способу життя. Сім'я – це колектив, члени якого взаємопов'язані певними обов'язками. Будучи членом сімейного колективу, дитина також вступає в систему існуючих відносин завдяки яким він осягає норми суспільної поведінки. У бесідах з батьками про роль сімейного виховання педагог підкреслює багатосторонній вплив батьків на формування особистості, розповідає про родину як перший соціальний комірець, про характерний для неї уклад і стиль стосунків усіх членів родини, про спрямованість їх інтересів і її потреби, що забезпечують здоровий мікроклімат. Від сімейного мікроклімату багато в чому залежить ефективність педагогічних впливів: дитина більш податлива виховним впливам, якщо росте в атмосфері дружби, довіри, взаємних симпатій. Сім'я для дитини – це місце народження і основне середовище проживання. В сім'ї у нього близькі люди, які розуміють його і приймають таким, який він є – здоровий чи хворий, добрий чи не дуже, поступливий або колючий і зухвалий – там він свій. Саме у родині дитина отримує ази знань про навколишній світ, а при високому культурному та освітньому потенціалі батьків, продовжує отримувати не тільки ази, але і саму культуру на все життя.

Родину зміцнюють загальні справи і турботи, будні, наповнені корисним змістом; спільне дозвілля і відпочинок. Фізичне виховання має велике значення для сім'ї. Сім'я багато в чому визначає відношення дітей до фізичних вправ, їхній інтерес до спорту, активність і ініціативу. Цьому сприяють близьке емоційне спілкування дітей і дорослих у різних ситуаціях, природно виникаюча їхня спільна діяльність (обговорення успіхів спортивного життя країни, переживання при перегляді телевізійних спортивних передач, ілюстрацій у книгах на спортивні теми).

Діти особливо сприйнятливі до переконань, позитивної поведінки батька, матері, укладу життя сім'ї. Особистий приклад батьків, спільні фізкультурні заняття, здоровий спосіб життя - головні складові успіху фізичного виховання в сім'ї.

Найчастіше дитина харчується не правильно, з причини того, що батьки які не в змозі прогодувати дитину корисною їжею, у зв'язку з матеріальним

недоліком, або із-за не достатку часу, наприклад, коли батьки на роботі, важко змусити дитину харчуватися саме в потрібний час і тим, чим слід. Неправильне харчування дітей найбільш небезпечний, але, на жаль, і найбільш поширений факт. Проблема полягає в тому, що дитячий організм просто пристосовується саме до такого порядку, і виходить «синдром вареної жаби» (якщо помістити жабу в каструлю з водою і почати повільно нагрівати, жаба просто буде поступово регулювати температуру свого тіла, вона витратила всю свою енергію, регулюючи температуру, і у неї більше не має сил, щоб втекти). А це, не що інше, як адаптація дитячого організму до умов, що склалися.

Неправильне харчування дітей походить від недостатньої кількості інформації про правильне і здорове харчування у їх батьків. Навіть відвідуючи дитячі дошкільні і шкільні заклади, в яких всі продукти суворо нормуються і їх збалансованість прораховується, малюки все одно потрапляють в групу ризику. Причина – неправильне харчування дітей вдома.

Велике значення в охороні та зміцненні здоров'я дитини належить її гігієнічному навчанню і вихованню. Гігієнічне виховання – це частина загального виховання, а гігієнічні навички - це невід'ємна частина культурної поведінки. Глибоко не мають рації ті, хто вважає, що повідомлення дітям гігієнічних знань і прищеплення їм гігієнічних навичок є справою медичних працівників.

Велике значення в профілактиці різних захворювань належить особистій гігієні. Особиста гігієна – це догляд за своїм тілом і утримання його в чистоті. Шкіра захищає тіло людини від хвороб. Під загартовуванням слід розуміти використання природних сил (повітря, води, сонця) для підвищення стійкості організму до простудних захворювань. Практично у всіх країнах світу загартовування використовується як профілактичний засіб проти застуди та інших захворювань. Загартовування не лікує, а попереджає хворобу, підвищує опірність дитячого організму до різних подразників навколишнього середовища (протяги, перепади температури) і респіраторних захворювань, як грип, ангіна і

т. д. Загартована дитина росте спокійною, емоційно врівноваженою, доброзичливою, добре спить і їсть, активно грає. І нарешті, прогулянки. Не так часто у сучасних людей зараз є можливість вибратися на прогулянку всім разом. І навіть вихідні багато батьків проводять на роботі, залишивши дітей у бабусь. Сімейні прогулянки завжди доставляють радість дітям. Тому батьки повинні якомога частіше знаходити час для невеликих спільних походів на природу. За твердженням британських дослідників, здоровий спосіб життя, що включає правильне харчування і фізичну активність, не дасть очікуваного ефекту, якщо в родині часто відбуваються сварки і непорозуміння.

Вчені провели експеримент, в ході якого вивчали стан здоров'я людини, коли він розмовляє зі своїми членами родини в нормальному тоні і під час сварок. Виявилося, що гарний настрій і доброзичливе спілкування з близькими людьми чинили позитивний вплив на фізичне здоров'я. В організації виховної роботи щодо здорового способу життя необхідну допомогу батькам можуть надати педагоги. Форми допомоги: батьківські лекторії (бесіди), дні здоров'я, спортивні заходи тощо. Таким чином, можна зробити висновок, що головну позицію у вихованні здорового способу життя у дитини займають батьки або особи які їх замінюють. Починаючи з раннього віку, вони мають виховувати у дітей активне ставлення до власного здоров'я за допомогою різних ігор, бесід, власного прикладу.

Питання для самоперевірки:

1. Які родинно-оздоровчі традиції виховання ви знаєте?

2. Розкрийте значення сім'ї у формуванні в дитини здорового способу життя.

3. Назвіть напрямки виховання здорового способу життя дитини в сім'ї.

4. Яку роль відіграє сім'я у формування культури здоров'я дитини?

5. Що означає ефект «вареної жаби»?

Хід виконання роботи

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти конспект фізкультурного сімейного свята для дітей дошкільного віку.

2. Укласти валеологічний порадник для батьків.

3. Підібрати добірку сайтів з питань здоров'язбереження, які стануть корисними для батьків вихованців.

Критерії оцінювання:

Макс. б. – завдання виконано своєчасно; відповідь на теоретичні питання практичної правильна, повна, самостійна, з наведенням конкретних прикладів; у повному обсязі виконані усі практичні завдання. Здобувач освіти активно працює протягом усього заняття і показує при цьому глибоке оволодіння

лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал, демонструє власне бачення проблеми.

Серед. б. – здобувач освіти демонструє знання та розуміння основних положень теми, певною мірою може аналізувати матеріал, проте допускає не суттєві помилки, певні неточності.

Мін. б. – завдання виконано не своєчасно, містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив часткову неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно. На занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача.

Індивідуальне завдання

Проєкт моделі здоров'язбережувального закладу дошкільної освіти, у якій потрібно відобразити власне бачення дитячого садка, сприятливого для зміцнення здоров'я дітей. Здобувачі освіти продумують його концепцію (те, що відрізнятиме його від інших), інтер'єр, екстер'єр, різноманітні освітньо-виховні форми та засоби, харчування тощо.

Завдання виконується у вигляді презентації проєкту з обов'язковим захистом. Максимальна кількість балів – 10.

Критерії оцінювання завдання

К-ть балів	Критерії оцінювання
10	Оцінюється робота здобувача освіти, який під час захисту проєкту демонструє повне володіння навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано висловлює думки, наводить аргументи на їх підтвердження, здійснює аналіз та робить висновки. Глибоке оволодіння вузловими питаннями по темах. Системне, усвідомлене використання інформації. Встановлення причинно-наслідкових зв'язків між окремими змістовими блоками. Вільна орієнтація і використання необхідного категорійно-понятійного апарату при розкритті проблеми. Мова чітка логічна. Здатність до аналітико-узагальнюючого викладу матеріалу, вміння формулювати висновки і пропозиції по суті проблеми. Вміння презентувати свій проєкт, самостійність, оригінальність, нестандартність ідей.
8-9	Оцінюється робота здобувача освіти, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає. Але при презентації роботи не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки. В цілому демонструє цілісне, усвідомлене оволодіння матеріалом. В окремих випадках рівень засвоєння інформації недостатній. Аргументація при придставленні роботи, логічність і взаємозв'язок у викладі матеріалу дещо занижені. Відчуває труднощі при відповідях на питання, у формулюванні узагальнень і висновків.
6-7	Оцінюється відповідь здобувача освіти, який відтворює значну частину

	навчального матеріалу, розкриває його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих теоретичних положень. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускає істотні неточності та помилки.
5-4	Оцінюється відповідь здобувача освіти, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст завдання.
1 – 3	Оцінюється робота здобувача освіти, який не в змозі розкрити зміст своєї роботи, допускає істотні помилки, відповідає на запитання закритого типу, або що потребують однослівної відповіді. Робить безуспішні спроби презентації своєї роботи. Не розуміє змісту питання, відповідає не по суті.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Контрольна робота

Теоретичні питання

* Проаналізувати сучасні наукові підходи щодо висвітлення проблеми здоров'язбереження.

* Розкрити сутність понять: «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбережувальне середовище».

* Назвати компоненти, функції здоро'язбережувального середовища ДНЗ та принципи його створення.

* Обгрунтувати роль здоров'язбережувального середовища у формуванні основ здорового способу життя дітей дошкільного віку .

* Розкрити сутність поняття «здоров'язбережувальна компетенція» вихователя дітей дошкільного віку.

* Обгрунтувати необхідність самовдосконалення сучасного педагога-вихователя.

* Назвати і коротко схарактеризувати сучасні здоровязбережувальні технології у ЗДО.

Контрольні тести:

1. Здоров'я – це ……

а) відсутність хвороб;

б) стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя;

в) така сукупність властивостей організму людини, а також впливу довкілля, яка гарантує оптимальний розвиток і розкриття всіх позитивних властивостей особистості, її таланту і обдарованості, забезпечення фізичної та інтелектуальної працездатності на максимально тривалий спосіб життя;

г) відмінне самопочуття людини;

д) цілісне явище, яке інтегрує фізичну, психічну, духовну, соціальну складові.

2. Здоровий спосіб життя – це ….

а) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: раціональне харчування, дотримання правил гігієни, достатня рухова активність, чергування режимів праці – відпочинку, гармонізація взаємовідносин з природою та соціумом, валеологізація думок, духовне самопізнання

б) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: гармонізація взаємовідносин з природою та соціумом, валеологізація думок, духовне самопізнання.

в) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: дотримання правил гігієни, достатня рухова активність, чергування режимів праці – відпочинку.

3. Здоров'язбережувальне середовище ЗДО – це ….

а) середовище, в якому переважає сприятлива психологічна атмосфера;

б) складова освітнього середовища дошкільного навчального закладу, де інтегрована, цілеспрямована, освітньо осмислена діяльність педагогічного колективу у взаємодії з соціумом спрямовується на формування здорової особистості дошкільника (формування основ здорового способу життя, розкриття його неповторної індивідуальності, творчих потенцій тощо);

в) складне системне утворення, у якому систематично здійснюється цілеспрямована фізкультурно-оздоровча діяльність.

4. Продовжіть речення:

Потужним джерелом виникнення наукових знань про здоров'я є …

(Відповідь обгрунтуйте)

5. Завдання педагога полягає в:

а) умінні стимулювати навчально-пізнавальну діяльність дошкільника;

б) умінні налагоджувати міжособистісну взаємодію учасників навчально-виховного процесу ДНЗ;

г) забезпеченні умов для здійснення «саморуху» особистості у своєму становленні;

6. Напрями роботи здоров'язбережувального середовища ЗДО:

а) педагогічний, медичний, соціально-культурний;

б) організаційно-педагогічний, соціально-психологічний, санітарно-гігієнічний та фізкультурно-оздоровчий;

в) фізкультурно-оздоровчий, організаційно-педагогічний, соціально-психологічний;

7. Здоров’язбережувальна компетентність вихователя це …

а) особистісну якість вихователя, що акумулює знання про людину та її здоров’я, здоровий спосіб життя, мотиви здоров’язбережувальної поведінки по відношенню до себе та навколишнього світу, потребу в оволодінні методами збереження здоров’я і знання того, які з них і як доцільно використовувати у відповідних професійних ситуаціях, розвиток вищого рівня здоров’язбережувальної свідомості з орієнтацією на самопізнання та самореалізацію.

б) знання основ здорового способу життя;

в) знання методів, технологій здоров’язбереженя, дотримання правил здорового способу життя, теоретична обізнаність із проблемами здоров’язбереження.

8. Для успішного здійснення педагогічної здоров’язбережувальної діяльності вихователь повинен оволодіти знаннями з …….

9. Процес самопізнання (самодіалогу), що дозволяє майбутнім педагогам-вихователям усвідомити справжню сутність здоров’язбережувальної педагогічної діяльності та своєї місії у процесі створення здоров’язбережувального середовища називається:

а) самоактуалізація;

б) рефлексія;

в) саморозвиток.

10. Уміння вихователя, які проявляються у здатності сприймати співрозмовника, викликати у нього довіру, зворотній зв’язок, зрозуміти його називаються:

а) емпатійні;

б) комунікативні;

в) організаційні.

11. Уміння вихователя, які проявляються у *здатності* організовувати власну та групову, індивідуальну навчально-виховну здоров’язбережувальну діяльність, заряджати нею інших; *схильності* до організаторської діяльності, називаються:

а) емпатійні;

б) комунікативні;

в) організаційні.

12. Цілеспрямована, систематична діяльність щодо власного самовдосконалення називається:

а) навчання;

б) самовиховання;

в) виховання.

13. Для досягнення успіху в будь-якій, зокрема здоров'язбережувальній діяльності, потрібно володіти такими якостями, як _____.

Тестовий контроль

1. Потужним джерелом виникнення наукових знань про здоров'я є:

А) народна дидактика

Б) народна педагогіка

В) педагогічна антропологія

2. Універсальну систему ведення здорового способу життя у Київській Русі уперше подав:

А) Ярослав Мудрий

Б) Арістотель

Г) Володимир Мономах

3) Для фізичного розвитку дитини в народній педагогіці використовувалися засоби, які безпосередньо не впливали на рухову сферу, але у доступній формі відображали ідеал тілесно-духовної досконалості, а саме:

А) пісні

Б) казки, легенди

В) зауваження, повчання

4. Перші, переважно оздоровчого напрямку дії з новонародженою дитиною, через які у давнину намагалися передати здоров'я, щастя, благополуччя називаються:

А) обрядодії

Б)обрядорухи

В)обрядоспіви

5. Вміння народу відзначати і виділяти особливості розвитку особистості, специфічні види рухової діяльності для кожного вікового періоду, система показників фізичного і психічного розвитку відображені у:

А) народних казках , легендах, билинах

Б) народних прислів'ях, приказках

В) народних назвах дітей раннього та дошкільного віку

6. Вперше розроблений і обгрунтований К. Ушинським підхід, який означав системне використання всіх наук про людину при побудові та здійсненні педагогічного процесу називається:

А) біологічний

Б) антропологічний

В) фізіологічний

7. Ідея гармонійного розвитку особистості, внаслідок якого формується уявлення про цілісність людини, наслідування та сприяння її природного розвитку, врахування вікових та індивідуальних особливостей, спираючись на

дані психології, фізіології, анатомії отримала назву:

А)природовідповідного виховання

Б) здоров'язбережувального виховання

В) антропоцентричного виховання

8. Концепцію про зони найближчого розвитку людини обгрунтував:

А) С. Рубінштейн

Б) Л. Виготський

В) К. Ушинський

9. Наука про закономірності та механізми формування, зміцнення та збереження здоров'я людей і передачі його нащадкам називається:

А) санологія

Б) педологія

В) валеологія

10. Основоположником шкільної валеологічної науки та практики вважається:

А) К. Ушинський

Б) В. Сухомлинський

В) М. Стельмахович

11. У Концепції інтегративної українознавчої освіти в Україні пропонується таке визначення здоров'я:

А) така сукупність властивостей організму людини, а також впливу довкілля, яка гарантує оптимальний розвиток і розкриття всіх позитивних властивостей особистості, її таланту і обдарованості, забезпечення фізичної та інтелектуальної працездатності на максимально тривалий спосіб життя;

Б) стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя; свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: гармонізація взаємовідносин з природою та соціумом, валеологізація думок, духовне самопізнання.

В) Це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб та фізичних дефектів

12. показниками фізичного здоров'я є:

А) індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад: збудженість, емоційність, чутливість.

Б) духовний світ особистості, сприйняття духовної культури людства, освіти, науки, мистецтва, релігії, моралі, етики.

В) індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, досконале (за нормою) фізіологічне функціонування організму в різних умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівень фізичного розвитку органів і систем

організму.

13. Здоровий спосіб життя – це ….

а) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: раціональне харчування, дотримання правил гігієни, достатня рухова активність, чергування режимів праці – відпочинку, гармонізація взаємовідносин з природою та соціумом, валеологізація думок, духовне самопізнання

б) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: гармонізація взаємовідносин з природою та соціумом, валеологізація думок, духовне самопізнання.

в) свідома систематична діяльність особистості, спрямована на формування, зміцнення та збереження здоров'я, яка передбачає дотримання правил здоров'язбережувальної поведінки: дотримання правил гігієни, достатня рухова активність, чергування режимів праці – відпочинку.

14. Показниками психічного здоров'я є:

А) Свідомість людини, її ментальність, життєва самоідентифікація, ставлення до сенсу життя, оцінка реалізації власних здібностей і можливостей

Б) індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей людини, наприклад: збудженість, емоційність, чутливість; пов'язане з особливостями мислення, характеру, здібностей людини.

В) праця, відпочинок, побут, соціальний захист, охорона здоров'я, безпека існування тощо.

15. Окреме законодавство щодо сприяння здоровому способу життя в Україні:

А) знаходиться в стадії розробки та доопрацювання

Б) Відсутнє

В) давно розроблене та апробоване

16. Життя і здоров'я людини визнаються найбільшими цінностями відповідно до:

А) Конституції України

Б) Закону України «Про освіту»

В) Концепції неперервної валеологічної освіти в Україні

17. У дитини 3-річного віку переважає мислення:

А) наочне

Б) словесне

В) словесно-дієве

Г) практично-наочне

Д) наочно-дієве

Е) вербально-практичне

18. Свідченням зростаючого прагнення дитини 3-річного віку пізнавати навколишнє середовище є:

А) перші ігри дитини

Б) запитання до дорослих (“Це що?”, “Хто це?”

тощо) В) перші спроби малювати

19. Від одного до трьох років настає період (особливої чутливості) дитини до мовних впливів, який називається \:

А) стадія

сензитивності Б)

стадія

ассертивності В)

стадія

рефлексивності

20. У дітей з-х років переважає тип ігрової діяльності, який отримав назву:

А) «індивідуальна-

особистісна» гра Б)

колективна гра

В) «гра поруч»

21. Життєвими навичками, що сприяють соціальному здоров’ю визначено:

А) навички самоконтролю, мотивація успіху та

тренування волі Б) самоусвідомлення та самооцінка

В) навички ефективного спілкування, розв’язування конфліктів

22. Життєвими навичками, що сприяють фізичному здоров’ю визначено:

А) володіння невербальною мовою, уміння чергувати розумову та фізичну актив

б) володіння поведінкою в умовах тиску; уміння знаходити час для раціонального харчування; уміння чергувати розумову й фізичну активність

В) навички раціонального харчування; навички рухової активності; режим праці та відпочинку; уміння чергувати розумову й фізичну активність

23. Життєвими навичками, що сприяють психічному здоров’ю визначено: А) самоусвідомлення та самооцінка;аналіз проблем та прийняття рішень;

самоконтроль; мотивація успіху та тренування волі

Б) співчуття, ефективне спілкування; уміння роз'язувати конфлікти; уміння визначати суть проблеми; планувати свою діяльність

В)володіння невербальної мовою; уміння просити про послугу або допомогу; адекватна реакція на критику

Рекомендована література

Базова

1. Андрющенко Т. Формування у дошкільників здоров'язбережувальної компетентності. Методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 120 с.
2. Валецька, Р. О. Методика навчання основ здоров'я в дошкільних навчальних закладах : навчально-методичний посібник. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. 72 с.
3. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Т., 2008. 128 с.
4. Вільчковський Е. С., Курок О. І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2015. 428 с.
5. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Бєлєнькая, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець- Білоскаленко [та ін.]; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
6. Єфименко М. М. Програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку «Казкова фізкультура». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 52 с.
7. Загородня Л. П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку : навч. посіб. Суми : Унів. кн., 2018. 272 с.
8. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
9. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія /за заг. ред. Л.М. Рибалко. Тернопіль : Осадца

В.М., 2019. 400 с.

10. Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти / авт.- упор. Нікітіна І. І. Харків : вид. група «Основа». 2022. 174 с.

11. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. проф. Ю. Д. Бойчука. – Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. – 488 с

12. Кошель А.П. Здоров'язбережувальні технології в закладах дошкільної освіти: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності
«Дошкільна освіта», працівників закладів дошкільної освіти та батьків. Чернігів: ФОП Баликіна В., 2017. 88 с.

13. Лохвицька Л. Психолого-педагогічні засади формування основ здоров'язбережувальної життєдіяльності у дітей дошкільного віку. *Формування відповідального ставлення до здоров'я підростаючої особистост*і : кол. Монографія. Київ : Міленіум, 2018. С. 151-192.

14. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. Бєлєнька, С. Васильєва, Н. Гавриш, В. Маршицька, С. Нечай, О. Острянська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. О. Рейпольської. Харків : «Друкарня Мадрид», 2015. 330 с.

Допоміжна

1. Андрющенко Т. К.. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку : дис. д-ра. пед. наук: 13.00.08 / Андрющенко Тетяна Костянтинівна; Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань. 2015. С. 263– 272.

2. Бережна Т. І. Основні підходи та принципи формування здоров'язбережувального середовища закладу освіти. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/01_02_1_2023_Berezhna.pdf

3. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія /за заг. ред. Л.М. Рибалко. Тернопіль : Осадча В.М., 2019. 400 с.

4. Кисла О.Ф. Формування здоров`язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку засобами здоровязбережувальних технологій / О.Ф. Кисла, А.П. Кошель. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. №9 (Ч2). С. 103-106.

5. Левінець Н. Рухова та здоров'язбережувальна компетентності дитини.

Дошкільне виховання. № 8. 2021. С. 7 – 12.

6. Левінець Н. В. Зростаймо здоровими: зошит з формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку. Київ : Генеза. 2022. 32 с.

7. Лохвицька Л. Хочемо бути здоровими! Робочий зошит з основ здоров'я для дошкільнят (старший дошкільний вік). 3-тє вид., оновл. зі змін. і доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 40 с.

8. Лохвицька Л. Програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль
: Мандрівець, 2014. 120 с.

9. Лохвицька Л. Сім'я – берегиня здоров'я дитини: навч.-метод. посіб. 2- ге вид., доопрац., виправ. і доповн. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 248 с.

10. Лохвицька Л. Фізичне виховання, основи здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей старшого дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2013. 128 с.

11. Лєвой Л. Використання здоров'язберігаючих технологій в умовах дошкільного закладу. *Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції*, 19 квітня 2017 р. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2017. Вип. ІІІ. С. 25-27.

12. Притула О. Л. Українські етнічні традиції здорового способу життя і їх місце в сучасній цивілізації. *Філософія та управління* №1. 2024. С. 36-44. Режим доступу: file:///C:/Users/admin/Downloads/36-44.pdf.

13. Циплюк А. М. Здоров'язбережувальне середовище як чинник формування здорового способу життя дітей дошкільного віку : Навчально- методичний посібник. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2015. 160 с.

14. Циплюк А. М. Дидактична ефективність використання здоров'язбережувальних технологій в освітньому середовищі дошкільного навчального закладу : *Наука : теорія та практика* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Черкаси : вид-во ПП Чабаненко Ю. А., 2013. 254 с. С. 212 – 214.

15. Циплюк А. М. Використання інноваційних технологій у роботі сучасного дошкільного закладу. *Проблеми і перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук в Україні* : Матеріали дистанційної науково-практичної конференції (м. Харків, 18 серпня 2012 року). Східноукраїнська організація

«Центр педагогічних досліджень» 2012. 104 с. С. 51 – 53.

16. Циплюк А. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх вихователів до створення здоров'язбережувального середовища у дошкільному навчальному закладі. *Проблеми освіти: збірник наукових праць* / Інститут модернізації змісту освіти МОН України. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2017 р. Вип. 87. 284 с. С. 262 – 269.

17. Циплюк А. М. Здоров'язбережувальна компетентність як складова професійної компетентності майбутніх вихователів. *Вектор пошуку в сучасному освітньому просторі* : зб. матеріалів І Обласної наук.-практ. конференції (м. Луцьк, 12 грудня 2016 р.). Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. С. 55 – 57.

18. Циплюк А. М. Інноваційний простір підготовки майбутніх вихователів до створення здоров'язбережувального середовища у дошкільному навчальному закладі. *Дискурс здоров'я в освіті: філософія, педагогіка, антропологія, психологія* : зб. матеріалів Всеукраїнської наук.-практ. конференції з міжнародною участю, присвяченої 120 річниці з дня народження Миколи Олександровича Бернштейна (м. Вінниця, 16 – 17 вересня 2016 р.) : в 3 т. / за заг. ред. М. Б. Євтуха та В. М. Федорця. Вінниця : ТОВ «Планер», 2016. С. 37 – 39.

Інформаційні ресурси

1. Закон України «Про дошкільну освіту». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text

2. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Baz ovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

3. Всеосвіта – спільнота активних освітян. URL : https://vseosvita.ua/

4. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Бєлєнькая, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець- Білоскаленко [та ін.]; наук. ред. Г.В. Бєлєнькая. М.А. Машовець; Мін. освіти і науки України, Київ. ун-т ім. Б.Грінченка. – Київ. ун-т ім. Б.Грінченка, 2016. – 304с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku- ditey/osvitnya-programa-ditina-nmc.pdf

5. Електронний репозиторій публікацій професорсько-викладацького колективу Київського університету імені Бориса Грінченка. URL : http://kubg.edu.ua/2012-08-15-10-06-19.html

6. Міністерство освіти і науки України. URL : https://mon.gov.ua/ua

7. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : URL : http://nbuv.gov.ua

8. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih- rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

9. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти». URL : file:///C:/Users/admin/Downloads/61727cdc64def816302302%20(7).pdf

Євгенія ДУРМАНЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНФЛІКТОЛОГІЇ

Анотація. Українське суспільство сьогодні переживає складний період історичного розвитку, коли ламаються застарілі стереотипні форми суспільного життя і йде пошук засобів і шляхів цивілізованого способу розв'язання поставлених самою історією завдань. Інакше кажучи, наше суспільство переживає кризовий стан, що можна виміряти цілою системою взаємозв'язаних економічних, технологічних, політичних, культурологічних, національно-етнічних, демографічних та інших показників, які проектуються на життя конкретної людини, зумовлюючи інтегральну кризу її буття, соціальну кризу.

У силовому полі конфлікту нині перебувають держава і громадянин, виробник і споживач, різні суспільні й демографічні групи, партії, громадські та політичні об'єднання. Сьогодні конфліктують учителі й лікарі, виробники й бізнесмени, офіцери й солдати, артисти й шахтарі, студенти та пенсіонери тощо. Особливу зону соціального конфлікту утворюють різні релігійні конфесії, етнічні меншини.

Звідси очевидною є *небхідність формування конфліктологічної компетентності* в майбутніх фахівців у цілому й зокрема в педагогічних працівників.

Мета освітнього компоненту - формування у здобувачів освіти системи усвідомлених конфліктологічних знань, а також умінь конструктивної безконфліктної взаємодії (в тому числі й попередження та вирішення конфлікту).

Основними завданнями вивчення є:

- сформувати знання про сутність конфлікту як феноменального явища суспільного розвитку, його структуру, функції, типи;
- ознайомити зі специфічними особливостями педагогічного конфлікту та механізмами його виникнення в педагогічному середовищі;
- здійснити аналіз основних конфліктогенів у педагогічному процесі;
- проаналізувати різні способи вирішення педагогічних конфліктів;
- виробити уміння прогнозувати виникнення педагогічного конфлікту, конструктивно його вирішувати, а також ефективно управляти конфліктом у педагогічному процесі.

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність:

КІ-1. Здатність розв’язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

Фахові компетентності

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

Як вибірковий освітній компонент «Основи педагогічної конфліктології» забезпечує формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

Результати навчання

Програмні результати навчання за ОПП.

ПРН1.Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН17. Здійснювати суб’єкт-суб’єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Результати навчання за освітнім компонентом:

після закінчення вивчення здобувачі освіти повинні *знати*:

-основні історичні етапи розвитку конфліктологічної теорії;

-специфічні особливості конфліктів у педагогічному процесі; сутність і структуру педагогічного конфлікту, його особливості та характеристики, діагностику; типологію педагогічних конфліктів, їх динаміку;

-основні стилі поведінки в конфліктній ситуації та способи конструктивного вирішення педагогічного конфлікту;

Вміти:

-аналізувати конфліктні ситуації, визначати конфліктну проблему, учасників конфлікту;

-аналізувати конфліктогени (комунікативні, цільові, змістові, технологічні тощо) педагогічної системи;
-прогнозувати виникнення конфлікту в педагогічному середовищі; визначати фазу конфлікту; складати карту педагогічного конфлікту;
-конструктивно розв'язувати педагогічні конфлікти різними способами;
-вибирати оптимальний стиль поведінки у конфліктній ситуації;
-ефективно управляти педагогічним конфліктом.

Зміст освітнього компонента

Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПРОТІКАННЯ КОНФЛІКТУ ЯК ФЕНОМЕНАЛЬНОГО СУСПІЛЬНОГО ЯВИЩА

Тема 1. Поняття конфлікту в історичному аспекті.

ПЛАН:

1. Платон, Гоббс, Сократ, Аристотель про конфліктну взаємодію
2. М.Вебер про конфлікт
3. "Школа консенсусу" Т.Парсонса
4. "Конфліктна школа" Р.Дарендорфа

Ключові поняття: конфліктна ситуація, суперечність, конфлікт, механізм виникнення конфліктної ситуації, конфліктоген

Сформовані компетентності:

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Конфліктологія – це наука, що вивчає закономірності та механізми виникнення і розвитку конфліктів, а також мистецтво практичного управління ними. Її завданням є розробка теорії і вивчення практики попередження та розв'язання конфліктів. Ми знаємо, що уникнути конфліктів у житті неможливо, отже, слід навчитися не лише запобігати їм, але й управляти ними, скеровуючи їх у конструктивне русло.

Предметом вивчення конфліктології як науки є конфлікт як соціальне явище. *Принципи конфліктології*: 1. Науковості. 2. Цілісності й системності наукових знань. 3. Зв'язку теорії з практикою. 4. Гуманістичної спрямованості.

Конфлікт (від латинського – confliktus) означає зіткнення сторін, думок, сил, причинами яких можуть бути найрізноманітніші проблеми життя:

матеріальні ресурси, важливі життєві установки, владні повноваження, статусно-рольові розбіжності в соціальній структурі, особистісні (емоційно-психологічні) розходження тощо.

Перші спроби обґрунтування конфліктологічних проблем можна знайти у працях Арістотеля (трактат "Політика", проблема конфліктної динаміки і розвитку самої природи, суспільства, держави і людини), Т. Гобса ("Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та цивільної", ідея "війни всіх проти всіх" і виділення трьох причин конфліктів: суперництво, недовіра, прагнення до слави), Платона і Ж.-Ж. Руссо.

Фундаторами соціологічних концепцій конфлікту можна назвати М. Вебера, Г. Зіммеля. М. Вебер аналізує виникнення конфліктів у релігії, економіці та політиці. У праці "Образ суспільства" Вебер наголошує на політичних конфліктах, зумовлених суперечностями між класами і статусними групами, які складають суспільство. Суспільство, – на його думку, – є ареною дій статусних груп, що борються, кожна із яких має свої інтереси, амбіції, розуміння світу, ціннісні орієнтації. У цьому аспекті велику роль відіграє бюрократія, яка є носієм суспільної законопослушності, причому досить часто формальної, а не реальної. Саме емпіричне дослідження розбіжностей між бюрократичними нормативними приписами і реаліями повсякденного життя стало одним із завдань веберського вчення.

Важливими для дослідження проблематики конфліктів є праці Георга Зіммеля "Про соціальну диференціацію" і "Конфлікт сучасної культури". Конфлікт, – вважав учений, – призначається для розв'язання всякого дуалізму, це засіб досягнення своєрідної єдності, навіть якщо вона досягається ціною знищення однієї із сторін, що бере участь у конфлікті". У цьому його позиція має багато схожого з Марксовим розумінням єдності й боротьби протилежностей. Але докорінна відмінність між цими до певної міри подібними концепціями полягає в тому, що Г. Зіммель заперечував економічні причини соціальних конфліктів, вважаючи їх виявом властивих людині інстинктів ворожості. Зіммель вважав, що конфлікти необов'язково й не завжди руйнують соціальне ціле. За його твердженнями, конфлікт у групі допомагає зберегти цю групу, бо регулює її як систему певних відносин, викриває ворожі емоції її членів, дає цим емоціям вихід. Тому конфлікт є явищем не тільки універсальним, а й таким, без якого суспільство нежиттєздатне, більше того, конфлікт – це функціональний процес, який сприяє підтримці життєво важливих умов функціонування "соціального організму", його контролю. Ці ідеї Зіммеля ствердили конструктивні, інтегративні функції конфліктів у суспільстві.

Цікавими в плані конфліктологічних досліджень є думки Е. Дюркгейма і

В. Паретто. Е. Дюркгейм вивчає конфлікт на основі аналізу системи взаємовідносин суспільства та особи. Причому, на його думку, суспільство стоїть над людиною, людські покоління змінюються, а система суспільних відносин є незмінною. Тому суспільство має більш фундаментальну основу для свого існування, ніж індивід. За Дюркгеймом (“Про розподіл суспільної праці”), кожне суспільство має два стани: нормальний і патологічний, відповідно і суспільні відносини. Однак ці стани не ототожнюються з моральними критеріями: нормальний стан – добре, а патологічний – погано. Для кожного типу соціальних відносин існує своя допустима норма відхилень і девіацій. А тому відповідно, – для кожного суспільства мають закономірне місце свої соціальні аномалії – злочини, вбивства, самогубства тощо.

Головні конфліктологічні ідеї В. Паретто (“Трактат із загальної соціології”, “Перетворення демократії”) полягають у визначенні конфлікту як боротьби, яка є всезагальним законом життя. Людина є істотою конфліктною, суспільство – теж конфліктне. Всяка соціальна система прагне до рівноваги, тобто до подолання конфлікту, а людина є головною дієвою особою у цьому процесі. Суперечливість інтересів і потреб призводить до суспільного розмежування на різних основах, а всяка розмежованість – до конфлікту.

У 60-х роках XX століття в США існувало дві школи конфліктології:

«школа консенсусу» і «конфліктна школа». Окрім інших причин, це сталося під впливом дискусій між прихильниками висунутої Толкоттом Парсонсом (“Структура і процес у сучасному суспільстві”, “Соціальна структура та особа”, “Соціальна теорія та еволюція теорії дії” та ін.) структурно-функціональної теорії та альтернативної конфліктної моделі суспільства Ральфа Дарендорфа («Клас і класовий конфлікт в індустріальному суспільстві”, «Сучасний соціальний конфлікт» та ін.).

Т. Парсонс вважав конфлікт соціальною аномалією, відхиленням від нормального розвитку суспільства, яке трапляється через посилення в ньому соціальної диференціації, і чим ця диференціація масштабніша, тим глибшим стає розмежування людей за їхніми соціальними статусами й ролями, майновим, освітнім рівнем тощо. У результаті виникає соціальне напруження, що виливається в конфлікт, у якому поєднуються індивідуальні і групові дії та протидії, відбувається зіткнення як окремих індивідів, так і груп, до яких ці індивіди належать. Серед конфліктогенних чинників Парсонс також виокремлював культурну диференціацію. Він вважав, що в більшості випадків саме інтернаціоналізовані "індивідумами і групами цінності, норми, культурні зразки ставлять перед людьми нездійсненні вимоги, підштовхуючи їх до конфліктів”.

Найбільш повно концепція позитивної ролі соціальних конфліктів була

розвинута у «функціональній теорії конфлікту» Р. Дарендорфа. Центральним елементом конфліктної моделі суспільства, побудованої цим дослідником, є визнання жорсткої взаємозалежності між «конфліктом» і «системою»: без першого немає другої, а без другої – першого. На його думку, суспільний організм має два аспекти: перший – світлий бік, який виражається у згоді і взаєморозумінні; і другий – темний бік, що проявляється в безперервній боротьбі та конфліктах. Не можна зрозуміти розвиток суспільства, писав Дарендорф, якщо не уявити його з діалектичної точки зору: стабільності та змін, злагоди і примусу, функцій і мотивів, інтеграції та конфлікту.

У рамках конфліктної парадигми плідно працювали Р. Коллінз, А.Обертел, К. Боулдинг, Дж. Дьюк та ін. Найбільш відомими західними конфліктологами кінця XX століття є П. Ван де Берге (проблема агресивності людей, їхньої сексуальної поведінки, міжособистісних взаємин), Д. Ден (“Подолання суперечностей”), Л. Крісберг (“Соціальні конфлікти”), К. Лоренц (попередження внутрігрупових конфліктів, аналіз причин їх виникнення), Д.Г.Скотт (“Конфлікти, шляхи їх подолання”), Е. Уілсон (проблема внутріособистісних, статевих і подружніх конфліктів), Р. Фокс (проблема відносин особи і суспільства, групи та індивідуума), Р. Фішер і У. Юрі (“Шлях до злагоди”) та ін. У вітчизняній психології вивчалися переважно міжособистісні, сімейні та виробничі конфлікти (Ф.М. Бородкін, С.М.Антонова-Турченко, В.А. Сисенко, Я.Л. Коломинський, В.П. Левкович), внутрішньоособистісні – (О.Р. Лурія). Над соціологічними аспектами конфліктів працював О.Г. Здравомислов, динаміка і структура “конфлікту як хвороби спілкування” досліджувалась А.Т. Ішмуратовим, конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні подано М.І. Пірен, Г.В. Ложкіним, І.Є.Бекешкіною та ін.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
3. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
4. Казаков В. Зовнішні та внутрішні конфлікти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2010. № 2. С. 84-97.
5. Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання /В.Я.Галаган, В.Ф.Орлов, О.М.Отич. Київ: ДЕТУТ, 2008. 293 с.

На допомогу здобувачу освіти

Рис.1.1. Періодизація вітчизняної конфліктології

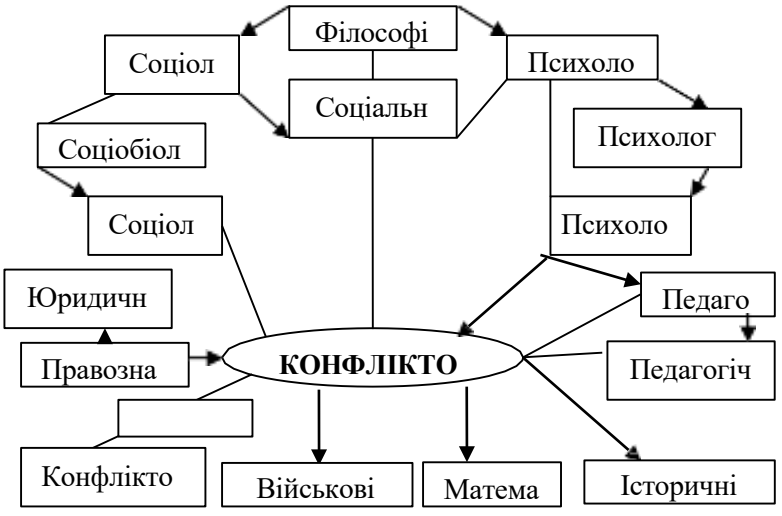

Рис.1.2. Місце конфліктології в системі наук

? Питання для самоконтролю:

1. Коротко охарактеризуйте досягнення окремих наук у царині дослідження конфліктів.
2. Поміркуйте чому, на Ваш погляд появі конфліктології як самостійної науки передував такий довгий період історичного розвитку.
3. Які причини, на ваш погляд, привели до появи конфліктології як самостійної галузі знання?
4. Чому із сфери конфліктів, на Ваш погляд, слід навчати дітей першочергово?

Тема 2. Сутнісно-структурний аналіз поняття конфлікту.

ПЛАН:

1. Сутнісний аналіз конфлікту
2. Структура конфлікту
3. Функції конфлікту
4. Фази конфлікту

Ключові поняття: конфлікт, структура конфлікту, ядро конфлікту, сторони конфлікту, функції конфлікту, фази конфлікту.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Конфлікт – (від conflictus – сутичка) – процес крайнього загострення суперечностей та боротьби двох чи більше сторін у розв'язанні значущої для них проблеми, який супроводжується негативними емоціями і вимагає розв'язання. Це відкрите або приховане протистояння цих сторін внаслідок відстоювання ними взаємовиключних інтересів, цілей, позицій, суджень чи поглядів. При цьому кожна з конфліктних сторін вважає себе правою і рішуче вступає в боротьбу за ці інтереси. Отже, будь-який конфлікт передбачає наявність учасників та проблеми, через яку він відбувається.

Передумовами виникнення конфлікту є:

1. Наявність ситуації, що сприймається учасниками як неприйнятна для них, тобто, конфліктна.
2. Неподільність об'єкта конфлікту, через що вирішення своїх проблем однією стороною стає можливим лише за рахунок іншої сторони.

Головними ознаками конфлікту є:

1. Усвідомлення сторонами протилежної спрямованості інтересів, мотивів і

суджень сторін.

2. Відкрите або приховане протиборство сторін, нанесення ними взаємних збитків.
3. Психологічна напруженість, наявність негативних емоцій стосовно іншої сторони.
4. Втягування учасників у конфліктну взаємодію, що ускладнює її припинення.

Конфлікт (від лат. conflictus – зіткнення) – це зіткнення протилежних інтересів (цілей, позицій, думок, поглядів та ін.) на ґрунті суперництва; це відсутність взаєморозуміння з різних питань, пов'язана з гострими емоційними переживаннями1 . Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямований цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів двох або декількох людей.

У виданому в Україні «Політичному енциклопедичному словнику» конфлікт визначається як крайнє загострення суперечностей сторін, пов’язане з відмінностями їхнього становища в суспільстві й пов’язаної з цим реальної чи надуманої суперечності інтересів, цілей і цінностей, зіткнення та протиборство (протидія) певних систем". Подібним до цього є визначення, подане в “Короткому енциклопедичному словнику “Соціологія“: “Конфлікт соціальний – зіткнення інтересів різних соціальних груп, окремий випадок прояву соціальних суперечностей, одна з їх форм, що характеризується наявністю вираженого протистояння суспільних сил”. Ядром конфлікту може бути проблема, а також усвідомлення носіями конфліктної ситуації (групами, що конфліктують) своїх протилежних інтересів і цілей діяльності”.

Наш вітчизняний учений А.Т. Ішмуратов конфлікт трактує як вияв неузгодженості спільної діяльності щодо реалізації інтересів.

У “Словнику-довіднику термінів з конфліктології” конфлікт визначається як зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, у міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або групи, які пов’язані з гострими негативними емоціями, переживаннями.

М.І. Пірен характеризує конфлікт як феномен суспільного життя, виділяючи три його головні особливості:

а) протилежність думок конфліктуючих сторін, причому очевидність і об’єктивність такої протилежності;

б) відсутність комунікації в межах конфліктної взаємодії;

в) порушення цілісності соціальних інтересів, блокування нормального функціонувння всієї соціальної системи.

Дослідник у галузі конфліктології В.П. Шейнов стверджує, що всі конфлікти можна виразити трьома формулами.

Перша формула виражає залежність конфлікту (КФ) від конфліктогенів (КФГ – конфліктоген – це слова, дії або ж відсутність дій, котрі можуть призвести до конфлікту):

КФГ1 $\rightarrow$ КФГ2 $\rightarrow$ КФГ3 $\rightarrow$ . . . $\rightarrow$ КФ,

де КФГ1 – перший конфліктоген, КФГ2 – другий конфліктоген, КФГ3 – третій конфліктоген і т.д. Причому важливим є те, що КФГ2>КФГ1, КФГ3>КФГ2 і т. д., тобто кожний наступний конфліктоген є більш сильним, ніж той, на котрий він відповідає.

Конфлікти, які виникають за цією формулою, умовно називають конфліктами типу А. Зазначимо, що такі конфлікти є переважаючими (80 %).

Існує також залежність конфлікту від конфліктної ситуації та інциденту:

КС + І = КФ.

КС (конфліктна ситуація) – це нагромаджені суперечності, пов’язані з діяльністю суб’єктів соціальної взаємодії, які створюють реальну основу протиборства між ними.

І (інцидент) – збіг обставин, що є приводом для конфлікту.

Ці конфлікти умовно називаються конфліктами типу Б.

Конфлікти, які виникають у результаті наявності двох і більше конфліктних ситуацій, тобто

КС1 + КС2 + . . . + КСn = КФ, при цьому n $\geq$ 2. умовно названі конфліктами типу В.

Як уже зазначалось, конфлікт виростає з конфліктної ситуації, яка є його базою, де виділяється об’єкт, суб’єкт і сторони, або учасники конфлікту.

Поняття «суб'єкт і учасник» конфлікту не завжди тотожні. Суб'єкт – це активна сторона, здатна створити конфліктну ситуацію і впливати на хід конфлікту залежно від своїх інтересів. Учасник конфлікту може свідомо, а інколи й не цілком усвідомлюючи мету і завдання протистояння, брати участь у конфлікті, а може випадково бути втягнутим у конфлікт. У ході розвитку конфлікту статуси учасників і суб'єктів можуть змінюватися. Варто також пам’ятати, що учасників конфлікту можна поділити на безпосередніх і опосередкованих. Останні представляють певні сили, які переслідують у чужому конфлікті свої інтереси.

Часто опосередковані (непрямі) учасники конфлікту можуть:

а) провокувати конфлікт і сприяти його розвитку;

б) сприяти зменшенню інтенсивності конфлікту або повному його припиненню;

в) підтримувати ту чи іншу сторону або ж обидві сторони одночасно.

Непрямі учасники конфлікту складають певну частину оточуючого соціального середовища, у якому протікають конфлікти. Тому соціальне середовище

може виступати або каталізатором, або стримуючим чи нейтральним фактором розвитку конфлікту.

Поняття сторона конфлікту припускає включення як прямих, так і непрямих учасників конфлікту. Іноді непрямих учасників називають третьою стороною чи третім учасником. Суб'єкти й учасники соціального конфлікту можуть мати різні ранги, статуси й певну силу.

Анатомія конфлікту – це складові конфлікти, його елементи, система зв'язків між ними, наслідки тощо. Елементами будь-якого конфлікту є: передконфліктна стадія, конфліктна ситуація, причини, учасники, принципи, методи, мотиви, шляхи, місце здійснення і прийняті рішення. До складових конфлікту також належать: рівні, масштаби охоплення, гострота проходження, сфери прояву та виникнення, зона конфлікту.

Найбільш вагомими структурними компонентами конфлікту є сторони конфлікту, особистість і група. Причому особистість доцільно розглядати як психічну, духовну сутність людини, яка виступає в різних узагальнених системах якостей: сукупності соціально значущих властивостей людини; системи відношень людини зі світом і з самою собою; системи діяльності; реалізованих соціальних ролей; сукупності поведінкових актів; усвідомлення навколишньої реальності й себе в ній; системи потреб; сукупності здібностей і творчих можливостей; сукупність реакцій на зовнішній світ тощо.

Шведський учений Х. Бродаль розглядає конфлікт як хворобу, а тому, як і у всякому захворюванні головним є правильно поставлений діагноз, а тоді вже згідно з ним призначається лікування. Він виділяє п'ять типів діагнозу конфлікту, що є суттєвим у практичній діяльності:

1) визначення конкретних джерел конфлікту, об'єктивності та суб'єктивності переживань сторін, їхніх думок, способів боротьби, подій у середині конфлікту тощо;
2) вивчення біографії конфлікту, тобто історії його виникнення, прогресування, криз і пікових точок у його розвитку;
3) аналіз сторін конфлікту: особистості, групи, спільноти, що зумовлює рівень соціальної складності конфлікту;
4) характеристики позицій конфліктуючих сторін, їх формальних і неформальних взаємовідносин, ролей і особистих взаємин;
5) визначення ставлення опонентів до конфлікту, їхніх надій, очікувань, умов, прогнозів тощо.

Традиційно в соціальному конфлікті виділяють чотири стадії розвитку:

1) передконфліктна стадія;
2) власне конфлікт;

3) вирішення (розв’язання) конфлікту;

4) післяконфліктна стадія.

Досліджуючи динаміку конфлікту, вчені-конфліктологи визначають етапи його розгортання таким чином:

Дискомфорт – Сутичка – Непорозуміння – Напруження – Криза – Конфліктна ситуація – Інцидент – Конфлікт.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

На допомогу здобувачу освіти

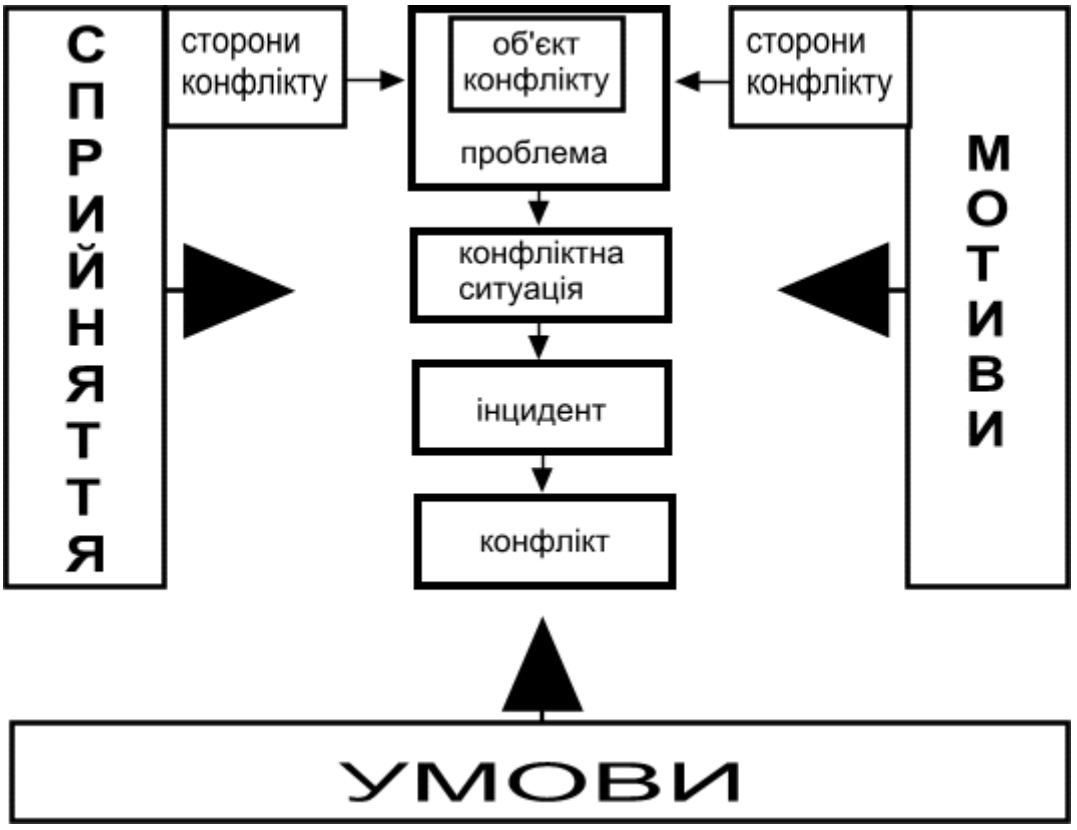

Рис.2.1. Структурні компоненти конфлікту

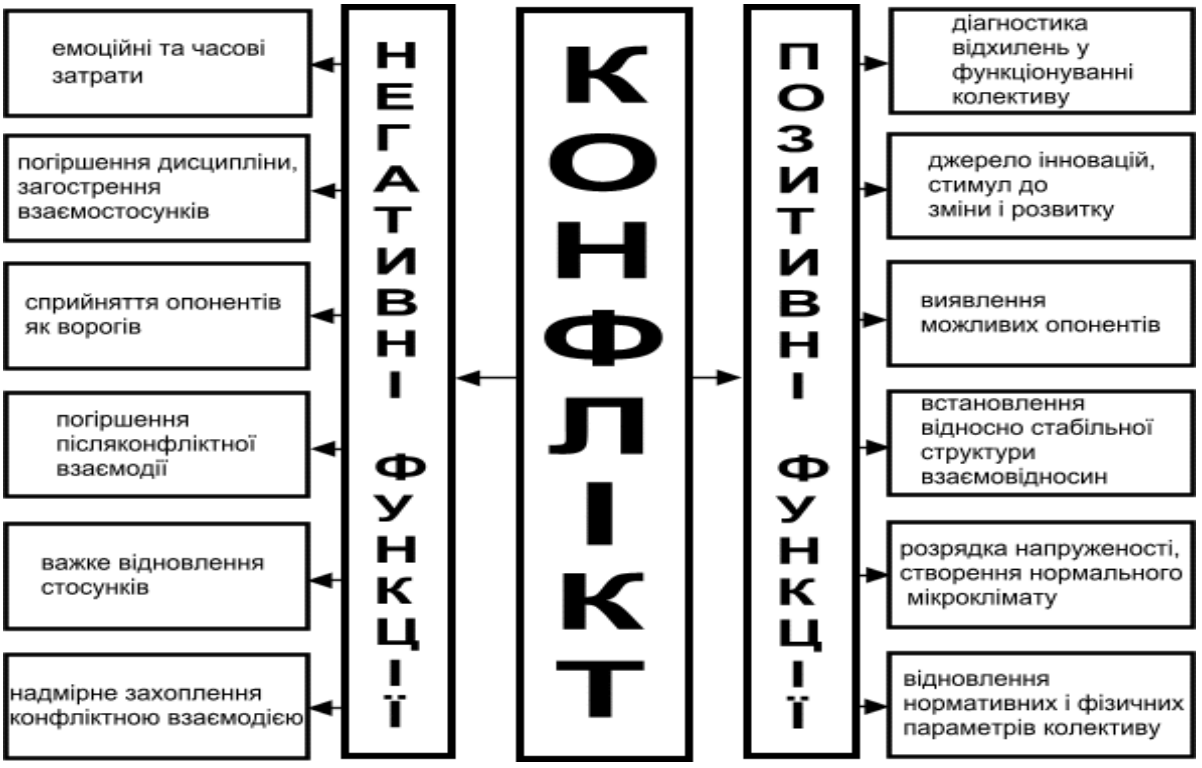

Рис.2.2. Функції конфлікту

? Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення конфліктології (цілі, задачі, предмет науки).
2. Дайте характеристику методів, які використовуються у конфліктології.
3. Що таке конфлікт?
4. Структура конфлікту.
5. Механізми виникнення конфліктів.

Тема 3. Характеристика різних типів конфліктів.

ПЛАН:

1. Критерії типології конфліктів.
2. Характеристика міжособистісних конфліктів.
3. Характеристика внутрішньоособистісних конфліктів.

Ключові слова: типи конфліктів; міжособистісний конфлікт, конфлікт між особистістю та групою, міжгруповий конфлікт, внутріособистісний конфлікт, життєва криза, суїцид.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб’єкт-суб’єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

У конфліктологічній літературі поки ще немає універсальної наукової класифікації конфліктів.

За ознакою презентації інтересів чи потреб суб'єктів конфлікти пропонується поділяти на ресурсні (коли об'єктом задоволення конфлікту є матеріальні ресурси), статусно-рольові (у яких учасники борються за відповідний соціальний статус або роль, яку вони хотіли б відігравати у суспільстві) та ідеологічні чи нормативні.

Спрощення типологізації конфліктів, відповідно, не може не позначатися на якості їх аналізу, з'ясуванні особливостей, мотивів поведінки учасників, визначенні всіх компонентів, які складають той або інший конфлікт як специфічну систему взаємовідносин.

Залежно від мотивації конфлікту, дослідники виділяють три блоки соціальних конфліктів:

1) конфлікти, які виникають у зв'язку з розподілом владних повноважень і позицій;
2) конфлікти із приводу матеріальних ресурсів;
3) конфлікти із приводу ціннісних орієнтацій і найважливіших життєвих

установок.

З урахуванням мотивації конфлікту й суб'єктивних сприйнять ситуації виділяють такі види конфліктів:

помилковий конфлікт – суб'єкт сприймає ситуацію як конфліктну, хоча реальних причин немає;

потенційний конфлікт – існують реальні підстави для виникнення конфлікту, але поки одна зі сторін чи обидві в силу тих або інших причин (наприклад, через недолік інформації) ще не усвідомили ситуацію як конфліктну;

істинний конфлікт – реальне зіткнення між сторонами. У свою чергу, істинний конфлікт можна розділити на такі підвиди:

- конструктивний, який виник на основі реально існуючих між суб'єктами протиріч;
- випадковий, що виник через непорозуміння або випадковий збіг обставин;
- зміщений, який виник на помилковій підставі, коли справжня

причина скрита (наприклад, студент, незадоволений низькою оцінкою своїх знань, шукає будь-який привід, щоб вступити в конфронтацію з викладачем, який екзаменує);

- неправильно приписаний конфлікт – це конфлікт, у якому справжній винуватець, суб'єкт конфлікту, знаходиться за «кулісами» протиборства, а в конфлікті задіяні учасники, які не мають до нього ніякого відношення. Наприклад, людину звинувачують у злочині, який вона не скоювала.

Якщо за основу класифікації береться психічний стан сторін і відповідно цьому стану поведінка людей у конфліктних ситуаціях, то конфлікти поділяють на раціональні й емоційні.

Продовжуючи тему конфліктів, виокремимо групу так званих *соцієтальних конфліктів, які виникають у процесі різноманітних дій людини в певному соціумі. Соцієтальні, або соціально-психологічні конфлікти* зумовлені специфікою взаємодії індивіда та суспільства, особливостями розуміння цих взаємин, яке формується впродовж життя і має складний соціально-психологічний характер.

Залежно від головних ознак конфлікти можна також класифікувати:

а) за ознаками вияву – відкриті (лежать на поверхні), приховані (їх можна визначити лише за непрямими ознаками);

б) за типом вирішення – прості (швидко вирішувані), складні (для їх вирішення потрібний тривалий час).

в) за змістом: реалістичні (мають реальне підґрунтя для виникнення), нереалістичні (не мають реальної бази для виникнення, відбуваються на рівні емоційних виявів);

г) за кінцевим результатом: продуктивні («корисні» — допомагають розкрити і

змінити нездорові взаємовідносини, вирішити протиріччя), непродуктивні («шкідливі» — не дають нікому користі);

ґ) залежно від напрямів комунікацій: «горизонтальні» (конфлікти між рядовими членами колективу), «вертикальні» (конфлікти між підлеглими і керівником), «вертикальні» конфлікти згори донизу (конфлікти між керівниками й підлеглими);

д) за кількістю осіб, які беруть участь у протиборстві: діадичні (парні), у яких діють дві людини (керівник — виконавець, два працівники); локальні, що охоплюють невелику кількість членів колективу; загальні конфлікти, у які втягнуті майже всі члени колективу, і міжгрупові.

На етапі виникнення конфлікти бувають: стихійні, заплановані, спровоковані, ініціативні. Під час їх розвитку – короткочасні, тривалі, затяжні. На етапі усунення – керовані, погано керовані, некеровані.

Щодо результативності конфлікти можуть бути мобілізуючими чи дезорганізуючими в колективі. З етичної точки зору – соціально прийнятними і неприйнятними.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с

таблиця 3.1.

Функції конфліктів

Позитивні	Негативні
розрядження напруженості між конфліктуючими сторонами	великі емоційні, матеріальні витрати на участь у конфлікті
одержання нової інформації про опонента	звільнення співробітників, зниження дисципліни, погіршення соціально-психологічного клімату в колективі
згуртування колективу організації при протиборстві з зовнішнім ворогом	уявлення про переможені групи, як про ворогів
стимулювання до змін і розвитку	надмірне захоплення процесом конфліктної взаємодії на шкоду роботі
зняття синдрому покірності в підлеглих	після завершення конфлікту - зменшення ступеня співробітництва між частиною співробітників
діагностика можливостей опонентів	складне відновлення ділових відносин («шлейф конфлікту»).

За формами прояву конфлікти класифікуються як відкриті, латентні, потенційні. Відкритий конфлікт – прямі безпосередні дії суб'єктів один проти одного. В умовах латентної форми конфлікт здійснюється не шляхом прямих зіткнень і протиборства, а завуальованими методами, створенням перепон для опонента непрямим шляхом.

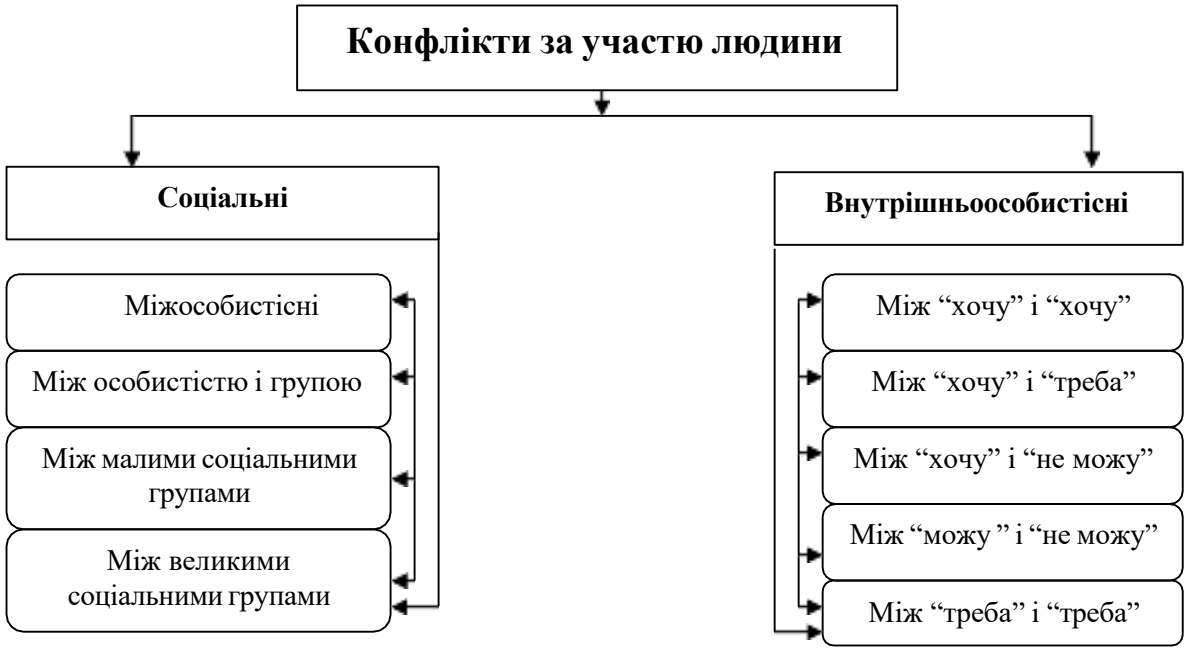

Рис.3.1.Загальна типологія конфліктів за А. Анцуповим, С.Баклановським

? Питання для самоконтролю:

1. Якими характерними рисами визначається природа конфлікту?
2. Окресліть позитивні та негативні функції конфліктів. Чому позитивна функція конфліктів є менш дослідженою?
3. Назвіть основні типи поведінки людей у конфліктних ситуаціях. До якого з названих типів Ви можете віднести себе?
4. Дайте визначення поняття «конфліктна особистість».
5. Які існують форми подолання внутріособистісного конфлікту?
6. Чому внутрішньособистісний конфлікт може мати негативні наслідки для оточуючих?
7. У чому полягає позитивний та негативний ефект внутрішньоособистісних конфліктів?
8. Назвіть засоби урегулювання міжособистісних конфліктів.

Тема 4. Методи вирішення конфліктів.

План

1. Стилі поведінки у конфліктній взаємодії. Сітка Кілменна-Томаса.
2. Аналіз стилів поведінки у конфліктній взаємодії: конкуренція, співробітництво, ухилення, компроміс, пристосування.
3. Поняття методу вирішення конфлікту.
4. Характеристика методів вирішення конфлікту.

Ключові поняття: стиль поведінки, сітка Кілменна -Томаса, метод вирішення конфлікту, конкуренція, співробітництво, ухилення, компроміс, пристосування.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб’єкт-суб’єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Критеріями конструктивного вирішення конфлікту є ступінь розв’язаності суперечності, що лежить в основі конфлікту, і перемога в ньому правого опонента. Важливо, щоб при розв'язанні конфлікту було знайдене рішення проблеми, через яку він виник. Чим повніше вирішується протиріччя, тим більше шансів для нормалізації стосунків між учасниками, менша ймовірність переростання конфлікту в нове протиборство. Не менш істотною є перемога правої сторони. Утвердження істини, перемога справедливості сприятливо позначаються на соціально-психологічному кліматі навчального

закладу, ефективності спільної діяльності, слугують попередженням особам, які потенційно можуть прагнути досягти сумнівної із правової або моральної точки зору мети за допомогою конфлікту. Необхідно пам'ятати, що в неправої сторони теж є свої інтереси. Якщо їх взагалі ігнорувати, не прагнути переорієнтувати мотивацію неправого опонента, то це надалі може загрожувати новими конфліктами.

Умови й фактори розв'язання конфліктів. Більшість умов і факторів успішного розв'язання конфліктів має психологічний характер, оскільки відображає особливості поведінки й взаємодії опонентів. Деякі дослідники виділяють організаційні, історичні, правові та інші фактори. Розглянемо їх докладніше. Припинення конфліктної взаємодії – перша й очевидна умова початку розв'язання будь-якого конфлікту. Доти, допоки будуть вживатись будь-які заходи з одного або іншого боку щодо утвердження своєї позиції або послаблення позиції опонента за допомогою насильства, йтися про розв'язання конфлікту не може. Пошук загальних або близьких за змістом точок дотику в інтересах опонентів є двобічним процесом, що передбачає аналіз опонентами як своїх цілей та інтересів, так і цілей та інтересів іншої сторони. Якщо сторони хочуть розв'язати конфлікт, вони повинні зосередитися на інтересах, а не на особистості опонента (Р. Фішер, У. Юри).

Успішність завершення конфліктів залежить від того, як конфліктуючі сторони враховують фактори, що здійснюють вплив на цей процес. До них відносимо наступні: 1) час: наявність часу для обговорення проблеми, з'ясування позицій та інтересів, вироблення рішень. Скорочення часу вдвічі від наявного в розпорядженні для досягнення згоди призводить до підвищення ймовірності вибору альтернативи, що відрізняється більшою агресивністю; 2) третя сторона: участь у завершенні конфлікту нейтральних осіб (інститутів), які допомагають опонентам вирішити проблему. Ряд досліджень підтверджують позитивний вплив третіх осіб на розв'язання конфліктів; 3) своєчасність: сторони приступають до розв'язання конфлікту на ранніх стадіях його розвитку. Логіка проста: менше протидії – менше збитків – менше образ і претензій – більше можливостей для того, щоб домовитися; 4) рівновага сил: якщо конфліктуючі сторони приблизно рівні за можливостями (рівні статуси, посадове положення, оточення тощо), то вони змушені шукати шляхи до мирного урегулювання проблеми. Конфлікти більш конструктивно вирішуються тоді, коли опоненти на роботі не залежать один від одного; 5) культура: високий рівень загальної культури опонентів знижує імовірність насильницького розвитку конфлікту. Виявлено, що конфлікти в державних установах, навчальних закладах вирішуються більш конструктивно за наявності в опонентів високих ділових і моральних якостей; 6) єдність цінностей:

наявність згоди між конфліктуючими сторонами із приводу того, яким має бути прийнятне рішення; 7) досвід (приклад): наявність досвіду у вирішенні подібних проблем хоча б в одного з опонентів, а також знання прикладів розв’язання аналогічних конфліктів; 8) відносини: гарні стосунки між опонентами до конфлікту сприяють більш повному розв'язанню протиріччя.

Етапи розв'язання конфлікту. Аналітичний етап передбачає збір та оцінку інформації з наступних проблем: 1) об'єкт конфлікту (матеріальний, соціальний або ідеальний; такий що може бути поділеним або є неподільним; може бути вилученим або заміненим; яка його доступність для кожної із сторін); 2) опонент (загальні дані про нього, його психологічні особливості; стосунки опонента з керівництвом; можливості щодо посиленню свого рангу; його мета, інтереси, позиція; правові й моральні основи його вимог; попередні дії в конфлікті, припущені помилки; у чому інтереси збігаються, а в чому ні тощо); 3) власна позиція (цілі, цінності, інтереси, дії в конфлікті; правова й моральна основи власних вимог, їх аргументованість і доказовість; припущені помилки й можливість їхнього визнання перед опонентом та ін.); 4) причини й безпосередній привід, що призвів до конфлікту; 5) соціальне середовище (ситуація в навчальному закладі, соціальній групі; які завдання вирішує організація, опонент, як конфлікт впливає на них; хто і як підтримує кожного з опонентів; якою є реакція керівництва, громадськості, підлеглих, якщо вони є в опонентів; що їм відомо про конфлікт); 6) вторинна рефлексія (уявлення суб'єкта про те, як його опонент сприймає конфліктну ситуацію, як він сприймає мене, моє уявлення про конфлікт і т. д.).

Стратегії виходу з конфлікту. Принципове значення для того, яким способом завершиться конфлікт, має вибір опонентом стратегії виходу з нього. "Вирішальними для результату конфлікту найчастіше стають стратегії взаємодії, що розвиваються його учасниками". Стратегія виходу з конфлікту становить собою основну лінію поведінки опонента на його заключному етапі. Нагадаємо, що виділяють п'ять основних стратегій: **суперництво, компроміс, співробітництво, уникання й пристосування** (К. Томас).

Вибір стратегії виходу з конфлікту залежить від різних факторів.

Зазвичай, вказують на наступні: • особистісні властивості опонента; • рівень нанесених опонентові збитків й власних збитків; • наявність ресурсів, статус опонента; • можливі наслідки; • значущість розв'язуваної проблеми; • тривалість конфлікту й т. ін.

Основні технології компромісу й співробітництва. Важливо нормалізувати відносини опонентів напередодні переговорного процесу. Одним з прийомів, що дозволяє зробити це, є техніка **ПРІЗН** (послідовних реципрокних ініціатив щодо зниження напруги). Метод ПРІЗН запропонований

соціальним психологом Ч. Осгудом й успішно застосовується при розв'язанні конфліктів різного рівня: міжнародних, міжгрупових, міжособистісних (Б. Беті, П. Уолтере).

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с

<u>На допомогу здобувачу освіти</u>

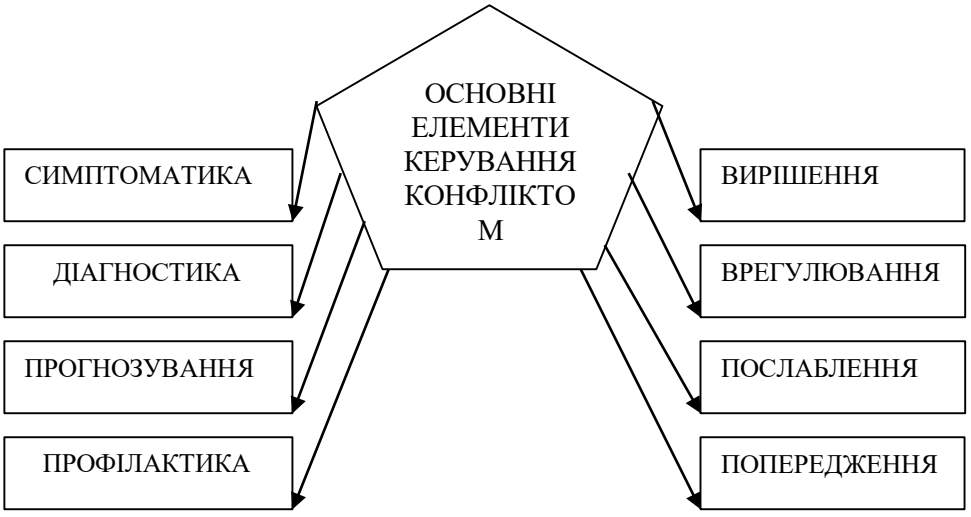

Рис.4.1. Особливості керування конфліктами

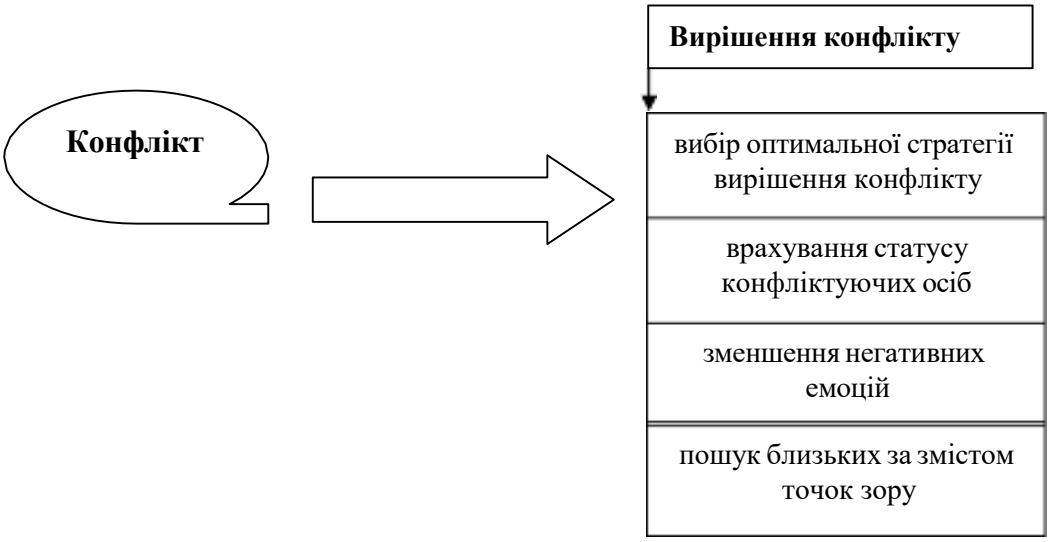

Рис. 4.2. Умови вирішення конфліктів

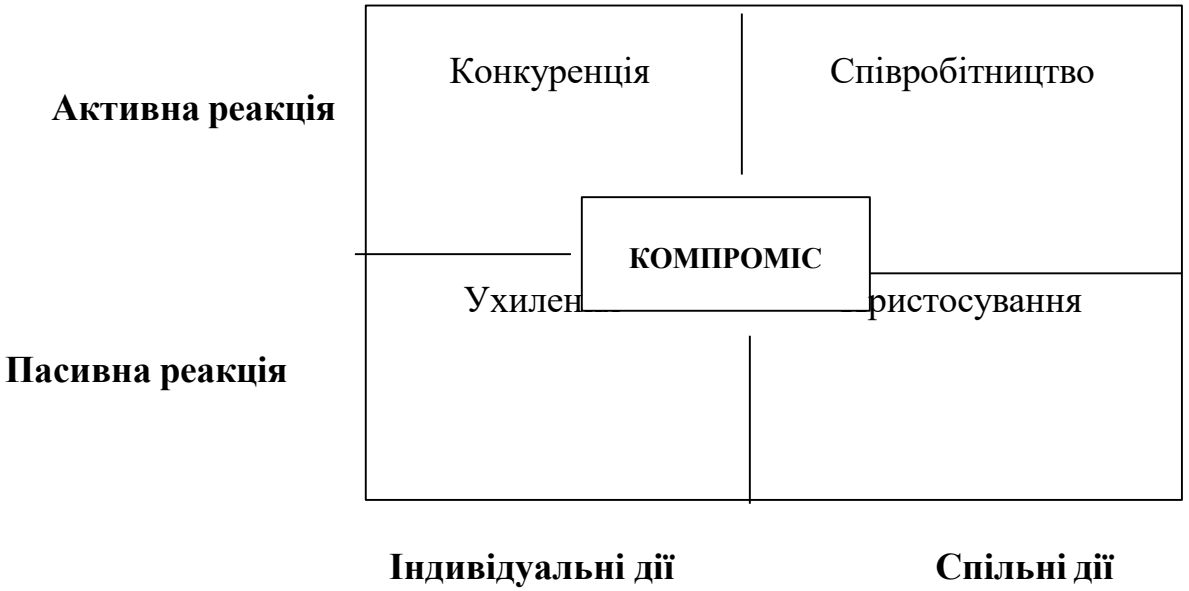

Рис. 4.3. Сітка Томаса – Кілменна

Розв'язання конфлікту стає можливим за певних умов, серед яких ми виділяємо: припинення конфліктної взаємодії у формі боротьби, пошук «загального шляху», зниження розпалу негативних емоцій, зміна ставлення опонентів один до одного та до об'єкта боротьби.

Розглянемо форми завершення конфлікту (за А.І. Шипіловим).

Завершення конфлікту – процес який, хоча і є обумовлений намірами опонентів, але не вичерпується ними. Успішність завершення конфліктів залежить від того, як конфліктуючі сторони враховують фактори, що впливають на цей процес.

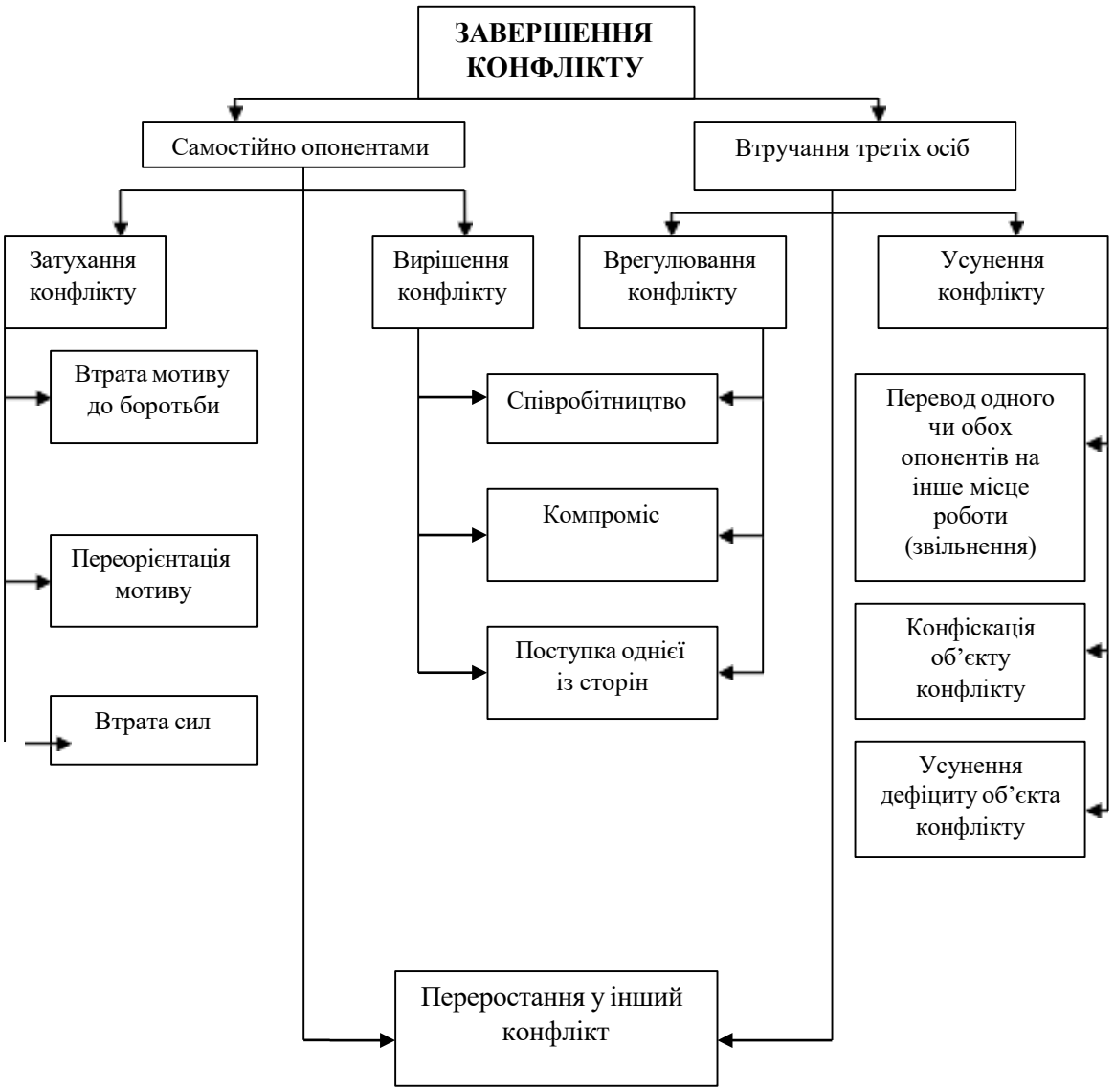

Рис. 4.4. Форми завершення конфлікт (за А. Шипіловим)

Картографія конфлікту

Назва методу – картографія – з'явилось у західній літературі у зв'язку із тим, що інформація, упорядковуючись у голові людини, формує його тезаурус, який подібно географічній карті, може бути зафіксований на папері.

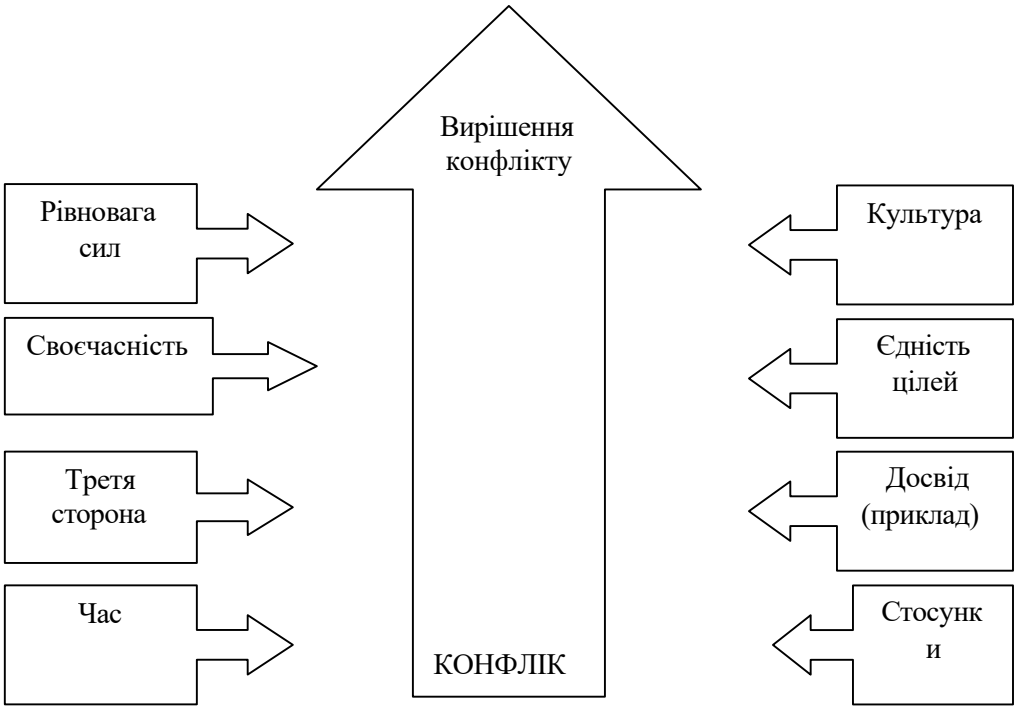

Рис. 4.5. Фактори вирішення конфліктів

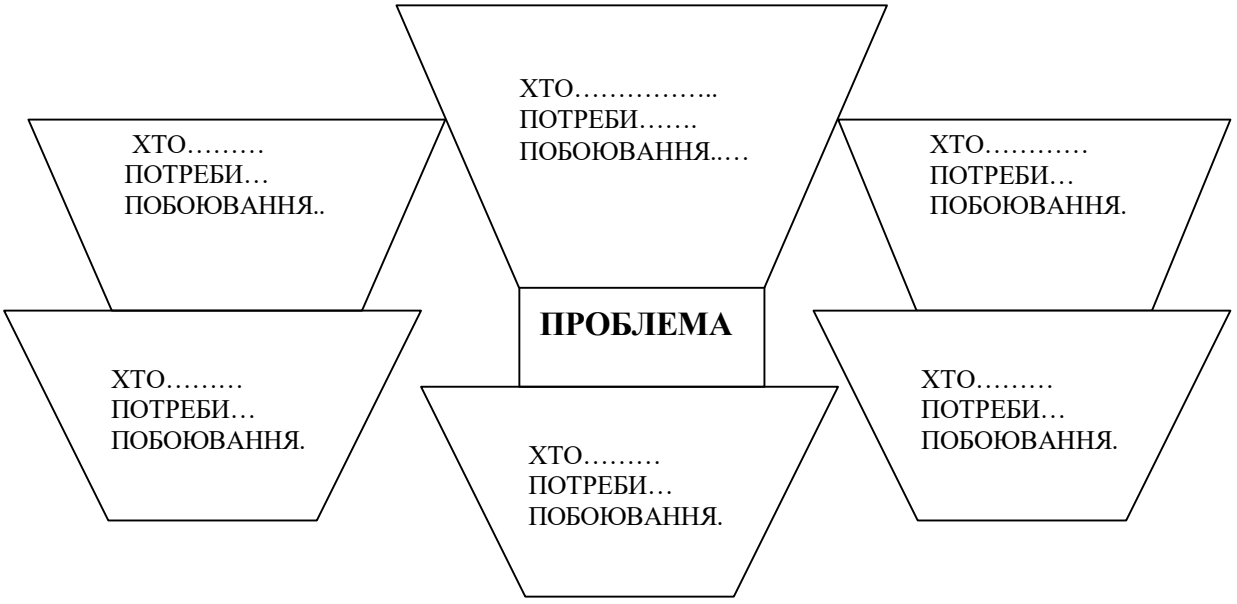

Рис. 4.6. Загальна схема карти конфлікту

Метод картографії конфлікту було запропоновано австралійськими психологами Х. Корнеліусом та Ш.Фейр у книзі «Виграти може кожний». Автори дають корисні методичні поради щодо створення карти конфлікту(міжособистісного, внутрішньоособистісного, міжгрупового), її аналізу і використання з метою розв’язання конфлікту. Цей метод може допомогти прийняти вірне рішення, а головне попередити виникнення деструктивного конфлікту. Картографія дозволяє побачити багато речей, на які зазвичай не звертають увагу, скриті потреби, побоювання, які викривляють

наше сприйняття іншої людини. Цінність цього методу складає упорядкованість інформації з конкретної проблеми.

✍ **Питання для самоконтролю:**

1. Дайте характеристику основним елементам керування конфліктом.
2. Які засоби вирішення конфліктів вам доводилося використовувати?
3. Окресліть фактори, які допоможуть попередити конфлікт.
4. Надайте визначення понять «завершення конфлікту», «вирішення конфлікту». На вашу думку, чи можна ототожнювати ці поняття ? Які засоби вирішення конфліктів вам доводилося використовувати?
5. Як і коли доцільно використовувати метод картографії конфлікту?
6. Які можливості дає використання у школі раціонально-інтуїтивного методу?
7. Розкрийте сутність методу Декартових координат.

Змістовий модуль П. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА КОНСТРУКТИВНОГО ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Тема 5. Специфіка педагогічних конфліктів. Причини виникнення конфліктів у педагогічному процесі .

ПЛАН:

1. Особливості педагогічних конфліктів.
2. Причини виникнення педагогічних конфліктів.
3. Горизонтальні та вертикальні педагогічні конфлікти.

Ключові поняття: конфлікт, педагогічний конфлікт, фази педагогічного конфлікту, причини виникнення конфліктів у педагогічному середовищі, типи конфліктів у педагогічному процесі.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб’єкт-суб’єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

Головною метою соціально-педагогічного процесу є виховання (освіта, навчання) особистості з відповідними професійними та соціокультурними

якостями. Головним замовником у цьому процесі виступає суспільство, а виконавцем - уся система освіти та виховання.

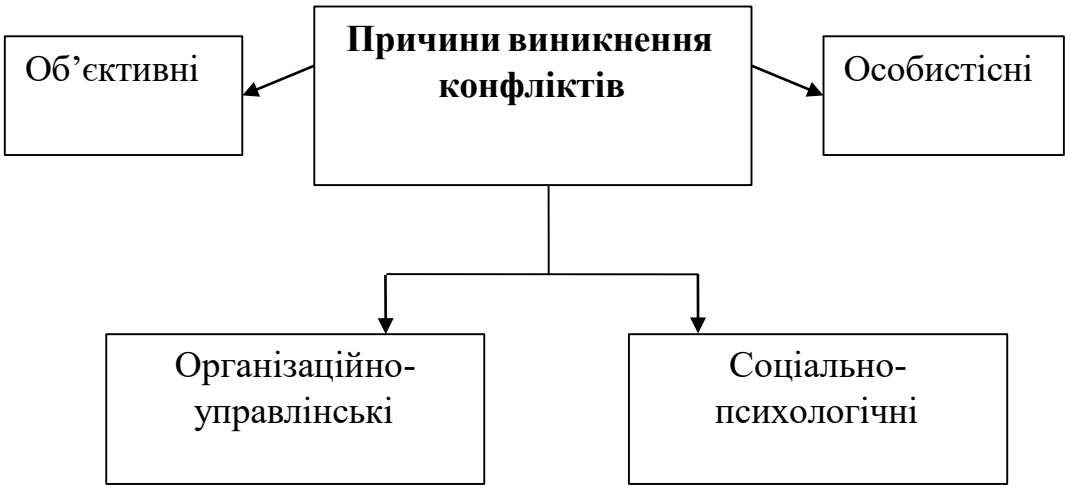

Рис. 5.1. Причини виниенення конфліктів у педагогічному процесі

До об’єктивних причин конфліктів можна віднести ті обставини соціальної взаємодії людей, які призвели до зіткнення їхніх інтересів, думок тощо. Об’єктивні причини призводять до створення передконфліктної обстановки – об’єктивного компоненту передконфліктної ситуації.

Суб’єктивні причини конфліктів пов’язані з індивідуальними психологічними особливостями опонентів, які призводять до вибору саме конфліктного, а не іншого способу вирішення протиріччя. У будь-якій ситуації є можливість вибору конфліктного або одного з неконфліктних способів її вирішення. Причини, з яких людина обирає конфлікт як спосіб реагування – суб’єктивні.

Об’єктивні причини настільки є різноманітними, що дотепер не піддаються чіткої класифікації. До числа найбільш розповсюджених можна віднести такі:

1. природне зіткнення значущих матеріальних та духовних інтересів людей у процесі їхньої життєдіяльності;

2. слабка розробка правових та інших нормативних процедур вирішення соціальних протиріч;

3. брак значущих для нормального життя людей матеріальних та духовних благ;

4. спосіб життя;

5. стереотипи поведінки.

Соціально-психологічні причини конфліктів обумовлені безпосередньою взаємодією людей у соціальних групах.

Серед європейських та вітчизняних вчених повагою користується **9-**

стадійна модель ескалації конфлікту Х. Бродаля та Фр. Газла.

1. «Затвердження позицій». Виявлені розбіжності у позиціях сторін не вдається наблизити, що приводить до підвищення напруженості у відносинах, започатковується утворення різних груп, члени яких розшаровуються на дві протилежні команди за інтерпретацією спірної ситуації. Протилежна група сприймається як уперта команда, а взаємодія з нею викликає лише розчарування та відчуття марнування часу. Обидві сторони втрачають надію вирішити суперечки шляхом чесних і відкритих переговорів. Позиції визначені, як фундамент, для подальшої боротьби, а для ведення переговорів необхідна гнучкість.

2. Другий щабель кваліфікує позиції сторін терміном «поляризація». На цьому щаблі ескалація конфлікту посилюється несумісністю позицій опонентів, спірні питання розглядаються з позицій: «або так – або так». Компроміс майже неможливий. У цій ситуації членам колективу, які ще не задіяні у групах підтримки тієї чи іншої сторони, стає все важче зберегти нейтралітет, а участь у конфліктній взаємодії стає одним із способів підвищення свого авторитету серед членів своєї групи.

3. Третій щабель ескалації – «відгороджування». Конфліктуючі сторони доходять до висновку, що аргументами не можна переконати опонента у власній правоті, а тому слід перейти до більш рішучих дій. Спільні інтереси перестають бути пріоритетними, а кожна із сторін намагається позбутися взаємозалежності. На цьому щаблі ескалації конфлікту відбувається зростання солідарності у кожній з конфліктуючих груп, посилюється відчуття єдності, а самі групи начебто дистанціюються одна від одної.

4. Четвертий щабель носить назву «хибні образи». Його смисл у тому, що образ супротивника ототожнюється з протилежним тому, чим він є сам. Члени групи наділяються негативними характеристиками та примітивними стереотипами, такими як некомпетентність, ненадійність, упертість, хоча ця упередженість щодо їхніх дій не виключає випадків справедливого до них ставлення. Робляться зусилля щодо розповсюдження негативного іміджу супротивника. Водночас критика дійсних ділових та моральних якостей ведеться у рамках норм ділового спілкування.

5. П’ятий щабель – «втрата гідності» – означає, що конфліктуючі сторони відчувають, ніби вони відкрили для себе раніше замаскований образ противника, викрили його непривабливу сутність (аморальну чи навіть злочинну). Маски зірвані, все стає «зрозумілим», констуктивні кроки щодо розв’язання конфлікту також сприймаються «без маски», як підступні наміри отримати перемогу.

6. Шостий щабель – «погрози» – свідчить про те, що сторони починають висувати ультиматуми та погрожувати одна одній. Конфліктуючі сторони готові використати той ресурс влади, який є в наявності, для примусу протилежної сторони до покори. У перебігу конфлікту погрози стають все більш конкретними, сторони роблять заяви щодо неможливості відмовитися від своїх войовничих намірів. Поступово втрачається контроль за перебігом подій, а кожна із сторін зосереджена лише на власних вимогах.

7. Сьомий щабель – «обмежене руйнування і насильство» – означає, що конфліктуючі сторони у ворожості зайшли так далеко, що очікують одна від одної тільки деструктивних дій та тому піклуються про свою безпеку. Діями керує не розум, а прагнення задати якомога більше шкоди противнику, позбавити його доступу до матеріальних ресурсів, знизити соціальний статус, позбавити джерел сили та можливої підтримки з боку інших. Психологи вказують, що по мірі ескалації конфлікту на цій стадії відбувається «регресія свідомої психіки», а механізми агресивних дій та відповідного захисту закладені у вигляді своєрідних програм у глибинних шарах проміжного мозку, які було сформульовано мільйони років тому.

8. На восьмому щаблі «руйнування центру координації сил» атаки спрямовуються на центри планування і координації конфліктних дій. Лідери суперника постають головною мішенню атак, а іншими цілями у боротьбі є: єдність групи, авторитетність і компетентність лідера, найважливіші ресурси.

9. Дев’ятий, останній щабель ескалації конфлікту, носить назву «тотальне руйнування» і означає таку фазу боротьби, коли всі засоби боротьби виглядають як дозволені. Противнику відмовлено у співчутті, ніяка інформація щодо страждань опонента не може заставити нас проявити гуманність. Сила і насильство набувають безособистісних форм прояву зверхності та емоцій. Опонент знецінюється до стану «речі». До такого щабля ескалації «піднімаються», як правило, запеклі міждержавні, міжетнічні конфлікти, але й на побутовому рівні конфліктів така можливість передбачена. Так, у деяких країнах для виходу агресивного збудження під час внутрішньосімейних конфліктів у продажу рекомендується дешевий посуд, бо встановлено, що биття посуду заспокоює негативні емоції.

Найвищу точку розвитку ескалації конфлікту називають ***кульмінацією*** (лат. culmen - вершина), яка може виявитися у вибуховому вирішальному зіткненні. Кульмінація є водночас найвищою (останньою) точкою ескалації конфлікту та першою точкою початку реескалації – зменшення гостроти і поступового затухання конфліктної взаємодії. Реескалація конфлікту може продовжуватися і завершитися затуханням конфлікту, його розв’язанням або ж набути форми переходу в новий (не вищий) етап ескалації.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.

2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.

3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.

4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.

5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.

6. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

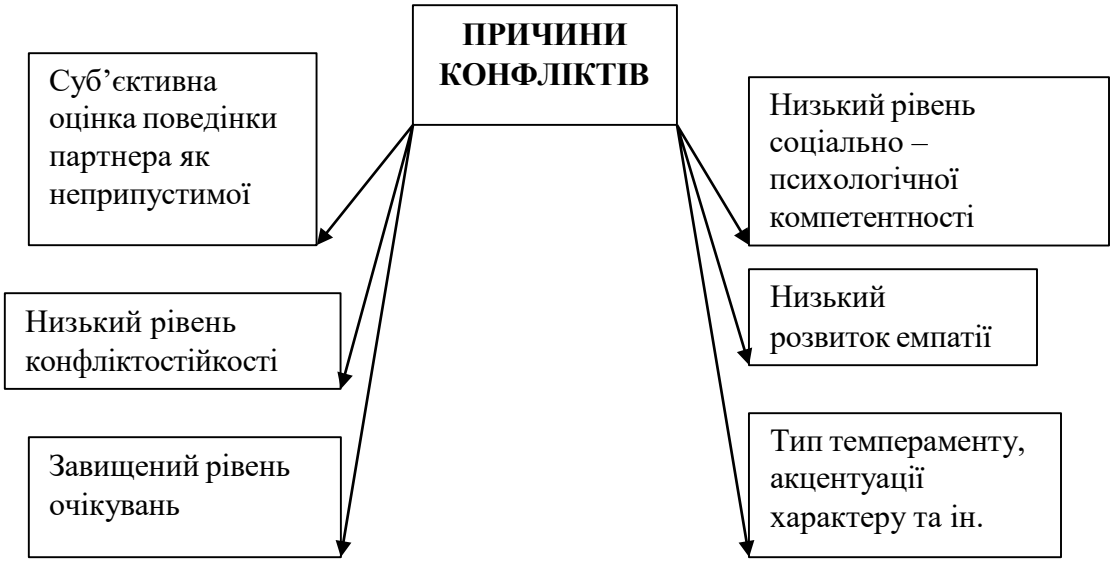

Рис. 5.2. Особистісні причини конфліктів

Рис.5.3. Причини педагогічних конфліктів

? Питання для самоконтролю:

1. Поміркуйте над причинами виникнення педагогічних конфліктів.
2. Окресліть можливі причини конфліктів у ЗДО.
3. Назвіть особистісні причини педагогічних конфліктів.
4. Надайте характеристику основним елементам структури педагогічного конфлікту.
5. Охарактеризуйте основні суперечності горизонтального та вертикального педагогічного конфлікту.
6. Протестуйте свої знання:

Педагогічний конфлікт – це....

1) поняття, не властиве педагогіці;
2) застаріле педагогічне поняття;
3) нове педагогічне поняття;
4) зіткнення двох сторін, думок, сил;
5) вища стадія розвитку протиріч у навчально-виховному процесі;
6) сполучення протилежних тенденцій і інтересів у навчально-виховному процесі;
7) гостре емоційне переживання;
8) зіткнення різних за силою, але не протилежних за спрямованістю потреб,

мотивів, інтересів, потягів у однієї людини;

9) нестійкий настрій;

10) несумісність цілей діяльності;

11) несумісність цінностей і норм;

12) рушійна сила процесу навчання і виховання;

13) власний варіант відповіді.

Керування педагогічним конфліктом – це...

1) поняття, не притаманне педагогіці і психології;

2) застаріле психолого-педагогічне поняття;

3) нове психолого-педагогічне поняття;

4) рішучі заходи для заспокоєння або приборкання учасників конфлікту;

5) стратегія поведінки, яка характеризується прагненням ухилитися від конфлікту;

6) готовність посередника до певної ситуації, поведінки;

7) цілеспрямований вплив на динаміку конфлікту в інтересах розвитку або порушення тієї соціальної системи, до якої має відношення даний конфлікт;

8) стратегія поведінки суб'єктів у конфлікті, спрямована на взаємні компроміси;

9) стратегія поведінки у конфлікті, спрямована на прагнення одержати перемогу над суперником;

10) вид діяльності суб'єктів керування, пов'язана із завершенням (вирішенням) конфлікту;

11) ваш варіант відповіді.

Тема 6. Конфліктогени педагогічної системи.

ПЛАН:

1. Конфліктогени педагогічної системи: цільові, змістові, корекції та контролю. Їх аналіз.

2. Комунікативні конфліктогени.

Ключові поняття: конфлікт, педагогічний конфлікт, конфліктоген, педагогічна система, комунікативність, комунікативні конфліктогени, типи конфліктів у педагогічному процесі.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі).

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і

правил поведінки.

ПРН1.Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

***Педагогічний процес** у культурно – історичній концепції є конфлікт, зіткнення діяльностей, яке приводить при взаємодії його учасників до виникнення нового змісту.*

Інакше кажучи, можна виділити три головні позиції конфлікту:

1) конфлікт як діагностична ситуація;
2) конфлікт як механізм розвитку;
3) конфлікт як діагностичний і формуючий прийоми.

У навчально-виховному процесі необхідно прагнути до того, щоб конфлікт, який виник на природній основі, переріс у спеціально проектований і конструйований засіб розвитку, кожна конфліктна ситуація була продуктивною, і всякий конфлікт був вирішений остаточно.

Розглянемо деякі ***особливості педагогічного конфлікту***, без урахування яких неможливе продуктивне його вирішення:

1) не всякий конфлікт у вузі або школі є педагогічним, тобто торкається безпосередньо навчально-виховного процесу;
2) кожний учитель (викладач) несе професійну відповідальність за педагогічне правильне вирішення конфлікту;
3) педагогічні конфлікти постійно змінюються, тому єдиного алгоритму їх попередження та вирішення немає і бути не може;
4) педагогічний конфлікт не може набути характеру особистісного;
5) учасники педагогічного конфлікту мають різний соціальний статус, чим і визначається різна поведінка в конфлікті; різне розуміння подій і причин їх виникнення;
6) присутність інших, не задіяних у конфлікті, учнів (студентів) при конфлікті перетворює свідків в учасників, а конфлікт набуває виховного змісту і для них;

7) професійна позиція вчителя (викладача) в педагогічному конфлікті зобов'язує його взяти на себе ініціативу в його вирішенні і на перше місце поставити інтереси школяра (студента) як особистості, яка формується і навчається;

8) будь-яка помилка вчителя (викладача) при вирішенні педагогічного конфлікту породжує нові конфлікти, у які втягуються інші учні (студенти), педагоги;

9) кожний педагогічний конфлікт повинен бути конструктивно вирішений.

Головною метою соціально-педагогічного процесу є формування особистості з певними соціокультурними якостями (ціннісними орієнтаціями, ідеалами, переконаннями, світоглядом тощо). Головним замовником у цьому процесі є суспільство, а виконавцем – система освіти й виховання. Тому на макрорівні протиріччя і конфлікти в соціально-педагогічному процесі виникають між системою освіти і суспільством (див. схему).

Педагогічний процес є цілеспрямованою діяльністю (взаємодією) вчителів, батьків, вихователів, викладачів, соціальних працівників із соціалізації підростаючого покоління. Він включає всі аспекти виховання, навчання, освіти й розвитку особистості.

У практиці діяльності навчально-освітніх закладів часто виникають об'єктивні конфліктні ситуації, тобто ситуації, які містять конкретні суперечності, що з'являються у свідомості викладачів (учителів) або ж студентів (школярів), незалежно від їхньої волі та бажання. Усвідомлення ситуації відбувається з визначенням у ній об'єкта конфлікту. Якщо об'єктом конфлікту викладач (учитель) свідомо вибирає студента (учня), то це є яскравим прикладом професійної непридатності педагога. У цьому разі студента або учня можна трактувати як "заручника", коли він мусить реагувати відверто образою, обуренням, гнівом, нетерпінням або ж, навпаки, приховано – мовчанням, нерозумінням, болем тощо.

Зрозуміло, що такі конфліктні ситуації необхідно попереджувати.

***Компонентами* довільної *педагогічної системи* є**: конкретна мета, інформація, прийняття рішення, організація виконання, комунікація, контроль і корекція при провідній ролі цілепокладання. Компоненти педагогічної системи взаємопов'язані. Виникнення конфліктної ситуації пов'язане з дисфункцією кожного компонента й порушенням взаємозв'язку між ними.

У *цільовому компоненті* можна виділити *такі конфліктогени*, як, наприклад:

а) відсутність гнучкості у визначенні мети й функцій навчального заняття, у реалізації поставлених освітньо-виховних його цілей ;

б) мета заняття не забезпечується матеріальними та психо-фізіологічними засобами з боку студентів або учнів;

в) порушення балансу мети заняття та навчального місця школяра чи студента, а саме: відсутність чіткої інструкції щодо змісту завдання, порядку його виконання, використання допоміжних засобів, а також критерії оцінки його результатів.

Аналізуючи контроль і корекцію як складові навчально-виховного процесу, доцільно наголосити на таких *конфліктогенах*, як:

а) відсутність обґрунтованих критеріїв оцінювання знань учнів і студентів;

б) незнання учнями та студентами таких критеріїв, при виробленні критеріїв не враховується фактор ґрунтовності засвоєних знань, об'єктивності оцінки, а також оцінювання дискусійних знань, які передбачають вміння аргументовано й обґрунтовано доводити власну точку зору, яка не завжди збігається з думкою педагога;

в) оцінки часто не коментуються або коментуються нетактовно;

г) відсутніми є рекомендації стосовно прогалин у знаннях школярів і студентів і шляхів їх подолання.

Конфліктогенами у змістовому компоненті можна назвати:

а) формальний підхід вчителя (викладача) до проведення заняття;

б) нецікавість заняття, відутність на них пізнавальних інтересів та активності учнів (студентів);

в) незрозумілість пояснюваного матеріалу, відсутність активних форм і методів проведення занять тощо.

Конфлікти між педагогами та учнями або студентами залежать від дисфункцій компонентів педагогічної ситеми та від порушення їх взаємозв'язку.

Доцільно виділити найбільш поширені *конфліктогенні компоненти*:

1) організаційні;

2) комунікативні;

3) контролю та корекції.

Отже, головними протиріччями і джерелами конфліктів у педагогічному процесі були й залишаються проблеми: чому вчити та виховувакти і як учити та виховувати, інакше кажучи, проблеми щодо змісту навчально-виховного процесу та методики його реалізації.

Конфліктогенними зонами в комунікативному компоненті можна назвати:

а) спілкуваня між педагогом і учнем (студентом) на основі диктату, не врахована потреба в партнерському спілкуванні;

б) відсутність у вчителя (викладача) вільного часу для спілкування з учнем (студентом) поза уроком;

в) зверхність і високомірність дисциплінарних зауважень тощо.

Окремо варто виділити таку *конфліктогенну зону як брак контакту у спілкуванні* між вчителем (викладачем) і учнем (студентом).

Контакт у спілкуванні – це знакообмін між особистостями, який визначає їхню поведінку. Причому знакообмін характеризується взаємною спрямованістю партнерів (за К. Бюллером). Тому контактом доцільно називати не будь-який знакообмін, а той, що зумовлює спільність психічного стану людини з іншою людиною. Цей стан супроводжується взаємною зацікавленістю сторін, довір'ям.

За концепцією Е. Берна, звертаючися до іншої людини, ми звичайно несвідомо обираємо один з трьох станів нашого "Я"; позицію *батька, дорослого чи дитини* [7]. Незважаючи на те, що цей вибір здійснюється мимовільно, спілкування в кожній з трьох позицій відбувається за своїми правилами. Назви позицій умовні й не пов'язані з віком людини, яка характеризується.

Позиція *батька у спілкуванні* є системою реалізації певних ставлень особистості до співрозмовника, у якій демонструються незалежність, упевненість, навіть агресивність, бажання взяти всю відповідальність на себе.

Позиція дорослого у спілкуванні – це система реалізації певних ставлень особистості до співрозмовника, у якій демонструються коректність і стриманість, уміння рахуватися із ситуацією, розуміти інтереси інших і розподіляти відповідальність між усіма.

Позиція дитини у спілкуванні – система реалізації певних ставлень особистості до співрозмовника, у якій демонструються залежність, підпорядкованість, невпевненість, небажання брати відповідальність на себе.

Важливом завданням педагогічної діяльності є вплив особистості на особистість, який здійснюється через живе та безпосереднє спілкування педагога з вихованцем. У зв'язку з цим комунікативні здібності та вміння вчителя (викладача) набувають ролі професійно значущих. *Ефективність професійно-педагогічного спілкування залежить від рівня сформованості комунікативної культури педагога. Природною основою комунікативної культури є комунікабельність людини.*

І. М. Юсупов визначав *комунікабельність* як психічну готовність людини до організаторсько-комунікативної діяльності. В. А. Кан-Калік характеризує комунікативність як явище багатопланове, що поєднує ряд компонентів, серед яких особливе значення мають ***комунікабельність, соціальна спорідненість, альтруїстичні тенденції.***

Під *комунікабельністю* розуміють здатність відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Некомунікабельні або малокомунікабельні вчителі (викладачі) швидше втомлюються, відчуваючи психологічні перевантаження, оскільки цей вид активності не властивий їхній природі.

Соціальна спорідненість – це бажання бути серед інших людей. Згідно з точкою зору В. А. Кан-Каліка, соціальну спорідненість потрібно розглядати як стійкий утвір, пов'язаний із професійно-педагогічною спрямованістю особистості. Третій компонент характеризує комунікативні та альтруїстичні емоції. Серед комунікативних емоцій вирізняють бажання ділитися думками, повагу до учасників спілкування. *Альтруїстичні емоції* пов'язані з бажанням приносити радість людям, з якими спілкуються, із співпереживанням радості іншого тощо.

Функціональнішим щодо трактування комунікативності є підхід Ю.Л. Ханіна. Так, комунікативність постає в єдності трьох складників: *потреби у спілкуванні, емоційного стану до, під час і після спілкування, комунікативних навичок і вмінь.*

Потреби у спілкуванні мають різноманітні джерела. Вони можуть спричинятися намаганням зняти внутрішнє напруження та занепокоєння; дістати схвалення, визнання своєї неповторності та унікальності з боку довколишніх; уточнити своє уявлення про іншу людину, її здібності, якості; зробити активний вплив на напрям думок, настанови іншої людини й виявляти піклування про іншого.

Комунікативність має різні рівні виявлення. Так, легко пізнати людину, гіпертрофована комунікативність якої робить її надокучливою, втомливою. Найчастіше такі люди намагаються стати центром спілкування, погано усвідомлюють позицію партнерів, не зважають на їхню точку зору в ситуаціях приймання рішення. Такий рівень характеризують як *гіперкомунікативність*. Трапляються і люди, які мало спілкуються, вони не здатні підтримувати контакт, організовувати зворотний зв'язок із співрозмовником, у їхній присутності розмова, як правило, згасає, партнери в спілкуванні відчувають внутрішній дискомфорт і невдоволення результатами спілкування. Такий рівень називають *гіпокомунікативністю*. Цілком очевидно, що ні гіперкомунікативність, ні гіпокомунікативність не відповідають вимогам спілкування вчителя.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.

2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Рис. 6.1. Модель структури педагогічного спілкування

? Питання для самоконтролю:

1. Сутність перцептивної сторони спілкування.
2. Сутність інтерактивної сторони спілкування.
3. Назвіть і охарактеризуйте основні види взаємодії.
4. Надайте визначення поняття «стиль педагогічного спілкування».
5. Педагогічне спілкування має свою систему стилів. В Україні і за кордоном існують різні підходи до типології стилів педагогічного спілкування. Що розуміють під поняттям "*стиль спілкування*"? Вкажіть основні ***стилі педагогічного спілкування*** відповідно до ознак, які

покладені в основу різних класифікацій (наприклад, за *В. Кан-Каліком, М. Таленом* тощо).

6. Охарактеризуйте стиль педагогічного спілкування на підставі захоплення творчою діяльністю.
7. Чому педагоги інколи вдаються до використання стилю спілкування “залякування”?
8. Що таке «модель педагогічного спілкування»?
9. Які моделі педагогічного спілкування Ви знаєте? Які з названих Вами моделей є найбільш ефективними? Чому Ви так вважаєте?
10. Охарактеризуйте види взаємодії. Назвіть ролі, за Еріком Берном, які впродовж життя грає людина.
11. Розкрийте сутність прибудови «зверху», поруч», «знизу».
12. Назвіть види трансакцій, які найчастіше використовують викладачі у вищих навчальних закладах.
13. Що таке комунікативний бар’єр, яка причина його виникнення?
14. Охарактеризуйте психологічні бар’єри педагогічного спілкування .
15. Назвіть чинники, що ускладнюють процес спілкування.

Тема 7. Методи вирішення конфліктів у педагогічному середовищі .

ПЛАН

1. Принципи керування педагогічними конфліктами.
2. Попередження педагогічних конфліктів.
3. Поняття «завершення конфлікту» та «вирішення конфлікту»
4. Нормативне врегулювання конфліктів.
5. Основні методи вирішення конфліктів.
6. Посередницька діяльність у завершенні педагогічних конфліктів.
5. Конструктивні технології вирішення педагогічних конфліктів (консенсус, компроміс).

Ключові слова: прогнозування, вирішення конфлікту, попередження конфлікту, профілактика конфлікту, методи вирішення конфліктів, засоби вирішення конфліктів,умови вирішення конфлікту, вирішення конфлікту, завершення конфлікту, затухання конфлікту, метод творчої візуалізації, картографія конфлікту.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-4. Здатність до формування у дітей раннього і дошкільного віку первинних уявлень про предметне, природне, соціальне довкілля, властивості і відношення предметів; розвитку самосвідомості («Я» дитини і його місце в довкіллі).

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок

свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН1.Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

Принципи керування педагогічнм конфліктами

Особливості керування конфліктами визначаються їхньою специфікою як складного соціального явища. Важливими принципами керування конфліктами є:

- принцип компетентності – втручання у природній розвиток конфліктної ситуації повинно здійснюватися компетентними людьми, які мають відповідну теоретичну підготовку та багатий життєвий досвід. Керувати можна лише тим, що добре знаєш. У іншому випадку керування може призвести до гірших результатів, ніж ті, які були при природному розвитку подій;

- принцип співробітництва і компромісу – бажано не змінювати радикальним чином зміст розвитку подій, а зробити так, щоб форма вирішення протиріччя була конструктивною, а засоби – неконфліктними. Можна намагатися змусити опонентів відмовитися від своїх намірів, не допускати їхньої боротьби. Краще за все дати можливість людям захищати свої інтереси, але домогтись, щоб вони робили це шляхом співробітництва, компромісу, уникнення конфронтації.

Керування конфліктом – свідома діяльність, яка здійснюється на всіх етапах його виникнення, розвитку та завершення учасниками конфлікту або третьою стороною. Воно включає: симптоматику, діагностику, прогнозування, профілактику, попередження, послаблення, врегулювання, вирішення. Виокремлюють також такі керуючі впливи як запобігання, гасіння, подолання, усунення конфлікту.

Попередження педагогічних конфліктів

Діяльність з попередження конфліктів можуть здійснювати самі учасники

соціальної взаємодії, вчителі, соціальні педагоги, керівники організацій, конфліктологи. Попередити конфлікт значно легше, ніж конструктивно вирішити.

Основні об'єктивні умови, як сприяють профілактиці деструктивних конфліктів.

Створення сприятливих передумов для життєдіяльності працівників організації – це основна об'єктивна умова попередження конфліктів. Особистість, яку не поважають у колективі, суспільстві, більш конфліктна при рівних умовах ніж людина у якої ці проблеми відсутні.

Справедливий розподіл матеріальних та духовних благ у колективі – типова причина виникнення конфліктів. Дефіцит створює об'єктивну основу для конфліктів у будь-якому випадку.

Розробка нормативних процедур вирішення типових передконфліктних ситуацій дозволяє співробітникам відстоювати свої інтереси, не вступаючи у конфлікт із опонентом. Аналіз конфліктів показав, що існують типові проблемні ситуації і типові передконфліктні ситуації. Якщо розробити нормативні процедури, то можна дати співробітникам можливість відстоювати свої інтереси в них, не вступаючи у конфлікт.

Заспокоюючe матеріальне середовище, що оточує людину, сприяє зменшенню вірогідності конфліктів засобом оптимізації умов життєдіяльності. Оточуюче середовище опосередковано, але помітно впливає на конфліктність.

Засоби та прийоми впливу на опонента з метою попередження педаогічного конфлікту

До основних засобів і прийомів впливу на партнера можна навести такі:

- реально підходити до можливостей опонента і термінів виконання задачі; завищені вимоги та нереальні строки виконання роботи призводять до того, що підлеглі не можуть досягти поставленої мети, оскільки виконують завдання швидко, але погано, або взагалі не вкладаються у термін;

- швидко відбуваються лише руйнівні процеси. Займаючись перевихованням опоненту не слід розраховувати на миттєві результати. Ці очікування можуть призвести до конфліктів;

- необхідно вміти оцінювати актуальний настрій опонента. Якщо він є агресивним, то непотрібно починати з ним обговорювати гостру проблему;

- знання закономірностей невербальної поведінки людини допоможе глибше та оперативно оцінювати справжні наміри співрозмовника і заздалегідь відчувати загрозу конфлікту;

- необхідно інформувати опонента в тому, що задіяні ваші інтереси. Він може просто не здогадуватися про їх існування;

- м'яка позиція стосовно опонента компенсує жорсткість захисту ваших

інтересів. Це зменшить вірогідність конфлікту, збільшив ваші шанси на відстоювання своїх прав;

- можливість виговоритись дозволяє мінімізувати негативні емоції опонента, що важливо для конструктивного виходу з передконфліктної ситуації;

- приймаючи рішення, необхідно оцінювати, чиї інтереси це може задіти. Краще узгоджувати їх із людьми до того, як вони будуть прийняті. Людина може бути не готовою до швидкої зміни обстановки , коли вона має прийняти рішення експромтом;

- для попередження конфліктів важливо обговорювати з опонентом лише те питання, яке необхідно вирішити. Не варто намагатися одночасно обговорювати засоби вирішення декількох проблем, якщо всі вони викликають труднощі у узгодженні інтересів;

- у будь-якій ситуації важливо залишати опоненту можливість «зберегти своє обличчя». Людина у безвихідній ситуації, принижена, скривджена, легко йде на гострі конфлікти заради збереження гідності;

- категоричність суджень – далеко не завжди ознака зрілості розуму. Крайні оцінки часто є помилковими та несправедливими, а безапеляційна думка викликає у співрозмовника бажання заперечити її, навіть якщо вона є вірною.

Говорячи про вирішення конфліктів можна використовувати стратегії поведінки у конфлікті, розроблені Кенеттом У. Томасом і Ральфом Х. Кілменном.

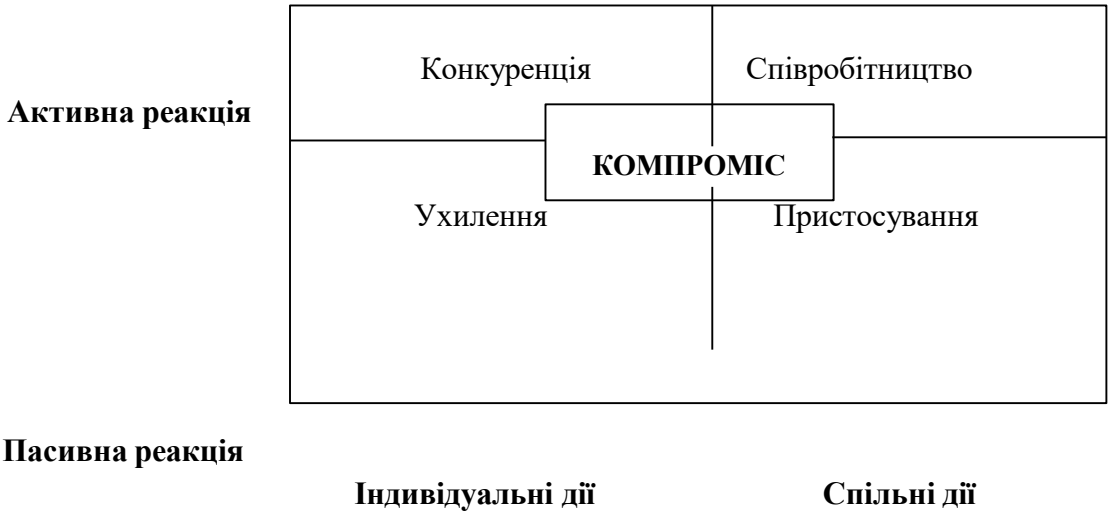

Рис. 7.1. Сітка Томаса – Кілменна

Існує п’ять основних стилів розв’язання конфлікту, в основу яких покладено систему, що має назву метод Томаса – Кілменна (метод розроблений Кенеттом У. Томасом і Ральфом Х. Кілменном в 1972 році). Система дає змогу створити для кожної людини власний стиль вирішення конфлікту. Сітка Томаса

– Кілменна допоможе визначити власний чи стиль будь-якої людини.

Вирішення конфлікту – це результат сумісної діяльності сторін, який характеризується припиненням протиборства і вирішенням проблемної ситуації, що переросла у конфлікт. Для вирішення конфлікту необхідна зміна позицій (принаймі у однієї сторони), які відстоювалися в боротьбі, зміна ставлення опонентів один до одного чи до об'єкта суперечки.

Урегулювання конфлікту відбувається на основі вчинків сторін, переходу від стану боротьби до стану співробітництва або на основі компромісу. Урегулювання часто відбувається за участю третьої сторони.

Затухання конфлікту – це тимчасове припинення розпалу конфліктної взаємодії при збереженні глибинної основи конфлікту – проблемної ситуації, суперечностями між позиціями сторін, напруження відносин між опонентами. По суті конфлікт переходить з відкритої форми боротьби у приховану в результаті дій таких факторів:

- повне використання наявних ресурсів боротьби;
- втрати сторонами мотивації до конфліктної взаємодії;
- переорієнтації життєво важливих інтересів, появанових проблем, більш вагомих, ніж попередні;
- зниження цінності об'єкта конфлікту.

Нормативне врегулювання педагогічних конфліктів

Як для будь-якої взаємодії між людьми, для конфлікту притаманна нормативна регуляція. Це дозволяє стабілізувати конфліктну ситуацію, зробити її більш керованою. Нормативне врегулювання конфліктів має свої особливості, які визначаються природою самих норм та специфікою протиборства сторін.

Моральні норми – будь-який конфлікт торкається моральних уявлень про добро чи зло, правильної чи неправильної поведінки, честі та гідності. У той же час деякі з норм моралі ніколи не були загальноприйнятими та однаковими для різних соціальних груп і частіше за все не є чітко сформульованими.

Релігійні норми – характерні для більшості релігій, де релігійні правила розповсюджуються на широку галузь життєдіяльності людини. У той же час міжрелігійні конфлікти частіше за все важко регулювати релігійними нормами: вони є недостатніми для вирішення протиріч.

Норми права, як правило однозначні, зафіксовані у відповідних актах та санкціоновані державою. Позитивним моментом є те, що в уявленні людей вони носять офіційний характер і не можуть бути змінені під впливом сторін.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.

2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.

3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.

4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.

5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.

6. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

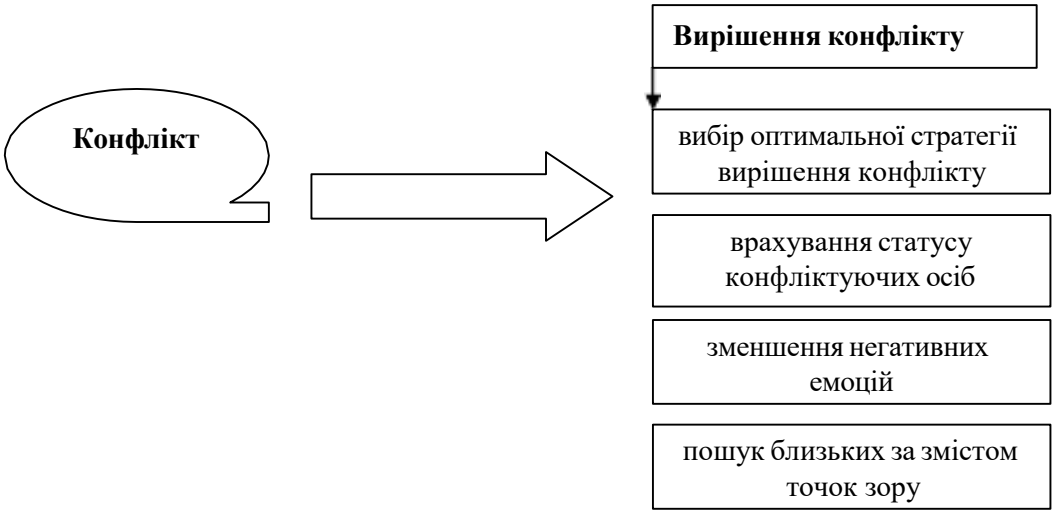

РИС.7.1. Схема вирішення педагогічного конфлікту

? Питання для самоконтролю:

1. Надайте визначення понять «завершення конфлікту», «вирішення конфлікту».

2. На вашу думку, чи можна ототожнювати ці поняття ?

3. Які засоби вирішення конфліктів вам доводилося використовувати?

4. Як і коли доцільно використовувати метод картографії конфлікту?

5. Які можливості дає використання у школі раціонально-інтуїтивного методу?

6. Розкрийте сутність методу Декартових координат.

Змістовий модуль Ш. КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИХОВАТЕЛЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 8. Поняття комунікативності особистості. Комунікативна компетентність.

ПЛАН:

1. Сутність і структура комунікативності особистості.
2. Поняття комунікативної компетентності.
3. Комунікативна компетентність у системі професійної компетентності вихователя ЗДО.

Ключові поняття: комунікативність, комунікабельність, альтруїстичні емоції, соціальна спорідненість, компетентність, комунікативна компетентність, професійна компетентність вихователя ЗДО.

Сформовані компетентності:

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

І. М. Юсупов визначав *комунікабельність* як психічну готовність людини до організаторсько-комунікативної діяльності. Кан-Калік характеризує комунікативність як явище багатопланове, що поєднує ряд компонентів, серед яких особливе значення мають *комунікабельність, соціальна спорідненість, альтруїстичні тенденції*. Під *комунікабельністю* розуміють здатність відчувати задоволення від процесу спілкування з іншими людьми. Некомунікабельні або малокомунікабельні вчителі (викладачі) швидше втомлюються, відчуваючи психологічні перевантаження, оскільки цей вид активності не властивий їхній природі. *Соціальна спорідненість* – це бажання бути серед інших людей. Згідно з точкою зору В. А. Кан-Каліка, соціальну спорідненість потрібно розглядати як стійкий утвір, пов'язаний із професійно-педагогічною спрямованістю особистості. Третій компонент характеризує комунікативні та альтруїстичні емоції. Серед комунікативних емоцій вирізняють бажання ділитися думками, повагу до учасників спілкування.

Альтруїстичні емоції пов'язані з бажанням приносити радість людям, з якими спілкуються, із співпереживанням радості іншого тощо.

Рис. Структура комунікативності особистості

Способи взаємодії і методи дії в конфлікті

Способи спілкування в конфліктній ситуації тим чи іншим чином пов’язані з процесами боротьби, взаємодії і співпраці. Боротьба в конфлікті використовується достатньо широко: з недоліками власної особистості, з перевагою своїх суперників, нестійкістю союзників і так далі. Вона, як правило, направлена на подолання тих перешкод, які стоять на шляху ліквідації конфлікту і переводу його в конструктивне для себе русло. Разом з тим, боротьба може виявлятися в придушенні й усуненні чинників, які зачіпають негативно виражену «Я-концепцію» особистості, у використанні заборонених або морально засуджуваних засобів діяльності, у здійсненні інтриг і провокацій.

Взаємодія – є обміном інформацією і діями між сторонами, що спілкуються. Вона може носити формальний і неформальний характер, відкритий і латентний, позитивний і негативний, в особистісному і соціальному аспектах. Співпраця припускає здійснення однаковою мірою спільно витраченої праці при рішенні взаємовигідних на даний момент (або в перспективі) будь-яких загальних цілей і завдань. Найчастіше співпраця, особливо в соціально-виховному процесі, розглядається як суто позитивне явище. Проте в ньому можуть виявлятися і негативні сторони. Відомо, що агресор у міжособистісному конфлікті, у тому числі і серед учнів, у більшості своїй шукає союзників, знаходить їх, і в боротьбі зі своїми суперниками активно співробітничає з ними.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Козич І.В. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності “Соціальна робота” освітньо-професійної програми “Соціальна педагогіка”. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Комунікативна компетентність - здатність установлювати й підтримувати необхідні контакти з іншими людьми. Для ефективної комунікації характерно: досягнення взаєморозуміння партнерів, краще розуміння ситуації й предмета спілкування (досягнення більшої визначеності в розумінні ситуації, сприяє вирішенню проблем, забезпечує досягнення цілей з оптимальною витратою ресурсів).

Структуру комунікативної компетентності складає сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Такого роду компетентність припускає вміння змінювати глибину й коло спілкування, розуміти й бути зрозумілим партнерами по спілкуванню. Виокремлюють такі складові комунікативної компетентності: орієнтованість у різноманітних ситуаціях спілкування, яка заснована на знаннях і життєвому досвіді індивіда; спроможність ефективно взаємодіяти з оточенням завдяки розумінню себе й інших при постійній видозміні психічних станів, міжособистісних відносин і умов соціального середовища; адекватна орієнтація людини в самій собі власному психологічному потенціалі, потенціалі партнера, у ситуації; готовність і уміння будувати контакт з людьми; внутрішні засоби регуляції комунікативних дій; знання, уміння і навички конструктивного спілкування;

внутрішні ресурси, необхідні для побудови ефективної комунікативної дії у визначеному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Поняття рефлексії і її видів. Значущість рефлексії у ситуаціях конфліктної взаємодії

Важливу роль у процесі самопізнання та розумінні людьми один одного відіграє механізм рефлексії. У соціально-психологічному витлумаченні рефлексія – це усвідомлення індивідом того, як його сприймають й оцінюють співрозмовники, як він розуміє інших шляхом роздумів над собою, а також самопізнання внутрішніх актів і психічних станів. На думку І.С. Кона, це не просте знання або розуміння іншого, а знання того, як інший розуміє свого партнера, своєрідний подвоєний процес дзеркального відображення один одного, глибоке, послідовне взаємовідображення, змістом якого є відтворення внутрішнього світу партнера по взаємодії, причому у цьому внутрішньому світі у свою чергу відображається внутрішній світ іншого .

Емпатія та асертивність як складові комунікативної компетентності педагога

Слово «емпатія» походить від грецького «patho», що означає глибоке, сильне, чутливе почуття (відчуття), близьке до страждання. Префікс «em» означає спрямований (скерований) усередину. Емпатію вивчали такі авторитетні дослідники, як К. Роджерс, К. Рудестам, Є. Мелибруда, Г. Андреєва, Г. Перепечина та ін. Вони одностайні в тому, що емпатія проявляється насамперед у спілкуванні. Єдиного визначення даного поняття в наукових розвідках немає. Г.Перепечина підкреслює, що найчастіше повторюються чотири дефініції емпатії: 1) розуміння почуттів, потреб інших; 2) глибоко чутливе сприйняття події, природи, мистецтва; 3) афективний зв’язок з іншими; відчуття стану іншої особи чи групи; 4) властивість (риса) психотерапевта. Вивченням емпатичних здібностей до недавнього часу переважно займались дослідники соціальної психології та психотерапії. В останні роки феномен емпатії розглядають як важливий чинник професіоналізму педагога.

Однією з найголовніших, на наш погляд, якостей соціального педагога, майбутнього викладача має бути ***емпатія*** - здатністіь розуміти думки, почуття і потреби людей, чутливо заглиблюватись у суть події, явища тощо, глибоко відчувати стан іншої особи чи групи людей, сприймати і розуміти їх вчинки.

Наступне новоутворення, яке має з’явитися у студентів у процесі формування конфліктологічної компетентності - ***асертивність.***

Поняття толерантності у діяльності педагога.
Поняття емоційної стійкості

Ще одна особистісна якість педагога, на яку нам би хотілося звернути увагу ─ *толерантність*. Повага прав іншої людини, усвідомлення важливості цієї розмаїтості й можливості жити разом, не наносячи один одному збитку – усе це пов'язують із поняттям «толерантність».

У багатьох культурах поняття «толерантність» є своєрідним синонімом «терпимості»: від лат. tolerantia – терпіння. У процесі історико-культурного розвитку й становлення філософської думки категорія «терпимості» («толерантності») змінювалася. Гармонія стосунків передбачає, насамперед, повагу суб'єктів один до одного. Таке смислове навантаження несе визначення «толерантності», запропоноване американським словником «American Heritage Dictionary»: «толерантність – здатність до визнання або практичне визнання й повага переконань і дій інших людей».

? Питання для самоконтролю:

1. Окресліть які вимоги до особистості педагога мають пред'являтися у процесі вирішення педагогічних конфліктів.
2. Які прагнення, бажання, потреби найчастіше утягують людину у конфлікт?
3. Що допомагає людині стримуватися у конфлікті, а що сприяє активному продовженню конфлікту?
4. За якими ознаками визначають конфліктну або неконфліктну людину? Яку роль вони відіграють у конфліктній поведінці?
5. Що необхідно педагогу для того, щоб бути толерантним?
6. Порушення яких етичних норм спілкування педагогом призводять до конфліктів?
7. Проаналізуйте зміст етичних вимог до використання педагогом способів дії в конфліктній ситуації.

Тема 9. Поняття конфліктологічної компетентності; її роль і місце у системі професійних компетентностей сучасного вихователя ЗДО.

ПЛАН:

1. Поняття конфліктологічної компетентності педагога.
2. Структура конфліктологічної компетентності педагога.
3. Формування конфліктологічної компетентності педагога ЗДО.

Ключові слова: компетентність, конфлікт, педагогіічний конфлікт, конфліктологічна компетентність, конфліктостійкість.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як

здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

Поняття конфліктологічної компетентності педагога

Конфліктологічна компетентність як різновид професійної компетентності соціального педагога дотепер не була досліджена.

Зміст конфліктологічної компетентності був розроблений вченими-конфліктологами (А.Я. Анцуповим, У. Мастенбрук, Л.В. Петровською, Н.В. Самсоновою, І.А. Шипіловим, Л.М. Цой), які розглядають конфліктологічну компетентність як складову соціально-психологічної компетентності, як здатність індивіда ефективно взаємодіяти із оточуючими у системі міжособистісних стосунків. До складу конфліктологічної компетентності входять:уміння орієнтуватися у соціальних ситуаціях; уміння вірно визначати особистісні особливості і емоційні стани інших людей; уміння обирати адекватні способи поводження з ними і реалізовувати їх у процесі взаємодії.

Конфліктологічна компетентність включає у себе: розуміння природи протиріч і конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів; наявність вміння безконфліктного спілкування у складних ситуаціях, вміння оцінювати і пояснювати проблемні ситуації, що виникають; наявність навичок керування конфліктними явищами; вміння розвивати конструктивний початок конфлікту, який виникає; вміння передбачати можливі наслідки конфліктів; вміння конструктивно регулювати протиріччя і конфлікти; наявність навичок усунення негативних наслідків конфліктів .

Л.М. Цой визначає конфліктологічну компетентність як здатність людини (або групи): переводити деструктивні процеси в конфлікті в конструктивне русло; розвиватися самостійно, підсилюючи свій інтелектуальний і емоційно-психологічний потенціал у конфлікті; створювати умови для виходу ситуації на якісно новий рівень розвитку; виробляти нові норми взаємодії у конфліктах, які поки відсутні в суспільстві.

Аналіз літератури показує, що у психології і педагогіці впродовж багатьох років зберігається стійкий і зростаючий інтерес до вивчення різних аспектів і форм конфліктологічної компетентності, а сама категорія «конфліктологічна компетентність» займає одне з центральних місць у філософській, соціологічній і психолого-педагогічних науках.

Вміння будувати конструктивні стосунки із людьми одна із задач яку необхідно вирішувати під час професійної підготовки майбутнього викладача вищої школи.

Структура конфліктологічної компетентності

Конфліктологічна компетентність не зводиться тільки до системи знань про сутнісні характеристики конфлікту, але ж передбачає активний вплив на нього (діяльність), що відображає регулятивний і нормативний компоненти. Також слід відзначити, що наявність певних знань, вмінь та навичок у галузі конфліктології вимагає розвиток особистісно-професійних якостей, які дозволяють ефективно застосовувати ці знання, вміння та навички для керування конфліктом. Конфліктологічна компетентність тісно пов'язана із соціально-перцептивною, тобто викладач як керівник повинен бути проникливим, вміти розбиратися у людях, справжніх мотивах їхньої поведінки, можливих стратегіях конфліктного протиборства.

Конфліктологічна компетентність пов'язана із соціально-психологічною, оскільки конфлікти у групах, колективах являються однією з форм взаємодії. Тобто такі чинники, як морально-психологічний клімат, стиль керівництва, групові норми поведінки, рольова поведінка і спілкування, повинні впливати на характер конфлікту, причини виникнення і динаміку.

До складу конфліктологічної компетентності входять:

– вміння орієнтуватися у соціальних ситуаціях;

– вірно визначати особистісні особливості і емоційні стани інших людей;

– обирати адекватні засоби поводження з ними і реалізовувати ці засоби у процесі взаємодії.

Конфліктологічна компетентність включає у себе:

– розуміння природи протиріч і конфліктів між людьми;

– формування конструктивного ставлення до конфліктів;

– наявність вміння безконфліктного спілкування у складних ситуаціях, вміння оцінювати і пояснювати проблемні ситуації, що виникають;

– наявність навичок керування конфліктними явищами; вміння розвивати конструктивний початок конфлікту, який виникає;

– вміння передбачати можливі наслідки конфліктів; вміння конструктивно регулювати протиріччя і конфлікти; наявність навичок усунення негативних наслідків конфліктів.

Аналіз літератури з даної тематики дозволив нам окреслити структуру конфліктологічної компетентності та виокремити такі її основні компоненти:

– змістовний або гностичний (наукові, психолого-педагогічні знання про конфлікт, власне знання про причини появи конфлікту, закономірності його протікання та розвитку, знання про поведінку, спілкування, діяльність опонентів у конфліктному протиборстві, їх психологічні характеристики);

– діяльнісний або проективний (стратегії поведінки у конфлікті, комунікативні вміння і навички, технології вирішення конфліктів);

– особистісний (особистісні якості, емпатія, толерантність, асертивність, відповідальність, рефлексія, емоційна стійкість).

– конструктивний (регулятивний) компонент (вміння впливати на опонентів, впливати на їх стосунки, оцінки, мотиви і цілі конфліктного протиборства, формувати суспільну думку стосовно учасників конфлікту, вміння здійснювати профілактику конфлікту та вирішення конфлікту на справедливій основі, виконуючи роль « третейського судді»).

– комунікативний компонент (вміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту з урахуванням їх особистісних і емоційних станів).

– мотиваційний компонент (вміння педагога діяти у ситуації ризику, ставлення до насильства і ненасильства у вістоюванні своїх інтересів і позицій).

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Козич І.В. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності “Соціальна робота” освітньо-професійної програми “Соціальна педагогіка”. Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с.
2. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
3. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧУ ОСВІТИ

Рис.9.1. Напрями діяльності вихователя у ЗДО

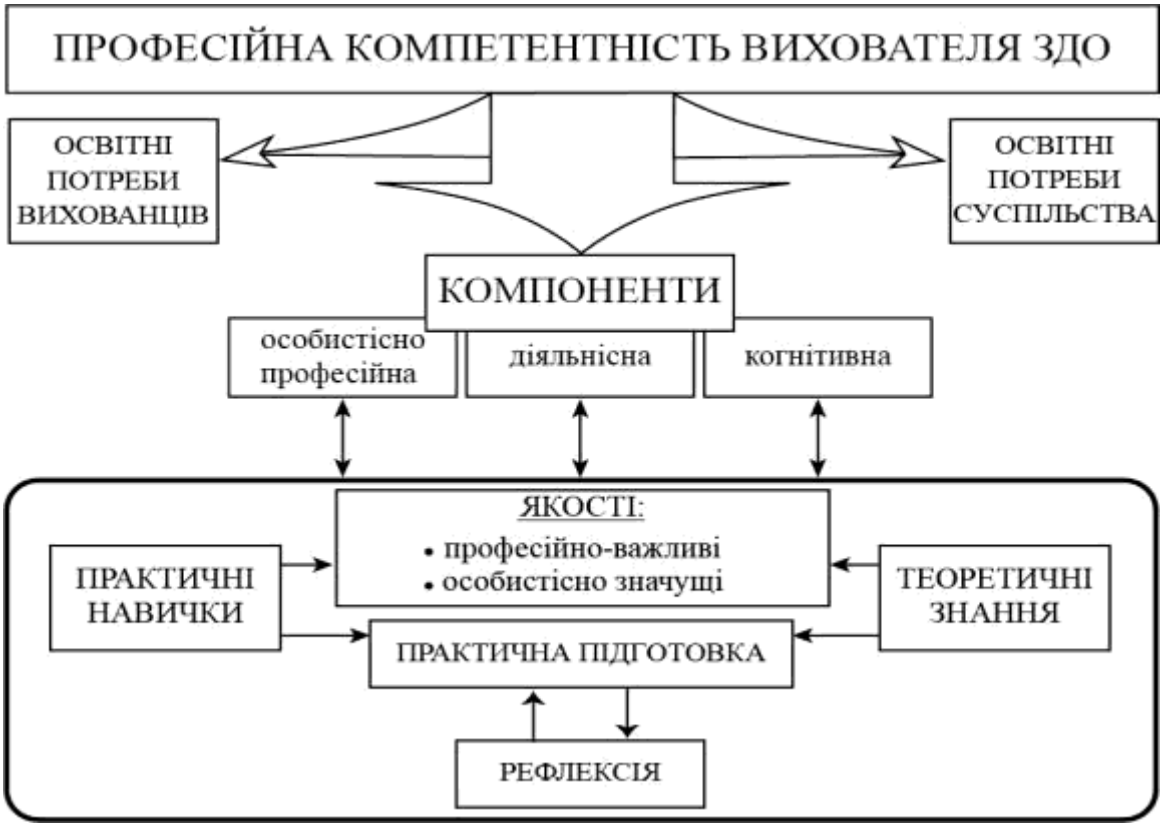

Рис.9.2. Структура професійної компетентності майбутнього вихователя ЗДО

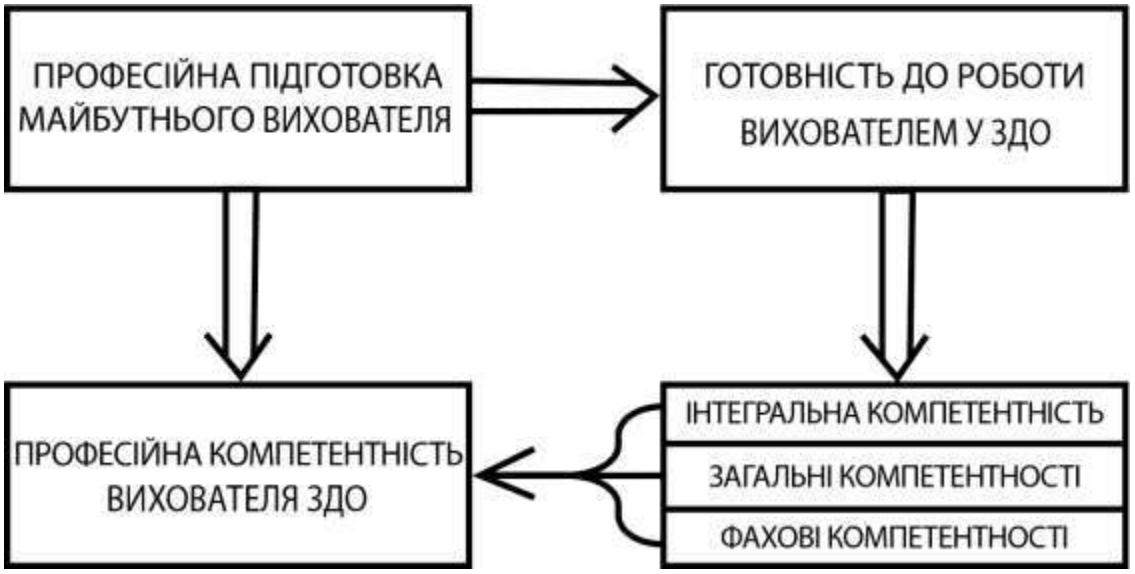

Рис.9. 3.Професійна компетентність майбутнього вихователя ЗДО як результат професійної підготовки

? Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст основних компонентів конфліктологічної компетентності педагога: конфліктологічних знань, вмінь, педагогічної позиції, стилю поведінки.
2. Поясність значення понять «конфліктологічна компетентність», «конфліктологічна готовність», «конфліктологічна культура». Обґрунтуйте відповідь.

Тема 10. Готовність майбутніх вихователів до конструктивної міжособистісної взаємодії з дітьми та батьками.

ПЛАН:

1. Готовність майбутніх вихователів до професійної діяльності: сутність, структура, функції
2. Поняття міжособистісної взаємодії вихователів з батьками та дітьми.
3. Діагностика готовності до професійної діяльності вихователя ЗДО

Ключові слова: компетентність, професійна діяльність, готовність до професійної діяльності, міжособистісна взаємодія.

КЗ-6. Здатність до міжособистісної взаємодії.

КС-6. Здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки.

ПРН17. Здійснювати суб’єкт-суб’єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та

особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Формування комунікативної та конфліктологічної компетентностей як здатності майбутнього фахівця до міжособистісної комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами; здатності працювати в команді; здатності конструктивного вирішення та попередження конфліктів.

Результатом професійної підготовки майбутнього вихователя до професійної діяльності є *готовність здобувачів освіти* високо кваліфіковано компетентно виконувати свою роботу, реалізуючи всі визначені Професійним стандартом "Вихователь закладу дошкільної освіти" трудові функції.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що єдиного визначення поняття професійної готовності немає. Так, О.Комар готовність визначає як цілісне особистісне утворення, яке передбачає наявність у здобувачів освіти сукупності певних якостей особистості майбутнього педагога, знань, умінь, навичок, які забезпечують успішну реалізацію інноваційної освітньої діяльності, зокрема професійних знань, умінь, навичок, потреб та інтересу до ефективного застосування інтеракції, відповідальності за її результати та впевненості у собі. Такий вид готовності, на думку вченої, не тільки проявляється в професійно-педагогічній діяльності, а й формується і розвивається в ній.

Вчена пропонує виділити у структурі готовності до педагогічної діяльності три основні складові: мотиваційно-ціннісну (моиви, ставлення і особистісні цілі), інформаційно-змістову (знання), операційно-комунікативну (уміння та навички). У свою чергу, Л. Коваль під готовністю до педагогічної діяльності розуміє складне особистісне утворення, що забезпечує високі результати педагогічної роботи й містить у собі професійно-моральні погляди та переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння, навички, а також настроєність на педагогічну працю, здатність до подолання труднощів, самооцінки результатів такої праці, потребу в постійному професійному самовдосконаленні.

Професійна діяльність вихователя закладу дошкільної освіти базується на міжособистісній взаємодії вихователя з дитиною, батьками, колегами, адміністрацією ЗДО, з громадськістю. А відтак, важливим напрямом компетентної професійної підготовки майбутнього вихователя є його підготовка до міжособистісної взаємодії.

На нашу думку, враховуючи психологічні характеристики професійної готовності здобувачів освіти до педагогічної діяльності та особливості власне професійної діяльності вихователя, доцільно виділити наступні компоненти педагогічної готовності майбутнього вихователя: *мотиваційно-ціннісний, пізнавально-інформаційний, діяльнісно-поведінковий та рефлексивно-*

саморегулятивний.

Діагностика (від грецьк. diagnosis – розпізнання) – засіб виявлення результатів і практика оцінювання якості освітньої діяльності, стану педагогічних процесів і явищ, а також диференційована процедура отримання інформації щодо показників, критеріїв, ознак, віднесення їх до певного класу, в результаті чого отримують достатньо повне уявлення про реальний стан окремих параметрів якості освіти.

Діагностика, окрім традиційних контролю, перевірки, оцінки знань і умінь, включає їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій, прогнозування подальшого розвитку результатів навчальної діяльності. Зазначені вище фактори розкривають відмінність діагностики від процесу перевірки результатів навчання. Останнє є констатацією наслідків навчально-пізнавальної діяльності вихованців без пояснення їх походження. Зокрема, Н.Байдацька зауважує, що саме діагностика характеризується більш диференційованим підходом до оцінювання певних явищ педагогічного процесу на відміну від моніторингу, для якого характерне тотальне оцінювання.

Педагогічне діагностування визначається як вид діяльності, що полягає у встановленні і вивченні ознак, які характеризують стан та результати освітнього процесу, і що дозволяє на цій основі прогнозувати можливі відхилення, визначати шляхи їх попередження, а також коригувати процес навчання та виховання з метою підвищення його якості.

Діагностування готовності майбутніх вихователів до організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку є *специфічним,* оскільки його предметом, крім традиційно визначених навчальних результатів у вигляді оцінки знань та результатів навчання та виховання у вигляді соціальних, емоційних, моральних якостей особистості майбутнього фахівця, є *внутрішній особистісний стан майбутнього педагога, його мотивація, цінності, прагнення до суб'єкт-суб'єктної взаємодії з дітьми.*

Іншими словами, діагностуванню, тобто аналізу, встановленню і вивченню підлягають не лише і не стільки рівень усвідомлених та оцінних знань студентів, міра їх соціально-психічного розвитку, скільки *внутрішня мотивація майбутніх вихователів до професійної педагогічної діяльності, їхня комунікативність як особистісне утворення, володіння організаторськими здібностями, комунікативними вміннями, здатністю до саморегуляції і т.п.*

Ученими визначений наступний порядок дій при діагностуванні:

1) визначення об'єкта та формулювання цілей;
2) визначення критеріїв і показників;
3) відбір і застосування методів контролю; перевірки та оцінювання;

4) аналіз результатів, прогнозування, інтерпретація та врахування результатів діагностування при організації навчально-виховного процесу в ЗВО;

5) доведення результатів діагностування до відома майбутніх педагогів.

На нашу думку, доцільно цей алгоритм доповнити ще однією дією – розробкою корегувальної програми результатів діагностування у випадку, коли результати не є достатньо позитивними. Саме ця дія забезпечить зворотній зв'язок, який є необхідним у педагогічній системі й завдяки якому забезпечується її цілісність.

Нами було визначено наступні компоненти готовності майбутнього фахівця дошкільної освіти до педагогічної діяльності: *мотиваційно-ціннісний, рефлексивно-саморегулятивний, пізнавально-інформаційний та діяльнісно-комунікативний.* Відповідно до визначених компонентів розроблено й критерії та запропоновано методи діагностування. Так, для дослідження рівня готовності майбутнього вихователя до педагогічної діяльності за мотиваційно-ціннісним критерієм (мотивація професйної діяльності та ціннісна установка здробувачів освіти) доцільними є наступні методи: бесіда, анкетування, аналіз студентських робіт (есе, міні-твори), психодіагностична методика К. Земфір в модифікації А. Реана дослідження мотивації професійної діяльності, яка ґрунтується на виявленні внутрішньої і зовнішньої мотивації професійної діяльності, експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, дослідження цінностей особистості (методика М.Рокича).

Для визначення рівня готовності майбутніх вихователів до організації освітньої діяльності за *пізнавально-інформаційним* критерієм можуть бути застосовані наступні *методи*: аналіз творчих робіт студентів, бесіда, тест «Незакінчені речення», оцінювання контрольних робіт у вигляді виконання тестових завдань, що уможливлює дослідити рівень засвоєння знань.

Досліджуючи рівень готовості здобувачів вищої освіти до педагогічної дяльності в ЗДО за *рефлексивно-саморегулятивним* критерієм, можна застосовувати такі *методи*: бесіда, спостереження, методики вивчення рівня самооцінки та самооцінки психологічної адаптивності, визначення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії, самооцінки комунікативного контролю (соціальна гнучкість); методика оцінки рівня самоактуалізації (за опитувальником А. Шострома), діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції, дослідження суб'єктності студентів в освітньому процесі.

Для з'ясування рівня готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності за *діяльнісно-комунікативним критерієм* можуть бути застосовані такі *методи*, якк: бесіда, анкетування, спостереження, аналіз дій у взаємодії, в

ситуації, аналіз творчих робіт, експертні оцінки; методика виявлення творчого потенціалу особистості студента (Н. Кіршевої, Н. Рябчикової); діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В.Бойко); методика на виявлення комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ-1); діагностика комунікативної толерантності (В.Бойко); діагностика потреби у спілкуванні (за Ю.Орловим); діагностика рівня полікомунікативної емпатії (І.Юсупов); тест «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»; методика „Вибір учинку"; діагностика лідерських здібностей (методика Є. Жарикова, Є. Крушельницького); діагностика соціального інтелекту **(**Дж. Гілфорда та М. Саллівена) тощо.

Діагностичні методи дослідження показників готовності майбутніх вихователв до організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку (особистісний вимір)

ПОКАЗНИКИ	**МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ**
Мотиваційно-ціннісний критерій	
- інтерес до організації освітньої діяльності дітей, його поєднання з професійним інтересом; - мотивація до професійної діяльності; - ставлення до соціальних норм і цінностей; - сформованість загальнолюдських цінностей, наявність професійних цінностей.	психодіагностична методика К. Земфір в модифікації А. Реана дослідження мотивації професійної діяльності, експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, дослідження цінностей особистості (методика М.Рокича)
Пізнавально-інформаційний критерій	
- знання теоретичних основ організації освітньої діяльності в сучасному ЗДО, її психолого-педагогічного та методичного забезпечення; - володіння методами наукового пізнання; - володіння знаннями з технологій і фахових методик організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку.	аналіз творчих робіт студентів, тест «Незакінчені речення».
Діяльнісно-комунікативний критерій	

- моделі соціальної поведінки і діяльності майбутнього вихователя; - вміння проектування алгоритму дій в організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку; - уміння організації та проведення дитячого дозвілля (організаторські, комунікативні, вміння формувати цілі й завдання, прогнозувати програму індивідуальної участі дитини в дозвіллі та її розвитку; моделювати зміст, форми та методи освітньої діяльності й можливі виховні ситуації; вміння реалізувати поставлені завдання; добирати оптимальні види, форми, методи); - вміння взаємодіяти (співпрацювати в групі та команді, виконувати різні ролі й функції; вміння проявляти ініціативу; вміння встановлювати доцільні, доброзичливі стосунки, проявляти педагогічний такт, вимогливість і принциповість, контролювати свої дії); - вміння об'єктивно оцінювати результати діяльності й розвивати власну суб'єктність і суб'єктність вихованців; - вміння проявляти творчий потенціал.	бесіда, аналіз дій у взаємодії, в ситуації, методика виявлення творчого потенціалу особистості студента (Н. Кіршевої, Н. Рябчикової); діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В.Бойко); методика на виявлення комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ-1); діагностика комунікативної толерантності (В.Бойко); діагностика потреби у спілкуванні (за Ю.Орловим); діагностика рівня полікомунікативної емпатії (І.Юсупов); тест «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»; методика „Вибір учинку"; діагностика лідерських здібностей (методика Є. Жарикова, Є. Крушельницького).
Рефлексивно-саморегулятивний критерій	
- наявність у майбутніх вихователів рефлексії; - адекватність самооцінки; - володіння навиками самоаналізу, саморегуляції, самооцінки і самоконтролю, самоактуалізації, спрямованими на розвиток	Методика вивчення рівня самооцінки та самооцінки психологічної адаптивності, визначення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії, самооцінки комунікативного контролю (соціальна гнучкість); діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції, дослідження

власної суб'єктності у професійній діяльності.	суб'єктності студентів в освітньому процесі.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Дурманенко Є.А. Діагностика готовності майбутнього вихователя (гувернера, тьютора) до професійної діяльності: особистісний вимір : навч.-метод. рекоменд. Луцьк, 2023. 72 с.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Козич І.В. Педагогічна конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності "Соціальна робота" освітньо-професійної програми "Соціальна педагогіка". Запоріжжя : ЗНУ, 2018. 104 с.
4. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
5. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

? Питання для самоконтролю:

1. Дати визначення фахової компетентності сучасного вихователя ЗДО.
2. Що таке інтегральна компетентність вихователя?
3. Визначити пріоритетні якості сучасного вихователя.
4. Що таке педагогічна майстерність вихователя?
5. Назвати й охарактеризувати основні компоненти педагогічної майстерності вихователя в ранній групі.
6. Що таке комунікативна культура та її роль у професійній діяльності вихователя ранньої групи.
7. Як ви розумієте поняття комунікативності особистості? Особливості комунікативності вихователя ранньої групи.
8. Функції комунікативної культури.
9. Ваше розуміння бар'єрної компетентності.

10. Роль і місце бар'єрної компетентності у професійній компетентності вихователя ЗДО.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема1. Конфліктологічні школи: конфліктна школа Р.Дарендорфа; школа консенсусу Т.Парсонса.

Мета: Розкрити поняття „конфліктологія", „конфлікт", визначити предмет та завдання конфліктології, місце конфліктології в системі наук.

Основні поняття: конфлікт, конфліктологія**.**

План:

1. Сутність конфлікту: зміст, структура.
2. Конфліктна школа Р.Дарендорфа.
3. Школа консенсусу Т.Парсонса.

✍ **Практичні завдання:**

1. Зробіть схему розвитку конфліктологічних ідей конфліктології в рамках філософії, психології та педагогіки.
2. Проаналізуйте лексику у вашому тезаурусі на предмет вживання образливих слів.
3. Поміркуйте над питанням для чого особисто Вам потрібні знання із конфліктології.

Презентація схематичного зображення структури конфлікту.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
3. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
4. Казаков В. Зовнішні та внутрішні конфлікти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2010. № 2. С. 84-97.
5. Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання /В.Я.Галаган, В.Ф.Орлов, О.М.Отич. Київ: ДЕТУТ, 2008. 293 с.

Тема 2. Функційний аналіз конфлікту.

Мета: Розкрити поняття „конфліктологія", „конфлікт", «функція конфлікту»; визначити предмет та завдання конфліктології, місце конфліктології в системі наук. Проаналізувати основні функції конфлікту.

Основні поняття: конфлікт, конфліктологія, функція конфлікту.

План:

1. Розкрити функції конфлікту.
2. Проаналізувати конструктивні функції конфлікту.
3. Охарактеризувати деструктивні функції конфлікту.

✍ **Практичні завдання:**

1. Складіть власний список позитивних та негативних функцій конфліктів.
2. Окресліть особистісні передумови виникнення конфліктів.
3. Назвіть основні типи поведінки людей у конфліктних ситуаціях. До якого з названих типів Ви можете віднести себе?
4. Доберіть фрагменти із художньої літератури, які ілюструють внутрішньоособистісні конфлікти.
5. Зробіть узагальнену класифікацію конфліктів та оформіть у вигляді таблиці.

Презентувати можливості переходу конструктивного конфлікту у деструктивний.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
3. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
4. Казаков В. Зовнішні та внутрішні конфлікти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2010. № 2. С. 84-97.
5. Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання /В.Я.Галаган, В.Ф.Орлов, О.М.Отич. Київ: ДЕТУТ, 2008. 293 с.

Тема 3. Класифікація конфліктів. Характеристика різних типів конфліктів.

Мета: Розглянути типології конфліктів та розкрити поняття «внутрішньоособистісний конфлікт», «міжособистісний конфлікт», «конфліктна особистість».

Основні поняття: типологія, внутрішньоособистісний конфлікт, міжособистісний конфлікт, конфліктна особистість, конфліктоген, конфліктна ситуація, інцидент, механізм виникнення конфлікту.

План:

1. Аналіз механізмів виникнення конфліктів.
2. Типологія конфліктів.
3. Міжособистісні конфлікти; причини їх виникнення.
4. Внутріособистісні конфлікти.

✍ **Практичні завдання**:

1. Дайте відповідь на запитання.

а) Особистісні передумови виникнення конфліктів. Назвіть основні типи поведінки людей у конфліктних ситуаціях. До якого з названих типів Ви можете віднести себе?

б) Дайте визначення поняття “конфліктна особистість”.

в) Які існують форми подолання внутріособистісного конфлікту?

г) Чому внутрішньособистісний конфлікт може мати негативні наслідки для оточуючих?

д) У чому полягає позитивний та негативний ефект внутрішньоособистісних конфліктів?

е) Назвіть засоби урегулювання міжособистісних конфліктів.

2. Намалюйте зведену таблицю класифікацій конфліктів.

Зробіть узагальнену класифікацію конфліктів та оформіть у вигляді таблиці.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувачів освіти)***

1. Типологія конфліктів.
2. Внутрішньоособистісний конфлікт: його особливості, види, моделі поведінки.
3. Причини виникнення міжособистісних конфліктів
4. Класифікація міжособистісних конфліктів.
5. Особливості міжособистісних конфліктів у дошкільному віці.

Презентаційно порівняльна таблиця типів конфліктів за різними критеріями.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

Здача змістового модуля 1

Мета: перевірка рівня усвідомленого засвоєння здобувачами освіти конфліктологічних знань:

а) володіння конфліктологічними поняттями;

б) вміння їх застосовувати у повсякденному житті;

в) формування елементарних конфліктологічних умінь.

✍ **Практичні завдання:**

1. Складіть глосарій на тему: «Основні категорії конфліктології» (письмово у зошиті).
2. Доберіть прислів'я, які демонструють протилежне ставлення до конфлікту, наприклад: «Гуртом добре й батька бити», «Згода будує, а незгода руйнує».
3. Пригадайте міфи, легенди, казки, приказки там де є конфлікт, проаналізуйте з позиції співвідношення конфлікту й толерантності.

Письмова робота:

1. Охарактеризувати довільний конфлікт за схемою:

А) джерело конфлікту;

Б) учасники конфлікту;

В) механізм виникнення (за В. Шейновим);

Г) тип конфлікту;

Д) функції конфлікту.

2. На основі виявлених конфліктних інтересів учасників конкретного конфлікту, з'ясування їх інтересів і позицій, скласти карту конфлікту.
3. Розробити структурно-функціональну модель управління конфліктом у соціумі.
4. Запропонувати алгоритм вирішення конфлікту у студентському середовищі.
5. Структурна модель конфлікту. Проаналізувати мотиви даного конфлікту; аналіз сторін конфлікту; суб'єкт, об'єкт конфлікту в соціумі.

Тема 5. Аналіз суперечностей у педагогічному процесі. Специфіка педагогічних конфліктів.

Мета: вміти розкрити зміст поняття "педагогічний конфлікт", навчитися чітко визначати вид педагогічного конфлікту, та його особливості; аналізувати суперечності в педагогічному процесі.

Основні поняття: педагогічний конфлікт, причини конфлікту, вікова періодизація; суперечність у педагогічному процесі.

План:

1. Поняття педагогічного конфлікту. Специфіка протікання.
2. Структура, фази педагогічного конфлікту.
3. Суперечності в педагогічному процесі; їх аналіз

📖 ***Теми презентаційних повідомлень (за вибором здобувача освіти).***

1. Поняття і сутність педагогічного конфлікту.
2. Види педагогічних конфліктів.
3. Зовнішні та внутрішні причини педагогічних конфліктів.
4. Вікова періодизація педагогічних конфліктів.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

2. Складіть глосарій з теми: “Зміст і особливості педагогічних конфліктів”.

- Підготуйте усну відповідь з теми: “Види педагогічних конфліктів”, обґрунтуйте відповідь прикладами із шкільної практики; “Особливості педагогічних конфліктів типу “викладач – студент”.

3. Здійсніть самоперевірку. Оберіть правильне твердження поняття і обґрунтуйте свою думку.

Конфлікт педагогічного характеру – це....

1) поняття, не властиве педагогіці;
2) застаріле педагогічне поняття;
3) нове педагогічне поняття;
4) зіткнення двох сторін, думок, сил;
5) вища стадія розвитку протиріч у навчально-виховному процесі;
6) сполучення протилежних тенденцій і інтересів у навчально- виховному процесі;
7) гостре емоційне переживання;
8) зіткнення різних за силою, але не протилежних за спрямованістю потреб, мотивів, інтересів, потягів у однієї людини;
9) нестійкий настрій;
10) несумісність цілей діяльності;
11) несумісність цінностей і норм;
12) рушійна сила процесу навчання і виховання;
13) власний варіант відповіді.

Керування конфліктом педагогічного характеру – це...

12) поняття, не притаманне педагогіці і психології;
13) застаріле психолого-педагогічне поняття;
14) нове психолого-педагогічне поняття;
15) рішучі заходи для заспокоєння або приборкання учасників конфлікту;
16) стратегія поведінки, яка характеризується прагненням ухилитися від конфлікту;
17) готовність посередника до певної ситуації, поведінки;
18) цілеспрямований вплив на динаміку конфлікту в інтересах розвитку або порушення тієї соціальної системи, до якої має відношення даний конфлікт;

19) стратегія поведінки суб'єктів у конфлікті, спрямована на взаємні компроміси;
20) стратегія поведінки у конфлікті, спрямована на прагнення одержати перемогу над суперником;
21) вид діяльності суб'єктів керування, пов'язана із завершенням (вирішенням) конфлікту;
22) ваш варіант відповіді.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

Тема 6. Характеристика конфліктогенів педагогічної системи.

Мета: сформувати вміння аналізувати конфліктогени педагогічної системи.

Основні поняття: конфліктоген, педагогічна система, конфліктоген педагогічної системи.

План:

1. Структура педагогічної системи. Аналіз компонентів педагогічної системи.
2. Конфліктогени педагогічної системи:

а) конфліктогени у цільовому компоненті;
б) конфліктогени в змістовому компоненті;
г) конфліктогени в організаційно-методичному компоненті;
д) конфліктогени в оцінно-контрольному компоненті;
е) конфліктогени в результативному компоненті;
є) конфліктогени в комунікативнгому компоненті.

📖 ***Теми презентаційних повідомлень (за вибором здобувача освіти):***
Розкрити сутність конфліктогенів за компонентами:

а) конфліктогени у цільовому компоненті;
б) конфліктогени в змістовому компоненті;
г) конфліктогени в організаційно-методичному компоненті;
д) конфліктогени в оцінно-контрольному компоненті;
е) конфліктогени в результативному компоненті;
є) конфліктогени в комунікативнгому компоненті.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

1. Складання та презентація карти конфлікту у ЗДО (змодельований конфлікт за вибором здобувача освіти).
2. Обґрунтування та презентація ефективної моделі педагогічної взаємодії (за вибором здобувача освіти).

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

Тема 7. Аналіз методів вирішення конфліктів у педагогічному процесі.

Мета: сформувати навички вирішення педагогічних конфліктів: готовність до реалізації активних конфліктних стратегій; обговорити проблему насильства у вирішенні конфліктів; тренувати вміння конструктивного спору і критики.

Основні поняття: стратегії вирішення педагогічних конфліктів; методи вирішення педагогічних конфліктів.

План:

1. Стилі поведінки у конфліктній ситуації.

2. Основні технології вирішення конфлікту та їх особливості.
3. Засоби керування емоціями. Психологічні фактори нормалізації стресу.
4. Можливості зниження агресії в конфлікті.
5. Методи вирішення педагогічних конфліктів.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

1. Схематично зобразити модель управління педагогічним конфліктом: принципи, підходи, способи (за вибором здобувача освіти).
2. Опишіть який – небудь конфлікт, що трапився у вашому житті.
3. Проаналізуйте, які стилі поведінки використовують учасники конфлікту. Чи можливо вирішити цей конфлікт і при яких умовах? Які методи його конструктивного вирішення ви можете запропонувати?
4. Складіть власні рекомендації для розв'язання конфліктних ситуацій. (письмово)
5. Надайте визначення поняттям "завершення конфлікту", "вирішення конфлікту". На вашу думку, чи можна ототожнювати ці поняття ? Які засоби вирішення конфліктів вам доводилося використовувати?
6. Пригадайте яку-небудь стресову ситуацію. Проаналізуйте її причини, а також способи виходу з неї всіх учасників. Сформулюйте свої рекомендації стосовно оптимального виходу з даної ситуації.
7. Сформулюйте перелік рекомендацій своїм викладачам, особливо тим, які викликають у вас стрес.
8. Оцініть власну стресостійкість, використовуючи наведену нижче методику, і зробіть практичні висновки (письмово).

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти):***

1. Активні конфліктні стратегії: суперництво і співробітництво.
2. Методика проведення конструктивного спору, полеміки.
3. Педагогічна позиція викладача у педагогічному конфлікті.
4. Опишіть послідовність ваших дій при вирішенні педагогічних конфліктів у вигляді схеми.
5. Зі списку методів впливу на ситуацію оберіть ті, які впливають на організаційні конфлікти:

- засоби переконання;
- нав'язування норм;
- моральне стимулювання;
- використання влади;
- роз'яснення вимог до роботи;
- система заохочень;

6. Потренуйтесь у творчій критиці: висловіть критичну оцінку неякісно виконаного навчального завдання у наступних варіантах: критика –

сподівання; критика – аналогія; критика – жаль; критика – іронія; критика – докір; критика – натяк; критика – виклик; критика – побоювання.

7. Порадьте, як діяти в таких ситуаціях:

1) опонент роздуває проблему, виводить її поза межі дискусії;
2) опонент акцентує увагу на дрібницях, не торкаючись основної тези;
3) опонент навмисно підводить вас до помилкових висновків, підтасовує факти, щоб викрити вашу безграмотність і дилетантство;
4) опонент викриває вашу некомпетентність, використовує ваші помилки і недоробки, ігнорує факти, невірно інтерпретує ваші слова;
5) вас грубо смикають під час розмови, переривають ваші міркування.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

Здача змістового модуля П:

Мета: сформувати практичні вміння та навички діагностування та вирішення педагогічних конфліктів.

✍ ***Завдання для практичного виконання:***

1. Розробити та презентувати фрагмент заняття з використанням таких прийомів ініціювання пізнавального конфлікту:

- заперечення викладачем запропонованого групою або одним студентом рішення;
- твердження, захист, відстоювання альтернативного рішення;
- імітація викладачем нерозуміння суті запитання, проблеми, рішення.

2. Опишіть власну педагогічну позицію і індивідуально-педагогічний стиль поведінки у процесі вирішення педагогічних конфліктів.
3. Створіть банк даних про методи вирішення педагогічних конфліктів.
4. Перерахуйте і опишіть основні критерії конструктивного вирішення педагогічних конфліктів. Відповідь обґрунтуйте.
5. Складіть «конфлікт-картку» запропонованих вам педагогічних конфліктів.

1 сторона	2 сторона
Вид педагогічного конфлікту	Стратегія вирішення
Рівень виникнення конфлікту	Тактика вирішення
Суб'єкти конфлікту	Форми вирішення
Причини конфліктної ситуації	Методи (прийоми вирішення)
Загальна характеристика інциденту	Критерії вирішення
Спрямованість конфлікту	Результат вирішення

6. Наведіть приклади з власного досвіду вирішення конфліктних ситуацій (з позитивним і негативним результатом).
7. Опишіть можливість переходу конструктивного конфлікту у деструктивний і навпаки деструктивний у конструктивний.
8. Запропонуйте варіанти вирішення конфлікту.

Орієнтовний приклад конфлікту (можна власні приклади):

Молодий викладач запропонувала вітатися з нею встаючи з місця. Це викликало сміх в аудиторії, у відповідь викладач повторила вимогу. Дрібниця переросла у привід для виникнення антипатії студентів до нового викладача. Студенти систематично не готують завдання і часто зовсім не відвідують пари.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.

6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.

Тема 8. Комунікативність особистості: сутність та структура; функції. Моделі структури комунікативності: порівняльний аналіз.

Мета: розширити знання про спільні та відмінні ознаки процесу спілкування й комунікації; усвідомити специфіку та сутність педагогічної комунікації (спілкування); усвідомлення сутності поняття комунікативності особистості; формувати здатність удосконалювати комунікативні уміння, складати програму саморозвитку здібностей до спілкування; засвоєння здобувачами освіти структури комунікативності особистості.

Основні поняття: спілкування, комунікація, педагогічна комунікація, комунікативність, педагогічне спілкування, форми педагогічного спілкування, види педагогічного спілкування, функції педагогічного спілкування.

План:

1. Мова і мовлення. Спілкування та комунікація: спільне та відмінне**.**
2. Педагогічна комунікація: сутність поняття.
3. Зміст та функції педагогічної комунікації.
4. Особливості та структурні елементи комунікації**.** Моделі процесу комунікації.
5. Інформація в педагогічній комунікації.
6. Комунікативність як складова педагогічної майстерності.
7. Струкура комунікативності. Аналіз різних її складових.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти):***

1. Складіть повідомлення на тему: «Педагоги, які вплинули на мою долю».
2. Підготуйтеся до обговорення теми: «Педагог XXI століття. Яким йому бути?».
3. Підготуйте реферативне повідомлення «Комунікативний потенціал особистості».

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

Завдання 1. Вправа «Для чого ми спілкуємося?». Орієнтовна тривалість 5 хв. Студенти висловлюють свої думки з приводу поставленого запитання.

Далі обґрунтовуються запропоновані відповіді.

Завдання 2. Запишіть у дві колонки основні ознаки спілкування й комунікації. Визначте спільне й відмінне між термінами.

комунікація	спілкування

Завдання 3. Прокоментуйте подані та сформулюйте власні твердження про труднощі, що виникають, коли потрібно висловити свою думку або виступити публічно?

- слова випереджають думки;
- бракує слів, навіть починаєш затинатися;
- важко подолати сором'язливість, боїшся помилитися;
- важко зорієнтуватися, що сказати саме в цій ситуації;
- виникає непереборне хвилювання.

Запропонуйте, як можна подолати ці труднощі.

Завдання 4.Прокоментуйте українські прислів'я про правила спілкування:

- Треба знати, що і де казати.
- Гостре словечко коле сердечко.
- Говорить п'яте через десяте.
- Менше говори - більше вчуєш.
- Мовчанка гнів гасить.

Завдання 5. Відредагуйте кальковані конструкції.

У противному разі; вірно враховано; піднімати проблему; з одної сторони; називати по імені; в першу чергу; постійно діюча виставка; їх керівник; не виключено, що…; факт на лице; тим більше; по крайній мірі; у той час як; підростаюче покоління; співпадати; по хворобі; співставимо; давайте працювати; переверніть сторінку; біля ста чоловік; відповідає дійсності; пред’являти претензії; пред’являти квиток; пред’являти рахунок; запобігати помилок; існуюче законодавство; існуючі кордони; існуючі ціни; існуючі думки; існуючий у природі; по запрошенню; музей під відкритим небом; один і той самий.

Завдання 6. Якості й уміння педагога, необхідні для ефективного спілкування.

Кожен протягом 5 хв. складає список якостей і вмінь педагога, що на його думку, необхідні для ефективного спілкування. Після цього проводиться дискусія, метою якої є складання узагальненого списку якостей. Кожен член групи може висловити свою думку, надаючи аргументи і приклади.

Завдання 7. Напишіть міні-твір на тему: „Ідеал комунікабельної людини”,

обов'язково вказавши, чого можна у неї навчитись, що можна у неї запозичити.

Завдання 8. Діяльність сучасної людини неможливо уявити без спілкування з оточуючими людьми. Для педагога – уміння грамотно спілкуватись є найважливішою умовою досягнення професійного успіху. Ось чому педагог, насамперед, повинен володіти комунікативною компетентністю.

Охарактеризуйте власний рівень сформованості комунікативності, які комунікативні уміння вам потрібно удосконалювати, складіть програму удосконалення комунікативної компетентності. Складіть орієнтовний план усунення недоліків, притаманних Вам у спілкуванні.

Гра «Розкажімо цікаву історію чи казку».

Перший студент починає розповідь, а далі, почувши сигнал ведучого, сусід оповідача повинен негайно продовжити з тієї фрази, на якій вона була перервана. Так послідовно долучаються наступні учасники гри.

а) «Жив був бідний студент, йому страшенно хотілося мати свої гроші, але він не отримував стипендію...».

✍ **Доаткові** ***завдання для практичного виконання:***

1. Доберіть приклади помилок сприйняття у спілкуванні.
2. Зіставте стилі ПС у загальноосвітній школі та ЗВО з погляду цілей, завдань, функцій.
3. Підготуйте доповідь: «Як подолати бар'єри спілкування».
4. Складіть професійні заповіді для ефективної педагогічної взаємодії. Поміркуйте над питанням: «У чому ви вбачаєте небезпеку штампів у педагогічній взаємодії?»
5. Виконайте тест «Батько – Дитина - Дорослий» та з’ясуйте власну рольову позицію.
6. Дослідження. Поспостерігайте впродовж тижня за собою та визначте, які ролі домінують у вашій взаємодії з однокурсниками, батьками, друзями. Визначте, яку роль ви обираєте найчастіше. Поміркуйте, чому.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої

освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
8. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 8. Структура комунікативної компетентності.

Мета: сформувати комунікативні і організаторські вміння, комунікативний самоконтроль, вміння продуктивно виходити з конфліктної ситуації, навчитися аргументувати власну точку зору, здійснювати мовленнєвий та невербальний вплив.

Основні поняття: комунікація, комунікативність, комунікативна компетентність.

План:

1. Поняття комунікативної компетентності.
2. Роль і місце комунікативної компетентності в системі професійної компетентності вихователя ЗДО
3. Структура комунікативної компетентності вихователя ЗДО.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти):***

1. Поняття і структура комунікативної компетентності.
2. “Вміння вихователя сучасного ЗДО у галузі невербальної комунікації”.
3. “Психологічні бар’єри”, які виникають у діяльності вихователя ЗДО.
4. Комунікативні, професійно значущі вміння та якості січасного вихователя ЗДО.
5. Визначте професійні заповіді для ефективної педагогічної взаємодії.
6. «Чи вбачаєте ви небезпеку штампів у педагогічній взаємодії, якщо так – то в чому?».
7. Які ролі домінують у вашій взаємодії з однокурсниками, батьками, друзями. Визначте, яку роль ви обираєте найчастіше. Поміркуйте, чому. Відповідь аргументуйте.

8. Чинники, які, на вашу думку, ускладнюють комунікацію.

9. Складіть опорну схему „Стилів професійного спілкування”.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

1. Спостерігаючи за доповіддю вашого колеги, оцініть, які форми комунікації було використано:

а) вербальні слова (слова, звернені до партнера);

б) мімічні (вираз обличчя партнера, погляд);

в) тактильні (дотики);

г) пластичні (поза, жести, рухи);

д) предметні (через переданий предмет, який було розглянуто).

2. Яких умов необхідно дотримуватися для того, щоб долати бар’єри у спілкуванні?
3. За рахунок яких невербальних сигналів можливо знизити напругу під час інциденту, конфліктної ситуації?
4. Проаналізуйте ситуацію:

Під час заняття викладач робить зауваження студентам: “Іванов, ти мені заважаєш!”, “Оля, ти не даєш мені сказати!” Що не враховує викладач у своїх зауваженнях?

5. Вправа “Готовність до контакту”.

Один з учасників виходить з кімнати. Інші учасники домовляються між собою, хто буде демонструвати готовність до контакту. Інші мають демонструвати небажання контакту. Все це робиться без слів, за допомогою невербальних засобів. Після того, як учасник, що виходив, визначив людину, готову до контакту, вправу ускладнюють. Пропонується визначити 3 особи, готові до контакту. Кожний з учасників сам вирішує, чи буде він контактувати, чи ні. При обговоренні зверніть увагу на ознаки, за якими визначалася готовність до контакту, на можливу неоднозначність у демонстрації бажання контактувати.

Під час вправи зверніть увагу на можливу неоднозначність сигналів, які ми подаємо оточуючим у процесі невербального спілкування, і пов’язані з цим проблеми.

6. Вправа “Впевнені, невпевнені і агресивні відповіді”.

На кожне висловлення необхідно відповісти у впевненій, непевній і агресивній формі.

- друг продовжує затримувати вас бесідою, а вам необхідно йти;
- одногрупники, які сидять на занятті позаду вас, заважають вам голосною розмовою;
- собака вашого сусіда пом’яв полуницю на ваших грядках;
- знайомий просить позичити грошей.

Практичні завдання:

Завдання 1. Вправа «Бар'єри»**.** Орієнтовна тривалість 7 хв. Група студентів ділиться викладачем на кілька підгруп, яким дається завдання вигадати приклади з життя, коли різного роду бар'єри перешкоджали ефективному спілкуванню.

Завдання 2. Вправа «Досвід спілкування». Орієнтовна тривалість 10 хв. Студенти по черзі розповідають про власний досвід у переборенні бар'єрів у спілкуванні. Проблемні ситуації обговорюються.

Завдання 3. Вправа «Гарячий стілець». Орієнтовна тривалість 5 хв. Один із студентів сідає на стілець, що стоїть посеред кімнати, та розповідає іншим учасникам про те, що заважає йому спілкуватися та які труднощі він зустрічає в процесі спілкування.

Завдання 4. Прочитайте та обговоріть дидактичну ідею притчі «Шлях до сердець своїх учнів».

Засумували вчителі, не можуть знайти шлях до Сердець своїх учнів, щоб сіяти в них насіння добра.

- Можливо, врятує Мудрість? – спитали вони. І знайшли Мудреця, який сидів у печері.
- О, Мудрецю, - почали благати вони, - вкажи нам шлях до Сердець наших учнів, щоб сіяти в них зерна добра, інакше покоління стає жорстоким!

Сказав їм Мудрець:

- Дам вам шлях до Сердець ваших учнів, але віддайте мені натомість «дар» ваш! Учителі перезирнулися: якого «дару» від них вимагає Мудрець?

Тоді Мудрець сказав:

- Якщо в когось є роздратування, дайте мені роздратування. Якщо в когось є гнів, дайте мені гнів. Якщо в когось є жорстокість, дайте мені жорстокість. Якщо в когось є грубість, дайте мені грубість. Якщо в когось є сумнів, дайте мені сумнів. Якщо в когось є ненависть, дайте мені ненависть. Якщо в когось є злоба, дайте мені злобу. Якщо в когось є страх, дайте мені страх. Якщо в когось є зрада, дайте мені зраду. Якщо в когось є марновірство, дайте мені марновірство. А якщо дасте пригорщу дурних звичок, я прийму й ці запилені брязкальця. Але не забудьте, чого вартий той, хто відніме одного разу подароване. Отже, я прийняв увесь бруд вашого Серця, і воно стає чистим. А вам відкриваю Мудрість: *шляхом до Серця учня є чисте Серце вчителя*.

Рекомендована література:

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі:

діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
3. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
4. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
5. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
6. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
7. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
8. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
9. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 9/1. Конфліктологічна компетентність: сутність та структура.

Мета: сформувати знання про сутність, структуру та функції конфліктологічної компетентності майбутніх вихователів; розширити знання про структуру, сферу та динаміку педагогічного конфлікту; формувати уміння обирати основні стратегії і тактики безконфліктного педагогічного спілкування; формувати вміння застосовувати моделі неконфліктної поведінки, оцінювати власну поведінку та поведінку інших з позиції вимог міжкультурного спілкування; виховувати культуру вирішення конфлікту; здатність відстоювати свої переконання без різких емоційних вибухів.

Основні поняття: конфліктна ситуація, структурні елементи конфлікту, динаміка конфлікту, класифікація конфліктів, конфлікт педагогічної взаємодії, стратегії, методи врегулювання конфліктів; конфліктологічна компетентність.

План:

1. Поняття конфліктологічної компетентності, її структура та функції.

2. Роль конфліктологічної компетентності в системі професійної компетентності вихователя ЗДО.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти):***

1. Учасники освітнього середовища та конфліктні відносини.
2. Умови і фактори конструктивного розв'язання конфліктів у ЗДО.
3. Конфлікти в педагогічній діяльності сучасного вихователя: причини виникнення та шляхи подолання.
4. Ефективна поведінка керівника ЗДО у конфліктній ситуації.
5. Конфліктна людина - яка вона і як з нею спілкуватися.
6. Конструктивне розв'язання конфлікту в процесі міжособистісної взаємодії.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

Завдання 1. Мозковий штурм «Конфлікт – це…» відповіді записують.

Завдання 2. «Причини конфліктів» відповіді записують.

Завдання 3 «Я і конфлікт». Робота в парах. У кожній парі необхідно згадати три конфліктні ситуації, 1 – конфлікт, який ви почали і ви були ініціатором, 2 – конфлікт, який теж трапився з вами, але ініціатором були інші люди, 3 – конфлікт, який ви спостерігали. І після того як кожен з вас пригадає конфліктні ситуації, обговоріть у парах причини цих конфліктів. Зафіксуйте їх.

Дати відповіді на запитання:

1. Що значить розв'язати конфлікт? Назвіть способи вирішення конфлікту, наведіть приклади. Розкрийте суть понять «умови конфлікту», «причини конфлікту», «предмет конфлікту».
2. Який характер (конструктивний чи деструктивний) мають міжособистісний та діловий конфлікти?
3. У чому суть конструктивного підходу до вирішення конфлікту?
4. Що можна віднести до ефективних шляхів уникання тривоги, зменшення емоційного напруження?
5. Як можна уникати конфліктних ситуацій? Як слід долати конфліктні ситуації?
6. Перерахуйте основні етапи вирішення конфлікту
7. Які стилі поведінки у конфлікті ви знаєте? У чому полягає доцільність їх використання?
8. Назвіть причини конфліктів у навчанні та визначте заходи їх подолання.
9. Які існують методи запобігання конфліктів у спілкуванні?
10. Доведіть ефективність використання різних стратегій взаємодії в

педагогічних ситуаціях. Яка із запропонованих стратегій взаємодії у конфлікті є, на Ваш погляд, найефективнішою?

11. Чи може педагог спеціально створювати конфлікти? Якщо так, то з якою метою

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 9/2. Конфлікти в ЗДО. Роль вихователя у попередженні та вирішенні конфліктів.

Мета: Розкрити поняття педагогічного конфлікту стосовно професійної діяльності педагога в ЗДО. Оволодіти різними методами і прийомами вирішення педагогічних конфліктів, вміти здійснювати відбір педагогічних засобів і методів відповідних до запланованих дій.

Основні поняття: конфлікт, педагогічний конфлікт, вихователь ЗДО, вирішення конфлікту, попередження конфлікту в ЗДО.

План:

1. Проблема вирішення педагогічних конфліктів у професійній діяльності педагога ЗДО.
2. Сутність професійної діяльності вихователя педагога у галузі вирішення педагогічних конфліктів.
3. Вихователь як головний суб'єкт у процесі вирішення педагогічних конфліктів у системі дошкільної освіти.
4. Вимоги до особистості сучасного вихователя ЗДО у процесі вирішення педагогічних конфліктів.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти):***

1. Вимоги до особистості педагога у процесі вирішення педагогічних конфліктів у ЗДО.
2. Обґрунтуйте необхідність конструктивного вирішення педагогічних конфліктів у професійній діяльності педагога ЗДО.
3. Особливості конфліктів у середовищі дошкільної освіти.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

Запишіть у таблицю загальнолюдські та професійні якості педагога, необхідні для конструктивного вирішення конфліктів у сучасному ЗДО.

Загальнолюдські якості	**Професійні якості**

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 9/3. Особливості комунікативної діяльності вихователя в ЗДО.

Мета: Визначити й проаналізувати особливості комунікативної діяльності сучасного вихователя ЗДО.

Основні поняття: вихователь, комунікативна діяльність, комунікативне середовище ЗДО.

План:

1. Поняття комунікативної діяльності.
2. Специфіка комунікативної діяльності вихователя ЗДО.
3. Роль вихователя у створенні комунікативного середовища в сучасному ЗДО.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти):***

1. Особистісний вимір комунікативної діяльності сучасного педагога дошкільної освіти.
2. Бар'єри в комунікативній діяльності сучасного вихователя.
3. Творимо комунікативній простір у ЗДО.

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.

7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 9/4. Особистість вихователя як організатора безконфліктної творчої освітньої діяльності ЗДО.

Мета: навчити використовувати конфліктологічно компетентні знання при вирішенні педагогічних конфліктів. Формування досвіду професійної конфліктологічної діяльності.

Основні поняття: конфліктологічна компетентність, професійний конфлікт, педагогічний конфлікт.

План:

11. Показники творчої освітньої діяльності в ЗДО.
12. Роль вихователя у забезпеченні результативної освітньої діяльності в ЗДО.
13. Аналіз освітньої програми ОПП Дошкільна освіта 2024 року в КЗВО «Луцький педагогічний коледж» ВОР.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти) з дискусійним обговоренням:***

1. Конфліктологічна компетентність вихователя в системі професійної компетентності.
2. Аналіз ОПП Дошкільна освіта.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

1. Розкрийте зміст основних компонентів конфліктологічної компетентності педагога: конфліктологічних знань, вмінь, педагогічної позиції, стилю поведінки.
2. Поясність значення понять «конфліктологічна компетентність», «конфліктологічна готовність», «конфліктологічна культура». Обґрунтуйте відповідь.
3. Вирішіть запропоновані вам педагогічні конфлікти, дотримуючись такої послідовності дій: конструювання (аналіз – прогноз – проект); здійснення (план – стратегія – тактика); оцінка (аналіз – узагальнення – висновок).
4. Наведіть приклади конфліктних ситуацій у ЗДО.

5. Проаналізуйте ступінь сформованості власної конфліктологічної компетентності у процесі навчально-професійної діяльності, й іншої обраної вами особи:

1) Частота участі в конфліктних ситуаціях і конфліктах (часто, рідко, одиничні випадки).
2) Тип конфлікту, у якому берете участь (вертикальний, горизонтальний, конфлікт інтересів, когнітивний, моральний, організаційний, відкритий, прихований, емоційний, інший).
3) Об'єкт конфлікту, у якому берете участь (умови навчальної праці, недоліки в організації навчальної праці, невідповідність прав і обов'язків, низький рівень дисципліни інших студентів, незнання навчального матеріалу, психологічна несумісність, особиста ворожість, порушення етичних норм).
4) Емоції, що супроводжують конфліктну поведінку (гнів, злість, роздратування, нетерпіння, образа, наснага, інтерес до опонента, надія на успіх, задоволення від точно знайденої і прийнятої опонентом аргументації і т.п.).
5) Адекватність ініціювання конфлікту (враховуєте / не враховуєте умови розгортання ситуації; загострюєте всі ситуації навчальної взаємодії; провокуєте викладача і студентів на захисні реакції, використовуєте лайливу лексику; уникаєте ситуацій загрози особистісному статусові в навчальній групі тощо).
6) Ставлення до опонента (антагоніст, ворог, конкурент, супротивник, суперник, партнер).
7) Реалізація активних конфліктних стратегій (наполегливість / не наполегливість у досягненні заявлених позицій у конфліктній ситуації).
8) Форми конфліктної поведінки (мовчання, демонстративний відхід, затаєний гнів, ігнорування кривдника, дошкульні зауваження, сварка, застосування фізичного насильства, звертання до третьої особи, пошук союзників для підтримки, поступка, діалог, суперечка, погрози, осудження, полеміка, обвинувачення).
9) Конфліктні стратегії, які використовуєте (суперництво, співробітництво, компроміс, відхід, пристосування).
10) Способи вирішення конфлікту (суперечка, застосування санкцій, указівка на порушення, контроль негативних емоцій, непрямий вплив, критика, терпимість і доброзичливість, дискусія, переконання).
11) Продуктивність конфліктної взаємодії (досяжності конфліктної цілі) обраної конфліктної стратегії; змістовна сторона реалізованих конфліктних способів вирішення конфліктів (точність аргументів, переконливість доводів, ясність змісту конфліктної взаємодії).

Дидактична гра "Засоби конструктивного вирішення конфліктів"

Мета гри: набуття практичних навичок у керуванні, вирішенні конфліктів.

Етапи гри:

1. "Знайомство" – створення атмосфери довіри, відкритості. Висловіть свої характерні якості у формі прислів'я, віршу, слів з пісні, афоризму тощо.
2. "Лист очікування". Коротка відповідь кожного з учасників:

"Чого ви очікуєте від гри, що бажаєте отримати за її результатами?" (запис відповідей на дошці).

3. "Пакет ролей" (У залежності від кількості учасників можна дві особи на одну роль): "клієнт", "організатор – соціальний працівник", "критик", "співчуваючий", "той, хто опирається", "ерудит-теоретик", "незалежний генератор ідей", "емоційний лідер", "песиміст".
4. "Зміст конфліктної ситуації". На прийом до соціального працівника прийшли мати та дочка, які скаржаться одна на одну.

Мати: "Допоможіть, моя дочка (17 років) зовсім мене не поважає. Не виконує мої прохання, грубіянить, товаришує з сумнівною компанією. Не реагує на мої заборони. Я пообіцяла сховати всі її речі, щоб вона не могла виходити увечері до своїх приятелів. Дочка заявила, що зовсім піде з дому ".

Дочка: "Мені набридла ця опіка, я вже не маленька і можу самостійно розпоряджатися своїм життям. Ніякої поганої компанії у мене немає, хоча хлопці старші за мене. Ми не наркомани і не бандити, просто у нас спільні інтереси – сучасна молодіжна музика. Я ходила туди і буду ходити. Якщо мама не дозволить, піду з дому "

Після розігрування цієї ситуації («мати» і «дочка») соціальний працівник просить висловитися всіх учасників відповідно до обраної ними ролі.

Наприклад: "Я, як "песиміст", вважаю, що цю ситуацію вирішити неможливо. От побачите, дочка піде з дому".

"Співчуваючий" – "Я вважаю, що дочка має рацію, я їй співчуваю – мати таку матусю, яка є справжнім диктатором. ", тощо.

5. "Генератор ідей підбиває підсумки" – до чого схильна більшість.
6. "Ведучий" пропонує повернутися до "Листа очікування" і опитує кожного учасника, наскільки справдилися їх очікування і чому не справдились. Порівнює із записами на дошці, написаними до початку гри

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.

3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7.Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 10/1. Поняття готовності до професійної діяльності: підходи, сутність, структура, функції.

Мета: розкрити зміст понять готовності до професійної діяльності, структура готовності до професійної діяльності; “емпатія”, “рефлексія”, “толерантність”, “емоційна стійкість”.

Основні поняття: готовність, готовність до професійної діяльності, структура готовності, емпатія, рефлексія, толерантність, емоційна стійкість.

План:

1. Поняття готовності до професійної діяльності: сутність, анліз різних підходів.
2. Структура готовності до професійної діяльності; функції.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти) з дискусійним обговоренням:***

1. Емпатія як складова професійної компетентності педагога ЗДО.
2. Поняття рефлексії і її видів. Значущість рефлексії у ситуаціях конфліктної взаємодії.

3. Поняття толерантності у діяльності вихователя ЗДО. Поняття емоційної стійкості.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

1. Підготуватися до обговорення питань:

- Які прагнення, бажання, потреби найчастіше утягують людину у конфлікт?
- Що допомагає людині стримуватися у конфлікті, а що сприяє активному продовженню конфлікту?
- Перерахуйте конфліктогенні якості особистості у інтелектуальній сфері. Якими діагностичними методами визначають рівень їх сформованості?
- За якими ознаками визначають конфліктну або неконфліктну людину?
- Які емоційні стани відчуває індивід у конфлікті?
- Що таке "ціннісні орієнтації"? Яку роль вони відіграють у конфліктній поведінці? Якою, на ваш погляд, повинна бути система ціннісних орієнтацій сучасного викладача?

2. Наведіть власні методи керування конфліктними емоційними станами.
3. Перелічіть причини, що призводять до виникнення конфліктів у вищому навчальному закладі.
4. Пригадайте людину, яка вам неприємна. Знайдіть причину власної антипатії.
5. Що необхідно педагогу ЗДО для того, щоб бути толерантним?
6. Вправа "Незакінчені речення". Висловіть власну точку зору.

1) Як педагог, я намагаюсь...
2) Вихователь повинен уміти...
3) У конфлікті я...
4) Як педагог, я буду...
5) У своїй праці я дійсно намагаюсь...
6) Приймаючи рішення, я намагаюсь....
7) Спостерігаючи за конфліктом, я.....
8) Як професіонал я була б задоволена (був би задоволений), якщо....
9) Свої стосунки із людьми я можу назвати.....
10) Свої стосунки з колегами я можу охарактеризувати як.....

7. ***Вправа*** "Назви емоційний стан " – стимулює увагу до партнера і усвідомлення ознак, якими ми визначаємо його емоційний стан.

Один з учасників уважно дивиться на свого сусіда і каже: "Мені здається, що ти зараз.....", – називаючи емоційний стан, у якому, на його думку, перебуває співрозмовник. Той, кому це сказали, погоджується або не погоджується або уточнює слова партнера і в свою чергу називає емоційний стан наступного учасника. Після того як коло замкнеться, пропонується обговорення способів, якими користувалися учасники, визначаючи емоційний стан один одного.

8. ***Вправа*** “Моя поведінка у конфлікті”.

Ви могли помітити, що неоднаково реагуєте у різних конфліктних ситуаціях. Ваша реакція залежить від осіб або положень, з якими Ви зіштовхуєтеся. Ви реагуєте агресивно, коли Вас застають зненацька, чи лишаєтесь цілком спокійним? Які ситуації спонукають Вас стримувати власні почуття? Спробуйте знайти причини, які спонукають Вас реагувати тим чи іншим чином, поміркуйте, чому це відбувається. Які люди Вас дратують при цьому?

Я реагую на конфлікт таким чином:_____

Я реагую так чи інакше у таких випадках:_____

Я реагую так чи інакше у спілкуванні з такими людьми:_____

Опишіть реакцію деяких ваших знайомих на конфлікт

ХТО	РЕАКЦІЇ НА КОНФЛІКТ

Як вплинуло на вашу поведінку і ставлення до конфлікту те, що ви усвідомили раніше?

_____

9. Опишіть ситуації, які відбувалися з вами у минулому або в теперішньому, під час яких ви втрачали над собою контроль, діяли не згідно з обставинами, могли б поводити себе краще_____

Які події, ситуації, або люди виводили вас з себе?_____

Які реакції відбувалися у вашому організмі?_____

_____

Які шляхи заспокоєння ефективно діяли на вас?_____

Яка нова думка змінила ту, що вивела вас із рівноваги?_____

Як я оцінюю свою здатність зберігати спокій душі й тіла у конфлікті?_____

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.

4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7.Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 10/2. Готовність майбутнього вихователя до конструктивного вирішення конфліктів як складова професійної компетентності.

Мета: розкрити зміст, структуру, функції готовності вихователя до професійної діяльності, структура готовності до професійної діяльності.

Основні поняття: готовність, готовність до професійної діяльності, структура готовності, специфіка готовності майбутнього вимихователя до профеійної діяльності.

План:

1. Поняття готовності вихователя до професійної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти.
2. Структура готовності вихователя до професійної діяльності в сучасному ЗДО; функції.

📖 ***Теми презентаційних доповідей (за вибором здобувача освіти) з дискусійним обговоренням:***

1. Теоретичні основи готовності до професійної діяльності здобувачів вищої освіти спеціальності 012 дошкільна освіта.
2. Формування професійної компетентності майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти.
3. Компетентнісна модель сучасного вихователя ЗДО.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

1. Розробити та презентувати комунікативно компетентнісну модель вихователя ЗДО (за вибором здобувача освіти: описову, схематичну, змішану).
2. Розробити модель конфліктологічної компетентності сучасного вихователя ЗДО.

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 10. Методи діагностування готовності до творчої безконфліктної педагогічної діяльності.

Мета: розкрити поняття методики діагностування та зміст методів діагностування готовності вихователя до професійної діяльності.

Основні поняття: готовність до професійної діяльності, методи діагностування готовності майбутнього вимихователя до профеійної діяльності.

План:

1. Поняття діагностування готовності вихователя до професійної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти.
2. Аналіз методів діагностування готовності вихователя до професійної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти.

📖 ***Теми презентаційних доповідей з дискусійним обговоренням:***

1. Теоретичні основи діагностування готовності до професійної діяльності здобувачів вищої освіти спеціальності 012 дошкільна освіта.
2. Моніторинг готовності здобувачів освіти до конструктивної міжособистісної взаємодії.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

Розробити та презентувати програму моніторингу готовності здобувачів освіти до професійної діяльності в ЗДО.

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема10/3. Самодіагностування готовності здобувачів освіти до конструктивної педагогічної діяльності в ЗДО: програма, інструментарій, аналіз.

Мета: розкрити поняття методики самодіагностування та зміст методів самодіагностування готовності вихователя до професійної діяльності.

Основні поняття: готовність до професійної діяльності, методи самодіагностування готовності майбутнього вимихователя до профеійної діяльності.

План:

1. Поняття самодіагностування готовності вихователя до професійної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти.
2. Аналіз методів діагностування готовності вихователя до професійної діяльності в сучасному закладі дошкільної освіти.

Діагностичні методи дослідження показників готовності майбутніх вихователв до організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку (особистісний вимір)

ПОКАЗНИКИ	МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ
Мотиваційно-ціннісний критерій	
- інтерес до організації освітньої діяльності дітей, його поєднання з професійним інтересом; - мотивація до професійної діяльності; - ставлення до соціальних норм і цінностей; - сформованість загальнолюдських цінностей, наявність професійних цінностей.	психодіагностична методика К. Земфір в модифікації А. Реана дослідження мотивації професійної діяльності, експрес-діагностика соціальних цінностей особистості, дослідження цінностей особистості (методика М.Рокича)
Пізнавально-інформаційний критерій	
- знання теоретичних основ організації освітньої діяльності в сучасному ЗДО, її психолого-педагогічного та методичного забезпечення; - володіння методами наукового пізнання; - володіння знаннями з технологій	аналіз творчих робіт студентів, тест «Незакінчені речення».

і фахових методик організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку.	
Діяльнісно-комунікативний критерій	
- моделі соціальної поведінки і діяльності майбутнього вихователя; - вміння проектування алгоритму дій в організації освітньої діяльності дітей дошкільного віку; - уміння організації та проведення дитячого дозвілля (організаторські, комунікативні, вміння формувати цілі й завдання, прогнозувати програму індивідуальної участі дитини в дозвіллі та її розвитку; моделювати зміст, форми та методи освітньої діяльності й можливі виховні ситуації; вміння реалізувати поставлені завдання; добирати оптимальні види, форми, методи); - вміння взаємодіяти (співпрацювати в групі та команді, виконувати різні ролі й функції; вміння проявляти ініціативу; вміння встановлювати доцільні, доброзичливі стосунки, проявляти педагогічний такт, вимогливість і принциповість, контролювати свої дії); - вміння об'єктивно оцінювати результати діяльності й розвивати власну суб'єктність і суб'єктність вихованців; - вміння проявляти творчий потенціал.	бесіда, аналіз дій у взаємодії, в ситуації, методика виявлення творчого потенціалу особистості студента (Н. Кіршевої, Н. Рябчикової); діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (за В.Бойко); методика на виявлення комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ-1); діагностика комунікативної толерантності (В.Бойко); діагностика потреби у спілкуванні (за Ю.Орловим); діагностика рівня полікомунікативної емпатії (І.Юсупов); тест «Визначення стилю поведінки в конфліктній ситуації»; методика „Вибір учинку"; діагностика лідерських здібностей (методика Є. Жарикова, Є. Крушельницького).
Рефлексивно-саморегулятивний критерій	
- наявність у майбутніх вихователів рефлексії;	Методика вивчення рівня самооцінки та самооцінки психологічної адаптивності,

- адекватність самооцінки; - володіння навиками самоаналізу, саморегуляції, самооцінки і самоконтролю, самоактуалізації, спрямованими на розвиток власної суб'єктності у професійній діяльності.	визначення самооцінки рівня онтогенетичної рефлексії, самооцінки комунікативного контролю (соціальна гнучкість); діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції, дослідження суб'єктності студентів в освітньому процесі.

📖 ***Теми презентаційних доповідей з дискусійним обговоренням:***

1. Теоретичні основи самодіагностування готовності до професійної діяльності здобувачів вищої освіти спеціальності 012 дошкільна освіта.
2. Самомоніторинг готовності здобувачів освіти до конструктивної міжособистісної взаємодії.

✍ ***Рекомендовані завдання для практичного виконання:***

Розробити та презентувати програму самомоніторингу готовності здобувачів освіти до професійної діяльності в ЗДО.

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.
8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для

студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Тема 10/4. Програма професійного самовдосконалення: мета, зміст, методи, очікувані результати.

Мета: на основі усвідомленого розуміння сутності поняття професійного самовдосконалення та знання методик самодіагностування готовності вихователя до професійної діяльності навчитись складати програми професійного самовдосконалення.

Основні поняття: програма професійного самовдосконалення, готовність до професійної діяльності, методи самодіагностування готовності майбутнього вимихователя до профеійної діяльності.

План:

1. Сутність професійного самовдосокналення, структура та функції.
2. Програма професійного самовдосконалення.

📖 ***Теми презентаційних доповідей з дискусійним обговоренням:***

Розробити та презентувати авторську програму професійного самовдосконалення (на основі аналізу результатів самомоніторингу готовності до конструктивної міжособистісної взаємодії з дітьми та батьками, громадськістю).

Рекомендована література:

1. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник. Київ.: КНЕУ, 2005. 336 с.
2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
3. Галузяк В.М. Педагогічна конфліктологія: навч посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.
4. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.4.
5. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
6. Орлянський, В. С. Конфліктологія : рек. МОН України як навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 158с.
7. Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма,таблиці. Навчальний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с.

8. Савенкова Л. О. Педагогічне спілкування. Київ : КНЕУ, 2005. 140 с.
9. Тихомирова, Є. Б. Конфліктологія та теорія переговорів : підручник : затв. МОН України як підручник для студ. ВНЗ. Суми : Університетська книга, 2018. 239с.
10. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр. Мукачево: вид-во МДУ, 2018. 215 с.

Критерії оцінювання

Бал	**Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті**		
	Характер пізнавальної діяльності	***Структура відповіді***	***Характер відповіді***
Мінімальна кількість	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення переважної кількості позицій	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів
Вище середньої	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

Критерії оцінювання презентації-виступу

Критерій		**Кількість балів**
1. Організація презентації	СТРУКТУРА ПРЕЗЕНТАЦІЇ Вступ План Підсумок Висновок Логічність побудови презентації	
	ПІДСУМКИ/ВИСНОВОК: Чіткість і правильність підсумків та висновків по проєкту	
2 Використання візуалізації	Чи підкріплювали слайди слова доповідача. Чи є зайві слайди?	
	Один шаблон на усю презентацію.	
	ПРАВИЛЬНІСТЬ ОФОРМЛЕННЯ СЛАЙДІВ (помилки у написанні слів, граматичні помилки, кількість тексту на слайдах, шрифти…)	
3.Обізнаність з темою презентації	РОЗКРИТТЯ ТЕМИ (повне-неповне)	
	Відповіді на запитання по темі проекту	
4. Представлення презентації	Зоровий контакт з аудиторією (здобувач не читає текст презентації)	
	body language, жарт (невербальні засоби комунікації)	
	Креативне завершення презентації	
5 Час	TIME MANAGEMENT Чи вклався доповідач у відведений на презентацію час?	
	ТЕМП МОВЛЕННЯ : звичайний, надто швидко, надто повільно, навмисне затягування часу	
ВСЬОГО БАЛІВ		

САМОСТІЙНА РОБОТА
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

У процесі вивчення вибіркового освітнього компоненту «Основи педагогічної конфліктології» значна увага приділяється самостійній роботі здобувачів освіти, що передбачає розвиток у них здатності самостійно контролювати, регулювати та корегувати своє навчання, особистісний та професійний розвиток. Роль викладача при цьому полягає в мотивуванні та формуванні вмінь самоконтролю, саморегуляції та самокорекції.

У цьому випадку навіть без зовнішнього контролю з боку викладача пізнавальна

діяльність студента буде відбуватися не стихійно, а цілеспрямовано з урахуванням його потреб і можливостей.

На самостійне опрацювання при опануванні кожної теми курсу виносяться окремі теоретичні питання, які не знаходять повного свого висвітлення на лекційних і практичних заняттях.

Опрацювання цих питань поглиблює знання студентів із кожної теми.

Назва теми
Виникнення поняття конфлікту. Аналіз різних підходів до розкриття сутності конфлікту. Українська конфліктологічна школа.
Механізми виникнення конфлікту. Стадії (фази) протікання. Структура конфлікту. ***Презентація схематичного зображення структури конфлікту.***
Інтраперсональні конфлікти. Інтерперсональні конфлікти: а) конфлікт між особистостями; б) конфлікт між особистістю та групою; в) конфлікт між групами. ***Порівняльна таблиця типів конфліктів за різними критеріями.***
Метод і сітка вибору стилю поведінки Томаса-Кілменна. Методи вирішення міжособистісних конфліктів: усунення, пристосування, суперництво, компроміс, співробітництво; примус, переговори. ***Детальний аналіз одного із вибраних здобувачем освіти методів у контексті педагогічної діяльності в ЗДО.***
Підготовка до здачі змістового **модуля 1**: до усного *опитування* (**теми 1-4**); письмове тестування.
Суперечності навчально-виховного процесу (на мікро- та макрорівнях). Особливості конфліктів у ЗДО: типи, причини. Загальні причини виникнення педагогічних конфліктів в освітній діяльності. ***Складання та презентація карти конфлікту у ЗДО*** **(змодельований конфлікт за вибором здобувача освіти).**
Конфліктогени в освітній діяльності ЗДО: цільові, змістові, корекції та контролю. Комунікативні конфліктогени. Характеристика бар'єрів у педагогічному спілкуванні. Аналіз різних систем позиційного ставлення "батько", "дорослий", "дитина" у міжособистісній взаємодії, їх аналіз. Аналіз різних моделей педагогічної взаємодії. Педагогічне спілкування. ***Обґрунтування та презентація ефективної моделі педагогічної взаємодії*** **(за вибором здобувача освіти).**
Стилі поведінки у педагогічному конфлікті. Вибір найбільш ефективного стилю педагогічного спілкування. Способи вирішення педагогічних конфліктів. ***Схематично зобразити модель управління педагогічним конфліктом: принципи, підходи, способи*** **(за вибором здобувача освіти).**
Підготовка до здачі **змістового модуля II** (**теми 5-7**). Презентації повідомлень.
Поняття комунікативності особистості: сутність, структура, функції. Комунікативність як особистісне утворення. Поняття комунікативної компетентності сучасного фахівця. ***Розробити та презентувати комунікативно компетентнісну модель вихователя ЗДО (за вибором здобувача освіти: описову, схематичну, змішану).***

Дослідження причин та специфіки конфліктів у ЗДО; їх типи. Взаємозв'язок комунікативної та конфліктологічної компетентностей. Комунікативна компетентність педагога ЗДО як умова конструктивного попередження та вирішення конфліктів. ***Розробити модель конфліктологічної компетентності сучасного вихователя ЗДО.***
Моніторинг та самомоніторинг готовності здобувачів освіти до конструктивної міжособистісної взаємодії. ***Розробити та презентувати авторську програму професійного самовдосконалення (на основі аналізу результатів самомоніторингу готовності до конструктивної міжособистісної взаємодії з дітьми та батьками, громадськістю).***
Підготовка до здачі **змістового модуля Ш (теми 8-10.**). *Підготовка до презентацій повідомлень.*

🕮 *Запитання для самостійного опрацювання матеріалу ЗМ1.*

1. Проблеми конфліктних відносин у працях мислителів Стародавнього світу, Середніх віків та епохи Відродження.
2. Погляди мислителів на конфлікт у Новий час і в епоху Просвітництва.
3. Конфліктологічні теорії 19 – 20 ст.
4. Розвиток конфліктологічної думки в Україні.
5. Форми подолання внутрішньоособистіснго конфлікту. Психологічний захист.
6. Сфери прояву міжособистісних конфліктів.

☝ *Методичні вказівки*

Відповідаючи на перше та друге питання необхідно розглянути донауковий період розвитку конфліктології, виокремити характерні ознаки поняття конфлікт у різні історичні періоди, порівняти точки зору провідних мислителів.

Третє питання передбачає розгляд соціологічної та психологічної традиції вивчення конфліктів, погляди представників класичної німецької філософії І. Канта, Г. Гегеля, Л. Фейербаха, праці К. Маркса, Г. Зіммеля.

Говорячи про розвиток конфліктологічної думки в Україні, слід наголосити, що її становлення пройшло через певні етапи, які слід охарактеризувати відповідаючи на четверте питання

Внутрішньоособистісні конфлікти виникають під впливом оточуючого середовища, у тому числі соціального. Подолання внутрішньоособистісного конфлікту – це відновлення узгодженості внутрішнього світу особистості, встановлення єдності свідомості, зниження гостроти протиріч життєвих стосунків, досягнення нової якості життя.

Відповідаючи на перше питання необхідно розглянути такі форми подолання (психологічного захисту) внутрішньоособистісного конфлікту: проекція,

ізоляція, відмова, раціоналізація, сублімація, компенсація, ідентифікація, фантазія.

Міжособистісні конфлікти класифікують за сферами їхнього розгортання (ділові, сімейні, побутові, майнові тощо), за наслідками (конструктивні, деструктивні). За критерієм реальності їх поділяють на справжні (конфлікт існує об'єктивно і сприймається адекватно), умовні (конфлікт залежить від зовнішніх обставин. Які легко змінюються), зміщені (за явним приховується інший конфлікт), латентні (існує конфліктна ситуація, але конфлікт не відбувається), хибні (не існує об'єктивних підстав для конфлікту, він відбувається через помилки сприйняття та розуміння).

📖 ***Запитання для самостійного опрацювання маттеріалу ЗМ2.***

1. Причини виникнення конфліктів у системі дошкільної освіти.
2. Стан та перспектива конфліктології освіти.
3. Метод Декартових координат.
4. Метод мозкового штурму.
5. Форми посередництва у конфлікті.
6. Основні лінії протиріч у соціально – педагогічному процесі.
7. Причини виникнення конфліктів в педагогічному процесі.

☝ ***Методичні вказівки***

Готуючи відповідь на перше питання слід окреслити причини виникнення вертикальних конфліктів (студент – викладач, викладач – адміністрація, ректорат) та горизонтальних конфліктів (студент – студент, викладач - викладач) у системі вищої освіти.

Друге питання передбачає опис сучасного стану української гілки конфліктології (аналіз останніх досліджень, публікацій) та окреслення перспектив розвитку конфліктологічної думки у системі вищої освіти.

Метод декартових координат розроблений західними дослідниками на основі уявлень французького філософа Р. Декарта про те, що наша свідомість має певну структуру і її можна уявити як простір, позначений математичними символами. Цей простір поділено на чотири квадрата за допомогою прямих, що перетинаються. У першому квадраті будуть ваші уявлення про задачу, що вирішується. До кожного квадрату необхідно записати не менш десяти відповідей чесних та відвертих. Після цього їх слід проаналізувати і ви зрозумієте вірне для вас рішення.

Метод мозкового штурму, атаки, брейнстормінг може бути використано для пошуку групою альтернатив вирішення конфлікту. Він складається з трьох етапів.

Розрізняють декілька можливих форм посередництва: медіація, фасілітація, замирення, арбітраж.

Основною метою соціально – педагогічного процесу є виховання (освіта, навчання) особистості з певними соціокультурними якостями.

Головним замовником в цьому процесі є суспільство, а виконавцем – вся система виховання і освіти. Тому на макрорівні протиріччя і конфлікти виникають між системою освіти і суспільством, на середньому рівні лінії протиріч проходять між адміністрацією та педагогами, між адміністрацією і батьками, між адміністрацією і вихованцями, на нижньому рівні протиріччя проходять по лінії «педагог- вихованець», «батьки -діти».

Причини виникнення конфліктів в соціально – педагогічному процесі можна поділити на дві великі групи: проблеми спілкування (нетактовність, запальність, нетерпимість до недоліків іншої людини, завищена самооцінка, психологічна несумісність); застаріла система адміністративного керування навчальними закладами, побудована на принципі «начальник - підлеглий», за якої бракує місця для простого людського спілкування.

📖 ***Запитання для самостійного опрацювання маеріалу ЗМ3.***

1. Педагогічна діяльність у закладах дошкільної освіти.
2. Зміст і структура професійно – етичної культури педагога.
3. Структура конфліктологічної компетентності.
4. Критерії та показники конфліктологічної компетентності педагога.
5. Конфліктологічна культура та конфліктологічна готовність педагога дошкільної освіти.
6. Поняття професійного спілкування педагога ЗДО.
7. Класифікація спілкування за сферами діяльності педагога та їх особливості.

☝ ***Методичні вказівки***

Необхідно зазначити, що в загальноосвітні заклади дитини приходить як особистість, яка розвивається і формування якої вже почалося в сім'ї. групі однолітків, найближчому мікросоціумі. Тому життя дитини в школі доцільно розглядати як органічну частину та продовження її соціалізую чого процесу. Досить часто процес соціалізації особистості в умовах загальноосвітніх закладів супроводжується появою різноманітних соціально – психологічних проблем в дитячому та підлітковому середовищі, особливостей взаємодії учнівського та педагогічного колективів, різних труднощів підлітків, пов'язаних із усвідомленням та розумінням ними власного «Я - образу». Все це викликає необхідність соціально – педагогічної роботи з вихованцями загальноосвітніх закладів, яку має здійснювати кваліфікований спеціаліст. Ним на сьогодні виступає соціальний педагог – фахівець відповідної кваліфікації, об'єктом діяльності якого є діти та молодь, що потребують допомоги й підтримки у процесі соціального становлення.

Складовою професійної культури є етична культура, в якій проявляються моральні вимоги до особистості спеціаліста. З позиції загальної культури можна розглядати такі аспекти професійно-педагогічної культури: аксіологічний, технологічний., творчий, особистісний.

Конфліктологічна компетентність включає у себе: розуміння природи протиріч і конфліктів між людьми; формування конструктивного ставлення до конфліктів; наявність вміння безконфліктного спілкування у складних ситуаціях, вміння оцінювати і пояснювати проблемні ситуації, що виникають; наявність навичок керування конфліктними явищами; вміння розвивати конструктивний початок конфлікту, який виникає; вміння передбачати можливі наслідки конфліктів; вміння конструктивно регулювати протиріччя і конфлікти; наявність навичок усунення негативних наслідків конфлікті.

Сформованість конфліктологічної компетентності педагога можна оцінити за такими критеріями: психолого-педагогічна інформованість про конфлікти; конструктивне ставлення до конфлікту; розвинуті комунікативні вміння; володіння широким діапазоном стратегій поведінки у конфлікті; емоційна стійкість; емпатія; рефлексія; відсутність конфліктофобії; усвідомлення особистості партнера по взаємодії як цінності, як цілі, а не засобу у конфліктній ситуації; усвідомлення переводу деструктивного конфлікту у конструктивний; здатність “утримувати” конфлікт (не уникати конфліктної взаємодії); усвідомлення важливості, значущості конфліктологічної компетентності для професійної діяльності педагога ЗДО.

Як засвідчують численні дослідження у галузі конфліктології випускники вищих навчальних закладів не готові працювати з конфліктом і у конфлікті, відсутня конфліктологічна готовність, грамотність і культура.

Конфліктологічну культуру можна визначити як вид професійної культури, як спосіб професійної діяльності у конфліктогенному професійному середовищі.

Сутність конфліктологічної культури полягає у регулюванні процесів професійної взаємодії (спілкування, спільна діяльність, ділові стосунки).

Конфліктолоічна готовність трактується як готовність спеціаліста до вирішення професійних конфліктологічних задач, як практична готовність до вирішення конфліктів у педагогічному процесі.

До конфліктологічної готовності відносять такі уміння: бачення та розуміння конфлікту, вміння прогнозувати, оцінювати наслідки конфлікту, володіння засобами діагностики, попередження та вирішення конфліктів, використання конфлікту у виховних цілях.

Серед численних функцій, які виконує педагог, наявна комунікативна функція,

яка реалізується завдяки наявності у фахівця відповідних умінь і навичок. Характеризуючи поняття професійного спілкування педагога ЗДО слід звернути увагу на «комунікативну професіограму» педагога, володіння ним механізмами впливу на особистість, володіння навичками безконфліктного спілкування.

Класифікуючи спілкування за сферами діяльності педагога/вихователя слід розглянути особливості спілкування педагога з дітьми, дорослими, людьми похилого віку, з людьми з особливими потребами.

Термінологічний словник

1. Арбітр – посередник, мета якого проаналізувати конфлікт, дати оцінку конфліктній ситуації і поведінці учасників з позиції соціальних норм, розробити рекомендації щодо його ліквідації або ескалації шляхом вибору способів дії, обов'язкових для учасників конфлікту.
2. Вальвація конфлікту – (від лат. valvo – маю вартість) - означає, що підвищується вартість негативних, як правило, моральних оцінок дій і намірів протилежних сторін.
3. Вирішення конфлікту – відновлення нормального спілкування.
4. Генералізація конфлікту – розширення зони конфлікту, тобто перехід до більш глибоких протиріч при зіткненні мотивів, інтересів, цілей.
5. Деструкція – діяльність, спрямована проти чиїхось інтересів.
6. Деструктивні (негативні) конфлікти – результат неадекватного сприйняття окремими учасниками конфлікту оточуючої реальності, різкого розходження поглядів, інтересів, прагнень людей, а інколи й – результат егоцентричних корисних цілей.
7. Динаміка конфлікту - хід його розвитку у часі, зміни під впливом різних внутрішніх механізмів, а також зовнішніх факторів та умов.
8. Ескалація (від лат. scala – розширення, підсилення) – характеристика динаміки конфлікту; розширення і поглиблення конфлікту, тобто залучення нових учасників і формування нових агресивних намірів; посилення інтенсивності конфлікту між двома чи кількома сторонами.
9. Інцидент (від лат. incidents- те, що відбувається) – подія, що є „детонатором" конфлікту, приводом для переходу його суб'єктів до відкритих конфліктних дій.
10. Компроміс (від лат. comprpmissum – угода, згода) - порозуміння із супротивником, що досягається шляхом взаємних поступок; пристосування до обставин.
11. Конфлікт – зіткнення двох або більше різноспрямованих сил з метою реалізації їх інтересів в умовах протидії.

12. Конфліктна ситуація – обставини, релевантні конфліктові і пов'язані з виникненням проблеми: описання конфлікту в контексті справжнього стану справ; обставини. Які пов'язані зі спробами розв'язати проблему; події, об'єкти, якості об'єктів, їх відносини, котрі „цікаві" чи „небезпечні" під кутом зору конфліктної проблеми у світлі конфліктних інтересів і побоювань.
13. Конфліктологія – відносно нова та специфічна галузь наукових знань, яка вивчає теорію та практику попередження та вирішення конфліктів.
14. Конфліктологія – практична наукова дисципліна та разом з цим область професійної діяльності, що вимагає спеціальних знань, вмінь та навичок з врегулювання конфліктів і, відповідно, спеціальної підготовки.
15. Конфліктогени – слова, наміри, дії або бездіяльність, які „сприяють виникненню конфлікту".
16. Конструктивні конфлікти (позитивні) пов'язані з розбіжностями з принципових питань, проблемами сторін, що конфліктують. Такі конфлікти мають сприяти розвитку, руху до нових цілей, і, як правило, супроводжуються формуванням нових цінностей і організаційних форм.
17. Конфронтація (від лат. con – разом і fronts- чоло) – протиборство, протистояння, зіткнення інтересів.
18. Консенсус – згода стосовно норм (спільна легітимізація, універсальна справедливість).
19. Об'єкт конфлікту – це елемент матеріальної, чи духовної сфери, який знаходиться на перетині інтересів конфліктуючих сторін.
20. Опонент (від лат. opponens – той, що заперечує) – учасник суперечки, конфлікту.
21. Передконфліктна ситуація – це такий стан загострення стосунків між майбутніми учасниками конфлікту, який свідчить про наявність об'єктивних обставин та суб'єктивного настрою людей до конфліктної взаємодії.
22. Протиборство – конфліктне суперництво.
23. Розв'язання конфлікту – така зміна у поведінці чи у властивостях одного або обох учасників, за якої вони більше не конфліктують один з одним.
24. Урегулювання конфлікту –відбувається на основі поступок сторін, переходу від стану боротьби до стану співробітництва.
25. Учасники конфлікту – люди, не задоволені спілкуванням у зв'язку з його порушенням.

Перелік контрольних запитань

Питання для семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень - репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань

основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень - репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень - творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Перший рівень

1. Визначення поняття „конфлікт".
2. Ранні уявлення про конфлікт. Донауковий етап.
3. Предмет та задачі конфліктології.
4. Місце конфліктології в системі наук.
5. Поняття про стратегії вирішення педагогічних конфліктів.
6. Поняття про методи вирішення педагогічних конфліктів
7. Причини конфліктів у ЗДО.
8. Понятійний апарат конфліктології.
9. Визначення і суть конфлікту.
10. Структура конфлікту.
11. Функції конфлікту.
12. Фази конфлікту.
13. Типологія конфліктів.
14. Поняття внутріособистісного конфлікту.
15. Дайте характеристику поняття „конфліктність".
16. Стидлі поведінки у конфліктній взаємодії.
17. Конфліктогени педагогічної системи.
18. Поняття педагогічного спілкування, його структура.
19. Комунікативність особистості.
20. Поняття конфліктологічної компетентнності.

Другий рівень

1. Структура стратегії вирішення педагогічних конфліктів.
2. Педагогічна позиція педагога у педагогічному конфлікті.
3. Поняття тактики вирішення педагогічних конфліктів.
4. Види тактик вирішення педагогічних конфліктів.
5. Прийоми вирішення педагогічних конфліктів.
6. Критерії конструктивного вирішення педагогічних конфліктів.
7. Особливості поведінки різних учасників у педагогічному конфлікті.
8. Активні конфліктні стратегії: суперництво і співробітництво.
9. Методика проведення конструктивного спору, полеміки.
10. Дайте характеристику причин конфліктів у родині.
11. Методи дослідження конфліктів та керування ними.

12. Психотравмуючі наслідки сімейних конфліктів.
13. Конструктивні технології вирішення конфліктів (консенсус, компроміс)
14. Переговори як метод вирішення конфліктів.
15. Конфліктні ситуації у роботі з батьками дітей дошкільного віку.
16. Конфлікти з колегами в ЗДО.
17. Взаємодія педагога з вихованцями.
18. Структура конфліктологічної компетентності.
19. Зміст конфліктологічної готовності педагога.
20. Конфліктна поведінка педагога.

Третій рівень

1. Захисна поведінка людини у конфліктній ситуації.
2. Картографія конфлікту.
3. Поняття комунікативної компетентності педагога.
4. Структура конфліктологічної компетентності вихователя сучасного ЗДО.
5. Базові конфліктологічні компетенції педагога/вихователя ЗДО.
6. Зміст конфліктологічної самоготовності вихователя до професійної діяльності в ЗДО.
7. Програма самомоніторингу готовності здобувача освіти до безконфліктної професійної діяльності в ЗДО.
8. Прогрма професійноо самовдосконалення в контексті формування конфліктологічної компетентності майбутнього вихователя.
9. Аналіз моделей педагогічної взаємодії.
10. Аналіз моделей системи позиційного ставлення до співрозмовника.
11. Аналіз бар'єрів у професійній діяльності вихователя ЗДО.
12. Комунікативність як професійна якість особистості вихователя.
13. Методи вирішення інтраперсонального конфлікту.
14. Проблема суїциду та його попередження у дитячому середовищі.
15. Алгоритм конструктивного вирішення педагогічного конфлікту.
16. Спілкування з «важкими» людьми: сутність, рекомендації.
17. Переговори в педагогічному середовищі.
18. Методи конструктивного вирішення педагогічних конфліктів.
19. Примус як метод вирішення конфлікту в педагогічному середовищі: за і проти.
20. Внутрішня конфліктність особистості майбутнього вихователя: сутність та шляхи подолання.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов'язати теорію і практику	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не повна	Добре (С)
64–73	Здобувач освіти демонструє:	*Середній*	Задовільно

	- репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	(Д)
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатню повноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	Задовільно (Е)
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадо-вільно з можли-вістю повтор но го скла-дання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - неграмотне і неправильне викладення	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до самостійного вирішення завдань, які	Незадові-льно з повтор - ним вивчен - ням

	відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	окреслює освітній компонент	(F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Базова

1. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення: навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.
2. Гуменюк Л. Й. Соціальна конфліктологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 564 с.
3. Дурманенко Є.А. Конфлікти в педагогічному процесі: монографія. Луцьк.: Вежа, 2003. 313с.
4. Жаворонкова Г.В. Управління конфліктами : текст лекцій : навч. Посібник. Київ : Кондор, 2011. 172 с.
5. Жила В. Способи уникнення конфліктів та подолання агресії. *Початкова освіта*. 2013. № 24. С. 28–31.
6. Кавиліна Г. К. Конфліктологія: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності: 012 Дошкільна освіта. Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2021. 153 с.
7. Казаков В. Зовнішні та внутрішні конфлікти. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг.* 2010. № 2. С. 84-97.
8. Конфліктологія: Конспект лекцій. Для підготовки магістрів усіх форм навчання /В.Я.Галаган, В.Ф.Орлов, О.М.Отич. Київ: ДЕТУТ, 2008. 293 с.
9. Кравченко Т. Характеристика міжособистісної взаємодії педагога у ситуації конфлікту та фактори, які її визначають. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород, 2009. Вип. 16/17. С. 56- 58.
10. Курбатова Н. Конфлікти в навчально-виховному процесі: технологія вирішення. *Соціальний педагог*. 2013. Травень (№ 5). С. 12– 13.
11. Кушнірук Т.Д. Методика діагностики стратегій розв'язання конфліктних ситуацій Д.Джонсона і Ф.Джонсона. *Практична психологія і соціальна робота*. 2009. № 5. С.24–25.
12. Модестова, Т. В. Конфлікт як шлях вирішення проблем у сфері міжособистісного спілкування. *Збірник. Серія: Психологічні науки: проблеми і здобутки*. Київ. міжнар. ун-т, Ін-т соц. та політичної психології НАПН України. Київ, 2015. Вип. 8. С. 130–143.
13. Нагаєв В. М. Управління конфліктами. Конфліктологія : курс лекцій (модульний варіант) : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ, 2004. С. 52–96.

14. Назарова Д. В. Психолого-педагогічне вирішення конфліктних ситуацій серед молодших школярів. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Філософія. Психологія. Педагогіка*. Київ, 2010. № 3(30). С. 163-167.
15. Орлянський В. С. Природа конфлікту. Класифікація конфліктів. Сфери розгортання конфліктів. Конфліктологія : навч. посіб. Київ, 2007. С. 19–74.
16. Прибутько П. С. Конфлікти в педагогічному процесі. Конфліктологія : навч. посіб. Київ, 2010. С. 65–70.
17. Радзієвський, В. О. Про провідні питання конфліктної субкультури. *Грані*. 2013. № 5. С. 114-118.
18. Складна ситуація - клас утік з уроку. *Початкове навчання та виховання*. 2012. № 32. С. 20,13-20,16.
19. Слободянюк А. В. Психологія управління та конфліктологія : навчальний посібник для практичних та семінарських занять. Вінниця : ВНТУ, 2010. 120 с.
20. Трущенкова І. Механізми урегулювання конфліктних ситуацій. *Сучасна школа України*. 2013. Жовтень (№ 10). С. 18–22.
21. Туркот Т. І. Педагогічна конфліктологія. Психологія і педагогіка вищої школи в запитаннях і відповідях : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ, 2011. С. 145–162.
22. Фрасолович Т. Попередження конфліктів у школі. *Психолог*. 2007. Листопад (№ 44). С. 23–25.
23. Ходарєв Д. В. Роль керівника в процесі управління конфліктами в педагогічному колективі. *Управління школою*. 2011. № 13/15. С. 60-64.
24. Шість правил дисципліни : практикум з розв'язання педагогічних ситуацій. *Шкільний світ*. 2009. Листопад (№ 44). С. 1–5.
25. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції. Київ, 2005. 185 с.

2. Допоміжна

1. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років. / наук. кер. проекту О.В. Огнев'юк; авт. кол. : Г.В. Бєлєнькая, О.Л. Богініч, В.М.Ветлугіна; наук. ред. Г.В. Бєлєнькая. Київ : ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 304 с.
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти (лист МОН України від 19.04.2018 № 1/9 249). URL : https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh doshkilnoyu-tapochatkovoyu-osvitoyu
3. Лохвицька Л. В. Парціальна програма з основ здоров'я та безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку «Про себе треба знати, про себе треба дбати». Тернопіль : Мандрівець, 2018. 120 с.

4. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитин ства, 2017. 80 с. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi rozvitku-ditej
5. Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова; наук. кер. О.Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2019. 488с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y sviti.pdf
6. Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах (лист МОН від 25.07.2016 № 1/9-396). URL : 195 https://imzo.gov.ua/2016/08/22/list-mon-vid-25-07-2016-1-9-396-pro organizatsiyu-natsionalno-patriotichnogo-vihovannya-u-doshkilnih-navchalnih zakladah
7. Щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи у дошкільних навчальних закладах (лист МОН від 02.09.2016 № 1/9-456). URL : https: https://imzo.gov.ua/2016/09/08/list-mon-vid-02-09-2016-1-9-456-shhodo organizatsiyi-fizkulturno-ozdorovchoyi-roboti-u-doshkilnih-navchalnih-zakladah

Інформаційні ресурси

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%2 0Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Всеосвіта – спільнота активних освітян. URL : https://vseosvita.ua/
3. Державна науково-педагогічна бібліотека В. О. Сухомлинського. URL : http://dnpb.gov.ua/u України імені 196
4. Закон «Про дошкільну освіту». URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL : http://www.nbuv.gov.ua/
6. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. URL : http: //www.mon.gov.ua
7. Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти. URL : https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih rekomendacij-do-onovlenogo-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti

Євгенія ДУРМАНЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Анотація освітнього компонента. Дозвіллєва діяльність є важливим засобом розвитку та становлення особистості дитини раннього та дошкільного віку. Гра як різновид дозвіллєвої діяльності є провідним видом організації життєдіяльності дітей раннього та дошкільного віку. Звідси важливим у професійній підготовці майбутніх вихователів є формування особливої професійної компетентності як здатності організувати дітей до активності, до ігрової діяльності, навчити їх працювати в команді, дотримуватись правил і норм. З огляду на це, вивчення здобувачами освіти освітнього компоненту «Організація дозвіллєвої діяльності дітей» є доцільним і актуальним.

Мета освітнього компоненту: на основі усвідомлених системних знань здобувачів освіти про дозвілля як особливий діяльнісний спосіб особистісного розвитку дитини раннього та дошкільного віку сформувати в майбутніх фахівців комунікативні та організаторські якості як провідні у професійній компетентності майбутнього педагога ЗДО, а також формування здатностей до міжособистісної взаємодії та працювати в команді й вести за собою.

Основними завданнями вивчення є: сформувати у здобувачів освіти знання про дозвілля, дозвіллєву діяльність; структуру та функції дозвіллєвої діяльності й характерні ознаки дитячого дозвілля; ознайомлення з завданнями та принципами організації дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку; – формувати знання про роль і місце дозвіллєвої діяльності в сучасній освітній системі; поглибити знання студентів/студенток про види, типи та форми дозвілля дітей дошкільного віку; особливості організації дитячого дозвілля в сім'ї; розвивати вміння студентів/ студенток організовувати дозвілля дітей дошкільного віку в умовах ЗДО та в домашніх умовах; розширювати педагогічні знання; впроваджувати їх у практику професійної діяльності; здійснювати самомоніторинг готовності до організації дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку.

Програмні компетентності

Інтегральна компетентність КІ - здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в галузі дошкільної освіти з розвитку, навчання і виховання дітей раннього і дошкільного віку, що

передбачає застосовування загальних психолого-педагогічних теорій і фахових методик дошкільної освіти, та характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

КЗ 6 - здатність до міжособистісної взаємодії;

КЗ-7 - здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями; КЗ-8 - здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Фахові компетентності:

КС1- здатність працювати з джерелами навчальної та наукової інформації; КС-2 - здатність до розвитку в дітей раннього і дошкільного віку базових якостей особистості (довільність, самостійність, креативність, ініціативність, свобода поведінки, самосвідомість, самооцінка, самоповага);

КС-3 - здатність до розвитку допитливості, пізнавальної мотивації, пізнавальних дій у дітей раннього і дошкільного віку;

КС-6 - здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку навичок свідомого дотримання суспільно визнаних морально-етичних норм і правил поведінки;

КС-16 - здатність до виховання у дітей раннього і дошкільного віку толерантного ставлення та поваги до інших, попередження та протидії булінгу;

КС-18 - здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками;

КС-19 - здатність до комунікативної взаємодії з дітьми, батьками, колегами.

Як вибіркова дисципліна освітній компонент «Організація дозвіллєвої діяльності дітей» забезпечує формування *компетентностей: організаційно-комунікативної як здатності до міжособистісної взаємодії та лідерської як здатності працювати в команді й вести за собою.*

Результати навчання

Програмні результати навчання за ОПП.

ПРН1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку;

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та

особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками;

Після закінчення вивчення здобувачі освіти повинні *знати:* сутність, функції, принципи, форми та методи організації дитячої дозвіллєвої діяльності; *вміти* організовувати дитяче дозвілля в умовах ЗДО та в домашніх умовах (з урахуванням вікових та психо-фізіологічних особливостей особистісного розвитку та становлення дітей раннього та дошкільного віку).

Зміст освітнього компонента

ЛЕКЦІЇ

<u>Тема 1</u>. Сутнісно-структурний аналіз понять дозвілля, дозвіллєвої діяльності.

План

1. Структура вільного часу.
2. Тривекторна модель дозвілля. Дозвілля за Ж. Дюмазедьє.
3. Характерні ознаки дозвілля. Основні параметри дозвілля як соціально-культурного явища.
4. Структурний аналіз поняття дозвіллєвої діяльності особистості.

Ключові поняття: дозвілля, структура дозвілля, модель дозвілля, дозвіллєва діяльність особистості.

Мета: сформувати у здобувачів освіти усвідомлене сприйняття змісту понять дозвілля, дозвіллєвої діяльності, їх структури та ролі в життєдіяльності особистості.

ПРН1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку;

Дозвілля, як науковий термін, походить від латинського слова «licere», що у перекладі означає «бути дозволеним», французького слова «loisir» («вільний час») та англійського слова «leisure» («свобода вибору дій»). Отже, дозвілля можливе лише у вільний час, передбачає свободу вибору дій, тому є складовою вільного часу. З огляду на це, фактично, у вивчені дозвіллєвих проблем тісно стикаються такі поняття як: «вільний час», «відпочинок»,

«дозвілля», «дозвіллєва діяльність», у тлумаченні яких існують спільні, подібні та відмінні риси.

Якщо говорити про вільний час, то в його структурі, на думку Н. Флегонтової, умовно можна визначити два рівні (рис. 1.1.):

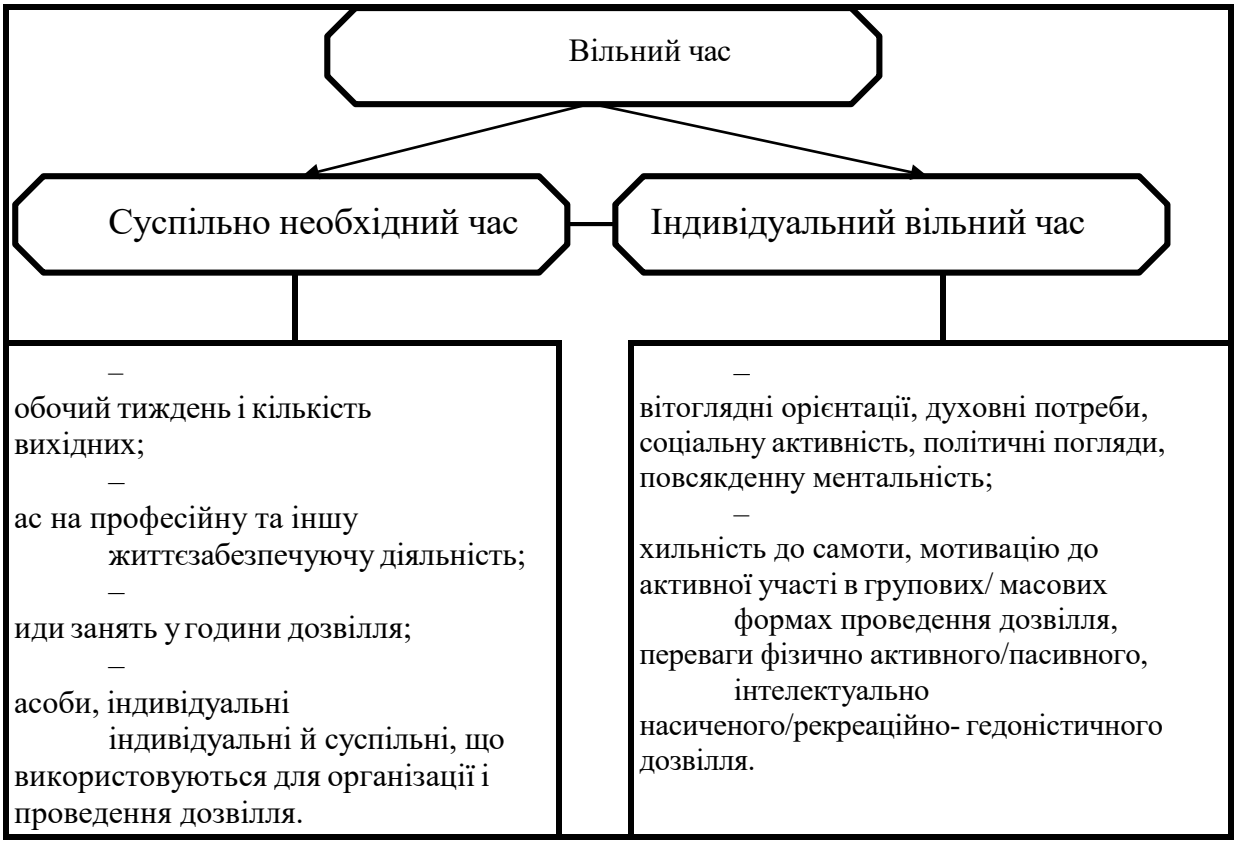

Рис. 1.1. Структура вільного часу

Ж. Дюмазедьє визначає дозвілля як «гасло трьох Д»: détente de relaxation (розслаблення), divertissement (розвага), developement (розвиток). Відповідно його позиції, дозвілля – це діяльність окрім тієї, яка пов'язана з роботою, сім'єю і суспільством, до якої людина звертається за своїм бажанням для того, щоб розслабитися, урізноманітнити і розширити сферу пізнання й участі у громадському житті, проявити свої творчі можливості

Наступні специфічні ознаки дозвілля:

- *свобода вибору дозвілля,* оскільки дозвілля передбачає звільнення людини від тих обов'язків, які покладені на неї різними соціальними інститутами;

- *добровільна участь*, оскільки дозвіллєва ініціатива виявляється не просто в діяльності, а в діяльності добровільній і свідомій, що співпадає з інтересами та уподобаннями особистості, заради самореалізації. Дозвіллєва діяльність особистості залежить переважно від внутрішніх потреб та мотивів; – *спонтанність та гнучкість дозвілля*, що передбачає добровільне включення особистості у дозвіллєву діяльність, можливість у будь-який час розширити або звузити самостійно визначене коло дозвіллєвих занять або вийти за його межі чи взагалі відмовитись від участі в них;

– *бажання отримати радість та задоволення*. Фундаментальними ознаками дозвілля вважаються отримання задоволення, розваги та відпочинок,

урізноманітнення життя. «Ця винагорода може вимагати боротьби з конкурентом або з власним «Я», самодисципліни, зусиль, причому досить значних, на удосконалення своєї діяльності або отримання мудрості, але і ця дисципліна, і ці умови обираються добровільно в очікуванні задоволення, яке є безкорисним, тобто не має практичної значимості. Особистість обирає конкретний вид дозвіллєвої діяльності з різних причин: прагне набути нового досвіду, поспілкуватися з друзями, відпочити від роботи, поглибити свої знання, принести користь суспільству, зміцнити здоров'я, розвинути вміння та здібності; тма в будь-якому випадку вона бажає отримати задоволення від обраного виду дозвілля;

– *компенсаційність дозвілля*, яка виявляється у самоствердженні та реалізації тих творчих потенцій молодшого школяра, які не можуть розкритись у освітній, сімейній сферах.

Ю. Жданович наголошує, що *дозвілля характеризується такими показниками,* як:

– *обсяг* – це кількісний показник вільного часу, який вимірюється в годинах (хвилинах) і показує, скільки часу школярі займаються вибраним ними видом діяльності за власними інтересами чи уподобаннями;

– *структура дозвілля* носить індивідуальний характер, включає головні та другорядні види діяльності школяра у вільний час;

– *зміст дозвілля* – якісний показник використання вільного часу, що відображає спрямованість інтересів і потреб школяра та мотиви того чи іншого виду діяльності. Відтак, дозвілля є змістовною складовою вільного часу людини, групи, суспільства в цілому, яка використовується для відновлення і розвитку фізичних та духовних сил. Принципово важливо, що вільний час може бути змістовно різним. Людина на свій розсуд, добровільно обирає дозвіллєві заняття відповідно до власних цінностей.

Дозвіллєва діяльність визначається як вільна, як така, що обирається індивідом за його потребами та інтересами, а не є викликаною тиском зовнішніх обставин. Проте «вільна» не є безконтрольна: адже, якщо вона не спрямовується педагогом, то опиняється під впливом негативних чинників.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що вченими *дозвіллєва діяльність потрактована як:*

– спосіб існування і розвитку соціальної дійсності, прояв соціальної активності, цілеспрямоване віддзеркалення і перетворення навколишнього світу (О. *Бойко)*;

– свідома активна діяльність людини, спрямована на задоволення потреб у пізнанні власної особистості й навколишнього світу, що здійснюється в умовах безпосередньо й опосередковано вільного від праці часу (І. *Ісаєва*);

– ціннісно зумовлене вільне обрання та здійснення активних дій соціальними суб'єктами з метою задоволення духовних і соціальних потреб у дозвіллєвому просторово-інституціональному середовищі (Н. *Максимовська)*; – вільна діяльність, така, що обирається індивідом за його потребами та

інтересами, а не є викликаною тиском зовнішніх обставин (Ю. Бардашевська). У дозвіллєвій діяльності реалізуються різні прояви особистості, здійснюється непримусовий вибір, відповідно до ціннісних орієнтацій, мотивів, уподобань людини. Не примусовий, тобто вільний вибір діяльності уможливлює аналіз змісту дозвілля як «свободу для …», але не «свободу від …» правил соціального життя, як зазначає Н.Максимовська. Тобто, основним у дозвіллєвій діяльності є задоволення соціальними суб'єктами власних духовних і соціальних потреб у дозвіллєвому середовищі, дотримуючись вимог соціального життя.

Дозвіллєва діяльність може бути наповнена різним змістом, який, або сприяє розвитку особистості. Тобто вільний час можне бути використаний раціонально або нераціонально. При цьому ефективність виховного чи самовиховного процесу у вільний час підвищується лише за умови його раціонального використання або організації, тобто змістовно проведеного дозвілля. Тому, раціонально організована структура дозвілля людини служить підставою для її всебічного й гармонійного розвитку і включає такі компоненти (Рис. 1.2):

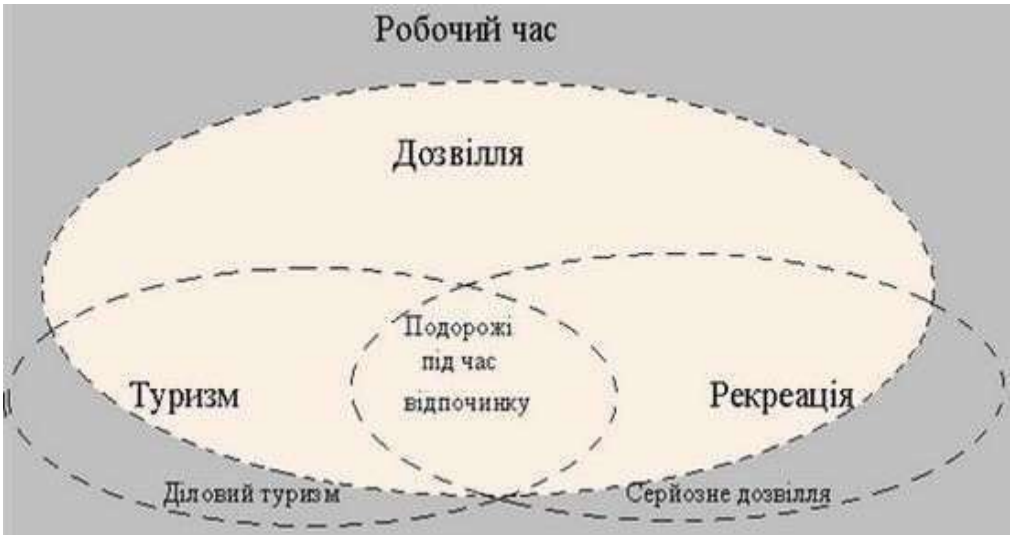

Рис. 1.2. Структура дозвілля в контексті розгляду вільного часу особистості

Аналізуючи далі наукові доробки О. Голіка, визначаємо, що дозвілля має свої обсяги та структурне наповнення. Структура дозвілля, на його думку,

охоплює споживання культурних цінностей, спілкування, творчі заняття, рекреаційні та оздоровчі заходи, суспільно-корисну роботу, самоосвіту, пасивний відпочинок, асоціативні прояви і пропонує таку структуру дозвілля (Рис.1.3).

Рис. 1.3. Структура дозвілля (дозвіллєвої діяльності) за О.Голіком

<u>Тема 2.</u> Дозвіллєва діяльність у системі освітнього процесу в ЗДО.

План

1. Характерні ознаки дитячої дозвіллєвої діяльності. Принципи організації дитячого дозвілля.
2. Дозвілля в освітньо-розвивальному середовищі ЗДО.
3. Особливості організації дозвілля дітей раннього та дошкільного віку.
4. Специфіка організації дозвілля дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові поняття: дозвіллєва діяльність, принципи дозвіллєвої діяльності, дитяче дозвілля, функції дитячого дозвілля, організація дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку.

Мета: сформувати у здобувачів освіти усвідомлене розуміння сутності поняття дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку, визначення особливостей та специфіки організації для дітей з особливими освітніми потребами.

ПРН1. Розуміти і визначати педагогічні умови, закономірності, принципи, мету, завдання, зміст, організаційні форми, методи і засоби, що використовуються в роботі з дітьми від народження до навчання у школі; знаходити типові ознаки і специфіку освітнього процесу і розвитку дітей раннього і дошкільного віку.

Дозвіллєва діяльність є реалізацією особистістю дозвілля. Ю. Бардашевська до структури дозвіллєвої діяльності включає *три основні сфери:*

– *перша* – рекреація фізичних і розумових сил, тобто *відпочинок, розваги, спілкування з друзями* тощо;

– *друга* – задоволення пізнавально-розвивальних потреб – передбачає заняття різного роду цікавими і корисними справами типу *читання, хобі, екскурсії, спілкування* тощо;

– *третя* – задоволення емоційно-духовних потреб – це різного роду *творчі дії, захоплення* тощо.

Таким чином, до структури дозвіллєвої діяльності Ю. Бардашевська відносить такі компоненти, як: *відпочинок, розваги, спілкування з друзями, читання, хобі, екскурсії, спілкування, творчі дії, захоплення.*

Зовсім по-іншому підходить до визначення складових дозвіллєвої діяльності І. Сидор, виділяючи такі її *компоненти:*

– психологічну (відчуття свободи, радості, участі та зміні діяльності); освітню (потреба в знаннях та інтелектуальній діяльності);

– соціальну (взаємодія з іншими людьми);

– релаксаційну (звільнення від напруги та втоми);

– фізіологічну (здоров'я, самопочуття);

– естетичну (сприйняття краси навколишнього світу).

Здійснений аналіз поглядів науковців (Є. Акаєва, І.Бойчев, Г. Волощенко, О. Голік, Б. Грушин, Т. Чернігівець та ін.), дозволив нам узагальнити, що однозначності у трактуванні феномену «організація дозвіллєвої діяльності» немає. Це поняття науковцями визначається як:

– управління вільним часом учнів шляхом створення умов, які забезпечують вільний вибір справді культурних форм та засобів проведення вільного часу, відповідно їхнім різнобічним інтересам і потребам (Є. Акнаєва);

– двобічний процес, в якому органічно поєднуються опосередкований педагогічний вплив учителя з активною самодіяльністю учнів, їхньою свободою у виборі видів і форм дозвілля та способів заповнення його змісту (І.Бойчев);

– здійснення вмілого тактовного «переходу» учнів від простих форм діяльності до все більш складних, від пасивного відпочинку до виховання глибоких соціальних і культурних устремлінь, від пасивного засвоєння культурних цінностей – до багатогранної самостійної творчості (Г. Волощенко);

– процес, який складається з проектування, впровадження, контроль, коригування діяльності та передбачає урахування вікових та індивідуальних

особливостей учнів, їх думки стосовно змісту та форми проведення дозвіллєвого заходу, при якому роль вчителя є опосередкованою (О. Голік);

– наслідок конструктивного подолання наявного протиріччя між співвідношенням бажання учнів, їхнім прагненням самостійно задовільнити потреби й інтереси у вільний час та відсутністю в них життєвого досвіду, знань, умінь і навичок щодо їх повноцінної реалізації в дозвіллєвій сфері життєдіяльності (Б. Грушин);

– наповнення вільного часу учнів змістом, що особливо сприяє формуванню в них духовності, національної свідомості, загальнолюдських якостей, творчих здібностей (Т. Черніговець).

На суб'єктний характер організації дозвіллєвої діяльності вказує Т. Скорик, зазначаючи, що організація дозвілля – це спрямована діяльність вихователів, соціальних аніматорів та самої особистості, а також освітніх і соціокультурних інститутів (навчальних закладів, музеїв, дозвіллєвих центрів, гуртків, клубів, театрів, кінотеатрів, оздоровчих та спортивних закладів тощо), яка передбачає керівництво, планування та змістове, методичне, інформаційне, кадрове, матеріальне забезпечення умов для активного відпочинку. Вона наголошує, що під організацією культурно-дозвіллєвої діяльності варто розуміти *двобічний процес*, в якому органічно поєднуються опосередкований педагогічний вплив учителя з активною самодіяльністю учнів, їхньою свободою у виборі видів і форм дозвілля та способів заповнення його змісту.

Ми підтримуємо думку вченої про те, що сутність організації дозвіллєвої діяльності полягає в заміні особистісної позиції учнів у сфері дозвілля з пасивної, яке потребує безпосереднього педагогічного керівництва, на активну, що є наслідком розвитку їхнього самоуправління в цій сфері шляхом опосередкованого педагогічного впливу. Саме на цій ідеї ми будемо акцентувати увагу в процесі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації дозвіллєвої діяльності учнів, у якій сам вихованець стає активним суб'єктом дозвіллєвої діяльності.

Традиційною є *структура діяльності, що відображає відповіді на запитання «Для чого робити?», « Що і як робити?» і «Що вдалося зробити?»,* тобто іншими словами, структурою дозвіллєвої діяльності є: мотив, мета, зміст, спосіб, засіб і результат.

Відповідно до цього, О.Коваленко визначає дві групи суттєвих мотивів, які є вагомими у виборі засобів організації дозвілля:

– з потребою більш повного відновлення сил після трудової діяльності пов'язаний релаксаційний мотив (перше місце в усій системі мотивацій);

–з необхідністю духовного розвитку індивіда (мотиви потреби у спілкуванні, розширенні кола друзів, естетичні потреби, пошук новизни,

потреби в самореалізації, розвитку особистості). Ці потреби задовольняються багатьма шляхами: у спілкуванні з природою, з колом друзів, через мистецтво, у різноманітних формах творчості. Однак, продовжує аналізувати О.Коваленко, розуміння дозвілля як форми відпочинку (перша група мотивів) максимально наближене до його сприйняття як вільного часу. Тому можна стверджувати, що соціальне значення дозвілля певною мірою недооцінюється. Тому учена й наголошує на необхідності у перегляді питання дозвілля як соціально значимого явища [*Коваленко О.А. Роль дозвіллєвої діяльності у формуванні інтелектуальних цінностей студентської молоді С. 430*].

У свою чергу Ю. Жданович в *організації змістовного дозвілля дітей*, визначає такі *структурні компоненти***:**

– суб'єкти (вихователь або організатор, який виступає носієм соціокультурного досвіду і посередником між дитиною і культурою, тобто є суб'єктом педагогічного супроводу й опосередкованого керівництва; дитина, яка є суб'єктом вільного вибору змісту, форм і видів дозвілля);

– взаємодія між суб'єктами (характер їхнього дозвіллєвого спілкування, рівень психологічної сумісності, взаєморозуміння і поваги, чуйність, виключення безапеляційного вказівного тону);

– мета (що передбачено досягнути завдяки зазначеному виду дозвіллєвої діяльності);

– зміст (наповнення дозвіллєвої діяльності, спроектованої суб'єктами);

– форми і методи (варіанти організації позитивної активності дітей вимушених переселенців);

– результат (досягнення або недосягнення поставленої мети).

Аналізуючи структурні компоненти організації дозвіллєвої діяльності дітей, ми насамперед зауважуємо, що *педагогічний процес здійснюється шляхом організації діяльності дитини, а життєва активність особистості виявляється у різноманітних її видах – в ігровій, навчальній, трудовій, творчій, дозвіллєвій.* Отже, кожний із цих видів має організовуватись згідно з психолого-педагогічними вимогами і з урахуванням вікових особливостей.

Дозвіллєва діяльність дітей дошкільного віку істотно відрізняється від дозвілля інших вікових груп через її специфічні духовні та фізичні потреби і властивих їй соціально-психологічні особливості.

Виокремлені основні характеристики дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, які потрібно враховувати в організації дозвіллєвої діяльності:

– дошкільний вік є періодом інтенсивного розвитку та якісного перетворення пізнавальних процесів, якими дитина поступово оволодіває, вчиться у своїй життєдіяльності і може удосконалювати у дозвіллєвій

діяльності;

– у дошкільному віці змінюється соціальна ситуація розвитку, яка характеризується залученням дитини до суспільно значущої та суспільно оцінювальної, а також дозвіллєвої діяльності, до соціальної взаємодії з дорослими та однолітками поза освітнім процесом;

– серед основних новоутворень цього вікового періоду є формування внутрішнього плану дії, довільність, рефлексія, яка, будучи універсальним засобом побудови ставлення людини до власної життєдіяльності, не обмежена лише сферою цілеспрямованої самозміни, і саме які може дитина розвивати у ході дозвіллєвої діяльності.

Тому, враховуючи погляди Н. Флегонтової та О. Голік, а також особливості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, нами визначено такі *головні характеристики дозвіллєвої діяльності дітей, які подані в ієрархічній послідовності:*

– *мотивація задоволення*, що виражається через індивідуальний або груповий інтерес;

– *ціннісна спрямованість,* оскільки в процесі дозвіллєвої діяльності дитина розвиває свої цінності і, в подальшому розвитку можуть трансформуватися у їхні ціннісні орієнтації;

– *дозвіллєва активність*, яка виявляється в добровільній і свідомій діяльності, що співпадає з інтересами та уподобаннями дитини, заради самореалізації. Як правило, дозвіллєва діяльність дитини носить ігровий характер, тому в її організації потрібно враховувати цю особливість;

– *довільність правил*, має високий ступінь варіативності форм дозвіллєвої діяльності та відчуття можливості вільного вибору у ній. Як правило, діти не завжди усвідомлюють цю характеристику дозвіллєвої діяльності, тому важливим є регулювання та координація дозвіллєвої діяльності дитини з боку інших її суб'єктів (батьків, педагогів тощо;

– *компенсаційність*, яка виявляється у самовираженні та реалізації тих творчих потенцій дітей, які, за певних обставин, не розкриваються у інших сферах. Провідним видом діяльності молодшого школяра є навчальна діяльність, проте, не завжди дитина такого віку може відразу проявити значні успіхи у навчанні, тоді різні види дозвіллєвої діяльності можуть на певний час компенсувати недостатні здібності навчальної діяльності;

– *символізм,* що забезпечує умовність дозвіллєвої діяльності;

– *гнучкість*, що передбачає можливість розширити або звузити самостійно визначене коло дозвіллєвих занять;

– *можливість припинення*, що дозволяє суб'єкту переривати такі форми дозвіллєвої діяльності, які перестають відповідати мотивації

задоволення;

– *зсув мети на процес,* що означає регуляцію дозвіллєвої діяльності загальним задумом чи за координації чи допомоги інших суб'єктів.

Отже, враховуючи сутність дозвіллєвої діяльності, її основні характеристики, та взявши до уваги психологічні особливості дошкільного та молодшого шкільного віку, під дозвіллям дітей дошкільного віку розуміємо діяльність дитини у вільний час, яка обрана за власними інтересами і нахилами, приносить їй задоволення, і в якій вона може проявити себе як особистість – суб'єкт цієї діяльності. Тоді дозвіллєва діяльність дитини дошкільного віку – це самокерована діяльність дитини, спрямована на її духовний розвиток, надає можливість вільного вибору суспільно значимих ролей, забезпечуючи умови діяльності, що сприяють доцільному використанню її безмежних можливостей.

Вказані положення свідчать про те, що у процесі дозвіллєвої діяльності дитина має бути не стільки її об'єктом, а, насамперед, – суб'єктом цієї діяльності. А успіх справи в організації дитячого дозвілля буде залежати від таких чинників, як створення відповідної «атмосфери», задоволення потреб і запитів дитини, високої якості послуг.

У свою чергу О.Голік зазначає, що організація дозвілля передбачає індивідуальний підхід, попередню роботу з формування потреб, звичок, уміння розумно проводити дозвілля. Вдосконалювати цю роботу, на його думку, – означає урізноманітнювати самодіяльність дітей, їх занять за інтересами, розширення форм роботи, заповнення проведення часу реальною роботою, корисною справою. Це може зробити лише організатор дозвіллєвої діяльності, а саме професіонал, який досконало володіє теоретичними знаннями з національної і світової культури, практичними навичками організації і проведення дозвіллєвих заходів, а також особистість, здатна до творчих нестандартних рішень. Здійснювати ефективне керівництво дозвіллєвою діяльністю педагог може лише в тому випадку, коли в нього є чітке і правильне уявлення про неї.

Отже, враховуючи погляди вчених щодо трактування поняття «організація дозвіллєвої дяльності» та вікові й індивідуальні особливості дошкільного віку, під *організацією дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку ми будемо розуміти керований, цілеспрямований, двобічний процес органічного поєднання опосередкованого педагогічного впливу педагогів, батьків та інших суб'єктів дозвіллєвої діяльності з активною самодіяльністю дітей, з метою виховання у них суб'єктності у виборі видів, форм та способів дозвілля й формування у них основ визнання цінності часу дозвілля.*

Узявши за основу погляди Ю. Жданович та враховуючи особливості дітей,

основними в організації дозвіллєвої діяльності нами запропоновано такі *структурні компоненти*:

– *мета (задоволення дозвіллєвих потреб);*

– *суб'єкти (вихователь або організатор, який є суб'єктом педагогічного супроводу й опосередкованого керівництва; дитина, яка є суб'єктом вільного вибору змісту, форм і видів дозвілля);*

– *зміст (наповнення дозвіллєвої діяльності, спроектованої суб'єктами);*

– *взаємодія між суб'єктами (діалогічність, взаєморозуміння і повага, чуйність, виключення безапеляційного вказівного тону);*

– *формиі методи (способи організації позитивної активності дітей);*

– *результат (ідеальне досягнення поставленої мети);*

– *корекція результату;*

– *рефлексія суб'єктів дозвіллєвої діяльності.*

<u>Тема 3.</u> Типи та види дитячого дозвілля. Функції дитячого дозвілля.

План

1. Типи організації дозвіллєвої діяльності дітей, їх аналіз. Класифікація видів організації дозвіллєвої діяльності; характеристика.
2. Класифікація форм організації дозвілля дітей.
3. Роль видовища в організації дозвіллєвої діяльності особистості дитини раннього та дошкільного віку.
4. Ігрова діяльність як провідна форма організації дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку.
5. Аналіз функцій дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного

Ключові поняття: дозвілля, форма організації дозвіллєвої діяльності дітей, видовищні форми організації дозвіллєвої діяльності дітей, ігрова діяльність.

Мета: сформувати у здобувачів освіти усвідомлену систему знань про типи та види організації дозвіллєвої діяльності дітей; уміння їх аналізувати та детермінувати роль дозвіллєвої діяльності в цілому й видовищних форм її організації у формуванні особистості дитини раннього та дошкільного віку.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками;

На думку Н. Краснової, дозвілля дитини – міст у великий світ. Він забезпечує додаткову освіту, розвиток, самовиховання. Дозвілля пронизане, переповнене способами життя. Суть дозвілля – підтримати дитину як людину й діяча. Тому науковиця ще раз підкреслює, що дозвіллєва діяльність відрізняється абсолютною добровільністю, змусити дітей займатися дозвіллям неможливо. Можна заохотити до нього. Дозвілля спирається на принцип задоволення, на плотську основу приємних відчуттів, переживань, думок, воно задовольняє особисті інтереси й домагання дітей.

Відзначаємо неоднозначність підходів учених до визначення як типів, так і видів дозвілля й дозвіллєвої діяльності особистості загалом та дитячого дозвілля зокрема. На нашу думку, така розмитість і нечіткість визначення типів та видів дозвіллєвої діяльності, ототожнення або ж підміна їх сповільнюють пошук продуктивних способів розв'язання досліджуваної проблеми.

Тому вважаємо за доречне запропонувати класифікацію типів і видів дозвіллєвої діяльності дітей (рис. 3.1 та 3.2), визначивши відповідні критерії

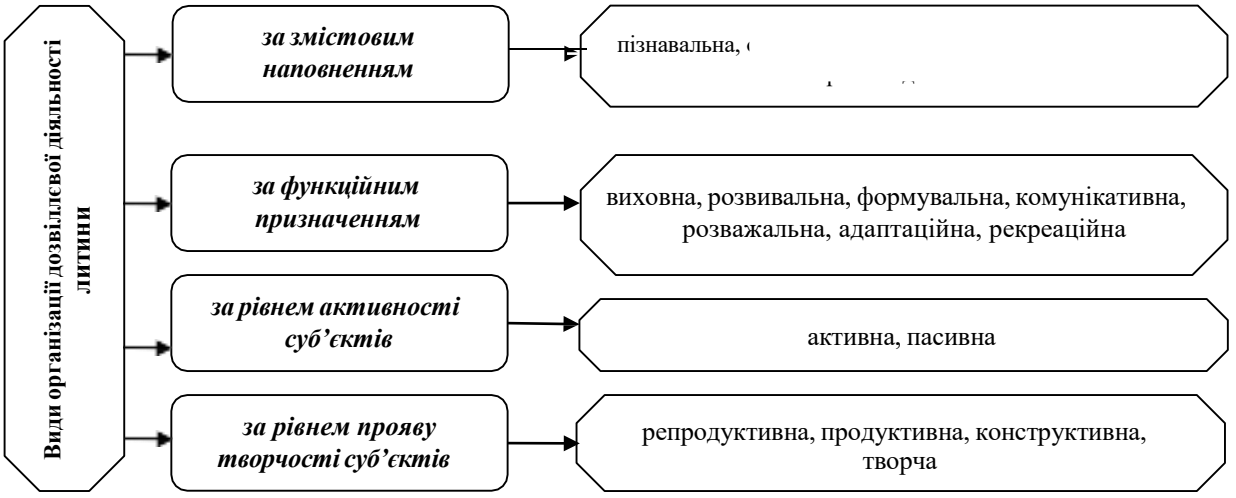

Рис. 3.1. Класифікація видів організації дозвіллєвої діяльності

Для класифікації видів організації дозвіллєвої діяльності дітей нами обрано такі критеріальні ознаки: зміст діяльності, функційне призначення діяльності, активність суб'єктів діяльності та рівень творчості суб'єктів діяльності. Відповідно класифіковано такі види організації дозвіллєвої діяльності: 1) освітньо-дозвіллєва, культурно-дозвіллєва, спортивно-дозвіллєва; 2) пізнавальна, виховна, розвивальна, формувальна, комунікативна,

розважальна, адаптаційна, рекреаційна; 3) активна й пасивна; 4) репродуктивна, продуктивна, творча, конструктивна.

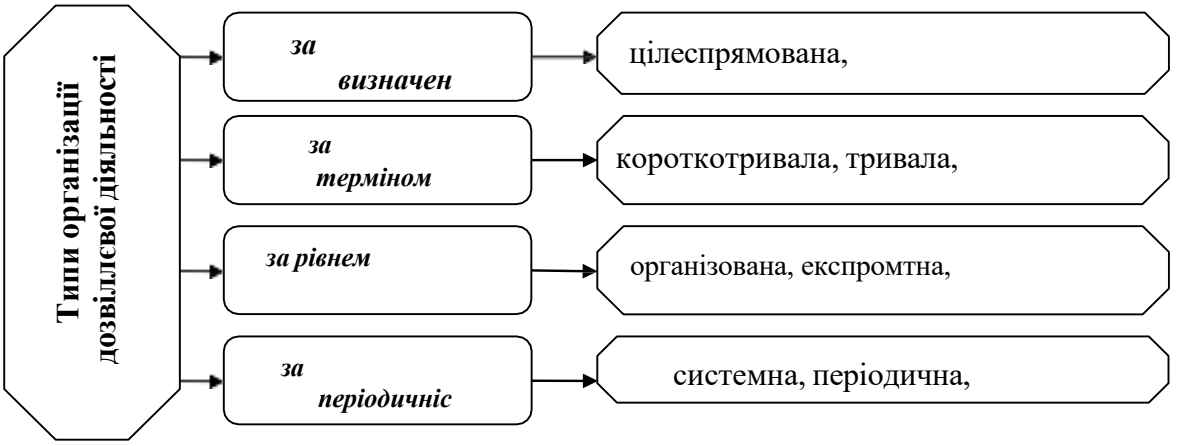

Рис.3.2. Типи організації дозвіллєвої діяльності дітей

Так, для визначення типу організації дозвіллєвої діяльності ами запропоновано брати такі критерії, як чіткість постановки цілі; рівень організації діяльності, її керованість; термін і періодичність діяльності. А відтак нами класифіковано такі типи організації дозвіллєвої діяльності: 1) цілеспрямована та нецілеспрямована діяльність; 2) організована, неорганізована, стихійна діяльність; 3) довготривала, тривала й короткотривала діяльність; 4) системна, періодична, випадкова діяльність.

І.Звєрєва пропонує класифікувати форми організації дозвілля за такими специфічними ознаками:

– *функціональність,* яка вказує на те, що форми є найбільш пріоритетні для реалізації певного напряму педагогічної діяльності. Так реалізуючи дозвіллєву діяльність, на думку вченої, пріоритетними є свята, конкурси, вечори відпочинку, змагання тощо;

–*структурність*, що характеризується спеціальними вимогами до підготовки окремих типів форм. Так, наприклад, у ході підготовки вечора відпочинку організатору потрібно продумати загальну сюжетну лінію, підібрати оригінальні конкурси, завдання, знайти оптимальні засоби для створення позитивного емоційного настрою учасників;

–*інтегративність* передбачає, що проведення одних форм сприяє підготовці та впровадженню інших, складніших форм педагогічної діяльності. З аналізу психолого-педагогічної та культурологічної літератури нами зроблено висновок про те, що немає єдиного підходу до класифікації форм організації дозвіллєвої діяльності. Так, наприклад, Т. Черніговець акцентує увагу на ролі форм дитячого дозвілля, що ґрунтуються на традиційній культурі й дитячому фольклорі: свята, фестивалі, конкурси, ігрові

програми, фольклорні колективи, етнографічні гуртки та любительські об’єднання. Такої самої думки дотримується й Т. Ковальчук, зазначаючи, що пошуки нових форм дозвіллєвої діяльності вивели нас на значущість української народної творчості в сучасній педагогіці дозвілля. Погляд у минуле педагогіки свідчить, що дозвіллєва діяльність така сама давня, як і сама людина.

Фольклорні джерела (казки, легенди, перекази, загадки, прислів’я, приказки, думи, балади, ліричні пісні) фіксують принципи, методи, форми й засоби загальнолюдської та етнічної парадигм виховання морально-етичних, патріотичних, розумових, трудових, фізичних і художньо-естетичних якостей. С. Пащенко зазначає, що «суспільство закладає в освітньо-дозвіллєву діяльність учнівської молоді різноманітні форми відпочинку, розвитку, розваг. Місцем для неї можуть бути школа та позашкільні виховні інститути (клуби, центри дитячої творчості, культурно-освітні установи тощо).

Н. Забабуріна на основі власного досвіду визначає такі форми дозвілля: масові свята (наприклад, міста, району, навчального закладу), театралізовані вистави (інсценізація для публіки творів вітчизняних авторів та світових шедеврів), фізкультурно-оздоровчі заходи (наприклад, тематичні забіги, товариські зустрічі з футболу чи волейболу), військовопатріотичні ігри (орієнтування на місцевості тощо), екологічні та суспільні акції (допоможи хворим дітям чи бездомним тваринам), майстер-класи (об’єднання за інтересами). Поєднуючись, а не перетинаючись у просторі і часі, вони забезпечують молоді не лише цікавий відпочинок у вільний час, а й змістовний розвиток, самовдосконалення.

Роль видовища в організації дозвіллєвої діяльності особистості. Характерні ознаки традиційних видовищних форм: 1) зв'язок з локальним географічним простором; 2) вираженість етнографічних, регіональних, національних і культурних аспектів; 3) часову визначеність (зв'язок з календарними звичаями і т.д.); 4) одночасність дії та її сприйняття; 5) безпосередній контакт учасників; 6) домінування механізму видовищного спілкування, характерного для певного етапу в історії видовищ; 7) відтворення незвичайного, несподіваного, того, що рідко зустрічається або навіть чудесного; 8) демократичність форми.

Однією з *провідних форм організації дозвіллєвої діяльності ДДВ названо проведення свят – ранків у ЗДО.* Аналізуючи проблему учнівського дозвілля, Н. Волкова до масових шкільних свят відносить низку різних дозвіллєвих заходів, у яких беруть участь майже всі учні школи. Ідеться про проведення днів, тижнів, місячників поезії, музики, театру, кіно, дитячої книги тощо. Учена зауважує, що під час таких свят відбуваються зустрічі з письменниками, художниками, композиторами.

Аналіз філософської, соціологічної, культурологічної, психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що важливою в особистісному становленні дітей є *ігрова діяльність*. Н. Флегонтова зауважує, що ігрова сутність дозвілля чітко проглядається в трактуванні багатьох західних дослідників, які вільний час розглядають як засіб компенсації дійсності. Саме в ракурсі педагогічного осмислення ігрової природи дозвілля, – констатує Н.Флегонтова, – потрібно враховувати також те, що ігри, розваги можуть дуже істотно різнитися за культурним змістом, естетичною, моральною спрямованістю, психосоматичною післядією та й просто за можливими прямими й прихованими (латентними) наслідками. А відповідно до своїх вікових психологічних особливостей діти, як відомо, особливо прагнуть до різної ігрової діяльності. Необхідність організаційного забезпечення вихователями умов для позитивно спрямованої реалізації цього природного прагнення дітей та юнацтва у формах дозвіллєвої діяльності водночас знову й знову вказує на важливість і складність педагогічної проблеми глибокого та детального осмислення поняття культурного дозвілля.

Узагальнивши різні підходи до класифікації форм організації дозвіллєвої діяльності, ми визначили критерії й, відповідно, форми її реалізації для учнів молодшого шкільного віку (рис. 3.3):

–за кількістю учасників: масові: шкільне свято, концерт, фестиваль та ін.; групові: конкурс, зустріч, гра, ранок, екскурсія, гурток й ін.; індивідуальні: бесіда, конкурс, гра та ін.;

–за формою й способом діяльності: видовищні: свято, концерт, фестиваль, виставка та ін.; ігрові: гра, ігротека, ігрова програма й ін.; змагальні: конкурс, змагання, вікторина та ін.;дискусійні: дискусія, диспут, дебати й ін.; пізнавальні: лекція, бесіда, зустріч та ін.;

–за визначеною метою: інформаційні: бесіда, виставка, лекція й ін.;пізнавальні: зустріч, вікторина, бесіда, свято та ін.; інформаційно-пізнавальні: екскурсія, лекція, зустріч й ін.; дослідницькі: гурток, гра, аукціон та ін.;

–за складністю організації: прості: бесіда, зустріч, лекція та ін.; складні: конкурс, дитячий ранок, шкільне свято й ін.; інтегровані: тиждень книги, музики, поезії; дитячий фестиваль, виставка дитячої творчості та ін.

Рис. 3.3. Класифікація форм організації дозвіллєвої діяльності дітей

Ю. Бардашевська серед *функцій дозвіллєвої діяльності* виділяє: рекреаційну, пізнавально-розвивальну, емоційно та духовно збагачувальну, функцію самопізнання та самореалізації, функцію формування життєвих перспектив і можливості вибору майбутньої професії, функцію соціалізації у плані задоволення потреби у спілкуванні, входження в інші соціальні групи за інтересами, а також психотерапевтичну функцію, тобто можливість відволіктися від складних життєвих ситуацій. Уже французький дослідник Р. Сю, пріоритетними вважає соціальну, економічну й психологічну функції дозвіллєвої діяльності. При цьому він визначає різні види дозвіллєвої діяльності, а саме: фізичну (спрямовану на зняття фізичної і розумової напруги, спортивні й рекреаційні заняття); практичну (спрямовану на вільний вибір різних видів зайнятості і поширену серед усіх верств населення, незалежно від віку та соціальної приналежності, культурну діяльність, метою якої є інтелектуальний розвиток особистості, залучення людини до естетичних цінностей суспільства); соціальну (змістом якої є міжособистісне спілкування та встановлення психоемоційної рівноваги). Н. Цимбалюк підкреслює такі *функції дозвіллєвої діяльності*, як функція соціалізації, інформаційно-просвітницьку, творчо-розвиваючу, функцію неформального спілкування, рекреаційно-гедоністичну. При цьому авторка вказує, що усі перелічені функції дозвілля по-різному пов’язані з соціальними потребами суспільства і суспільними обов’язками людини. І. Сидор визначає наступні функції дозвілля:

освітню, розвивальну, компенсаторну (рекреаційну), гедоністичну (розважальну), комунікативну, творчої самореалізації, пізнавальну, стимулювальну . На наш погляд, І. Сидор помилково ототожнює рекреаційну й компенсаторну функції, які за змістом відображають зовсім іншу сутність.

Ю. Жданович, групуючи певні функції культурно-дозвіллєвої діяльності, визначає наступні: комунікативну; соціально-адаптаційну; пізнавально-креативну; ціннісно-орієнтаційну; виховну; рекреаційно- розважальну. Учена зазначає, що комунікативна функція має на меті формування інтелектуальної, психологічної і соціальної здатності до налагодження контактів з іншими людьми і освоєння способів практичної реалізації цієї здатності, встановлення товариських контактів із ровесниками у місці нового поселення; виховання культури спілкування. Соціально- адаптаційну функція передбачає створення умов для адаптації дітей вимушених переселенців до нових умов поселення, культурної інтеграції в суспільство; набуття соціального досвіду. Пізнавально-креативна функція – стимулювання активного набуття знань самостійним шляхом; актуалізація потреб щодо творчого самовизначення та самовираження; розвиток пошуково-творчих здібностей та вмінь; набуття навичок практичного застосування отриманих знань. Ціннісно-орієнтаційна – прилучення до певного рівня соціальної культури, формування загальнолюдських цінностей; залучення до активної соціально спрямованої, корисної діяльності. Виховна функція – сприяння гармонійному, творчому, духовному розвитку особистості. Рекреаційно-розважальна функція – забезпечення фізичної розрядки, зняття інтелектуальної втоми і нервової напруги; збагачення позитивними емоціями.

Функції дозвілля й дозвіллєвої діяльності водночас відтворюють потреби особистості та суспільства і мають на меті максимально залучити особистість до культурного дозвілля, сприяючи її розвитку, її самостійності, ініціативи й активності.

Дозвіллєву свободу дитини можна розглядати в наступних аспектах: відображення духовно-особистісного потенціалу дитини; забезпечення форм та методів організації дозвіллєвого часу, розмаїтості виборів, і умов дозвілля;

- *пізнавально-розвивальну (самопізнання та самореалізація)* , оскільки дозвілля постає складовим компонентом неперервної освіти, та підкреслюючи важливість самовдосконалення й самоосвіти, духовного збагачення учнів початкової школи, то ця функція дозволяє задовольнити потреби в додатковій

інформації, в поширенні та набутті нових знань;

–ціннісно-орієнтаційну – спрямовану за забезпечення інтенсивного розвитку дитини, оскільки сприйняття нових подій, фактів, процесів, органічно пов`язується з оцінкою тієї інформації, яку вона отримала;

–комунікативну, яка спрямована на поглиблення можливостей для спілкування, подолання самотності, пошуку нових друзів тощо упроцесі дозвіллєвої діяльності учнів.

–соціальну, яка сприяє тому, щоб кожна дитина молодшого шкільного віку мала власну гідність, могла знайти зміст свого існування, сприяє інтеграції в суспільство, задовольняє можливість самоідентифікації, дозволяє відчути свою приналежність до певної спільноти,

–компенсаторно-психотерапевтичну, що передбачає самоствердження дитини в різних видах самодіяльності та компенсацію тих емоцій й потреб, які в інших видах діяльності (навчальній, спортивній та ін.) не були задоволені;

–творчу – оскільки дозвіллєва діяльність сприяє створенню умов для вияву й розвитку творчого потенціалу учнів початкової школи за межами сімейно-побутової діяльності, шляхом участі молодшого школяра у виставках, в різноманітних гуртках, хобі-групах тощо. Творча функція дозвілля забезпечує не просто відпочинок та розваги дитини, а й самовдосконалення у вільний час;

–виховну – що має специфічні особливості, які полягають у добровільному включенні дитини в дозвіллєву діяльність і проявляється в цілеспрямованому розвитку особистісних потенціалів (пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, творчого, комунікативного).

Функції дозвіллєвої діяльності визначають рівні проведення дозвілля дітьми: *пасивне, розважальне, пізнавальне, творче дозвілля.* Оскільки, дозвіллєва діяльність особистості загалом та дитини дошкільного віку зокрема визначається ступенем активності суб'єкта, його ставленням до цієї діяльності, то вона може носити пасивний чи активний характер. Рівень реалізованої діяльності визначається рівнем розвитку особистості молодшого школяра, а педагогічною діяльністю у сфері дозвілля – є підвищення цього рівня (рис. 3.4.).

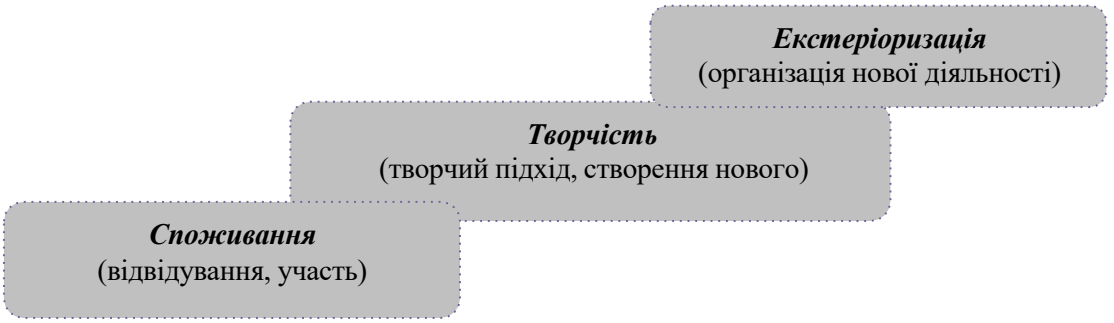

Рис. 3.4. Рівні дозвіллєвої діяльності

<u>Тема 4.</u> Специфіка організації дозвіллєвої діяльності в ЗДО.

План

1. Дозвілля як фактор формування рухової, ігрової, здоров'язбережувальної, особистісної, дослідницької, природничо- екологічної, соціально-громадянської, мовленнєвої, комунікативної, мистецько-творчої, спортивно-ігрової, цифрової компетентностей дітей дошкільного віку.
2. Планування і реалізація дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку на основі розвивально-виховної зайнятості дитини й з урахуванням принципу інтеграції ліній розвитку.
3. Дозвіллєва ігрова діяльність.
4. Організація дозвіллєвої діяльності з різних напрямів виховання дитини.

Ключові поняття: планування дозвіллєвої діяльності дітей у ЗДО, ігрова діяльність, компетентність дитини.

Мета: сформувати у здобувачів освіти професійної мотивації до організації дитячої дозвіллєвої діяльності; формування умінь планувати дозвіллєву діяльність дітей у ЗДО.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

Принципи організації дозвіллєвої діяльності дітей в умовах ЗДО:

– системності (організація змістовного дозвілля дітей відбувається завдяки планомірній і безперервній взаємодії всіх соціальних інститутів, покликаних забезпечити соціальну адаптацію дітей вимушених переселенців, на основі чіткої системи цілей, завдань, різноманітності змісту, форм і методів дозвілля);

– добровільності (кожен із дітей вимушених переселенців добровільно долучається до дозвіллєвої діяльності, бере участь у дозвіллєвих заходах та акціях, стає учасником (вихованцем) дозвіллєвих закладів);

– доступності (можливість залучення всіх дітей вимушених переселенців до дозвіллєвої сфери з метою задоволення їхніх творчих можливостей, дозвіллєвих потреб й інтересів);

– особистісно орієнтованого підходу (урахування особистісних зацікавлень, інтересів, здібностей, нахилів, можливостей, вікових та індивідуальних особливостей школярів під час вибору змісту, форм і методів

організації дозвіллєвої діяльності);

– зацікавленості (створення під час дозвіллєвих заходів невимушеної психологічно позитивної атмосфери, можливості емоційного спілкування, насиченість різноманітною ігровою діяльністю, яскравість оформлення, наповненість різноманітною атрибутикою);

– відповідності місцевим умовам (форми й зміст дозвіллєвої діяльності підбирають таким чином, щоб у всіх видах діяльності діти вимушених переселенців почувалися зручно та комфортно, виходячи з того, де саме проводиться дозвіллєвий захід. Так, у приміщенні актового залу можна провести конкурс, вікторину, концерт, але не варто проводити дискотеки, гуляння тощо (*Жданович*).

Узагальнюючи погляди науковців щодо принципів дозвіллєвої діяльності, ми визначили *такі основні принципи організації дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку* (рис. 4.1), які власне й слугують методичним підґрунтям системи професійної підготовки майбутніх вихователів до організації дитячого дозвілля.

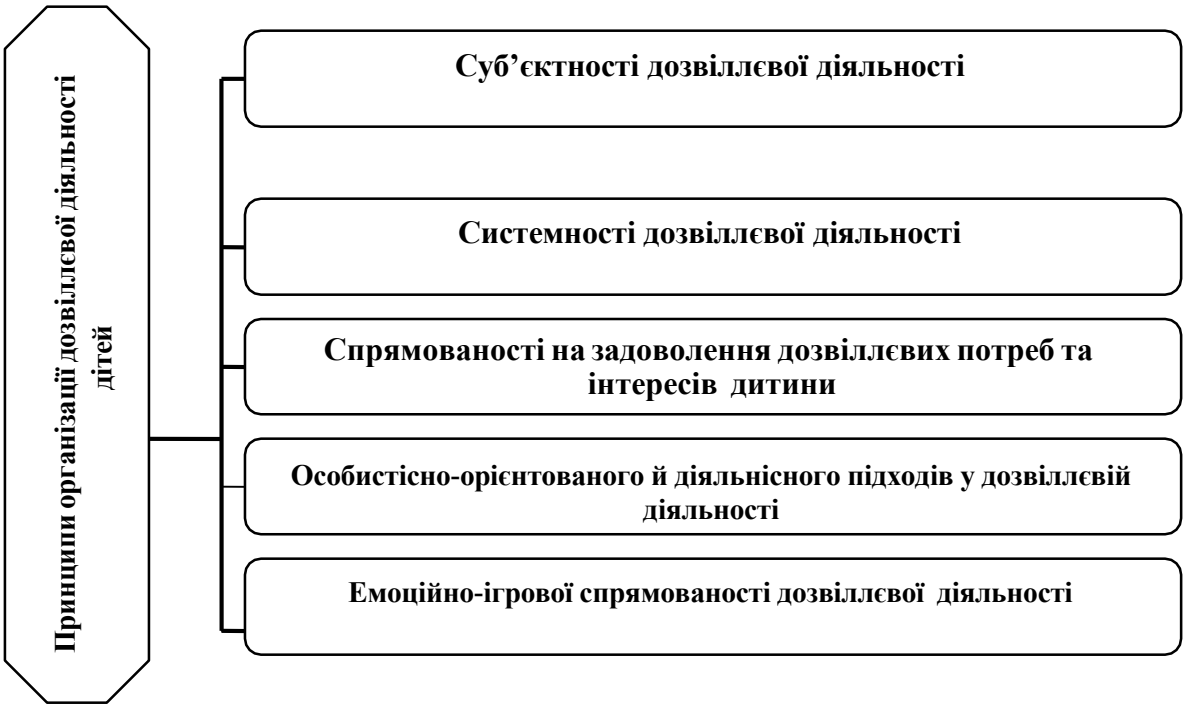

Рис. 4.1 Принципи організації дозвіллєвої діяльності дітей

Провідними в організації дозвіллєвої діяльності нами визначено принципи суб'єктності, спрямованості на задоволення дозвіллєвих потреб та інтересів дитини, системності, особистісно орієнтованого й діяльнісного підходів, емоційно-ігрової спрямованості дозвіллєвої діяльності.

У сфері дитячого дозвілля, як зазначає Н. Краснова, постійно змінюються ієрархія та цільова спрямованість інтересів. Від цього залежать вибір

дозвіллєвої діяльності дитини та її зміст. Відповідно, і зміст дозвілля дітей Н. Краснова умовно поділяє на такі групи:

1) пов'язана з функцією відновлення різних сил дитини (прогулянки на повітрі, спорт, вечори відпочинку, ігри, забави, розваги та ін.);

2) стосується підвищення ерудиції, споживання духовних цінностей (читання, проглядання фільмів і телепередач, відвідини виставок, музеїв, подорожі, поїздки тощо);

3) сприяє розвитку духовних сил і здібностей, активної творчої діяльності (трудової, технічної, спортивно-ігрової, художньо-театральної, науково-дослідницької, прикладної);

4) реалізовує потребу в спілкуванні (клубна, гурткова робота, творчі об'єднання, вечори зустрічей, дискотеки, свята, диспути, танці, вечірки та ін.);

5) пов'язана з цілеспрямованою творчою навчальною діяльністю дітей (виїзні табори, огляди, конкурси, канікулярні об'єднання, туристичні походи, школи активу тощо [*Краснова*].

Г. Хрипкова підкреслює, що діти цього віку характеризуються активністю, пластичністю, емоційністю, підвищеною реактивністю, з орієнтацією на розважальноігрову діяльність, естетичним ставленням до навколишньої дійсності, доброзичливістю, дружелюбністю, схильністю до наслідування авторитету.

Зі свого боку, Н. Флегонтова наголошує, що ігрова сутність дозвіллєвої діяльності (самоцільна та самоцінна) як її природна характеристика науково обґрунтовується тим, що гра – суттєвий і специфічний вид культурної діяльності, в якій людина виступає вільною від проблем життєзабезпечення й спроможна сама бути творчим суб'єктом, не схильним до якоїсь примусовості. Збігаючись у деяких відношеннях із компенсаційною функцією, гра водночас стає як особлива форма культурної діяльності, що впливає на різні аспекти соціальної регуляції (*Флегонтова*).

Посилюючи роль ігрової дозвіллєвої діяльності, Б. Єрасов визначає такі її важливі характеристики, як перебіг у просторі й часі, відокремлення від інших сфер, існування поза повсякденним життям. «Гра, – наголошує він, – потребує відокремлення учасників від повсякденного життя, від виробничої діяльності, від нормативного соціального середовища. Вона протікає всередині власних меж відповідно до визначених правил. Як така вона не пов'язана з матеріальними інтересами й безкорислива»

Виходячи з вищезазначеного, можемо резюмувати, що організація дозвіллєвої діяльності дітей має бути *ігроспрямованою.*

Отже, специфіка організації дитячого дозвілля, як наголошує І. Бойчев, зумовлена особливостями її об'єкта (який одночасно є суб'єктом вільного

вибору змісту, форм і видів дозвілля) – дитини, характером дозвіллєвого спілкування (високий рівень психологічної сумісності, взаєморозуміння й поваги; чуйність; виключення безапеляційного вказівного тону) з вихователем (як носієм соціокультурного досвіду та посередником поміж дитиною й культурою, тобто суб'єктом педагогічного супроводу та опосередкованого керівництва), змістом («будівельний матеріал» для педагогічного проектування й засвоєння учнями) та засобами педагогічного впливу (форми, методи, прийоми) (*Бойчев*).

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та власної практики педагогічної роботи нами відзначено, що дозвіллєва діяльність має складну подвійну природу: *з одного боку, це вільна, добровільна творча діяльність, яка є невимушеною й часто спонтанною; з іншого – ця діяльність розвивальна, виховна, культуро-формувальна, яку організовують та скеровують педагоги.*

<u>Тема 5.</u> Роль педагога ЗДО в організації дозвіллєвої діяльності дітей.

План

1. Вихователь як організатор дозвілля.
2. Комунікативні та організаторські вміння вихователя ЗДО.

3.Готовність майбутнього вихователя до організації дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку.

4. Самомоніторинг готовності здобувачів освіти до організації дозвіллєвої діяльності.
5. Професійне самовиховання та самовдосконалення.

Ключові поняття: комунікативні вміння, організаторські здібності, готовність до організації дозвіллєвої діяльності дітей, самомоніторинг готовності до організації дозвіллєвої діяльності, програма професійного самовдосконалення.

Мета: сформувати вміння у майбутніх вихователів діагностувати власну готовність до організації дозвіллєвої діяльності дітей у ЗДО та розробляти програму самовдосконалення.

ПРН 5. Здійснювати взаємодію в роботі закладу дошкільної освіти, сім'ї та школи. Залучати батьків до організації освітнього процесу з дітьми раннього і дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

ПРН17. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми дошкільного віку та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками.

У сучасній педагогічній науці та практиці приділяється значна увага проблемі професійної підготовки вихователя. Так, як головною фігурою у закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) залишається вихователь, то від його

компетентності залежить успіх не лише освітньої, а й виховної, дозвіллєвої діяльності дошкільників. Тому, реалізація змісту дошкільної освіти неможлива без наявності високопрофесійного, креативного, діяльного та відповідального перед усіма видами діяльності педагога.

Сучасний вихователь повинен досконало володіти не лише теоретичними знаннями, а й прагматично підходити до різноманітних методик, а саме таких, що стосуються запровадження нових навчальних дисциплін. Майбутньому педагогу необхідно знати класифікацію свят та розваг у закладах дошкільної освіти, вміти планувати свята та розваги у виховному процесі ЗДО, організовувати вихованців до підготовки та проведення свят та розваг в ЗДО. Тому, метою закладу вищої освіти (далі – ЗВО) – надати ґрунтовні знання з гуманітарних, соціально-економічних, фундаментально і професійно орієнтованих дисциплін, що є основою професійної майстерності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Науковцями було визначено і доведено, що в сучасних умовах сутністю професійно-педагогічної підготовки є система змістовно-педагогічних та організаційно-методичних заходів, спрямованих на забезпечення готовності майбутнього педагога до педагогічної діяльності. За твердженням Г. Цвєткової, підготовка майбутніх вихователів – це багатовимірний процес розвитку аксіосфери студента, формування його ціннісних орієнтацій, сходження до вищого рівня духовного розвитку. Дослідниця акцентує, що результатом підготовки майбутніх вихователів у ЗВО є установка не тільки на усвідомлений професійний розвиток, що відображає в зростанні рівня професіоналізму як якісної характеристики суб‘єкта праці та досягненні високого рівня акмеологічних інваріантів професіоналізму в майбутньому, а ціннісне зростання та збагачення.

Виходячи з попереднього твердження, ми свідомі того, що підготовка майбутніх вихователів – це формування особистості, яка спрямована на самовдосконалення, саморозвиток, самореалізацію, є цінністю для навколишніх, взірець, приклад професійного становлення, досягнення

«акме» вершин, утіленням і відображенням світу професійних цінностей, фахівця інноваційного типу.

Метою викладання ОК є формування професійної компетентності майбутніх педагогів в галузі дошкільної освіти щодо ознайомлення студентів з усіма різновидами свят та розваг для дітей дошкільного віку, їх особливостями та методикою проведення, формування умінь та навичок планування, організації і проведення усіх різновидів свят та розваг у різних вікових групах в освітнє середовище закладу дошкільної освіти.

Термін «*свято*» (від грец. слова «еоріз») вживалося і нині часто

вживається для характеристики особливо піднесеного емоційного стану людини (свято відчуттів, емоцій, душі, серця). З поняттям свято асоціюється відчуття приємного, радісного, світлого.

Від терміна «свято» утворився термін *еортологія* – наука про свято. В енциклопедичному словнику термін «свято» характеризується як день, присвячений видатній події (подіям), традиційним датам, дням пам‘яті тощо.

Святом називають:

– день або кілька неробочих днів підряд, коли урочисто відзначаються видатні події, знаменні дати;

– торжество, влаштоване з якої-небудь нагоди, важлива, радісна, приємна подія, а також день, коли вона сталася;

– відзначуваний звичаєм або церквою день на честь святого чи якої-небудь події;

– почуття приємності, радості, піднесення, захоплення;

– у переносному значенні під «святом» розуміють «бурхливий вияв, буяння чого- небудь» (наприклад, «свято барв»);

– у розмовному значенні під «святом» розуміють «неділю», як протилежне будням.

Свято у сучасних закладах дошкільної освіти допомагає розв‘язувати численні завдання розвитку, виховання і навчання, адже є прекрасною можливістю для усвідомлення дитиною культурного досвіду людства та його найвищих моральних і культурних цінностей для формування різних компетенцій, компетентностей і творчої самореалізації у різних діяльностях, для яскравого і незабутнього підбиття підсумків оволодіння певними культурними цінностями.

Термін «*розвага»* – означає те, що розвеселяє, розважає людину. Інше тлумачення пов‘язане із заходами з метою розвеселяти, розважати людей або місце, де людина може повеселитися, розважити себе. Розвага – це те, що заспокоює, утішає кого-небудь у горі; нещасті; утіха, розсудливість.

Похідним до розваги є термін «*розважати*» – звертаючись до кого-небудь із розмовами, справами та ін.; відволікання від чогось гнітючого, важкого, неприємного, заспокоювати, втішати в горі, нещасті кого-небудь.

Розважати :

– журбу, веселити, забавляти, потішати кого-небудь чимсь;

– забавляти, тішити дитину і всебічно зважувати, обмірковувати що-небудь;

– роздумувати, розмірковувати над чим-небудь;

– зважати на що-небудь, враховувати щось.

Розважатися – займаючись розмовами, справами, веселитися, проводити

час в якихось забавах, розвагах, потішатися чим-небудь; бавитися, гратися (про дітей), розважно щось робити.

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

N теми	Назва теми
Тема 1. Інтерактивне заняття, дискусія	**Сутнісний аналіз дозвілля. Структурний аналіз дозвіллєвої діяльності.** *Питання для обговорення:* Поняття дозвілля, вільного часу, дозвіллєвої діяльності. Проблема дозвілля у науковій педагогічній літературі: різні підходи, визначення, порівняльний аналіз. Структура дозвілля; зміст і наповнення. *Практичне завдання:* 1. Відображення проблеми дозвілля та дозвіллєвої діяльності у наукових доробках сучасних учених: аналіз праць, біблографічний опис. 2. Схематично зобразити та презентувати структурну модель дозвіллєвої діяльності.
Тема 2. Інтерактивне заняття, дискусія, робота у групах	**Специфіка організації дозвіллєвої діяльності в ЗДО. Принципи організації дозвіллєвої діяльності в сучасному ЗДО.** *Питання для обговорення:* Ознаки дозвіллєвої діяльності дітей. Структура дозіллєввої діяльності в ЗДО. Відмінності дозвілля та дозвіллєвої діяльності. Поняття організації дозвіллєвої діяльності дітей у ЗДО. Принципи організації дозвіллєвої діяльності в сучасному ЗДО; їх аналіз. Змістове наповнення дозвіллєвої діяльності в ЗДО. Функції дозвіллєвої діяльності в ЗДО. *Практичне завдання:* Презентація на тему: Вимоги до організації дозвіллєвої діяльності дітей різного віку у ЗДО (вікова група дітей за вибором здобувача освіти)
Тема 3. Інтерактивне заняття, робота у групах; ігрова діяльність	**Аналіз форм організації дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку. Ігрова діяльність дітей раннього та дошкільного віку.** *Питання для обговорення:* Класифікація дозвілля дітей у ЗДО. Аналіз форм і видів дозвілля дітей. Взаємодія ЗДО та родини в організації дозвіллєвої діяльності дітей. Видовищні форми дозвілля. Аналіз

	та виклики. Ігри у дозвіллі; вимоги до проведення. *Практичне завдання:* 1. Підготувати та презентувати одну із видовищних форм організації дитячого дозвілля в ЗДО (форма та вік дитини за вибором здобувача освіти). 2. Презентувати три гри для дозвілля дітей у ЗДО (за вибором здобувача освіти). 3. Презентувати одну із інноваційних форм організації дозвіллєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО (за вибором здобувачів освіти).
Тема 4. Інтерактивне заняття, робота у групах.	**Планування дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку. Дозвіллєва діяльність як провідний чинник формування компетентностей особистості дитини дошкільного віку.** *Питання для обговорення:* Вимоги до планування організації дозвіллєвої діяльності дітей у ЗДО. Дозвілля як фактор формування особистості дитини раннього та дошкільного віку. Організація дозвіллєвої діяльності з фізичного виховання дітей дошкільного віку. Дозвіллєва діяльність з ознайомлення дітей із навколишнім світом. Організація дозвілля дітей з оволодіння мовою, усім багатством її виражальних і змістових засобів; з художньо-мовленнєвої діяльності. Дозвіллєва діяльність дітей дошкільного віку у світі природи; дозвіллєва діяльність з метою екологічного виховання. Дозвілля дітей з розвитку пізнавальної активності з метою формування початкових математичних уявлень, що дозволяють орієнтуватися в кількісних, просторових та часових відношеннях. Дозвіллєва діяльність з прилучення дитини до краси і гармонії, до світу мистецтва, для пробудження її творчих сил і бажання займатися різними видами художньої діяльності: малювання, ліплення, аплікація; словесна творчість, музикування, конструювання, художня праця тощо. Організація дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку з метою виховання любові до традицій,

	українського народного побуту і мистецтва (образотворчого, літературного і музичного фольклору, національної класики). Залучення дітей до трудової діяльності під час дозвілля. Дозвіллєва діяльність з прилучення дітей до музичної культури. *Практичне завдання:* 1. Скласти план організації дозвіллєвої діяльності з метою формування рухової, ігрової, здоров'язбережувальної, особистісної, дослідницької, природничо-екологічної, соціально-громадянської, мовленнєвої, комунікативної, мистецько-творчої, спортивно-ігрової, цифрової (*за вибором здобувача освіти*) компетентності дітей дошкільного віку (вік дитини конкретизувати). Розробити та презентувати систему заходів організації дозвіллєвої діяльності з формування / виховання (за вибором здобувача освіти): з фізичного виховання; з ознайомлення дітей із навколишнім світом; з оволодіння мовою, усім багатством її виражальних і змістових засобів; з художньо-мовленнєвої діяльності; у світі природи; з метою екологічного виховання; з розвитку пізнавальної активності з метою формування початкових математичних уявлень; з прилучення дитини до краси і гармонії, до світу мистецтва; виховання любові до традицій, українського народного побуту і мистецтва (образотворчого, літературного і музичного фольклору, національної класики); залучення дітей до трудової діяльності під час дозвілля; з прилучення дітей до музичної культури (вік дитини конкретизувати).

Тема 5. Інтерактивне заняття, робота у групах, дискусія.	**Роль вихователя в організації дитячого дозвілля в ЗДО. Формування готовності майбутнього вихователя до організації дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку.** *Питання для обговорення:* Вихователь як організатор дозвілля з метою залучення дитини до всіх видів діяльності: продуктивної праці, художньої діяльності, гри, спілкування тощо. Комунікативні та організаторські вміння вихователя ЗДО. Готовність майбутнього вихователя до організації дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку. Самомоніторинг готовності здобувачів освіти до організації дозвіллєвої діяльності. Професійне самовиховання та самовдосконалення. *Практичне завдання:* 1. Розробити та реалізувати програму самомоніторингу готовності до організації дозвіллєвої діяльності дітей у ЗДО; проанаалізуваи її. 2. На основі самоаналізу розробити та презентувати програму професійного самовдосконалення.

Критерії оцінювання

Бал	**Критерії оцінювання знань студента на практичному занятті**		
	Характер пізнавальної діяльності	***Структура відповіді***	***Характер відповіді***
Мінімальна кількість	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Нижче середньої	Репродукція основних понять, категорій, принципів і закономірностей. Роз'яснення переважної	Зачитує визначення за лекцією (або з словника). Зачитує виклад матеріалу за лекцією та підручниками.	Відповідь усвідомлена, з наведенням власних прикладів

	кількості позицій		
Вище середньої	Наведення власних прикладів щодо застосування розкритих проблем	Чітка структурована відповідь за попередньо підготовленим планом та детальним описом його позицій, використання додаткових джерел	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми, узагальнення викладеного у вигляді чіткого переліку позицій
Максимальна кількість	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

САМОСТІЙНА РОБОТА

N теми	**Назва теми**
Тема 1	Аналіз різних моделей структури дозвілля та дозвіллєвої діяльності. *Підготовка презентацій.*
Тема 2	Дозвіллєва діяльність дітей в організації освітнього процесу в ЗДО: особливості, принципи, методи; їх *аналіз та презентація*.
Тема 3	Видовищні форми в організації дозвіллєвої діяльності дітей в умовах ЗДО: зміст, вимоги; *презентація організації конкретної видовищної форми дитячого дозвілля.*
	Підготовка до здачі змістового модуля 1. Підготовка до письмового тестування.
Тема 4	Підготувати та презентувати одну із форм організації дозвілля дітей (за вибором здобувача освіти) з: - фізичного виховання дітей дошкільного віку; - ознайомлення дітей із навколишнім світом; - художньо-мовленнєвої діяльності; - метою екологічного виховання; - розвитку пізнавальної активності; - прилучення дитини до краси і гармонії, до світу мистецтва; - метою виховання любові до традицій, українського народного побуту і мистецтва; - залучення дітей до трудової діяльності; - прилучення дітей до музичної культури.

Тема 5	Професійно-особистісні якості вихователя ЗДО – організатора дозвіллєвої діяльності дітей. Комунікативні та організаторські вміння вихователя ЗДО. *Самомоніторинг готовності здобувачів освіти до організації дозвіллєвої діяльності дітей.* *Програма професійного самовдосконалення майбутнього фахівця дошкільної освіти з організації дитячого дозвілля: презентація*.
	Підготовка до здачі змістового модуля П. Підготовка до письмового тестування

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

Питання для семестрового контролю визначені за трьома рівнями:

Перший рівень - репродуктивний, що вимагає від здобувача освіти знань основних понять категоріального апарату та вміння їх застосовувати для виконання елементарних завдань;

Другий рівень - репродуктивно-творчий, що потребує самостійного пошуку, аналізу літератури з метою її застосування при виконанні певного завдання;

Третій рівень - творчо-пошуковий, що передбачає самостійне розв'язання індивідуальних завдань (переважно творчого характеру).

Перший рівень

1. Структура дозвілля.
2. Функції дозвілля.
3. Що таке дозвілля.
4. Структура вільного часу.
5. Тривекторна модель дозвілля.
6. Дозвілля за Ж. Дюмазедьє.
7. Характерні ознаки дозвілля.
8. Основні параметри дозвілля як соціально-культурного явища.
9. Структурний аналіз поняття дозвіллєвої діяльності особистості.
10. Характерні ознаки дитячої дозвіллєвої діяльності.
11. Принципи організації дитячого дозвілля.
12. Зміст дозвілля.
13. Відмінності між дозвіллям та дозвіллєвою діяльністю.
14. Дозвілля і вільний час.
15. Вимоги до дозвілля.

Другий рівень

1. Дозвілля в освітньо-розивальному середовищі ЗДО.
2. Особливості організації дозвілля дітей раннього та дошкільного віку.
3. Специфіка організації дозвілля дітей з особливими освітніми потребами.
4. Навчально-виховна та розвивальна спрямованість дозвіллєвої діяльності

дітей дошкільного віку.

5. Типи організації дозвіллєвої діяльності дітей, їх аналіз.

6. Класифікація видів організації дозвіллєвої діяльності; характеристика.

7. Класифікація форм організації дозвілля дітей.

8. Роль видовища в організації дозвіллєвої діяльності особистості дитини раннього та дошкільного віку.

9. Проведення свят у ЗДО та їх роль у становленні особистості дитини.

10. Ігрова діяльність як провідна форма організації дозвіллєвої діяльності дітей.

11. Аналіз функцій дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку.

12. Дидактичні ігри у дозвіллі дітей у ЗДО.

13. Інноваційні форми організації дозвілля дітей у ЗДО.

14. Взаємодія родини і ЗДО в організації дозвіллєвої діяльності дітей.

15. Ознаки дозвіллєвої діяльності дітей у ЗДО.

Третій рівень

1. Дозвілля як фактор формування рухової компетентності дітей дошкільного віку.

2. Дозвілля як фактор формування ігрової компетентності дітей дошкільного віку.

3. Дозвілля як фактор формування здоров'язбережувальної компетентності дітей дошкільного віку.

4. Дозвілля як фактор формування особистісної компетентності дітей дошкільного віку.

5. Дозвілля як фактор формування дослідницької компетентності дітей дошкільного віку.

6. Дозвілля як фактор формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку.

7. Дозвілля як фактор формування соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку.

8. Дозвілля як фактор формування мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку.

9. Дозвілля як фактор формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку.

10. Дозвілля як фактор формування мистецько-творчої компетентності дітей дошкільного віку.

11. Дозвілля як фактор формування спортивно-ігрової компетентності дітей дошкільного віку.

12. Дозвілля як фактор формування цифрової компетентності дітей дошкільного віку.

13. Планування і реалізація дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку на основі розвивально-виховної зайнятості дитини й з урахуванням принципу інтеграції ліній розвитку.

14. Дозвіллєва ігрова діяльність.

15. Організація дозвіллєвої діяльності з фізичного виховання дітей дошкільного віку.

16. Дозвіллєва діяльність з ознайомлення дітей із навколишнім світом.

17. Організація дозвілля дітей з оволодіння мовою, усім багатством її виражальних і змістових засобів; з художньо-мовленнєвої діяльності.

18. Дозвіллєва діяльність дітей дошкільного віку у світі природи.

19. Дозвіллєва діяльність з метою екологічного виховання.

20. Дозвілля дітей з розвитку пізнавальної активності з метою формування початкових математичних уявлень.

21. Дозвіллєва діяльність з прилучення дитини до краси і гармонії, до світу мистецтва.

22. Організація дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку з метою виховання любові до традицій, українського народного побуту і мистецтва (образотворчого, літературного і музичного фольклору, національної класики).

23. Залучення дітей до трудової діяльності під час дозвілля.

24. Дозвіллєва діяльність з прилучення дітей до музичної культури.

25. Комунікативні та організаторські вміння вихователя ЗДО.

26. Готовність майбутнього вихователя до організації дозвіллєвої діяльності дітей раннього та дошкільного віку.

27. Самомоніторинг готовності здобувачів освіти до організації дозвіллєвої діяльності.

28. Професійне самовиховання та самовдосконалення.

Критерії семестрового оцінювання

Бали	**Критерії оцінювання**	**Рівень компетентності**	**Оцінка**
90–100	Здобувач освіти демонструє: - творчий підхід до засвоєного матеріалу, повноту і правильність виконання завдання; - вміння застосовувати різні принципи й методи в конкретних ситуаціях; - глибокий аналіз фактів і подій, спроможність прогнозування результатів від прийнятих рішень; - чітке, послідовне викладення відповіді; - вміння пов'язати теорію і практику; - бере активну участь у науковій роботі (конференції, круглі столи, наукові семінари, публікація статей)	*Високий* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента	Відмінно (А)
82–89	Здобувач освіти демонструє: - глибоке знання матеріалу, повноту і правильність виконання завдання, проте мають місце деякі непринципові помилки чи помилки несуттєвого характеру; - переважання логічних підходів у відповідях на питання; - вміння пов'язати теорію з практикою	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей з відповідними програмними результатами з освітнього компонента, однак під час відповідей припустився незначних неточностей	Добре (В)
74–81	Здобувач освіти демонструє: - належне володіння матеріалом та вміння його застосовувати при вирішенні типових практичних завдань, але допускає окремі неточності (при цьому помилки у відповідях / розв'язках / розрахунках не є системними); - переважання логічних підходів у відповідях на питання, проте на додаткові питання з теоретичних	*Достатній* Здобувач освіти набув фахових компетентностей та відповідних програмних результатів з освітнього компонента, однак на додаткові	Добре (С)

	положень та практичних завдань	питання з теоретичних положень та практичних завдань відповідь не чітка та не	
	відповідь нечітка і неповна; - не завжди має місце чітке прогнозування подій від пропонованих рішень ситуацій; - вміння пов’язати теорію і практику	повна	
64–73	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання матеріалу; - недостатню повноту знань при викладенні матеріалу; - засвоєння теоретичного матеріалу, передбаченого робочою програмою освітнього компонента; - допущення значної кількості неточностей і грубих помилок при вирішенні практичних завдань, які здатний усунути після зауваження викладача; - порушення логічної послідовності при викладенні матеріалу; - вміння пов’язувати питання теорії і практики	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента та забезпечує достатній рівень відтворення та застосування основних положень освітнього компонента	Задовільно (Д)
60–63	Здобувач освіти демонструє: - репродуктивний підхід до засвоювання та викладання матеріалу; - недостатнюповноту викладення матеріалу; - поверхневі знання основного матеріалу; - наявність значної кількості неточностей у викладі матеріалу; - порушення логічної	*Середній* Здобувач освіти частково набув фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента і має	Задовільно (Е)

	послідовності при викладі матеріалу; - вміння пов'язувати питання теорії і практики	мінімально допустимий рівень знань з усіх складових програми освітнього компонента	
35–59	Здобувач освіти демонструє: - відсутність знань з більшої частини матеріалу, слабке засвоєння принципових положень курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих завдань; - відповіді неправильні зі значною кількістю суттєвих помилок; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	*Низький* Здобувач освіти набув окремих фахових компетентностей та програмних результатів з освітнього компонента, але не забезпечує практичної реалізації завдань, що формуються при вивченні курсу	Незадовільно з можливістю повторного складання (FX)
1–34	Здобувач освіти демонструє: - повне не виконання вимог програми з вивчення курсу; - наявність грубих, принципових помилок при виконанні отриманих	*Незадовільний* Здобувач освіти не набув фахових компетентностей і не здатний до	Не-задовільно з повторним вивчен-
	завдань; - неграмотне і неправильне викладення відповідей; - пасивне опрацювання матеріалу з освітнього компонента	самостійного вирішення завдань, які окреслює освітній компонент	ням (F)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Дозвіллєзнавство: навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 276 с.
2. Варнава У.В. Особливості організації дозвілля дітей дошкільного віку. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Психологія*. 2015. Т. 20. Вип. 1. С. 6-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2015_20_1_3
3. Воловик А. Ф. Педагогіка дозвілля: підручник. Харків: ХДАК, 2009.329с.
4. Воловик А. Ф. Дозвіллєзнавство : навчал. посіб. для вузів. Київ : Проспект, 2013. 207 с.
5. Гончарук О. В. Організація дозвіллєвої діяльності молодших школярів : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 128 с.
6. Гриньків А. Роль культурно-дозвіллєвої діяльності у процесах соціалізації дитини. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Серія : Філософія, педагогіка, психологія. № 33. 2021. С. 15–20.
7. Денисенко А. О. Педагогіка дозвілля – духовність, інтелект, стратегія. Духовно інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті: міжнар. кол. монографія / Всесвіт. наук. ноосферно-онтолог. тов-во, Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, Асоц. рос. вчених штату Масачусетс [та ін.]; за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко. Харків : ВННОТ. 2019. С. 230–234.
8. Жданович Ю. М. Теоретичні засади організації змістовного дозвілля для дітей переселенців. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 3. С. 114–122.
9. Ковальчук Т. І. Організація роботи у сфері дозвілля: інформаційна складова : монографія. Чернігів : Вид. Лозовий В. М., 2013. 536 с.
10. Краснова Н. Технології організації дозвілля у соціально педагогічній роботі. URL http://www.rusnauka.com/29_SSN_2013/Pedagogica/6
11. Кузьмічова В.А. Методичні рекомендації з курсу «Практикум з організації дозвілля в ДНЗ та ЗОШ» (для студентів денної та заочної форми навчання вищих педагогічних навчальних закладів). Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. 36 с.
12. Літо барвінкове : навч.-метод. посіб. щодо організації дозвілля у дитячих оздоровчих таборіх / упоряд. В. В. Андрусів. Луцьк : Волинська книга, 2017. 332 с.
13. Максимовська Н. О. Соціальне виховання засобами дозвілля: проблеми та перспективи. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць*. Вип. 14. кн. ІІ. Київ, 2010. С. 170–178.
14. Петрова І. В. Дозвілля як універсум культури: теоретичні виміри сучасності. *Культура і сучасність*. 2014. № 1. С. 18–24. – Режим доступу :

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2014 _1_
15. Педагогіка дозвілля. Основи івент-освіти : навчально-методичний посібник / колектив авторів: Н.М. Дем'яненко, І.В. Дубровіна, Л.А. Іванова, Л.О. Мільто, В.І. Саюк, В.О. Смікал, Н.В. Яременко; за ред. Н.М. Дем'яненко. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2022. 200 с.
16. Піча В. Культура дозвілля. Київ, 2009. 238 с.
17. Скорик Т. В. Освітньо-виховний потенціал дозвілля: від народних традицій до сучасності. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 115. С. 212–216.
18. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта України, 2007. 144 с.
19. Яременко Н. В. Дозвіллєзнавство : навч. посіб. Фастів : Поліфаст, 2007 . 460 с.

Допоміжна

1. Бойчев І.І. Специфіка педагогічної організації культурного дозвілля учнів. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2014. №17. С.3-7.
2. .Городиська Віолетта. Підготовка майбутніх вихователів до організації та проведення свят та розваг у закладах дошкільної освіти. *Педагогічний часопис Волині*. №2(9). 2018. С.62 – 64.
3. Дубровіна І.В. Зміст поняття «анімаційна діяльність» у наукових джерелах: теоретичний аспект. Партнерство в освіті та соціальній роботі: сучасні виклики та перспективи : матеріали міжвуз. наук.- практ. конф. Хмельницький, (22 лютого 2022 р.). Хмельницький: ПП «А.В. Царук». С. 52–55.
4. Дидактичні ігри для дошкільнят: цікаво й корисно. URL : https://osvita.ua/preschool/94017/#google_vignette
5. Дубінка М. М. Співвідношення категорій «вільний час» та «дозвілля» як важливих педагогічних дефініцій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. (192). С. 53-58. URL : https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-192-53-58
6. Дубінка М. М. Сутнісна характеристика категорії «дозвілля» та її функціональна спрямованість у діяльності закладів позашкільної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. (204). С.108-114. URL : https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-204-108-114
7. Касьяненко О.М. Формування готовності майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку в умовах інклюзії: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Мукачівський держ. ун-т. Мукачево, 2018. 240 с.
8. Кобобел А. Є. Дозвіллєва діяльність дітей з особливими освітніми

потребами засобами гри. *Дидаскал*. 2020. № 20. С. 302-305.

9. Комунікативні ігри. Ігри на дозвіллі. URL : https://vseosvita.ua/library/komunikativni-igri-igri-na-dozvilli-108488.html
10.Синяк І.М., Самсонова О.О. У світі музичних ігор Х.: Вид-во «Ранок», 2017. 144 с.
11. Скляниченко М. В. Організація змістовного дозвілля дітей з особливими потребами в умовах інклюзії. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях* : матеріали Всеукр. наук-практ. конф., Харків, 22 листоп. 2019 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за ред. М. П. Васильєвої]. Харків : ХНПУ, 2019. С.67–68.
12. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. URL: https://naurok.com.ua/socializaciya-ditey-z-osoblivimiosvitnimi-potrebami-v-inklyuzivnomu-seredovischi-238594.html
13. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами. URL: https://www.pedrada.com.ua/article/2879-sotsalzatsya-dtey-zosoblivimiosvtnmipotrebami
14. Sanina T. Особливості дитячого дозвілля та дружби в період пандемії COVID-19 в Україні. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*, 2022. №5. С.85–93. URL : https://doi.org/10.18523/2617-9067.2022.5.85-93
15. Танько Т.П., Чернявська М.В. Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина ХХ століття): Навч. посіб. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017. 204 с.
16. Українські наррдін ігри як форма дозвілля. URL : https://naurok.com.ua/prezentaciya-ukra-nski-narodni-igri-yak-forma-dozvillya-384867.html
17. Чернявська М.В. Підготовка майбутніх вихователів до змістовного наповнення дозвіллєвої діяльності дітей дошкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2023. № 87. С. 231 – 235.
18. Чернявська М. Роль музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика:* Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнко; Інститут педагогіки НАПН України [гол.ред. Лабунець В.М.]. Кам'янець-Подільський, 2019. Вип. 27 (2–2019). С. 348–353.
19. Як організувати дозвілля дошкільнят в умовах війни? Чим зайняти дитину вдома, в укритті, в дорозі? Як відволікти дітей та позбавити емоційної напруги? Корисні ресурси та посилання, ігри та завдання.

20. Дитину вдома, в укритті, , в дороз. Як відволікти дитину від емоційної напруги. URL: https://kinderville.pro/iak-organizuvaty-dozvillia-doshkilniat-v-umovah-vijny-chym-zajniaty-dytynu-vdoma-v-ukrytti-v-dorozi-iak-vidvolikty-ditej-ta- pozbavyty-emotsijnoii-naprugy-korysni-resursy-ta-posylannia-igry-ta-za/
21. Яременко Н.В. Формування компетентності майбутнього педагога з організації дозвіллєвої ігрової діяльності учнів. URL: http://eprints.zu.edu.ua/3765/1/05yanvdu.pdf

Інформаційні ресурси

1. Закон «Про дошкільну освіту».URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти (лист МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249). URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu- ta-pochatkovoyu-osvitoyu
3. Про затвердження базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти). Наказ МОіН України № 33від 12.01.2021. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/ (дата звернення 12.08.2022р.).
4. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти», 2021. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti. (дата звернення 29.08.2022р.).